WRIGHT MILLS / iktidar seçkinleri

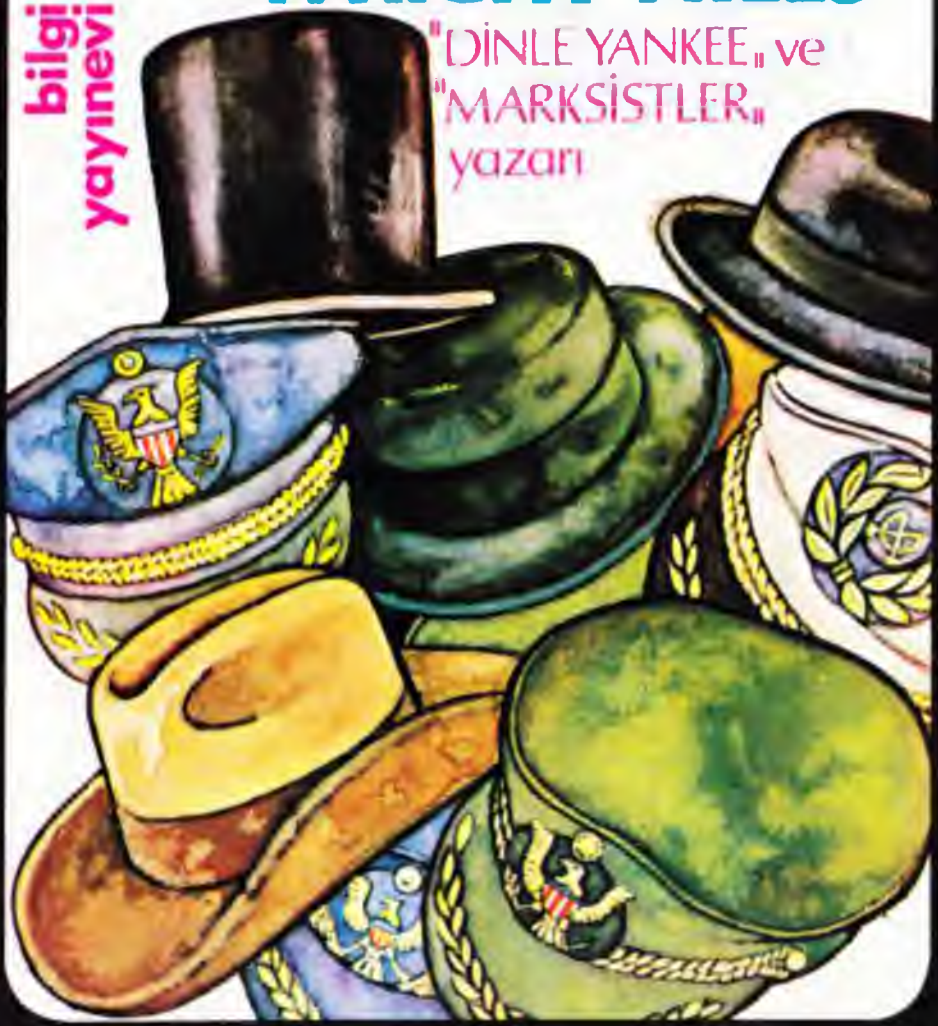
bilgi | bilgi
YAYINEVİ | DİZİSİ

İKTİDAR SEÇKİNLERİ

WRIGHT MILLS

bilgi yayınevi

"DİNLE YANKEE" ve "MARKSİSTLER" yazarı

BİLGİ YAYINLARI
BİLGİ DİZİSİ 13

Birinci Basım
Ağustos 1974

BİLGİ YAYINEVİ

C. WRIGHT MILLS

İktidar Seçkinleri

Türkçesi Ünsal Oskay

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

İÇİNDEKİLER

1	*Üst Çevreler*	7
2	*Yerel Sosyete*	44
3	*Metropolitan 400*	65
4	*Ünlüler*	97
5	*En Zenginler*	128
6	*Üst Yöneticiler*	159
7	*Şirketler Dünyasındaki Zenginler*	202
8	*Savaşbeyleri*	237
9	*Askerlerin Nüfuzu*	272
10	*Siyaseti Yönetenler ...*	309
11	*Denge Teorisi*	333
12	*İktidar Seçkinleri*	374
13	*Kitle Toplumu*	416
14	*Tutucu Düşünce*	457
15	*Üst Ahlâksızlık*	482
	Anmak İstediklerim	511
	C. Wright Mills Üzerine	515
	Dipnotları ...	517

İktidar Seçkinleri 1956 yılından beri İngiltere ve Amerika'da çeşitli yayınevlerince yayınlanmıştır. Mills'in bu çok ünlü eseri Batı ülkelerinin üniversitelerinde olduğu kadar, Türkiye'de de sosyal bilimler okutulan yüksek öğretim kuruluşlarındaki çeşitli kürsülerce ders kitabı olarak okutulmaktadır.

İktidar Seçkinleri çağdaş sosyal bilimler ve siyasal bilim alanında temel eserlerden biridir. Günümüz siyasal hayatını kavramak isteyenler için en derli toplu ve en açık yazılmış kaynaklardandır.

1 ÜST ÇEVRELER

Sıradan insanlar, yaşadıkları gündelik hayatın dünyasını aşacak güçte değildirler. Kaldı ki, iş, aile ve komşuluk ilişkilerinden oluşan bu yaşamı sıradan insanların ne yönetebilecekleri ne de kavrayabilecekleri nitelikteki güçler biçimlendirmektedir. «Büyük değişimler» onların denetimi dışındadır, ama bu değişimler onların edimlerini ve dünyaya bakış tarzlarını etkilemekten geri kalmamaktadır. Modern toplumun biçimlendiği bu aynı çerçevenin baskıcı zoruyle, sıradan insanlar kitle toplumunun üzerine çöreklenen bu değişimlerden başkasını düşünememekte; dolayısıyle, kendilerini güçsüz ve amaçsız bırakan bir çağın insanları saymaya itilmektedirler.

Ama böyle düşünmeyenler, bunları hissetmeyenler de yok değil. Haber ve bilgi edinme kaynakları ile iktidar ve güç olanakları gitgide daha az ellerde yığımlandıkça, Amerikan toplumunda bazı kimseler topluma tepeden bakacak konumlara gelebilme olanağı bulmuşlardır. Bu kimseler, alacakları kararlarla, sıradan insanların günlük yaşam dünyalarını kolaylıkla etkileyebilecek durumdadırlar. Bunlar, işlerinin boyunduruğuna koşulmuş insanlar değillerdir; tersine, binlerce insana iş verecek ya da onları işsiz koyacak durumdadırlar. Bu kimseler, hep bildiğimiz aile sorumluluklarının cenderesine de sokulmamışlardır; bunlar için böyle şeylerden kurtulmak kolaydır. Bu tür insanların kalacakları pek çok oteller, moteller; oturacakları, yaşayacakları pek çok evler bulunmaktadır. Bu tür insanlar küçük ve tek bir topluluk içinde de hapsedilmiş değildirler; gündelik yaşamın gereksinmelerinden uzak, günlük «ekmeğin» peşinde koşmaya mecbur olmayan insanlardır. Bir ölçüde, bu tür

gereksinmeleri oluşturanlar; başkalarını bu tür gereksinmeleri karşılamak için uğraşıp didinmeye mecbur edenler bu tür insanlardır. Güçlerinin nelere kadir olduklarının farkında olmasalar, bunun böyle olduğunu söylemeseler bile, bu alandaki teknik ve siyasal edimleri ve etkileri sıradan insanlarla hiç bir karşılaştırmaya elvermeyecek ölçüdedir. Jacob Burckhardt'ın «büyük adamlar» için söylediği sözler, belki de, çoğu Amerikalının kendilerini yöneten bu seçkinler için, içlerinden geçirdiklerini dile getirmektedir: «*Onlar her şey, bizse hiç bir şey.*» [1]

İktidardaki seçkinler topluluğu ellerindeki olanaklar ve yaşam bilgileri sayesinde, sıradan ve olağan insanların olağan ortamını aşacak güçteki kimselerden oluşmaktadır. Bu kimseler büyük ve önemli sonuçlara yol açan kararlar alabilecek durumdadırlar. Bu insanların bu tür kararlar alması ya da almaması bunların böylesine üst yerlere gelebilmiş olmalarının yanında önemsiz kalmakta; bu tür bir edimde bulunmakta başarısızlık göstermeleri, bu tür kararları alamamaları bile, çoğu kez, aldıkları kararların sonuçlarından da önemli sonuçlara yol açabilecek birer edim niteliği taşımaktadır. Bunun nedeni, bu tür insanların modern toplumun başlıca kuruluş ve hiyerarşilerinin komuta yerlerinde bulunmalarıdır. Büyük şirketleri bu tür insanlar yönetmektedir. Devlet mekanizmasını bu tür insanlar yönetmekte; devletin istem ve gerekirliklerini bu tür insanlar saptamaktadırlar. Orduyu bu tür insanlar yönetmektedir. Toplumsal yapının stratejik komuta yerlerinde bunlar bulunmakta; güç ve servet edinmeye yarayan en etkin araç ve olanaklar kadar, çok sevdikleri ün edinmeye yarayan araç ve olanaklar da toplumsal yapının bu üst noktalarında bulunmaktadır.

İktidardaki seçkinler «*münzevi*» yöneticilere benzemezler. Danışmanlar, akıl hocaları, sözcüler ve halkla ilişkiler uzmanı gibi birçok kimse bu tür insanların düşüncelerine ve kararlarına aracılık etmekte, yardımcı olmaktadırlar. İktidardaki seçkinlerin altında, Kongre'de ve çeşitli baskı gruplarında gördüğümüz orta derecede güç ve iktidar sahibi profesyonel politikacılar ile kasaba, kent ve bazı bölgelerde görülen köklü ya da yeni yetme üst sınıflar yer almaktadır. İlerde ayrıntılı bir şekilde üzerinde duracağımız gibi, bazı mesleklerden ünlü kişiler ise, ilgi çekici bir biçimde, bu insanlarla içiçe girmiş bulunmakta; ünlerini koruyabildikçe

yerlerinde kalmakta, fakat bir gün her biri bir köşeye atılıvermektedir. Bu ünlü kişiler toplumu yönetmekte önemli olan kuruluş ve hiyerarşilerin hiç birinin başında değillerse de, kamu oyunun dikkatini çekecek, kitle toplumunda yaşayan «insancıklarda» çeşitli duygular uyandıracak, ya da, daha dolaysız olarak, iktidar sahibi kimselere yaklaşabilecek durumdadırlar. Azçok ayrı bir topluluk gibi görünen bu ünlüler ve danışmanlar, ahlâk eleştiricileri ya da iktidarın teknisyenleri olarak; Tanrı sözcüsü ya da kitlelere duyarlık aşılayan kimseler olarak seçkinlerin oynadıkları oyunun uygulandığı sahnede yer almış bulunmaktadırlar. Fakat oyun toplumun başta gelen kurumsal hiyerarşilerinin komuta mevkilerinde oynanmaktadır.

1

İktidar seçkinlerinin niteliği ve güçleri toplumda olup bitenleri iyi bilen bu kimseler için bir sır değildir, ama bunlar, bu gibi konularda hiç bir zaman konuşmak istemezler. Bu tür insanlar olayların ve alınan çeşitli kararların oluşumunda oynadıkları roller hakkında çok değişik kuramlar geliştirmişlerdir. Genellikle bu rollerinden habersiz görünmektedirler. Çoğu kez de, kendi iktidar ve güçlerinin bilincine varırken içlerinde yaşattıkları korkuların ve ümitlerin etkilerinde kalmaktadırlar. Bunlar, sahip oldukları güç ve iktidar ne denli büyük olursa olsun, bu güç ve iktidarlarını kullanırken, kendilerine karşı koymaya çalışan kimselerin dirençlerini farketmekte; bu direnmeye yol açan kendi ellerindeki güç ve iktidarı ise hiç farketmeme eğilimindedirler. Kaldı ki, Amerika'da bu tür insanların çoğu halkla ilişkilerle uğraşan uzmanların «dilini» öylesine iyi öğrenmişlerdir ki, tek başlarına kaldıkları zaman bile bu «dille» konuştukları için kendi «laflarına» kendileri bile inanmaya başlamışlardır. Oyunda yer alan bu oyuncuların kendi rollerinin bilincinde olup olmadıklarını incelemek, bu bakımdan, üst çevreleri anlayıp kavramak için baş vurulması gereken zorunlu kaynaklardan biri durumuna gelmiştir. İktidar seçkinleri diye birşeyin olmadığına, olsa bile, bu seçkinlerin önemli bir etkinlik taşıyacak güçte olmadığına inanan bazı kimseler ise, bu görüşlerinde, seçkinlerin kendi kendilerine söyle-

yip, kendi kendilerine inandıkları, ya da, hiç değilse «âleme» karşı öyle demeyi uygun gördükleri bir takım basma kalıp savlara dayanmaktadırlar.

Bununla beraber, bu konuda başka türlü düşünenler de vardır. Görüşlerinde tam bir açıklığa kavuşmamış da olsalar, çağımızın tarihsel gelişim çizgisini temel alan bazı kimseler bugünkü Amerikan toplumunda egemenliğin güçlü ve kendi içinde sıkı bir dayanışma gösteren ve büyük önem taşıyan bir seçkinler azınlığının elinde olduğuna inanmaktadır. Bu kimselere göre, örneğin, askerî nitelikteki işlerin idaresinde söz sahibi olanlar; yani generaller ve amiraller ile, onların etki ve nüfuzu altında olup da önemli başka bazı kararları alabilecek yerlerde bulunan kimselerin çok büyük önem taşıdıklarını kabul etmek gerekmektedir. Savaş ve barış gibi konularla ilgili kararları almakla görevli ve yetkili Kongrenin bu yetkisini, sık sık, bir avuç insana terk edişi bu düşüncedeki insanların gözünden kaçmamaktadır. Bu insanlar, Japonya üzerine atılan atom bombasının, kendilerine bu konuda danışan hiç kimse olmadığı halde, «Birleşik Amerika adına» atıldığını unutmamaktadırlar. Bu insanlar yaşadıkları çağın büyük kararların alındığı bir çağ olduğunu bilmekte; ama kendilerinin bu büyük kararlardan hiç birini alacak durumda olmadıklarını da görmektedirler. Bu duygunun sonucu olarak da, yaşadıkları günün başlı başına bir tarih olduğuna inanmakta; bunun odağında, aldıkları ya da almadıkları kararlar nedeniyle, sadece iktidar seçkinlerinin, bir azınlığın bulunduğunu ileri sürmektedirler.

Büyük ve önemli tarihsel olgularla ilgili olarak bu tür düşünceleri ileri sürenler, toplumda bir seçkinler azınlığının bulunduğunu ve bu azınlığın büyük bir iktidara sahip olduğunu söylerlerken, kitle toplumundaki insanların; büyük kararların alınmasında etkisi olan insanların söylediklerini dinleme durumunda bulunan kimselerin, çoğu kez, toplumda böyle bir iktidar seçkinleri azınlığının bulunmadığına, bu azınlığın önemli kararlar alabilecek durumda olmadığına ciddî ciddî inandıkları görülmektedir.

Bu iki görüş de üzerinde durulması gereken önemdedir, ama ikisi de yetersizdir. Amerikan toplumundaki seçkinlerin güç ve iktidarını kavrayıp anlayabilmek için, ne olayların tarihsel çizgisine ne de önemli kararları alabilme durumundaki insanların sözlerine bakmak yeterli değildir.

Bu tür insanların ardında olduğu kadar, tarihsel olayların da ardında, bu ikisini birbirine bağlayan modern toplumun büyük kurumları bulunmaktadır. Devlet hiyerarşisi, şirketler hiyerarşisi ve ordu hiyerarşisinden oluşan üç büyük kurum en önemli iktidar aracını meydana getirmekte; bu nitelikleri nedeniyle de, insanlık tarihinde şimdiye dek hiç bir zaman sahip olmadıkları bir önem kazanmış bulunmaktadırlar. Bu kurumların en üst yerlerinde ise, Amerikan toplumundaki üst çevrelerin rolünü anlamamızda sosyolojik birer «anahtar» niteliği taşıyan, komuta mevkileri bulunmaktadır.

Amerikan toplumunda bugün iktidar ve egemenlik gerçekte ekonomik, siyasal ve askerî alanlarda yığımlanmış bulunmaktadır. Diğer alanlardaki toplumsal kurumlar günümüzde, kenarlara, sapalara çekilmiş; bazen de, bu üç alandaki kurumlar karşısında bağımlılaşmak durumunda kalmıştır. Örneğin, aile kurumu bugün, ulusal çapta önem taşıyan hiç bir işte bu büyük kuruluşlar kadar ve dolaysız bir güce, iktidara sahip değildir. Hiç bir kilise Amerikan gençliğinin görünüşünü biçimlendirmekte ordu kadar ve dolaysız bir güce, iktidara sahip değildir. Hiç bir üniversite günün önemli olaylarına biçim ve yön vermekte Millî Güvenlik Kurulu kadar güce ve iktidara sahip değildir. Din, eğitim ve aile gibi kurumlar, günümüzde, kendi başlarına bağımsız birer ulusal iktidar merkezi olmaktan çıkmışlar; tersine, merkezîleşmekten uzaklaşan bu alanlar, gitgide, çok önemli ve yeni yeni gelişmelerden geçen bu üç büyükler tarafından biçimlendirilmeye başlamışlardır.

Aile, kilise ve okul gibi kurumlar modern hayat karşısında kendilerini bu hayatın koşullarına uydurmaya mecbur kalmışlar; siyasal yönetim mekanizması, ordu ve şirketler ise bu hayatı biçimlendirme durumuna gelmişler; kendilerinin dışındaki kurumları kendi amaçlarına erişmekte birer araç gibi kullanmaya başlamışlardır. Din kurumu orduya, ordunun insanları öldürmek gibi bir işte yüreklendirilmesi gibi bir işle görevlendirilen askerî papazlar sağlamaktadır. Okullar, şirketlerde kendilerine verilecek işlere, orduda ise kendilerinde aranacak bilgi ve niteliklere göre insan eğitmektedir. Büyük aile kurumu ise, bilindiği gibi, sanayi devrimi tarafından yıkılmış bulunmaktadır. Günümüzde, zorunlu askerlik yüzünden, ordu tarafından

silâh altına alındıklarında, babalar ve oğullar ailelerinden koparılıp uzaklara gönderilmekte; gerekirse, bu konuda zora da baş vurulmaktadır. Aile, din ve eğitim kurumlarının yüce sembolleri bile bu üç büyük kurumun iktidar ve kararlarını haklı ve yasal kılmakta kullanılmaktadır.

Modern çağın bireyinin «kaderim» diyerek yüklenip yaşayacağı hayata, bireyin içinde doğduğu ya da evlilik kurumu aracılığıyle girdiği aile kurumu değil, gitgide daha büyük bir oranda, ömrünün en canlı ve en dinç yıllarının en zinde saatlarını geçirdiği işyerleri; ya da, sadece, bir çocuk ve bir genç olarak alınıp eğitildiği okulu değil, hayatı boyunca bireyin gölgesini izleyen devlet kurumu; yahut da, arada sırada da olsa, içinde Tanrıdan söz edilen kilise değil, fakat bireyi kendi disiplinine sokan ordu kurumu biçim vermektedir.

Merkezîyetçileşmiş devlet, özel okullardaki ya da devlet okullarındaki eğitimin «milliyetçi sadakat» duyguları aşılayan bir eğitim durumuna gelmesini sağlayamamış olsaydı, bu devletin yöneticilerinin «ademimerkeziyetçi» eğitim sistemini çoktan değiştirmiş olacaklarından hiç kuşku duymamak gerekir. Eğer en üst düzeyde bulunan beş yüz şirket arasında iflâs edenlerin oranı otuz yedi milyon evli çift arasındaki boşanmaların oranına varmış olsaydı, uluslararası çapta denecek kadar büyük bir ekonomik çöküntü ile karşı karşıya kalınacağından da şüphe etmemek gerekirdi. Aynı şekilde, ordudaki kimseler de, kilise «müminlerinin» dinleri için yaptıkları gibi, ordu için canlarını vermemiş olsalardı, askerî alanda da bir bunalımla karşı karşıya kalınmasını beklemek gerekecekti.

Bu üç büyük kurumun her birinin kendi iç yapısında tipik kurumsal birimler gittikçe büyüyüp genişlemiş, idarî bir nitelik kazanmış ve karar alma yetki ve iktidarı gittikçe merkezîleşmiş bulunmaktadır. Bu gelişmelerin ardında ise, inanılmayacak boyutlarda bir teknoloji yer almakta; teknoloji bu kurumların gelişmelerinin biçim ve hızlarını belirlese bile, bu kurumlar da teknolojiyle birlikte gelişmekte ve ona yön verecek duruma gelmiş bulunmaktadırlar.

Bir zamanlar kendi başına, ayrı ayrı ve kendine göre bir denge içinde yaşayan bağımsız küçük üretim birimlerinden oluşan ekonomi, bugün, idarî ve siyasî yönden bir-

birleriyle bağıntılı iki ya da üç yüz dev şirketin egemenliği altına girmiş; ekonomik alanda alınacak en önemli kararlarda iktidar bu şirketler topluluğunun eline geçmiştir.

Bir zamanlar «ademimerkeziyetçi» ve bir zincirin halkalarına benzeyen çok sayıda devletten oluşan siyasal yapı merkeziyetçi bir siyasal düzen durumuna gelmiş; yürütme organı eskiden dağınık dağınık odaklarda toplanmışken, bugün toplumsal yapıda boş bulduğu her noktayı eline geçirmiştir.

Eskiden, federe devletlerdeki milis birliklerinin de etkisiyle, güvensizlikle karşılanan Federal ordu devlet yapısı içinde en pahalı ve en geniş kuruluş durumuna gelmiş; herşeyi toz pembe göstermesini iyi bilen halkla ilişkiler uzmanlarının tüm çabalarına karşın, bugün gitgide yayılan, hantal, bürokratik bir tehlike gibi görünmeye başlamıştır.

Bu kurumsal alanların her birinde, önemli kararları alabilme yetkisi olan kimselerin elindeki iktidar araçları inanılmayacak derecede büyük boyutlara ulaşmış; merkezî yürütme organının yetkileri herbirinde genişlemiş; modern idarî işlemler geliştirilmiş ve sıkılaştırılmıştır.

Bu kurumsal alanlar genişleyip merkezileşirken, bu kurumların faaliyetlerinin toplumdaki etki ve sonuçları da gitgide daha büyük boyutlara ulaşmış; birbiriyle olan ilişkileri arttıkça artmıştır. Bir elin parmaklarıyle sayılabilecek kadar az sayıda büyük şirketin aldığı kararlar, bütün bir dünyada askerî, siyasî ve ekonomik çeşitli gelişmelere yol açabilmektedir. Ordu kurumunun alacağı kararlar, ekonomik faaliyetlerin düzeyini olduğu kadar, siyasal hayatı da çok büyük ölçüde etkilemektedir. Siyasal kurum içinde alınan kararlar ekonomik faaliyetleri ve askerî programları belirlemektedir. Bugün, ekonominin ve siyasal organın ayrı ayrı olduğu günler gerilerde kalmış; politika ve para kazanma olanakları açısından ordunun, siyasetin ve ekonominin üçünün birden içiçe girdiği yeni bir döneme girilmiştir. Günümüzün ekonomik yapısı, askerî kurumlar ve askerî nitelikteki karar alan organlarla binlerce yoldan işleyen bağıntılar ve ilişkiler kurmuş bulunmaktadır. Merkezî Avrupa'dan başlayıp Asya'nın uzak kıyılarına kadar uzanan uluslararası çatışma konularında bile, ekonomik, askerî ve siyasî yapıların gittikçe birbirleriyle kenetlendiği gö-

rülmektedir.[2] Bu üçlü birliğe dayanan ekonomik yapıya devlet nasıl müdahale ediyorsa, aynı üçlü birlik «Hükümet etme» sürecine de aynı şekilde müdahalelerde bulunmaktadır. Yapısal bir açıdan bakılacak olursa, bu iktidar üçgeni çağımızın tarihsel yapısı için en önemli öğe olan *birlikte yönetimin* de kaynağını teşkil etmektedir.

Bu üç kurum arasındaki kenetlenme çağdaş kapitalist toplumun sefalet, savaş ve ekonomik patlamalar gibi bunalım noktalarında kendini hemen açığa vurmaktadır. Bu kurumların hangisinde olursa olsun, yöneticiler ve karar almakta yetkili kimseler üç büyük kurumun birbirine kenetlenmiş, birbiriyle bağıntılı olduğunu hiç bir zaman akıllarından çıkarmamaktadırlar. Bütün bu kurumların daha küçük boyutlar içinde bulunduğu ondokuzuncu yüzyılda kurumlar arasındaki liberal bütünleşme kendi kendine işlerliği olan ekonomi ve siyasal hayat, içinde gerçekleştiriliyor; ekonomik hayatın «pazar» güçleri ile siyasal hayatın tartışma ve oy verme kurumları bunu sağlamaya yetiyordu. O zamanlar, daha sınırlı boyutlar içinde alınan bazı kararlardan meydana gelebilecek dengesizlik ve ayrılıkların kısa sürede oluşacak yeni bir denge ile giderilebileceğine inanılıyordu. Fakat buna bugün inanılmamakta; günümüzde başat durumdaki bu üç kurumsal hiyerarşinin başında bulunan kimseler bile böyle düşünmemektedirler.

Bugün bu üç kurumun herhangi birinde alınan kararların etkileri diğerlerinin ilgi alanlarına kadar uzanabildiği için, üst düzeydeki kararlar ya birlikte alınmakta, ya da bu tür kararların alınmasından birlikte kaçınılmaktadır. Ama bu her zaman böyle olmamaktadır. Örneğin, çok sayıda küçük işletmelerin başındaki işadamları ekonominin istediği edimleri yerine getiremediklerinde, bunun etkileri yörel sınırları aşmadıkça, askerî ve siyasal otoriteler, uzun bir zaman, duruma müdahale etmeye gerek görmemişlerdir. Fakat günümüzde belirli siyasal hedefler ve askerî yükümlülükler nedeniyle, bu çevrelerin özel sektörün bu tür beceriksizliklerine, gözyummasına olanak kalmamıştır. Gün geçtikçe, bu çevreler ekonomik hayata daha geniş ölçüde karışmakta; bu nedenle de, her kurumun kendi iç yapısında alınan önemli kararlar diğer iki kurumun organlarınca denetlenmekte; böylece, ekonomik, askerî ve siyasî yapılar birbiriyle kenetlenmiş olmaktadırlar.

Genişleyen ve merkezîleşen bu üç kurumun en üst noktalarında ise ekonomik, siyasal ve askerî seçkinleri meydana getiren üst çevreler bulunmaktadır. Ekonominin en üst noktalarında kenetlenmiş zenginler topluluğu arasında üst yöneticiler bulunmakta; siyasal kurumun en üst noktalarında siyasal direktuvarın üyeleri yer almakta; ordu kurumunun en üst noktalarında ise Genel Kurmay kuruluşları, ve diğer üst derece askerî organlarda görevlendirilmiş asker - devlet görevlileri bulunmaktadır. Bu üç kurumsal alanın her biri diğerleri ile bağıntılı bir karar alma niteliği kazandığı; sonuçları bakımından, alınan kararlar da *total* kararlar olmaya başladığı için, bu üç kurumdaki yöneticiler -üst askerler, şirket yöneticileri ve siyasal yöneticiler- birbirine yaklaşmışlar; hep birlikte, Amerikan toplumundaki *iktidar seçkinlerini* meydana getirecek şekilde, birbirleriyle kenetlenmişlerdir.

2

Bu komuta mevkilerinde ya da bunların yakınlarında konumlanmış bulunan üst çevreler, çoğu kez, bu çevrelerdeki kimselerin sahip oldukları şeylerle değerlendirilmektedir: Bu kimseler, sıradan insanların sahip olmadıkları şeylerle, çok insanın imrendiği bir yaşama biçimine sahiptirler. Bu açıdan bakıldığında, seçkinler, insanın sahip olabileceği şeylerin çoğuna -ki para, iktidar ve prestij, ve ayrıca, sağlanması bu olanaklara bağlı bir yaşam biçimi diye özetlenebilirler- sahip görünmektedir.[3] Fakat seçkinlerin seçkin olmasının ille de çok şeylere sahip olmalarına dayandırılması doğru olmasa gerektir. Çünkü, seçkinlerin bu büyük kurumlardaki üst mevki ve konumlarda bulunmalarının bu kimselerin sadece «çok şeylere sahip olmaları» ile bağıntılı olması gerekmez. Seçkinlerin üst mevkilerde bulunduğu bu kurumlar iktidar, servet ve prestij elde etmek için gerekli birer üs niteliğinde olup, aynı zamanda, iktidarın kullanımı, servetin elde edilmesi ve sürdürülmesi, ve en son da, prestij sağlayıcı işler için para sarfetmekte çok önemli araçlar yerine geçmektedir.

İktidar sahibi kimse denince, doğaldır ki, kendi iradesiyle her istediğini yapabilen; başkalarının göstereceği di-

renmeden etkilenmeyen kimseler kastedilmektedir. Bu bakımdan, bu temel önemdeki kurumlardaki komuta mevkilerine geçmediği sürece, hiçkimse gerçek bir iktidar sahibi olamaz. Çünkü, iktidar sahibi kimselerin bu niteliği, her şeyden önce, bu kurumsal iktidar araç ve olanaklarının başında bulunmalarına bağlıdır. En üst düzeydeki politikacılar, devlet mekanizmasındaki kilit mevkilerinin sahibi yüksek bürokratlar işte bu kurumsal iktidara komuta etmektedirler. Amiraller, generaller, büyük şirketlerin sahipleri ve yöneticileri için de bu durum söz konusudur. Elbette, toplumda bütün iktidar sadece bu kurumlarda yığımlanmış değildir ve iktidarın kullanımı sadece bu kurumların aracılığıyle olmamaktadır. Fakat kesintisiz ve önemli hacimde bir iktidara sahip olabilmek için biricik yol bu kurumların içinde yer almış olmaktır. Bu nitelikte bir iktidara ancak bu kurumların aracılığıyle ulaşılabilmektedir.

Servet de gene bu kurumların içinde ve bu kurumların aracılığıyle elde edilmektedir. Servet pramidi dediğimiz olgu bile, sadece, en zenginler denilen kimselere bakmakla değerlendirilemez; eski ve köklü servet ve zenginlik sahibi büyük aileler, ilerde göreceğimiz gibi, günümüzde, yerlerini modern toplumun şirketleşmiş kurumlarına terketmiş bulunmaktadırlar.

Zengin ailelerin her biri -çoğu zaman hukuk koşullarına uygun şekilde, bazen de idarî yollarla- büyük şirketlerle kaynaşmış ve kaynaşmaktadırlar.

Modern çağda şirketler başta gelen servet kaynağıdır, fakat, son yılların kapitalizminde siyaset de servete giden pekçok yolların anahtarını elinde bulundurmaktadır. Gelirin kaynağı kadar miktarı da, üretici sermaye üzerindeki denetim kadar tüketim malları üzerindeki denetim de kişinin ekonomi politik açısından işgal ettiği toplumsal mevkiince belirlenmektedir. Büyük zenginler denen kimseleri incelerken bunların müsrifce ya da gereksizce yaptıkları harcamalara takılmayıp, daha başka yanlarını da görmek istiyorsak, bu tür insanların şirketleşmiş mülkiyet biçimleriyle ve devletle olan ilişkileri üzerinde de durmamız gerekmektedir. Çünkü, günümüzde büyük mülkiyet sahibi olmak, ya da yüksek gelirli işlerin başına geçmek de bu tür ilişkilere bağlı bulunmaktadır.

Büyük prestij sahibi olmak da, gitgide, toplumsal yapı-

nın önde gelen büyük kurumsal birimlerine bağlanmaktadır. Açıktır ki, bugün prestij, Amerikan toplumundaki büyük kurumların en can alıcı ve en önemli öğesi olan halkla ilişkiler ve tanıtma mekanizmalarına dayanmaktadır. Kaldı ki, şirketlerde, devlette ve ordudaki bu hiyerarşilerin en önemli özelliklerinden biri de, bunlardaki en üst mevkilerde bulunan kimselerin sık sık bir kurumdan diğerine mevki kaybetmeksizin geçebilmekte olmalarıdır. Bu durumun sonuçlarından biri de prestij denen olguya yığımlanıcı bir nitelik kazandırmasıdır. Örneğin, prestij kazanımı önceleri ordu kademelerindeki mevki sayesinde olmakta; sonraları, şirketleşmiş yönetim kurullarının yönetimlerindeki bir eğitim kurumunda görev alma sayesinde daha göze görünür ve daha büyük prestijler elde edilmekte; ve en sonra da, General Eisenhower ile arkasındaki kimselerin yaptığı gibi, siyasal kurum içinde hem prestij hem de iktidar alanında doruğa ulaşılmaktadır. Servet ve iktidar gibi prestij de bir kez bir yerde toplandı mı hep orda yığımlanmak özelliğindedir; yani, sahip olduğunuz prestij ne denli büyükse daha büyük prestij elde etme olanaklarınız da o denli artmaktadır. Ayrıca, bu tür değerlerden biri diğerlerine kolaylıkla dönüştürülebilmektedir: Zengin ve servet sahibi kimseler başkalarına oranla çok daha kolaylıkla iktidar sahibi olabilmekte; mevki sahibi kimseler mevki sahibi olmayanlara oranla daha kolayca servet elde etme olanakları bulmaktadırlar.

Amerika'da en büyük iktidar, servet ve ün sahiplerinden, diyelim, yüz kadarını alsak ve bunları bugün işgal ettikleri kurumlardaki mevkilerinden uzaklaştırsak; bunların kullandıkları «beşerî» kaynakları ve para olanaklarını ellerinden alsak; bugün, durmadan bu kimselerden yana çalışan ve bu kimselerden sözeden kitle haberleşme araçlarından yararlanmalarına son versek, bütün bu kimselerin bir anda güçsüz, iktidarsız ve yoksul kaldıklarını; ünlerini yitirdiklerini görürüz. Çünkü iktidar ve güç kişinin kendi özvarlığına bağlı değildir. Servet zenginlerin kendi kişiliklerinin bir ürünü değildir. Ün de kişiliğin ürünü değildir. Ünlü biri olabilmek, büyük zengin olabilmek, iktidar sahibi olabilmek, toplumun başat kurumlarında ve iyi yerlerde konumlanmayı gerektirmektedir. Çünkü, kişinin bu tür değerleri elde edebilmesi, büyük ölçüde, kişinin kurumsal mevkilerde bulunup bulunmamasıyle bağıntılıdır.

Üst çevrelerin insanları, bazen de, en üst toplumsal tabakadan olan, üyeleri birbirini tanıyan, sosyal hayatta ya da iş hayatında sık sık birbirleriyle görüşen, ve bu sayede de, çeşitli kararlar alırken birbirlerinin görüşlerine değer verip hesaba katan kimseler olarak düşünülmektedir. Böyle düşünenlere göre, seçkinler kendilerini «üst toplumsal sınıfların» en özdeki halkası olarak görmekte; başkaları da seçkinlere bu gözle bakmaktadır.[4] Seçkinler az-çok bütünlüğü olan bir toplumsal ve psikolojik birim meydana getirmekte; belirli bir toplumsal sınıftan olmanın bilincini taşımaktadırlar. İnsanlar bu sınıfa bazen kabul edilmekte, bazen kabul edilmemekte; edilenlerle edilmeyenler arasında, sayısal bir ölçütten çok, bunları birbirinden ayıran niteliksel bir ayrım işletilmektedir. Bu sınıf içinde yer alan kimseler kendilerinin belirli bir sınıfın üyesi olduklarının azçok bilincindedirler ve birbirlerine karşı davranışları, başka sınıflardan olan kimselere karşı davranışlarından farklıdır. Bu sınıftan olan kimseler birbirlerinden hoşlanmakta; aralarında kolaylıkla anlaşabilmekte; birbirleriyle evlenmekte; birlikte düşünüp birlikte çalışmasalar bile, benzer işlerde çalışıp, benzer şekilde düşünmektedirler.

Biz burada, komuta mevkilerindeki seçkinlerin belirli bir toplumsal sınıfın üyesi olduklarının bilincini taşıyıp taşımadıkları ya da seçkinlerin belirli büyüklükteki bir kısmının belirli tek bir sınıftan çıkıp çıkmadığı gibi sorunları peşin peşin bir sonuca bağlamak istemiyoruz. Bunlar, üzerinde durup incelenmesi gereken sorunlardır. Bununla beraber, ne gibi sorunlar üzerinde durmamız gerekeceğini belirtebilmemiz için, büyük servet sahibi zenginlerin, büyük iktidar sahibi kimselerin ve büyük ün sahibi kimselerin hayatlarına göz attığımız zaman açıkça görülen bazı şeylerden sözetmemiz gerekmektedir: Bu üst çevrelerin üyelerinin, başka hangi niteliklere sahip olurlarsa olsunlar, en belirgin nitelikleri bu kimselerin belirli bir «topluluğun» ve birbirleriyle çok karmaşık bağıntılar kurmuş bulunan benzer «kliklerin» insanları olmalarıdır.

«Aynı katta oturan» bu insanlar arasında hem kendilerinin hem de başkalarının farkettikleri gibi, birlikte davranma ihtiyacı hissettiklerinde; ortak savunmada bulun-

duklarında, savunmaları gereken ortak şeylere sahip olduklarını anlayıp aralarındaki safları sıkıştırdıklarında olsa bile - aralarında belirli bir yaklaşma duygusu vardır.

Böyle bir egemen tabaka fikri, bu toplumsal tabaka üyelerinin aynı toplumsal kökene sahip oldukları; bu kimselerin, yaşamları boyunca, aralarında içtenlikle işleyen bir ilişkiler ağı geliştirdikleri; paraya, iktidara ve ünlü olmaya dayanan bu hiyerarşiler arasında bir dereceye kadar, kolaylıkla bir mevkiden bir mevkiye geçebildikleri sonucunu zorunlamaktadır. Böyle olunca da, eğer anlatılan bu tür bir toplumsal tabaka gerçekten varsa, bu tabakanın toplumsal **görünüm** ve biçiminin, çok belirli tarihsel nedenlerden dolayı, bir zamanlar Avrupa uluslarını yöneten ve kendi aralarında akraba denecek kadar yakınlık kurmuş bulunan aristokrasiden farklı olduğunu da teslim etmemiz gerekmektedir.

Amerikan toplumunun feodal bir dönemden geçmemesi, tarihsel bir bütün olarak Amerikan toplumunun doğası için olduğu kadar, Amerikan toplumundaki seçkinlerin nitelikleri için de çok önemli bir etken olmuştur. Bunun nedeni, Amerikan toplumunda kapitalizm aşamasından önce büyük burjuvaziye karşı çıkıp direnen ciddî hiç bir aristokrasinin ya da asiller sınıfının olmayışıdır. Bunun anlamı, Amerikan toplumunun tarihsel gelişiminde burjuvazinin sadece servet değil, fakat iktidar ve prestij alanında da işin başından itibaren tekel kurabilmiş olmasıdır. Diğer bir deyişle, Amerikan toplumunda üst mevkilerde hüküm yürüten ve toplumun itibar atfettiği birçok değerleri kendi tekeli altında tutan bir asiller topluluğunun; bu gibi değerleri irsi yollarla atadan babadan hazır bulan bir topluluğun olmayışıdır. Bunun anlamı, Amerikan toplumunda zenginleşen burjuvazinin gelişmesine ve kendine çeki düzen vermesine karşı koyacak bir kilise erkânının, büyük yetkilerle donatılmış bir topraksoyluları topluluğunun, ve son olarak da, ordunun üst kademelerini kendi tekelinde bulunduracak çapta kimselerin ortaya çıkmamış olmasıdır.

Fakat bütün bunlar Birleşik Devletlerde bir üst tabakanın bulunmadığı anlamına alınmamalıdır. Amerikan toplumundaki üst tabakanın «orta sınıf» üyesi kimselerin yükselmesiyle oluşması; bunların üstünde bir aristokrat sınıfının bulunmayışı, bu kimselerin, gittikçe, kendilerini diğer top-

lumsal sınıflardan daha üst bir sınıf durumuna eriştirecek daha büyük servetler elde ettikten sonra da, orta sınıf olarak kalabilecekleri düşünülmemelidir. Bu insanların kökenleri ve yeni oluşları, diğer ülkelere oranla Amerika'daki üst tabakanın daha az görülgen oluşuna yol açmaktadır. Fakat, bugün Amerikan toplumunda, orta tabakadan ya da alt tabakalardan insanların bilemeyecekleri, hayâl bile edemeyecekleri kadar büyük servet ve iktidar sahipleri vardır ve bunlar toplumda silsileler halinde uzanmaktadır.

Bu aileler öylesine zengindir ki, hiç bir ekonomik sarsıntıdan zarar görmelerine; sıradan zenginlerin ve zengince kimselerin bile hissettikleri ekonomik güçlüklerle karşılaşmalarına olanak yoktur. Aynı şekilde, çok küçük bir grup teşkil eden öylesine geniş iktidar sahibi kimseler vardır ki, bu kimseler halkın yaşamı açısından çok önemli sonuçlara yol açabilen kararları bile alabilecek durumdadırlar.

Amerikan seçkinleri modern tarih içinde, kendisine karşı çıkılamayan, dirençle karşılaşmayan bir sınıf olarak yerini almıştır. Tarihte, Amerikan burjuvazisinin ne öncesinde ne de sonrasında, hiç bir millî burjuvazi böylesine elverişli koşullara sahip olmamıştır. Amerikan millî burjuvazisi, yakınlarında askerî gücü olan başka bir toplumun bulunmadığı bir kıt'ada büyük topraklar ele geçirmiş; ardından, kıt'aya gönüllü olarak büyük bir işgücü akını başlamıştır. İktidar kurumu için temel bir çerçeve ve böyle bir iktidarı meşrulaştıracak bir ideoloji ise zaten elde hazır bulunuyordu. Merkantilist kısıtlamalara karşı bu insanlar *laissez - faire* ilkesini benimsemişler; Güneydeki plantasyon sahiplerine karşı sanayicilik ilkesini kendilerine esas almışlar ve bunu topluma da empoze etmişlerdir. Bağımsızlık savaşı, kraliyetçiler ülkeyi terkedip kaçtıkları ve büyük mülkler dağılıp yıkıldığı için, aristokrasiye özenen ve imrenen koloni döneminin asillerinin gelişimine olanak bırakmamıştır. Jackson devrindeki toplumsal statü devrimi de, eski New England ailelerinin asillik heveslerine ve bu konudaki tekelci eğilimlerine son vermiştir. İç Savaş, savaş-arası dönemde gelişen Güneylilerin mevki ve statü ihtiraslarına son vermiş; Güneylilerin iktidar ve prestijlerini sarsmıştır. Kapitalist gelişmenin temposu ise Amerika'da soydan gelme bir asiller sınıfının oluşmasını ve varlığını sürdürmesini olanaksız kılmıştır.

Amerikan toplumunun tarihinde, kökleri tarımsal ha-

yata uzanan ve askerî şan ve şerefle dolu belirli bir yönetici sınıf olmamış; bunların ticaret ve sanayiye geçtikleri; ya da, örneğin, Almanya ve Japonya'daki gibi, kapitalist seçkinler karşısında teslimiyeti kabul ettikleri görülmemiştir. Birleşik Devletlerdeki yönetici sınıf, endüstri hayatındaki şiddet hareketlerinin tarihsel önem taşıdığı dönemlerde diğer ülkelerin yönetici sınıflarının gelişiminden farklı bir gelişim çizgisi izlemiştir. Yirminci yüzyılda arka arkaya iki dünya savaşı sırasında Almanya ve Japonya'nın başına gelenleri gören; İngiltere'nin ve kendine model aldığı İngiliz yönetici sınıfının yaşamak zorunda kaldığı kaderi izleyen Amerika'da, bir süre sonra New York ve Washington Batı kapitalist dünyasının biri ekonomik, biri de siyasal başkenti durumuna yükselmiştir.

4

Seçkinler, komuta mevkilerini işgal eden iktidar, servet ve ün sahibi kimseler oldukları için, kapitalist, Amerikan toplumunun en üst tabakası olarak düşünülebilir. Aynı zamanda, belirli bir tür teşkil eden bireyler olarak psikolojik ve moral belirli bazı kriterler açısından da değerlendirilebilirler. Bu açıdan bakıldığında, seçkinler için üstün karaktere ve enerjiye sahip kimseler denildiği görülmektedir.

Örneğin, hümanistlere göre «seçkinler» toplumsal bir kategori ya da tabaka olarak değil, kendi kendilerini aşmak azminde kimseler olarak kabul edilmektedir. Toplumda, orada ya da burada dağınık olarak bulunan bu kimseler, bu nitelikleri nedeniyle, daha asil, daha etkin ve daha iyi bir öze sahiptirler. Hümanistlere göre, seçkin bir kimsenin yoksul ya da zengin olması; yüksek mevkilerde bulunması ya da bulunmaması; toplumdan itibar görmesi ya da görmemesi önemli değildir. Çünkü, seçkin birinin seçkin olması kendisinin belirli tür bir kişilik sahibi olmasındandır. Diğer insanlar ise *kalabalık* ya da *kitledir*. Kitle, bu anlayışa göre, aslında pek de huzur verici olmayan bir «alelâdelik» içinde miskince istirahate çekilmiş kimselerden oluşmaktadır.[5]

Bu anlayış, bu düşünce tarzı toplumda fazla bir itibar bulmamakla beraber, içlerindeki tutucu özlemlerin ateşini söndüremiyen bazı Amerikalı yazarlar tarafından son

günlerde yeniden canlandırılmak istenmektedir. Fakat seçkinlere ilişkin, bu tür moral ve psikolojik temelli görüşlerin çoğu oldukça işlenmiş bulunmaktadır. Bu tür görüşler tek tek bireyleri değil, bir tüm olarak *seçkinler tabakasını* değerlendirmek savındadırlar. Bu tür düşüncelerin, bazı insanların diğer insanlara oranla daha fazla şeylere sahip oldukları toplumlarda ortaya çıkışı ise doğaldır. Böylesi toplumlarda başkalarından daha elverişli durumda bulunan insanlar bu üstünlüklerinin belirli koşullarda doğmuş olmalarının bir sonucu olduğunu düşünmek istemezler; bundan hoşlanmazlar. Bu duyguların sonucu olarak, bu kimseler sahip oldukları şeylere sahip olmaya doğuştan hak taşıdıklarına kolayca inanıvermekte; kendilerinin seçkin oluşlarını «doğal» soymakta; sahip oldukları bütün şeylerin ve ayrıcalıkların kendi seçkinler topluluğunun doğal birer uzantısı olduğuna inanmaktadırlar. Bu bakımdan da, seçkinler tabakasının daha yüksek ahlâkî karakter sahibi kimselerden oluştuğunu savunan düşünceler, bu ayrıcalıklı yönetici azınlık durumundaki seçkinler için arayıp da bulamadıkları bir ideoloji yerine geçmektedir. Bu ideolojiyi kurup geliştirenler seçkinlerin kendi içinden gelme kimseler de olsa, seçkinlerin dışında kalan kimseler de olsa değerlendirmenin niteliği değişmemektedir.

Her sözün başında eşitlikten ve eşitlikçilikten söz etmenin moda olduğu günümüzde, alt ve orta sınıflarda da zeki ve becerikli insanların bulunduğu, üst tabakalardaki insanlar arasından da suç işleyen kimselerin çıktığı görülmekte; bu bakımdan, seçkinlere karşıt olan görüşler toplumda (tabanda) hoşnutlukla karşılanabilmektedir. Gerçekten, Batılı toplumlarda sömürülenlerden, baskı altında tutulan yoksul insanlardan yana ve bu insanların erdemli, uslu ve Tanrıya yakın kimseler olduğunu savunan görüşler yaygındır. Kaynağını Hıristiyanlık geleneğinden alan bu seçkinlerden yana olmayan moral düşünceye göre, aşağı toplumsal Konumlara mahkûm edilen yoksullar seçkinlerden daha yüce insanlardır. Bu görüş ise, orta ve alt tabakalardaki insanlar tarafından seçkinleri eleştirmek ve bir gün seçkin olma sırasının yeni bir sınıfa geçeceği biçimindeki ütopik umutları yaşatmak için benimsenip kullanılmaktadır.

* Bakınız : *ONDÖRT* Tutucu Düşünce.

Seçkinlere ilişkin bu iki yanlı moral görüşler[illegible] man ayrıcalıklı seçkinlerin işine yarayan salt bir[illegible] loji ya da ayrıcalığı olmayan insanların benimsediği [illegible] bir karşı-ideoloji niteliği taşımakla kalmamaktadır. Bu tarz görüşlerin belirli bir gerçekliği olduğu da görülmektedir: Belirli yaşam denemlerinden geçen ve belirli ayrıcalıklara sahip bazı seçkinler, kendilerine yakıştırdıkları kişiliğe bürünebilmekte; iddia ettikleri karakter ve nitelikleri gerçekten kazanabilmektedirler. Seçkinlerin doğuştan seçkin bir karakterle dünyaya geldikleri görüşüne itibar etmesek bile - gerçekten de itibar etmememiz gerekmektedir - bu insanların yaşam ve yetişme tarzlarının onlara belirli bir karakter kazandırdığını da gözönünden uzak tutmamamız daha doğru olacaktır.

Yaşadığımız şu günlerde, toplumda üst makam ve mevkiler için seçilen ve bu mevki ve makamlarca biçimlendirilen kimselerin ardında bir yığın sözcü, danışman bulunduğu; ayrıca, bu kimseleri halka belli bir biçimde göstermekle görevli olan ve bu kimselerin birçok kararlarını etkileyebilen bir yığın gazeteci, dedikodu yazarı ve benzeri kimseler seçkinlerin hem halkın gözünde hem de kendi gözlerinde belirli bir görünüm kazanması için uğraştığından, seçkinlerin yüksek karakterde insanlardan meydana gelmiş bir tabaka olduğunu ileri sürenlerin düşüncelerini dikkatle ve yakından incelememiz gerekmektedir. Doğaldır ki, seçkinlerin arasında da çeşit çeşit tipler bulunmaktadır. Fakat bugün için kural olarak şu söylenebilir ki, Amerikan toplumundaki seçkinlerin sadece görünüşteki kişiliklerine bakarak değerlendirilmeleri yanlıştır. Amerikan toplumundaki seçkinler, çoğu kez, kişiler toplamı olarak değil de, standart tipte «kişilik» taşıyacak şekilde oluşturulmuş ve kitlelere bu şekilde tanıtılıp gösterilen genel bir olgu olarak ortaya konulmuş bulunmaktadırlar. Amerikan toplumunda en özgür alanlardaki ünlülerin kişilikleri bile, bu kimselerin yarattıkları «harcı âlem» reklâmcılık oyunlarının kamu oyunda ne gibi etkilere yol açtığını, nasıl bir iz bıraktığını gözetleyen birtakım uzmanların ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Ne var ki, bir sosyal sınıf ya da komuta mevkilerindeki kişiler topluluğu olarak toplumda bir seçkinler tabakası oluşmuşsa, bu sınıfın kendine belirli bir kişilik biçimini seç-

mesi ve diğerlerini reddetmesi olağan karşılanmalıdır. İnsanların ne tür moral ve psikolojik bir varlık haline gelecekleri, büyük ölçüde, yaşamlarında benimsedikleri, gördükleri değerlere ve oynama olanağı buldukları ve başkalarınca kendilerinden oynanması istenen kurumsal rollere bağlıdır. Biyografilerin bakış açısıyle konuşulacak olursa, üst sınıflardan bir kimsenin bu kişiliğinin temelinde küçük samimî gruplar içinde kendisine benzeyen kimselerle olan ilişkileri vardır. Kişilik, bu grupların içinde oluşmakta, kişi, yaşamı boyunca, sık sık bu gruplara dönüp danışmaktadır. Soruna bu açıdan bakıldığında, seçkinler topluluğu, üyeleri seçilmiş, yetiştirilmiş ve modern toplumun kişisel - olmayan kurumsal hiyerarşilerine komuta eden kimselerle yakın ilişkiler kurmaya hak kazanmış bazı üst çevrelerden oluşan bir topluluk niteliği kazanmaktadır. Seçkinler konusunda ileri sürülen bu *psikolojik* görüşün en önemli yanı, seçkinlerin, kendi kişilikleri içinde, bütün diğer seçkinlerin hep birlikte sahip oldukları bir duyarlıkla kişisel - olmayan kararlar alabilme özelliğidir. Bir sosyal sınıf olarak seçkinlerin bu gibi özelliklerini kavrayıp anlayabilmek için, tarihsel açıdan en rahat incelenebilecek olan üst - sınıf ailesi üzerinde; bu aile çerçeveleri için önem taşıyan bir seri, küçük, yüz - yüze ilişki ortamları üzerinde durmamız gerekmektedir. Bugün, bu ortamlar içinde en önemlileri seçkinlerin kendileri için uygun gördükleri öğretim kurumları ile metropolitan kulüplerdir. [6]

5

Seçkinler konusunda ileri sürülen bu çeşitli görüşler tam olarak kavranıp anlaşıldığında, hepsinin çok karmaşık bir şekilde birbirleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Amerikan toplumunda bu alanda başarı kazananları incelerken biz de bütün bu görüşlerden yararlanacağız. Bu amaçla, seçkinler arasında yer alacak adayları yetiştiren üst çevrelerin her birini ayrı ayrı inceleyecek; bu sorunu. Amerikan toplumuna biçim veren önemli kurumlar açısından ele alacak; ve bu kurumların her birinin iç yapısındaki servet, iktidar ve prestij öğeleri arasındaki karşılıklı ilişkileri

gözden geçireceğiz. Fakat temeldeki sorunumuz, günümüz toplumundaki komuta mevkilerinde bulunanların ellerinde bulundurdukları iktidarı ve bu kimselerin çağımız tarihinde oynadıkları rolün incelenmesi olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında, seçkinlerin sınırsız bir iktidara sahip oldukları ve iktidarlarının gözle görülmeyecek bir biçim taşıdığı düşünülebilir. Nitekim, «avamî» Marxism'e göre tüm olaylar ve toplumsal oluşumlar «burjuvazinin arzu ve iradesine»; Nazizme göre ise, «Yahudi fesatlarına;» günümüz Amerikan toplumundaki küçük burjuva sağcılarına göre de, Komünist casuslarının «gizli kuvvetlerine» dayanmaktadır. Seçkinleri sınırsız iktidar sahibi tarihsel bir neden sayan bu çeşit değerlendirmelere göre, seçkinlerin gözle görülebilir bir toplumsal varlık olmaları olanaksızlaşmaktadır. Bu tür düşünceler, gerçekte, sıradan insanların başkaldırabilecekleri; kendisine karşı direnebilecekleri ve bir gün altedebilecekleri bir çeşit layik «Tanrı iradesi» anlayışının yerine geçmekte; dinsel bir görüş, dünyevî bir çerçeve içinde düşünülmüş olmaktadır.*

Bunun tersi görüşler ise-yani, seçkinlerin güçlü ve iktidar sahibi kimseler olmadıklarını söyleyenler - bugün liberal düşünceli düşünürler arasında çok yaygın bir hal almıştır. Güç ve iktidar sahibi olmak şöyle dursun, bu şe-

* Bugün, devlet kuruluşlarına Komünist ajanlarının sızdığını ileri sürenlerle, Komünistlerin buralara gelmiş olabileceklerinden korkanlar şu soruya cevap vermeye yanaşmamaktadırlar: «Peki, diyelim ki, Komünistler üst mevkilere kadar gelmiş olsunlar, bunlar ne derece iktidara sahip bulunmaktadırlar?» Bu kimseler, ileri sürdükleri görüşlerinin gereği olarak, böylece yüksek mevkilerdeki kimselerin, ya da bu mevkilerdeki kimseleri etkileyebilecek mevkilerde bulunanların önemli olaylarda karar alabilme iktidarına sahip olduklarını teslim etmiş olmaktadırlar. Çin'in Sovyet Blokuna kaptırılmasını Komünist ajanlarının, ya da bazı uzmanların, yurtlarına sadık Amerikalıları etkileyebilmiş olmalarına dayandıranlar, düpedüz, bu tür meselelerde nihaî kararları alabilme; bu tür olayları bilerek, ihmalleriyle, ya da ahmakça davranışları nedeniyle belirli bir yönde biçimlendirebilme yetki ve iktidarında kimselerin varlığını kabul etmiş olmaktadırlar. Komünist ajanlarının bu denli güçlü olmadığına inanan pek çokları ise, hâlâ, bu kaybın, yurtlarına sadık Amerikalı siyaset planlayıcılarının eseri olduğunu söyleyip durmaktadırlar.

kilde düşünenlere göre, seçkinler toplumda öylesine dağınık ve serpiştirilmiş haldedirler ki; tarihsel bir güç teşkil edecek derecede dayanışmaya ve yoğunluğa sahip olduklarını ileri sürmek bile zordur. Bunlara göre, seçkinlerin toplum içinde fazla göze batmayışları ve görülgen olmayışlarının nedeni, seçkinlerin gizli kalmayı uygun görmeleri değil, birbirinden farklı pek çok dallara ayrılmış olmalarıdır. Resmî yetki ve otoritesi olan makamlarda bulunan seçkinler bile, bunlar üzerinde baskıda bulunan diğer seçkinlerce, bunların seçmenleri olan kamuca ve anayasal hükümlerce etkin bir denetim altında tutulmaktadırlar. Bu kimseler toplumda bir üst tabaka meydana getirseler bile, egemen bir sınıf teşkil edememekte; toplumda büyük iktidar sahibi kimseler olsalar bile bir iktidar seçkinleri azınlığı oluşturamamaktadırlar. Bu nedenle de toplumda bir tabakalandırma ve derecelendirme sistemi bulunsa bile, böyle bir tabakalaşmanın en üstünde her şeyi etkileyebilecek bir doruk topluluk bulunduğu söylenemez. Seçkinler konusunda bu görüşleri ileri sürenler, en son noktada, kişisel olmayan bir çeşit kolektif kadercilik anlayışına varmakta; görüşleri, içlerindeki tutarsızlık ve uyumculuk nedeniyle önemini yetirmekte ve üst çevrelerde yer alan kimselerin verdikleri kararları tarihin oluşum süreci içinde hesaba katmaktan kaçınmış olmaktadırlar. *

Fakat, Uluslararası alanda bugün başat görüş seçkinlerin güçlü ve iktidar sahibi oldukları görüşüdür. Olumlu karşılanan olaylar, insanların yüzünü güldüren oluşum ve

* *ONBİR*: *Denge Kuramı*'na gelince daha yakından göreceğimiz gibi, seçkinlerin büyük bir iktidara sahip olmadığını ileri süren bu kuramı, böyle bir şeyin varlığının ekonomik seçkinlerce reddedilmesiyle, iktidar sorununun ekonomide de otomatik olarak çözümlendiği ekonomik yapılarca desteklenmektedir.

Bunlara göre, toplumda gerçek bir ayrım yapabilecek güçte hiç kimse yoktur; olaylar anonim bir dengenin ürünüdür. Bu denge-modelle aynı sorun, siyasal seçkinler alanında da çözümlenebilmektedir. Pazar ekonomisine paralel olarak, ortada hiç kimsenin hiç bir şeyden sorumlu tutulamayacağı ve herkesin her şeyden sorumlu olduğu lidersiz bir demokrasi olduğu ileri sürülmekte; halkın iradesinin kişisel-olmayan bir şekilde işleyen seçim mekanizmasiyle edimde bulunduğu görüşü savunulmaktadır.

gelişmeler kitlelerin kanaat ve düşüncelerini etkilemekle görevli kimselerce hemen, «güzel» göstermeye çalıştıkları liderlere bağlanmakta; bütün kötü olaylar ve can sıkıcı lişmeler ise başka ülkelerdeki dış düşmanlara yakıştırı maktadır Her iki durumda da, iyi ve faziletli liderlerin da kötü ve mel'un düşman ülke liderlerinin önemli bir iktidara sahip olabilecekleri görüşü temel alınmış olmakta doğru sayılmaktadır. Tek bir ulus çerçevesi içinde bu tür «sözlerin» kullanılması ve ileri sürülmesi ise, daha da karmaşık biçimde olmaktadır: kendi partisinden ya da çevresinden söz edenler, kendilerinin ve liderlerinin iktidar sahibi olmayıp, iktidarın halkta olduğunu ileri sürmekte; karşı partinin ya da grubun iktidarından söz edildiğinde ise, karşı taraftaki liderlerin ve adamlarının büyük bir iktidara sahip oldukları, «halkın» bunların peşinde sürüklendiği ileri sürülmektedir.

Genel olarak, Amerikan toplumunda iktidar sahibi kimseler, bir görenek olarak, kendilerinde bir iktidar bulunduğunu reddetme alışkanlığındadırlar. Amerika'da adaylar işbaşına geçmek, mevki sahibi olmak, yönetmek için değil, fakat sadece hizmet etmek için çalıştıklarını söylerler; devlet kurumundaki çeşitli mevkilere gelmek isteyen kimseler bürokrat, hatta memur değil, sadece kamunun hizmetkârı olacaklarını ileri sürerler. Ve bugünlerde, daha önce belirttiğimiz gibi, bu tutum iktidar sahibi kimselerin uyguladıkları halkla-ilişkiler programında genel bir görünüm niteliği kazanmış bulunmaktadır. İktidar sahibi görünmeme eğilimi artık öylesine yayılmıştır ki, bu durumu yanlış yorumlayan tutucu yazarlar toplumun «amorf bir iktidar dönemine» girdiğini bile ileri sürmeye başlamışlardır.

Ne var ki, Amerikan toplumunda bugünkü «iktidar», olayı romantik bir iktidar dağılımı olarak gören kimselerin söylediklerinden çok daha az amorftur. Durum, yaygın ve dağınık bir iktidardan çok, kademelenmiş ve sürekli bir iktidar yapısının varlığını göstermektedir. Ve en üst kademeleri işgal eden kimseler sınırsız bir iktidara sahip olmasalar bile, bu kimselerin belirli bir iktidara sahip olduklarını kabul etmek gerekmektedir. Toplumdaki seçkinlerin ne derecede iktidara sahip olduklarını ve ne derece iktidar icra ettiklerini anlamak istiyorsak, iktidarın biçimini, miktarını ve derecesini incelememiz gerekmektedir.

Eğer bu tür ulusal sorunlarda karar alabilme iktidarı, mutlak anlamda eşitlikle paylaşılmış bir iktidar olsaydı, toplumda iktidar seçkinleri diye bir şeyin olmaması; gerçekten, iktidar *derecelenmesi* ile karşılaşılmaması, iktidar dağılımında köklü bir homojenlik görülmesi gerekirdi. Diğer yandan, bu konuda tam tersi görüşü savunanların söylediği gibi, toplumsal sorunlarda karar alma iktidarı küçük bir grubun mutlak tekeli altında ise, toplumda komuta yetkisinin sadece bu küçük grupta olması ve bu grubun altında kalan diğer tabakaların, hiç bir tabakalaşma farkı olmaksızın, bir kitle meydana getirmesi gerekirdi. Günümüzün Amerikan toplumunun yapısı bu iki aşırı görüşün hiç birine uymamaktadır. Ama bu iki görüşün bütünüyle yanlış ve yararsız olduğu da düşünülmemelidir. Bu görüşler, Amerikan toplumundaki iktidar yapısını ve iktidar seçkinlerinin bu yapı içindeki yerlerini daha büyük bir açıklıkla anlamamızı kolaylaştırabilirler.

Modern toplumun güç bakımından önde gelen kurumsal yapılarından her birinde belirli bir iktidar derecelenmesi vardır. Yol kenarındaki bir meyvalığın sahibi olan kimseyle milyonlarca dolarlık bir meyvacılık şirketinin sahibi toplumsal, ekonomik ya da siyasal kararların alındığı alanların hiç birinde aynı derecede iktidara sahip değillerdir. Orduda hiç bir çavuşun Pentogon'daki Genelkurmay Başkanı kadar; hiç bir şerif yardımcısının Birleşik Devletler Başkanı kadar otorite ve iktidar sahibi olduğu söylenemez. Soruna bu açıdan bakınca çizgiyi çok aşağılardan çizerek seçkinler topluluğunu hiç yokmuş gibi gösterebilir, ya da çizgiyi çok yukarıdan geçirerek iktidar seçkinlerinin küçük bir topluluk olduğunu söyleyebiliriz. Bir başlangıç olarak ve minimum bir biçimde bu çizgiyi kabaca çizecek olursak, şöyle diyebiliriz: iktidar seçkinleri, içiçe girmiş çeşitli klikler aracılığıyle, en azından ulusal çerçevede önemli sonuçlara yol açacak nitelikte temel kararları birlikte alabilen siyasal, ekonomik ve askerî çevrelerden oluşmaktadır. Ulusal plandaki olaylar iktidar seçkinleri topluluğu tarafından alınmaktadır

Modern toplumda önemli kararlar alabilme olanak ve iktidarının derece derece dağılmış olduğunu söylemek, iktidar sahiplerinin kendi aralarında bir birlik gösterdikleri, bunların ne yaptıklarının tam anlamıyle bilincinde oldukları, ya

da bilinçli olarak toplumda kendi yararlarına işler yaptıkları demek değildir. Bu gibi sorunları anlamamız için en iyi yol, her şeyden önce, üst mevkilerde bulunan ve iktidar sahibi olan bu kimselerin kendi durumlarının bilincinde olup olmadıkları ya da edimlerindeki saiklerin ne denli temiz oldukları üzerinde durmayıp, kimselerin toplum yapısındaki konumları ve bunların aldıkları kararların toplumda yol açabileceği sonuçlar üzerinde durmak olacaktır.

İktidar seçkinlerinin durumunu kavrayıp anlamamız için, şu üç temel soruna önem vermemiz gerekmektedir.

I. Birincisi, üst çevrelerin her birini incelerken önemle üzerinde duracağımız, çeşitli seçkinlerin kendi ortamları içindeki psikolojileridir. İktidar seçkinleri topluluğu benzer kökenli ve benzer eğitimli kimselerden oluştuğuna; bu kimselerin kariyer ve yaşam biçimleri birbirine benzediğine göre, bunlar arasında psikolojik ve sosyal temele dayanan bir birliğin bulunması; bu kimselerin aynı sosyal tipe girmesi ve kolayca birbiriyle «meczedilebilmesi» gerekmektedir. Böyle bir birliğin ünlüler dünyasında prestij paylaşmasında doruğuna ulaşması; en somut görünümüne ise, bu üç temel kurumsal alanda kurumların kendi içlerinde ve kurumlar arasında bir mevkiden diğerine geçişin kolaylıkla gerçekleştirilebilmesinde rastlanması gerekmektedir.

II. Bu şekilde tanımlanabilecek bu sosyal ve psikolojik temelin üzerinde ise, en yukarı kademelerde yer alan siyaseti yönetenlerin, şirketleşmiş zenginler topluluğunun ve yüksek askerî yetkililerin idare ettiği kurumsal hiyerarşiler bulunmaktadır. Bu bürokratik alanların çapı ve genişliği ne denli artarsa, bunlardaki seçkinlerin iktidar alanları da o denli büyümektedir. Bu hiyerarşilerden her birinin biçimleniş tarzı ve her birinin diğerleriyle ilişkilerinin biçimi bu kurumlardaki yöneticilerin ilişkilerini de büyük ölçüde belirlemektedir. Bu hiyerarşiler birbirleriyle bağlantısız ve dağınıksa her birindeki seçkinlerin de birbirleriyle bağlantısız ve dağınık olmaları; eğer bu kurumlar arasında birçok karşılıklı bağlantılar, ilişkiler ve ortak çıkarların kesiştiği alanlar varsa, seçkinlerinin de kendi içinde tutarlı, tutunumlu (mütesanid) bir grup teşkil etmeleri gerekmektedir.

Seçkinler arasında birlik ve birleşmişlik düz anlamda, kurumlar arası bir birlik demek değildir. İnsanlar ve kurumlar zaten daima birbirleriyle ilişkilidirler. Bizim temel al-

dığımız iktidar seçkinleri anlayışı da, bu ilişkinin niteliğini saptamamızı gerektirmektedir. Bugünkü Amerikan toplumunda, belirli bir siyasal ortamda ve özel sektör çatısı altında birleşip şirketler topluluğu durumuna gelmiş bir ekonominin aracılığıyle, devamlı bir savaş düzeni mekanizmasının tesisi de dahil olmak üzere, bu kurumlar arasında ortak çıkarların kesiştiği birden çok yapısal birleşme alanları oluşturulmuş bulunmaktadır.

III. Kaldı ki, iktidar seçkinleri arasındaki bu birlik ve birleşmenin tek dayanağı psikolojik benzerlikler, sosyal birleşme, ya da komuta mevkileri ve ortak çıkarların yapısal anlamda birbiriyle çakışmaları değildir. Bu birlik, çok zaman, açık bir işbirliği biçiminde de kendini açığa vurmaktadır. Bu üç üst çevrenin gitgide daha çok eşgüdümlendiğini, aralarındaki birliğin nedenlerinden birinin de bu olduğunu, çoğu zaman -savaş dönemlerinde olduğu gibi- bu eşgüdümlenmenin çok büyük bir önem taşıdığını söylemek, bu eşgüdümlenmenin total ya da kesiksiz bir nitelikte olduğunu, hatta sağlam bir yapıya kavuşmuş olduğunu söylemek demek değildir. İktidar seçkinleri arasındaki birliğin iradî bir işbirliğinin sonucu olduğunu; iradî bir işbirliğinin buna temel teşkil ettiğini; ya da iktidar seçkinleri topluluğunun belirli bir planı uygulamak için oluştuğunu ileri sürmek ise çok daha güçtür. Fakat şu söylenebilir ki, günümüzdeki kurumsal mekanizmalar çeşitli amaçlara erişmek isteyen insanlar için geniş olanaklar sağladığı için, pek çok kimse, kendi çıkarlarının gereklerini elde edebilmek için, birlikte çalışmanın daha yararlı olacağını düşünmekte; bunun için de, biçimsel ya da biçimsel olmayan çeşitli yollar izlemektedir.

6

İnsanlık tarihinin her döneminde ve her ulusta yaratıcı bir azınlığın, egemen bir sınıfın, ya da sınırsız iktidara sahip bir seçkinler topluluğunun her tarihsel olaya biçim verebildiğini söylemiyorum. Bu tür sözlerin, dikkatli bir inceleme yapıldıktan sonra, aslı esası olmayan «safsatalar» olduğu açıktır.[7]

Kaldı ki, «safsata» olmasalar bile, bu çeşit sözler öylesine genel nitelikte yargılardır ki, günümüz tarihini anla-

mak için yapılacak çalışmalarda yararsız kalmaktadırlar. En önemli sonuçlara yol açabilecek nitelikteki kararları alabilen kimseler olarak yapılan «iktidar seçkinleri» tanımı, bu seçkinler grubunun üyesi olan kimselerin her zaman ve ille de tarihi yaratan kimseler olmasını gerektirmediği gibi, bunun böyle olmamasını da gerektirmez. Tanımlamak istediğimiz iktidar seçkinleri kavramı ile, bu seçkinlerin rolleri hakkında ileri sürülen kuramlardan birini, tarihin iktidar seçkinleri tarafından oluşturulduğu şeklindeki kuramı birbirleriyle karıştırmamalıyız. Örneğin, iktidar seçkinlerini «Amerikayı yöneten kimseler» olarak tanımlamak, seçkinleri tanımlamaktan çok, iktidar seçkinlerinin rolleri ve iktidarları hakkında ileri sürülen hazır hipotezlerden birini düpedüz tekrar etmek olacaktır. İktidar seçkinlerini ne şekilde tanımlarsak tanımlayalım, seçkinlerin sahip oldukları iktidarın hacmi tarihsel değişkene bağlı bir nitelik göstermektedir. Eğer, dogmatik bir şekilde, yaptığımız tanımın içine bu değişimi de katmaya çalışırsak, gerekli bir tanımın kullanım alanını düşüncesizce daraltmış oluruz. Seçkinlerin katı bir şekilde, eşgüdümlenmiş bir sınıf olduğunu ve toplumda devamlı ve mutlak bir yöneticilik yaptıklarını söylemekte ısrar etmek, bu konuda daha tedbirli bir dil kullanmakla elde edebileceğimiz geniş gözlem olanaklarından yoksun kalmamıza yol açacaktır. Kısacası, iktidar seçkinleri tanımımızın, bütün toplumlardaki egemen sınıfların sahip olduğu iktidarın derecesi ve niteliğiyle ilgili dogmalara dayanması beklenmemelidir. Hele hele, tanımımızla, bu kitapta incelemek durumunda olduğumuz konunun bir tarih teorisi gibi ele alınması hiç beklenmemelidir.

İnsanlık tarihinde, çoğu dönemlerde, tarihsel değişimler ve gelişmeler, bunların ortaya çıkışında rolü olan ya da bunları gerçekleştiren kimselerin bile farkına varamayacakları şekilde olmaktadır. Örneğin, eski Mısır ve Mezopotamya dört yüz kuşak boyunca temel toplumsal yapılarında önemli hiç bir değişiklik olmadan varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu süre, sadece altmış kuşaklık bir dönemi kapsayan Hıristiyanlığın çıkışından günümüze kadarki sürenin altı buçuk misli; beş kuşak tutan Birleşik Amerika'nın geçmişinin ise yaklaşık olarak, seksen katıdır. Fakat, günümüzde değişimlerin temposu o kadar çok artmış; çeşit çeşit öyle gözlem araçları ve usulleri geliştirilmiştir ki, dik-

katlı bir biçimde ve uygun bir yerden baktığımızda toplumsal olaylarla bunlara ilişkin olarak alınan kararlar arasındaki tarihsel ilişki ve bağıntılar görülgen bir duruma gelmektedirler..

Çok şeyler biliyormuş gibi görünen ve gazetecileri andıran bazı yazarlar da «büyük kararları kişiler değil, olaylar belirler» derken aslında, tarihi Şansa, Kadere, Alınyazısına ya da Görünmez Kuvvetlere dayandıran bazı kuramları yansıtmış olmaktadırlar. Bunlar, sözü edilen eski kuramlardaki düşünceleri modern bir sözcük olan «olaylar» ile naklelmekten başka bir şey yapmamaktadırlar. Çünkü, eskileri de yenisi de, bizim *tarihi insan yapar* görüşünden ayrılmamızı; insanın kendi tarihini kaderi gibi taşıdığına inanmamızı önermektedir. Tarih, bu şekilde düşünenlere göre, efendisi, kendine hükmeden bir buyrukçusu olmaksızın gelişen bir şeydir; tarihte çeşitli olaylar ve hareketler vardır. ama bunlar belirli insanların yaptıkları edimler değildir; tarihte görülen olaylar düzara olaylar niteliğindedir, ve bunların böyle olması insanlar öyle istediği için olmuş değildir. [5]

Günümüzde bilinmektedir ki, olayların seyri, şu ya da bu nitelikte bir Kaderden çok, belirli bir takım kararlara göre biçimlenmekte; bu kararlar ise, insanlar tarafından alınmaktadır. «Kader'in» sosyolojik anlamı şu olsa gerek: Toplumda alınan kararlar sayısız denecek kadar çoksa ve bu kararların hepsi de önemli bir sonuç yaratmayacak kadar küçük çapta kararlarsa, bütün bu kararlar hiç kimsenin önceden hedef almadığı bir şekilde birbiri üstüne gelip çakışmakta, böylece, *kader* niteliğinde bir tarih oluşturmaktadır. Fakat, tarihin her döneminin kader niteliği aynı olmamaktadır. Karar alanların oluşturduğu çevre ne denli küçük ve dar bir çevreyse; karar almada kullanılan araç ve olanaklar ne denli merkezîleşmişse, buna karşılık, alınan kararların sebep olacakları sonuçlar ne denli büyük sonuçlar olma olasılığı kazanmışsa, toplumdaki önemli olayların seyri de, gitgide daha yüksek oranda, saptanması mümkün belirli çevrelerin aldıkları kararlara dayanma durumunda kalmaktadır. Ne var ki, bu sözler her olayın hep aynı çevrelerce karara bağlandığı; tarihin hep aynı çevrelerin bir «oyunu» olduğu anlamına alınmamalıdır. Seçkinlerin iktidar sahibi olmaları, tarihin, hiç biri önceden ta-

sarlanamayan bir seri küçük olay tarafından biçimlenmesine engel olmamaktadır. Sözlerimiz, toplumda izlenen siyasanın ve yaşanan olayların içinde yüzlerce küçük uzlaşmanın, uyumlanmanın ve düzenlemenin yer alamayacağı biçiminde anlaşılmamalıdır. Toplumda iktidar seçkinleri diye bir topluluk vardır diyorsak, toplumdaki karar-alma sürecinin, ne nitelikte olursa olsun, sadece çok dar bir toplumsal çevre içinde işletildiğini söylüyor değiliz. Belirtmek istediğimiz, toplumdaki karar-alma süreciyle ilgili kimselerin ne nitelikte kişiler olduğudur.

Bu tür kararlarda karar-alma sürecinde yer alan kimseleri kestirebilmek ve bunu denetleyebilmek duruma göre değişmektedir. Toplumda bir iktidar seçkinleri topluluğunun bulunduğunu söylemek, bu tür kararlar alınırken düşünülen hesapların her zaman doğru çıktığını söylemek de değildir. Bazen, öyle sonuçlarla karşılaşılabilir ki, bunlar umulan, beklenen, istenen sonuçlara hiç benzemezler. Çoğu kez, bu nitelikteki kararları alan kimseler kendi yetersizlikleri karşısında yenik düşerler; yaptıkları yanlışlıklarla doğruyu ayırt edemezler.

Günümüzde de bazı kritik anlar yaşanmakta, ve bu anlarda karar alma işi küçük birtakım çevrelere düşmekte; bu çevreler gereken kararı bazen almakta bazen de alamamaktadırlar. Ama alsalar da almasalar da, iktidar seçkinlerini bu çevreler meydana getirmektedir. Japonya'ya atom bombası atılması böyle bir anda olmuştur. Kore konusunda alınan karar böyle bir anda alınmıştır. Kemoy ve Matsu anlaşmazlığı, Dienbienfu öncesi böyle olmuştur. Birleşik Devletlerin II. Dünya Savaşına katılmasına yol açan gelişmeler de böyle olmuştur. Günümüzde tarihin büyük oranda hep böyle oluştuğu söylenemez mi? Büyük kararların alındığı bir dönemde yaşadığımız söylendiğinde, bu sözlerin ardındaki anlam bugün, büyük oranda merkezîleşmiş bir iktidar olgusuyle karşı karşıya bulunduğumuzdur.

Çağımızı bir anlama kavuşturmakta çoğumuz ne eski Grekler gibi tarihin kesiksiz ve ebedi olduğuna inanabilmekte, ne Hıristiyan inancına uygun bir mesihe bel bağlıyabilme ve ne de insanlığın dünden bugüne ve yarınlara her gün biraz daha gelişmekte olduğu yolunda bir umut besleyebilmekteyiz. Bu tür sorunlar üzerinde uzun uzadıya durmasak da, Burckhardt gibi, sonunda, olayların devam ettiğini

ve nasıl olsa yarın da devam edeceğini düşünüp tarihin en geçerli ilkesi devamlılıktır deyip çıkmaktayız işin içinden.

Tarihi, birbiri ardından oluşup duran olaylar dizisi olarak görüyoruz ve belirli ve iradî bir olgunun tarihin seyri üzerinde etkisi olup olmayacağını hesaba katmadığımız için de tarihe bir anlam kazandıramıyoruz. Doğaldır ki, taşıdığımız bu devamlılık duygumuz kadar günümüz tarihini hissetmemiz ve değerlendirmemiz de çeşitli sorunların ve bunalımların etkisinden kurtulamamaktadır. Fakat, ne yaşanan günün bunalımlarını ne de hemen yakın bir gelecekte karşılaşacakmışız gibi görünen bunalımları ciddî bir şekilde ele alıp, bunların ardındaki anlamı çıkarmak istemiyoruz. Kadere inanıp, olayları kadere bırakmaya yanaşmıyoruz, ama basiretimizi kullanalım da olaylara öngelelim de demiyor; sözünü etmeksizin bir ulus olarak - «bizlerin» geleceği istediğimiz gibi biçimlendirip belirleyebileceğimize, fakat «bireyler» olarak bu konuda elimizden hiç bir şey gelemeyeceğine inanmaktan kurtulamıyoruz.

Tarih eğer herhangi bir anlam taşıyorsa, taşıyacaksa, bu, «bizim» ona kendi eylemlerimiz ve edimlerimizle vereceğimiz bir anlam olacaktır. Fakat şurası bir gerçektir ki, hepimiz aynı tarih içinde yaşamaktaysak da tarihin oluşumunu biçimlendirmekte hepimiz aynı iktidara sahip bulunmamaktayız. Bunun tersini savunmak, ya da öyleymişiz gibi görünmek sosyolojik açıdan «saçmalık», siyasal açıdan ise bir «sorumsuzluk» sayılmalıdır. Saçmalıktır, çünkü hangi grup ya da hangi birey olursa olsun, bu konuda her şeyden önce, eli altında hazır bulundurduğu teknik ve kurumsal iktidar araç ve olanaklarıyle sınırlıdır. Günümüzde iktidar araç ve olanaklarına sahip olma şansı bakımından hepimiz eşit durumda olmadığımız gibi, bu araç ve olanakların kullanılmasını etkilemek bakımından da eşit durumda değiliz. Toplumumuzda «herkesin» aynı derecede tarihe biçim verici kimseler olduğunu söylemek, ya da öyleymişiz gibi görünmek siyasal açıdan bir sorumsuzluktur; çünkü bu iktidar araç ve olanaklarını eline geçirmiş bulunan kimselerin aldıkları kararların yol açacağı çok önemli sonuçların gerektireceği sorumlulukların kime ait olduğunu görmemizi, kestirmemizi güçleştirmek, durumu karıştırmaktadır.

Batı toplumlarının tarihlerine ilişkin en sudan bir inceleme bile, karar-alıcı kimselerin iktidarlarının, her şeyden

önce, teknik düzeyle; toplumda var olan iktidar, şiddet ve örgütlenme araç ve olanaklarıyle sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu konuda Batı toplumlarının tarihinden şunu da anlıyoruz ki, bu toplumlar gitgide yükselen bir çizgi izlemekte; üretim ve inşa araç ve olanakları gibi, baskı ve sömürü araç ve olanaklarıyle şiddet ve yıkım araçları da gitgide gelişmekte, gitgide merkezîleşmektedir.

İktidar konusundaki kurumsal araç ve olanaklar ile bunlar arasındaki bağlantıların kurulması için gerekli bildirişim (communication) araç ve olanaklarının etkinliği arttıkça, bu araç ve olanaklara komuta etmek durumunda bulunan kimseler yönetim araç ve olanaklarına da komuta etmeye başlamışlar; bugün bu durum, tarihin hiç bir döneminde görülmedik bir ölçüye varmıştır. Üstelik bu gelişim henüz doruğuna varmış ve durulmuş da değildir. Geçmişte rastlanan yönetici grupların yükseliş devirlerinden sonra tarihten silinip gitmiş olmalarına bakıp rahatlamamız; buna umut bağlamamız da olanaksızdır. Bu konuda Hegel'in aydınlatıcı ve uyarıcı sözlerini hatırlamamız yararlı olacaktır: *tarihten öğrenebileceğimiz tek şey, tarihten fazla bir şey öğrenmemizin olanaksızlığıdır.*

Seçkinlerin iktidarlarına ilişkin sorularımıza tarihin her dönemi için, ilgili her sosyal yapı için ayrı ayrı cevaplar bulmamız gerekmektedir. İnsanlar kendilerine, çoğu defa kendi içlerinde yaşattıkları umutları ülkü edinirler. Fakat bu ülkülere erişmeyi sağlayacak olan araç ve olanaklar toplumda bazı kimselerin denetimi altındadır. İktidar araç ve olanaklarının, bu araç ve olanaklara komuta etme durumunda bulunan bir seçkinler topluluğu için başlı başına bir amaç niteliği kazanması da bundandır. İktidar seçkinlerini iktidar araç ve olanakları açısından tanımlamamızın; bu kimselerin komuta mevkilerinde bulunmalarını vurgulamamızın da nedeni budur. Bu bakımdan, günümüz Amerikan toplumundaki iktidar seçkinlerine ilişkin başlıca sorunların da -ne şekilde bir alaşıma dayandıkları, iktidarları, birlik olma dereceleri- bu kimselerin ellerindeki iktidar araç ve olanakları açısından incelenmesi gerekmektedir. Sezar'ın Roma'da yaptıkları, Napolyon'un Fransa'da yaptıkları kadar; Napolyon'un Fransa'da yaptıkları, Lenin'in Rusya'da yaptıkları kadar; Lenin'in Rusya'da yaptıkları ise, Hitler'in Almanya'da yaptıkları kadar olamamıştır. Fakat Sezar'ın iktidarı en yük-

sek doruğuna vardığında bile, sık sık değişen Sovyet Rusya'nın üst yöneticilerinin, ya da Birleşik Amerika'da belli süreler için iş başına gelen hükümetlerin iktidarlarına oranla nedir ki? Sovyet Rusya'daki, ya da Birleşik Devletler'deki seçkinler isterlerse koskoca şehirleri tek bir gecede haritalardan silebilir; koskoca kıt'aları birkaç gün içinde termonükleer birer harabeye çevirebilirler. İktidar araç ve olanaklarının çok büyük hacimlere ulaşmasının ve çok büyük ölçüde merkezîleşmiş bulunmasının anlamı, günümüzde çok küçük gruplarca alınan bu tür kararların çok önemli sonuçlara yol açabilmelerinde ifadesini bulmaktadır.

Fakat, modern toplumsal yapıda üst mevkilerde bulunmanın daha büyük önemde kararlar alabilme olanağı sağladığını bilmek, bu mevkilerde bulunan kimselerin tarihi biçimlendiren kimseler olup olmadıklarını bilmemize yetmemektedir. Günümüzde hacmi ve alanı artan, gitgide daha bütünleşmiş bir duruma gelen ekonomik, askerî ve siyasal yapıların komut niteliğinde kararların alınmasına elverişli kuruluşlar olarak geliştirildiklerini düşünebiliriz. Fakat unutmamalıyız ki, bu kuruluşların kendi yapılarına göre bir işleyişleri vardır. Üst mevkilerde bulunan kimseler ise, aldıkları kararlarında «ihtiyaçlar» neyi gerektiriyorsa onu göz önünde tutmakta; yani, bu kimseler, oynamakla yükümlü oldukları kurumsallaştırılmış rollerine ve bu kurumların toplumun total yapısı içindeki yerlerine uygun kararlar almaktadırlar.

Seçkinlerin kendi oynadıkları rolleri kendilerinin saptayıp belirledikleri söylenebilir mi? Ya da, bu kimselerin iktidarlarını, içinde yer aldıkları kurumların onlara yüklemledikleri roller mi belirlemektedir? Bu sorulara verilen genel nitelikteki bir cevap -genel nitelikte bir cevabın yetersiz kalacağı açıktır- değişik toplumsal yapılarda ve değişik tarih dönemlerinde seçkinlerle bu kimselerin oynadıkları toplumsal roller arasında tamamen değişik nitelikte ilişkiler olduğunu; soruya cevap bulmak için seçkinlerin niteliklerine ya da tarihin niteliklerine bakmanın bir yarar sağlamayacağını göstermektedir. Şurası da bir gerçektir ki, çoğu kimse toplumsal konumlarının elverdiği rolleri ve bu konumlarının gerektirdiği biçimde, icra ediyorsa, seçkinler için bu biçimde davranmak zorunluğu olmaması gerekir. Zaten çoğu kez de böyle olmaktadır. Bu bakımdan, yapı sorunu, seçkinlerin

bu yapı içindeki yerleri ve konumları ile bu konumlarına uygun olarak icra ettikleri edimler üzerinde durmak gerekmektedir.

Napolyon *18 Brumaire*'de *Parlamento* binasına yetişip kurtardıysa, daha sonra da konsüllüğü bırakıp kendisini imparator yaptıysa bunları ne birileri tarafından davet edildiği için, ne de birinden izin aldığı için yapmıştır.[8] Başkan Hindenburg'un öldüğü sırada Hitler de kendini «Lider ve Şansölye» ilân edip başkanlık göreviyle şansölyelik görevlerini birleştirip kendi üzerine alırken kimsenin iznine bakmamış, çağrısını beklememiştir. Franklin D. Roosevelt'in bir seri kararlar olarak Birleşik Devletleri II. Dünya Savaşına sokması da başkalarının itmesiyle olmamıştır. Hiroşima'ya atom bombası atılması da «tarihsel bir gerekirliğin» sonucu olmamış; Truman diye biriyle etrafındakiler öyle kararlaştırdığı için öyle olmuştur. Dienbienfu bozgunu sırasında Amiral Radford'un atom bombası atılması şeklindeki önerisi de tarihsel bir gerekirliğin değil, fakat çok küçük bir grup içindeki görüşlerin sonucudur. Modern toplumda iktidar seçkinleri, kurumlarının yapısal koşullarına bağlı olmaları şöyle dursun, dilediklerinde değişik değişik roller icra edebilecekleri başka başka kurumlar bile kurabilmektedirler. Gerçekten, tüm iktidar araç ve olanakları ile bu tür kurumları ortadan kaldırmak; işler gerektirdiğinde yenilerini kurmak, sonuç başarılı olursa «büyük bir önderliğin» göstergesi; işler kötü giderse de «despotluğun» bir göstergesi sayılmaktadır.

Bazı iktidar seçkinleri, düpedüz, kendilerine *verilen* rollerin adamı olmakta; bazıları ise, kendi rollerini kendileri belirlemek istemektedirler. Günümüzde ise, bazen, sadece kendi rollerini değil, milyonlarca başka insanların icra edecekleri rolleri de bunlar saptamaktadır. Çok büyük rollerin çok ustaca icra edilmeleri ise, toplumsal yapının çok büyük geçiş koşullarında bulunduğu dönemlerde olmaktadır. Birleşik Devletlerin, fiziksel tahrip gücünün, idarî ve psikolojik etkileme araç ve olanaklarının büyük gelişmeler göstermesi; dünyanın iki büyük devletinden biri durumuna gelmesi de böyle önemli bir geçiş dönemine denk gelmiştir.

Tarih, iktidar seçkinlerinin tarihin oluşumunu belirlemeyeceklerine dair de bir şey göstermemektedir. Kuşkusuz,

bu tür insanların iradeleri de bir yerde sınırlıdır. Fakat hiç bir zaman bugünkü kadar her şey seçkinlerin iradesine bağlı olmamış, iktidar araçları ve olanakları hiç bir zaman, bugünkü kadar büyük olmamıştır. Günümüzde durumun bu denli hassas olması; Amerikan toplumundaki iktidar seçkinlerinin iradelerinin nereye kadar uzandığını ve nerelerde kısıtlandığını bilmemizi önemli bir sorun haline getirmektedir. Günümüzde sorumlu yönetim sorunu üzerinde ciddî ve gerçekçi bir biçimde durmak istiyorsak toplumumuzdaki iktidar seçkinlerinin niteliklerini ve ellerindeki iktidarın doğasını da incelememiz gerekmektedir.

7

Amerika'nın bu yeni durumunu eleştirilerden uzak tutmak isteyenler iktidardaki seçkinlerin büyük bir iktidara sahip olmadıklarını söylemeyi yararlı bulmaktadırlar. Bu kimseler, siyasal açıdan ciddî ve dürüst olsalardı, kendi görüşlerine uygun olarak, Amerikan politikasını yönetenlere şöyle demeleri gerekirdi [10]

Belki de bir gün bombayı siz attınız, müttefiklerinizle, ya da sizin yerinize bu bombayı atmaları beklenebilecek Ruslarla ilişkilerinizi siz geliştirdiniz sanacaksınız. Fakat işlerin sizin isteğinize bağlı olduğunu sanacak kadar saf olmayınız. Olanlar, siz istediniz diye, siz karar verdiniz diye olmadı. Sizin de bir parçası olduğunuz bu tüm Karmaşık Durum birçok Ekonomik ve Toplumsal güçlerin; kaderin sonucudur. Tolstoy'un generali gibi köşenizde sessizce durun ve bırakın olaylar nasıl bir gelişme göstereceklerse, her şey öyle olsun. Siz bir şeyler yapmış, kafanızda bu nitelikte bir niyet taşımış bile olsanız sonuçların sizin niyet ettiğiniz sonuçlar olmayacağı apaçık belliydi.

«Fakat olayların sonu tatlıya bağlanmışsa, olayları, kendiniz kararlaştırmış gibi görünün. Bu durumda, insanların manevî bir tercih sorumluluğu olduğundan, karar alanların, buna iktidarı olanların sorumluluğundan söz edilebilir.

«Fakat olayların sonucu iyi çıkmamışsa, olayların geli-

şiminin size bağlı *olmadığını*, sizin sorumlu tutulamayacağınızı söyleyin; olayların gelişiminin *başkalarına* bağlı olduğunu, *onların* sorumlu tutulması gerektiğini ileri sürün. Dünyadaki askerî gücün yarısı sizin elinizin altında bile olsa; emrinizde ne kadar atom bombası ve bombardıman uçağı bulunduğu ancak Tanrının bilebileceği bir sorun bile olsa, işi böyle idare edebilirsiniz. Çünkü, gerçekte, sizler çağınızın tarihsel kaderi içinde güçsüz, iktidarsız, küçük şeylersiniz; manevî açıdan ve ahlâk açısından bir sorumluluğa gelince, bu gibi şeylerden söz etmek, bunlar bazı halkla ilişkiler kampanyalarında çok yararlı oluyorsa da, burada bunlardan söz etmemek daha uygun!»

Bu tür kaderci görüşlerden çıkarılması gereken sonuçlardan biri de, eğer toplumun yönetimi kaderin ya da «takdir-i illâhinin» elindeyse tarihsel önemdeki kararların temelinde bir iktidar seçkinleri topluluğu aramanın doğru olmayacağı ve sorumlu liderlik fikrinin ise -zaten pek arzu edilmemekteyse de- ciddî bir görüş sayılamayacağıdır. Çünkü, seçkinler topluluğu tarihin elinde oyuncak durumuna düşmüş, iktidarsız bir grup olduktan sonra fazla ciddiye alınmasa da olur. Günümüzün iktidar seçkinleri fazla bir iktidara sahip olmayınca da, hem büyük bir sorumluluk yüklenmekten kurtulmakta, hem de güç mevkilerde bulunan bu kişilere karşı yakınlık ve sevgi duymamızın gerektiği söylenebilmektedir. Birleşik Devletler halkı kaderin egemenliğinde yaşamakta; halk ve halkın üstündeki seçkinler kendi denetimleri altında olmayan kaderin hazırlayacağı sonuçları çaresiz kabullenmek durumunda bulunmaktadırlar. Bütün bu söylenenler doğruysa, şimdiye kadar yapılanlar ve olup bitenlerin kaçınılmaz şeyler olduğunu kabul etmek; maddî bakımdan rahat ve kendimizden başkasının karışmayacağı, bizim de başka şeylere karışmayacağımız bireysel bir yaşam içine çekilmemiz, siyasal eylemlerden ve edimlerden kendimizi uzak tutmamız uygun görünmektedir.

Fakat diğer yandan, günümüzde savaş, barış, yoksulluk ve esenlik gibi sorunlar «kader» meselesi değil, denetlenmesi mümkün sorunlar olduğuna göre, temel iş bu denetlemenin kimin eliyle yapılacağını saptamaktadır. Bunun cevabı, günümüzde büyük gelişme gösteren ve merkezîleşen iktidar araç/ve olanaklarına komuta edecek mevkilerdeki kişiler olması gerekir. Burada şunu da sorabiliriz

Eğer böyleyse, neden bu insanlar söylendiği biçimde davranmıyorlar? Buna cevap bulmak için de bugünkü Amerikan toplumundaki seçkinlerin iç yapısını ve karakterini anlamamız gerekmektedir.

İktidar seçkinleri sorunu üzerinde dururken, siyasal bilimcilerin bugün için sorması gereken en önemli sorular olan bunları sormamızı yersiz gösterecek hiç bir neden yoktur. Amerikan toplumundaki seçkinlerin her şeye «kadir» olduğu söylenemese bile, bunların belli bir iktidara sahip olmadıkları da söylenemez. Bu çeşit mutlak hükümler serdedenler bunları kamuya karşı konuşurken mazeret ya da öğünç aracı olarak kullanmaktadırlar. Fakat biz önümüzdeki sorunu aydınlatabilmek; sorumlu iktidar sorununun bu en önemli yanına ışık tutabilmek için bütün bu görüşlerden yararlanacağız.

Günümüz tarihinin doğasında da, karar alıcı küçük grupların çok önemli bir rol oynadıklarını yalanlayacak bir başkalık bulunmamaktadır. Tersine, günümüz toplumunun yapısı, bu grupların önemli roller icra ettiğini ileri sürenlerin sözlerini daha haklı göstermektedir.

İktidar seçkinlerinin aldıkları -ya da alamadıkları- kararların sonuçları bakımından, tarihe yön ve biçim veren kimseler olduklarını söyleyenlerin bu görüşlerine, «insan psikolojisinden» ya da modern toplumun komuta kademelerine getirilmek için bu mevkilere göre seçilen kimselerin toplumca biçimlendirilmelerinden sözederek karşı çıkmak olanaksızdır.

Bunun sonucunda, siyasal sorunlarla uğraşan kimselerin günümüz tarihini oluşturan bir seri tarihsel olaylarla ilgili kararların Amerikan toplumundaki iktidar seçkinlerinin sorumluluğu altında alındığına inanmalarını haklı bulmak gerekmektedir.

Bugün, nasıl 1930'larda hâkim sınıf üyelerinin her türlü sosyal adaletsizliğin ve toplumsal sorunun kaynağı ve nedeni olarak gösterilmeleri yaygın bir moda idiyse, bugün de toplumda bir iktidar seçkinleri grubunun olmadığını söylemek moda durumuna gelmiştir. Bence, Amerikan toplumundaki olayların basit ve tek taraflı bir şekilde egemen sınıfların eseri sayılması ne denli yanlışsa, Amerikan toplumundaki olayların ve tarihsel değişimlerin kişilerin etki-

si dışında cereyan ettiğini düşünmek de o denli yanlış sayılmalıdır.

Toplumsal olayların tamamen tesadüflerin etkisine göre bir yol izlediğini ileri süren bu tür kaderci görüşler, ya bu görüşteki kimselerin kendi kişisel yetersizliklerinin bir yankısı olmakta; ya da, bir zamanlar aktif olarak politikaya girmiş kimselere içlerindeki suçluluk duygusundan kurtulmaları için dayanak yerine geçmektedir.

Tarihin, bütünüyle, mevkileri ve kimlikleri hemen anlaşılabilecek bir grup «şerirrin» ya da «kahramanın» eseri olduğunu ileri sürmek ise, toplum yapısındaki değişikliklerin zamana göre nasıl olup da çeşitli iktidar seçkinlerine olanaklar hazırladığı, çeşitli iktidar seçkinleri gruplarının bu olanaklardan nasıl yararlandıkları ya da yararlanamadıkları gibi sorunlar üzerinde ciddî bir biçimde düşünmek zahmetinden kaçma eğilimini ifade etmektedir. Bu görüşlerin hangisi kabul edilirse edilsin - tarihin ister şerirlerin eseri olduğuna, isterse tesadüf ve kaderin eseri olduğuna inanılsın-, aslında, yapılan iş toplumdaki iktidar olgusunu anlamaktan; iktidar sahibi kimselerin toplumda neleri nasıl yaptıklarını kavramaktan kaçınmak niteliği taşımaktadır.

8

Günümüzde, toplumumuzdaki iktidar seçkinlerinin özelliklerini anlayıp saptayabilmek; böylece, sıradan insanların «Biz» sözüne karşı çıkıp, «Onlar» dedikleri anonim varlığa da gerçek anlamını verebilmek için, önce, çok kimsenin yakından bildiği toplumun üst öğeleri; yerel toplumdaki üst sınıflar ile *metropolitan 400*'leri ele alacağım. Daha sonra da ünlülerin dünyasını inceleyerek, Amerikan toplumundaki prestij sisteminin günümüzde ilk kez nasıl gerçekten ulusal çapta bir alana yayıldığını; toplumumuzdaki statü sisteminin otoriteryan yanlarını gözlerden saklamakta ve çoğu kez açığa vurulmayan iktidarları haklılaştırmakta kendisinden nasıl yararlanıldığını açıklamaya çalışacağım.

En üst zenginlerle en üst kademedeki yöneticileri incelerken, günümüzde ayrılacaklı bir zenginler tabakası şeklinde örgütlenmiş bulunan üst sınıfların bu yeniden - biçim-

lenmelerini aydınlatmakta da «Amerika'nın Altmış Ailesi», ya da «Yöneticiler Devrimi» * gibi birtakım açıklamaların niçin yetersiz kalışlarını da göstermeye çalışacağım.

Amerikan devlet adamı tipini tarihsel bir tip olarak betimledikten sonra İlerici Dönem yazarlarının «görünmez yönetim» dedikleri olgunun günümüzde nasıl görülür bir nitelik kazandığını; günümüzde orta düzeyde iktidar sahiplerine kadar inen siyasetin, meclisteki oyunların, baskı gruplarının çalışmalarının ve siyasal kampanyaların odaklarında ne gibi şeylerin bulunduğunu belirtmeye çalışacağım.

Nüfuz ve iktidar sahibi çevrelerinin öğelerinden olan asker kişilerin durumunu incelerken, amirallerin ve generallerin nasıl olup da, en önemli ekonomik ve siyasal sonuçlara yol açabilecek kararların alınmasında söz sahibi olabildiklerini; inceleyeceğim. Bu yolla, amiral ve generaller ile şirketleşmiş zenginler topluluğu ve görülgen yönetimin siyasal direktuvarı arasındaki çıkar birliğinin nasıl geliştiğini de aydınlatmaya çalışacağım.

Bu ve buna benzer toplumsal gelişmeleri gücümün yettiği kadar açıklığa kavuşturduktan sonra, hem bir yandan tamamlayıcı bir konu olan kitle toplumunu, hem de esas konumuz olan iktidar seçkinlerini ele alacağım.

Söylemek istediğim, göstermeye çalıştığım şey, günümüzün kendine özgü tarihsel koşulları nedeniyle toplumda bir iktidar seçkinlerinin oluşması; bu topluluk içinde yer alan kimselerin, önemli kararları birkaç kişilik gruplar halinde ya da hep birlikte almaya başlaması; ellerindeki iktidar araçları ve olanakları genişleyip büyüdükçe bu kimselerin aldıkları ya da alamadıkları kararların insanlık tarihinin hiç bir döneminde görülmemiş bir derecede önem kazanması ve milyonlarca insan üzerinde etki yapabilecek duruma gelmiş bulunmasıdır.

Diğer yandan, belirtmek istediğim bir başka olgu da, orta düzeydeki iktidar alanında yarı - örgütlü bir dağınıklığın meydana gelmesi; en alt düzeyde kitle toplumunu andıran bir toplum yapısına varılması; bugünkü toplumda iktidarın, eski toplumdaki iktidarın tersine, insanların özgür iradelerine dayandığı klasik düşünürlerce söylenen kamuya dayanan bir iktidar olmaktan çıkmış bulunmasıdır.

* «The Manegerial Revolution» karşılığında. (ç.n.)

Amerikan toplumundaki iktidar yapısının üst kesimleri, bugün, her zamankinden daha çok birleşmiş, çok daha güçlüdür. Buna karşılık, toplumdaki alt kesimler, ne alt kesimlerde böyle bir iktidarın bulunup bulunmadığını ne de üst iktidar gruplarının kararlarının ve yaptıklarının ne anlama geldiğini kavrayabilen- orta iktidar tabakasından kimselerin sandıklarından çok daha parçalanmış, bölünmüş ve güçsüzleştirilmiş bulunmaktadır.

2 YEREL SOSYETE

Amerika'da her kasaba ve küçük kent topluluğunda orta sınıfların üzerinde yer alan ve küçük memurlarla ücretlilerin meydana getirdiği alt nüfus kesimlerine tepeden bakan bir yüksek aileler topluluğu vardır. Bu ailelerden olanlar, o yörede sahip olunabilecek neler varsa o şeylerin, diğer sıradan insanlardan daha fazlasına sahiptirler; yörel kararların alınmasında etkili kilit mevkiler bunların elindedir; yerel basında sık sık bunların adları çıkar, resimleri yayınlanır; bazı gazeteler ya da radyo istasyonları bunlarındır; bulundukları yerlerin iki-üç büyükçe fabrikasını bunlar kurmuş, çarşı pazara yakın caddelerdeki binalardan birkaçını almış, yaptırmışlar; bazıları da banka kurmuşlardır. Bu ailelerin birbirleriyle çok yakın ilişkileri olduğu için, hep birlikte, toplumun önde gelen yönetici ailelerinin meydana getirdiği ayrı bir sınıfın üyesi olduklarını bilirler.

Bu ailelerin oğulları, kızları özel okulları bitirip kolejlere giderler; sonra, o ailenin oğlu bu ailenin kızıyla, ya da bir başka kasabanın benzer ailelerinden birinin çocuğu ile evlenir. Gerektiği biçimde evlendikten sonra sıra malmülk edinmeye, mevki ve makam sahibi olmaya, önemli kararlar alabilecek duruma yükselmeye gelir. Bu gibi eski ailelerden filâncanın oğulları, babasının bütün üzüntülerine, babaannesinin kırgınlığına karşın, bir gün ulusal çapta büyük bir şirketin ordaki şubesinde görev alır. Kasabanın ileri gelen ailelerinden doktor falancanın iki oğlundan biri pratisyen hekim olur, diğeri kentteki büyük fabrika sahiplerinden birinin kızıyla evlenir ve civardaki bir başka kentte avukatlık yapmaya başlar. Küçük Amerikan kent ve kasabasında bunlar eskiden böyleydi, bugün de böyledir.

Sınıf bilincine sahip olma niteliği Amerikan toplumunun bütün tabakalarında eşit biçimde yayılmamıştır: Bu bilinçlenme en çok üst sınıflarda görülmektedir. Amerika'nın neresine giderseniz gidin, alt tabaka üyesi insanların toplumdaki ayrımları farkedemediklerini, karıştırdıklarını; toplumsal açıdan insanların giyim, konut, para tasarruf etme ve para harcama biçimlerinin taşıdığı statü sembolü olma niteliğini kavrayamadıklarını görürsünüz. Alt sınıflardan insanlarla orta sınıftan insanlar arasında gelir düzeyindeki farklılıkların yol açtığı değerler, yaşam denemleri ve sahip olunan şeyler alanındaki ayrılıklar elbette ki vardır. Fakat genellikle kimse ne bu gibi değerlerin ne de kendi sınıfsal tabanlarının farkındadır.

Oysa, üst tabakadan kimseler, sırf sayıca az oluşları yüzünden de olsa, biribirlerini daha kolay ve daha iyi tanıyabilmekte; kendi aralarında kendilerine özgü bir gelenek yaratabilmekte, kendi ayrıcalıklı durumlarının bilincine varabilmektedirler. Ortak standartlara uyabilmek, bunları benimseyip öğrenebilmek için gerekli paraları da, zamanları da vardır. Mal - mülk sahibi bir sınıftan oldukları için toplumda açıkça farklı bir topluluk meydana getiren bu kimseler kentlerinin, kasabalarının önde gelen aileleri sayılma istekleri bakımından da kendi içlerinde apayrı bir çevre meydana getirmektedirler.

7

Küçük kentleri ele alan romancılar da sosyologlar da buralardaki eski ve yeni yüksek sınıflar arasında oynanan dramı çok iyi görmüşlerdir. Romancıların ve sosyologların bu kentlerde devam ettiğini gördükleri statü mücadelesinin Batı Toplumu denen modern olgunun tarihsel ölçüleri içinde düşünülmesi de mümkündür. Yüzyıllar boyu, toplumlarda oluşan yeni yetme üst sınıflardaki sonradan görmeler ve snoblarla eskiden kalma üst sınıflar arasında belirli gerginlikler olmuştur. Bölgesel farklılıklara karşın, ülke çapında ele alındığında, taşra zenginleri arasında şaşılacak bir benzerlik olduğu göze çarpmaktadır. Bu küçük kentlerde günümüzde iki türlü yüksek sınıf vardır. Biri rantiye ve toplumsal kökleri daha eski olan sınıf, diğeri ise, ekonomik ve sosyal bakımdan, daha çok, girişimcilik niteliği taşıyan yeni

aileler. Üst tabakayı meydana getiren bu iki sınıfın üyeleri, her biri soruna kendi sınıfları açısından baksa da, aralarında bazı farklılıkların olduğunu görmektedir. [1]

Burada, eski yüksek sınıfın ille de yeni zenginlerden «daha yüksek» olmasının gerekmediğini; yeni zenginlerin, eski zenginlerin daha rahatca sahip olabildikleri prestije kavuşmak için para ve servetleriyle kendilerini «allayıp pullamaya» çalışan düz anlamda bir *nouveau riche* sınıfı olmadıklarını belirtelim. Yeni üst zenginler sınıfının da kendine özgü bir yaşam tarzı vardır. Özellikle kadınları eski zenginlerin yaşamalarına bakıp, onlardan bir şeyler öğrenip almaya çalışırlarsa da, erkekler kendi değerleri ve yaşam erekleri açısından eski sınıf zenginlerini küçümseyip bir an evvel eskilerin üstünlüğüne son vermek istemektedirler. Birçok biçimlerde bu iki üst tabaka arasında bir prestij rekabeti vardır. Rekabet bunlar arasında bazen gürültülü «fazilet» tartışmalarına da yol açmaktadır

Eski üst sınıftan kimseler prestijlerinin, kendilerinin eski ve köklü kimseler oluşlarından geldiğine inanırlar. «Vaktiyle, der bu kişiler, İlk Atalarım bu Yörel Ailenin Kurucusu olmuşlar, şimdi benim damarlarımda da onların kanı dolaşıyor.» Diğer bölgelere oranla New England ve Güneydeki aileler soy zincirine ve soya kökenlik eden eski haneye (house: sülâle) çok daha bilinçli bir bağlılık; yeni zenginlere, onların mevki ve ün edinmelerine ve bölgeye yeni gelenlere karşı daha büyük bir direnme göstermektedirler. Güneyin, sadık hizmetkârları ve torunlarını da kapsayan aile bağlılığı duygusu bakımından bu konuda daha da ileri olduğu söylenebilir. Akrabalık duygusu, buralarda, kana ya da sihrî yakınlığa dayanmayıp da «annenin birlikte yetiştiği» ve bu nedenle «kuzen» ya da «teyze» sayılan kimselere karşı duyulan yakınlığa kadar uzanmaktadır. Bu nedenle, eski üst - sınıftan ailelerde endojen bir akraba topluluğu teşkil etme eğilimi görülmektedir. Bu aileler ortak klanlarına ait bazı şeylere bağlılık gösterir; akrabalık duyguları geçmişe ve klanlarının şerefli roller oynadıkları bölgenin tarihine karşı duyulan ortaklaşa saygıya dek uzanır.

«Eski aileler», doğaldır ki, «eski zengin aileler» demektir. Fakat eski zenginlerin statü dünyasında mal-mülk ve para hazırdan bulunmuş ve kolay edinilmiş olduğu için bunlar horlanmaktadır: «Elbette, kiliseye yardım etmek, mev-

kiinize yakışır şekilde yaşamak mutlu olmak için bir şeylerinizin olması gerekir, fakat önemli olan insanın toplumdaki yeridir.» Eski zenginler çoğu kez parayı olumsuz bir tutumla karşılarlar para onlara göre, sadece yeni zenginlerin kendilerini kaptırdıkları bir şeydir.- «Ne yazık ki, büyük sanayicilerimiz her gün biraz daha para düşkünü oluyor,» derler. Böyle derken de, eski günlerde sanayicilik yapıp, aldıkları taşınmaz malların gelirleriyle gününü gün etmeye çalışan eski sanayicilerin durumunu düşünürler. Onlara kalırsa, eskinin zenginleri sırf parayla değil «toplum sorunlariyle ve toplumsal yardım işleriyle de» ilgilenen kimselerdir.

Eski üst sınıfın yöresel işadamları hakkında sık sık ileri sürdüğü bir iddia da, bu kimselerin geçen savaş döneminde iyi para kazanmalarına karşın, toplumsal açıdan fazla bir itibar sahibi sayılmaktan uzak olduklarıdır. Biraz da saygısızca işledikleri bir başka konu ise yeni zenginlerin servetlerinin ordan - burdan kazanılmış paralara dayandığıdır. Bu sözlerle, yeni zenginlerin yakın bir geçmişte tuhafiyecilik, aşçılık, esnaflık gibi işler bile yaptıklarını söylemek isterler. Kendileri, yeni zenginlerin de üstünde kimseler oldukları için, bu tür zenginlerin savaş yıllarında yaptıkları karaborsa faaliyetlerini de çok iyi bilmektedirler.

Eski zengin ailelerin prestij kaynağı olan soy devamlılığı, II. Dünya Savaşının geliştirip zenginleştirdiği, toplumsal yönden «küstahlaştırdığı» yeni zenginlerin şamatacılığı ve parası karşısında sarsıntı geçirmeye başlamıştır. Yeni zenginlerin şamatacı yaşam tarzları, eskilere göre, eskilerin sakin ve ağır başlı yaşam tarzlarını silip süpürmektedir. Bu statü mücadelesinin ardında, çoğu eski zengin ailelerin, birçok kasabada, taşınmaz mal mülkiyetine dayanan maddî durumlarının bozulmakta olması bulunmaktadır. Bununla beraber eski zengin aileler yörel malî kuruluşlardaki yerlerini inatla korumaktadırlar: Georgia ve Nebraska'nın alış-veriş merkezlerinde, Vermont ve California'nın ticaret ve sanayi kentlerinde eski zengin sınıftan gelme bankerler hâlâ topluluğun «efendisi» görünümlerini korumakta; işbirliği yaptıkları ticaret çevrelerindeki işadamlarına kişilikleri ile itibar kazandırmakta; sırf üyesi oldukları için, Kilise'ye bile kendi isimlerini vermektedirler. Bu kişiler, bugün de zeki ve işbilir kişiler olarak başkalarından kabul görmekte, hayır

işlerine devam etmekte, malî ve toplumsal durumlarını korumaktadırlar.

Yeni ve eski zengin üst sınıflar arasındaki gerginlik diğer bölgelere oranla Güney'de daha fazladır. Çünkü buradaki eski aileler toprak sahibi oluşlarından ve bölgedeki tarımsal ekonomiden güç almaktadırlar. Yeni zenginlerin zenginliği ile eskilerin statülerinin birleşmesi İç Savaştan beri devam etmektedir. Ekonomik bunalımdan ve II. Dünya Savaşından sonra bu daha da artmıştır. Eski Güney aristokrasisi, görünüşü itibariyle de olsa, yapılan araştırmaların sonuçları itibariyle de olsa, öyle anlaşılıyor ki, pek iç açıcı olmayan bir gerileme ve çöküş dönemindedir. Güney aristokrasisi sanayi ve ticarete dayanarak yükselen yeni zenginler sınıfıyle birleşip kaynaşmazsa, bir süre sonra, paraya dayanmayan toplumsal statüler herkesin ilgisini çeken, ama sadece ilginç şeylerden başka bir şey olmaktan öteye değer ifade etmeyen nitelikler olarak kalacak; eski zenginler yok olup gideceklerdir. Parasızlık, sessiz bir vekar ve durumu kabullenmişlik ise, belirli bir süre sonra, bu gerileme, hatta çöküşün kesinleşmesini önleyemeyecektir.

Ailenin soyluluğuna karşı gösterilen ve gerilemeyle atbaşı giden bu bağlılık, günümüzde, yaşlı insanların toplumsal statülerinin korunmasına yaramakta; özellikle, kendi köşelerinden gençlerin yaşayışlarını çokbilmişçesine eleştiren eski zenginlerin yıllanmış hanımları bu işten büyük zevk almaktadırlar. Bu durum, eski üst sınıflardan kimselerin kızlarıyle, yeni fakat durmadan yükselen zengin ailelerin çocukları arasında yapılacak evliliklere elverişli bir ortamın oluşumunu da zorlaştırmaktadır. Ayrıca, küçük kentlerin sınaî birer merkez halini almakta oluşu eski statü kuruluşunu sona erdirmekte ve toplumda yeni bir statü kuruluşuna yol açmaktadır: Zenginleşen sanayicilerin ve tüccarların toplumsal statülerinin yükselişi, kaçınılmaz biçimde, toprak - sahibi aristokrasinin toplumsal statüsünü indirmektedir. Güney'de, başka yerlerde de olduğu gibi, büyük tarımsal işletmeciliğin iyi bir biçimde yapılabilmesi bugün daha büyük sermayeyi gerektirdiği için, elverişli vergi sistemi ve çiftçi destekleme yardımlarıyle birlikte bu durum sadece kentsel yerlerde değil, fakat kırsal yerlerde bile yeni bir toplumsal statüler dengesinin kurulmasını gerektirmeye başlamıştır.

Bu şekilde, küçük kentlerdeki yeni ve eski üst sınıflar belirli bir gerginlik içinde birbirlerini kollayıp gözlemekte, birbirlerini küçümsemekte, birbirlerine karşı yakınlık göstermeyi kendilerine yakıştıramamaktadırlar. Yeni üst sınıftan kimseler eski üst sınıf üyelerine, kendilerince de değerli olan prestije sahip kimseler oldukları için, imrenerek bakmakta; fakat yerel koşulları aşıp ilerlere uzanmayı düşünüp becerememeyen bu insanların iş hayatında ve siyaset hayatında yenilerin ilerlemelerini köstekleyen birer «döküntü» olduğuna inanmaktadırlar. Buna karşılık, eski üst sınıf üyeleri yeni zenginleri para düşkünü; durmadan para kazanmak, daha çok para kazanmaktan başka bir şey düşünmeyen kimseler olarak görmektedirler. Eskilere göre, yeni zenginler malî durumlarına denk düşecek bir toplumsal ve kültürel yaşam biçiminden yoksundurlar; buna elverecek bir geçmişleri de yoktur. Kentin, kasabanın işleriyle ilgilenemezler; ilgilenirlerse kendi kişisel amaçları için ilgilenirler.

Eski üst sınıf üyelerinin prestijleri iş hayatında, kentin işleriyle ilgili alanlarda ya da siyasal sorunlarda yeni üst sınıftan kimseler için bir sorun olunca, yeni zenginler eskilerin prestijlerini «geçmişe ait»; sessiz, «eski moda», düşük tempolu bir döneme ait bir şey sayarlar; eskilerin siyasal görüşlerine itibar etmezler. Yenilere göre, eski üst sınıf üyeleri sahip oldukları prestiji, yenilerin yaptığı gibi, paraya *dönüştürmeyi* bilmeyen kimselerdir. Yeniler, eskilerin prestijini fazla değerli bulmazlar; bu prestiji siyasal ve ekonomik içeriği açısından değerlendirirler; kendilerinde bu prestijden bulunmadığını görünce de, eski tür prestiji kendileri için bir engel sayarlar.*

* Yeni üst sınıf üyesi kadınlar bu konuda daha değişik biçimde düşünmektedirler: bunlara göre, eski üst sınıfın sahip olduğu prestij 'kültürel' bakımdan sahip olunmaya değer bir şeydir. Bunlar eski statülere de 'eğitim açısından' bir değer vermek eğilimindedirler: bu, özellikle, kocaları serbest meslek sahibi kimseler olan ve kendileri de 'iyi kolejleri' bitirmiş bulunan kadınlarda görülmektedir. Kendileri eğitim gördükleri ve topluluklarında kültürel faaliyetlerde bulunacak zamana ve paraya sahip oldukları için, bu yeni üst-sınıf kadınları, eski üst-sınıfın kültürel yanlarına kocalarına oranla daha büyük bir saygı duyarlar. Böylece, sosyal üstünlüklerini kabulendikleri eski üst-sınıftan aldıkları kültürel öğeleri benimsemeye önem ve-

Taşradaki bu üst sınıflar arasındaki sosyal ve ekonomik ayrılık siyasal alanda da bir ayrılığa yol açmakta; ancak, her yerde yeterince görülür duruma gelmemiş bulunmaktadır. Fakat bu olgu II. Dünya Savaşından bu yana ulusal planda gitgide daha yaygın bir görünüm kazanmaya başlamıştır.

Taşradaki yöresel üst sınıflar -yenisi ya da eskisi, görüleni ya da görülgen olmayanı, aktif olanı ya da pasif olanı- Cumhuriyetçi Partinin toplumsal çatısını meydana getirmektedir. Bununla beraber, eski üst sınıf üyelerinin çoğunun, savaştan sonraki yıllardan itibaren siyaset hayatında, yeni zenginlerin çoğunun aksine, fazla aktif bir rol almadıkları görülmektedir. Bunun bir nedeni, belki de, Allison Davis'in söylediği gibi, eski zenginlerin «kendileri ile seçmenler arasındaki toplumsal mesafeyi ortadan kaldıramayışlarıdır.» Eski üst sınıf üyelerinin toplumsal konumları «görevlilerce kabul edilmektedir. Bu kimseler ufak-tefek yasal kısıtlamaların dışında tutulmakta; sarhoşluk ve önemsiz trafik suçları için hemen hemen hiç tutuklanmamakta; jüri hizmetleri için pek az çağrı almakta; ne zaman, kimden bir yardım isteseler işlerine koşulmakta, kolaylık gösterilmektedir.»[2] Eski üst-sınıf üyeleri, gerçekten, vergi oranları ve mal bildirimi gibi konularla çok yakından ilgilenmektedirler: fakat bu gibi sorunları, bunlarla yeni zenginler de çok yakından ilgilendiği için, yeni üst-sınıf üyelerince ve eskilerin hiç bir müdahalesi olmaksızın kendilerinin dışında çözümlenmektedir.

Yeni üst sınıfın şamatacı siyasal ihtirasları, statü sıkıntısı ve tatminsizliği, ulusal planda ve en aşırı şekliyle, *The Investigators* hareketinde görülmektedir. Bu tür siyasal ihtirasların temelinde, Kongre'de olduğu gibi taşra toplumun-

rirler. Bu tür kadınlar küçük kentlerde prestij gösterisi yapan eski üst sınıf üyelerinin faaliyetleri için en yararlı para kaynağı durumuna gelmişlerdir. Orta sınıflara doğru indikçe, genellikle, bu tür okumuş kadınlar snobca konuşmaya başlarlar: Eskiler de bunlardan söz ederken şöyle demektedirler: «Kültürel şeylerle ilgilenseler bile, eğitimleri, yetişme tarzları ve olanakları elverişsiz. Konferanslara gidip yararlanabilirler, ama böyle şeylerde önde yer almalarına yetecek temelden yoksunlar.»

da da, *nouveau riche* denen yeni yetme zenginlerin statü psikolojileri bulunmaktadır.* Bu yeni yetme zenginler -Texas'taki mülti - milyonerlerden tutun da *İllinois*'deki savaştan zengin olup da işini sağlama bağlamasını becerebilen yeni zenginlere kadar- eski zenginlerin ve eski ailelerin statü gösterileri yüzünden kendilerinin aşağılandığı inancını taşımaktadırlar. Yılda 30.000 dolar kazanıp, 260 beygir gücünde arabalar kullanan ve metreslerine kaba - saba elmas yüzükler alan bir sigortacı; yılda 60.000 dolar kazanıp bahçesine koskocaman yüzme havuzu yaptırdığı halde yeni hizmetçilerine hizmetçi gibi muamele etmesini bilmeyen işadamları gibi yeni zenginler maddî bakımdan bir yerlere geldiklerini, fakat geldikleri bu yerlerin adamı olamadıklarını; başkalarının gözünde de böyle göründüklerini hissetmektedirler. Bugün Texas'da öyle kimseler vardır ki, isimleri Texas'ın dışında duyulmadığı halde, Doğu'daki ülke çapında ünlü ailelerin çoğundan daha zengindirler. Fakat bu gibi kimseler ulusal çevrede bir ünden yoksundurlar; bazıları ülke çapında tanınsalar bile bu tanınmaları diğer bölgelerin zenginlerininki gibi olmamaktadır.

Bu gibi duygular, daha küçük boyutlarda da olsa, küçük kent ve kasabaların zenginlerinde de vardır. Bu duygular her zaman kullanılmamakta; gerçekten siyasal öneme sahip hareketlere temel teşkil etmemektedir. Fakat bu tür duyguların varlığı, eski olmaktan dolayı prestij sahibi olan kimselere karşı takınılan tavırdan, yeni yetme zenginlerin eskileri küçümseyip hor görmeye çalışmalarından, durumu kötüleşen eski zengin ailelerin durumundan, yeni zenginlerin eski zenginlere herkesin içinde ilk adlarıyle seslenmeye çalışmalarından anlaşılmaktadır.

Küçük kent ve kasabalardaki yeni üst sınıf sağcılarının siyasal amaçları *New Deal* ve *Fair Deal* programlarının yasama alanındaki eserlerinin etkisini ortadan kaldırmaktır. Ayrıca, savaş yıllarında bu küçük kent ve kasabalarda da işçi sendikalarının görülmeye başlanması; sendika liderlerinin taşradaki idarî organlarda yer almaya kalkışmaları; savaştan önce, haftadan haftaya ücret alan kimselerin şimdi dükkânlarda, bankalarda çek bozdurmaları ve cumartesi günleri sokakları caddeleri doldurmaları; bu kimselerin;

* Bkz. ONDÖRT: Tütücü Anlayış.

bugün daha büyük bir sosyal güvenliğe kavuşmaları; basit insanların koca koca otomobiller alıp gezinmeleri gibi son yirmi yılın getirdiği değişiklikler yeni zenginlerin kendilerine olan güvenlerini ve kendi kafalarındaki toplumsal itibar derecelenmesini tehlikeye sokmaktadır.

Taşra topluluğu bir statü hiyerarşisine olduğu kadar, bir iktidar yapısına da sahiptir. Taşra topluluğunun en üst mevkiinde topluluğun önemli işlerine ait kararları alan kimselerin oluşturduğu klikler ya da «kalabalıklar» bulunmaktadır. Bunlar «topluluğu da ilgilendiren» ulusal çaptaki işlere ya da devlet işlerine ait konularda alınan kararlar üzerinde de etkili olabilmektedirler.[3] Genellikle, her zaman olmasa da, bu kliklerde eski üst - sınıftan kimselerin, büyük işadamlarının, hem büyük taşınmaz mal sahipleriyle ilişkileri olan, hem de yerel bankaları denetimleri altında tutabilen kimselerin yer aldıkları görülmektedir. Resmî birer kuruluş olmayan bu klikler, çoğu kez, çeşitli ekonomik işlevler yüklenmektedirler, bazıları sanayi ile, bazıları toptancılığa dayanan ticaretle, bazıları da bankacılıkla ilgilidirler. Bu kliklerin bazen birbirlerinin ilgi alanlarına taştıkları da olmaktadır. Bunların üyesi olan bazı kimseler birinin üyesiyken ötekilerde de yer alabilmekte; meseleleri değerlendirirken, çeşitli kararlar alınırken arada eşgüdümleyici bir rol oynamaktadırlar. Güçlü rantiye ailelerin avukatları ve vekilharçları durumunda olan bazı kimselere gelince, bunlar ellerindeki vekâlet yetkileri ve eski zenginlerle olduğu kadar yeni zenginlerle de olan ilişkileri sayesinde, paraya, kredi işlerine, örgütlenme işlerine ait konularda bu klikler arasında bağlantılar kurulmasını sağlamaktadırlar.

Bu kliklerde yer alan kimselerden hemen sonra, bunların aldıkları kararları uygulama alanına aktaran; her hareketlerinden önce, bunların hangi konuda ne gibi kararlar alacaklarını kestirmeye çalışan ve her zaman buna dikkat eden, işini yürütmekten başka bir şey düşünmeyen kimseler gelmektedir. Bunlar «icraat» adamları, banka genel müdürleri, başarılı küçük işadamları, mevki sahibi devlet memurları, müteahhitler ve yerel sanayilerin idarecileri gibi kimselerdir. Bu ikinci sıra insanların ardından devlet dairelerinin başındaki kimseler, üst kademe sayılabilecek yerlerdeki memurlar, yerel politikacılar, gazeteciler gelmektedir.

Bunlardan da sonra, dördüncü kademeden iktidar sahibi kimseler olan serbest meslek sahipleri, sıradan işadamları, papazlar, öğretmenler, sosyal hizmet görevlileri ve personel direktörleri gelmektedir.

Alınacak her kararda, ya da ortak çıkarlarla ilgili her konuda üst kliklerden, ya da sözü geçen kimselerden biri karar alınırken ya da önemli klikler arasında bu kararı destekleyici bir işbirliği tesis olunurken stratejik bir önem kazanmaktadır. Bu bazen, söz konusu klik ile federe devletin başındaki vali arasında irtibat kurabilecek biri; bazen, bankerler kliği, bazen, hem Rotary Kulübün hem de Ticaret Odasının yakınlığını kazanmış biri; bazen de Baro ile Mahallî İdareler Birliğinde dostları bulunan biri olabilmektedir.

İktidar bu orta seviyedeki kuruluşların elinde değildir; yani, toplumdaki esas önemli kararları bu kuruluşların üyeleri alabilecek durumda değillerdir. Bazen bu kuruluşların üyeleri arasında çok önemli kişiler de bulunabilmektedir. Fakat bu gibi kimselerin söz konusu kuruluşlarda aktif bir görev alması pek enderdir. Bu kuruluşlar, örgüt olarak, daha yukarı düzeydeki iktidar çevrelerince alınan temel kararların uygulama alanına aktarılmasına yardımcı olurlar, üst çevrelere doğru tırmanan işini bilir yeni elemanların yetişip kendilerini göstermelerine de yararlar. Bazen de, özellikle, daha küçükçe kentlerde, üst düzeydeki iktidar seçkinlerinin arasına girecek yeni elemanların devşirilmesine aracılık ederler.

«Bize kalsa, sizin deyişinizle 'derneklere' gitmek gereksiz - yani şu sıralarda» diyor profesör Floyd Nunter'a Orta - Güney'deki büyükçe bir kentin iktidar seçkinlerinden biri. «Bu derneklerin çoğunda, eğer dernek diye Ticaret Odasını ya da Mahallî İdare Birliğini kastediyorsanız, oturup 'amaçlar' ve 'idealler' üzerine uzun uzun tartışmalar oluyor. Bu gibi şeylerin ne anlama geldiğini; neye yaradığını anlamam. Sizinle samimi konuşmak isterim, bu derneklerden hiç birine girmiş filân değilim. Şehirde pek çokları giriyor bu derneklere, ama ben girmedim... Bizim burda aramızda en önemli kişi Charles Homes'dur... Onun aklına bir şey geldi mi, o nasıl düşünürse biz de öyle düşünürüz... en son aldığı karar Uluslararası Ticaret Konseyi için ulusal merkezin Regional City olmasıdır. Bizi 'iç çevre' topladı,

düşüncesini kısaca anlattı. Çok konuşmadı. Zaten biz durumla ilgili 'idealler' vesaire gibi şeyler üzerinde fazla laf etmeyiz. Lafı uzatmadan esas meseleye; Konseyi buraya getirmenin yolunu bulmaya geçtik. Kendi aramızda bu düşüncenin iyi bir şey olduğuna karar verdik. Hepimiz altı kişiydik... Hepimiz işin bir yanını tutup, ayrı ayrı görev aldık. Moster bu işin resmî muamelelerini hazırlayacaktı. Moster hukukçudur. Benim sözümü geçirecek, beni izleyecek arkadaşlarım vardır. Diğerlerinin de aynı şekilde arkadaşları var, onlar da aynı şeyi yapacaklar. Bunlar, sizin izleyici dediğiniz adamlardır.

«Bu işi yapmak için 65.000 dolar toplamamız gerektiğine karar verdik. Bu parayı kendi aramızda toplayabilirdik, fakat ve öbür grupları da bu işe saldık. Diğer gruplardan seçkin kimselerle birlikte Grandview Kulübünde bir toplantı düzenlemeye karar verdik. Akşam yemeğinde öteki gruplarla Kulüpte buluşunca Mr. Homes kısa bir konuşma yaptı; burda da uzun uzun konuşması gerekmedi. Kendi görüşünün doğru olduğuna inandığını ve bu iş için ilk yılın yardımı olarak 10.000 dolar vereceğini söyledi. Yerine oturdu. Öteki gruplar da hemen bu görüşe katıldılar, Grower Bank topluluğu, geride kalmamak için buna yakın bir para vereceğini söyledi ve üç yıl süreyle bu yardıma devam etmeyi yüklendiler. Ötekiler de 5.000 dolarla 10.000 dolar arasında bir şeyler vermeyi kabul ettiler Sizin anlayacağınız, otuz-kırk dakika içinde gereken parayı topladık. Üç saat içinde mesele tamamen çözümlenmişti. Bu arada yemeğimizi de bitirmiştik!

«Burada unuttuğum bir ayrıntı oldu, önemlidir. Toplantıda müdürler kurulu da saptandı. Tüzük yazılmıştı. Kurula başkanlık yapacak kimsenin adı saptandı... El altında bulundurduğumuz, sözümüzden çıkmayacak biriydi. Bütün bunlar olup-bitene kadar kamu oyu hiç bir şeyi bilmediği için, ne olup bittiğini anlayan olmadı. Meselenin malî yanı da bittikten sonra gazetelere durumu bildirdik ve bu konuda bizim de bir önerimiz olduğunu söyledik. Tabiî bu söylediklerimiz bazılarımız için çoktan haber olma niteliğini kaybetmiş bulunuyordu. Ticaret Odasındaki komitelerde çalışanlar ve şehir idaresinin diğer kuruluşlarında çalışanlar bu dü-

şüncemizi kabul edip, kendileri bizim kararlaştırmış bulunduğumuz bu görüşümüzü savunmaya başladılar. Hepsi beğenmişti. Konseyin buraya gelmesine ve yerleşmesine hepsi yardım etti. Konseyin buraya getirilmesi işte böyle oldu.»

3

Günümüzde taşra toplumlarının üst sınıflarının bulunduğu düzeye standart biçimini veren, bazen karmaşık bir görünümde de olsa, kalıp veren öğe eski üst sınıflarla yeni üst sınıf arasındaki statü dramıdır; bu dramın temelini teşkil eden sınıf yapısıdır; yani, üst kliklerdeki güç ve iktidar sistemidir. Fakat tüm taşra kentlerinin ulusal çaptaki statü, zenginlik ve iktidar sisteminin tam anlamıyle birer parçası ya da uzantısı olduğunu gözden kaçırırsak, taşra kentlerindeki üst sınıfların düzeyinin niteliklerini; bu düzeyde neler olup bittiğini kavrayıp açıklığa kavuşturamayız. Kongre üyelerinin sık sık söylediklerinin aksine; gerçekte, yerel toplulukların bağımsız birer yerel birim oldukları söylenemez. Geçtiğimiz yüzyıl sırasında yerel toplumlar ulusal ekonomiyle bütünleşip, onun parçası olmuşlar; yerel toplumların statü ve iktidar hiyerarşileri ulusal çaptaki daha büyük hiyerarşilerin bağımlı parçaları durumuna gelmişlerdir. İç Savaşı izleyen yirmi-otuz yıllık dönemde bile, yerel önemdeki kişilerin artık sadece yerel planda kişiler olarak kaldıkları görülmüştür.[5] Aldıkları kararlar ve kamusal işlerdeki yerleri bakımından bölgesel ve ulusal çapta önem taşıyan kimseler ise gittikçe daha büyük önem kazanmaya başlamışlardır. Günümüzde, sadece yerel bir önem taşımakla kalmak demek yarışı kaybetmek; ulusal çapta önem taşıyan kimseler karşısında servet, zenginlik, iktidar ve statü bakımından oyunu kaybetmek demektir. Bu alanlarda başarılı olmak ise, kişinin yerel toplumda da başarılı olmanın kazandıracağı güçle yerel toplumdan çıkabilmesine; ulusal çaptaki kliklere girebilmek için onların kişiye aralarında yer vermesine bağlıdır.

Amerikan toplumundaki eski şeylerin, eski değerlerin hepsi de kırsal yaşamdan gelmedir. Fakat kırsal yaşamdan gelmiş olmak; kökeninde kırsal bölgelerdeki yaşamın bulunması demek kimi zaman bulanık anlamlar taşımaktadır

Bir yanda, kırsal bölgelerdeki kasabalara karşı kentler, taşra görgüsüzlüğüne karşı kentsel gelenekler üstün tutulmakta; bazı küçük kentlerde ise, kente henüz yeni gelen işçi ve memurlar olmasa bile, hiç olmazsa bir kuşaktan beri kentte yaşayan kimseler prestij sahibi olabilmektedirler. Diğer yandan ulusal çapta ün ve önem kazanan kimseler ise, soylarının kırsal yaşamla geçen günlere kadar uzanışı ile gurur duyduklarını söylemektedirler. Bunun nedeni, belki de, kentsel yaşama ve kentsel yaşamın göreneklerine oranla kırsal yaşamı ve onun değerlerini daha onurlu bulan Jeffersoncu anlayışın etkisi, ya da kişinin ne denli eski bir geçmişe sahip olduğunu göstermek isteyişidir.

Kamusal yaşamda, kişinin kökeninin kırsal yaşama kadar uzanması iyi sayıldığı gibi, bugün de kırsal bölgelerde bir çiftlik sahibi olmak, arada sırada çiftliğe çekilmek özenilir bir şey sayılmaktadır. Günümüzde gerek küçük-kentlerdeki gerekse büyük-kentlerdeki üst sınıflar, benzer şekilde, «kırsal bölgelerdeki yerlerini» ziyaret etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Orta Batı'da 1890' lar gibi oldukça eski günlerde başlayan bu eğilim, bir bakıma, zenginlerin kendileri ile eski ve saygıdeğer olan şeyler arasında bir bağlantı kurmak; para harcayarak, sever gözükerek, hatta zaman zaman rahatlarından bile fedakârlık yaparak, kendilerini geçmişe karşı saygı duyan kimseler olarak göstermek arzularının bir sonucudur. Güney'deki Eski Çiftlik Malikânelerinin onarılıp yenilenmesi, Texas ve California'da hayvan yetiştiren çiftliklerin, meyvacılık yapılan dev bahçeliklerin kurulması; Iowa'da en iyi cins tahıl veren model çiftliklerin kurulması bundandır. Çiftlik kurma eğilimini besleyen bir neden de, bu işin iyi bir yatırım olması ve vergi kaçırmak için çok elverişli görülmesidir. Ayrıca, kırsal yerlerde bu tür bir işle uğraşmanın, mevsimlik bir yere sahip olmanın ayrı bir zevki de vardır.

Küçük kasabalar ve civar kırsal bölgeler açısından bakılırsa, bütün bu gelişmeler yerel statü düzenlenimlerinin salt yerel çerçevede kaldıkça, varlıklarını sürdüremeyeceğini göstermektedir. Küçük kasabalarla kırsal bölgeler arasında bütünleşme zaten tamamlanmış gibidir; hali vakti yerinde çiftçiler yaşlılıklarında çoğunlukla kasaba ve kentlere yerleşmekte, kentlerdeki zengince aileler ise kırsal bölgelerde

büyük büyük topraklar satın almaktadır. Hollingshead'in belirttiğine göre, orta-batıda bir yerde bölgeye ilk gelenlerden yirmi beş aile, en zengin yüz altmış milkare toplamındaki tarımsal toprakların yüzde altmışından çoğuna sahip bulunmaktadırlar.[6] Toprakların belirli ellerde toplanması kırsal ve kentsel üst-sınıf aileler arasındaki evlenmelerle hızlanmaktadır. Yerel olarak, bugüne dek varlığını sürdürebilen bir «kırsal aristokrasinin» en azından kasaba ya da küçük kent çerçevesinde toplandığı, kırsal üst sınıflarla kasabalardaki yerel topluluklar arasında güçlü ilişkiler olduğu; bunların, çoğu kez, aynı üst çevrelerde bağıntılar kurduğu görülmektedir.

Kentlerde yaşayan ailelere ait çiftliklerin, kent ve kasabalar etrafında merkezlenen faaliyetlerin ve kırsal bölgelerde yaşayanların kentlerde de edindikleri evlerin yanısıra, gerek kırsal bölgelerdeki gerekse küçük kentlerdeki üst sınıfların mevsimine göre kentlerde ve kırsal bölgelerdeki evlerine taşındıkları; değişik değişik yerlerde oturdukları görülmektedir. Kırsal bölgelerdeki üst sınıfların kadınları, çocukları yaz tatillerinde «göllere» gitmektedir. Erkekler aynı şeyi hafta tatillerinde de yapmaktadır. Hatta, New York'da yaşayanların ta Florida'ya kadar gittikleri görülmektedir. Deniz kıyılarına, dağlık yerlere ya da adalara giderek yapılan bu mevsimlik tatiller gittikçe tabana inmekte; otuz yıl önce ancak büyük kentlerdeki üst sınıflara ait bu alışkanlık bugün küçük kentlerdeki ve kırsal yerlerdeki yerel üst sınıflar arasında da yayılmaktadır.

Küçük kasaba ve kentler ile kırsal bölgeler arasında bağıntıların artışı; gerek küçük kasabalardaki gerekse kırsal bölgelerdeki statü dünyasının büyük kentlerdeki statü dünyasına bağlanması, bir olgu olarak, en çok, küçük kasabaların çerçevesindeki kırsal bölgelere kasabalardan bazı kibar çiftçilerin taşınmaları ile kendini göstermektedir. Bu kibarların kırsal bölgelerdeki evlerinde de kentsel yaşamın değer ve edimleri geçerli kalmakta; kırsal yaşam çevresi hakkında fazla bir şey bilmemekte; buralardaki topluluk içinde sivrilmek için özel bir istek ve çaba da göstermemektedirler. Kırsal yerlerdeki mülkleri sayesinde bu kimseler kırsal bölgelerdeki toplumsal tabakalaşmada en üst basamakta yer almakta; alt basamaktakiler hakkında ya pek az şey bilmek

te, ya da hiç bir şey bilmemektedirler. Evon Vogt tarafından üzerinde **inceleme yapılan orta-batı kasabalarından** birinde bu kentli grubun o yerlerdeki toprakların yarısına sahip olduğu saptanmıştır.[7] Bu kimseler yerel toplumla bağlantılar kurmak istememekte, hatta kendilerine gösterilen yakınlıktan bile kuşkulanmakta; fakat bu yerlerdeki mülklerini ve topraklarını çocuklarına ve torunlarına devretmekten kaçınmamaktadırlar.

Kırsal ya da kentsel taşra topluluklarının önlerinde izlenebilecek iki yol vardır: Büyük kentlerin yeni yükselen üst sınıfları karşısında kendi kabuğuna çekilmek ve onların ahlâk-dışı yaşamlarına karışıp erimemek, ya da, onlarla birleşip kaynaşmak ve toplumsal yaşamlarında da büyük kentleri odak almak. Fakat hangi yolu seçerlerse seçsinler, acı da olsa, çok geçmeden anlayacaklardır ki, gerek yeni üst-sınıf, gerekse bir zamanlar kendilerine üstün bir statü tanıyan yerel üst-orta sınıflar dikkatle onları gözetlemekte; hatta zaman zaman alaycı bir gözle onları izlemektedir. Böylece, bir zamanlar kendine yeterli ve başlı başına bir statüler dünyasına dayanan taşra üst sınıfları bugün kentlerdeki üst sınıfların uydusu durumuna gelmiş bulunmaktadır.

Yerel taşra toplumlarında görülen en önemli olgu, taşra toplumlarının kendilerinin, çevrelerindeki kırsal bölgelerle pekiştirmeleri ve yavaş yavaş ulusal statü ve iktidar sistemi içine girmeye başlamalarıdır. Muncie ve Indiana elli yıl öncesine göre bugün Indianapolis ve Chicago'ya çok daha yakındır; ve **Muncie'deki üst sınıf üyeleri**, yerel orta ve alt sınıflara oranla, çok daha uzaklara ve çok daha sık seyahat etmektedirler. Günümüzde, gerek eski gerekse yeni üst sınıf üyeleri en az her ay yakınlardaki bir büyük kente gelmeyen küçük kasabalar bile çok az kalmıştır. Bu tür seyahatler iş hayatı, eğitim ve sosyal hayat bakımından küçük-kent zenginleri için beylik bir iş niteliği kazanmış bulunmaktadır. Bu kişilerin uzak kentlerde de dostları vardır ve bu dostlarıyle daha sıkı ilişkiler içindedirler. Kısacası, yerel üst sınıflar 1900'lere oranla bugün daha geniş bir yaşam dünyasına sahiptirler; ayrıca, bu konuda orta ve alt sınıfların çok ilerisindedirler.

Küçük kentlerin yerel sosyeteleri büyük kentlerdeki metropolitan üst sınıfları kendilerine örnek almakta; bu kent-

lerdeki yerel sosyetelere yeni girenler metropolitan sosyetelerdeki üst sınıflara açık bir hayranlık beslemekte, eski sosyete üyeleri ise bu hayranlıklarında biraz daha ölçülü ve örtülü davranmaktadırlar. Esas gösterinin sonbaharda New York'da yapılacağını bildikten sonra, nüfusu 100 bini geçmeyen bir kentte güzel köpek ya da at yarışmasına girmenin ne zevki olabilir? Daha önemlisi, sadece 175 mil ilerdeki Chicago'da 500 bin dolarlık işler çeviren kimselerin bulunduğunu bildikten sonra, malî bakımdan ne denli iyi olursa olsun, taşrada 50 bin dolarlık bir iş çevirmenin ne prestiji olabilir? Küçük kasaba ve kentlerdeki insanlar, statü alanları genişledikten sonra, bu gibi küçük çapta işler çevirmekten tatminsizlik duymaya; tam anlamıyle ulusal nitelikte olmasa bile, hiç değilse büyük kent çerçevesinde bir prestij elde edebilecek duruma gelmeyi istemeye başlamışlardır. Benzer şekilde, yerel sosyete kendi konumunu yerel planda koruyup sürdürebildiği kadar daha metropolitan kentlerle kaynaşıp özdeşleşmekte; doğudaki pahalı okullar ya da New York'daki gece kulüpleri hakkında rahatça konuşup tartışabilmektedir.

Küçük kentlerdeki eski ve yeni üst sınıflar arasında eski üst sınıf için çok büyük önem taşıyan bir fark bulunmaktadır. Bunun nedeni, söz konusu farkın yeni üst sınıf üyelerinin eski üst sınıf üyelerinin statü iddialarına karşı ilgisiz kalmalarına ve aldırmaz davranmalarına yol açmasıdır. Eski üst sınıflar, ne de olsa, yenileri ortada durdukça eski diye görünebilmekte; bu nedenle, kendi küçük statü dünyalarında her şeyin yerli yerinde durduğunu görebilmek için, yeni üst sınıfın varlığına gereksinme duymaktadırlar. Yeni üst sınıf üyeleri ise, bazı eski üst sınıf üyeleri gibi, yaşadıkları yerel sosyeteyi ancak bir taşra sosyetesi olarak görmekte ve yetersizlik duymaktadırlar.

Eski üst sınıf içinde yer alan kimseler «yerlerinin» yaşadıkları kentlerde olduğunu anlamaktadırlar. Kışları Florida ya da California'ya gitseler de, buralara yenilik götüren, ya da yeni iş ilişkileri kurabilecek kimseler olarak değil, bu sadece birer ziyaretçi olarak gittiklerini bilmektedirler. Bu kimseler yerlerinin kendi kasabalarında olduğunu; taşra kentlerinde de insanları tabaka tabaka mertebelendirebilecek şeylerin bulunduğunu görmektedirler. Oysa, diğer yan-

dan, yeni üst sınıfın üyeleri yaşadıkları kasaba ve kentlerdeki insanları itibarları açısından değerlendirirken bu kimselerin kasaba dışı yerlerdeki kişilerle ne derecede ve ne tür ilişkiler kurmuş olduklarına da bakmaktadırlar. Bu değerlendirmede, gerçekten eski olan üst sınıf üyeleri de yabancı ve dışarlıklı kimseler olarak kabul edilmekte; ölçünün dışında tutulmaktadırlar. Üstelik, orta ve alt sınıfların seçkin üyelerinden çoğu, «eski soyun hanesi» anlayışına açıkça ters düşen bu tür dışla ilişkilerinden ötürü itibar göstermektedirler. Soyun eski hanesi anlayışı küçük ve yerel topluluğu merkez edinmiş bir yaşayışın ölçütüyken, dışla ilişkiler, büyük kentleri hatta ulusal yaşam alanını kendine odak merkez edinmeyi gerektirmektedir.*

* Eski üst-sınıftan daha «mütecaviz» olan yeni üst-sınıf içinde yer alan kimseleri saptamakta kriter bu kimselerin sadece zengin olmaları değil, fakat başı sıkışan kimselerce 'görüşülen, gidilen, kimseler' olmaları ve kendilerinden daha önemli diğer 'görüşülen, gidilen' kimselerle de ilişkiler kurmuş bulunmalarıdır. Tipik küçük kentlerden birinde yeni üst sınıf üyelerinin çok değer verdikleri ve sevdikleri kimseler bana 'Dinamit dolu çocuklar' diye tanıştırılmıştı. 'Görüşülecek insanlardır, şehir için iyilik hep onlardan gelir. Onlar işe giriştiler mi ülke çapında iş yaparlar. Bu durum, onların dünyaya bakış açılarını da etkiler. Sadece mahallî çerçevede önem taşıyan işlerde fazla aktif değillerdir, ama gene de aktif insanlardır. Bir işe yaramaz alanlarda değil, fakat en yararlı alanlarda aktif yatırımları vardır.' Bir zamanlar iyi durumda olup da bugün bu durumlarını koruyamayan eski aileler ile yeni yükselen aktif aileler hakkındaki hikâyeler yeni üst sınıfın gözünde 'demokrasinin geçerliğini' ve 'çalışkan ve akıllı herkesin' yükselebileceğini gösteren gerçeklerdir. Bu tür hikâyeler kendilerinin toplumsal durumlarını ve yaşam biçimlerini haklı kılmaya yaramakta; ve akıllıca çalışmasını bilenlerin eninde sonunda başarı kazanacaklarını söyleyen resmî efsaneler için ulusal bir örnek teşkil etmelerini sağlamaktadır. Eski üst sınıf, hiç değilse yabancılara bu tür 'hikâyeler' söylememekte; prestijin kendisi olumlu bir değer taşıdığı ve prestij bu kişilerin yaşam biçimlerinin içeriği olma niteliği gösterdiği için, böyle bir şeye gereksinme duymamaktadırlar. Fakat yeni yetme üst sınıf üyeleri için prestij kendi kişiliklerinin bir ürünü görünmemekte; iş hayatlarını geliştirmede ve sosyal ilerlemede yararlanılabilecek bir şey sayılmaktadır. Yeni üst sınıf üyeleri eski üst sınıf üyelerinin toplumsal konumlarını bir projeyi 'satmak' ya da, başka bir deyişle, daha çok para kazanmaya yarayan bir araç olarak kullanmak istemektedirler. Onları yanımıza almadan bu kasabada bir şey yapamazsınız. İsimlerini işinize katılanların arasında göstere-

Günümüzde «dışla ilişki kurma» ulusal statü ve iktidar durumunu hatırlatan kırıcı ve incitici bir nitelik göstermekte; bu, özellikle taşra kasabalarında kendini göstermektedir. Son otuz yıllık dönemde ve özelikle II. Dünya Savaşından sonra «iş âlemindeki» canlanmayı izleyen yıllarda bu kentlerin ve kasabaların birçoğu ulusal çerçevede şirketler topluluğuna dönüşmeye başlamışlardır. Bu gelişmenin taşra kent ve kasabalarına kadar yayılması yerel üst sınıflar arasındaki eski ekonomik dengeyi altüst etmiştir. Bunun nedeni, bu gelişmeyle birlikte ulusal çerçevedeki şirketlerin taşra şubelerinin açılması; büyük kentlerden gelen şirket yöneticilerinin taşra kentlerindeki sosyeteyi küçümsemesi ve önemsememesidir.[8]

Prestij, doğaldır ki, prestij ve iktidar sahibi kimselerin «arasında yer almak» ve onlara benzemeye çalışmakla kazanılmaktadır. Taşra üst sınıflarınınki gibi bir sosyal düzeye gelmek; özellike yeni üst sınıfların düzeyine çıkmak ise, günümüze kadarki olaylara bakılacak olursa, daha çok, işlerinin başında bulunmayan büyük şirketlerin yüksek dereceli memurları ile yakınlık kurmak, onların yaşamlarını taklit etmek, kent ve kasaba sınırlarının dışındaki rahat evlerde yaşayan bu insanların yanına taşınmak ve bu kimselerle aynı sosyal faaliyetlere katılmak gibi yollarla gerçekleştirilmektedir. Şirketler topluluğundaki statü dünyası, özü bakımından, taşra kent ve kasabalarını merkez edinmiş olmadığı için taşradaki bu sosyete topluluklarının üyeleri bulundukları kasaba ve kentlerde prestij edinmeyi «yerel bir iş» sayarak küçümsemektedirler.

Yeni üst sınıfın gözünde, taşra kent ve kasabalarındaki eski sosyal liderler de eski önemlerini kaybetmekte; yerlerini şirket gruplarından gelme yeni kimselere terketmektedirler. Taşra kent ve kasabalarındaki eski üst sınıflar yeni sosyal liderlerin işlerinde yer alabilmek; hatta çocuklarını bu yeni çevreden kimselerle evlendirebilmek çabasındadırlar.

bilmeniz bile önemlidir...Diyeceğim, benim senin gibiler bu kasabada ya da başka bir yerde bir işe girişsek, bu kimselerin isimlerine muhtacız. Sermayeleri ya da taşınmaz malları ile, ya da başka biçimde ortak yapmanız; size destek olmaları gerekiyor. Böyle yapmazsak, elimizde dünyanın en iyi projesi de olsa, iş ölü doğmuş demektir.

Bu yönelmenin en açık görünümlerinden biri de taşra üst sınıflarından ailelerin büyük şirket yöneticileri tarafından yaptırılan villa ve lüks evlerle dolu yeni banliyölere taşınmaya başlamalarıdır. Yeni üst sınıf şirketler grubuna ait kimseleri taklit etme ve onların arasına karışma eğilimi göstermekte; bütün okumuş sınıfların «en parlak gençleri» küçük kentleri terkederek büyük kentlerdeki şirketler dünyasına girip yükselmek istemektedirler. Eski üst sınıfın taşra dünyası bugün geçmişe ait bir şey olmuştur.

Bu gibi gelişmeler kadınlar için, çoğu zaman, erkekler için olduğundan daha da büyük bir önem taşımaktadır. Kadınlar - özellikle, eğitim, sağlık, ve yardım faaliyetleri gibi - sosyal alanlarda daha aktiftirler. Bunda, kadınların bu gibi işlere ayıracak daha çok zamanlarının olmasının da etkisi vardır. Kadınlar sosyal hayatlarına kentlerini, kasabalarını merkez almışlardır; çünkü, böyle yapmak gerekmektedir ve bunun nedeni de en yüksek prestijin buralarda kazanılmakta olmasıdır. Oysa, taşra kadınlarının sosyal faaliyetlere katılarak şirketler topluluğundaki kimselerin eşlerinin arasında itibar kazanmaları güç olmakta; gözleri, şirket topluluğu ve büyük kentlerden başka bir şey görmeyen bu kadınlar, taşra kentlerinin işlerine karşı, hatta eğitim gibi önemli işlerde bile, bir ilgi duymamaktadırlar. Bu kadınların çocukları ya özel okullara ya da, daha alt düzeydeki üyeler için açılan kendi mahallelerindeki okullara gitmektedirler. Bu okullar kent ve kasabalardaki diğer okullardan ayrıdır. Taşralı tipik bir kadın sosyal faaliyetlere ne denli katılırsa katılsın, şirketler topluluğundaki kadınların dikkatini çekememekte; aralarına girememektedir. Fakat böyle bir kadın, şansı yüzüne güler de, büyük kentlere kadar yayılan bir üne kavuşursa, kolaylıkla bu üst kadınların arasına «girebilmektedir.»

Taşra kadınları kasabalarındaki ve kentlerindeki sosyal faaliyetlere kocalarının iş ya da çalışma hayatına yardımcı olmak için katılmaktadırlar. Taşra kentlerindeki büyük şirketlerin başındaki yöneticilerin işlerinde yükselmeleri ise ulusal çaptaki şirketlere bağlı bulunmaktadır. Bu şirketlerin taşra dallarının başındaki yöneticilerin taşra çerçe-

vesini aşamayan işadamları ile iş ilişkileri çok az olmaktadır. Bu tür kimselerin, şirketlerinin mamullerini alan, satan ya da şirketlerine mal satan çok uzaklardaki kimselerle iş ilişkileri çok daha fazla olmaktadır. Hatta bu şirketlerin başındaki yöneticiler yerel işadamları ile bazı iş ilişkileri kurmak durumunda bile olsalar bu durum, şirketin bu konuda herhangi bir «iyiniyet» politikası yoksa, ayrıca sosyal ilişkiler kurmalarını gerektirmemektedir. Bu nedenle de, büyük şirketlerin yöneticilerinin eşlerinin taşra sosyetesine girmeleri gerekmemekte; başında oldukları şirketin ismi sayesinde ne zaman, kimle görüşmek, ilişki kurmak isterlerse bunu yapabilmektedirler.

5

Amerika'da da bir zamanlar - İç Savaştan önceki günlerde - ulusal çapta bir sosyete yoktu. Tek sosyete kentlerde ve kasabalardaki sosyeteden ibaretti. Bugün de, taşra kasabalarında yerel bir statü hiyerarşisi olduğu ve her taşra kentindeki statü hiyerarşisinde en üst düzeyde servet, iktidar ve itibar seçkinlerinin bulunduğu doğrudur. Ne var ki, bugün ve kentlerdeki üst sınıflar üzerinde incelemeler yaparak bunlardan elde edilecek sonuçlardan -birçok Amerikan toplum bilimcilerinde görülen eğilimin tersine- Amerikan Sistemi diye ulusal çapta bir genellemeye varılması doğru değildir. Amerika'daki üst çevrelerin bazı üyeleri -bu genel bir durum olmasa da- küçük kasabalarda yaşıyor olabilir. Fakat önemli olan bu kimselerin evlerinin nerede olduğu değil, bu gibi kişilerin ulusal çapta işlerle meşgul olmalarıdır. Amerika'daki kent ve kasabalarda yaşayan üst toplumsal sınıfları yanyana getirip toplamakla Amerikan toplumundaki üst sınıfın genel nitelikleri ortaya konulamaz; taşra kentlerindeki iktidar hiziplerinin üst üste toplanmasıyle ulusal çaptaki iktidar seçkinleri saptanamaz. Her taşra kent ve kasabasında üst sınıfı meydana getiren bir grup aile bulunmakta; ve bazı bölgesel farklara rağmen, her birinde bu üst aileler hep birbirinin benzeri niteliklere sahiptir. Fakat Amerikan toplumunun sınıfsal yapısı hepsi aynı derecede önemli yerel birimlerin arka arkaya sıralanıp sayılmasıyle açıkla-

namaz. Yerel toplulukların sınıf, statü ve iktidar sistemleri eşit ağırlıkta değillerdir; yerel topluluklar her biri bağımsız birim niteliği taşımamaktadır. Ulusal çaptaki ekonomik ve siyasal sistemler gibi, ülkedeki prestij ve iktidar sistemleri de, bugün eski günlerdekinin tersine, dağınık, küçük küçük ve diğerleri ile zayıf ve çok uzak ilişkileri olan hiyerarşilerden oluşan birer sistem olma niteliğini kaybetmiş bulunmaktadırlar. Günümüzde, kırsal yerlerle kasabalar, kasabalarla büyük kentler ve büyük kentlerle diğer büyük kentler arasındaki ilişkiler ulusal çapta bir yapı meydana getirecek biçimde eskisinden farklı bir görünüm kazanmıştır. Ayrıca, kendi doğalarının bir sonucu olarak sadece belirli bir tek kent ya da kasabayla sınırlı kalmayan bazı güçler, dolaylı ve dolaysız kontrol yollarıyle, bu kent ve kasabalardaki yerel statü, iktidar ve zenginlik hiyerarşilerinde değişikliklere yol açmaktadır.

Bugün taşra kent ve kasabalarındaki topluluklar gözlerini -buralardaki eski üst sınıf üyelerinden bazı kimseler büyük kentlerin, şirketlerin ve büyük güç çevrelerinin toplumsal bir varlık ifade ettiklerini anlamak istemeseler bile- ulusal toplumdaki büyük kentlere, büyük ün sahibi kişilere, büyük şirketler topluluğunun güç ve iktidarına, ulusal çaptaki askerî ve siyasal kararların alındığı merkezlere çevirmiş bulunmaktadırlar. Yeni üst sınıfın uğraşları ve ulusal çaptaki büyük şirketlerdeki yönetici seçkinler, birer örnek olarak, yerel toplulukları kendi yerel ufuklarını aşan statü, sınıf ve iktidar sistemlerinin birer uydusu durumuna getirmektedir. New England'da toplumsal bakımdan hangi kent hangi kasaba Boston'la karşılaştırılabilir? General Motors ile karşılaştırılabilecek bir yerel ekonomi olabilir mi? Ulusal çaptaki siyaset yöneticilerine oranla taşradaki siyasal seçkinler nedir ki?

3 METROPOLİTAN 400

Küçük kent ve kasabalar gözlerini büyük kentlere çevirmiş durumdalar, fakat büyük kentler gözlerini nereye çeviriyor? Amerikan toplumu gerçekten ulusal merkez durumunda olan herhangi bir kentin bulunmadığı ender toplumlardandır. Paris gibi, Roma gibi, Londra gibi bir zamanlar sosyal merkezlik, siyasal başkentlik ve malî merkezlik yapmış bir kent Amerika'da görülmemektedir. Küçük kentlerde ya da yerel büyük kentlerdeki toplulukların iktidar yollarını açabilen resmî saraylıları, hanedanları olmamıştır. Amerika'da siyasal başkent ülkenin statü açısından başkenti olmamış; hatta gerçekçi bir açıdan bakılacak olursa, Toplumun önemli bir kesimi olabilme durumuna bile gelmemiş; siyasal alanda yükselme toplumsal yükselmeyle paralel bir yükselme niteliği kazanamamıştır. Malî başkent Washington değil New York olmuştur. Amerikan tarihinin başından beri bir Boston, bir New York, ya da bir Washington hem toplumsal, hem siyasal ve hem de malî başkent olma niteliklerini kendinde toplamış olsaydı bugün çok farklı bir durumla karşılaşılacaktı! Öyle olsaydı, Bay John Jay'in hazırladığı 1787 ve 1788 arası dönemde, birbirleriyle yakın ilişkiler içinde bulunan yüksek tabakadan aileleri, büyük zenginleri ve büyük kararları alabilecek iktidar sahibi kimseleri gösteren *Şölen Listeleri*'nin bugün de geçerliğini koruması gerekirdi.[1]

Ve idarî açıdan bir birlik olmamasına, tek bir metropolitan topluluğun bulunmamasına karşın yüz yetmiş yılı aşkın bir dönemden sonra bugün, Amerika'daki büyük kentlerde, birçok bakımlardan tam bir birlik ve beraberlik içinde bulunan, belirli bir üst sınıfın oluştuğu görülmektedir. Bos-

ton'da, New York'da, Philadelphia'da, Baltimore'da ve San Francisco'da etrafı henüz yakın bir geçmişte zenginleşmiş büyük servet sahibi ailelerce çevrilmiş eski ve zengin büyük aileler vardır. New York'da bir zamanlar sayıları Dört Yüz'ü bulduğu söylenen -Bayan Astor'un Muhafızı McAllister'den- bu eski aileler uzun zaman Amerikan Sosyetesini meydana getiren bir topluluk olma iddiasını taşımışlar; zaman zaman da bunda başarı kazanmışlardır. Bugün, bu ailelerin soyluluk gururundan başka bir dayanakları kalmadığı için, ulusal alanda sosyete olma şansları çok azalmıştır. Bununla beraber, bu 400 metropoliton aile ile benzerleri olan küçükkentlerdeki üst sınıftan aileler, bu ailelerden gelen kişilerin her kuşakta üst toplumsal sınıfta yer almasını kolaylaştırmakta; her kuşakta daha da artıp çoğalan olanaklar sağlamaktadır. Bu olanaklar hem objektif birer fırsat niteliği taşımakta, hem de bu ailelerden gelen bireylerin yükselmesi ve durumlarını korumaları için onlara psikolojik bazı yetenekler kazandırmaktadır. Bu üst sınıflar, her büyük kentte, birbirlerine yönelmiş bulunmaktadırlar.

1

İç Savaştan önce büyük kentlerdeki üst sınıflar sağlam ve istikrarlı bir yapıya sahiptiler. Hiç değilse, toplumsal olayları gününde kaydeden bazı yazarlar böyle söylemektedirler. «Sosyete,» diyor Bayan John King Van Rensselaer, «dışardan değil, kendi içinden gelişiyor... Dışardan alınan öğeler kayda değmeyecek kadar azdır. Kuşaktan kuşağa, her ailenin yaptığı büyük nüfus artışı ile toplumsal çevre genişlemektedir... Dışa karşı direnen, sağlam ve görmezlikten gelemeyeceğimiz Çin Seddi gibi bir sınır bu.» Ailelerin soy zincirleri kolonilerin kurulduğu günlere kadar uzanmakta; üst sınıftan gruplar sadece «Kiliseleri bakımından birbirinden ayrılmakta; Presbyterian'lar, Hollanda Reformistleri ve Episcopalian'lar, aralarında çok sıkı ilişkiler olan üst sınıf grupları içinde, en önemli kesimleri meydana getirmektedirler.»[2]

Her bölgede ve her yerel toplulukta, ondokuzuncu yüzyıl zenginlikleri yerel aileler arasında yeni bir sınaî hiye-

karşinin oluşumuna yol açmıştır. Hudson taraflarında «patronlar» vardı. Bunlar soy kökenleri ile gururlanırlardı. Virginia'da büyük plantasyon sahipleri vardı. New England'daki her kasabada gemi sahibi Puriten zenginler ve yeni yeni sanayici olmaya başlayan varlıklı aileler görülüyordu. St. Louis'de Fransız asıllı zenginler vardı ve bunlar taşınmaz mallarının gelirleri ile geçinirlerdi. Denver'de, Colorado'da zengin altın ve gümüş madeni sahipleri yaşardı. Ve New York City'de, Dixon Wecter'in deyişiyle, «babalarının kazanıp biriktirdiği servetle geçinen ve ilk fırsatta zenginliklerinin kökeninin ticarî faaliyetlere dayandığını inkâra kalkışan Astor'lar ve Vanderbilt'ler gibi kimselerden oluşan bir üst tabaka» vardı.[3]

En üst grupta yer alan zenginlerin bu dönemde, ayrı bir kast olduğu söylenebilir. Bunlar her işte şanslı kimselerdir, aileleri ise eski ve asaleti olan ailelerdir. Servetlerini yitirmedikçe, daha büyük yeni servetler çıkıp karşılarında yenik düşmedikçe, bu ailelerden olan kimseler servete dayanan statü kazanımı ile aile soy zincirine dayanan statü kazanımını birlikte taşımakta; aralarında soydan gelen üst statülüler, servete dayanan üst statülüler ayrımını yapmaya gerek kalmamaktadır.[4] Eski üst sınıflarda görülen istikrarlılık özelliği, daha çok, ailelerinin hem eski ve köklü hem de zengin oluşlarındandır. Böylece, yeni üst sınıfın girişkenliğine, servetine ve iktidarına da sahip olan eski üst sınıf üyeleri ayrı bir grup olarak kalmakta, ciddî hiç bir tehditle karşılaşmamakta; ancak, zaman zaman, yenilerden bazılarına da aralarında yer vermektedirler.

İç Savaştan sonraki yakın yıllarda eski kentlerdeki eski üst sınıflar yeni yeni servetlerin karşısında güç durumda kalmışlardır. «Bir anda, -diyor Bayan Van Rensselaer-, Sosyete, her taraftan harekete geçen ve seçkinleri toplumdan ayıran duvarı aşmak isteyen kaba-saba zenginlerle karşı karşıya kaldı. Ayrıca, denizaşırı ülkelerden gelen yeni göçmenler de, güneyliler ve son gelen batılılar gibi, kendilerine bir gelecek kurmak için büyük kentlere doluştular. Dünyalığını başka yerlerde kuran yeni yeni insanlar zevk ve ün için New York'a yerleştiler.»[5]

1870-1920 arası dönemde eski ailelerle yeni-yetme zenginler arasında çok büyük mücadeleler olmuştur. İç Savaş'-

tan daha önceleri zenginleştikleri için kendilerini «eski» sayan aileler İç Savaş sonrasında zenginleşen ailelere karşı kapılarını kapamak istemişlerdir. Bunda başarılı olamamalarının tek nedeni, sonradan zenginleşenlerin servetlerinin, eskilerinkine oranla, karşı konulamayacak büyüklüklere varmış olmasıdır. Ayrıca, İç Savaş sonrasında elde edilen servetler tek bir kent ya da kasabanın sınırlayamayacağı büyüklüklerde olmuştur. Ülke topraklarının genişlemesi gibi, İç Savaş sonrasında kazanılan servet ve iktidarlar da -aile çerçevesinde olduğu kadar şirketler topluluğu biçiminde görülmeye başlamıştır- ülke çapında büyük bir alana ve hacme ulaşmıştır. Kentler, iller, federe devletler bu yeni servetlere dar gelmeye başlamıştır. Yeni servet sahipleri, her yerde, metropolitan toplum düzeninin ürünü olan eski kibar aileleri gölgelemeye başlamıştır.

O günlerin zengin ailelerine bakıldığında hepsinin de eski aileler olduğu düşünülebilir. Oysa, bunlar içinde iki, üç, dört kuşaktan beri servet sahibi bulunan ailelerden farklı durumda olanları da vardı. Amerikan toplumunda «eski aile» denen köklü sülâleleri tanımlamakta kullanılan kriter paradan, soydan ve zamandan oluşan bir kriterdir. Ne de olsa, Amerikan toplumunun tüm tarihi altı ya da yedi kuşaklık bir tarihtir. Her eski aile için, ailenin «eski» aile sayılmadığı bir dönem olmuştur ve bu konuda geriye gitmek zor değildir. Ve gene belirtilmelidir ki, Amerikan toplumunda eski soydan gelmek, eski atalara sahip olma şansı ile, bugün sıradan bir insanken gelecek kuşaklar için bir gün saygıdeğer bir «ata» olma şansı eşit gibidir.

Anılan eski olan ailelerin soy zinciri belli olmayan aileleri kendi aralarına sokmadıkları; hele hele, bu yeni zenginleşenler eskilerin bankacılık şirketlerini de ellerine geçirdikten sonra, onları kendi sosyal çevrelerine sokmadıkları sanılmamalıdır. Yeni zenginleşenlere karşı direnenler, daha çok ataları henüz iki ya da üç kuşak önce zahmetle eski zenginlerin arasına katılabilmiş aileler olmaktadır. Bunlar, kendi izledikleri yolu izleyen yenilere aralarında yer vermek istememektedirler. Eski zenginler ile yeni yetme zenginler arasındaki bu köşe kapmaca oyunu Amerikan tarihiyle birlikte başlamıştır ve bugün metropolitan merkezlerde olduğu kadar küçük kentlerde de devam etmekte-

dir. Oyunun en güçlü ve değişmez kuralı, ısrardan vazgeçmedikten sonra, her ailenin parası ve serveti oranında yükselip bir yerlere gelebileceğidir. Para -çıplak, utanma bilmeyen para-, pek ender örnekleri bir tarafa bırakılacak olursa, Amerikan toplumunda, her nerede olursanız olunuz, parası olanın istediği yere gelmesine yetmektedir.

Sorun, kendine daima aile geçmişi ve soy zincirini dayanak alma niteliğinde bir statü sorunu olarak ele alınacak olursa, bunun anlamı, eski ve yeni zenginler sınıfı arasındaki aşılmaz duvarın aşılmakta oluşudur. Soruna, yerel çerçevelerle sınırlı kalmayan en üst düzeydeki zenginler sınıfı açısından bakıldığında ise, en üst düzeydeki zenginlerin daima yenilenmekte olduğu görülmektedir. Buradan çıkan bir başka anlam da, özençleri ne olursa olsun, Amerikan toplumundaki üst sınıfın sadece zengin bir burjuva sınıfı niteliği taşımakta olduğu; bu sınıf üyelerinin, ne denli büyük bir iktidara sahip olurlarsa olsunlar, geçmişlerinde bulunmadığı için, bugün de kendilerine, düzmece de olsa, aristokratik bir geçmiş yaratacak güçte olmadıklarıdır. Dikkatli bir jenealojist yirminci yüzyılın başlarında New York'daki aileler içinde «kurucularının» adı Bayan John Jay'in «Şölen listesinde» yer alan ve hem eski hem de zengin aile niteliği taşıyan ailelerin sayısının on'u geçmediğini işaret etmektedir.[6]

Amerikan toplumunda, ailenin eski bir soydan gelmekte oluşuna dayanarak statü kazanma girişimleri, nüfusun ancak çok küçük bir kesimi tarafından ileri sürülebilecek zor bir iştir. Gerçek ya da düzmece atalarına dayanan «doğuştan zenginlerle» «doğuştan kibarlar» aynı iddialarla ortaya çıkan yeni yetme zenginlerin soyunu-sopunu araştırıp soruşturmakta; «doğuştan basit» insanlarla kendileri arasındaki toplumsal mesafeyi dikkatle korumak istemektedirler. Bu kimselere, çok «avamî» bir şekilde, halktan kimseler olarak doğmuş olmakla övünen ve üst sınıfa tırmanmak için kendilerine düzmece atalar uyduran bu yeni yetmelerin bu davranışını atların soylulaştırılmasına benzetip gülünç bulanların bu değerlendirmeleri de yardımcı olmaktadır.

Ailenin eski bir aile oluşu ile öğünme duygusunun gelişmesini güçleştiren bir etmen de, bireyin kendi ömrü içinde ve kuşaklar arasında çok değişik işlerde çalışması, bu

nedenle de, sık sık «ikametgâh» değiştirmesidir. Bu çeşit bir duygu üst sınıflarda da vardır. Ancak, üst sınıfların bu duyguya dayanarak soyluluk iddiasında bulunmaları, alt tabakalardaki kimseler böyle şeylere değer vermiyorlarsa, nafile bir iş olacaktır. Amerikalılar soy zincirine fazla önem vermezler. Amerikan halkı, ailesinin soy zincirine dayanarak prestij iddiasında bulunan bu kimselerden çok farklıdır. Ancak, kuşaklar boyunca toplumsal yapıda temel önemde bir değişimin olmadığı; ancak mesleklerin, servetlerin ve «ikametgâh» yerlerinin babadan oğula geçtiği dönemlerdedir ki, bu tür gururlanmalara, bu tür önyargılara, ve bunların yanısıra, bu tür köleleşme eğilimine ve aşağılık duygusuna dayanan güçlü ve istikrarlı bir prestij sistemiyle karşılaşılmaktadır.

Amerikan toplumunda da, feodal bir geçmişin bulunmayışına ve toplumsal hareketliliğe rağmen, *göçmenlerin* durumu yüzünden, kısa bir süre böyle aile eskiliğine dayanan soyluluk iddialarına rastlanmış; bu tür iddialara dayanan bir toplum kurulur gibi olmuştur. Amerika'da metropolitan sosyetenin doruğuna çıktığı dönemler dalga dalga göçmen topluluklarının büyük kentlere doluştuğu dönemlerle aynı dönemler olmuştur. Bu tür Yankee *ghetto*'larında aile geçmişine dayanan statü iddiaları başarı kazanabilmiş; ancak, bazı üyeleri kendilerine düzmece bir soy uydurup daha fazla soyluluk taslayan genel nüfus içinde fazla başarılı olamamıştır. Bu tür soyluluk ve prestij iddiaları toplumdaki etnik gruplar arasındaki statü hiyerarşisine bağlı kalmıştır.

Fakat zaman geçtikçe, statüce alt düzeyde sayılan göçmenlerin de durumu değişmiş ve bu işe yaramaz olmuşlar: göçmen akınının ardı kesilmiş, kısa bir süre sonra, Amerikan toplumunda herkes Amerika'da dünyaya gelmiş anababadan doğan yurttaşlar niteliği kazanmıştır.

Göçmenlerin akın akın geldiği ve büyük kentlerde yerli nüfusa oranla daha fazla sayıda göçmenlerin bulunduğu dönemde de, milliyetçilik konusunda liberal bir tutumun benimsenmiş olması soy-sop esasının fazla ciddîye alınmasını önlemiştir. «Göçmenleri Amerikalılaştırma» -örgütlü bir hareket olarak, bir ideoloji ve bir gerçek olarak- Anglo-Saxon kökenli olmayı gerektirmeyen bir yurtseverliğin ye-

terli sayılmasını sağlamıştır. Böylece, orta sınıfların ve aydınların savunduğu «halkları ve etnik grupları alaşımlaştıran bir pota» şeklindeki ulus düşüncesi karşısında, kayıtlı kuyutlu soy-sop düşkünü Anglo-Saxon eğilimli görüşler yenik düşmüşlerdir. Ayrıca, ayrı ulusal kökenli bu etnik grupların her biri -İrlandalılardan Porto Rico'lulara kadar- yavaş yavaş, yerel bir siyasal iktidar kazanmaya başlamışlardır.

Soy-sop bakımından herkesin geçmişinin sıkı sıkıya bilinmesini amaçlayan kimselerin bu anlayışı belirli bir üst sınıf üyeleri arasında varlığını sürdürebilmiştir. Ancak, bu üst sınıf üyelerinin oturdukları yer ve bölgeler arasında çok geçmeden rekabet başlamıştır: Önce doğunun sahil şeridinde yerleşenler olmuştur. Böylece, buralara yerleşenler ve aileleri, daha sonraları yerleşme bölgesi olan yerlerdeki ailelere göre daha eski aileler sayılmıştır. Ama, Boston'daki aileler gibi, New England'daki çeşitli kent ve kasabalarda da kendi yer ve bölgelerinin seçkinleri durumuna gelmiş aileler olmuştur. Güneydeki küçük kasabalarda öylesine eski ve birbirleriyle akrabalık derecesinde yakınlık kurmuş aileler vardır ki bu konuda en fanatik «Boston Brahmanlarının» bile bunlara söyleyecek bir şey bulmaları güçtür. California'da da, kendi zaman anlayışlarına göre, öylesine eski aileler vardır ki, bunlar kendilerinin New York'daki eski üst sınıftan ailelere oranla bile daha eski olduklarına ve ailelerinin, soylarının daha sağlam temellere dayandığına inanmaktadırlar. İlk yerleşmelerin olduğu bu yerler arasındaki rekabet ekonomik alanda da kendini göstermiştir Madencilikten zengin olan aileler, demiryolu yapımından zenginleşen aileler ve emlâk gelirleriyle servet edinen aileler her sanayi dalında, her taşra kentinde, her bölgede kendine göre bir yerel aileler hiyerarşisinin kurulmasına neden olmuştur.

Soya-sopa göre mertebelendirme esası, sınıf yapısının istikrarlı ve değişmez nitelikte olduğu dönemlerde prestij konusunda sağlam ve istikrarlı bir temel teşkil etmektedir. Ancak böyle bir durumdadır ki, toplumda insanlar arasındaki ilişkilerde «adab-ı muaşeret» kuralları ortaya çıkmak-

ta ve bunlar kendilerine ekonomik bir temel bulabilmektedir. Ekonomik değişimin hızlı, toplumsal hareketliliğin yüksek olduğu dönemlerde ise, para sahibi sınıflar ne yapıp ne edip yükselmekte; statü tekelciliği sona ermekte ve soyluluğun zamanca eskilikle kazanılabileceğini ileri süren önyargılar etkinliklerini yitirmektedir. Sınıf toplumunda bütün dolarlar birbirinin eşitidir; çünkü her dolar ötekiler kadar dolardır. Soya-sopa göre statü hiyerarşisine dayanan bir toplum yapısında ise, dört kuşak önceki büyük babanızdan kalan servetin getirdiği para ile, piyasada oynadığınız borsa oyunundan geçen hafta kazandığınız para -miktarca farksız bile olsalar- aynı sayılmamaktadır. Üstelik, yeni zenginleşenlerin paraları, düpedüz, bir «para yığınına» dönmüşse bunun ne değeri olabilir? Bayan Astor gibi (Knickerbocker'ler diye ünlü soylu bir aileden gelen bu hanımefendi büyük emlâk sahiplerinden yaşlı biriyle evliydi) biri için Bayan Vanderbilt gibi demiryolu yapımından zenginleşmiş bir kocası, daha da basit bir kayın babası vardı- birinin karşısında tutunmak 1870'lerden sonra zorlaşmaya başlamıştır. Bayan Astor'un yenik düşmesi kaçınılmazdı: 1883'de Bayan Vanderbilt'i evindeki davetlere çağırmaya ve Bayan Vanderbilt'in kostümlü balo çağrılarını da kabul etmeye başlamıştı.[7] Olayların bu şekilde gelişmesinden sonra, soya-sopa dayalı bir statü gösterisi yapma olanağı kalmamıştı. Amerika'nın her yanında, dünyanın pek çok yerlerinde olduğu gibi, soya-sopa dayanan toplumsal tabakalaşma sistemi toplumda «avam'ın» içinden çıkan yeni zenginler karşısında ya yenik düşmüş, ya da eski iddialarını artık kimselere dinletemez olmuştur.*

* Bu alt-üst oluşun tek nedeni sınıfsal dengenin hızla değişen mekaniği değildir. Bu dönemde zaten her şey hızla değişmiştir. Yerel bir topluluğun üst tabakası için belirli bir yaşayış biçiminin davranış kalıpları ve «muaşeret» kuralları çok önemlidir. Fakat bunların istikrara kavuşabilmesi, sınıflar ve statüler arası dengenin istikrarlı olmasına bağlıdır. Davranış kalıpları, «muaşeret» kuralları ve görenekler değişmez bir nitelik kazandığında elbiseler «kostüm», görenekler ise «gelenek» niteliği kazanmaktadır. Atalara duyulan saygı, eski bir sülâle olmanın verdiği gurur, çok eski günlerde yapılan bir konakta oturma ve gelenekleşmiş öğelere bağlılık gibi şeylerin ancak biri varsa öbürleri vardır. Değişmez, durgun bir toplumda istikrarlı

Bu durumlarda ise, kendi hayatını kendi kuran insanların toplumsal dünyasında yeni-yetme kimseler de üst statüler kazanabilmektedir. Bunu yaparken de, düpedüz, kendi hayatını kendi kuran kimseler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Fakat, her kuşakta, bu tür insanlar, ailelerinin servet ve olanaklarıyle bir yerlere gelmiş bulunan kimselerce küçümsenmekte; bunlar, eskilerin arasına yeni girmiş birer *nouveau riche* sayılmaktadırlar. Ne var ki, hemen bir sonraki kuşak -ya da iki sonraki- bu kimselere de soy-sop düşkünü eskilerden oluşan üst toplumsal sınıf içinde yer vermektedir.

2

Amerikan toplumunda statü mücadelesi sadece belirli bir zamanda olmuş bitmiş bir şey değildir. Eski zenginlerin sırf soyca eski bir aileden geldikleri için biricik seçkinler sınıfı olarak kalma çabası yenilgiden başka bir sonuç getirmeyen, ama hiç kesilmeyen bir çaba olmuştur. Yenilgiyle sonuçlanması, her kuşakta yenilerin üst sınıf içinde yer alabilmesinden; kesiksiz devam etmesi ise, her dönemde, durumunu yenilerle paylaşmak istemeyen bir üst sı-

bir statü çerçevesi, ancak, bunların hepsi birden varsa meydana gelebilmektedir. Sosyal değişimin hızlı ve güçlü olduğu dönemlerde ise, «günahkâr» bile sayılsalar, yeni ve güzel olan her şey prestij kazanmakta; basit bile olsalar değişik ve «görülmemiş» şeylere itibar edilmektedir. Eskiden güzel sayılan «kostümler», ne denli zevkli hazırlanmış olurlarsa olsunlar, «eski moda şeyler» sayılmakta; modaya uymak her şeyin önüne geçmektedir. Kişinin evinin, davranışlarının ve kendisinin bile etrafa karşı görünüşü modaya göre değişmeye başlamaktadır. Kısacası, bir şeyin değerli sayılıp sayılmaması ile yeni olup olmaması eşdeğer ifade etmeye; yeni olma, tek prestij kaynağı yerine geçmeye başlamaktadır. Bu tür bir toplumsal ortamda ise, giyim, ev, otomobil, klüp, spor ve zevk faaliyetleri ile ilgili davranış ve tüketim kalıplarındaki hızlı değişime kimin parası çoksa onlar ayak uydurabilmektedir. Zaten Veblen'in «gereksiz tüketim,» «aşırı israf» sözleriyle belirttiği tüketim de istikrarlı bir işsiz sınıfda değil, bu tür toplumların üst sınıf üyeleri arasında görülmektedir. Veblen'in sözleri Amerika için, özellikle incelediği dönemin ikinci kuşağı için, geçerli görünmektedir.

nıfın benzer bir çabayı sürdürmesindendir. Toplumda tek tek tüm üyeleri saptanmış, değişmez bir üst sınıf yoktur; ama her toplumda her zaman bir üst sınıf olmuştur. Bir sınıf içindeki üyelerin değişmesi, bu yer değiştirme ne denli hızlı olursa olsun, sınıfın varlığını ortadan kaldırmaz. Sınıfın sınıf olarak varlığını sürdürmesi, bir sınıfın içinde hep aynı kişilerin, aynı ailelerin bulunmasından değil, aynı toplumsal tiplerin bulunmasındandır.

Üst sınıf içinde bu toplumsal «tipi» değişmez kılmak için, az-çok biçimsel bir şekilde, sınır çizerek karışıklığı önlemek isteyenler çok olmuştur. Yeni zenginlerin henüz sayıca artmadığı İç Savaş öncesi dönemde bile, dâvetler düzenleyen eski zengin aileler, kimlerin konuk olarak aralarına çağrılmaya değecek nitelikte olduğunu kararlaştırabilecek bilgili insanların yardımlarına gereksinme duymuşlardır. 1850'den önceki iki kuşak boyunca, New York Sosyetesi, Dixon Wecter'in yazdığına göre, Grace Kilisesi Kayyumu Isaac Brown'ın hizmetlerinden yararlanmıştır. Isaac Brown, zamanının bütün soylu zenginlerinin «isimlerini, soy zincirini ve günlük dedikodularını bilir, hiç unutmazmış.» Ne zaman sorulsa, dâvet düzenleyenlere şölenlerine kimleri çağırmaları gerektiğini bir-bir sayar, kimlerin iflâsa gittiğini, kimlerin kimleri ziyaret ettiğini, kente yeni gelenleri, Sosyeteye yeni girenleri hemen sıralayıverirmiş. Ayrıca, «partilerde kapıda kimlerin kimlerle dansedebileceğini gösteren listeler bile hazırlarmış.»[8]

İç Savaş sonrası birden bire servet edinen müsrif zenginler ise sosyeteye kabul edilebilecek kimseleri seçmek, saptamak için daha dikkatli davranırlarmış. Ward McAllister uzun bir süre bunu kendine iş edinmiş. «Sosyete, kendi içindeki dayanışmayı korumak için, yeni yetme zenginlerin sosyeteye doluşmasına karşı direnmek» zorunda kalmıştır. McAllister, yaşadıkları güne göre geride kalmış, ama soylu ailelerle, sosyeteye yeni giren ve sosyetede kendine yer yapmak için hesaplı davranan aileler arasında güç bir uyum kurmaya çalışmış. Söylendiğine göre, McAllister görevini öylesine ciddîye almış ki, «hanedanlara ve ailelere ait armacılık, saraylardaki 'adab-ı muaşeret' kuralları, soybilimi ve aşçılık gibi konularda gece-gündüz kitap okumuş...» 1872-73 kışında McAllister yirmi beş erkekten ku-

rulu bir Patriyarklar komitesi kurmuştur. Patriyarklar komitesindeki üyeler, kendi kişisel sorumlulukları altında, düzenlenen balolara dört leydi beş centilmen çağırarak Sosyeteyi korumak ve yönetmek yetkisindeymişler. İlk patriyarklar soy zinciri en az dört kuşak öncesine varan New York'un en eski ailelerinden kimselermiş. McAllister tam bir Amerikan «alicenaplığı» göstererek, bu ölçülere göre seçilen kimselerin «bir kürk kadar değerli kibarlar» olduğunu söylemektedir.[9]

1880'lerde McAllister gazetecilere «New York sosyetesinde günün gerisinde kalmayan sosyete üyelerinin sadece 400 kişi olduğunu» söylemiştir. «Bundan fazlasına gittiniz mi, balolarda ne kendi rahat edebilen, ne de etrafındakilere rahat vermeyen kaba-saba insanlarla karşılaşıyorsunuz.»[10] 1892'de ise, ne patriyarkların seçkinliğine ne de McAllister'in sözlerine artık fazla değer verilmemeye başlamıştır. McAllister aynı yıl, içinde gerçekte sadece 300 isim bulunan yeni bir «400'ler» listesi yayınlamıştır. Listede, düz anlamda, Patriyark Balolarının çağrı listelerindeki isimler, İç Savaş öncesi New York ailelerinden seçkinler, dans-sever bekâr sosyete kızları ve gençleri ile McAllister'in sosyeteye girmesini uygun gördüğü birkaç yeni zenginin ismine yer verilmiştir. Listeye, o günlerin doksan zenginlerinden ancak dokuzu girebilmiştir.[11]

McAllister'in «400'ler» listesindeki bu yetersizlik ve kendisinin de bir süre sonra yüksek sosyeteden ayrılışı, durumunu korumaya çalıştığı üst sınıfın o sıralarda ne denli ciddî bir sarsıntı içinde olduğunu göstermektedir. Sadece New York'da değil, fakat diğer kentlerde de yeni zenginlerin üst sınıf arasına girme çabalarına karşı «eski zenginlerin» durumlarını korumak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. McAllister'in yenilgisi bütün bu girişimlerin yenilgisi için geçerli bir sembol olmuştur. O durumda yapılacak tek doğru şey, yeni zenginlere de toplumun üst sınıfı içinde yer vermek, ya da hiç değilse, bazılarını seçip ayıklayarak bunları üst sınıf sosyetesine kabul etmekti. Zaten en yüksek başarı şansı da bu ikincisindeydi. İşte bu işi *The Social Register* [Sosyete Kütüğü] adlı bir dergi yapmıştır.

1880'li yılların parlak döneminde, ailesinden küçük de olsa hayat boyu sürecek bir gelir kalan, fazla yükseklerde

olmasa da, üst tabaka üyeleri arasında belirli bir yeri olan New York sosyetesinden genç bir centilmen değişik bir dergi yayınlamayı kararlaştırmıştır. Dergi, «En Yüksek Kişileri» seçip, bunların adlarını yayınlayacaktı. Seçilen kişilerden «ilân ve reklâm toplanmayacaktı, ama dergiyi asıl tüccarların alacağı hesaplanmıştı»[12] *The Social Register*, çok dikkatli bir tutum izleyerek, sayfalarında hem eski zenginlere, hem de yeni zenginlere yer vermiş; *Calumet* ve *Union* gibi New York kulüplerinin desteklemeleri sayesinde birden bire büyük bir başarı kazanmıştır. New York'da yayınlanan ilk *Social Register*'da 881 ailenin adına yer verilmiş; çok geçmeden, diğer kentler için de listeler hazırlanıp yayınlanmış; bu listeleri hazırlayıp yayınlama işi ile uğraşanlar *The Social Register Association* adlı bir birlik kurmuşlardır. 1920'lerde dergi yirmi bir kentte yayınlanmaya başlamış; ancak, ilgisizlik nedeniyle bunlardan dokuzu daha sonra, kapanmak zorunda kalmıştır. 1928 yılında her sonbaharda on iki ciltlik bir yayın düzeyine erişilmiştir. Bugün New York ve Boston'un (1890'dan), Philadelphia'nın (1890 dan), St. Louis'nin (1903 den), Buffalo'nun (1903 den), Pittsburgh'un(1904 den), San Francisco'nun (1906 dan), Cleveland'ın (1910 dan), ve Cincinnati'nin (1910 dan) beri *Social Register*'ları yayınlanmaktadır.[13]

The Social Register'in sayfalarında «toplumsal bakımdan seçkin kimselerin» isimleri, adresleri, çocukları, bitirdikleri okullar, telefon numaraları ve üyesi oldukları dernek ve kulüplerin adları bulunmaktadır. Aralık ve Ocak aylarında dergi ekler yayınlamaktadır. Her yılın Haziran ayında ise yaz baskısı çıkarılmaktadır. Derginin *Birliği* ise okuyucularına, çeşitli kentlerdeki seçkin aileler arasındaki evlilikleri ve bir kentten diğerine taşınanları öğrenip izleyebilmek için, bütün kentlerdeki *Social Register*'lardaki isimleri veren «indeks» yayınını almalarını da salıklamaktadır.

The Social Register, sayfalarında adlarına yer verdiği ailelerin seçilme nedenini «soylulukları, toplumsal konumları ya da diğer nitelikleri bakımından kentlerinin ya da birden fazla kentin en yüksek sosyetelerine girebilecek olan kimseler» sözleriyle açıklamaktadır. Yalnız bu seçimdeki ölçütün tam olarak ne olduğu pek anlaşılamamaktadır. Bunun nedeni, belki de, Wecter'in de dediği gibi, derginin

«kişilerle özel yakınlık kurmaktan kaçınması, bağımsız kalmak istemesi ve derginin belirli bir ağırlık kazanmış olmasıdır.» Derginin «sürekli bir başarı ve prestij kazanmasında anonim bir yayın organı olarak kalmasının da etkisi olmuştur.»[14] Bugün *Social Register Association*'ın başında Birliğin ilk gününden beri kurucusunun sekreteri olan Miss Bertha Eastmond bulunmaktadır. Merkezi ise New York'tadır. Kimlerin kaydedileceğini, kimlerin kabul edilmeyeceğini, ilerde kimlerin durumunun incelenebileceğini kendisi kararlaştırmaktadır. Miss Eastmond'a bu konuda toplum olaylarını bilen kimseler yardım etmekte, ayrıca *Social Register*'ın yayınlandığı diğer kentlerde de günü gününe isim tutan, telefon numaralarını ve adres değişikliklerini kaydeden görevli temsilciler bulunmaktadır.

Bugün listelerde yer alan 38 bin aile içinde ne gibi kişilere yer verilmiştir, bunlar niçin, neye göre seçilmiştir? Kayıt tutulan bu on iki kentte oturan herkes, daha önce listelerde isimlerine yer verilen ailelerin tavsiyelerini sağladıktan ve üyesi oldukları kulüplerin listesini verdikten sonra kendi ailesinin isminin de *Register*'da yayınlanması için müracaatta bulunabilmektedir. Fakat bu konuda ne para sahibi olmak, ne aile durumu, ne de her iki konuda da iyi durumda olmak bir garanti teşkil etmektedir. Sanki özel olarak yapılıyormuş gibi, bazen eski ailelerden gelen kimselerin isimlerinin silindiği, ikinci kuşaktan yeni zenginlerin çok istedikleri halde, ardı ardına başarısızlığa uğradıkları görülmektedir. Ne var ki, para sahibi olmanın ya da iyi aileden gelmenin listelere girmeye yetmediğini söylemek, uygun toplumsal davranışlarla birlikte bunların kayıt için gerekli temel nitelikler olmadığını söylemek değildir.

Kimi zaman, iyi durumdaki şirket yöneticilerinin bile, çok istedikleri bu işi başardıkları, *Social Register*'a girebildikleri görülmektedir. Fakat bu fazla önemsenmemelidir. Giriş sorunu tarihsel bir açıdan incelenmelidir: 1890-1920 arası otuz yıllık dönem sosyete üyelerinden seçilen bu kimselerin arasına yeni girenlerin en çok olduğu dönemdir. Yirminci yüzyılın ilk on yılından bu yana ise, yeni kaydolanların oranı -hiç değilse en büyük kentlerden Philadelphia'da- devamlı bir azalış göstermektedir. Yüzyılın ilk on yı-

lında yüzde 68 oranında bir artış olmuşken, 1930'lardan itibaren bu artış oranı yüzde 6'ya düşmüştür.[16]

The Social Register'ın sayfalarından bazen öylesine ünlü kişilerin isimleri silinmektedir ki, bu işlemler tepkilere yol açmakta; izlenen bu tutumun temelsizliği *Register*'ın toplumsal anlam ve değerini azaltmaktadır. Gerçekten Dixon Wecter'in dediği gibi, «gazetelerde yazılan küçültücü yazılar, yayınlanan haberler kişinin adının silinmesine nedenmiş gibi görünmekteyse de, bunda bile mantığa dayanılmayıp sezgi ile hareket edildiği anlaşılmaktadır...» Şurası açıkca görülüyor ki, özel hayatında ne yaparsa yapsın, gazete sütunlarına konu olmamayı becerenler için ise, böyle bir tehlike pek söz konusu olmamaktadır.[17]

Seçimindeki tutarsızlık ve belirsizliğe, snobluğuna ve kıracılığına rağmen *The Social Register* listeleri anlamlı ve ciddî listeler olma niteliklerini bugün de korumaktadırlar. Bir açıdan, *The Social Register*'ın kibar çevreleri yeni yetme zenginlerin akımından korumayı; sosyeteyi adı ayağa düşmüş kimselerden arındırmayı; kibarların toplumsal çevresini en iyi, en temiz, en uygun nitelikleriyle korumayı; böylece, sosyeteyi imrenilecek bir topluluk olarak göstermeyi amaç edindiği söylenebilir. Kaldı ki, aristokratik bir geçmişi olmayan, saray sosyetesi nedir bilmeyen, gerçek bir başkenti bile olmayan Amerika için neredeyse resmî bir derecelendirme kurumu niteliği taşıyan *Register* ülkedeki ünlü ailelerin ünlülüğünü belgeleyen biricik kaynak durumundadır. Tek tek bireyler açısından bakıldığında, kimlerin kabul edilebileceğini, kimlerin kabul edilmeyeceğini anlamak zordur. Ama bir topluluk olarak bakıldığında, *The Social Register*'da yer alanların seçiminde paralarının, ailelerinin ve yaşam biçimlerinin gözönünde tutulduğu anlaşılmaktadır. Bunun sonucu olarak da, on iki ciltlik bu yayında yer alan isimler, hep birlikte, belirli bir *toplumsal kişilik* oluşturmaktadırlar.

Ülkedeki seçilmiş metropolitan bölgelerden her birinde, üyeleri, *Social Register*'ın yayınlandığı günden beri listelerde yer alan ailelerden gelen kişilerden oluşan bir üst sınıf bulunmaktadır. Listelerde yer alan eski ailelerden, yeni kaydolanlardan ve öteki kentlerdeki kayıtlanmamış aileler-

den meydana gelen bu sosyal sınıf iki, üç, dört kuşaktan beri servet sahibi seçkin aileleri kapsamaktadır. Bu aileler kökenleri, görünümleri ve davranışları bakımından toplumda ayrı bir yere sahiptirler.

Bu kimseler çoklarının içlerinde dünyaya geldikleri pahalı semtlerdeki güzel evlerde, ya da, kendilerinin yaptırdıkları basit görünümlü fakat modern evlerde yaşarlar. Eski ya da yeni bu evlerde möbleler ve her çeşit eşya en iyi cinstendir. Giyimlerinde özel bir özen göstermedikleri zaman bile, hatlarıyle eski, ama iyi bir elin biçkisi olduğu anlaşılan elbiseler giymektedirler. Satın aldıkları şeyler pahalı şeylerdir, ama bunları fazla değer vermiyormuş gibi kullanırlar. Hangi sosyal kulübe üye olmak isteseler hemen üyeliğe kabul edilen bu kimseler, üyesi oldukları kulüplerde kendi varlıklarına değer verilmesine de dikkat ederler.

Birlikte ortak akrabalara ve dostlara sahip olan seçkin zenginler, asıl önemlisi, benzer bir yaşama ve aile çevresine de sahiptirler. Aynı ya da benzer özel okullara gitmişlerdir. Örneğin, New England'daki yatılı Episcopal okulları. Erkekleri ise, Harvard, Yale, Princeton'a, ya da yerel bağlılık nedeniyle ailelerinin de yardımda bulunduğu yerel kolejlere gitmişlerdir. Okullardan sonra hep aynı okulların kulüplerine üye olmuşlar; kentlerinin en iyi kulüplerinde de gene birlikte yer almışlardır. Çokları, bütün bunlardan sonra, birlikte, diğer metropolitan merkezlerde bir ya da birkaç seçkin kulübün üyeleri arasına girmişlerdir.

Gazetelerin dedikodu sütunlarında, hatta sosyete sütunlarında bile bir marifetleri görülmeyen bu kimselerin çoğu iyi bir Bostonlu ya da San Francisco'ludur. Bu nedenle de, ucuz reklâmlar, gece kulüpleri sosyetesine ait skandallar yayınlayan gazetelerdeki sosyete sütunlarında kendilerinden söz edilmesi soylu zenginler sınıfının hoşlanmadığı bir şeydir. Bunlara, zevk ve yaşamları bakımından olgunlaşmamış yeni zenginlerin düşkün oldukları görülmektedir. Üst sınıfın en üstünde yer alan eski zenginler «gururlu» ve «asil» kimselerdir; yeni zenginler ise sadece «kendini beğenmiş» kimselerdir. Gururlu ve soylu kimseler başkalarının kendileri hakkında ne düşündüğüne, ne söylediğine değer vermezler; kendini beğenmiş kimseler ise dalkavukluğa, kendinden söz ettirmeye düşkündürler. Bunlar, kendilerini

bile başkalarının onlara verdikleri değere göre değerlendirirler. Fakat bunun farkında değillerdir.*

Onurlu ve gururlu eski ailelerin üyeleri oluşturdukları klikler içinde birbirleriyle yakın arkadaşlık ilişkileri kur-

---

* Thorstein Veblen'in **The Theory of the Leisure Class** (1899) adlı eseri bugün ilgi çekiyorsa, bu, Amerikan üst sınıfına yönelttiği eleştirilerin bugün de geçerli oluşundan değil, eleştirilerinin ciddiye alınmadığı zamanlarda bile, üslûbunun ilgi çekici oluşundandır. Veblen'in yazdıkları, dayandığı olgular günümüzdeki karakterlere ve olgulara tamamen uymasa da, gerçeğe yakın şeylerdir. Güçlü görünmesinin bir nedeni de, kendi zamanındaki olgular için yazması; bizim günümüzdeki yeni olgular hakkında yazmamış olmasındandır. Veblen'in taraf tutarak yazdıkları Amerikan sosyal protesto hareketine destek olmuştur. Fakat her türlü eleştiri geçici bir dönem için geçerli kalabilir; Veblen'in teorisinin bugün için Amerikan toplumundaki prestij sistemini yeterli bir şekilde açıkladığı söylenemez.

The Theory of the Leisure Class işsiz - güçsüz bir üst zenginler sınıfı ile ilgili bir genel teori olmamış; belirli tek bir ülkede, tek bir dönemde, üst sınıfların belirli bir öğesi hakkında geçerli bir teori olarak kalmıştır. Veblen'in teorisi eski zenginlerle yeni zenginler arasındaki statü kavgasını konu edinmiş; özellikle **nouveau riche** denen yeni yetme zenginleri ele almıştır. Bu dönem, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıdır: Vanderbilt'lerin, Gould'ların, Harriman'ların, Saratoga Spring'lerin, Newport'un, altının ve yeni yeni servetlerin dönemidir.

lerin, Newport'un, altını ve yeni yeni servetlerin dönemitürerek, ama bu işi statü sembollerinin karmaşıklık ve bulanıklık içinde olduğu bir dönemde yaparak yukarlara tırmanmaya çahşan bir üst sınıfı tahlil etmektedir. Ayrıca, Veblen'in çizdiği tablodaki seyircilerin alışılmış seyirciler olmayışı, bir yana, oyuncular da, feodalizmde olduğu gibi, kesin ve belirli rollerin oyuncusu değildir. Bu durumun sonucunda, statü yarışmasında tek araç olarak ortada tüketim kalıpları kalmaktadır. Veblen, saray hayatının kendi başına başarılı bir yaşam sayıldığı eski soylular toplumunu, ya da saraylılar topluluğunu incelemiş değildir.

muşlardır ve birbirlerine çok bağlıdırlar. Birbirinin balolarından, yemeklerinden eksik olmazlar. Düğünleri debdebeli, cenaze törenleri şaşaalı, verdikleri partiler ise soğuk ve ağırdır. Toplumdaki davranışlarında yapmacıksız ve özel bir çaba göstermiyormuş gibidirler. Ama giyim ve davranışları, neyin doğru neyin yanlış olduğunu değerlendirmeleri kurallara bağlıdır. Bu kurallar «resmî» yaşamlarını olduğu kadar gündelik yaşayışlarını da düzenlemektedir.

Amerikan toplumundaki üst sınıfların yaşayışını anlatırken -görüntülerini çizdiği oyuncularda yaptığı gibi- aristokratik özelliklerle burjuva özelliklerinin ne gibi şeyler olabileceğini birbirinden ayıramamaktadır. Öyle ki, bazı yerlerde şunları söylüyor: «Aristokratik ve burjuva niteliklerinin en belirgin olanları -harcama ve parayla ilgili şeylerdir- asıl üst sınıf üyelerinde görülmektedir...»[18] Bunun böyle olmadığını anlamak için insanın sadece küçük işadamlarının yaşayış ve anlayışlarını incelemesi bile yeter.

«Gereksiz tüketim» ya da «israf tüketimi» Veblen'in dediği gibi, sadece üst sınıf üyelerine özgü değildir. Bu tüketim günümüzde yeni üst sınıfların **özellikle** bir kısmında -şirketlere sırtını dayamış ayrıcalıklı yeni yetme zenginlerde- orda burda yaptığı harcamaları şirket hesabına geçirebilen kimselerin oluşturduğu kısmında daha yaygın bir şekilde görülmektedir. Ayrıca, sinema, sahne, radyo ve TV'nin ün kazandırdığı bazı «yıldızların» yaşam biçimleri ve standartları üzerinde bu etki çok daha büyük olmaktadır. Bu arada belirtilmesi gereken bir de, yeni yetme zenginlerin daha eskicelerinden «Texas milyonerleri» var.

Yirminci yüzyılın yarılarında, Veblen'in gözlem yaptığı ondokuzuncu yüzyılın sonlarında olduğu gibi, yepyeni olgularla karşılaşılmıştır: «Tenor Maria Lanza çamurlukları som altından, koskocaman, özel yapım bir Cadillac aldı... Restoranci Mike Romanoff güzel ütülenip kolalansın diye gömleklerini uçakla Manhattan'daki **Sulka Kolaevine** göndermektedir... Mimar-müteahhit Hal Hayes... Cadillac marka arabasında içki için bir küçük bar yaptırdı... Evindeki Scotch viskiler, burbon şarapları, şampanyalar ve bira için yaptırdıkları ayrı. Bunlarda içkiler musluklardan akıyor.»[19] Fakat eski ve oturmuş taşra toplumlarında, dördüncü, beşinci kuşaktan eski

Kentlerinin çeşitli sorunlarıyle ilgilenmeleri, toplumsal çalışmalara katılmaları doğrudan doğruya siyasal bir görünüm taşımaz, fakat bunlar sayesinde kentlerindeki hayır işlerinde, eğitim işlerinde ve kültür kuruluşlarında önderliği ellerinde tutmuş olurlar. Bu kimselerin öylesine büyük servetleri vardır ki -en azından birkaç milyonluk- para sıkıntısı diye bir şey bilmezler; çalışmak istememeleri, çalışmak zorunda olmayışlarındandır. Erkeklerden, özellikle önceki kuşağın yaşlılarından çalışanlar; hem de oldukça sıkı çalışanlar çoktur. İş dünyasının aristokrasisini, özellikle malî işlerde ve hukuk işlerinde kentlerinde bu kimseler meydana getirmektedir. Doğudaki kentlerde ve yavaş yavaş diğer kentlerde en centilmen olanları bankerlik, avukatlık, hukuk danışmanlığı gibi işler yapmakta; bunların, güvenilir, aklı başında ve ağzına sıkı avukata, hukukçuya ihtiyacı olan zenginlere büyük hizmetleri dokunmaktadır. Başlıca bankaların başkanlık ve müdürlükleri gene bunların elindedir.

---

varlıklı aileler sessiz bir zenginlikle zengin bir sessizliği birleştiren bir hayat yaşamaktadırlar. Bu kimselerde dikkatli ve tutumlu bir tüketim alışkanlığı görülmekte; göze çarpsın diye yapılmış hiç bir yanı olmayan çiftlik evlerinde ya da yazlıklarında, çoğu kez, sessiz ve ağır başlı bir hayat yaşamakta; yeni yetme, görmemiş zenginlerin tersine, hiç bir aşırı tüketimde bulunmamaktadırlar.

Veblen'in teorisine dayanarak aldığı dönem de, günümüzdeki üst sınıfın özelliklerini açıklamakta yetersizdir. Kaldı ki, Dördüncü Bölümde inceleyeceğimiz gibi, Amerikan statü sistemine ilişkin bir teori geliştirmek isteyen Veblen'in eserinde kurumlar aracılığıyle yükselen kimselerin meydana getirdiği seçkinler tabakası ya da ünlüler dünyası hiç ele alınmamıştır. Veblen'den, doğaldır ki, ulusal kitle haberleşmesi kuruluşları ile ulusal çaptaki eğlence endüstrisinin bir parçası olan «profesyonel ünlülerin» meydana getirdiği ulusal çapta yeni bir statü sistemini 1890'larda sezmesi, görebilmesi beklenemez. Bu son olguyla, eski sosyetenin günlerinde sosyeteye ilk kez katılan genç kızların yerini sinema yıldızı kadınlar, taşra sosyetesindeki leydilerin yerini de askerî, siyasal ve ekonomik kuruluşların yöneticileri -çoklarının şimdi kendilerine baş saydıkları «iktidar seçkinleri»- almış bulunmaktadır.

Bir kısmı da kentlerindeki hukuk işleri şirketlerinde ya ortak ya da malî danışman olarak yer almaktadır.

Amerika'nın hemen her yerinde, metropolitan üst sınıf üyeleri, ırk, din ve yetişmeleri bakımından az-çok ortak niteliklere sahiptirler. Çok uzun, çok eski Amerikalılardır. Doğaldır ki, aralarında kural dışı olanlar da vardır çok önemli kimseler. Çeşitli kentlerde, İtalyan asıllı, Yahudi ve İrlanda Katoliklerinden kimseler de servet ve iktidar sahibi olabilmiş; yüksek statü düzeyine gelebilmişlerdir. Fakat bu gibi kimseler ne denli önemli olurlarsa olsunlar, kural dışıdırlar: bir model olarak *sosyal* üst sınıflar ırkça, etnik ve ulusal kökenleri itibariyle saf ve bozulmamış bir topluluk meydana getirmektedir. Hangi kente giderseniz gidin, bu kimselerin çoğu Prostestandır. Hem de belirli bir sınıfın kiliseleri olan Episcopalian, Unitarian ya da Presbyterian Protestanlarından.

Birçok kentte -örneğin New York'da- bir değil, birçok *metropolitan 400* topluluğu vardır. Bu durum, büyük kentlerde üst sınıfların bulunmayışını değil, bu kentlerde birleşik ve tekbiçimli diğer kentlere oranla daha gelişkin ve daha ayrıntılı bir sınıfsal yapının bulunduğunu göstermektedir. Birbirine karşı rakip durumunda bulunan statü merkezleri arasında toplumsal geçimsizlikler varsa, bu, toplumda statü hiyerarşisinin olmadığını göstermez.

Yüksek statü sahibi aileler spor faaliyetlerinde ve diğer sosyal faaliyetlerde bulunan kent kulüplerine üye olsalar bile, üst sınıf için bu tür kulüplere üye olmak, sözkonusu kulüplere şimdi orta sınıf üyesi kimseler de girdiği için, belirleyici fazla bir önem taşımamaktadır. Küçük kentlerde, kentin seçkin bir kulübüne üye olmak kişinin üst gruplardan birinden olduğunu gösteren örgütsel bir simge yerine

---

* **Episcopalian:** Piskoposların yargılarına önem veren bir Protestanlık dalı.

Unitarian: Bireysel inanç özgürlüğüne önem veren bir Protestanlık dalı.

Presbyterian: Kilise ve «cemaat» işlerinin, aralarında derecelendirilmiş kilise organlarınca alınacak yargı ve yasama kararlarına göre yönetilmesini savunan bir Protestanlık dalı (ç.n.)

geçmektedir. Büyük kentlerde ise durum böyle değildir. Bu gibi kentlerde toplumsal yönden önemli olan, salt erkeklerin üye olduğu centilmenler kulübü üyeliğidir.

Üst sınıf centilmenleri metropolitan erkek kulüplerine üyedirler. En üst sınıftan centilmenler ise bir'den fazla kentde bu tür kulüplerin üyesidirler. Erkeklerle birlikte kadınların da üye olabildiği kulüpler ise, daha çok, taşra kentlerinde bulunmakta ve yerel nitelikte kulüplerdir. Eski üst-sınıftan erkeklerin üyesi oldukları kent-dışı kulüpler arasında en önemlileri Harvard, Princeton ve Yale gibi üniversitelerden çıkanların kulüpleridir. Fakat kent kulüpleri, bağlılığı sadece, bu eski üniversite günlerinden ötürü sürdürülen kulüplerden ibaret değildir. Centilmenler için, iki, üç, hatta daha çok sayıda kulübe üye olmak, olağandır. Çeşitli kentlerde görülen bu tür üst sınıf kulüplerinin ortak özelliği, bunlara üye olarak orta ve alt sınıflardan kimselerin pek kabul edilmemeleridir. Bu tür kulüpler, üst sınıftan olma özelliğine dayanan yüksek statü sahiplerine her yerden daha çok itibar edilen kulüplerdir ve diğerlerinden ayrı bir yerleri vardır. Bu tür kulüpler, sadece ve sadece, üst çevreler içindir; onlar olmazsa bu kulüpler de varlığını sürdüremezler. Ne var ki, diğer kentlerin üst çevrelerinden olan kimseler kente geldiklerinde bu kulüplere girebilirler; hatta üye bile olabilirler.*

Kulüp dışındakiler için, üst sınıftan erkek ve kadınların üyesi oldukları kulüpler statülerini gösteren birer simgedir; kulüp üyeleri için de, kulüp, insana kendi dengi kimseler arasına girme olanağı sağlayan bir yerdir. Bu kulüplerin üyeleri arasında en önemlileri, eski ailelerden geldikleri için, bu kimseler yüksek bir statü taşımaktadırlar. Bu tür kimselerle yakın ilişki içinde bulunabilmek, üst sınıfa yeni girenlerin eskilerin aracılığıyle statü kazanmalarına yaramakta; bu ise, yeni girenlerin özel çabaları sayesinde, bu kulüplerin devamlı olarak itibarda kalmasını sağlamaktadır.

Toplumsal sınırların sadece zengin olan kimselerce durmadan zorlandığı dönemlerde kişinin kendi düzeyinde kulüplere üye olması önem kazanmakta; seçkinlik ancak be-

---

* 1933 yılında elliye yakın New York'lunun Boston'daki **Somerset Kulübüne** düzenli olarak aidat ödedikleri bilinmektedir.

lirli kulüplerin üyeliğiyle dışa vurulabilmektedir. Ayrıca, metropolitan kulüplerin üyesi olmak birgün en yüksek düzeylere çıkacak olan üst sınıf üyeleri için, bu yolda aşılmış çok önemli bir basamak sayılmaktadır. Bu tür kulüpler yeniler için, eski ve köklü ailelerden gelen üst sınıflar arasına girmeyi kolaylaştıran birer araç; bir çeşit «statü asansörü» durumundadırlar. Bu yolla, kişiler bir kulüpten diğerine yükselerek, içinde en seçkin kimselerin bulunduğu zirveye tırmanabilmekte; bazen kendileri yapamasa bile, oğulları bu işi tamamlayabilmektedirler. Bu kulüpler de metropolitan kentlerde, ya da metropolitan kentlerden birkaçı arasında iş hayatı bakımından önem kazanmaktadırlar: Bu çevreden pek çok kimse için önemli kararların alınmasında en elverişli yerler bu kulüpler olmaktadır. «Özel kulüpler,» diye yazıyor işadamları için yayınlanan bir dergi, «işadamlarının şatoları olma yolundadır.»[21]

Her yerel topluluğun malî ve hukuksal alandaki başlıca kuruluşlarını kontrolları altında tutan servet sahibi sınıflar olarak, büyük kentlerdeki üst sınıf üyeleri, kendi aralarında da iş ilişkileri kurmuş bulunmaktadırlar. Bunun nedeni, belirli bir kentin ekonomisinin, özellikle metropolitan bölgelerde, sadece o kent çerçevesiyle sınırlanmış olmayışıdır. Ekonomi ulusal çapta bir ekonomi niteliği kazanıp büyük kentler etrafında merkezileştikçe ve üst sınıflar büyük kentler çerçevesinde alınan kararlardaki kilit noktaları kendi ellerine geçirecek duruma geldikçe, kentlerdeki üst sınıfların birbirleriyle kurdukları ilişkiler de artıp gelişmektedir. Böylece sessiz ve ağırbaşlı bir kulüp olan Boston kulübünün üyeleri en faal kulüplerden biri olan Houston kulübü üyeliğine de alınabilmektedirler. Diğer yandan, toplumsal nitelikleri bakımından bu kulüplere getirilmesi uygun kimselerle buralarda resmîlikten uzak bir hava içinde iş hayatıyle ilgili görüşmeler yapmak, birlikte yemek yemek de ayrı bir kolaylık sağlamaktadır. Centilmen kulüpleri malî konularda, iş hayatıyle ilgili konularda en önemli kararların alındığı bir yer olduğu kadar, toplumsal bakımdan üst sınıf arasına girebilecek kimselerin bu niteliklerini de belgeleyen birer kuruluş durumundadırlar. Bu kulüplerde eski ve köklü üst sınıftan kimselerin bütün özelliklerine rastlanmaktadır: Eski bir aileden gelmek, uygun evlilikler yapmış olmak, uygun semtlerde ve uygun konutlarda oturmak,

uygun kiliselere bağlı olmak, iyi okullardan çıkmış olmak ve önemli kararların alınmasında iktidar sahibi olmak. Her kentin «önde gelen kişileri» bu kulüplerin üyesidirler. Başka kentlerin seçkin kişileri kente geldiğinde, bunlar için, hep birlikte, Boston'daysalar Somerset Kulüpte ya da Union Kulüpte; Philadelphia'da iseler Racquet ya da Philadelphia Kulüpte, San Francisco'da iseler Pasific Union Kulüpte, New York'taysalar Knickerbocker, Links, Brook ya da Raket ve Tennis Kulübünde öğle yemeğinde buluşmak için bir çeşit alışkanlık niteliği kazanmıştır.[32]

4

Üst sınıf üyelerinin yaşam biçimi -bölgesel bazı farklılıklara rağmen- ülkenin bütün büyük kentlerinde aşağı-yukarı aynıdır. Metropolitan 400 topluluğunun oturdukları evler, giydikleri elbiseler, yaptıkları toplumsal çalışmalar gittikçe daha homojen bir görünüm kazanmaktadır. *The Brooks Brothers* elbise ve gömlek konfeksiyon mağazaları ulusal çerçevede fazla bir reklâm yapmamakta ve New York dışında sadece dört şube açmış bulunmaktadır. Fakat Amerika'nın her büyük kentinde bilinmekte ve önemli kentlerin hiç birinde Brooks Kardeşlerin temsilcileri kendilerini yalnız hissetmemektedirler.[33] Üst sınıflara özgü buna benzer pek çok şeyler vardır. Parası ve hevesi olan kimseler için, üst sınıf üyelerinin giyim ve diğer tüketim biçimlerine uymak; üst sınıf üyelerinin giydikleri Brooks Kardeşlerin elbiselerinden başkasını giymeyince rahatsızlık duymak zor değildir. Eski ve köklü kimselerden oluşan üst sosyal sınıfların yaşam biçimi bu tür şeylerin çizdiği alanın da dışına taşmaktadır.

Toplumsal yönden yer sahibi zenginlerle düpedüz zenginleri ve alt sınıf üyesi kimseleri birbirinden ayıran önemli farklılıklardan birisi de, okudukları okullar; bunlara bağlı olarak, girdikleri dernek, birlik ve kulüpler; aldıkları eğitimin etkisiyle içlerinde besledikleri duygu ve duyarlıklardır.

Örneğin, eski ve köklü bir New York zenginin kızı dört yaşına dek, genellikle, dadısının ve annesinin gözetimi altında yetiştirilmekte; daha sonra, İngilizcenin yanısıra

Fransızca gibi bir yabancı dili de konuşabilen bir mürebbiyenin eline teslim edilmektedir. Altı ya da yedi yaşlarında, *Chapin Abla* ya da *Brearley Abla* gibi özel okullara gitmektedirler. Okula özel arabalarıyle ve evin şöförü tarafından getirilip götürülen bu çocuklar, okuldan sonra, öğlenle akşam arası, zamanlarının çoğunu çocuklarla geçiren mürebbiyenin gözetimi altında yaşarlar. On dört yaşına gelince, örneğin, Maryland'deyse St. Timothy; Connecticut'ta ise Miss Porter ya da Westover yatılı okulları gibi okullara gönderilirler. Burası da bitince, New York City'deki Finch Junior College'e girerler ve artık eğitimleri tamamlanmış sayılır. Fakat kolej öğrenimlerini sürdürmeleri istenirse, orta sınıftan gelme basit kızlarla birlikte, Bryn Mawr, Vassar, Wellesley, Smith ya da Bennington kolejlerine yazdırılırlar. Bunlar da bitince, sıra hemen evlenmeye gelir ve çocuğu olur-olmaz da, aynı eğitim sürecini bu kere çocuğu için izlemeye başlarlar.*

Bu ailelerin erkek çocuklarına gelince, yedi yaşına kadar bunlar da aynı şekilde bakılırlar. Sonra, kızlar gibi, gündüzlü okullara giderler. Daha sonra, kız çocuklardan daha erken yaşlarda, yatılı okullara gönderilirler. Bu arada bir de hazırlık okulu devresi vardır. Yatılı okulların en ünlüleri St. Mark, St. Paul, Choate, Groton, Andover ya da Lawrenceville, Phillips Exeter ya da Hotchkiss kolejleridir.[25] En sonra da Princeton, Harvard, Yale, ya da Dartmouth üniversitelerine giderler. Bazen de, bu kolejlerden birine bağlı hukuk fakültelerine yazılırlar.

Üst sınıftan kadın ya da erkek kimselerin yetişmesi bakımından bu eğitimin her aşaması önemlidir. Ülkedeki bü-

---

* Büyük sanayicilerin, serbest meslek sahibi zenginlerin kızları «günümüzde» kadının «dişi kuş» olma özelliklerine eskisi kadar önem vermeyen bir dünyayla karşı karşıyadır. Uysal, alçak gönüllü, dürüst ve imân sahibi olma özellikleridir bunlar. Buna karşın, kendi benzerleri arasında geçerli göreneklere uymak zorunda olan zenginler, kızlarını bu esaslara göre eğitim yapan okullardan birine göndermektedirler. Ülkedeki bu türden 1.200 kız okulunun içinden diğerlerine göre farklı durumda olanlar pek azdır. Bu farklar da belirsiz ve önemsiz şeylerdir.»[24]

yük kentlerin hepsinde üst sınıflar için ortak özelliklerden biri de bu eğitim kademeleridir. Bütün büyük kentlerde zengin çocukların New England'daki seçkin ve gözde yatılı okullara, ya da, hazırlık okullarına gönderilmeleri genel bir eğilimdir. Belirtilen bu tür okullarda yabancı ülkelerden gelen öğrencilerin yanısıra, Amerika'nın çeşitli eyaletlerinden gelen çocuklar da vardır. Ailenin eski ve soylu oluşuna dayanarak toplumda yüksek statü sahibi olmak gitgide güçleştiği için, seçkin okullara gitmek eski ailelerden gelme soylulardan olma niteliğine toplumsal bir önem kazandırmaya yaramaktadır. Buna bağlı olarak da, Amerikan toplumundaki üst sınıflar arasında ulusal çapta bir birlik ve benzerlik aranacaksa, bu en kolay bir biçimde, zengin ailelerden kızların okuduğu yatılı okullarla, erkek çocukların okuduğu hazırlık okullarının niteliklerinden bulunabilir.

Özel okullardaki eğitimcilerin çoğuna göre, aile ortamları ve olanakları bakımından uygun koşullardan yoksun zengin çocuklarının anababaları, çocuklarının ulusun üstünde bir üst sınıf üyesi olarak yaşayabilecek şekilde yetiştirilmeleri için bu özel okulları uygun bulmaktadırlar. Bu okulların başlarındaki eğitimciler belki farkında olmasalar bile, nasıl kulüp hiyerarşileri babaları için önem taşıyorsa, okullar da -çok daha derin ve çok daha önemli bir biçimde- ulusal plandaki üst sınıfın yeni yetişen üyelerinin seçilmesinde ve yetiştirilmesinde aynı önemi taşımaktadırlar. Bu okullar, diğer yandan, eskiden beri toplumun en üst tabakasını meydana getiren ailelerin çocukları arasında en üstün, en yüksek standartların korunmasını da sağlamaktadırlar. Yeni ve eski üst sınıflar arasındaki gerginlik de işte bu özel okullarda ve buralardaki «geleceğin kuşakları» arasında hafifletilmekte, hatta, giderilmektedir. Diğer bütün kurumlara oranla asıl bu özel okullar sayesindedir ki, eski ve yeni üst sınıf aileleri -zamanı geldiğinde ve gerektiğinde- aynı ortak üst sınıfın üyesi olmanın bilincine varmaktadırlar.

Gerek eski, gerekse yeni zengin ailelerden üst sınıf üyelerinin seçildikleri ve eğitildikleri yerler olarak, bu özel okullar, üst sınıfların ulusal çapta yakınlaştırılmalarında ve birleştirilmelerinde de önemli bir etken olmaktadırlar. Moral ve kültürel niteliklerin eski kuşaklardan yeni kuşaklara aktarılmasında eskisi gibi önemli bir yeri kalmayan so-

ya dayalı köklü aile kurumu, bu görevini özel okullara devretmiştir. Üst sosyal sınıfların geleneklerini yeni kuşak zenginlere aşılayıp aktarmakta, yeni zengin ve yetenekli kimselere üst sınıf arasına girebilme şansı tanımakta ve bu işi bir düzene bağlamakta en önemli kurum, bugün, üst-sınıf aileleri değil, işte bu okullardır. Üst sınıfların yaşam çizgilerinde bu bir dönüm noktasıdır. Ülke çapında üst sınıfı oluşturan başlıca merkezi de işte bu okullardan on beş-yirmi tanesi meydana getirmektedir. Bunun nedeni, küçük yaşlarda buralara gelen üst sınıf üyelerine din, aile ve eğitim alanlarında birçok şeylerin bu okullarda verilmesi; üst sınıflar arasında geçerli olan bu konulardaki değer ve standartların yeni kuşaklara bu okullar sayesinde aşılanmakta olmasıdır.*

Bu okullar malî bakımdan kendine yeterli ve eğitim politikaları bakımından bir yere bağlı olmayan okullardır. En ünlü ve en iyi olanları ise kâr-amacıyle çalışmayanlarıdır. «Kilise okulu» olmadıkları için dinsel kuruluşların yönetimi altında değildirler; fakat öğrencilerinin dinsel hayata katılmalarını isterler ve pek katı bir şekilde olmasa da, dinsel ilkelerden esinlenmiş esaslara göre yönetilirler. Groton okulunun kurucularının sözleri bugün de geçerli sayılmaktadır: «Her şeyden önce amacımız, çabamız, entelektüel ve fizik gelişme kadar moral gelişmeye de önem vermek, hıristiyan niteliklerine sahip insanlar yetiştirmektir. Okulun başöğretmeni Protestan Episcopal Kilisesinden bir din adamı olacaktır.»[27]

---

* «Bu tür erkek çocukların okuduğu okullar,» deniliyor **Fortune** dergisinin başyazısında, «kayıtlı öğrenci toplamına oranla müsriflik derecesinde fazladır. Bugün (1944) Birleşik Amerika'da orta öğretimdeki kız ve erkek öğrenci sayısı yedi milyonu aşmakta, 460,000'i özel okullarda okumaktadır. Bunların da 360.000'i aşkını (1941 istatistiklerine göre) Katolik okullarındadır. On bin kadarı da, amaçları belli askerî okullardadır. Kalanların 30 bini kız okullarında okumaktadır. Bu okulların da amaçları bellidir. Kırk bin kadarı kız-erkek ortak öğretim yapılan, çoğunluğu gündüzlü olan okullardadır. Yirmi bin kadarı ise erkek çocukların okuduğu okullardadır. Bu gruptaki okullar, toplumda kendilerine belirli değer verilmesini isteyen okullardır.

«Hazırlık okullarının önemi sadece ders programlarından gelmemektedir. Okullar, bazıları gerçekten şaşırtıcı olan bir düzine kadar binalarda faaliyet göstermektedir. Bu yerler çocukların kimler olduğuna, nerelerden geldiklerine; çocuklarla öğretim üyeleri arasındaki ilişkilere göre değişmekte; bazen Gothik bir kilise binası, bazen de aydınlık yüzlü yeni bir 'jimnazyum' olmaktadır. Bu değişikliklerde çocukların özellikleri kadar, akşam yemeğinden sonra yapacakları işlerin ve başöğretmenlerin de etkileri olmaktadır.»[28] Bu okullar için amaç, çocukların kendi aile çevrelerinin bir uzantısı olabilmek; ayrıca, Boston, Philadelphia ve New York'tan gelen seçkin çocukların toplumda kendilerinden beklenilen davranış ve edimleri hep birlikte öğrenebilecekleri bir büyük aile ortamı sağlayabilmektir. Bu aile ortamı ideali okullardaki ortak dinsel törenlerle de desteklenmektedir. Çoğu kez Episcopalian tarikatına göre düzenlenen bu törenlerin ve tapınmaların yanısıra, üst sınıftan bazı ailelerin çocuklarını, babalarının, hatta dedelerinin okuduğu aynı okullara göndermelerinde, bu ailelerin verdikleri bağışların ve mezunların desteklediği derneklerinin duygusal faaliyetlerinin de etkileri olduğu söylenebilir. Örneğin, Choate Okulunun en önemli amacı, okul ortamı ile aile ortamının birleştirilebileceğini; böylece hem çocuğun, ancak okulda kazanılabilecek «manevî liderlik» ve «ülkü sahibi çocuklarla birlikte olma» gibi olanaklara kavuşturulabileceğini, hem de soylu ailelerinin etkileri altında tutulabileceğini göstermek; bu konuda bir ara yolun bulunabileceğini ispat etmektir.

Bu seçkin okullardaki günlük yaşam çok basit ve sade; hatta, Spartan bir yaşamdır. Basitlik amacıyle basit tutulan bu yaşam içinde, bir çeşit statü demokrasisi vardır. Her öğrenci aşağı yukarı aynı şeyleri yapar, aynı şeylerle karşılaşır; okul yönetimince, çocuklardan hiç birinin gösteriş yapmasına; aşırı harcamalarda bulunmasına izin verilmez.[29]

Bu okulların hiç birinin görünür pratik bir amacı yoktur. Ne var ki, erkek çocukların gittiği bu tür okullar kolejler için bir çeşit hazırlık okuluyken; kız çocukların gittikleri okullarda erkenden evlenecek kızlar için ayrı, öğrenimlerine devam edecek, kolejlere gidecek kızlar için de ayrı bir ders programı uygulanmaktadır. Ayrıca, orta sınıflardan çocukların okuduğu okullarda yaygın olan «yarışma havası»

bu okullarda görülmemektedir. Okul yönetimi, adeta, öğrencilerin çalışmalarında ve yaşamlarında arkadaşlarıyle yarışmalarını, rekabete kalkışmalarını istememekte; öğretmenlerinin onlara verdiği değere lâyık olmakla yetinmelerini istemektedir. Kaldı ki, bu okullarda öğretmenlerin belli bir öğrenciyle diğerlerinden daha fazla ilgilenmeleri bile doğru bulunmamaktadır.

Çocuklar arasındaki statü rekabeti de minimum bir düzeye indirilmektedir: Harçlıklar belli bir miktarı geçmemekte, çoğu kez mütevazi ölçülerde kalmakta; erkek çocuklar, üzerinde okul forması olan spor bir ceket; kızlar ise etek-bluz ve ceket giymektedir. Bu giyim biçimi, üst sınıftan olmayanların sandığı gibi, bir zengin sınıf gösterişi olarak değil; tuhafiyecilere, konfeksiyonculara ortakmış gibi işleri-güçleri giyinip süsülenmek olan orta sınıf üyelerinin tersine, bir sadeliğin ifadesidir. Kız çocukların ise, istedikleri kadar zengin olsunlar, okuldaki binicilik derslerine kendi atlarını getirmelerine izin verilmemektedir.

Okuldaki ileri sınıflardaki çocuklar küçük sınıflardakiler için birer örnek olma durumundadırlar. Sekiz-dokuz yaşına kadarki erkek çocukların başında, çok dikkatle seçilmiş, «yurt anaları»; on iki-on üç yaşındakilerin başında ise sadece erkek öğretmenler bulunmakta; fakat bu öğretmenlerin eşleri, kocalarıyle birlikte, yurt binalarına yakın öğretmen lojmalarında oturmakta ve çocuklar için bir çeşit akraba yerine geçmektedirler. Okulda çocukların kendine olan güven ve saygılarının zedelenmemesine dikkat edilmekte; bu tür etkilerde bulunabilecek çocuk eğitiminden anlamayan anababaların ya da başka otoriteryan ve yasaklayıcı kimselerin bulunmayışı ve okuldaki genel hava sayesinde çocukların daha iyi eğitileceklerine inanılmaktadır.

Bu okulları bitiren çocukların, ilerde bazen şaşkınlık geçirseler de, nerede ne yapacaklarını bileceklerine inanılmaktadır. Buraları bitirenler, genel kanıya göre, kendine iyi bakan ve giyimine-kuşamına düşkün kimselerle, asıl önemlisi, her şeyi beğenmez görünmek çabasındaki kimselerle karşılaştıklarında güçlük çekmeyecekler; «değmez» dedikleri kimseler karşısında böylesi şeyleri kendilerine dert edinmeyeceklerdir. Bütün bunlar, insanın kendinden emin olmasını; küçümsenmeyeceği, yakışmaz bulunmayacağı belli bir sınıfın üyesi olduğunu bilmesini sağlayacak; kişi, böy-

lece, onurluluğun ve kendine güvenin verdiği yalın bir sadelik kazanmış olacaktır. İlerde, genç bir banker, genç bir yönetici, genç bir borsacı olduğunda giydiğini kendine yakıştıran, havası olan, yararlı birçok arkadaşlara sahip biri olacak; aynı kulübün üyesi bile olsa, kendinden yaşlı kimselere saygı göstermeyi ihmal etmeyecek; okuduğu okulda öğretilen «hiç bir şeyde aşırı olmamak» ilkesine göre biçimlenecek özel yaşamında da zekâca olduğu kadar, tutkuları bakımından da ölçülü bir insan olacaktır.[30]

Harvard, Yale ya da Princeton üniversiteleri tek başına bu etkide bulunamazlar. Önemli olan, kişinin -*hangi*- Harvard'a gideceğini belirleyen hazırlık okullarıdır. Kulüplerde, kolej kliklerindeki yakın arkadaşlar, seçkin ailelerin çocuklarının gittiği daha alt okul günlerinden beri, hep aynı çocuklardır; Harvard'da okuyan bu tür bir öğrencinin Harvard'daki arkadaşlarının çoğu, hazırlık okulundan beri arkadaşıdır. Üst toplumsal sınıflar arasında Ivy League kolejinden mezun olmak, salt bir diploma almış olmanın ötesinde bir anlam taşıyorsa, bu nedenledir. Üst sınıflar için önemli olan, Harvard'da okumak değil *hangi* Harvard'ın öğrencisi olmaktır. Harvard dendi mi, insan Porcellian, Fly ya da A.D. kulüplerinin üyesi olan öğrencilerin arasına girebilecek bir Harvard'lı olabilmeli; Yale'de Zeta Psi, Fence ya da Delta Kappa Epsilon'luların; Princeton'da ise Cottage, Tiger, Cap and Gown, ya da Ivy Kulübü üyeleri arasına girebilmelidir.[31] Ülke çapındaki büyük kentlerdeki kulüplere, partilere kabul edilebilmek için tek anahtar, seçkin Ivy League kolejlerinden birinde okumuş olmanın, öğrenim sırasında seçkin bir kulübün üyeleri arasına girmiş olmanın kazandırdığı prestijdir.

Yerel topluluklar, bu tür okullarda okumuş olmanın kazandırdığı davranış ve konuşma tarzına karşı büyük saygı göstermektedir. Bunun nedeni ise, söz konusu özelliklerin homojen ve kendi durumunun bilincine varmış ülke çapındaki üst sınıftan olmanın şaşmaz belirtileri yerine geçmeleridir.

Aynı biçimde eğitim görenler arasında, okullar evliliğe de yol açan bir öğe olmaktadır. Erkek çocukların devam ettiği yüksek öğrenim öncesi okullar yaşıtları olan kızların okuduğu yatılı okulların yakınlarında olduğu için, her yıl birkaç kez, kız ve erkek öğrencilerin tanışmalarını sağla-

yan eğlenceler düzenlenebilmektedir. Ayrıca, erkek arkadaşların kız kardeşleri, kız arkadaşların erkek kardeşleriyle tanışma olanakları da vardır. Çok daha ciddî, çok daha seçkin okullarda okuyan kız ve erkek öğrenciler için ise, kız okulları ile erkek okulları arasında okul yönetimlerince düzenlenen karşılıklı ziyaretler ve partiler aynı işi görmekte; kızlarla erkeklerin tanışmasını kolaylaştırmaktadır. Kolej düzeyinde ise, seçkin ailelerin çocuklarının gittikleri okullar seçkin aileler arasındaki evlilik ilişkileri için bir çeşit «pazar yeri» niteliği kazanmakta; bu okullar ülkenin en üst sınıflarından gelen gençlerin birbirleriyle tanışmalarını, gezip-tozmalarını, sevişip evlenmelerini kolaylaştırmaktadır.

5

İç Savaştan önce zenginleşenler bugünkü Amerikan toplumundaki zengin ailelerden çoğunun kurucusu olmuşlardır. Daha sonra zenginleşen aileler de bunlara katılmışlardır. Metropolitan üst sınıfın eski üyeleri olsun, yeni üyeleri olsun, bunlar soya-sopa dayalı kapalı ve sabit bir grubun üyeleri olmamışlardır. Bugün de değildirler. Bu kimseler, sadece, güçlü bir birlik duygusu olan ve homojen özelliklere sahip ulusal bir üst sınıfın üyesidirler. Bunlar arasına yeni aileler katılabiliyorsa, nedeni, yeni ailelerin de çoğunun zengin oluşudur. Yeni katılanların çocukları da, eski zengin ailelerin çocukları ile birlikte aynı seçkin okullara gitmekte; sonra da çoğunlukla, aralarında evlenmektedirler. Yetişip hayata atıldıklarında aynı Ivy League'-in kolejlerinden mezun olanların birliklerine girmekte; metropolitan kentlerdeki çeşitli kulüpler içinde iş hayatı ve toplum hayatı ile ilgili konularda birbirleriyle olan ilişkilerini sürdürmektedirler. Ülkedeki her büyük kentde, bu tür kimseler yakın arkadaş olmasalar bile, birbirlerini kendilerine yakın bulmakta; aralarında ortak birçok yanların olduğunu görmektedirler. Birinin hayatı ötekinin hayatından farksız denecek kadar ona benzemekle; bankalarda, şirketlerde, bankerlik firmalarında bulundukları makamlarda hizmetle görevli oldukları malî çıkarların bile ortaklaşa ve aynı çıkarlar olduğunu unutmamaktadırlar. İş dünyasının ülke çapında bir bütünleşmeye gitmesi oranında, üst sınıfın ekono-

mik rolleri arasındaki farklılıklar da azalmış, hatta birinden diğerine kolaylıkla geçilebilecek bir nitelik kazanmıştır. Diğer yandan, politikanın ülke çapında genişleyip bütünleşmesine paralel olarak, üst sınıfların siyasal görüşleri, değerlendirmeleri ve faaliyetleri de benzerlik ve bütünlük kazanmaya başlamıştır. Çeşitli yerel birimler arasındaki konfederasyon yapısını değiştiren, dağınık şirketleri bir şirketler topluluğu durumuna yükselten bütün etmenler metropolitan 400'lerin de çıkarları, görevleri, işlevleri bakımından birbirlerine yakınlaşmalarına; aralarında bir birliğe kavuşmalarına yol açmıştır.

Günümüz üst sınıfları arasında, çeşitli görünümleri ile değişik alanlarda iktidar sahibi olmak tutkusu olan değişik değişik kimseler yer almaktadır. Bu kimseler kulüplerde, akrabalık ilişkilerinde, şirketler arası ilişkilerde, avukatlık bürolarında birbirlerine bu konularda yardımcı olmaktadırlar. Yemeklerinde bu konuları konuşmakta; aileleriyle, kulüp arkadaşlarıyle birlikte resmilikten uzak bir hava içinde her konuyu, ortak her sorunlarını bu yemeklerde konuşmaktadırlar. Birlikte yetiştikleri için, birbirlerine rahatça güven duyabildikleri için, aralarındaki dostluk ve yakınlığın yanısıra birbirlerinin özel sorunlarına, dertlerine, çıkarlarına saygı göstermekte; birbirlerini, kendi belirli iş alanlarında karar alma iktidarına sahip «büyük adamlar» olarak görmektedirler.

Bu kişilerin bir özelliği de iktidar kurumlarının çeşitli komuta mevkilerine serpiştirilmiş olmalarıdır. Başarılı ve gelecek için umut verici erkek çocuklardan biri yüksek bir devlet memuriyetine -örneğin, Dışişleri Bakanlığına- girmekte; kuzenlerinden biri büyük şirketlerden birinde ileri kademede yöneticiler arasına yükselmiş bulunmakta; amcası deniz kuvvetlerinde komutanlık yapmakta; kuzeninin bir yakını ise önde gelen kolejlerden birinin başında bulunmaktadır. Diğer yandan hukuk alanında çalışan aile şirketleri de belirtilmelidir. Bunların üst sınıfların seçkin üyeleriyle devamlı ilişkileri vardır: Onların sorunları ile uğraşırlar.

Bütün bunların sonucu olarak, üst sınıfların kendi iç çevrelerinde en genel özellikte ve kişisel olmayan sorunlar ve, en önemli kurumların sorunlarıyle küçük, kendi içlerinde kapalı ve samimî grupların özel sorunları birbirleriyle kaynaşmış bulunmaktadır. Bu, üst gruptan ailelerden gelmiş

olmanın, üst sınıftan çocukların gittiği okullarda okumuş olmanın en önemli anıdır: «Ortak geçmişe» sahip olmak, hayatta da sürdürülen yakın ilişkiler sayesinde, üst sınıf üyelerinin faaliyetlerinin birbiriyle kolaylıkla uyumlanmasını, eşgüdümlenmesini sağlamaktadır. Bu çevrelerin bir başka önemli yanı da, yeni yetişmekte olan gençlerin kendi alanlarında karar-alma iktidarına sahip büyükleriyle birlikte aynı yemek masasına oturup onların konuşmalarına katılmalarını; büyüklerin karar-alma işlemiyle ilgili yeteneklerinin gençlere aktarılmasını; bir başka deyişle, üst-sınıfın genç üyelerinin «karar verme» ve «yargıda bulunma» yeteneği kazanmalarını sağlamalarıdır. Bilinçli ve özel hiç bir çaba sarfetmeden, üst sınıfın genç üyelerine, böylece, Karar Alma Durumundaki Kişilerden biri olma istek ve arzusu aşılanmış, benimsetilmiş olmaktadır.

Üst sınıf üyesi aileler arasında da -tıpkı şirketler ve çeşitli iş kuruluşlarında olduğu gibi- okul günlerinden beri süregelen arkadaşlıklara, üniversite öncesi okullarda bulunan kulüplerdeki üyelik sırasında edinilen arkadaşlıklara, daha sonraları ise, önde gelen sosyal ve siyasal kuruluşların üyesi olmanın kazandırdığı yakınlık ve dostluklara rastlanmaktadır. Bütün bu kuruluşlarda, bütün bu aile çevrelerinde modern toplumun üst çevrelerinde önemli işlevleri olan -ya da birgün bu yerlere gelecek olan- kişiler bulunmakta; birbirleriyle yakın ilişkilerini buralardaki sıcak hava sayesinde daha kolay sürdürebilmektedirler.

Üst sosyal sınıfların çocuklarının okudukları seçkin okullar, üyesi oldukları seçkin kulüpler, yazları gittikleri sayfiyeler hep en seçkin yerlerse, bunun nedeni, buralara gelip-giden üst sınıftan kimselerin «snob» nitelikte olmaları değildir. Bu tür kuruluşlar, birlikler, yerler üst sınıf karakterinin oluşmasında, biçimlenmesinde gerçek bir önem taşımakta; ayrıca, üst sınıf üyeleri arasında özellikle bunların yol açtığı yakın ilişkiler, üst sınıf üyelerinden oluşan çeşitli üst çevreleri birbirine yaklaştırıp, bağlamaktadır.

Böylece, üniversite öncesi okullardan geçip Harvard'ı da bitiren başarılı bir hukuk öğrencisi hemen Üst Mahkeme yargıçlarının birinin yanında iş bulmakta; ardından, şirketlere hukuk danışmanı olmakta; daha sonra, dışişlerine geçmekte; sonra gene hukuk işleri firmalarına dönebilmektedir. Bu kademelerin her birinde, hep kendine benzeyen kişilerle

görüşüp, ilişki kurmakta, tanımakta; iş hayatındaki bu ilişkilerin bir uzantısı olarak, kulüpteki akşam yemeklerinde, yazları gittiği sayfiyelerde hep aynı okul arkadaşları ya da aile dostları ile birlikte bulunmaktadır. Ayrıca, hayatı boyunca hangi çevreye girerse girsin, kendi düşünce ve yargı yeteneğine olan güvenini yitirmemekte; bu güveni, toplumsal açıdan dengi olan ve kamu hayatının çeşitli kesimlerinde, çeşitli kurumlarda karar alma iktidarına sahip kimselerin ona karşı gösterdiği ilgi ve yakınlık nedeniyle bir kat daha perçinlenmiş olmaktadır. Bu denli yüksek çevrelere girip çıkan, her gittiği yerde iyi karşılandığı görülen bu kimselerin, en elverişsiz koşullar altında bile, etraftan saygı ve ilgi görmesi kolay olmaktadır. Ulusun en üst düzeyinde bulunan kendisidir. Dış görünüşü, üstün bir toplumsal konumun; sesi ve davranışları, en iyi yerlerde okumuş olmanın; arkadaşlıkları ve diğer yakın ilişkileri ise, bütün bu niteliklerinin ve basiretli, seçkin bir kişiliğe sahip oluşunun en sağlam göstergesi yerine geçmektedir.

4 ÜNLÜLER

Amerikan toplumunda, hayatta başarı kazanan herkesin -çıktıkları çevre ya da yaptıkları iş ne olursa olsun- ünlüler dünyasına girmesi genel ve olağandır. Bu ünlüler dünyası, yerel toplulukların ve metropolitan 400'lerin yavaş ve ağır ağır birleşip birbirleriyle bağlantı kurmalarında olduğu gibi, aşağıdan, tabandan başlayıp yukarılara doğru çıkan bir gelişmenin ürünü olmamıştır. Ülke çapındaki servet ve iktidar hiyerarşisini kendine temel alan ünlüler dünyası, ülke çapında çalışan kitle haberleşme araçları sayesinde kendini herkese duyurabilmeketdir. Servet ve iktidar hiyerarşileriyle birlikte kitle haberleşme araçları da Amerikan toplumunun her yerine uzanıp yayıldığı ve toplumda üst bir konum kazandığı için, toplumda yeni bir tip olarak ortaya çıkan değişik prestij sahibi kadın ve erkekler, eski, alışılmış sosyete leydilerinin, soya-sopa dayalı eski servet sahibi centilmenlerin karşısına rakip olarak çıkmış; hatta, bazen onların yerlerini almaya başlamışlardır.

Ekonominin şirketler topluluğu görünümü kazandığı, ordu üst kademelerindeki kimselerin büyük nüfuz sahibi kimseler durumuna geldiği ve etki alanı genişleyen devlet kurumunun gitgide merkezileştiği bir dönemde ulusal çapta yeni bir seçkinler topluluğu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Bu seçkinler büyük hiyerarşilerin en üst kademelerinde yer aldıkları için gazetelere geçmekte, adlarından her yerde söz edilmekte; kitle haberleşme araçlarının etkisiyle gerçek-dışı ve yapay bir kişilik kazanmaktadırlar. Diğer yandan, ülkedeki kitle haberleşme araçlarının etkisi nedeniyle, eğlence dünyasının tanınmış profesyonelleri de gitgide ülke çapında birer ün olma yoluna girmişler; halk bunlardan başka bir şeyle ilgilenmez olmuştur. Ülke çapında birer ün ve cazibe sahibi kişi oldukları için, eğlence ve yayın dünyasının baş konuları olma durumuna gelmişlerdir. Günümüzde, gerek metropolitan 400 üyeleri için, gerekse kurumlardaki yerleri nedeniyle seçkinleşmiş kimselerin, ünlüler dünyasının bu profesyonel kişileriyle rekabette bulunmaları; kendi prestijlerini güçlendirmek için bunların prestijlerinden yararlanmaları gerekmektedir.

Gelelim ünlü kişilerin ne olduklarına: Ünlü kişiler ilk bakışta adı tanınan, kim olduğu bilinen tanınmış kimseler olarak tanımlanabilir. Bu tür kişileri tanıyanlar, sayıca, kendilerinin tanıdıkları kimselerden o denli fazladır ki, oturup hesap etmek olanaksızdır. Ünlüler nereye gitseler tanınan, hem de çılgınca sevgi gösterileriyle karşılanan kimselerdir. Yaptıkları her şeyin kitlelere duyurulabilme değeri vardır. Belirli dönemler için, az-çok devamlı bir şekilde, ünlüler kitle haberleşme araçlarının ve eğlence sanayiinin temel «malzemesi» olmaktadırlar. Ve ünlüler bir gün doruktа oldukları günleri arkada bıraktıkları zaman da -ki bu kaçınılmazdır- gene ünlüdürler. Bu dönemde ise, zaman zaman, arkalarından, «Hatırladın mı, kim olduğunu?» denildiğini duyarlar. Ünlü olmanın bir anlamı da budur.

1

Gece kulüpleri ve *café* sosyetesinde yer alan ünlüler -kurumlardaki yerleri nedeniyle seçkinlerin arasına girmeyi başarmış bulunan kimseler-, metropolitan sosyete çevrelerinden olanlar ve eğlence endüstrisinin profesyonel üyeleri hep birlikte yaşarlar ve hiç biri diğerinin prestij iddialarına karşı çıkmaya kalkışmaz. Gazetelerin, diğer çeşitli basın-yayın araçlarının gözleri hep bunların üzerinde olduğu için, gece kulüpleri ve *café* sosyetesinin en küçük olay-

lan kitlelere uzun uzun aktarılmakta, duyurulmakta; halk, kendi özlemlerini bunlarda bulmaktadır. Ünlüler sosyetesinin bir görevi de halkın bu özlemlerine seslenebilmektir.

Gece kulüpleri ve *café*'lerdeki bu sosyetenin üyelerine New York restoranlarında ve gece kulüplerinde sık sık rastlanmaktadır. -50'nci Caddeyle 60'ncı Cadde ve Üçüncü Bulvarla Altıncı Bulvar arasında-. Kamuya açık yerlere gelen, birbirleriyle buluşup birlikte oturan; birbirlerinin evlerine, yemeklerine gitmek yerine, dostluklarını buralarda sürdüren bu kimselerin ilk isim babası Maury Paul (kurucu «Cholly Knickerbocker») olmuştur. Maury Paul *café sosyetesi* deyimini ilk kez 1919'da kullanmıştır. 1937 yılında *Fortune* dergisi *café sosyetesi* hakkında ciddî bir makale yayınladığında[1] John Hay ('Jock') Whitney gibi eski ailelerden üst sınıf üyesi kimselerin yanısıra, erotik güzellikleri olan ünlü kadınların ve gelip-geçici nitelikte kalmaya «mahkûm» ün sahibi yıldızların da bu sosyetede yer aldıkları görülmüştür.

Gece kulübü ve *café* sosyetesi varlığını, her şeyden önce, bu sosyete üyelerinin ünlerine; gazetelerin, dergilerin, çeşitli kitle haberleşme araçlarının sık sık bu ünlülerden söz etmesine borçludur. Bu sosyeteden olanlar özel şamlarında da etrafın dikkatini çekmeye çalışmakta; gazetelerin sosyete sütunlarına «yerleşmiş» dedikodu yazarları ile iyi ilişkiler içinde bulunmaya çaba göstermektedirler. Bu yazarlar ise, ün yaratıcılığına gazeteci ya da profesyonel eğlence partileri düzenleyicileri olarak başlamışlar; daha sonra, yazılarıyle, ünlüler dünyası diye bildiğimiz dünyaya bizim gördüğümüz biçimini verecek duruma gelmişlerdir. Maury Paul 1937 yılında da itibarlı metropolitan 400'leri yeğleyip üstün tutan yazılar yazmış; daha çok, onların hoş taraflarını göstermiştir. Fakat ondan sonra gelen, bugünkü «Cholly Knickerbocker» olan Igor Cassini konuları bakımından eskisi kadar dar sınırlar içinde kalmamaktadır. Cassini'nin yazılarında anlattığı kimseler sadece itibarlı eski varlıklılardan ibaret değildir. Cassini, sadece *The Social Register*'da adlarına rastlanan kimselerden değil, düpedüz yeni yetme ünlülerden de söz etmektedir. Stork kulübü, küçük boy magazinlerde yazı yazan sosyete ve dedikoda yazarları ile televizyonlar bütün bu yeni ünlüleri ele alıp izleyerek öylesine etkin bir moda ve ilgi havası yarat-

maktadırlar ki, bazı ülkelerin saraylarında bile bunun eşine rastlanmamaktadır.[2]

Yeni *café* sosyetesinin ortaya çıkışında, 1920'lerde bazı zengin sosyete üyelerinin Newport'tan sıkılıp Broadway'e, sonra da, daha çekici ve güzel kadınlar, daha neşeli arkadaşlar bulabilmek için Hollywodd'a yönelmelerinin etkisi olmuştur. Sonraki yıllarda ise, Sosyete ile Broadway ve Hollywood günün koşulları nedeniyle kaçak içki bulunan ve zengin kimselerin devam ettiği salonlarda buluşmaya, kaynaşmaya başlamıştır. «En önemli içki kaçakcısı McAllister idi. Salonunun adı *Dun ve Bradstreet'in Yeri* diye biliniyordu. Hollywood'dan geçerken, Bayan Astor yol üzerinde buraya uğramadan edemezdi...» «İçki yasağı,» diye yazıyordu Fortune dergisi, «birçok ciddî otelin ve özel evlerin kaçak içki servisi yapılan birer salon haline girmesine yol açmıştır. Buralarda içki aramak için gelenlerin 'tatlı maceralar' yaşamaları da mümkündü. Radyo ve otomobil endüstrisi sosyeteye yeni milyonerler kazandırmıştır; taşınmaz malların değeri yükselince sosyete taş yapılı ve malikâne benzeri evlerden çıkarak apartman dairelerine taşınmış; bildiğimiz konutlara yönelen sosyete üyeleri eğlence konusunda da standartlaşmış kitlesel eğlence sanayiine yönelmek durumunda kalmışlardır. Eteklerin kısalması da sosyetenin önceleri kaşlarını çatmasına yol açmıştır. Ama çok geçmeden Greenwich Village de 'sex standartlarını' düşürmekte gecikmemiştir.»[3]

Elli yıl önceleri John L. Sullivan, Bayan Astor'un Muhafızı McAllister tarafından kabul edilmezken, Gene Turney bu yeni sosyeteye rahatlıkla girebilmiştir. 1924 yılında Wales Prensi yüksek ailelerin konaklarını ziyaret edeceği yerde jazz salonlarına gitmeyi yeğleyince metropolitan 400 topluluğu şaşırıp kalmıştır.[4] Yeni milyonerler de, çoğunlukla, gözlerini Newport sosyetesine değil bu yeni *café* sosyetesine çevirmişlerdir. O günlerin yeni üst sınıfları da -servetlerinin büyük kısmı eğlence endüstrisinden gelmekteydi- eski ve köklü üst sınıflar arasında yer almaktan çok, kolaylıkla girebildikleri bu yeni sosyeteyi yeğlemeye başlamışlardır.

Bugün de Amerikan toplumunda asıl önemli görülen sosyete bu yeni sosyetedir. Nedeni ise basittir: Yeni sosyetenin üyeleri, bazı çok seçkin zenginlerin evlerindeki sua-

relere belki hiç bir zaman dâvet edilememektedirler. Ama bu kimseleri resimlerinden bile tanıyanlar eski sosyete üyelerini tanıyanlardan çok daha fazladır. Yeni sosyetenin toplumda ün edinmiş olma özelliği eski sosyetenin soyluluk özelliğini bastırmış; gazetelerdeki sosyete sütunları için harcanan matbaa mürekkebi eski sosyete üyelerinin damarlarındaki soylu kanı bastırmış; hayatta başarı kazanmak, yüksek yerlere çıkmak için soyluluğun, aileden kalma servetin verdiği teminatın yerine, bir gün her güçlüğün yenileceğine olan umut ve bu umudun verdiği güç ve yeteneklilik duygusu almaya başlamıştır. Ünlülerin dünyasında, soy-sop bakımından eskiliğe, hatta sahip olunan servete dayanan hiyerarşi yerine, tanınmışlığa ve ünlülüğe dayanan yeni bir hiyerarşi oluşmuştur. Bu yenilerin dünyasında önemli olan, centilmen kulüpleri değil, gece kulüpleridir: Güzel olan, öğleden sonraları Newport'ta gezinmek değil, geceleri Manhattan'da dolaşmaktır; değerli olan, köklü bir aileden gelmek değil, ünlü biri olmaktır. 1937 yılına gelindiğinde, *Fortune* dergisinin yayınladığı listeye göre *The Social Register*'da adlarına yer verilmeyen yeni sosyete üyelerinin oranı üçte-bire inmiştir.[5] Bugün bu oranın daha da azalmış olması beklenebilir.

Çeşitli mesleklerden üne erişen bu yeni üst sınıf üyeleri, ister kadın, ister erkek olsunlar, rekabete tapınırcasına düşkün bir toplumun «yıldız» sisteminin en parlak ürünleri sayılmaktadırlar. Bu sistem yüzünden, Amerika'da, toprakta oyulmuş birtakım çukurlara küçük beyaz bir topu başkalarından daha ustalıkla vurup sokabilen biri Birleşik Devletler Başkanının huzuruna kabul edilecek derecede itibar kazanabilmektedir. Bu sistem Amerikan toplumunda öyle bir noktaya getirilmiştir ki, televizyonda ya da radyoda gevezelik yapmaktan başka bir marifeti olmayan bazı profesyonel «şaklabanlar» bakanlara, devlet adamlarına, ordunun en üst kademelerindeki komutanlara, büyük sanayi kuruluşlarının başındaki yöneticilere varıncaya kadar herkesin hayranlığını kazanabilmektedir. Amerikan toplumunda, başkalarıyle rekabete girişip de bundan başarıyle çıkan kim olursa olsun, yaptığı şey ne olursa olsun, büyük ün kazanmaktadır. Bunun burasından sonra, yıldız sisteminin ikinci yanı ortaya çıkmakta; herhangi bir alanda yeni yıldız olan kimselerle diğer alanların yıldız kişileri birbirle-

riyle yakınlık kurmaya başlamaktadırlar. Başarı kazananlar, yıldızlaşanlar, şampiyon olanlar ünlüler dünyasının daha kalabalık ve daha canlı bir dünya olması için hemen diğer ünlülerin arasına girip, onlarla kaynaşmaktadır.

Bu yeni dünya, artık, prestij sisteminin de, büyük çaplı işlerin de odağını, zirvesini teşkil etmektedir. Bir iş alanı olarak, kitle haberleşme şebekeleri için, eğlence sanayii için, reklamcılık için bu yeni dünya sadece ünlülerin ünlendirilmesiyle uğraşılan bir alan olmaktan çıkmış; kâr için, yeni yeni ünlülerin seçilip yaratılmasına geçilmiştir. Bunun sonucu olarak, ünlülük bir açıdan profesyonel bir nitelik kazanmış; ün, sadece ünlülere büyük paralar kazandıran bir şey olmaktan çıkarak, kitle haberleşme araçları ve eğlence sanayiinde çalışanlar için de bir kazanç kapısı olmuştur.

Sinema yıldızları, Broadway oyuncuları, şarkıcılar ve TV'deki «şaklabanlar» ünlü kişiler haline gelebiliyorlarsa, bu, sadece, onların becerilerinden ötürü değil; gazetelerin, dergilerin, televizyon ve radyo şirketlerinin, eğlence endüstrisinin büyük paralar kazanmasına yaramakta olmalarından ötürüdür. Ünlülerin ünleri bunların ünlü diye gösterilip tanıtılmalarındandır biraz da. Ünlü kişiler diye ortada dolaşanların ünlülükleri reklam edilmez oldu mu -çoğu kez hemencecik- ünleri de uçup gitmekte ve bu kimseler işlerini kaybetmektedirler. Bu tür ünlülerde görülen «ününden ve toplumdaki yerinden olma» korkusu bazen bir panik niteliği almakta; bir çeşit meslek hastalığı görünümü kazanmaktadır. Ünlülerin kendilerine verebilecekleri değer de, her an daha fazlasına ihtiyaç duydukları, toplumdaki ünlerine ve bunu koruyabilmelerine bağlıdır. Çoğu kez bu kimseler ünlerinden başka bir şeyleri yokmuş gibi görünmektedirler. Gerçekten de, bu kimseler gerçekten prestiji olan bazı toplumsal konumlara gelmiş kimseler oldukları için üne kavuşmuş olmayıp, kendilerine ün kazandırıldığı için prestiji olan yerlere gelebilmiş kimselerdir. Ünlü biri olmanın ve bu ünü korumanın temelinde ise -tuhaf ve karmaşık bir şekilde- hem kişisel, hem de yapay bazı özellikler bulunmaktadır. Ünlü olmalarının nedenlerinden biri Yetenekleridir, yani hoş görünmeleri ve Kişiliklerini oluşturan becerilerinin birlikte yarattığı etkilerdir. Kendilerine önem verildiği için herkesin gözünde ilgi çekici bir kişilik kazanmakta ve toplum bu özel-

likleriyle onları sevmektedir. Yaşamları ise, zevk-sefa dolu, şen, rahat bir yaşamdır; merakla kendilerine bakan başkalarının gözünde, kendileri kadar, yaşam biçimleri de sevimlidir.

Bu profesyonel ünlülerin varlığı metropolitan 400 denen eski üst sınıftan sosyete üyelerinin eskiliklerinden kazandıkları değerliliği epeydir gölgelemiş; ulusal çapta ilgi konusu olmak için giriştikleri rekabet nedeniyle, büyük kurumsal prestijlere sahip eskilerin karakter ve davranış biçimlerinde değişikliklere yol açmışlardır. Bunda hem kendilerinin sahneye daha çok yakışmalarının -çünkü bu onların işidir- hem de, yapacak daha önemli işleri olan eski üst sınıf üyelerinin de sahneyi onlara terketmiş olmalarının etkisi vardır.

Beyaz perdenin yıldızları durumuna yükselmiş kızlar, sosyetenin eldeğmemiş genç kızlarını yerlerinden etmişler; sosyetenin genç kızları bu yenilgiyi kabullenmekten, New York'da, Boston'da hatta Baltimore'da bu gerçekten ulusal çapta üne erişmiş kraliçelerin katıldığı *café* sosyetelerine girip onlarla birlikte olmaktan zevk almaya başlamışlardır. Hiç kuşkusuz, prestij edinme bakımından, bir gazetenin, hatta on gazetenin sosyete sütununda kişinin adından söz edilmesinin yanında, insanın, ülke çapında satışı olan bir derginin kapağında resminin yayınlanması çok daha büyük bir önem taşımaktadır. Ve bu tür dergilere kimlerin kapak olduğu da ortadadır. Genç kadınlar için bu bakımdan en ilginç kapak *Life*'ın kapağıdır: 1940'larda hiç bir büyük kent sosyetesinden hiç bir genç kızın resmi *Life*'a kapak olmamıştır. Beyaz perde yıldızlarından, modellerden, benzeri alanlarda çalışan kızlardan *Life*'a kapak olanların sayısı ise 178'i bulmuştur.

Toplumda çok daha ciddî konulardaki uğraşları ile ün kazanmış kimseler bile kitle haberleşme araçlarının ün kazandırdığı bu profesyonellerin karşısında ün ve itibar mücadelesi vermek durumunda kalmış bulunmaktadırlar. Taşra ve eyaletler çerçevesindeyken kovboy şarkıları söyleyecek kadar halkla kaynaşan politikacılar ülke çapında siyasal arenaya çıktıklarında giyimlerine, davranışlarına özen göstermekte, TV'ye çıkmakta; fakat asıl önemlisi, bu programlara katıldıktan sonra eğlence yerlerinden, sosyeteden

söz eden yazarların eleştirilerine de katlanmak zorunda kalmaktadırlar:

«Başkan Eisenhower'in geçen geceki 'enformasyon konuşması'» diyor *The New York Times*'den Jack Gould 6 Nisan 1954 tarihli gazetede, «yaptığı en başarılı televizyon programı oldu.. Başkan ve televizyon danışmanı Robert Montgomery, anlaşılıyor ki, Generalin ekran karşısında rahat ve çok serbest hareket edebilmesini sağlayacak bir teknik bulmuşlar. Sonuç, televizyondan yararlanma da aranan en iyi nitelikte oldu -doğallık... Program başladığında Başkanın bir koltuğa oturduğu, kollarını rahat bir şekilde yanlara koyduğu ve tatlı bir şekilde gülümsediği görülüyordu. Sağında -seyirciye göre solunda- Amerikan bayrağı vardı. Ardından, çok olağan bir biçimde, konuşması başladı. Yarım saat süreyle aynı hava, aynı tutumla bu konuşma sürdü. Bundan önceki televizyon programlarında, Başkan konuşma metinlerini kameranın ardındaki bir sufle cihazı ile izlediği için, hiç bir zaman kameraya yönelememiş; bakışları ya az solda, ya da az sağda kalmıştı. Fakat son geceki programda dosdoğru objektife baktı, seyircide Başkanın kendisine seslendiği izlenimini yarattı... Başkan konuşmasının sonlarına gelip de son olarak bazı yerlerini vurgulamak istediğinde, ellerini kullanarak, ya da parmaklarıyle vurarak bu istediğini de beceriyle gerçekleştirdi. Bu hareketleri o kadar anlamlı yaptı ki, sanki gerçeğin üzerine damgasını vuruyormuş gibiydi... General Eisenhower'in samimi bir hava içinde geçen konuşması fazla ateşli, sarsıcı bir konuşma değildi...»[6]

Günümüzde «Yeni 400'ler» diye bir liste yapılacak olsa bu listenin gazetelerdeki dedikodu yazarlarınca yapılması en uygun yol olacaktır. Bu yazarlar, bugünkü ünlüler dünyasındaki yerleri itibarıyle, kasabanın girdisini-çıktısını bilen eski soylu kişilerin ve metropolitan 400'ler topluluğuna istikrar kazandıran «sosyal hosteslerin» -gönüllü toplumsal arabulucuların- yerlerini almış bulunmaktadırlar. Kamu oyu karşısında, bu yeni arabulucular, haklarında yazı yazdıkları ya da kendilerinden söz ettikleri kimselerin, açık açık, uydusu gibi görünmekten kaçınmaktadırlar. Bu yazarlar kimlerin «Yeni 400'ler» arasında yer aldığını kim sorsa, söylemeye dünden istekli kimselerdir. Hem de, söz edecekleri

kimseleri, hemen «ulusumuzun medar-ı iftiharı» diye nitelendirerek!

1953 yılında, Igor Loiewski Cassini -ki 1940'lardan beri «Cholly Knickerbocker» olmuş bulunuyordu- yüzyılımızda «başarılarıyle yeni aristokrasiyi oluşturan» topluluğu temsil eden 399 kişilik bir liste yayınlamıştır.[7] Cassini'ye göre, bu kimseler, «yurtsever» Amerikalılardır; kendi iş dallarında önderdirler, «yüksek karakterli» kimselerdir; «kültür sahibidirler»; alçak gönüllü, ama her yönden yüksek niteliklere sahiptirler. Böyle bir liste, Cassini'nin dediğine göre, her yıl değişebilir niteliktedir. Bu tür bir listede yer alan kimseler, bu listede yer almalarını sağlayan niteliklerini çocuklarına da kazandıramazlarsa, çocukları listelerde yer alamayacaktır.

İşin gerçeği aranacak olursa, bunların hepsi de oldukça karmaşık bir saçmalıktan ibarettir. Aslında Cassini'nin listesi, ünlüler dünyasında görülen üç tip insan arasından yapılmış zoraki bir ayıklamanın ürünü gibidir:

I. Listedekilerin yüzde 30'unu meydana getiren profesyonel ünlüler - eğlence sanayiinden, spor şampiyonlarından, sanatçılardan, gazetecilerden ve yorumculardan seçilmiş kimseler. Bunların içinde en kalabalık alt-grupta, düpedüz, eğlence yerlerinin ünlüleri bulunmaktadır. Bu kimselerin pek azı, eğlence dünyasının «işadamları» sayılabilecek çaptadır.

II. Metropolitan 400'lerden bazıları -yüzde 12 oranındadır- köklü ailelerden gelen mal-mülk sahibi kimselerdir. Bazıları, sadece, bu tür aileler içinde doğmuş oldukları için bu gruptanmış gibidir. Çoğunluğu ise, eski ailelerden gelip de fiilen işadamı olan kimselerdir.

III. «Yeni 400'ler'in yarıyı aşkın kısmı ise -% 58- büyük kurumsal hiyerarşilerde kilit mevkilerde bulunmaktan başka bir özelliği olmayan kimselerdir: Çoğu kamu sektöründe ve özel sektörde görevlidirler. İçlerinde, her iki sektörle de ilişkisi olan epey kimse vardır. Son bir grup da, oldukça az sayıdaki (bütünün % 7'si) bilim adamlarının, hekimlerin, eğitimcilerin, din adamlarının ve sendikacıların meydana getirdiği gruptur.[8]

Metropolitan 400'ler, bir toplumsal grup olarak toplumdaki yerlerini yitirmişler, başkalarına terketmişlerdir. Fakat tek tek bireyler olarak, klikler olarak ülke çapındaki prestij sisteminin bir parçası olmuşlardır. Bugün toplumsal prestij sistemi sayıları birkaçı geçmeyen metropolitan 400 topluluklarının içinde kapalı kalmış değildir. Çeşitli kentlerdeki metropolitan 400'ler kendilerine örnek alacak tek bir büyük kent bulamadıkları için, ülke çapında ün kazanmış kimselerle, ünlüler dünyasında para ile ünü birleştirebilmiş kimselere yönelmişlerdir.

Yerel gözlemcilerin pek çoğunun «büyük kentlerdeki üst sınıfların çöküşü» dediği olgu, gerçekte, metropolitan 400 topluluklarının toplumda en yüksek prestij sahibi kimseler olma niteliklerini kaybetmelerinden ibarettir.[9] Metropolitan 400 topluluklarında yer alan kimseler için izlenecek sadece iki yol kalmıştır: Ya bu yeni ulusal prestij sistemine girmek; ya da, seslerini kimseye duyuramayacakları yerel «adacıklara» çekilip, sınaî ve siyasal iktidarın dışında bir başka boyutta yaşamak. Günümüz Amerikan toplumunda prestijini korumak isteyenler için, yeni ünlüler dünyasına girmemekle ülke çapında «sahneyi» terketmek artık eş anlamlı şeyler olmuştur.

Metropolitan 400 toplulukları toplumsal prestijlerinin doruğuna yüzyılının başlarına doğru erişmişlerdir. 1880'lerde, 1890'larda eski, köklü zengin ailelerle yeni yetme zengin aileler arasında çekişme başlamış bulunuyordu. I. Dünya Savaşı sıralarında yeniler bu işten başarıyle çıktılar. Günümüzde, ilk zenginlikleri İç Savaş sonrası döneme denk gelen yeni zengin aileler, ülkedeki büyük kentlerde eski üst sınıftan sayılmaktadır. Fakat, gördüğümüz gibi, 1920'lerde, 1930'larda yeni ve daha çekici olan değişik bir grup meydana çıktı. Bunlar metropolitan 400 topluluğunu bastırdı. Kısacası, eski ve «soylu» ailelerden zenginler yeni yetme zenginlerden sonra, bir de, eğlence dünyasının ünlülerinin meydana getirdikleri bir yeni grupla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Daha 1920'lerde bile, önce metropolitan 400 çevrelerinde sızlanmalara, sonra da eski günlere genel bir özlem duyulmaya başlanmıştır.[10] Fakat bütün bunlar günümüzde metropolitan 400 topluluklarının bütünüyle

ortadan kalkmış oldukları anlamına gelmez. Gerçekten günümüzün *café* sosyetesinin bir bölümü de, «sosyeteye yerleşmeye çalışan ünlülerden hemen ayrılan,» «eski sosyeteden gelme değerliler» topluluğudur. Yeni sosyete karşısında eski sosyetenin metropolitan 400'lerinin değerliliği ve daha prestijli oluşları, eski sosyeteden pek çok kimsenin, rahatlıkla girebilecek oldukları halde yeni sosyetenin arasına karışmaya istekli görünmemelerinden de anlaşılmaktadır.[11] Fakat şurası da bir gerçektir ki, yeni sosyeteye girme heveslisi olmayan bu eski sosyete üyeleri için, eski toplumsal konumlarını ve prestijlerini korumak günümüzde gitgide güçleşmektedir.

Metropolitan 400 topluluklarının gerilemesi bütün büyük kentlerde aynı hızla olmamıştır. Metropolitan 400 topluluğunun gerileme ve yerini *café* sosyetesine terkedişi asıl New York City'de olmuş; bunu, Doğu'yu taklit eden Orta Batı kentleri izlemiştir. Philadelphia ve Güney'de bu gerileme daha yavaş olmuştur. «Sosyete» farklı farklı topluluklardan oluşmaktadır. Atlanta'da «önemli olan, üyesi bulunduğunuz kulüptür»; Washington'da «her yüksek memur sosyete üyesidir»; Detroit'de «otomobil sanayiindeki yeriniz önemlidir»; Miami'de «düpedüz Dun and Bradstreet'deki mevkinize» bakılır. Los Angeles'ta yeni sosyete ile sinema kolonisi içiçedir. «Bizi değişmeye zorlayan bir şey varsa,» diyor *Los Angeles Examiner*'in sosyete yazarı Lynn Spencer, «Doğu'lu sosyeteden buraya gelenlerin Batılı Sosyetemizle tanışıp kaynaşmaktan çok, sinema yıldızlarımızla tanışmak istemeleridir.»[12]

New York'da eski Knickerbocker Sosyetesi toplumsal hayatta eski gözalıcı durumunu yitirmiş gibidir. Fakat Chicago'da bugün bile, soya-sopa dayalı eski üst sınıf ailelerinden 200 kadar vardır. Bunlar akşamları birbirlerine yemeğe gitmektedir. Bu kimselere göre, kendi Sosyetelerinin Kraliçesi -altın tabaklarda ve Çin porselenleriyle servis yapılan harika yemekler veren- Bayan Chauncey'dir.[13]

Statü konusundaki bu değişiklik, en çok, Amerikan toplumunda ün kazanan kadınların değişmesinden anlaşılmaktadır.[14]

I. Proust'un kitaplarında gördüğünüz Salon Hanımı tipinde kadın Amerikan toplumunda zaten hiç bir zaman olmamıştır. Salon Hanımı tipi yönetimini elinde tuttuğu

evin statü yönünden temsilcisidir. Ev sahibesi olarak, evlerine kimlerin çağrılı gelebileceğini, kimlerin gelemeyeceğini kendisi kararlaştırır. Çocuğu olduğunda, çocukları kendisi değil, dadılar ve mürebbiyeler bakıp, yetiştirir. Salonunda hayranları onun ilgisine nail olabilmek için birbirleriyle entelektüel konularda yarışa çıkarlar. Monogaminin fazileti ve üstünlüğü ilkesine bile zaman zaman uyulmadığı görülür. Salonundaki kadınlar ve erkekler, heyecan duymak için, binbir yollarla birbirlerine kur yaparlar. Aşk, onlar için bir çeşit spor niteliği kazanır.

Beşinci Caddedeki Mabel Dodge ve New Mexico'daki Taos gibi kural dışı kişilerden başka, Avrupa'daki salonlar gibi sanat ve düşün dünyasının merkezi sayılan salonlar Amerika'da olmamıştır ve yoktur. Ünlü Amerikan sosyete hanımlarının salonlarında sanat sever aydınlardan çok, can sıkıcı birtakım kimseler toplanmaktadır. Elbette bunların arasında da, bazen, ancak Paris bulvarlarında ya da Savile Row'da görülebilecek cinsten çıtkırıldım kimselere rastlanmaktadır. Fakat bunların bütün *havaları*, Dixon Wecter'in dediği gibi, kişiliklerinin bir parçası olan mimiklerinden, hazır cevap oluşlarından gelmektedir.[15] İç Savaş ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde Amerikan toplumunda Sosyete erkeği için başat tip iyi danseden ve kotiyon dansında başı çeken bir tip olmuştur. Diğer yandan, Avrupa sosyetesinin salonlarında rastlanan sanat ve edebiyatla ilgili konuşmalara Amerikan sosyetesinin yaşantısında yer verilmediği için, Amerikalı sosyete kadınları için bu tür konularda konuşmak, tartışmalara katılmak olanağı olmamıştır.

Amerikan toplumunda balolar düzenleyen ve kızları için iyi birer evlilik peşinde koşan sosyete «hanımefendileri» oldukça kısa bir süre ve oldukça küçük bir çevrede kraliçeliklerini sürdürebilmişlerdir. Çekici, güzel giyimli, yaptığını kendine yakıştırabilen sosyete «hanımefendileri» toplumdan ilgi görmeyi, tanınmış biri olmayı çok istemiş olabilirler: Ama, bu konuda fazla bir şansları olmamıştır. '1920'lerde, kitle haberleşme araçları toplumda etkinlik kazanmaya başladığında, sosyete hanımları çok kısa süren kendi altın çağlarının artık hepten kapandığını görmüşlerdir.

II. 1920'lerde ve 1930'larda metropolitan 400 topluluklarında en önde gelen kişiler sosyeteye yeni katılan genç

kızlardı. Geleneksel olarak, sosyeteye ilk kez girerken yapılan törenin amacı, yüksek ailelerden gelen genç kızları seçkin bir evlilik pazarına çıkarmak, sunmak; böylece, üst sınıflardan ailelerin meydana getirdiği yüksek sosyetenin varlığını sürdürmekti. 1938 yılında, yaklaşık olarak, bu törenlerin sayısı 1000'i bulmuştur. Her biri, ortalama 8 bin dolara malolmuştur. Ama hiç biri Hollywood'da düzenlenen eğlencelerle boy ölçüşecek düzeyde olmamıştır. Bir statü modeli olarak sosyeteye yeni sunulan genç kızlara, önem verilmez olmuştur. Bunun nedeni, eğlence ve moda dünyasındaki, ya da *café* sosyetesindeki çok daha güzel ve yaklaşılması kolay genç kız ve kadınların rekabeti değil; fakat, 1930'ların ortalarında, aile bağlarına dayanan metropolitan 400 topluluklarının toplumdaki seçkin yerlerini yitirmeleri, bunun sonucunda, sosyeteye ilk kez sunulacak genç kızların çıkarılacağı bir sosyetenin ya hiç kalmayışı, ya da, ortada, kimlerin üye olduğu, kimlerin olmadığı eskisi kadar kesinlikle bilinmeyen sarsıntı içinde bir sosyeteden başka bir şeyin kalmayışı olmuştur. 1938 yılında *Fortune* dergisi, kibarlar sosyetesinin yıkılması nedeniyle, «sosyeteyle tanıştırılmak üzere giyinip süslenen bu genç kızların, gidecek bir yerleri kalmadığı için, öyle üzgün üzgün beklediklerini» yazmaktaydı.

1930'larda bu genç kızlardan bazıları Hollywood'la başa çıkmaya kalkışmıştır. Bu kızlar parayla gazeteci ve dergi yazarı tutup, gazete ve dergilerde resimlerini yayınlatmak, kendilerinden söz eden yazılar yazdırtmak çabasına bile girişmişlerdir. «Fakat oyun,» diyordu Elsa Maxell, «öylesine açık, öylesine belirgindi ki, sokaktaki kamyon sürücüleri yutuyorsa da, foto muhabirleri bu tertiplerle karşılaştıklarında resim çekelim diye tek bir ampul bile patlatmaya kıyamıyorlardı.»[17] «Genç kuşağın güzel ve seçkin üyeleri olarak» bazen hayır işleriyle, at yarışlarıyle ilgilenen bu kızlar bazen de «bir mermer kadar şeffaf» tenleriyle kadın dergilerinde tuvalet sabunu reklamlarına çıkıyorlardı. Bu genç kızlardan en soylu ve en güzelleri bile kentlerin canlı semtlerindeki eğlence yerlerinde görülmeye; ayrıca, seçkin mağazalarda mankenlik, tezgâhtarlık gibi işlerde çalışmaya başlamışlardı. Fakat reklam kuruluşları ve moda sanayii tarafından bu şekilde kullanılmış olmaları bile, aslın-

da, «toplumdaki seçkinliklerinin» eski netliğini korumadığını göstermiştir.

Brenda Frazier'in sosyeteye yeni giren genç kızlar için reklamlar, eğlenceler, göz kamaştırıcı programlarla düzenlediği balolar hem bu tür kızlara hâlâ değer verildiğini, hem de toplumda pek kalmadığını ortaya koymuştur. Günümüzde, sosyeteye çıkarılacak genç kızlar, çoğu kez, eskiden olduğu gibi ailelerinin dayalı-döşeli konaklarında yapılan özel partilerle değil, büyük otellerden birinin salonlarında verilen özel balolarla ve doksan dokuz genç kızdan oluşan topluluklar olarak sunulmaktadır sosyeteye.[19] Bu balolara katılabilecek kızların belirlenmesi ve seçilmesiyle, her isteyen ailenin kızlarını bu tür balolara sokması önlenmektedir. New York'da bu seçim işini düzenlemek için on ayrı komite kurulmuştur. Fakat genç kızların bu komitelerin beşi tarafından uygun görülmesi yetmektedir...[20] Bu balolarla uğraşan sosyal sekreterler benzeri bütün baloların kaydını tutup izlerler; bunlara katılabilecek durumdaki genç kızları ve gençleri araştırıp saptarlar; yeni yeni balolar düzenlerler. İş hayatı ile ilgili konularda yayın yapan dergiler, *The Social Register*'da adları yayınlanmış olmasa bile, kızları için de nasıl ve ne zaman balo düzenletebilecekleri konusunda üst sınıftaki yöneticilere yardımcı olmaktadırlar. Üst sınıflar arasına yeni yükselmiş yönetici ve yüksekce memur durumundaki kimseler, belirtilen dergilerin yazdıklarına göre, bu konuda kendilerine söylenenlere uyarlarsa, kendi kızları da «sanki soylu ve eski ailelerden geliyorlarmış gibi, sosyeteden sıcak kabul görecektir.»[21]

Varlıklı üst sınıflar arasında bugün de sosyeteyle tanıştırma baloları düzenlenmekte, ancak, birçok genç kızın aynı anda sosyeteye sunulduğu balolar sayıca çok daha fazla olmaktadır. Ayrıca, bu toplantılar yapıldıktan sonra, yılın geri kalan kısmı için gidilecek «örgütlü, belirli gruplar» şeklinde bir sosyete hayatı kalmamış bulunmamaktadır. Fakat her şeye karşın, bu balolar bugün de büyük bir toplumsal önem taşımakta; hangi şekilde düzenlenirlerse düzenlensinler, «bu balolardan sonra eski sosyete hayatı kalmadığı için, her şeyin bu kısa dönem içine sıkıştırılması gerekmektedir.»[22]

Diğer yandan, toplumsal bakımdan daha iyi durumda bulunan bu tür bir genç kızın sosyeteye ilk sunuluşu için

düzenlenen baloların genç kızın ün kazanmasına yardımcı olması istendiği takdirde, bu baloların *café* sosyetesi içinde yapılması yoluna gidilmektedir. Bu durumdaki kızlar geniş bir çevrede tanınabilmek ve ün kazanabilmek için *café* sosyetesinin diğer güzel ve çekici kızlarıyle rekabet etmek zorunda kalmaktadırlar. Conover ve Powers gibi profesyonel kuruluşlar, 1946'da Mona Gardner'in belirttiğine göre, «modelliği öylesine çekici bir meslek haline getirmiştir ki, yüksek sosyeteden erkekler soylu ailelerden kızlarla dolaşmaktan, ya da evlenmektense Powers ya da Conover'ın kızlarıyle dolaşıp evlenmeyi tercih edecek duruma gelmişlerdir.»[23]

III. Günümüz *café* sosyetesinde Yale'i bitirmiş soylulardan gençlerin ve eski varlıklı ailelerden seçkin kızların yanısıra, birçok masraflarını şirketlerinin hesabından ödeyebilen yöneticilerle yılın «Amerikan Güzeli» olmuş kızları da yer almaktadır.[24] New York'daki gece kulüplerinde gece yarısından sonra saat 2 show'larında bu tür kızların en son modellerinden bulabilirsiniz: Bebek yüzlü, kıvrak vücutlu, her an resminin çekilmesini bekliyormuş gibi duran, ince, hafif solgun, gülümser bakışlı, ağzı az aralık, canlı gözüksün diye zaman zaman diliyle dudaklarını ıslatan kızlar. Sanki hep kamera karşısındaymışlar gibi heyecanlı, gözleri etrafındakilerde; kimlerle, hangi alanda yarıştıkları hemen anlaşılan kızlar... Profesyonelleşmiş vücutları, elde edilmez, başa çıkılmaz bir erotizmi kendine yaşam biçimi edinmiş kadın vücudu... Yüzlerindeki bakış, kendini pahalıya satması gerektiğinin farkında olan kadınlarınki gibi; pahalı kadınların pahalıya çıkan bakışlarından. Her birinin yüzünde aynı bakış: Kaderinin, sadece belirli türden erkeklere göz süzmesinin ve bu bakışının etkilerine bağlı olduğunu bilen kadınların bakışı...

İşte size bir kraliçe -Amerika Güzeli! İster soylu bir aileden gelme biri olsun, ister modacıların lanse ettiği bir model, isterse profesyonel bir kadın olsun, hareketleri, görünümü, davranışları Amerika'nın her yerinde en soylu ailelerin kızlarından tutun da, erotik amaçlar için özel olarak eğitilmiş kızlara ve hatta mutfağının dışında dünya ile ilgisini kesmiş ev kadınlarına varıncaya dek birçok kız ve kadın tarafından taklit edilen «Amerikan Güzeli.» Halk, bu kızları taklit etmekle onları sex yönünden de temiz ve güzel

bulduğunu göstermiş olmaktadır. Fakat zaman zaman bu güzellerin güzelliklerinin başka işlere de yaradığı ortaya çıkınca hayret etmekten kendini alamamaktadır. Ama başka ne olabilir ki? Güzelin güzelliği, modelin modelliği nihayet belli bir para getirir, o kadar. Fakat karşılaştığı, tanıştığı erkekler birini elinden tuttular mı, zirveye çıkaragüzellik niteliği kazanıvermektedir. Bu güzel kadınların tanıştığı erkekler birbirini elinden tuttular mı, zirveye çıkaracak güçtedirler. Onların istediği de zaten başka bir şey değildir. Bu tür güzeller, sabah kahvaltılarını öğle zamanı yapıp, günün ileri saatlarındaki öğle yemeklerinde uzun uzun masa başı sohbetleriyle vakit geçiren insanlardan değildir, ama artık o tür insanların «güzeli» olmuşlardır. Amerikan Güzeli olan bir kız, kendisi izin verirse, *café* sosyetesinde en yükseklerde bir yere yerleştirilmektedir. *Café* sosyetesi ise, unutmamak gerekir ki, kâr için çalıştırılan bir iş dalıdır. Dayanağı ve başlıca destekleyicileri, harcadığı paraları şirketlerinin masraflar hanesine kaydedebilen iş adamlarıyle şirket yöneticileridir. İşte bu nedenledir ki, Amerikan Güzelini taklitle işe başlayan nice genç kız, masrafları şirket harcamaları arasında gösterilebilen kızlardan biri olup çıkmaktadır.[25] Theodore Dreiser zamanında «Yeni Amerikan Kadını» seçilen kadınların tersine, günümüzde «Amerikan Güzeli» seçilen kızlar «kazandıkları başarılarının gerçekte, günahları için ödenmiş bir çeşit ücret olduğunu» çok iyi bilecek durumdadırlar.

Halk için günah ve günahkârlık şaşılacak bir şey değildir. Fakat halka kalırsa günahkâr olanlar, sadece, zenginlerin işsiz-güçsüz çocukları ile taşradan gelme yoksul kızlardır. Oysa, yeni sosyetede günah sayılacak işlerle uğraşanlar hiç de yoksul kimseler değildir; bunlar işsiz filan da değillerdir; kendilerinin zengin olmalarına da gerek yoktur. Üstelik ne yoksullarla, ne günahsız kızlarla, ne de taşra kızlarıyle ilgilenecek durumdadırlar. Buralardaki kadınlara gelince, bunlar da pek kıza benzemezler; ufak kentlerden gelmiş olsalar bile, artık büyük kentlerde yaşadıklarını bilirler. Günahsız olmadıkları gibi, parasız da değillerdir. Dikkat edilmezse hemen gözden kaçırılan şey şudur ki, günümüzün bu yeni sosyetesinin temelinde günah sayılacak işlerle ilgili bir «hizmet» ticareti bulunmaktadır. Bu işlerde yer alanlar -pezevenkler, orospular, müşteriler- bir yandan

çeşit çeşit bir şeyler alıp satarken, ya da çeşitli erotik hizmetlerde bulunurlarken, bir yandan da, birbirlerine karşı saygılı ve kibar davranabilmeyi öğrenmişlerdir. Ve Amerikan Güzeli seçilen bir kız, işte bu ortamda, fotoğraflarından bilindiği, görüldüğü şekliyle, Amerikan toplumunun saygıdeğer «satış elemanları» için değerli ve vazgeçilmez bir yardımcı yerine de geçebilmektedir.

Amerikalılar için, değer verdikleri diğer şeylere oranla bile, en değerli olan «genç kız» denen şeydir. Sanki Amerikalılar için kaçınılmaz bir ihtiyaçmış gibi, her yıl bir genç kız Kraliçeliğe hazırlanmaktadır. Bu kraliçeler de, nereye gitseniz, sevimli küçük hayvancıklar gibi hep süzülen, kırılıp-dökülen şeyler olmaktadır. Kimi gerçekten genç, kimisi de gençle genç değilmiş gibi duran kız kadın arası yaşlarda görülen bu kraliçeler, hiç şaşmayan bir biçimde, daima «kız» diye tanıtılıp, benimsenmektedir. Bira satanları, kitap satanları, sigara satanları, giyim eşyası satanları olduğu gibi, kimisi de her allahın gecesi televizyona çıkmakta, her allahın haftası şu ya da bu dergiye kapak olmakta, ya da sinemalarda görülmektedir.

3

Yukarda, Bayan John Jay'in onsekizinci yüzyılda düzenlediği akşam yemeklerinde birbirlerine çağrılı giden varlıklıları gösteren listenin zamanından beri, bugün bile siyasî, askerî ve ekonomik seçkinleriyle toplumda yüksek statü sahibi kimselerin tam olarak bir araya gelip kaynaşmadıklarını belirtmiştik. Bu durum, günümüzün Washington Sosyetesinde gözle görülecek kadar belirlidir. Washington'da da bir metropolitan 400 topluluğu vardır. Fakat bu topluluk, Başkentin toplum hayatının sadece bir öğesidir. Özellikle, Massachusetts Avenue boyunca sıralanan Elçilikler semtindeki resmî Sosyete bu metropolitan 400'leri gölgelemektedir. Kaldı ki, yüksek devlet memurlarının bir kısmı Sosyeteyi fazla ciddîye bile almamakta; görmezlikten gelmektedir. Bunların bazıları, toplumsal nitelikleri uygun olsa da olmasa da, sosyete tarafından ister istemez güler yüzle karşılanması gereken kimselerdir. Ayrıca, Washington'a gelen görevliler burada

devamlı kalmamakta; gelenler-gidenler yüzünden sosyete durmadan değişmektedir.[26]

New York'da Sosyeteyi yerinden eden *café* sosyetesi ve onun temsil ettiği diğer şeyler olmuşsa, Washington'da da siyasetçilerin durmadan değişmeleri ve politikanın her şeyden daha önemli sayılması nedeniyle Sosyetenin gelişmesi güç olmaktadır. Washington'da *café* sosyetesinin oluşumuna yol açacak şeyler de yoktur. Önemli işler, evlerde, devlet dairelerinde; en önemli işler de elçiliklerde, ilgili kimseler arasında görüşülmektedir. Gerçekten, Washington'da devlet memurlarıyle politikacıları, soylu ailelerden gelenlerle yeni yükselen zenginleri, tecrübeli genç dullarla «resmî olmayan mesaj düşkünü» elçileri bir araya getiren bir Sosyete hayatı görülmemektedir.

Fakat bugün için de prestij paranın ve iktidarın gölgesidir; görüntüsü olmaya devam etmektedir. Para ve iktidar kimdeyse prestij de ondadır. Sabunundan otomobiline kadar ekonomi nasıl ülke çapında bir piyasa yapısına geçmiş, federal devlet nasıl tüm ülke çapında bir etkinliğe erişmişse paraya dayanan prestij sistemi de gelişmiş ve, yavaş yavaş, tam anlamıyle ulusal bir sistem durumuna gelmiştir. Politika çevrelerinde, ekonomide ve askerî çevrelerde üst kademelerde yer alanlar paraca ve iktidarca bir seçkinler toplumu meydana getirdikleri için, bu gibi kimselerin prestijleri de başka kimselerin prestijlerini aşmakta; her biri kamu oyu için bir önem taşımakta; bazıları çok büyük ün kazanmış bulunmaktadır. Ayrıca, bulundukları yerler ve bilinçli olarak kullandıkları halkla ilişkiler tekniği sayesinde, bu gibi kimseler ünlerine ün katabilmekte; her eylem ve edimlerini kamuya benimsetebilmekte; izledikleri politikayı ve «hattı hareket tarzlarını» doğru ve hoş gösterebilmektedirler. Ve bütün bunların sonunda da, ülke çapında bir üne kavuşmakta; gitgide daha ünlü kişiler olmaktadırlar.

İktidar seçkinleri içinde yer alan kimselere değer veriliyorsa, bu, onların bulundukları toplumsal konum ve komuta edebildikleri karar alanları nedeniyledir. Bu kişilere, prestij sahibi oldukları için değer verilmektedir. Prestijlerinin nedeni ise, servet ve iktidar sahibi görülmeleridir. Bu kimselerin de, bugün için, kitle haberleşme araçlarına konu teşkil etmeleri; haber ve olaylar dünyasında sık sık adlarının geçmesi gerektiği söylenebilir. Bugün bu kimseler, gazetelerde

isimleri geçiyor, kitle haberleşme araçları kendilerinden söz ediyor diye değil, çok daha başka nitelikleri nedeniyle aranan, önemli kişiler durumuna gelmişlerdir.

«Kongre üyelerinin prestijleri,» diyor John Galbraith, «kontrolü altında bulundurdukları oyların ve üyesi bulundukları komitelerin sayısına göre azalır ya da çoğalır.»[27] Kamu görevlilerinin önemi ise, emirlerinde, çalıştırdıkları astlarının sayısına bağlıdır. İşadamlarının prestijleri ise -sahip oldukları servet ve gelirleri de önemli olmakla beraber- işletmelerinin çapına göre değişmektedir. İşadamının prestiji şirketinin büyüklüğüne ve bu şirkette kendisinin hiyerarşik konumuna bağlıdır. Yılda bir milyon dolar kazanan küçük bir işadamına verilen önem ve ülke çapında kendisine atfedilen prestij, yılda 200 bin dolarlık geliri olup da büyük bir şirketin başında bulunan bir kimseye verilen önem ve atfedilen prestijle bir olmamaktadır. Askerî tabakalaşmada ise, doğaldır ki, bütün rütbelendirme işleri daha biçimsel ve katıdır.

Yüzyılın başlarında, toplumdaki statülerin ulusal çapa erişmeye başlaması, toplumda her kent ve kasabadaki yerel üst sınıfların kendisiyle rekabete girişmek zorunda kalacağı yeni bir seçkinler grubunun yükselmeye başladığını; eski yerel üst sınıfların yeni seçkinler grubu karşısında kendilerinin sadece ve sadece yerel plandaki toplumun üst düzeylerinde sayılabileceğini anlamak zorunda kaldıklarını ortaya koymuştur. Belirtilen bu dönemden elli yıl sonra, günümüzde ise, bu olgu çok daha derin bir anlam kazanmıştır. O günlerle bizim şimdi içinde yaşadığımız günler, arada yeni bir olgu olarak çıkan kitle haberleşme araçları nedeniyle, umulandan da büyük farklılaşmalar göstermektedir. Kitle haberleşme araçları, yeni prestij iddialarında bulunan yeni üst sınıflar için birer araç olmuşlar; hatta bazen bu tür iddiaların yaratıcılığını da kendileri yüklenmişlerdir. Ulusal çaptaki seçkinlerin oluşumunda, bu dönem içinde kitle haberleşme araçlarının gelişmesi ile büyük örgütlenmelere geçişin büyük etkileri olmuştur. Kitle haberleşme araçları toplumun en üst düzeyinde bulunan bu kimselerin toplumun en alt düzeylerinde yer alan kimselere kadar erişebilmelerini sağlamıştır. Büyük tanıtma - duyurma faaliyetleri, yoktan adam yaratma, düzmece kişilik sunumları ve kitle haberleşme araçlarının durmadan daha çok satış yapma istekleri nedeniyle, Ameri-

kan halkı, bu dönemde, tarihin hiç bir döneminde hiç bir ulusun karşılaşmadığı ölçüde bu araçların propagandaları ile karşılaşmıştır.

Büyük kuruluşlar ise prestij dünyasını kendi içlerinde bile derece derece parçalara ayırmışlardır. Bu parçaların her biri ait oldukları yönetim biriminin önem derecesine göre sıralanmakta; buna göre belirli bir prestij taşımaktadırlar. Bu kuruluşlarda hiyerarşik bir şekilde yer alan kimseler, gördükleri eğitim ve bulundukları hiyerarşik konumları sayesinde, kendilerinin üstleri olanlara ve kendilerine oranla büyük iktidar sahibi kimselere karşı gerektiği şekilde saygılı davranmayı öğrenmiş kimselerdir. Bu büyük kuruluşlar olmadan hiç kimsenin kendisine karşı böyle saygılı bir astlar topluluğu bulmasına, bu denli büyük bir komuta gücü elde etmesine ve böylesine büyük bir prestije kavuşmasına olanak yoktur.

Bu kuruluşların üst kademelerinde bulunan kimselerin uşak ve hizmetkârları yoktur, ama bir yığın özel sekreterleri vardır; özel arabaları yoktur belki, ama şirketin lüks arabaları, şoförleri, Hava Kuvvetlerinin uçakları emirlerindedir; eski zenginlerin güzel, malikâne gibi köşklerine benzer evleri konakları yoktur, ama çok güzel ve zevkle döşenmiş bürolarda çalışmaktadırlar. Bugünkü seçkinlere atfedilen prestij, soylarından, ailelerinden dolayı değil, komuta ettikleri kuruluşlardan dolayıdır.

Ulusal çapa erişmiş şirketlerde mevki sahibi olmak, statü iddialarında en sağlam temeli oluşturmaktadır. Şirketler, günümüzde, varlıklı sınıflar için örgütlü iktidar merkezleri durumuna gelmişlerdir. Büyük kentlerdeki büyük şirketlerde büyük mülkiyet sahibi olanlar, bu şirketlerde yönetici seçkinler durmunda bulunanlar ve yerel sosyete üyeleri birbirlerinin prestij iddialarını değerlendirirken bu şirketlerdeki durumlarına göre yargıda bulunmakta; birçok statü ayrıcalıklarında, bu şirketlerdeki durumlarını ölçüt kabul etmektedirler.* Büyük şirketlerde çalışan bu kimseler, şirketin kendi kuruluş yapısı içindeki, dışarda diğer şirketler topluluğundaki ve genel anlamda toplumdaki prestijlerini çalıştıkları şirketlerdeki bu statülerine borçludurlar.

Askerî kuruluşlarda üst kademelerde yer alan kimsele-

* Bakınız: YEDİ Şirketleşmiş Zenginler.

rin iktidarları savaş yıllarında ve savaş-benzeri ara dönemlerde arttığı için, bugün bu kimseler de ülke çapındaki prestij sisteminde yer almış bulunmaktadırlar. Askerlerin böyle büyük bir önem kazanmaları, polisler gibi askerlerin iktidarının da temelinde şiddet kullanma tekelinin bulunmasından; kendilerine karşı koyanları bununla yola getirebilmelerindendir. Böyle olunca, da, [günümüz Amerikan toplumunda] generallerin, amirallerin ne olduklarını, bu statülerin «ne anlama geldiğini anlamamız için,» polisin «kıymetini» anlamamıza yarayan asayişsizlik, ihtilâl ve içdüzendeki bozukluklar gibi, Uluslararası düzeni tehdit altında tutan belirli diplomatik durumlara ve savaşlara gerek vardır. Ancak bu gibi durumlarda, general ve amirallerin de, tıpkı polis şefleri gibi, çağdaş devletlerin toplumsal yapıları içindeki iktidar düzeni için vazgeçilmez birer öğe oldukları ortaya çıkmaktadır.

Belirli bir ulusun büyük bir devlet olabilmesi sadece tek bir koşula bağlıdır: Güçlü bir ordusunun ve yeterli kaynaklarının olmasına; bunlar sayesinde de elinde ciddî bir savaş gücü bulundurmasına. Dünyada devletler arasındaki sıralanmada iyi bir yere gelmek isteyen devletlerin büyük çapta bir savaşı uygulayıp yürütebilecek güçte olduklarını göstermeleri gerekmektedir. Bugünkü dünyamızda bir büyükelçinin söz söylerken dayandığı fiilî güç, ülkesindeki generallerin ve arkasındaki ordunun sahip olduğu askerî güçten; ordusunun çapı ve muharebe yeteneğinden kaynak almaktadır. Askerî güç ulusların politik önemlerini belirlemekte; diğer yandan, toplumda ne denli milliyetçi bir hava varsa, generallerin ve amirallerin toplumsal değer ve itibarları da o denli büyük olmaktadır.

Bu çeşitli kurumların toplumda sahip olabilecekleri prestij, kurumdan kuruma ve içlerindeki seçkinler grubunun prestijlerine göre de değişebilmektedir. Örneğin, devlet kuruluşlarının ve ordunun savaş dönemlerinde prestiji artmaktadır. Bu dönemlerde, büyük şirketlerdeki yöneticilerin durumu eski parlaklığını yitirmekte; herkes ve toplumdaki bütün gruplar, savaş durumunda bulunan devletin koşullarına göre, yeni bir düzenlemeye girmektedirler. Fakat toplumda iş hayatının normal akışına önem verildiği sürece, iş adamlarının devlet işlerini başkalarına bırakacak kadar kendi işleriyle uğraşabildikleri normal dönemlerde, devlet görevlilerinin

önemi azalmakta, büyük işadamlarının prestiji artmakta; askerî statüler ve kamu görevlilerinin itibarları azalmaya başlamaktadır.

1920'lerde General Electric şirketinin başındaki kimse Birleşik Devletlere Başkan olmaya değer bulunmaktaydı.* 1930'larda ise Birleşik Devletlerin Bakanları, çoğu kez, yüksek ve zengin ailelerden gelen kimselere eşit sayılmıyordu.**

İş dünyasının üst çevrelerinden ve hukukçu meslekdaşlarından edindiği izlenimlere dayanan Ida Tarbell, Owen D. Young için, «çokları kendisinin 'büyük bir başkan' olacağına inanıyordu, fakat pek çokları da onun bulunması gereken yerde bulunduğu takdirde çok daha değerli bir devlet görevlisi olabileceğine inanıyordu. Biri bana 'başkanlığın onu baştan çıkarması yazık oldu' demiştir... Bu konuda içtenlikle çok daha ileri gidenler de olmuştur: Destekçisi olmak isteyen Will Rogers bundan «gurur duyduğunu»; Dr. Nicholas Murray Butler 1930 sonbaharında bir yemekte kendisiyle tanıştırıldığında, «Onur konuğumuz, 'bir makam sahibi olmamakla beraber, bir devlet adamıdır. Aslında büyük devlet adamlarının bir makam işgal etmesi ya da etmemesi önemli değildir; bu, rastlantıların bir sonucudur. Böyle bir kişinin işgal ettiği makama birtakım rastlantıların sonucu olarak gelmesi ise, kamu görevlilerinden beklenen kamu hizmetlerinin gerilemesine yol açabilmektedir.»'[28]

Bay Young 1931'de yazdığı ekonomik metafizik niteliğindeki yazılarında şöyle demiştir: «Demokratik yönetimin iş görebilmesi için bir miktar sertlik gerekmektedir. Dünya, demokratik yönetim biçiminin bunu belli bir oranda yapabileceğini öğrenmiş bulunuyor. Fakat aynı şeyin ekonomik alanda yapılamıyacağı yeni yeni anlaşılıyor. Siyaset bazen yumuşak bir tutumla da yapılır; sahnede gözler önündeyken böylesi gerekmektedir... Son on yılın tecrübeleri açıkça göstermiştir ki, ekonomimizin ve hele hele malî kuruluşlarımızın siyasî organların etki ve nüfuzundan uzak tutuhnası gerekmektedir.»[29]

** Nitekim Harold Ickes, «devlet adamlarının yaptıkları resmî ziyaretleri» anlatırken şöyle diyor: 'Kral ve Kraliçenin oturdukları bölüme sadece belirli bazı kimseler girip oturabiliyorlardı. Burada, Kabine üyesi olarak Jim Farley ile birde Hulls vardı. Fakat J. P. Morgan, John D. Rockefeller, Jr., ve Bayan

Üstelik, o günden bugüne, büyük şirketlerin üst mevkilerinde bulunan kimselere oranla, siyasal mevkilerde bulunan kimselere fazla önem ve itibar atfedilmeme durumu daha da ağırlaşmış ve ağırlaşmaktadır. Bunda, toplumdaki çeşitli seçkinlerin devlet içine girip bütünleşmeyi başarmalarının; bu işi, gereğinde, haberleşme araçlarını satın alarak ya da, şu ya da bu şekilde bu araçları kullanarak kendilerini kamu oyundan gizlemesini bilecek duruma gelmelerinin de etkisi olmaktadır. İktidarları ve servetleri, sahip oldukları ünlerini aşacak ölçülere varan pek çoklarının yaptıkları ilk iş, kitle haberleşme araçlarına el atmak ya da bunları kendi denetimleri altına almak olmaktadır. Bu kişiler, her gün biraz daha fazla mikrofonlara çıkmakta, kameralara poz vermekte ve basın toplantılarında kamuya seslenmektedirler.[31]

4

«Beşerî Bilimlerle» yakınlığı olanlar, bilindiği gibi, «prestij» kelimesini kullanmaktan kaçınır, hatta sıkılırlar. Kelimenin kökeninde büyüleyici bazı hilelerle göz kamaştırma anlamının bulunduğunu bilirler. Prestije, çoğu kez, sihirli bir güç gözüyle bakılmaktadır. «Dünyada yönetici güç, ister insanlar olsun ister fikirler,» diyor Gustave Le Bon, «esas olarak otoritesini 'prestij' kelimesiyle ifade edilen karşı konulmaz bir kuvvet sayesinde uygulayagelmiştir... Prestij, gerçekte, bir kişinin, bir eserin, ya da bir fikrin kafamız ve düşüncelerimiz üzerinde egemenlik kurmasıdır...» Bu egemenlik «bizim düşünsel eleştiri yeteneklerimizi felce uğratmakta,» ve «içimizi hayranlık ve saygıyla doldurmaktadır...»[32]

Bay Gladstone ise, «prestij» yerine, «onur» kelimesini yeğlemektedir. Fakat, doğaldır ki, Harold Nicolson'un be-

---

Cornelius Vanderbilt ve bu çevreden niceleri Kral ve Kraliçenin oturduğu bölümdeydiler. Kabinenin diğer üyeleri alt kattaki salonda, bin beş yüz kişilik konuk kalabalığının arasında dolaşıyorlar; arada-sırada Kral ve Kraliçe lütfedip bu kalabalığın arasına iniyor ve seçkince sayılanlardan bazıları Kral ve Kraliçeye takdim ediliyordu.'[30]

lirttiği gibi[33] prestij kelimesi batı dünyasının çeşitli ülkelerinde değişik anlamlara gelmektedir.* Ayrıca, prestij sahibi kişiler, prestijin sadece iktidar sahibi kimselere özgü hoş bir şey olduğuna inanmak istememektedirler. Onlara göre, sıradan insanların bu prestijli kimselerin iktidar sahibi olmalarına inandıkları doğrudur; ama bunun nedeni, bu kimselerin iktidarlarının sıradan insanlar üzerinde uygulanmakta olması değil, halkın bu yolda bir inanç taşımasıdır. Bugün de bu kavram yeterli, tam ve açık bir anlama kavuşmuş değildir. Gerçekten, bu durumuyle prestij kavramı, uygulamaya kalkışmadan ellerindeki iktidarlarını korumak isteyenler için olduğu kadar, ünlerinin çıplak iktidarlarından değil de, toplumca beğenilen niteliklerinden ileri geldiğine inanan kimseler için de uygun bir kavram olarak görünmektedir.

Fakat gerçekten, prestij sadece silâha ya da paraya dayanan bir iktidarla olmamaktadır. Bazı ünlülerin prestij kazanabilmeleri için bir miktar iktidar sahibi olmaları gerekmektedir. Seçkinler topluluğu iktidar sahibi olmadıkça prestij sahibi de olamamaktadır. Seçkinlerin iktidar ve başarıları onların ün kazanmasını sağlayabilir; seçkinler bir süre için bu ünden güç alabilirler. Fakat uzun sürede, salt üne dayanan bir seçkinler iktidarının, iktidara dayanan bir üne sahip seçkinler grubu karşısında toplumdaki yerini koruyabilmesinin olanaksız olduğu anlaşılmaktadır.

Bir seçkinler topluluğu üstün ahlâkî niteliklerinden dolayı prestij sahibi olmuşsa, iktidarını önemli oranda yitirdiğinde bile, sahip olduğu prestiji korumaktadır. Böyle değilse, iktidarı en küçük bir zayıflama gösterdiğinde, bu durum geçici bile olsa, eski prestijini koruyamamaktadır. Amerikan toplumundaki yerel sosyetelerle metropolitan 400 topluluklarının başlarına gelenler bu açıdan yorumlanabilir.

---

* Fransa'da «prestij» kelimesi, anlamca, aldatıcı, yanıltıcı, güvenilmez bir niteliği hatırlatmaktadır. İtalya'da «gerçekliği olmayan, şişirme, uydurma» bir şeymiş gibi görünmektedir. Almanya'da hepten yabancı köklü bir kelime olarak kalmakta; Almanca **Aushen** ya da «itibar» kelimesine yakın bir anlama gelmekte; bazen de, Alman toplumunda bu gibi kelimeler akla hemen öyle şeyler getirdiği için, «ulusal onur,» «ulusun itibarı» gibi anlamlara gelmektedir.

Amerikan toplumundaki prestij sorununa ilişkin teorisinde, daha çok, prestijin psikolojik açıdan ne gibi gereksinmeleri karşıladığına önem veren Thorstein Veblen, prestijin toplumsal işlevine gereğinden fazla ağırlık atfetmiştir. Oysa prestij, sadece, bireyin *ego*'sunu tatmine yarayan sosyal bir saçmalık değildir: Prestijin, her şeyden önce, toplumda birleştiricilik işlevi vardır. Veblen'in küçümsediği birçok toplumsal olgular -örneğin, çoğu «statü davranışları»- çeşitli hiyerarşilerdeki ve çeşitli bölgelerdeki seçkinler arasında bağlayıcı, birleştirici bir işlev yüklenmişlerdir. Statü odaklarının işlevi karar alma iktidarına sahip çeşitli seçkinler için bir buluşma ve bir araya gelme ortamı yaratmaktır. Boş zaman faaliyetlerinin işlevi ise, üst sınıf içinde yer alan çeşitli kesimler ve öğeler arasında bir işbirliği ve eşgüdümleme sağlamaktır.

Varlıklı yüksek aileler ve seçkinler için açılan okullar arasındaki ilişkilerde görüldüğü gibi, statü faaliyetlerinin bir işlevi de evlilik piyasası yerine geçmektir. Bu nedenle, statü faaliyetleri, zerafet gösterisinde bulunmak, orkideler sunmak, beyaz satenlerden kostümler giymek gibi psikolojik tatminler sağlamanın da ötesinde, çok işlere yaramakta; varlıklı sınıfın üyeleri arasında yakınlık ve bağlılık sağlamakta; oğulları ve kızları üzerindeki tekellerini koruyarak varlıklıların soy zincirlerini sürdürmelerine de yardımcı olmaktadır.

Snobca nitelikler ve edimler ise, bunları yapmaya gücü yetecek nitelikteki varlıklılara başkalarına kapalı bir özel hayat kesimi sağlamaktadır. Başkalarının kendi aralarına girmesine engel olmakla, yüksek ve iktidar sahibi kimseler kendileri için ayrı ve başkalarına «kapalı» bir dünya yaratmakta; çocuklarını yarının karar-alıcıları olarak yetiştirmek için, bu özel dünyalarında yaptıkları özel tartışma, konuşma ve görüşmelere çocuklarını erken yaşlarda katmaktadırlar. Böylece, çocuklarına, kişiliğin dışında nitelikler taşıyan karar-alma işi için gerekli kişisel duyarlılık niteliğini kazandırabilmekte; geleceğin seçkinlerinin karakter yapısını da kendi elleriyle biçimlendirmek istemektedirler.

Günümüzde prestijin ve statü edimlerinin bir başka işlevi daha vardır ve en önemlisi de budur. Prestij, iktidara cilâ olmakta; iktidara otorite niteliği kazandırmakta; toplumsal tehditlere karşı korumaktadır. «Prestij, başarı kazanmak

isteği heveslilik gibi ortaya çıktı mı, yitirilir,» diyor Le Bon, «çok kısa sürede, kalmaz olur. Üzerinde tartışmalar başlayınca da, birden bire olmamakla beraber, zayıflamaya başlar... Prestij, hakkında kuşku duyulmaya başlandığı anda zaten prestij niteliğini yitirmeye başlamıştır. Prestijlerini uzun zaman koruyabilmiş tanrılar ve kişiler bu konuda hiç bir tartışmayı hoşgörüyle karşılamamışlardır. Kalabalığın hayranlığını korumak için, kendinizle kalabalık arasında bir mesafe bırakmanız gerekmektedir.»[34]

«İktidarı iktidar sahibi olmak için istemek» psikolojik bakımdan, prestij tatminine dayanır. Fakat Veblen, seçkinler sınıfının hizmetkârlarına, uşaklarına, köpeklerine, spor faaliyetlerine ve karılarına karşı öylesine küçümseyici bir tutum takınmaktadır ki, seçkinlerin askerî, ekonomik ve siyasal alanlardaki faaliyetlerinin gülünecek, küçümsenecek hiç bir yanları olmadığını gözden kaçırmaktadır. Kısacası Veblen, seçkinlerin ordular, fabrikalar ve şirketler üzerindeki iktidarlarını görmüş, fakat bununla seçkinlerin eğlendirici, hafifsenebilecekmiş gibi görünen edimleri arasındaki bağlantıyı kavrayamamıştır. Bence Veblen, iktidar açısından ne denli büyük ve karmaşık bir önem taşıdığını göremediği için, statü sorununu gerektiği ölçüde ciddîye almış sayılmaz. Veblen, «başkalarını görmüşse de, zamanında iktidar seçkinlerinin prestijlerinin ne olduğunu, neye yaradığını fazla farkedip anlayamamıştır.»[35]

Veblen'in prestij anlayışıyle, hatta prestijin görünümleriyle ilgili sözlerinin daha önce, onsekizinci yüzyıl sonlarında John Adams tarafından söylenmiş olduğunu bilmek, Veblen'i küçümsememizi gerektirmez. Veblen'in teorisi eskiden de bilinen, birçoklarınca dile getirilen bir olguyu çok parlak bir biçimde ve okur-yazar kamu oyunun tam bu sorunla ilgilenmeye başladığı bir dönemde anlattığı için önem taşımaktadır. Ne var ki, iki bakımdan Adams, Veblen'den bile ileridedir: Soruna psikolojik açıdan çok daha zekice ve gelişken, karmaşık bir çerçeve içinden bakabilmiştir. John Adams'ın yaptığı değerlendirmelerde, yer yer, toplumsal ve kişisel yaşamın gerçeklikleri saydığı «statü olguları» ve «siyasal alan» arasında bağıntılar kurmaya çalıştığı; kendi kuşağının bu sorunu algılamaktan bile uzak olduğu bir dönemde, prestij sorununun anayasa yapma işiyle de ilgili bir sorun olduğunu farkettiği görülmektedir. Adams, bir

ulusun statü sistemini, Veblen'in anlamadığı şekilde anlayabilmiş; siyasal yanını kavrayabilmiştir. Bu konuda en iyisi John Adams'ın yazdıklarına bakmaktır:

«Ölüm, yatağımızın başucuna geldiğinde, ünvana bakmaz, derler. Belki gerçekten böyledir bu. Ama ölüm karşısında zenginlik, iktidar, özgürlük ve diğer bütün dünya nimetleri de aynı durumda değil midir?.. Buna bakıp da, ün, özgürlük, mülkiyet ve hayata önem vermememiz mi gerekecek? Ölüm eşiğimizden adımını attıktan sonra hükmü yok diye, bütün dünya işlerini yöneten yasaları ve devleti bir tarafa mı atalım?

Bu dünyada en büyük armağan *itibar* ve başkalarınca *takdir* olunmaktır -en büyük ceza ise *ihmale* uğramak ve *horlanmaktır.* Bunların böyle olmadığını düşünen tek kimse var mıdır? Başkaları tarafından kendimize itibar gösterilmesini istemek açlık arzusu kadar doğal bir istektir- ve ihmale uğramak, hor görülmek dünyadaki hayatımızda bir böbrek ağrısı kadar, damla hastalığı kadar acı vericidir... Bu tür istekleri bir düzene bağlamak da devletin görevlerindendir. Bunlar, bir noktadan sonra, hükümet etmede de birer araç yerine geçmektedirler. Toplumda düzenin ve itaatın yeterli biricik aracı budur; yasalara itaatı etkinlikle sağlayan da budur. Çünkü, o olmadan ne insan aklı, ne de ordular bir iş yapamazlar. Her kişisel nitelik, her iyi talih insana bu evrensel itibar, sevgi, hayranlık ve takdir duygularından ne derece bir nasip sağlıyorsa, o derecede işe yarar, aranan bir şey olur...

«Fırsatlar daima insanın istek ve arzularını kamçılar; onları ihtiras haline getirir; ve eğer bu kuralın dışına çıkacak kadar tamiri olamaksız bir durumla karşılaşılmışsa, tehlike gözle görülür bir nitelik kazanacaktır. O zaman hemen anlarız ki, her ihtirasın başka biri ile dengelendirildiği bir yönetim biçimi, kamunun bu tür tehlikelerden, kötülüklerden, rekabetlerden, kıskançlıklardan, nefretlerden ve çekememezliklerden korunması için biricik yönetim biçimidir.»

Her örgütün istikrarlı, dayanıklı bir seçkinler grubuna ihtiyacı vardır ve bu seçkinlerin prestij sahibi olmaları gerekmektedir. Veblen'in analizlerinde bu konuya değinilmemiştir. Bugün Amerikan toplumundaki servet sahibi seçkinlerle, özellikle iktidar sahibi seçkinler için prestij sahibi ol-

mak gerçekten ve bilinçli olarak duyulan bir gereksinmedir.

Ondokuzuncu yüzyıl boyunca ne siyasal seçkinler ne de askerî seçkinler ulusal prestij sisteminin yukarılarında bir yerlere gelememişler, hatta buralara yaklaşamamışlardır bile. John Adams'ın bu yoldaki telkinlerine uyulmamıştır.[37] Amerikan toplumundaki kibarlar topluluğunu, resmî görevlilerin dışında kalan öbür kuvvetler oluşturmuşlardır. Zaten bunun böyle olması gerekliydi de. Ekonomik seçkinlerin -bu özellikleri bakımından apayrı bir grupturlar- ekonomik iktidar sahibi olması ise, Amerikan toplumunda soya-sopa dayanan bir ulusal statü sistemi kurma girişimlerini alt-üst etmiştir.

Son otuz yılda ekonomik, siyasal ve askerî seçkinler arasında bir statü alışımına yönelindiği görülmektedir. Bu gruplar, hep birlikte bir iktidar seçkinleri topluluğu meydana getirmekte ve iktidar sahibi kimselerin her zaman her yerde yaptıkları gibi, sahip oldukları iktidarı otorite sağlayan statüler aracılığı ile sağlamlaştırmak, «cilâlamak» istemektedirler. Eskiden beri içlerinde yaşattıkları bu istekleri nedeniyle, yeni statü ayrıcalıklarını daha da güçlendirmişlerdir. Bu durum, yeni üst sınıf üyelerinin çalıştıkları şirketlerin hesabına geçirebildikleri masraflarla yürüttükleri yaşayışlarından da anlaşılmaktadır. Bunun kökleri, şirketler dünyasının yaşam biçimine dek inmektedir. Fakat bu kimseleri zor bir sorun beklemektedir: Ülkenin kültür dünyasında bugünkü yerlerine geldikten sonra, televizyondaki, eğlence sanayiindeki «şaklabanlardan» ve şu türlü bu türlü «kraliçelerden» oluşan profesyonel ünlülerin aralarına girmesinden hoşnut olabilecekler ve Amerikan toplumunda seçkinler topluluğunun temsilciliğini bunların almasına boyun eğecekler midir?

Horatio Alger hâlâ yerini korumaya devam ediyorsa da, diğer tanınmış eski üst sınıf üyeleri, her gün biraz daha, aralarındaki en güçlülerin etrafında toplanmıyorlar mı? Demokratik liderlik gereği uyulan bazı ritüeller ilerde de yaşayacaktır, fakat bu arada, yeni yetmelerin oluşturduğu bir yeni üst sınıf resmiyet kazanmakta; halk katlarında yer alanlar ise, kendilerine neresi uygun görülüyorsa o toplumsal tabakalara ilişivermektedir. Bunun böyle olmamasını beklemek, insanlık tarihinin ortaya koyduğu

gerçekleri görmezlikten gelmek demektir. Fakat ne var ki, liberallerin -gerçek iktidarlarını örtecek bir şal olarak- kullandıkları yaldızlı «lafları» ve şaklabanlarla yıldızların oluşturduğu profesyonel ünlülerin yaptıkları -statülerinin verdiği hoşnutluğun sonucu olarak- sayesinde gerçek iktidar seçkinleri halkın dikkatini çekmemekte; «gölgede» kalabilmektedir. İçinde yaşadığımız şu bunalımlı günlerde iktidar seçkinlerinin bu durumdan hoşnut olmadıklarını söylemek gerçekten zordur.

5

Bugün için, Amerikan toplumundaki ünlülerin arasında hem değersiz hem de değerli öğeler bir arada bulunmaktadır. Bütün isimlerin ardında ise, dergilerden, gazetelerden, filmlerden, radyo ve televizyon programlarından, bazen aslını görmeden sadece hayal gücümüzle tanıdığımız «simalar» bulunmaktadır. Günümüzde alt tabakaların üyesi olan kimseler toplumun üst tabakalarından her gördüklerine ünlü ve itibar sahibi bir kimseymiş gibi davranmaya başlamıştır. Ünlüler dünyasında yer alan kişiler, günümüzün kitle haberleşme araçlarının yansıttığı görünümleri sayesinde, çok değişik kişilikler kazanmışlardır.

New York'un hemen göbeğinde, bir ucu mezarlığa bir ucu da nehre çıkan kısacık bir cadde boyunca, çeşitli şirketlere ait lüks otomobiller duruyor ve içlerinden çok-çok zengin kimseler iniyor. Arkansas'ta tıraşlanıp düzeltilen tepelik bir yerde, şimdi ölmüş bulunan bir milyarderin torunu, ilkokul çocuğu gibi heyecanlı, kendine bir çiftlik kurduruyor.[38] Birleşik Devletler Senatosundaki grup odalarından birinde yedi senatör televizyon kamerası karşısında konuşuyorlar. Texas'lı bir petrol zengini, söylendiğine göre, günde 200 bin dolar kazanabiliyor.[39] Maryland'de bir yerlerde kırmızı pelerinler giymiş birtakım insanlar av partisinde eğleniyorlar. Park Avenue'deki dairesinde oturan ve zengin bir kömür madeni işletmesi sahibinin kızı olan biri, yirmi aydan beri boşanma isteğini kabul etmediği kocasından beş-buçuk milyon dolarlık tazminat aldıktan sonra, hemen boşanıyor.[40] Kelly Field'de bir general, beklemekten, esas duruştan patlayacak hale gelmiş askerleri denetliyor; ama

kendisi kimsenin ne durumda olduğunun farkında bile değil, Elli Yedinci Sokakta güzel ve pahalı kadınlar vitrinlerdeki yapay mankenlere; üstlerindekilere bakıyorlar. Las Vegas ile Los Angeles arasında bir yerlerde, Amerikan asıllı bir Kontes trende, kompartmanında, upuzun mink kürkünün içinde, çeyrek milyonluk mücevherleri yerlere saçılmış, ölü bulunuyor.[41] Boston'da şirketin genel merkezinde «Müdürler Kurulu» şirketin sanayi kuruluşlarından üçünün, personeli bulunduğu yerde bırakarak, Nashville'e taşınmasını emrediyor. Ve Washington'da, çevresi yüksek rütbeli asker danışmanlar ve bilim adamlarıyla dolu aklı başında bir politikacı, bir Amerikan uçak filosuna Hiroşima'ya akın emri veriyor.

Bu kimseler, kışı ve soğuğu İsviçre'den bilirler. O da tatil yapmak için isteyerek gittiklerinde ne gördülerse o kadar! Şubat ayında eğlenip dinlenmek için gittikleri güney adaları da olmasa, güneş altında ter dökmenin ne demek olduğunu unutacak durumdadırlar. Öyle insanlardır ki bunlar, dünyaya «efendiliğe» gelmiş gibi, her diledikleri zaman her diledikleri yere gidebildikleri için, mevsimlere hükmedebilmekte; çeşitli yerlerde, çeşitli evleri olduğu için, çeşitli yerlerde uyuyup uyanabilmekte; pencerelerinden baktıklarında her sabah değişik manzaralar görebilmektedirler. Viskinin en eskisi, günahın ve işretin ise en yenisi onlarındır; ıslak dudakları aralık genç bir sarışın, tek telefonda, dünyanın neresi dese, yanında gitmeye hazır... Gümüş rengi bir Mercedes durmayı hiç sevmezmiş gibi koşuyor, koşuyor, dağ yollarında, büklüm büklüm... Washington'dan, Texas'daki Dallas'tan sayıları 103'e varan kadının kullandıkları özel rujların her birine 300 dolardan fazla para ödedikleri açıklanıyor gazetelerde. On kişilik mürettebatıyle New York'dan uzaklarda seyreden bir yatta seçkinlerden biri şezlonga uzanmış... New York'daki yazıhanesinden, Maliye Bakanlığı müfettişlerinin gene şirketin hesaplarını kurcalamaya başladıklarını bildiren bir mesaj geliyor... endişeli... ne yapacağını düşünüyor.

Gene bu seçkinlerden biri üzerinde dört telefon duran kocaman masasında. Bazıları ise büyükelçi: Yemekten sonra salona geçmişler, aralarında konuşmaya dalmışlar. Bir başkası havaalanında uçaktan iniyor, arabaya biniyor. Şoförün arkasında gizli servisten biri duruyor. Dışarda, iki

yanda, motosikletli polisler. Onların arkasında da upuzun bir kuyruk: Otomobiller, otomobiller... Bir kısmı ise, büyük olanaklara sahip; kimsenin iyiliğine muhtaç değiller: Kimse tarafından bekletilmeyen; tersine, kapısında, görüşmek isteyenlerin sırada beklediği kişiler. Başka birileri *Çok Önemli Kişiler* (VIP) denen seçkinler; Generalin jipiyle savaş bölgelerinde oraya-buraya dolaşıyorlar. Bazıları en iyi yerlere, en yüksek görevlere geliveriyor. Seslerinden, konuşmalarından, davranışlarından belli: Özenle, ama rahat içinde yaşatılmış, yetiştirilmişler bir şeyler olmak, bir yerlere gelmek için... Ve gelmişler de...

Bunlar gazetelerde, radyolarda, sinemaya gittiğinizde aktüalite filmlerinde, televizyonlarınızda adlarını işittiğiniz, yüzlerini gördüğünüz, seslerini duyduğunuz, ama ne tanıdığınız, ne yakından bildiğiniz, ne de uzaktan da olsa kendisini görmediğiniz seçkinler. Her şeyin onların yönetiminde olduğu; ya da, güvenilir kaynaklara göre, olayların yaratıcısı olan kimseler. Ama işin gerçeğini bilemezsiniz. Sizin kuşağınız için tarihi bu kişiler yazacak. Bazısında sürü sürü hukuk danışmanları, muhasebe uzmanları çalışıyor. Bunlar, kısacası, toplumda en iyi, en üst yerlerde bulunan kimselerdir. Ve pahalı olan ne varsa her şey, zenginler için tamamlayıcı birer öğe olarak ortada, onların. Nereye baksanız tumturaklı bir sesle para konuşuyor: Servetten, iktidardan, ünden söz ediyor, kendine güvenen bir sesle.

5 EN ZENGİNLER

Günümüzde pek çok Amerikalı, toplumdaki büyük servetlerin I. Dünya Savaşından önce yapılmış şeyler olduğunu, ya da en azından, 1929 bunalımından sonra bu yolun kapandığını sanmaktadır. Böyle düşünenlere göre, Texas dışında başka yerlerde büyük zengin diye kimse kalmamıştır, varsa bunlar da «ölmek» üzere olan eski zenginlerdir ve servetleri ya hayır işleriyle uğraşan kurumlara ya da vergi dairelerine kalacaktır. Bunlara göre, bir zamanlar Amerika'da efsaneleşmiş servetler, efsaneleşmiş zenginler olduğu doğrudur; ama şimdi o günler geçmiş ve toplum bütünüyle bir orta sınıf toplumu olmuştur.

Bu tür düşünceler pek doğru değildir. Milyoner üreten bir mekanizma olan Amerikan kapitalizmi bu tür temelsiz kötümserliklerin çok ötesinde ve çok daha iyi durumdadır. Sıradan milyonerler gibi, inanılmaz servetlere sahip zenginler de bugün hâlâ toplumumuzda vardır. Kaldı ki, Birleşik Devletlerin II. Dünya Savaşı için giriştiği örgütlenmeden bu yana, yepyeni bir tipte iktidara sahip bulunan yepyeni tipte zenginler ortaya çıkmış; eski zenginlerin arasına bir de bunlar karışmıştır. Bu zenginler, tarihin hangi dönemindeki, hangi ülkedeki ve hangi tabakadaki zenginlerini alırsanız

alın, onlardan geri kalmayacak kadar zengin ve iktidar sahibidirler. Amerikan toplumunda bugün eski ve yeni zenginler birleşik bir varlıklılar sınıfı meydana getirmektedirler.

1

Bilim çevrelerinin, bir bölümünü de büyük zenginlerin teşkil ettiği iş çevreleri hakkındaki görüşlerini nasıl değiştiri değiştiriverdiklerini incelemek ilginçtir. Büyük işadamlarının en zenginleri olan, «krallar» hakkında gazetelerde yazılar yayınlamaya başlandığı günden itibaren, yüreği pek ve bıçkın gazetecilerle birlikte çeşitli bilim adamlarının da akademik dergilerde bu konuda yazılar yazmaya, kitaplar yayınlamaya başladıkları görülmüştür. «hırsız baronların» marifetleri gün ışığına çıkınca, Gustavus Myers'in o zamana kadar ilgi görmeyen eseri *Modern Library* yayınlarından *best-seller* olmuş; Matthew Josephson ve Ferdinand Lundberg kendilerine sık sık atıflar yapılan yazarlar arasına girmişlerdir. Bugün ise, savaş sonrasının tutucu havası içinde, «hırsız baronlar» artık sınaî devlet adamları sayılmaya başlamışlardır. Halkla ilişkiler denen bir çeşit reklamcılık oyunlarının önemini kavramış bulunan büyük, dev şirketler ve kurumlar kendi tarihlerini yazdıracak bilim adamlarını da bulmuşlar; kendilerini eskinin büyük «kralları» gibi, yaratıcı ekonomi kahramanları olarak göstermeye başlamışlardır. Bu kahramanlar ne yapmışlarsa, herkes, bütün insanlar yararlansın diye yapmışlardır. Bu nedenle de, şirketlerinin başında yönetici olarak bulunan kimseler üstün kişilikleri sayesinde onlara vekâleten yönetme hakkı kazanmışlardır. Fakat yönetimlerinde «kahramanların» kendilerinden beklediklerini vermeye çalışmaktadırlar. Bu satırları okuyunca insanın, tarihçiler bunları böyle yazabilmek için yüzyılı aşkın bir tarihe ait bilgileri bir tarafa bırakmışlar, devir kimin devri ise, dünyaya onların gözüyle bakmışlar diyeceği geliyor.

Büyük zenginler dün de bugün de, genel olarak, iki açıdan ele alınıp değerlendirilmektedirler. Birincisi, biraz da, zenginlere kara çalmak isteyenlerin yazdıklarıdır. Bunun en iyi örneği Gustavus Myers'in, Balzac'ın, «her büyük servetin ardında bir hırsızlık vardır» sözünü esas alan

ve çok bilmiş bir edayla yazılmış hacimli eseridir. İç Savaş sonrası dönemde dev servetlere kavuşan «hırsız baronlar», Cumartesi günleri ucuz satış yapılan dükkânlara üşüşen kadınlar gibi, halkın küçük tasarruflarını ele geçirmek için yapmadıklarını bırakmamışlardır. Bu zenginler çeşitli ulusal kaynakları istismar etmişler, kendi aralarında ekonomik savaşlara girişmişler, bazen bir araya gelip birleşmişler, özel sermayeye kamu alanının dışında bir üstünlük kazandırmışlar, amaçlarına erişmek için her yöntemden yararlanmışlardır. Demiryolları ile ucuz tarife üzerinden navlun anlaşmaları yapmışlar; gazete ve gazetecileri satın almışlar; rakip ve bağımsız çalışan şirketleri yıkıp yok etmişler; kendi hak ve ayrıcalıklarını korumak için en becerikli hukukçuları, en ünlü devlet adamlarını kullanmaktan kaçınmamışlardır. Tanrının «efendilik» yapsınlar diye yarattığı bu büyük zenginlerin iblisce bir yanı olsa gerektir; bunlara «hırsız baron» demek haksızlık sayılmamalıdır. Gerçekten, kişisel servet olarak 100 milyon dolarlık malı-mülkü normal yollardan bir araya getirmek çok güç, hatta olanaksızdır. Bu iş, ancak normal olmayan yollardan başkalarına bu tür işleri yaptırıp, elini pisliğe bulaştırmamayı becerenlerin yapabileceği bir şeydir. Büyük miktarlarda para kazanmak kolay değildir, ama işin tehlikeli yanı başkalarının sırtına yüklendikten sonra büyük paraların kazanılması kolaylaşmaktadır. Bu bakımdan, diye devam ediyor bu birinci görüşte olanlar, on milyon insandan onar *cent* çalmak, silâh zoruyla on banka soyup 100 bin dolar almaktan çok daha kolaydır.

Büyük zenginler hakkında ileri sürülen bu tür sert yergilere sık sık karşı çıkılmış ve çıkılmaktadır. Ancak bu karşı çıkışlar, bu tür eleştiricilerin ileri sürdükleri görüşlerinde dayandıkları gerçekler yanlış ya da yanıltıcı olduğu için değil, bunların meşruluk, ahlâk ve kişilik açısından değerlendirmelere dayanmaları; büyük servet sahibi dev zenginlerin kendi dönemlerinde ve bulundukları yerlerde icra ettikleri ekonomik işlevlerin önemini kavrayamadıkları gerekçesiyle yapılmaktadır. En yetenekli biçimde Joseph Schumpeter tarafından ifade edilen bu ikinci görüşe göre, büyük servetlere sahip dev zenginler, kapitalizmin yükselme döneminde bir kasırga gibi esen yenilikler ve buluşların öncüsü olmuşlardır. Bu kimseler kişisel zekâları, bece-

rileri ve insan üstü gayretleriyle yeni tekniklerle, değişik malî yöntemlerle çalışabilen, ya da eski usulleri yeni amaçlar için kullanabilen işletmeler kurmuşlardır.

Zenginler, bu teknikler ya uyguladıkları yeni ekonomik kuruluş biçimleri sayesinde, kapitalist gelişmede motör rolü oynamışlardır. Bu teknikleri bulan, yeni kuruluş biçimlerini bulup geliştiren, bunlara kumanda eden söz konusu dev zenginler kapitalist gelişmenin hızını saptayıp ayarlayabilecek bir güce erişmişlerdir. Büyük girişimcilerin [müteşebbislerin] «yaratıcı yıkıcılıklarını»* açıklamak için ileri sürdüğü teorisinde Schumpeter, görülüyor ki, kapitalist gelişme ile toplumsal tabakalaşmayı birlikte değerlendirmiş olmaktadır.[1]

Bazılarınca «hırsız», bazılarınca «yenilikçi» sayılan büyük girişimcilerin bu görünümlerinin birbirleriyle çelişki içinde olmaları gerekmektedir: Bunların her ikisi de büyük ölçüde doğru olabilir. Çelişki, dev zenginlerin bu büyük servetlerini ne şekilde kazandıklarını inceleyen kimselerin soruna farklı içerikler açısından bakmalarından meydana gelmektedir. Myers, daha çok, yasal koşullara, uygulamada bunlara uyulup uyulmadığına ve kişilerin en haşin psikolojik özelliklerine önem ve ağırlık vermiştir. Schumpeter ise bu kişilerin, çeşitli dönemlerde kapitalizmin ekonomik ve teknolojik gelişme mekanizmasında oynadıkları rol üzerinde durmuş; ancak, hiç çekinmeden oldukça cesaretli kişisel moral değerlendirmeler yapmış; her kuşakta sadece üstün yetenekleri ve enerjisi olan kimselerin kendi kurdukları, geliştirdikleri mekanizmalar sayesinde toplumda en yüksek yerlere gelebildiklerini savunmuştur.

Büyük zenginler sorunu bir büyük sorunun; bireylerin kurumlara nasıl bağıntılılaştırıldığı, ve sonunda, hem bireylerin hem de belirli kurumların kendi rollerini içinde icra ettikleri toplumsal yapıya nasıl bağıntılılaştırıldığı sorununun bir örneğini teşkil etmektedir. Bazen kurumları insanlar biçimlendirseler de, insanları seçen ve belli bir kalıba sokan

---

* Schumpeter'e göre, girdikleri iş dalında yeni yöntemler kullanan ve kuruluşca yeni biçimler deneyebilen büyük girişimciler, kapitalist sistem açısından başarılı, etkin işletmeler kurmakta, fakat diğer yandan, eski tarz kuruluşları ezip yok etmektedir. (ç.n.)

daima kurumlar olmaktadır. Hangi dönem için olursa olsun, bireylerin karakteri, iradesi ya da zekâları ile onlara bu yetenek ve becerilerini kullanma olanağı veren objektif kurumsal yapı arasında bir denge kurulması gerekmektedir.

Bu tür sorunları, zenginlerin kurnazlıklarından, hilebazlıklarından, dogmatik ve kararlı oluşlarından, zeki oluşlarından, inanılmaz derecede şanslı oluşlarından, inatcılık derecesinde sebatkâr oluşlarından, ya da insan üstü bir enerjiye sahip oluşlarından söz ederek açıklamak zordur. Bütün bunlar, büyük servetler edinmiş kimselerin yaptıklarını, ettiklerini belirtmekte yararlanılabilecek; değişik moral yargılara dayanan değişik değişik anlatımlardır. Ne Gustavus Myers'in dayandığı insafsızlık ve yasa dışı olma özelliği, ne de günümüzde birçok tarihçinin rahata kavuşmasını sağlayan uzak görüşlü olma, endüstriyel devlet adamlığı gibi sözler bu konuda gerçek birer *açıklama* sayılamazlar -bunlar olsa olsa, ya bir çeşit suçlama, ya da bir çeşit «şakşakçılıktan» başka bir şey değillerdir. Modern sosyal psikolojinin de herhangi bir toplumsal ya da ekonomik tabakanın yükselişini, bu tabaka üyelerinin kişisel özelliklerine dayanarak açıklamaktan kaçınmak isteyişi bu yüzdendir.

Bu konuda çağdaş düşünce açısından daha akla yakın olan bir açıklama objektif koşullardan yola çıkarak yapılmaktadır. Anlamamız gereken nokta, kişilerin zengin olmasını sağlayan fırsatların objektif yapısı ile, kişilere bu fırsatlardan yararlanma olanağı veren kişisel özelliklerin birlikte değerlendirilmesi gerektiğidir. Bugün açıkça görülmektedir. ki, liman işlerini haraca kesen gangsterler arasında yer kapmak ve yükselmek isteyen biri ile kavga-döğüş bilmeyen örgüt önderleri arasında yer kapmak ve yükselmek isteyen birinin çok değişik kişisel özelliklere sahip olması gerekmektedir. Amerikan kapitalizminde de 1870'lerde zenginler arasına girip yükselmek isteyenlerle, seksen yıl sonraki zenginler arasına girip yükselmek isteyenler için sahip olunması gereken kişisel özelliklerin farklı farklı şeyler olması olağandır. Bu nedenle, işin can alıcı noktası, büyük zenginlerin kişisel özelliklerinin ve davranışlarının zengin oldukları dönemin koşulları açısından değerlendirilmesi gerektiğidir.

Kaldı ki, büyük zenginlerin durumlarının, birey olarak

sahip oldukları kişisel özelliklere dayanarak açıklanmak tenmesi safsatadan başka bir sonuç vermez. Örneğin, her şeyin paraya bağlandığı: Paranın temel değer sayıldığı bir toplumda neredeyse «yetenek» testinin servet edinmenin gerçek ölçüsü sayılması gerektiğini söyleyenler var: «Madem bu kadar zekiymişsin, niye zengin değilsin?» Ve yeteneklilikte tek ölçü, para kazanıp kazanamamak olduğu için de, kişilerin yeteneklilik dereceleri zenginlik derecelerine göre saptanmakta; en zengin kimse en yetenekli kimse de sayılmaktadır. Fakat bunun böyle olması halinde yeteneğin zenginliği açıklamakta yeterli olamayacağı; önce vet edinebilmeyi yetenekliliğin bir belirtisi sayıp, sonra da yetenekliliği para kazanmanın bir ölçüsü saymanın aynı şeyi iki kere kendisiyle açıklamaktan; büyük zenginler zengin oldukları için yetenekli, yetenekli oldukları için de zengin kişilerdir, demekten başka bir şey olamayacağı unutulmaktadır.

Carnegie'nin gençliğindeki ekonomik koşullar, sonraki şanslı yıllarındaki yükselmesinde, annesinin pratik kafalı bir kadın olmasından çok daha etkin olmuştur. Komodor Vanderbilt* gerçekten çok «sert, insafsız» biriydi. Fakat zamanında politikacılar ve devlet mekanizmasındaki yetkili kişiler parayla satın alınması kolay kimseler olmasaydı Vanderbilt'in o kadar çok demiryolu ihalesi kazanamayacağı açıktır. Örneğin, o günlerde bir Sherman Kanununun yürürlükte olduğunu büyük şirketler arasındaki birleşmelerin o zamanlar da yasaklanmış olduğunu düşünün.[2] O zaman, böyle şeyler olsaydı, günümüzdeki dev zenginlere -kişisel nitelikleri ne olursa olsun- rastlayabilecek miydik? Amerika'daki büyük zenginleri anlamak için önemli olan, Haroldson L. Hunt'un psikolojik özelliklerinden çok, petrol alanlarının coğrafî dağılımı ile vergi mevzuatını; John D. Rockefeller'in çocukluğundan çok, Amerikan kapitalizmin hukukî esaslarını ve yönetimin başındakilerin yiyiciliğe, yolsuzluğa yatkınlığını; Henry Ford'un sınırsız enerjisinden çok, kapitalist mekanizmanın teknolojik ilerlemesini; Sid Richardson'un dirayetinden çok, savaşın petrol ihtiyaçlarını artırıcı

---

* Corneluis Vanderbilt (1794-1877); Amerikalı büyük kapitalistlerden, demiryolu müteahhidi. (ç.n.)

etkileriyle vergi kaçakçılığının yol açtığı zararları; F. W. Woolworth'un iyilikseverlik ve kanaatkârca yaşantısından çok, bugünkü gelir dağılımı sistemi ile kitle tüketiminin oluşumunu bilmekti:. Belki de J.P. Morgan bütün çocukluğu boyunca yetersizlik duygularından çekmiş, babası, Morgan'ın ilerde doğru dürüst bir adam olabileceğine inanmadığı için, çok üzülmüştür. Bu duygu yüzünden iktidar için iktidar tutkusuna saplanmış da olabilir. Ama bütün bunlar, Morgan 1890'larda gene bir köyde, ama Hindistan'da bir köyde yaşamış olsaydı bir işe yarayacak mıydı? Büyük zenginleri gerçekten tanımak ve anlamak istiyorsak, her şeyden önce, bu kimselerin zengin oldukları toplumun ekonomik ve siyasal yapısını kavrayıp anlamamız gerekmektedir.

Verimli bir sistem ve para kazanmaya yarayan bir mekanizma olarak kapitalizmin çalıştırılması, işletilmesi büyük çapta ulusal kaynaklara ve çok çeşitli tipte insanlara ihtiyaç vardır. Bazı belirli ekonomik, materyal ve siyasal koşullar bulunmadığı sürece, kim olursa olsun, ne nitelikleri olursa olsun, büyük servetler yapması beklenemez. Amerikan toplumundaki büyük servetler, belirli bir ülkede gerçekleştirilmiş belirli bir sınaileşme biçiminin sonucudurlar. Bu belirli sınaileşme biçimi özel işletmeler eliyle gerçekleştirildiği için bazı kimseler inanılmayacak kadar çok sayıda insanın üretim gücüne hükmedebilecek stratejik yerlere gelmişler; bilimin gücü ile emeğin gücünü kendi ellerinde birleştirmişler; insanın doğa ile ilişkilerini denetim altına almışlar ve bundan milyonlar kazanmışlardır. Bu düşüncelerimizi doğrulayan sadece geçmişte olan-bitenler değildir. Günümüzde sınaileşme sürecini henüz tamamlamamış toplumlarda olanlara, ya da, başka yollarla sınaileşmiş toplumlarda olan-bitenler de bu düşüncelerimizi doğrulamaktadır.

Sovyet Rusya'nın sınaileşmesi, toplumların mülti milyonerlerin büyük hizmet ve çabaları olmaksızın da sınaileşebileceğini açıkça göstermiştir. Sovyetler Birliğinin bunu siyasal özgürlük bahasına gerçekleştirmiş olması sınaileşme *gerçeğini* değiştirmez. Büyük özel şirketler -ve bu şirketler sayesinde milyonlarına milyonlar katan mülti milyonerler- bir toplumu sanayi toplumu yapmakta bir yoldur, ama tek ve biricik yol değildir. Amerika'da, büyük bir tarımsal ülkenin güçlü bir sanayi ülkesi durumuna dönüştürülmesinde bu yol izlenmiştir. Büyük zenginlere, sınaileşme süreci sayesinde bü-

yük servetler edinme olanağını da işte bu belirli biçimdeki sınaileşme sağlamış; hatta, bunu gerekli kılmıştır.

Amerikan'ın izlediği bu belirli sınaileşme biçimi sayesinde büyük servetler edinilmişse, bu büyük zenginlerin nitelikleri; yaptıkları, ya da yapmadıkları sayesinde değil, başka birçok güçlerin ve olguların sayesinde olmuştur.

Bu oluşumdaki etkin temel olgular anlaşılması zor şeyler değildir. Amerika'da insan eli değmemiş doğal kaynaklar bulunmuştur. Doğal kaynaklarla dolu koca kıtaya milyonlarca insan göçmüştür. Nüfus arttıkça arazi fiyatları devamlı olarak artmıştır. Nüfus artışına paralel olarak ürünler, mamüller ve işgücü arzı devamlı bir şekilde artmıştır. Tarım sektöründe çalışan nüfus devamlı arttığı için, sanayiciler kendi fabrika ve madenlerinde çalışan işçilerinin dışında da pazar bulabilmişlerdir.

Nüfus ve doğal kaynakların bu özellikleri kendi başlarına büyük sermaye birikimine yol açamazdı. Bunun için de, uysal ve her şeye karışmayan bir siyasal otoriteye gerek duyulmuştur. Üç kuşak boyunca sanayicilerin yaptığı hukuka uygun ve usturuplu «gayrı meşru» işler herkes tarafından çok iyi bilindiği için, bunları burada tekrarlamak gereksizdir. Bu tür işlerin büyük servetlerin kazanılmasında ne derece etken olduğunu, elde yeter bilgi olmadığı için, niceliksel bir şekilde saptamak olanaksızdır. Fakat genel olgular belli ve açıktır: büyük servetler kazanan zenginler, aynı anda, hem mevcut yasalardan işlerine geldikçe yararlanmışlar, hem işlerine gelmeyen yasalara uymaktan kaçınmışlar, çıkarları gerektirdiğinde yeni yeni yasalar çıkarmış, uygulatmışlardır.

Devlet, özel mülkiyet hakkının teminatı olmuştur; şirketlerin varlığına yasallık tanımıştır. Bu konuda daha ileri yasalar, yorumlar ve ters düşecek yasaların çıkarılmayışı sayesinde şirketleşme konusunda çeşitli biçimler denenebilmiş; gerçekleştirilebilmiştir. Bunun sonucu olarak, zenginler çeşitli şirket kuruluş biçimlerinden yararlanarak aynı anda birçok işe girişebilmişler; başkalarının paraları ile değişik değişik işler kurabilmişlerdir. Tröst kuruluşu yasaklanınca, aynı sonucu sağlayan holding'ler kurma yoluna gidilmiş; bir şirketin başka şirketlerin hisse senetlerini alması bu yoldan yasallaştırılmıştır. Anti-tröst yasasından sonra «holdinglerin kurulması ve finanse edilmesinin Amerikan top-

lumunda zengin olmak için o güne kadar mevcut yasal yolların hepsini geride bıraktığı görülmüştür.»[3] Vergi oranlarının yükseltildiği daha sonraki yıllarda ise, vergilemede zaman aşımı ve sermaye değer artışları sayesinde gelirlerin, şirket gelirleri arasına karışmadan özel gelirler olarak alıkonulması sağlanmıştır.

Çağdaş sınaileşme teorilerinden pek çoğu teknolojik gelişmelere büyük bir önem vermektedir. Oysa büyük zenginler arasında yeni buluşları olanlar sayıca o kadar azdır ki, söz etmeye değmez. Sınaileşme sürecinden zengin olanlar da, zaten, buluş sahibi ileri görüşlü kimseler ya da sanayi yöneticileri değil, işin malî yanını finanse eden büyük sermaye sahipleri olmuştur. Schumpeter'in teorisindeki «yeniliklerin ve buluşların öncüsü» düşüncesindeki temel yanılgılardan biri de burdan ileri gelmektedir. Schumpeter, sistematik bir biçimde, teknolojik ilerlemelerle malî güdümlendirmeleri birbirine karıştırmaktadır. Frederick Lewis Allen'in işaret ettiği gibi, asıl gerek duyulan şey, «uzmanlaşmış bilgi değil, milyonlara hükmedebilme yeteneğiyle birleşmiş bir satıcılık tekniği; büyük bankalar aracılığıyla yatırım-satışlarına geçilmesi ve şirketler hukuku ile hisse senedi işlerinden anlayan adamların bulunması, yetiştirilmesi olmuştur.»[4]

Büyük zenginlerin yararlandıkları bu tür olanakların çapını anlayabilmek için, Birleşik Devletlerde özel [sektör eliyle] sınaî gelişmenin, büyük ölçüde, halkın erişemediği kolaylıklar sayesinde gerçekleştirildiğini gözden uzak tutmamamız gerekmektedir. Devlet, eyalet hükümetleri ve mahallî idareler demiryollarının geçeceği arazileri hibe etmişler, bu kişilerin sipariş ettiği gemi yapımlarında çok düşük fiyatlar, özel navlunlarda ise çok düşük tarifeler uygulanmıştır. Küçük sanayicilere, bağımsız çiftçilere verilenlere oranla sanayicilere ve diğer büyük zenginlere çok daha fazla miktarda bedelsiz arazi tahsisi yapılmıştır. Kömür ve demir yataklarının devletin imtiyaz verdiği diğer maden alanlarında uygulanan «maden» hakları yasası hükümlerine tâbi tutulmaması için özel yasalar çıkarılmıştır. Devlet yüksek gümrük oranlariyle özel sanayii desteklemiştir. Henry Ford'un otomobil endüstrisinden milyarlar kazanabilmesinde ise, yayalara tehlikesiz yaya kaldırımı şeridi olan yeni

yolların yapılmasını karşılamak için ek vergiler veren vergi yükümlülerinin büyük payı olmuştur.[5]

Kapitalist ekonomilerde savaşlar da özel kişilerin servet ve iktidar kazanmalarını sağlayan fırsat ve olanaklar hazırlamaktadır. Hele II. Dünya Savaşı, bu bakımdan, önceki savaşları da geride bırakmıştır. 1940 ve 1944 yılları arasındaki dönemde 175 milyar dolar tutarında ana ikmal malzemesi ihaleye çıkarılmış; ulusun en önemli üretim malları özel şirketlere tahsis edilmiştir. Bu tahsislerin üçte ikisi en büyük 100 şirketle yapılmıştır. En önde gelen on şirkete ayrılanların tutarı ise toplamın üçte birini bulmuştur. Şirketler, bu üretim mallarından yaptıkları çeşitli mamülleri, daha sonra, tekrar devlete satmışlar; bundan büyük paralar kazanmışlardır. Aynı şirketler materyel ve parça tahsisleri ne de öncelikle paydaş kılınmışlar; daha ast düzeydeki taşaron şirketlere bu malzemelerden tahsis edecek, çeşitli konularda onlara iş verebilecek, ast şirketlerden hangisinin yaşayacağını, hangisinin yaşamayacağını belirleyebilecek duruma gelmişlerdir. Bu büyük şirketlere, kendi tesis ve teçhizatlarını artırıp genişletmeleri için, çok yüksek amortisman oranları uygulanmış (yıllık yüzde 20) ve vergi muafiyetleri tanınmıştır. Böylece, normal olarak yirmi-otuz yılda amortize etmeleri gereken tesislerini beş yıl gibi kısa bir sürede amortize edebilmişlerdir. Diğer yandan, gene aynı şirketler devlete ait birçok tesisleri kullanmışlar; savaştan sonra da, aynı tesis ve fabrikalar satın almaları için kendilerine çok büyük kolaylıklar gösterilmiştir.

1939 yılında Amerika'daki tüm fabrikaların toplam değerleri 40 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. 1945 yılında, yüksek nitelikte yeni fabrika ve sanayi tesisleri kurulmasıyle, buna 26 milyar dolarlık bir kısım daha eklenmiş; bu yeni sanayi yatırımlarının üçte ikisi doğrudan doğruya devlet fonlarından finanse edilmiştir. 26 Milyar tutarındaki 20 fabrika ve tesis barış ekonomisinde de satılabilir mallar imâl edebilecek niteliktedir. Eski 40 milyar dolarlık fabrika ve tesislere bu 20 milyar tutarındaki fabrika ve tesisler de katılınca, savaştan sonra, Amerika'da çalışabilir durumdaki sanayi kuruluşlarının toplam değeri 60 milyar doları bulmuştur. 1939 yılında mevcut sanayi kuruluşlarının yüzde 65'inin ön sırada yer alan 250 şirketin elinde bulunduğu bilinmektedir. Savaş döneminde özel kişiler tarafından kurulan ve

işletilen, fakat paraları devlet tarafından karşılanan sanayi tesislerinin yüzde 79'unu da bu 250 şirket yapmıştır. Eylül 1944 itibariyle, savaş döneminde devletin yaptığı alım mukavelelerinin yüzde 78'i gene bu şirketlerle yapılmıştır.[6] Bu bakımdan, II. Dünya Savaşının küçük servetleri dev servetler ölçüsüne çıkarmasına ve yeni yeni servetler yaratmasına şaşmamak gerekir.

2

İç Savaştan önce, tüm Amerika ölçüsünde gerçek anlamda milyoner denecek kimseler, başta Astor ve Vanderbilt olmak üzere, bir avuç zenginden ibaretti. Büyük servet sahiplerinden pek azının varlığı 1 milyon doları geçebiliyordu. Örneğin, 1799 yılında öldüğünde geride 530 bin dolar tutarında taşınmaz mal bırakan George Washington zamanın en büyük zenginleri arasında yer alıyordu. 1840'larda New York City ve bütün bir Massachusetts'deki tüm milyonerlerin sayısı otuz üçü geçmiyordu. «Milyoner» kelimesinin ortaya çıkışı bile 1843 yılında Peter Lorillard'ın (beyaz zehir, bankacılık, emlâk spekülasyonculuğu gibi işlerle uğraşırdı) ölümünde servetinin gazetecilerin diline düşmesinden sonra, böyle büyük bir servet sahibini nitelendirmek için gazetecilerin özel bir kavram aramak zorunda kalmalarıyle olmuştur.[7]

İç Savaştan sonra, bu ilk zenginler Soy Kurucuları sayılmaya başlamışlar; ilk zenginlerin toplumsal konumları metropolitan 400'ler arasındaki statü mücadelesinde etken bir öğe olmuş; bu arada da, bu ailelerin servetleri Amerikan ekonomisinin birbiriyle bağlantılı şirketleşmiş zenginler dünyasının önemli bir bölümü durumuna gelmiştir. Fakat gerçekten büyük denebilecek servetler, ilk kez, İç Savaşın ekonomik dönüşüm yıllarında olmuş; bunda, Amerika'nın geçirdiği her savaşta kaçınılmaz bir şekilde karşılaşılan yönetimin yolsuzluk ve yiyicilik eğilimlerinin de büyük katkıları olmuştur. İç Savaş döneminin sonucunda, tarımsal ve ticimsel [merkantil] bir kapitalizm yerine sınaî bir ekonomiye geçilmiş; gümrük düzenlemelerinin, 1863 tarihli Ulusal Bankacılık Yasasının ve 1868 tarihli Ondördüncü [Anayasa] Ek Değişikliğin bu alanda temel nitelikte kolaylaş-

tırıcı etkileri olmuştur. Ondördüncü Değişiklik ve sonraki yorumlamalar ile «şirketleşme devrimi» özel olarak korunma ve desteklenme olanağına kavuşmuştur.

Siyasal yapıda ve ekonomik temelde bu köklü değişimlerin oluştuğu sırada birinci kuşak zenginler, o zamana kadar görmedikleri ölçüde servetlere kavuşmuşlardır. O dönemde, servet piramidinin sadece yüksekliğinin değil, fakat piramidin üst basamaklardaki genişliğinin de arttığı görülmüştür. Nitekim, yapılan bir inceleme, 1892 yılında Amerika'daki milyoner sayısının 4.046'ya ulaştığını ortaya koymaktadır.[8]

Bir yanda zenginlik ve servetin, bir yanda da yoksulluk ve savaşın yer aldığı günümüzde ise, Amerikan toplumundaki milyonerlerin sayısı da, güvenlikleri de -ve hatta var olup olmadıkları da- tartışma konusu olmaya başlamıştır. Fakat 19. yüzyılın son yarısındaki durum hakkında bütün tarihçiler arasında bir görüş birliği vardır: İç Savaş ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde yeni yeni büyük servetler olmuş; bunlar hızla önem kazanmaya başlamışlardır.

Biz de, 1890'larda olgunluk noktasına erişen bu kuşağı, büyük servet sahibi zenginlerin ilk kuşağı olarak kabul edebiliriz. Ancak, bu birinci kuşağın, daha sonra ortaya çıkan ikinci ve üçüncü kuşaklar arasında bir işaret yerine geçtiğini unutmamamız gerekir. İkinci kuşak zenginler topluluğu olgunluk noktasına 1925 yılı civarında gelebilmiş; üçüncü kuşak zenginler ise bu noktaya yirminci yüzyılın ortalarında erişebilmişlerdir. Ayrıca, elteştiri ya da dalkavukça yazılarında, bu zenginlerden en ünlü altı-yedisi ile ilgili olarak yazılanları temel alan bazı tarihçiler ve biyografi yazarları gibi, böyle az sayıda ve belli zenginler üzerinde durmakla yetinmeyeceğimizi de belirtelim. Bu üç kuşak hakkında bilgi toplayabilmek için, yaklaşık olarak her birinden doksan kadar kimseyi ele alacağız. Listelerde yer alan kimseler, en az 30 milyon dolar ve daha fazla miktarlarda servet sahibi olan zengin kimselerdir.*

Büyük zenginlerin içinde kimi doğuştan zengindir, kimisi ise, dünyaya yoksul gelip sonradan zengin olmuşlardır.

---

* Sözkonusu zenginlerin seçiminde uygulanan yöntemle ilgili işlemlere ilişkin ayrıntılı bilgi için, aynı yerdeki dipnot 9'a bakınız.

Bazıları çok zor ve sabır isteyen yollardan geçerek zengin olmuşlar, özel yaşamlarında da tutumlu ve gösterişten uzak kalmışlardır. Bazıları ise kolay ve görülmedik şekilde zengin olmuşlar, büyük servetlere kavuşmuşlar; özel yaşamlarında da paraya ve iktidara sahip olduklarını herkese hatırlatmak istercesine debdebe içinde, sessizlikten uzak bir hayat sürmüşler, sürmektedirler. Örneğin, John D. Rockefeller, Baptist bir seyyar satıcının oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Sofu olan Rockefeller geride her biri milyoner çocuklar bırakarak göçmüştür. Diğer yandan bir Henry O. Havemeyer'e babasından üç milyon kalmış; Henrietta Green daha çocukluğundayken bile, ilk iş olarak, gazetelerin maliye ve iktisat sayfalarıyle borsa tahvilleri sütunlarını okumayı alışkanlık haline getirmiş, seksen iki yaşında öldüğünde, ardında, 100 milyon dolarlık bir servet bırakmıştır. Unutulmaması gereken biri de, her sabah Long Island'dan Wall Strett'e özel sürat teknesi ile gelen ve banyosunu yatında alan, tıraşını bu yatında olan George F. Baker'dir. Harvard Üniversitesini bitiren zenginlerden biri olan Baker, *First National Bank of New York*'un başkanlığını babasından devralmıştır. 1929 yılında, ekonomik bunalımı geçiştirmek için altı milyonerle birlikte bir kampanya açmış; kampanyada 250 milyon dolar toplanmış; fakat bu, 1929 bunalımı karşısında boş bir girişim olarak kalmıştır.[10]

Günümüzdeki büyük zenginlerin hepsi de eskiden beri zengin, dünyaya milyoner olarak gelmiş kimseler değildir. Doğaldır ki, günümüzdeki bütün zenginlerin Texas'lı oldukları filân da söylenemez. Ama günümüzdeki en büyük 10 zenginin beşinin Texas'lı olduğu söylenebilir; çünkü bu doğrudur. Ama 1950 yılına göre, haklarında yeterli bilgi sahibi olabildiğimiz Amerikan toplumundaki diğer büyük zenginlerin yüzde 90'ının Texas'lı olmadığı kesinlikle doğrudur.

Büyük zenginler hakkında yazılıp söylenenlere bakıldığında zenginlerin içinde «haşmetli» olanlar kadar gülünç olanların da bulunduğu; kiminin yoksulca, kiminin varlıklı çevrelerden geldiği; kiminin renkli, canlı bir sosyal yaşamı, kiminin de yalnızlık ve sessizlik içinde yaşadığı görülmektedir. Fakat bütün bu gibi şeylerden ne anlam çıkarmamız gerektiği ayrı bir sorudur. Kimi zengin dünyaya yoksul, kimi zengin de varlıklı gelmiş olabilir. Ama *tipik* olanı

hangisidir? Başarı kazanmalarını neye, nelere borçludurlar? Bu sorulara cevap verebilmek için, sosyal tarihçilerin ve biyografi yazarlarının sonsuz denecek kadar çok anekdotlar aktardığı dev zenginler ile yetinmeyip, büyük zenginler topluluğunun genel özellikleri üzerinde durmamız gerekmektedir. Bunun için de, zenginler topluluğunun tüm özelliklerini temsil edebilecek sayıda bir örneklem almamız gerekmiştir.

Örneklememize giren 275 kişi, tarihçilere, biyografi yazarlarına ve gazetecilere göre İç Savaştan beri Amerika'nın en zengin kişileri sayılan kimseleri temsil etmektedir. Hakkında yeterli bilgi sağlayabildiğimiz bu 275 kişiden 90'ı 1900'lerin, 95'i 1925 günlerinin, 90'ı da 1950'lerin zenginleri arasından seçilmiştir. Zenginlerin kökenleri ve nasıl zengin olduklarını anlamak; hiç değilse bir dereceye kadar aslına uygun bir doğrulukla bunları ortaya çıkarabilmek için bu örneklem grubu üzerinde durmamız gerekmektedir.

1900'lerin zenginleri içinde en üst düzeyde, milyarlık John D. Rockefeller bulunmaktadır. 1925'lerin zenginleri arasında en büyük zengin milyarder Henry Ford'dur. 1950 sonrası dönemin en büyük zengini ise (önceki dönemlerinki kadar kesin ve belirli olmamakla beraber) «bir ya da iki milyarlık servetiyle» H. L. Hunt'tır. Diğer bir Texas'lının, Hugh Roy Cullen'ın servetinin de bir milyara çok yaklaştığı sanılmaktadır.[11] Bu üç-dört kişi zengin Amerikalıların bile arasında en zengin olanlarıdır. Malî biyografi yazarlarının zenginlikleri ve servetlerinin miktarı konusunda görüş birliğine vardıkları dev zenginler sadece bu kişilerdir.*

Kuşkusuz, aynı miktar para değişik dönemlerde değişik değerler ifade etmektedir. Fakat bu durumdan ötürü, elimizdeki listeyi değiştirmemiz gerekmemektedir. Bizim için sorun 1900'lerin 15 milyon dolarının 1950'lerde 30 ya da 40 milyon dolar yerine geçip geçmeyeceği değildir. Bizim için önemli olan, diğer dönemlerle karşılaştırılmaksızın, her dönemin en büyük zenginleriyle, genel nüfusun gelir ve varlık düzeyi arasında bir karşılaştırma yapabilmektir. Burada her kuşağa ait rakamlar, her kuşağın olgunluk yaşı olan 60 yaşlarına geldiği sıralarda sahip olunan servetleri o günün parasına göre ifade etmektedir.

«Bilinmeyen faktör» olan enflasyon nedeniyle, şu tür yargıla-

Son üç kuşak zenginler içinde, yoksulluktan gelip de zenginleşenler hiç bir zaman çoğunluk olamamışlardır.

İç Savaş günlerinden beri Amerikan tarihinde babaları küçük çiftçi, esnaf, işçi ya da memur olan zenginlerin oranı devamlı bir azalma göstermektedir. Günümüzde zenginler içinde, alt-sınıf ailelerden -temel gereksinmelerini karşılayabilecek ve bazı küçük konfor harcamaları için para ayırabilecek durumda olanlar- gelenlerin oranı yüzde dokuzdur.

Orta sınıfın zenginler sınıfına verdiği üye sayısı ise devamlı bir kararlılık göstermektedir: 1900 kuşağında zenginlerin onda ikisi; 1925 kuşağında onda üçü; 1950 kuşağında tekrar onda ikisi orta sınıftan gelmiştir. Fakat üst-sınıfın ve alt-sınıfın üyelerinden olup da zenginler arasına yükselenlerin oranları gittikçe birbirlerinden uzaklaşma eğilimi göstermektedirler. Bilimsel tarih yazarlığı yapan kimselerin kendi kendine yükselmiş kimselerin hayat hikâyeleriyle dolu eserlerinde anlata anlata bitiremedikleri ünlü 19. yüzyıl kuşağında bile, üst sınıftan gelen zenginlerin oranı (yüzde 39) alt-sınıflardan gelen zenginlerin oranından küçük olmamıştır. 1925 kuşağında alt sınıftan gelenlerin oranı yüzde 12'ye; 1950 kuşağında ise yüzde 9'a düşmüştür. Diğer yandan, üst sınıflardan gelenlerin oranı 1925 kuşağında yüzde 56; 1950 kuşağında ise yüzde 68 olmuştur.

Görülüyor ki, büyük servet sahibi zenginler devamlı olarak, çoğunlukla, varlıklı sınıflardan gelmektedir. Servet ve zenginliğin bir etkisi de, sadece kendini korumak ve sürdürmekle kalmayıp, toplumda yeni zenginlerin oluşumuna olanak verecek ortamı daraltması ve güçleştirmesidir. Gü-

---

rın çok büyük bir dikkatle karşılanması gerekmektedir: 1950'ler kuşağında, 1900'ler ya da 1925'de sadece üç kişi olduğu halde, 300 milyon doları aşan zenginlikte olanların sayısı, milyarder Hunt'la birlikte, altıyı bulmaktadır. Piramidin daha alt basamaklarında ise her üç kuşaktaki servet dağılımı birbirine yaklaşmaya, benzemeye başlamaktadır. Zenginlerin, kabaca yüzde 20'si 100 milyon dolarlık servetlere sahiptir. Kalanların yüzde 40'ı 50-99 milyon arasında; yüzde 40'ı da 30-49 milyon arasında servet sahibi görünmektedir.

nümüzdeki büyük zenginlerin onda yedisi gerçekten zengin bir aile ortamı içinde doğup yetişmiş kimselerdir. Orta sınıf koşulları içinde doğup yetişenler onda iki; yoksulluk içinde doğup yetişenler ise sadece onda bir oranındadır.

Bu zenginlere göre, meslek açısından «üst sınıf» düpedüz işadamı denen kimselerden oluşan bir topluluktur. Amerika'da, küçük-büyük bütün işadamlarını kapsayan işadamları tabakası, toplam çalışan nüfusun hiç bir zaman yüzde 8-9'undan fazla olmamıştır. Fakat bu üç kuşak zenginler topluluğunda zenginlerin onda yedisinin babasının kentlerde çalışan işadamı; onda birinin serbest meslek sahibi, onda birinin çiftçi, onda birinin de memur ya da işçi olduğu anlaşılmaktadır. Kuşaklar boyunca bu oranlar çok büyük bir kararlılık göstermiştir. Büyük zenginler -1900'lerin zenginleri gibi 1950'lerin zenginleri de- girişimciler arasından çıkmış; ilerde göreceğimiz gibi, çok ilginç yollarla en üst düzeye yükselmişler; fakat içlerinden çoğu, şu ya da bu türden «girişimci» olarak kalmışlardır.

Amerika'daki büyük servet sahibi kimselerin yüzde onu yabancı ülkelerde doğmuşlardır. Dış ülkelerde çocukluğunu geçirip, yetişkin yaşa gelince Amerika'ya göç edenlerin oranı ise yüzde altıdır. Ondokuzuncu yüzyılın sonuna denk gelen ve 1900'lerde olgunluğa erişen kuşak içinde yabancı ülkelerde doğanların oranı 1950'ler kuşağındakinden elbetteki daha yüksek olmuştur. 1900'lerin zenginleri arasında yabancı ülkelerde doğanların oranı, o günlerde genel nüfus içinde dış ülkelerde doğanların yüzde 24 olmasına karşılık, yüzde 13'de kalmıştır. 1950'ler kuşağında ise yabancı ülkelerde doğan zenginlerin kendi toplulukları içindeki oranı yüzde 2; genel nüfus içinde yabancı ülkelerde doğanların oranı ise yüzde 7 olarak saptanmış bulunmaktadır.[19]

Doğu'nun deniz şeridindeki kentler, tarihsel olarak, büyük zenginlerin yetiştiği ilk yerler olmuştur. Amerika'da doğup zengin olanların onda sekizi bu bölgedeki kentlerden çıkmıştır. Doğudaki deniz şeridindeki kentlerden çıkan zenginlerin genel olarak zenginler topluluğundaki oranı 1925 yılında yüzde 82 olmuştur. Bu oran 1900'lerde yüzde 80 olarak görülmektedir. 1950'lerde ise Doğulu zenginlerin oranı -ülkenin toplam nüfusu içinde Doğulu kentlerin nüfusunda da görüldüğü gibi- yüzde 68'e düşmüştür. Bunda, 1950'le

rin büyük zenginleri arasında yüzde 10'u bulan güney-batılı mültimilyonerlerin türemelerinin etkisi olmuştur. Güney-batılı zenginlerin 1925 ve 1900'lerin zenginleri içindeki oranının yüzde 1 kadar olduğu görülmektedir. Chicago-Detroit-Cleveland yöresinde yetişenlerin oranı ise, her üç kuşak sırasında da değişmeden kalmıştır: 1900'lerde yüzde 16, 1950'lerde yüzde 19.

Büyük zenginlerin çoğu kentlerden, özellikle büyük kentlerden çıkmaktadır. 1900'lerde bile, Amerika'da toplam nüfusun yüzde 65'i kırsal yerlerde yaşamakta ve nüfusun bu oranı da aşan büyük bir kısmı kırsal yerlerde doğmuş bulunurlarken,[13] zenginlerin içinde kırsal yerlerde yetişenlerin oranı yüzde 25'te kalmıştır. 1925'ten bu yana, büyük kentlerde ve metropolitan yerlerde yetişen zenginlerin oranı genel zenginler kategorisi içinde yüzde 60'ı bulmuştur.

Amerika'da doğan, kentlerde yetişen, doğu kökenli olan bu zenginler yüksek statülü sınıflarda yer alan ailelerden gelen kimseler olarak, eski ve yeni yerel zenginler topluluğu üyeleri ile metropolitan 400'lerden olan büyük zenginler gibi, çoğunlukla Protestandırlar. Üstelik, yarıya yakını Episcopalian, dörtte biri de Presbyterian'dır.[14]

Bu verilerden sonra, anlaşılacağı gibi, büyük zenginlerin çoğu, düz nüfusa oranla daha iyi eğitim görmüşlerdir: 1900'lerde bile büyük zenginlerin yüzde 31'i kolej bitirmiş; 1925'lerde bu oran yüzde 57 olmuş; 1950'lerde büyük servet sahiplerinin içinde kolej eğitimi görenlerin oranı yüzde 68'e yükselmiştir. Eğitim alanındaki bu üstünlük, genellikle, zenginlerin ailelerinin durumuyle açıklanabilir. Bu durum, her kuşak içinde üst sınıf ailelerinden gelenlerin alt sınıftan ailelerin çocuklarına oranla daha iyi bir eğitim olanağı bulmuş olmalarından da anlaşılmaktadır. 1900'lerde üst sınıf ailelerin çocukları içinde kolej öğrenimi görenlerin oranı yüzde 46, buna karşılık alt sınıf ailelerin çocukları içinde kolej eğitimi görenlerin oranı yüzde 17 olmuştur. Fakat burada ele aldığımız üçüncü kuşakta -1950'lerin zenginleri içinde- üst sınıf ailelerin çocuklarından yüzde 71'i kolej eğitimi yapmışken, alt sınıflardan ailelerin çocukları içinde kolej eğitimi görenlerin oranı yüzde 60'a yükselmiş, sınıfsal köken farkının eğitim düzeyi farklılığına yol açma etkisi azalmıştır.

Koleje giden ve bitiren zenginlerin yarısı *The Ivy Lea-*

gue'e ait yüksek öğrenim kuruluşlarından birine yazılmış. üçte birine yakın bir kısmı ya Harvard'a, ya Yale'e gitmiş; ya da Princeton, Columbia, Colnell, Dartmouth ve Pensylvania üniversitelerine dağılmışlardır. Yüzde on kadarı, Amherst, Brown, Lafayette, Williams, Bowdoin gibi doğu kentlerindeki ünlü kolejlerde okumuştur. Gene yüzde 10 kadarı az sayıdaki ünlü teknik üniversitelere gitmiş; en son kalanlar içinde yer alan yüzde 30 kadan da Birleşik Amerika'nın çeşitli yerlerindeki kolej ve üniversitelerde okumuşlardır.

Ivy League'e bağlı kolej ve üniversitelerin bu denli yüksek bir oran teşkil etmesinin nedeni, hiç kuşkusuz büyük zenginlerin üst sınıf kökenli oluşlarıdır Üst sınıflardan gelen büyük zenginlerin oranı arttıkça *Ivy League* üyesi yüksek öğretim kuruluşlarında okuyan zengin çocuklarının da oranı artmıştır. Kolej eğitimi yapanların 1900'ler kuşağında yüzde 37'si; 1925 kuşağında yüzde 47'si; ve 1950 kuşağında da yüzde 60'ı bu okullarda okumuştur.

1900'lerde büyük zenginlerin içinde üst sınıftan aileler den gelenlerin oranı yüzde 39; bunların içinde, kendilerine anababalarından miras olarak yarım milyon dolardan fazla servet kalanların oranı ise yüzde 88 olmuştur. 1950'lerde, anababalarından bu miktarlarda servet kalan büyük zenginlerin oranı yüzde 93'e yükselmiştir. Günümüzde, yüksek vergi oranları yüzünden büyük zenginlerin miras olarak çocuklarına 90 milyon, 100 milyon dolarlık servetler bırakamadıkları sık sık söylenmektedir. Dar hukuk açısından doğrudur bu. Nevar ki, 1950'lerin büyük zenginleri, bu bakımdan da, aynen 1925'lerin zenginlerine; hatta 1900'lerin zenginlerine benzemektedirler. 1925'lerin zenginleri arasında üst sınıf ailelerden gelenler yüzde 56; 1900'lerin zenginleriyle akrabalık bağı olanlar ise sadece yüzde 33 olmuştur. 1950 kuşağında ise zenginlerin yüzde 68'i zengin ailelerin çocuğu olarak dünyaya gelmiş; önceki kuşaklardan akrabaları olanların oranı ise yüzde 62'yi bulmuştur.

Üstelik, yirminci yüzyılın ortalarında, bir kimsenin servet ve iktidarını çocuklarına devretmesi, bazı bakımlardan, 1900'lere ya da 1925'e oranla daha etkin bir biçimde örgütlenmiş, «kılıflanmış», sağlam temellere oturtulmuş; böylece servet ve iktidar transferi kişisel bir şans işi olmaktan çıkmış bulunmasıdır. 1950'lerin büyük zenginleri aarsında, özel işletmelerde, «hür teşebbüs» denen kuruluşlardaki stratejik

mevkilerini bile çocuklarına bırakabilmeleri için zenginlerin yararlanabileceği pek çok yollar vardır. Bunları ilerde göreceğiz.

4

Amerikan toplumundaki büyük zenginler, çoğunlukla, işsiz güçsüz dolaşan kimseler değildir ve hiç bir zaman da olmamışlardır. Rantiyelikten başka bir işi olmayanların oranının sürekli bir artış gösterdiği doğrudur 1900'lerde yüzde 14; 1925 kuşağında yüzde 17; ve 1950'lerde yüzde 26. Bu kimselerin zamanlarını ne şekilde geçirdiklerine bakılarak, zenginlerin yüzde 25'inin işsiz sınıf [leisure class] üyesi oldukları söylenebilir.

Ne var ki, zenginlerin bütünüyle cimri ve meteliğe düşkün kimseler olduğunu söylemek ne denli yanlışsa, bütün zenginlerin har vurup harman savuran gösteriş ve sefa düşkünü olduğunu söylemek de yanlıştır. Amerikan toplumunda işsiz ve cimri zenginler de vardır, çul tutmaz mirasyediler de. Fakat Amerikan toplumundaki büyük zenginler, tarihsel olarak, cimri olsalar bile sadece hisse senetlerinin kuponlarını beklemekle yetinmemiş; ellerindeki hisse senetlerinin değerlerini arttırmak için de çalışmışlar; hiç değilse, bu iş için başka kimseleri çalıştırırken kendileri de uğraşıyorlarmış gibi görünmüşlerdir.* Çul tutmaz mirasyediler, kumar niteliğinde işler çevirip kolay para kazanan-

---

Veblen'in üst sınıflar hakkında ileri sürdüğü görüşlere temel teşkil eden emekle geçinmenin ayıp sayılması, üst sınıfların çoğu dahil olmak üzere, tüm Amerikan toplumsal hayatının ana özelliği olan Püriten ahlâkın çalışmayla ilgili anlayışına denk düşmemektedir. Veblen'in kitabında orta sınıfları değil de, üst sınıfları ele aldığını sanıyorum. İşsiz sınıfın incelendiği Veblen'in eserinde varlıklı Püriten orta sınıflardan söz dilmediği açıktır. Veblen üst sınıflardan işadamlarının «çalışmalarını» ciddiye almıyorsa, nedeni, bu gibi işlerin verimli olmayışı değildir. Veblen için, işsiz ve boş zamana sahip kimselerin oluşturduğu işsizler sınıfı ile üst sınıf aynı anlama gelmektedir. Çalışan, hem de şaşılacak kadar çok çalışan bir üst sınıf vardır. Veblen'in bu zenginlerin çalışmalarını beğenmediğini ve onların çalışmalarını çalışma saymadığını söyle-

lar da hiç bir zaman boş durmamışlar; kumar oynamışlar ama, uygun ve yerinde spekülasyonlarla milyon yatırıp kat kat paralar kazanmayı başarmışlardır.

1900'lerin işsiz zenginleri ya üçüncü, dördüncü kuşaktan Astor'lar, ya da üçüncü kuşaktan Vanderbilt benzeri kimselerdi. Bunlar malikâne gibi evlerinde atlarla uğraşırlar, yatlarıyla denizlerde dolaşırlar, karıları ise çok masraflı ve çılgınca sosyete «oyunları» ile vakit geçirmeye çalışırlardı. 1925'lerde ise, büyük zenginlerin içinde rantiyelerin

---

mek doğru değildir. Ayrıca, Veblen bu konuda toplumsal bir formasyon olarak kafamızdaki üst sınıflar kavramını da berraklıktan uzaklaştırmakta, anlamını bozmaktadır. Kaldı ki, Veblen için bu basit gerçeği kabul etmek tüm teorisini geçersiz kılmak (ya da çok daha dikkatle yeniden gözden geçirmeyi kabullenmek); teorisini moral temelinden yoksun kılmak olacaktı.

Bir bakıma, Veblen'in Amerika'yı tutucu bir açıdan eleştirdiğini belirtmek gerekir: Yüzde yüz Amerikan değerlerinden sayılması gereken etkinlik, yararlılık, pragmatik olma gibi değerleri açıkça benimsemektedir. Veblen'in Amerikan toplumundaki kişileri ve kurumları eleştirmesi, bu değerlere yeterince bağlılık gösterilmemesi nedeniyledir. Benim inancıma göre, nasıl Sokrates tam bir Atina yurttaşı idiyse, Veblen de tam bir Amerikalı gibiydi. Eleştirileriyle Veblen etkin olmuştur. Çünkü, Amerikan gerçekliğini [reality] etkinlik gibi Amerikan toplumunun başta gelen değerlerinden biri açısından eleştirmiştir. Veblen bu değeri temel ölçüt alarak, sistemli biçimde, önüne gelen her şeyi eleştirip hırpalamaktan çekinmemiştir. Ne var ki, Veblen'in eleştirilerindeki bakış açısı, 19. yüzyıl ya da 20. yüzyıl için tuhaf kaçmaktadır. Veblen, bir bakıma, Henry Adams gibi, St. Michel Dağından aşağıları seyreden, ya da Henry James gibi İngiltere'de oturup yazan birine benziyor. Veblen'le, belki de, tüm Amerikan toplumsal eleştiriciliğinin karakteri değişmiş; Veblen bu konuda bir dönüm noktası olmuştur. Veblen'den sonra, Norveç asıllı bir göçmenin Amerika'da doğmuş oğlundan, ortabatı üniversitelerinde İngiliz edebiyatı okutan New York'lu bir Yahudiden, Güneyden kalkıp New York'a yerleşen kimselerden eleştiriciler çıkmış; bunlar, Veblen kadar Amerikalı olmasalar bile, ondan daha başarılı sayılmışlardır.

oranı çok az bir artış göstermiş; bu kategoride çoğunluk kadınlara geçmiştir.

1925'lerin zenginleri de en az 1900'lerin zenginleri kadar pahalı bir yaşam sürdürmüşler; fakat Birleşik Devletlerin çeşitli yerlerine dağılgın bir biçimde yerleştikleri için zenginlerin ortaya çıktıkları bu dönemde artık fazla dikkat çekmedikleri görülmüştür. Sosyeteye «giren» bu kadınlar sosyeteden çok «sanatla» ilgilenmişler, ya da öyle görünmeye çalışmışlardır.[15] Gerçekten bu tür zenginlerin bazıları sosyete eğlencelerinden, kişisel zevk - sefa işlerinden çok hayır işleriyle uğraşmışlardır. Bu konuda en önemli örnek, sofu bir Püriten olan John D. Rockefeller olmuş; bu tür işlere en çok o yardım etmiştir.

1950 kuşağında, gerek rantiyelerin oranı (yüzde 26 olarak vermiştik) ve gerekse bunlar içinde kadınların oranı (yüzde 76) artmış, fakat bunlar tek bir toplumsal tip teşkil etmekten çıkmışlardır. Doris Duke ve Barbara Hutton paradan çekinmeden ve bilgili bir yöntemle gerilerde kalan gençliklerine bir kere daha kavuşmaktan başka dertleri olmayan zevk sefa kadınları olarak bunlar arasında yer almışlardır. Diğer yandan, sosyete faaliyetlerinde yer almayıp, devamlı olarak yardım işleri ve eğitim işleriyle uğraşan Bayan Anita McCormick Blaine gibilerine de rastlanmaktadır. Bu kadın milyonerlerin bir başka örneği, Hetty Sylvia H. Green Wilk'dir. Bu milyoner kadının çocukluğu «yazın eskimesinler diye eşyaları toplanan, pencereleri içeriye ışık girip de eşyaları soldurmasın diye kapalı tutulan ve akşamları yedi buçukta elektrik karcammasın diye erkenden herkesin yatağa çekildiği Yeşil Köşkte» geçmiş, büyüdükten sonra da aynı zengin yoksulluğunu sürdürmüştür.[16]

Amerikan toplumundaki zenginlerin tarihi, esas itibariyle, ataerkil bir tarihtir. Büyük servetlerin yüzde 80'i, yüzde 90'ı daima erkeklerin elinde olmuştur. Kuşaktan kuşağa, zenginliklerini ve servetlerini babalarından miras olarak devralanların oranının artmış olması zenginlerin «işsiz aylaklar» olduğunu söylememizi gerektirmez. Yukarda belirttiğimiz gibi, 1950 kuşağındaki zenginlerin yüzde 62'si önceki kuşaktan zenginlerle yakınlığı olan ailelerin çocukları olarak dünyaya gelmişlerdir. Fakat aylakça bir yaşam sürdürenlerinin oranı yüzde 26'yı geçmemiştir. Miras olarak servetlere konan zenginlerin birçoğunun ellerindeki servet-

leri muhafaza etmek, hatta artırabilmek için ömürleri boyunca çalıştıkları da bir gerçektir. Bu tür zenginlerin sevdikleri oyunlar daima, büyük paralar kazandıran oyunlar olmuştur. Büyük zenginlerin yüzde 26'sı bugün de rantiye olarak yaşamakta ve ekonomik bakımdan, bir ölçüde, aylaklıktan başka bir iş yapmamaktadırlar. Yüzde 39'u ise, kendi ailelerinin sahibi bulunduğu, ya da ailelerinin denetlediği şirketlerde yüksek mevkilerde bulunmaktadırlar.[17] Rantiye ve aile şirketlerinde çalışan zenginler, böylece, günümüzde yüzde 62'ye varmış bulunmaktadır. Büyük zenginler arasında yer alanların kalan yüzde 35'i kimlerdir? Şimdi de bunu görelim.

II. İlk ve zor olan büyük sıçramayı bir kere yaptıktan sonra, zenginleşen bir kimse gitgide daha avantajlı duruma

5

Büyük zenginlerin dünyaya doğuştan zengin olarak gelenlerin bile çoğu hayatlarını çalışmakla geçirdikten sonra, orta ve alt sınıflardan gelip de zenginler arasına girmeyi başaran kimselerin aylak durmayacakları açıktır. Büyük zenginler arasına girebilmek ekonomik kariyer açısından önemli iki özelliği gerektirmektedir Büyük sıçramalar ve beklenmedik gelişme gösterebilmek; birçok avantaja birden sahip olabilmek.

I. Bildiğim kadarıyla, ücretinden ya da aylığından biriktirdiği tasarruflarıyla büyük zenginler arasına girebilmiş hiç kimse yoktur. Zenginleşen kimseler, şu ya da bu yolla, büyük paralar kazanma olanağı sağlayan stratejik konumlara gelen ve büyük bir servete sahip olabilmek için yola çıktığında elinde oldukça büyük miktarlarda parası bulunan kimselerdir. Bu tür büyük zenginler çalışıp yavaş yavaş para biriktirmekte, fakat beklediği büyük bir fırsat çıkar çıkmaz yapacağını yapıp vurgunu vurmaktadırlar. Yılda iki bin, üç bin dolarlık bir ücretle, vergiler hiç hesaba katılmasa ve insan kuru ekmeğin yanına azık edecek soğan bile koymasa, Amerikan toplumundaki büyük servetler ölçüsünde paralar edinmesi matematiksel olarak bir hayaldir.*

* Yirmi yaşında başlayıp 50 yaşlarına kadar çalışsanız ve her yıl 200.000 dolar tasarruf etseniz bile, yüzde 5'lik bileşik faizle

gelmekte; önündeki yollar açılı açılıvermektedir. Yalnız, küçümsenmeyecek miktarlardaki bu parayla gerçekten büyük servetler yapabilmek için, kişinin gittikçe artan avantajlara sahip olabilecek stratejik yerlerde bulunması gerekmektedir. Kişinin parası arttıkça, bulunduğu yer stratejik bir yer oldukça para kazanma, servet edinme şansı da artmakta, kesinleşmektedir. Diğer yandan kişinin parası arttıkça, kredisi -başkalarının parasını kullanma olanağı- artmakta; büyük paralar elde etmek için katlanması gereken risk azalmaktadır. Bu durum belirli bir noktada öyle bir hal almaktadır ki, ortada risk diye bir şey kalmamakta; büyük servetler edinmenizi sağlayacak işler, sizin için, devletin vergi toplaması kadar garantili bir iş niteliği kazanmaktadır.

En üst düzeydeki zenginlerin bu avanta birikimi tıpkı alt düzeydeki yoksulların yoksulluk kısır döngüsüne benzemektedir. Üst düzeydeki zenginler arasına giren bir kimse hem psikolojik yatkınlık kazanmakta, hem de objektif olanaklardan yararlanabilme durumuna gelmektedir. Tıpkı, alt sınıf içinde yer alanların, olanakça sınırlı olmalarında ve statü durumları nedeniyle kendilerine güven duyamamalarında olduğu gibi, kişinin durumunu iyileştirme çabasına girişmek istemesi ve kendine güven duyabilmesi onun sınıfsal ve toplumsal statüsünün kendisine sağladığı objektif olanaklara bağlı bulunmaktadır. Kişinin kendine güven duya-

---

sadece 14 milyonluk bir servetiniz olur. Bu rakam, büyük zenginler kategorisine soktuğumuz kimseler için kabul ettiğimiz minimum servet miktarının yarısına bile gelmemektedir.

Fakat 1913 yılında **General Motors** hisse senetlerinden 9,900 dolarlık almış biri olsaydınız ve karar verip **Generol Motors**'un hisse senetlerini satmadan bekleseydiniz 1953 yılında yaklaşık olarak 7 milyon dolarlık bir servetiniz olacaktı.

Ya da, **General Motors**'u seçmeyip de, 1913'de bilinen 480 adet kuruluşun hisse senetlerinden 1 milyon dolarlık alıp 1953'e kadar beklemiş olsaydınız 10 milyon dolarlık servetiniz olacak, temettü ve çeşitli haklarınızın toplamı da ayrıca ikinci bir 10 milyon dolar getirecekti. Değerce artış, bu durumda, yüzde 899, temettü inikasları yüzde 999 olacaktı. Görülüyor ki, bir kez milyonunuz oldu mu, hiç bir şey yapmadan bekleseniz bile **servetiniz hızla artmaktadır.**[18]

bilmesi, istediği şeyleri yapabilmesi, elde edebilmesiyle olur. Bu da, kişinin objektif olanaklarının bu tür şeylere elverişli olup olmamasına bağlıdır. Enerjik olabilme belirli alanda devamlı başarılar kazanmış olmanın bir ürünüdür. Küçük başarısızlıklar, kişinin sinirlerini yıpratmakta; iradesini yok etmektedir.[19]

Önceki zengin kuşakları ile yakınlığı olan 1950 kuşağı zenginlerinden bir kısmı dünyaya geldikleri anda hazır bir servet bulmuşlar; işe başlarken bile birçok avantajlara birden sahip olarak başlamışlardır. 1900'ler kuşağındaki büyük zenginlerin yüzde 39'u üst sınıf ailelerin çocukları olarak dünyaya geldikleri için hazır servetlere konmuşlar; başta Vanderbilt'ler ve Astor'lar olmak üzere, önemlice bir bölümü de, çeşitli avantajlar sağlayan toplumsal konumlara gelivermişlerdir. Örneğin, J.P. Morgan'a babasından 5 milyon dolarlık bir servetle birlikte, hazırdan, Avrupa ve Amerika'da çeşitli malî kuruluşlarla bağlantıları olan bir bankacılık şirketinde de iyi bir mevki kalmıştır. Morgan için bunlar, daha büyük zenginliğe yönelirken ilk sıçrama tahtası yerine geçmiştir. Büyük, daha büyük, daha daha büyük avantajlara kavuşması ise, finansmancı ve hisse senedi bankeri olarak başkalarının paralarıyle yeni kurulan şirketlerin hisse senetlerini alıp satmaya başladıktan sonra olmuştur. Morgan, bu yolla, yeni kurulan ya da sermayesini arttırmaya çalışan şirketlerin hisse senetlerinin alımsatımından öylesine büyük komisyonlar toplamıştır ki, sonunda, bankerlik şirketi aracılığıyle söz konusu yeni şirketleri kontrolü altına almıştır.[20]

Milyoner babasının desteği ile önceleri birtakım küçük işlerde çalışıp kâr etmesini öğrenen Andrew Mellon, sonraları babasının bankasına geçmiş ve bu bankaya Amerika çapında bir kuruluş niteliği kazandırmıştır. Daha sonra da, daha büyük avantajlar sağlamak için, bankanın paralarından yeni kurulan şirketlere krediler açmaya başlamıştır. 1888 yılında Pittsburg Reduction Company adlı bir şirkete alüminyum madeni işleyecek bir fabrika kurması için 250 bin dolarlık kredi açarak bu şirketin ortakları arasına girmiştir. Andrew, alüminyum şirketinin tekel kuracağını görünce, şirketi ele geçirme yoluna gitmiştir.[21]

Gene benim bildiğim kadarıyle, tek bir kişi yoktur ki, büyük şirketlerin hiyerarşileri içinde yavaş yavaş bürokra-

tik bir yükselme kaydederek büyük zenginler arasına yükselebilmiş olsun. «En büyük şirketlerimizde çalışan en üst derecedeki yöneticilerimizin çokları,» diyor *U.S. Stell* Müdürler Kurulu Başkanı Benjamin F. Fairless 1953'de, «sanayi alanında ömürleri boyunca yöneticilik yaptıkları halde, içlerinde bir milyonluk bir servet yapabileni bile çıkmamaktadır. Bunun gerçek olduğunu çok iyi biliyorum, çünkü benim durumum da bu.»[22] Bu sözler, büyük şirketlerin başındaki kimselerin milyoner olamadıklarını ileri sürmeye yetmez. Bu bakımdan yanlıştır. Fakat doğru olduğu taraf şudur ki, büyük şirketlerin başındaki yöneticilerin milyoner olabilmeleri sanayi konularında «uzmanlık» sahibi olmalarından, ya da sanayideki yerleri sayesinde değil, yapanların yaptıkları malî oyunlarla, spekülasyonlarla olmaktadır. Büyük zenginler arasına yükselebilenler ekonomi politikle uğraşan ve bazı önemli kliklere girerek, bu klikler sayesinde ellerindeki avantajları kişisel çıkarlarını gerçekleştirmekte kullanan kimseler arasından çıkmaktadır.

Zenginler arasına yükselebilen bu tür kimselerin içinde çalışma hayatının büyük kısmını şirket hiyerarşilerinde ve şirketler arasında çalışıp yavaş yavaş yükselmekle geçirenler pek azdır. Böyle yavaş yavaş tırmanırcasına yükselenlerin oranı 1900'lerde yüzde 6, 1950'lerde de yüzde 14 olmuştur. Fakat bu kimselerin bile zenginleşmeleri iş yönetimindeki yetenekleri sayesinde olmamıştır. Bu tür kişiler, daha çok, hukukçu nitelikleri taşımakta; bazen de, sanayi ile ilgili konularda buluşu olan ihtira beratı sahibi kimseler olmaktadır.

Yavaş yavaş, tırmanırcasına yükselenlerin bir gün gerçekten büyük zengin olabilmeleri çok sayıda avantaj sağlayan bir durum yakalamalarına bağlıdır. Bu gibi durumlar, daha çok, şirketlerin birleşmesi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu birleşmeler ise, çoğunlukla, şirketlerin küçük çapta kuruluşlar olması durumunda ve evlilikler yoluyle olmaktadır. Örneğin, *du Ponts şirketi* en büyük rakibi olan *Latlin and Rand*'ı bu yolla ele geçirmiş; *Latlin and Rand*'ın başkan yardımcısı Luisa D'Anbelot, du Pont ile evlenerek yeni şirketin «ikinci hazinedarı» olmuştur.[23]

Çeşitli şirketlerde çalışıp yavaş yavaş yükselmenin bir faydası da, kişinin, iş hayatında tehlikesizce büyük girişimlerde bulunabilmesini kolaylaştıracak olan yakın dostluklar

kurmasına ve iş dünyasının iç yüzünü girdisine çıktısına varıncaya kadar öğrenmesini sağlamasıdır. Bu tür uzun yollardan geçerek büyük zenginler arasına girebilen adamlarının en çok 1925 kuşağı içinde görülmesinin nedeni de budur. 1925 döneminde bu tür kâr yollarına uygun piyasa koşulları vardı. Daha sonraları ise, bu çeşit spekülasyonlar güçleşmiştir.

Belirli bir ölçüde zenginken bir gün büyük servetlere varacak kadar para getirecek işler çeviren büyük zenginlerin hayatına benzer şekilde, şirketlerde bürokratik işlerde çalışırken günün birinde zengin olmanın yolunu bulan kimseler de, İç Savaştan sonraki dönemde büyük servetlerin kurucusu olan eski zenginler gibi «girişimciliğe» geçivermiş kimselerdir. Bunların çoğu, örneğin Charles W Nash gibileri[24] günün birinde kendi başlarına bir şirket kurmuşlardır. İlk günler atlatılıp şöyle önemlice bir sermaye düzeyine erişildikten sonra, bu kimselerin çoğu, özellikle 1925 kuşağındakiler, en olmadık kumarlara girişmekten çekinmemişler; ondokuzuncu yüzyılın «hırsız baronlarına» parmak ısırtacak işler çevirmişlerdir.

Büyük zenginlerin ekonomik kariyerleri ne «girişimci» ne de «bürokratik» niteliktedir. Kaldı ki, kendi aile şirketlerinin başına geçenlerle henüz böyle bir yere miras yoluyle geçmeyenler arasında da «girişimcilik» ya da «bürokratik işlerde çalışmış olma» yönünden bir farklılık yoktur. «Girişimci» ve «bürokrat» gibi kavramlar Amerikan toplumunda yüksek düzeyde ekonomik konumları olan kimseler için değil, orta sınıftan kimseler için ve onlara denk düşecek işler için kullanılması gereken kavramlardır.

Bulanık ve yanıltıcı bir kavram olan «girişimci» kavramının küçük işadamları için kullanıldığı gibi, Amerikan toplumundaki büyük servet sahibi zenginler için kullanılması doğru değildir. Bu kavram farklı farklı anlamlara gelmektedir. Ciddî, çalışkan bir burjuvanın bir iş kurması, daha sonra da bu işini geliştirip yavaş yavaş ve sabırla büyük bir şirket durumuna yükseltmesine bakıp Amerikan toplumundaki büyük servetlerin kurucusu olan toplumsal tiplerin de bu tür insanlar olduklarını söyleyemeyiz.

Klasik anlayışa göre, girişimci sadece paraca değil, kariyer bakımından da bir riske katlanan biridir. Oysa Amerikan toplumundaki büyük zenginler, büyük servetlere ka-

vuştuktan sonra elde ettikleri büyük avantaj sağlayan konumları sayesinde genellikle büyük risklere katlanma yükümlülüğünden de kurtulmuş olmaktadırlar. Eğer katlanılması gereken bir risk olursa, onu da başkalarına yüklemektedirler. Hele son zamanlarda, bu «başkası» rolünü, II. Dünya Savaşı döneminde ve Dixon Yates işinde görüldüğü gibi, devlet oynamaya başlamıştır. Orta sınıftan bir işadamı 50.000 dolar borca girse, çok güç durumda kalmış demektir. Fakat 2 milyon dolar borçlanmanın yolunu bulan birisine, kredi açan kimseler sırf borcunu ödeyebilsin diye, tekrar yardım edip para kazanması için elinden tutmaktadırlar.

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarına denk gelen «hırsız baronlar,» sermaye toplayan malî işlerle ilgili şirketler kurup bunların başına geçerek zenginleşmişlerdir. Gerçekten, 1900'lerin büyük zenginlerinin yüzde 55'i kendi başlarına şirket kurmuş; ilk büyük partiyi kendi başlarına vurmuş kimselerdir. 1925 kuşağında ve 1950 kuşağında ise bu yolu izleyerek büyük zenginler arasına girebilenlerin oranı yüzde 22 olmuştur.

Bu kuşaklar içinde zenginleşen kişilerden sadece tek bir şirketle çalışıp zengin olabilenler çok azdır. Çeşitli konularda avantaj elde edebilmek için, genellikle, kurulan ilk şirketin yanısıra, büyük bir *tröst* haline gelinceye kadar sürecek çeşitli malî yollarla, başka başka şirketlerin de kurulması ve bütün bu şirketlerin işbirliği yapmaları gerekmiştir. Hızla yükselen girişimlerin başarı kazanmalarının temelinde yerinde oynayan hisse senedi ve tahvil oyunlarıyle hukuka uydurularak yapılan kapkaç işleri bulunmaktadır. Bu tür işler, söz konusu kişilerin çeşitli alanlardaki avantajlardan aynı anda yararlanmalarını sağlamıştır.

Büyük zenginlerin ekonomik yönden en büyük nitelikleri zenginleşirken ve zenginleştikten sonra da çeşitli alanlarda avantajlar elde etmenin yolunu bulmuş olmalarıdır. Serveti olan bir zengin, servetine servetler katmak için en elverişli yerlere gelmekte; bu yerlerin sayısı düzineleri bulmaktadır. Günümüzde Amerika'daki büyük zenginlerin yüzde 65'i ailelerinden devraldıkları şirketlerde çalışmakta, ya da bu şirketlerden aldıkları büyük kârlarla rantiye gibi yaşamaktadır. Geri kalan yüzde 35 aktif bir şekilde, ekonominin yüksek katlarında faaliyet göstermektedirler. Bu kimseler, kendilerine girişimci denen, ama kapitalizmin şu en

son yıllarında, daha yerinde bir deyimle, şirketler dünyasında ekonomi politikçi sayılabilecek yüksek işler yapan kimselere oranla daha aktif bir iş hayatı sürdürmektedirler.

Zengin olmanın çeşitli yolları vardır. Yirminci yüzyılın ortalarında, yüksek düzeyde bir zenginliğe erişmek için yeterli miktarda para kazanmak ve bundan tasarruf ederek para biriktirmek gittikçe zorlaşmaktadır. Evlilik para elde etmek için her zaman düşünülen ve baş vurulan çarelerden biri olmuştur; fakat büyük servetler elde etmekte zengin olmayanlar şanslı gözükmemektedir. Elinizdeki serveti yeterli görmeyip de apaçık hırsızlık yapmaya kalkışmanız ise belâlı bir iştir. Ama para kazanmak için çeşitli oyunlara girip ve bunu belirli bir süre devam ettirirseniz, sonunda, ziyan etme durumunuz söz konusu olmamakta; bir zaman sonra da para kazanmanın yolunu öğrenip, masanın hangi ucuna oturmuşsanız ona göre, ya kazanarak ya da çalarak bir şeyler elde etmenin yolunu tutmaktasınız. Amerikan toplumunda küçük işlerden yola çıkıp, geliştire geliştire büyük servetler sağlayan yerlere gelebilmek enderdir ve bu yol hiç bir zaman başat duruma geçememiştir. Yavaş yavaş, bürokratik yollardan gelip yukarlara çıkmak da hiç bir zaman başat bir yol olmamıştır. Yukarlara tırmanmak güçtür; yapmak isteyenlerin çoğu aşağılara kayıp yuvarlanmaktadır. Kolay olan, yukarlarda doğmaktır. Tehlikesiz olan da budur.

6

Bundan önceki kuşaklar için zengin olmakta izlenen başat yol, genellikle başkalarının paralarını kullanarak servet edinmekti. Son kuşakta ise dedenizin, babanızın sağladığı mevkilerden yararlanarak çeşitli alanlarda avantajlı duruma gelerek büyük paralar kazanmanız çoğunlukla izlenen yol olmuştur. Üç kuşak sonunda karşı karşıya olduğumuz bu durum kesiksiz ve aynı gelişmenin sonucudur: Günümüzde alt sınıflardan gelen büyük zenginlerin oranı yüzde 9; orta sınıflardan gelenlerin oranı yüzde 28; üst sınıflardan çıkıp daha büyük çapta zengin olanların oranı ise yüzde 68'dir.

Birleşik Amerika ekonomisinin şirketlere dayanan bir ekonomi oluşu, sınırsız doğal kaynaklara sahip koskoca bir ülkede, hızlı göçmen akımlarının devam ettiği bir dö-

nemde ve kişilerin bu yönde her dilediklerini yapabilmelerine elverişli bir yasal ve siyasal ortam içinde gerçekleştirilmiştir. Zenginleşmek isteyenler de, bu fırsatı değerlendirmesini bilmişlerdir. Tarihsel bir işlev yüklenen bu kişiler sınaileşmeyi ve şirketler ekonomisine geçişi özel kâr amacına uygun olarak örgütlemişler; bu süreçten büyük servetler elde etmişlerdir. Amerika'nın büyük zenginlerinin zenginliği işte bu belirli sürecin; şirketler ekonomisi çerçevesi içinde sınaileşmenin ürünüdür.

Büyük zenginler mal-mülk sayesinde kazanılan güç ve iktidarlarını elde ederken, bu güç ve iktidarlarını muhafaza etmekte kullanacakları çeşitli araçları ele geçirirken olduğu gibi bugün de yirminci yüzyıl Amerikan ekonomisinin şirketlere dayalı dünyasıyle çok yakından ilgilenmişler ve ilgilenmektedirler. Günümüzde önemli olan *servet birimi* kişiler ve şansları değil, büyük şirketler; kişilerin bu büyük şirketlerle ilişkilerinin olup olmamasıdır. Şirketler servetlerin yaratıcısıdır. Ayrıca, servetin sağlayacağı güç ve iktidarın olduğu kadar çeşitli ayrıcalıkların da kaynağı şirketlerdir. Büyük servet sahibi kişiler ve ailelerin hepsi de, günümüzde, büyük şirketlerle çeşitli ilişkiler içindedir; servetlerine bu büyük şirketler «yataklık» yapmaktadır.

Ekonomik yönden ele alınacak olursa, ne miras yoluyle büyük servetlere sahip olanlar, ne de biriktire biriktire büyük servet sahibi olanlar boş, işsiz ama kültürlü bir aylaklar sınıfı teşkil etmemiştir, bugün de etmemektedirler. Büyük zenginlerin içinde böyleleri yok değildir; ama dörtte üçü şu ya da bu şekilde, az ya da çok, ekonomik bakımdan aktif kimselerdir. Dün de bu böyle olmuştur, bugün de. Ne var ki, büyük zenginlerin ekonomik edimleri şirket işleri dediğimiz yönetim, geliştirme, iş idaresi, spekülasyon gibi işlerdir.

Ayrıca, mülk ve servet sahibi zengin aileler toplumun şirketleşme çatısı altında düzenlenmiş yeni ekonomik yapısında yerlerini alırken, kendi mülklerinin, şirketlerinin yöneticesi durumunda bulunan birtakım kimselerle de birleşmiş, kaynaşmışladır. Zenginlerin mallarının ve şirketlerinin yöneticisi olan bu kimseler, hemen göreceğimiz gibi, tamamen mülkiyetsiz kimseler olmadıkları gibi, büyük zenginlerden fazla farklı ve apayrı bir ekonomik tür de değillerdir. Mülkiyet sahibi sınıfların örgütleyici merkezi, böylece,

büyük servet sahibi ailelerin çerçevesiyle sınırlı kalmayarak, toplumdaki diğer güç ve iktidar sahiplerini de kapsayacak biçimde bir genişleme kaydetmiştir. En önemli bölümünü gene zenginlerin teşkil ettiği mülkiyet sistemi, iş yönetiminden anlayan bu kişileri içine alıp yeni bir örgütlenmeye gitmiş; bu yeni yönetici tabaka sayesinde kendi temellerini sağlamlaştırmış; böylece, büyük şirket yapıları içinde topluca tüm zenginlerin ortak çıkarlarının daha enerjik bir şekilde korunması sağlanmıştır.

Toplumsal bakımdan, Amerikan toplumundaki zenginler, kadın ya da erkek, çeşitli metropolitan 400 topluluklarında önder durumunda bulunmaktadır. 1900'ler kuşağındaki doksan büyük zengin arasından McAllister'in 1892'de yaptığı listede yer alanlar sadece dokuz kişi olmuştur. Fakat 1940'da Philadelphia, Boston, Chicago ya da New York için yayınlanan *Social Register*'larda adlarına rastlanan kimselerin yarıdan çoğunun 1900'lerin varlıklı ailelerinden geldikleri anlaşılmaktadır. Büyük zenginler metropolitan 400'lerin de en önde gelen üyeleridir. Kulüplerine onlar da üyedir; çokları, hele çocuklarının hepsi de Groton'a, sonra Harvard'a, ya da benzeri diğer okullara gitmiş ya da gitmektedir. 1900 kuşağından olup da Lewis Allen tarafından 1905'de en önemli sermaye yatırımcıları olarak seçilen en büyük on zenginin kolej çağındaki on beş çocuğunun on ikisi Harvard'a ya da Yale'e; üçü de Amherst, Brown Columbia üniversitelerine gitmişlerdir.[26]

Büyük zenginler hemen gözle görülen ve basit yapılara dayanan hiyerarşiler içinde en üst yerlerde bugün artık egemenliklerini yalnız başlarına sürdürmemektedirler. Fakat şirketler ekonomisinin yapısı içinde ve devlet kuruluşu içinde çeşitli görevliler ve hiyerarşilerle birlikte bu yerleri paylaşmakta olmaları, zenginlerin eski yerlerini terketmek zorunda kaldıkları anlamına gelmez. Büyük zenginler ekonomik ve toplumsal önemlerini ve yerlerini günümüzde de kaybetmemişlerdir. Ekonomik bunalımdan* ve *New Deal*'den sonra büyük zenginler (devletin yapısı dışında olduğu kadar içinde de) «teknik» işlerden, vergi mevzuatından, çeşitli yasal düzenlenimlerden, şirketler hukukundan, reorganizasyon ve birleşme işlerinden, halkla ilişkilerden, devlet

---

* 1929 bunalımı. (ç. n.)

ihalelerinden anlayan teknisyenlerden yararlanmak; işlerini bu gibi kimselerin aracılığıyle yürütmek zorunda kalmışlardır. Diğer yandan da, dikkatleri çekmemek için değişik bir görünüme girerek, iyiliksever basit insanlar gibi davranmak; «sanayi alanında çalışan devlet adamları» olarak görünmek; «millete iş sağlayan» büyük buluşların sahibi, fakat sade insanlar olarak görünmeye başlamışlardır.

Bu olanların anlamı, günümüzdeki büyük zenginlerin eski dönemlerin zenginleri kadar görülgen olmaktan çıktıkları; örneğin, Amerikan toplumunun en üst tabakasını anlatan eski günlerin delişmen ve gözü pek yazarlarının zamanındaki zenginler gibi olmadıklarıdır. Sistematik bilgi noksanı ve gazetecilerin «hafif konular» diye işledikleri şeyler nedeniyle, büyük zenginlerin birçok yanları toplumca görülmemekte; hatta, varlıkları, gerçeklikleri bile unutulmaktadır. Oysa bugün de, dün olduğu gibi, büyük zenginler aramızdadırlar -ama bugün, kime ait olduğu hemen göze çarpmayan kuruluşlarda konumlanmakta; iktidarını, servetlerini ve çeşitli ayrıcalıklarını bu kuruluşların koruyucu kanatları altında örgütlemiş bulunmaktadırlar.

6 ÜST YÖNETİCİLER

Amerikan ekonomisini beğenmek ve beğendirmekle görevli pek çok yazar görüşmelerini savunmak için, çok karmakarışık bir biçimde, büyük şirketlerin başındaki yönetici teknokratların durumunu ele alıp, bunlara dayanmaktadırlar. Bu tür düşünürlere göre, «hür», özel girişimci sistemde eskinin «kaba ve modası geçmiş işletmecilerin» yerini tamamen değişik nitelikteki yönetici teknokratlar almış; günümüzde, kapitalizmin insafsız uygulamaları çoktan gerilerde kalmıştır. En üst yerlere gelmiş bulunan bu yöneticiler, bugün, sorumlu «mütevelli heyeti» üyeleri, tarafsız hakemler, uzman arabulucular olarak çok yanlı ekonomik çıkarlar arasında bir çeşit köprü görevi yüklenmişlerdir. Bu çok yanlı ekonomik çıkarlar arasında, büyük Amerikan işletmelerinin hisse senetlerine ve tahvillerine para yatıran milyonlarca küçük tasarruf sahiplerinin ekonomik çıkarları kadar, mal ve hizmet akımından yarar sağlayan işçilerin ve tüketicilerin ekonomik çıkarları da bulunmaktadır.

Bu uygulamacı ve yöneticiler, ileri sürüldüğüne göre, mutfaklardaki buzdolaplarından, garajlardaki otomobiller-

den olduğu kadar, Amerikalıları düşmanlardan korumak için göklerde uçan uçaklardan ve patlatılmaya hazır bombalardan da sorumludurlar. Hepsi, ya da çok büyük bir kısmı, toplumsal piramidin alt basamaklarından gelmişlerdir; büyük kentlerde değişik bir hayat kurabilen köylü çocuklarıdır bir kısmı, bir kısmı da Amerika'ya yoksul gelmiş olup da, sonradan büyük başarılar kazanan göçmenlerdir. Amerika'ya bugünkü «büyüklüğünü» kazandıran çeşitli bilgi ve yetenekleriyle çalışkan, etkin, dürüst kişiler olan uygulayıcı - yöneticilerin devlet yönetiminin de başına geçmeleri gerektiği sık sık ileri sürülen görüşler arasındadır. Ancak bu yolla devlet kurumlarında yolsuzlukların, israfın ve değersiz kişilerin devlet kuruluşlarına sızmalarının önlenebileceği ileri sürülmektedir. Kısacası, bu kişilerin görüşüne uyulursa, «pis politikacılık» yerine, devlet yönetiminde «temiz işyönetimine» geçilmiş olacaktır.

Fakat biraz daha ciddî düşünenler, yönetici tabakası hakkında pek iç açıcı şeyler söyleyememektedirler. Bunların iktidar sahibi olmasalar da güçlü kimseler oldukları doğrudur. Fakat sorulması gereken soru, bu kimselerin güçlerinin hangi temele dayanmakta olduğudur. Şirket yapıları içinde örgütlenmiş büyük servetlerin sahibi değillerdir, ama yöneticileri bunlardır. Bunların çıkarları, yönettikleri servet ve sermayelerin gerçek sahiplerinin çıkarlarından ayrı ve farklı ise, nedir, nelerdir bunların çıkarları? Bazıları da, bu üst yöneticilerin sessizce bir devrim gerçekleştirdiklerini; tepeden inme bir yöneticiler devrimi yaptıklarını; bu devrimin mülkiyetin alışılmış anlamını bile değiştirdiğini ileri sürmektedirler. Bunlara göre, geçmiş günlerin sömürücüleri, şimdi ücretle yanlarında çalıştırdıkları yöneticiler tarafından sömürülmeye başlanmıştır. En üst düzeydeki yönetici ve uygulayıcılar, diğer bazılarına göre de, çeşitli ekonomik çıkarlar arasında bir uzlaştırıcı durumundaysalar da, bu işlevlerinde ne denli âdil ve doğru olabildiklerini kimin denetleyeceği, neye göre yargıya varacağı pek belli değildir. Diğer yandan, ortada özgür bir seçmenler kitlesinin denetimi altında bulunan bir devlet varken, bu sorumluluğun, tarafsız hakemlik görevinin, çıkar çelişkilerini ve iktidar çatışmalarını giderme işinin başka ellere bırakılması yanlış olmayacak mıdır?

Kuruluşların başında bulunan çeşitli ve uygulamalar-

dan sorumlu bu yönetici tabaka ile ilgili olarak tüm olumlu ya da tüm olumsuz yargılarda bulunanların hemen hepsi de yanlış ve temelsiz birtakım düşünceler ileri sürmekten başka bir şey yapmamaktadırlar. Olumlu yargılarda bulunanların yaptıkları iş, ekonomiden anlamayan halk için çocuk aldatmacası safsatalardan ibarettir. Olumsuz bir tutum takınanların yaptığı ise, düpedüz, Amerikan toplumundaki özel mülkiyet kurumunun boyutları, örgütlenme biçimi ve anlamıyle ilgili çok az ve yetersiz birkaç veriden yola çıkarak ölçüsüz yargılara varmaktan başka bir şey değildir. Bu her iki yanılgının da nedeni, belirli bir gerçeğin gözden kaçırılmasıdır: Üst yöneticiler - uygulayıcılar ile büyük zenginlerin farklı ve iki ayrı grup olmayışları. Bunların her ikisi de, günümüzde birleşik bir yapıya kavuşmuş bulunan mülkiyet ve ayrıcalıklar dünyasında son derece içiçe girmiş şeylerdir. Üstelik, gerek uygulayıcı - yönetici tabakasını, gerekse bunların yönettiği şirket ve servetlerin mülkiyetlerine sahip olan büyük zenginler tabakasını anlayabilmek için, her iki tabakanın da yabancısı olmadıkları birleşmiş, şirketler topluluğu durumuna gelmiş bulunan bugünkü toplumsal düzenin üst tabakalarını incelememiz gerekmektedir.

1

Şirketler özel mülkiyet sisteminin örgütlenmiş merkezleridir: Üst yönetici ve uygulayıcı durumundaki kişiler ise bu sistemin örgütleyicileridir. Ekonomik açıdan, aynı anda, şirketleşme devrinin hem yaratıkları hem de yaratıcılarıdır. Bu devrimle, mülkiyet konusu şeyler emekçinin araçları olmaktan çıkmış, emekçinin emeğinin kontrol edilmesini ve bu emeğinden bir kâr elde edilmesini sağlayan karmaşık ve gelişkin bir araç durumuna gelmişlerdir. Küçük girişimciler günümüz Amerikan ekonomisinde önemli kişiler olmaktan çıkmışlardır; küçük üreticilerin ve dağıtımcıların hâlâ varlıklarını sürdürdükleri ekonominin pek çok sektörlerinde ise güçlükle direnmeye ve yok olmamak için sendikalaşmaya, büyük endüstriyel ve malî kuruluşlar için çıkarılan yasalar gibi küçük işletmecileri de koruyacak yasaların çıkarılmasına çalışmaya mecbur kalmışlardır.[1]

Amerikalılar kendilerini dünyanın en bireyci kişileri sanmayı çok severler. Fakat kişilerden soyutlanmış gibi görünen şirketlerin en büyük ölçüde ve en hızlı şekilde geliştiği, günlük hayatın her yanına ve ayrıntısına girebildiği toplum da Amerikan toplumu olmuştur. Birleşik Devletlerde bugün madencilik ve imalât şirketlerinin binde ikisi, bu temel sanayilerde çalışan nüfusun yarısını istihdam etmektedir.[2] İç Savaştan günümüze dek Amerikan ekonomisinin tarihçesi, bu nedenle, söz konusu şirketler çatısı altında birleşmiş merkezileşmiş mülkiyet biçiminin oluşması ve sağlamlaştırılmasından ibaret sayılabilir.

I. Başta gelen endüstriyel dev kuruluşlar arasındaki birleşmeler oluşurken, çok sayıdaki küçük şirketler arasındaki rekabet, en çok, smaileşmenin başladığı dönemde görülmüştür.

Bu dönemde, çeşitli kandırmacalar ve manevralarla küçük şirketler büyükçe şirketlerle birleşmek, ya da onlar tarafından yutulmak zorunda kalmışlardır. Belirli bir sanayi dalında henüz gençlik çağını yaşayan rekabet durumuna son verilmiş, ilgili sanayi dalında meydan Beş Büyükler'e, ya da Üç Büyükler'e kalmıştır. Böylece, söz konusu sanayi dalında ne kâr varsa, ne gibi önemli kararlar alınacaksa bu birkaç büyükçe şirket tarafından alınmaya başlamış; alınan kararlar üzerinde bu büyük şirketler kendi denetimlerini uygulamaya başlamışlardır. «Az sayıda büyük şirketler tarafından uygulanan kararlar,» diyor John K. Galbraith, «aynı nitelikte olup da bir tek şirketin bulunduğu tekel tarafından alınan kararlardan sadece işin derecesi ve bu tarz uygulamanın daha etkin oluşu yönünden farklıdır.»[3] Bu tür şirketler aralarında rekabete giriştiklerinde de, bu iş ucuz fiyatla mal satışı biçiminde değil, daha çok, «mamulün gelişkinleştirilmesi,» reklâmcılık ve ambalajlama gibi alanlarda olmaktadır.[4] Fiyatlar ve diğer konularda önemli kararların tek bir şirket tarafından alınmadığı doğrudur, ama kararların rekabet ortamı içinde çalışan serbest bir piyasa ekonomisinin koşullarına uygun biçimde alındığı da söylenemez. Çünkü, bu tür önemli kararların rekabetçi bir ortamın gerektireceği biçimde kendince oluşmasına göz yumulması durumunda, bundan ilgili büyükçe şirketlerin birinin - ikisinin değil, hepsinin de zarar göreceği açıktır. Kararlar, örtülü ya da apaçık bir biçimde, ya komitelerce; ya Üç Bü-

yükler, Dört Büyükler gibi önde gelen şirketlerce alınmaktadır. Bunun böyle yapılması, sırf kötülük olsun diye değildir. Bunda bile bile yapılmış bir kötülük olduğu söylenemez. Ne var ki, önemli olan, büyük şirketlerden her biri önemli bir karar alırken o konuda diğer büyük şirketlerin ne gibi bir tepkide bulunacağını dikkatle değerlendirmekte, hesaba katmaktadır.

II. Şirketleşme süreci içinde mal sahibi durumundaki girişimciler ve hatta ücretli yöneticiler birbirlerine öylesine yakınlaşmış ve kendi aralarında öylesine bütünleşmişlerdir ki, kendileri ile şirketleri arasına bir ayrım koymalarının olanağı bile kalmamıştır. Çalıştığı şirkete karşı bu tür duyguları fazla güçlü olmayan şirket yöneticileri ise, sırf kendi şirketine, kendi çalışma çevresine yakınlık duyan kişileri işyerlerinden ayırıp ayıklamaktadırlar. Yukarı düzeylerde, büyük şirketlerin komuta düzeylerinde bulunanların ise, sanayi alanında faaliyet gösteren, şu ya da bu, tek bir şirketin başı olmak yerine, tüm o sanayi dalının sözcüsü olabilmek için sorunlara daha geniş bir perspektif içinden bakabilme yeteneği kazanmaları, kısacası, tek bir şirketin politikasını ve çıkarlarını izleyip gözetlemek yerine, tüm sanayiin politikasını ve çıkarlarını izleyip gözetlemeleri gerekmektedir. Ve gene içlerinden bazıları, bir adım daha ileri giderek, sorunlara sadece sanayicilerin gözüyle ve onların çıkarları açısından değil; fakat tüm olarak, şirketleşmiş bir ekonomik yapı içinde, büyük mülkiyet sahipleri sınıfının gözüyle ve bu sınıfın çıkarları açısından bakmaya başlamaktadır.

Bakış açısından ve izlenen politikada şirketlerden sanayiin tümüne, sonra da büyük mülkiyet sahipleri sınıfının sözcüsü olma durumuna geçiş, şirketleşmiş mülkiyet biçiminin sınırlı da olsa, daha dağınık ve yaygın bir görünüm içinde bulunuşu nedeniyle olmaktadır. Mülkiyet sahibi olmanın sadece büyük zenginlere özgü bir şey olmaktan çıkarak üst kademe yöneticileri arasında da yayılmaya başlaması, birçok şirketin çeşitli yasal yollarla denetim altına alınması yüzünden büyük mülkiyet olmasa bile küçükleri saldışı edilmiş bulunduğu için, mülkiyet sahibi sınıf içinde güçlü bir birliğin kurulmasına yol açmıştır.[5] Büyükçe miktarlardaki mülkiyet konusu değerlerin «dağınık ve yayılgın» bir nitelik kazandığı doğrudur, ama bu çok küçük bir çer-

çeve içinde olmaktadır; aynı mülkiyet sahipleri sınıfından gelen, aynı sınıftan olan, aynı sınıfın çıkarlarını gözetme durumunda bulunan büyük şirket yöneticileri ve sahiplerinin sadece kendi şirketlerinin çıkarlarını düşünerek hareket etmeleri tam anlamıyle dar görüşlülük olacaktır. Çünkü, bu kişilerin çıkarları, benzerleri olan, aynı durumdaki diğer bütün üst yönetici ve büyük mülkiyet sahiplerinin sınıfsal çıkarlarıyle özdeşleşmiş bulunmaktadır.

III. 1952'de resmen bilinen şirketlerde hisse senedi sahipleri durumunda bulunan altı buçuk milyon kişi toplam yetişkin nüfusun yüzde 7'sini meydana getirmektedir.[6] Fakat iş burda bitmemekte; biter sanmak yanılgılara yol açmaktadır. Asıl önemli olan, hisse senetlerini ne tip insanların aldığı ve bu tür kimselerin ellerindeki hisse senetlerinin değerlerinin ne denli birikim gösterdiğidir

Birinci özellik, şirketlerin üst düzeydeki yönetici ve uygulayıcılarının yüzde 45'inin; serbest meslek sahiplerinin yüzde 26'sının [kamu sektöründe ya da özel sektörde çalışan] üst kademe memurların yüzde 19'unun hisse senedi sahibi olmaları; bu oranın niteliksiz işçiler arasında yüzde 0,2; yarı - nitelikli işçiler arasında yüzde 1,4; usta başı ve nitelikli işçiler arasında ise yüzde 4,4 olmasıdır.[7] İmalât sanayiinde çalışan işçilerin yüzde 98,6'sının hisse senedi hiç yoktur.

İkincisi, 1952 yılında elinde hisse senedi bulunduran 6,5 milyon Amerikalıdan bu yoldan ya da başka kaynaklardan yılda toplam 10 bin dolar kadar bir kazanç sağlayanların 1,5 milyon kişi (yüzde 25) kadar oluşudur. Bu kişilerin 10 biner dolarlık yıllık gelirlerinin içinde hisse senedi temettülerinin oranının ne olduğunu bilmiyoruz, fakat ortalama oranın fazla yüksek olmadığı anlaşılmaktadır.[8] 1949 yılında, A.B.D.'deki yetişkin yaştaki nüfusun onda biri kadar olan 165 bin kişinin, hisse senedi sahibi olarak toplam şirket temettülerinin yüzde 42'sini aldığı bilinmektedir. Bu kimselerin yıllık gelirleri, ortalama, en az 30 bin dolar olarak hesaplanmıştır.[9] Ekonomide bugün hisse senetleri yoluyle, mülkiyetin çok dağılgın bir biçimde toplumun çeşitli katlarına yayıldığı bile bile söylenen bir yalandır: şirketler dünyasında hisse senetlerine, temettülere, diğer değerlere sahip olanlar toplumdaki yetişkinlerin, en iyimser bir hesapla, yüzde 0,2'si ile yüzde 0,3'ü arasında hesaplanmaktadır.

IV Büyük şirketler «şahane inzivalarına» çekilmiş dev kuruluşlar olarak düşünülmemelidir. Büyük şirketler açık ve herkesce bilinen birlikler ve benzeri kuruluşlar içinde olduğu kadar, kendi sanayi dallarında, bölgelerinde ve NAM gibi «birlikler-üstü birlikler» içinde de birbirlerine sıkı sıkıya bağlanmış bulunmaktadırlar. Bu birlik ve kuruluşlar, yönetici seçkinler ile şirketleşmiş ekonominin zenginleri arasında birliğin oluşumunu sağlamakta; kolaylaştırmaktadırlar. Birlik ve benzeri kuruluşlar sayesinde, dar çerçeveler içinde kalan ekonomik güç ve iktidarla yetinilmemiş; sanayi çerçevesinde, sınıf-çerçevesinde bir güç ve iktidar elde edilmiş olmaktadır. Büyük zenginler ve üst yönetici durumundaki seçkinler bu iktidarı, önce, işçi ve emekçi kuruluşlarına karşı ekonomik alanda kullanmaktadırlar; sonra da, ikinci olarak, örneğin siyasal nitelikteki işlerde oynadıkları önemli rolleriyle, politik alanda kullanmaktadırlar. Ayrıca, küçük boy işadamları arasına da kendi büyük çapta iş ve kuruluşlarının çıkarlarına uygun olan kendi görüşlerini yaymakta, benimsetmektedir.

Büyük şirketler arasında oluşan bu birliklerin hantallık derecesinde hareketsizleşecek kadar büyümeleri ve çelişkin çıkarları kapsamaya başlamalarıyle birlikte, kendi iç yapılarında klikler ortaya çıkmakta; her klik kendi programını uygulamak, kendi yönünde ilerlemek için, girişilen işte dümene kendi geçmek istemektedir.[10] Yüksek düzeydeki iş çevrelerinde ve bu tür iş kuruluşlarında, örneğin «eski düzenciler» denen pratik tutucular ile «liberalleri» ya da «bilgili tutucular» arasında belirli bir gerginlik görülmektedir.[11] Eski ve tutucu olanlar çıkarlarını akıllıca savunacak yerde, sadece kendi çıkarlarını ve çok dar bir açıdan savunurlar. Liberal işadamları ve çevreleri ise, daha akıllı tutucu oldukları için, bir bütün olarak, tüm mülkiyet sahipleri sınıfının görüş ve çıkarlarını savunurlar. Liberal görünümlü zenginler ve çevreleri *New Deal* gibi ekonomik politikalara ve işçi senkikalarının güçlerinin artması gibi politik olgulara karşı kendilerine hemen gerekli çeki-düzeni vermekte; eski tür tutucuların tersine, bu tür gelişmelerin karşısına çıkıp direnmek ve bunları boş yere durdurmaya çalışmak yerine, toplumsal gelişimlerin yanındaymış gibi görünüp her şeyin başına geçmenin yolunu aramakta; liberal aydınların dıştan parlak gözüken düşüncelerini bile benim-

seyip, bu görüşleri de kendi çıkarları için kullanabilmekte; böylece, gerçekten daha akıllıca ve bilgilice davranmış olmaktadırlar.

V Şirketlerin büyümeleri ve kendi aralarında bağıntılar kurarak gelişmeleri, kısacası, günümüzde çok daha akıllı ve bilgili bir uygulayıcı-yönetici topluluğunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu kimseler, belirli bir mülkiyet kesiminin dar çıkarlarıyle kendini bağımlı saymayan belirli oranda bağımsızlaşabilmiş kimselerdir. Bu kimselerin de ardında mülkiyetin kazandırdığı iktidar bulunmaktadır. Fakat bugün iktidara temel teşkil eden bu mülkiyet dar anlamlı ve kendi içinde tutunum gösteren bir mülkiyet değildir. İşlevsel olarak bakılacak olursa, günümüzdeki mülkiyet sınıf-çapında bir mülkiyet niteliği kazanmış bulunmaktadır.

Ne var ki, her şeyini özel mülkiyete veren, büyük servetlerin yaratılmasına olanak sağlayan ve ekonomik olanak sahibi yöneticilerinin dünyanın en yetenekli ve en iyi idarecileri oldukları söylenen bir ülkede, büyük mülkiyet sahibi kimseler son elli yıldan beri dostça olmayan tutumlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle, kendilerine yönelen eleştiri ve saldırılara karşı, mülkiyet sahiplerinin üst yönetici ve uygulayıcılarla bütünleşmemeleri beklenemezdi.

VI. Şirketler topluluğu çatısı altında birleşen büyük zenginler topluluğuna gölge düşüren bir olgu, topluluğun yönetimini başkalarına kapalı tutan bir iç çevrenin etkinliğidir. «Başkalarına Kapalı Yönetici İç Çevre» terimi boş bir söz sayılmamalıdır. İş hayatının gerçekleri, çıkar çevrelerinin toplumbilimsel niteliği, izledikleri siyasetin ve sorunlara bakış tarzının benzer oluşu büyük mülkiyet sahipleri sınıfının içinde yönetici bir kapalı çevrenin bulunduğunu göstermektedir. Bir parça büyükçe çapta hangi iş dalına bakılırsa bakılsın, işin biraz ayrıntılarına girildiğinde; hele siyasal niteliği de olan bir iş üzerinde durup incelemeye başlandığında bunun gerçek olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Belirtilen bu olgular sayesinde, aralarında birleşmiş zenginler topluluğuyle aynı çıkarlara sahip kimseler arasında belirli biçimlere bağlı olarak karşılıklı danışma görüşmeleri yapılmaktadır. Bu yönetici kapalı iç çevreler, daha az resmî görünümlü fakat oldukça yeterli ilişki kanallarıyle yapılabilecek işleri bile, daha etkin bir biçimde çözümlemek için bu yola başvurmaktadırlar. Başkalarına karşı

kapalı tutulan yönetici iç çevrelerle ilgili istatistiklere bakarak birleşmiş zenginler topluluğunun kendi içinde ne derece birlik içinde olduğunu, ya da izlediği siyasetin ne derece eşgüdümlenmiş bulunduğunu anlayamayız: Başkalarına kapalı yönetici iç çevreler olmaksızın da eşgüdümlenmiş bir siyaset izlenmesi olanağı vardır ve bu yapılabilmektedir. Aynı nitelikteki yönetici iç çevreye, eşgüdümlenmiş bir siyasetin bulunmadığı durumlarda da rastlanmaktadır.[12]

VII. Günümüzdeki milyarlık şirketlerin çoğunun kuruluşu ondokuzuncu yüzyıla dek uzanmaktadır. Bu şirketlerin gelişip büyümelerinde sadece makine teknolojisinin değil, fakat günümüzde olağan büro araçları sayılan daktilonun, hesap makinelerinin, telefonun, hızlı baskı araçlarının ve ulaştırma şebekesindeki gelişmelerin bile etkileri olmuştur. Günümüzde ise elektronik haberleşme ve enformasyon kontrolü teknikleri öylesine ilerlemiştir ki, şirketler arasındaki «temerküz» daha da kolaylaşmış bulunmaktadır. Kapalı-devre televizyon yayını ve elektronik hesap makineleri dev çapta üretim birimlerinin denetlenebilmesine; bu teknik bilimler ne denli «ademi merkeziyetçi» bir yapıda kurulmuş olurlarsa olsunlar, bunların üst yöneticileri tarafından, kolaylıkla denetim altında tutulabilmesine olanak hazırlamışlardır. Günümüzde şirketlerde kullanılan olağanüstü gelişkin araç ve aygıtlar sayesinde, en büyük şirketlerin bile birlik ve bütünlüğünün korunması, denetim altında tutulması eskisinden kat kat kolaylaşmış bulunmaktadır.

Şirketler dünyasında bugün görülen genel eğilim, bugünkünden çok daha merkezileşmiş ve çok daha gelişkin bir yönetim şebekesi içinde birbirleriyle bağıntılanmış daha büyük çapta malî kuruluşlar yönündedir. Özellikle otomasyon yoluyle ardı ardına birbirleriyle ilintili makinelerin birbirine bağlanmalarından ve arada bugün için üretimin kontrolünde gerekli insan gücüne olan gereksinmenin kaldırılmasından sonra, verimliliğin görülmedik ölçüde artacağı anlaşılmaktadır. Bunun anlamı, şirketlerin başındaki uygulayıcı ve yöneticilerin insan gücüne dayalı dev kuruluşların yöneticileri olmaktan çıkarak, *Business Week*'in deyimiyle, «gitgide daha az insan gücü kullanan büyük mekanik kuruluşların yöneticileri» olmaya başlamalarıdır.[13]

Bütün bu olgular için, henüz yolun geri dönülmeyecek kısmına gelinmiş değildir. Günümüzde, modern şirketlerin

dev büyüklüklere ulaşmış olmalarını sadece daha büyük bir verimlilik elde etme tutkusuyle açıklayamayız. Birçok uzman, günümüzdeki dev şirketlerin etkinlik ve verimlilik için gerekli ölçüleri çoktan aştıkları inancındadırlar. Gerçekten, verimlilik ve etkinlikle gerekli hacim arasında en iyi uyumun hangi büyüklük ölçüsünde sağlanabileceği bilinememektedir. Ayrıca, günümüzde şirketlerin büyüklüklerini belirleyen etmen, teknik etkinlikten çok, malî ve idarî birleşmeler olmaktadır.* Gelişim, dönülemeyecek bir yola girmiş olsa da olmasa da, gerçek şudur ki, günümüzde Amerikan toplumundaki büyük şirketler eski tür birer özel mülkiyet kuruluşu olmaktan çıkmış; devlet içinde devlet durumuna gelmiştir. Amerikan toplumunun ekonomik yapısı, büyük ölçüde, birleşmiş ve bütünlük kazanmış bir yapıdır. Bu birleşmişlik içinde kendi aralarında birlik ve beraberlik kurmuş bulunan şirket sahipleri ve üst yöneticileri teknik yeniliklerden kolaylıkla yararlanabilmekte; toplumdaki büyük, küçük, uzak, yakın her servete elatıp servetlerine servet katmakta; toplumun yarınlarına bile sahip çıkmaya çalışmaktadırlar. Sanayi devrimi bile şirketlerin malî ve siyasal çerçeveleri içinde oluşumunu tamamlamıştır. Hammaddeler üzerinde büyük şirketler kendi denetimlerini kurmuşlar; bu hammaddelerden mamül maddeler yapmakta yararlandıkları patentler de şirketlerin buyruklarına uygun yönde gelişme göstermişlerdir. Büyük şirketler kendi savunmalarını ve stratejilerini en iyi şekilde saptamak ve güzel göstermek için dünyanın en iyi hukukçularını tutmuşlar; yüksek ücretler vererek en büyük hukukçuları da kendi buyrukları altına almışlardır. Toplumdaki kişileri üretim öğesi olarak ve ücretle çalıştırmışlar, fakat aynı kişileri tüketici olarak da kendilerine müşteri yapmışlardır. Toplumdaki kişilerin kü-

---

Federal Ticaret Komisyonu üyelerinden John M. Blair şöyle diyor: «Çok sayıda üretim birimlerinin tek bir şirket tarafından alınıp işletilmesinin daha büyük bir verim sağlayacığı şeklindeki yaygın inanç, açıkca anlaşılıyor ki, hiç de sağlam bir temele dayanmamaktadır. Bu tür büyük şirketlerin sağladığı belirli bir yarar varsa o da malzeme ve hammadde alımında ucuzluk sağlamasıdır. Bu ise, teknik ya da yönetimsel bir etkinlikten çok, satın alma gücünün artmış olmasının sonucu sayılmalıdır.»[14]

çük tasarruflarını, paralarını alıp kendi yatırımlarında kullanmışlar; onları bu işlerde ücretli olarak çalıştırmışlar; sonra da giyeceğini alırken, yiyeceğini alırken bu kere de tüketici olarak aynı insanların paralarına yönelmişlerdir. Toplumdaki kişilerin savaşlarda kullandığı silâhları yapanlar bu şirketlerdir; reklâm kampanyaları ile aslı-esası olmayan «safsatalar» için kafa şişiren bu şirketlerdir; zevksiz ve içtenlikten uzak halkla ilişkiler ve tanıtma çalışmalarıyle kişinin özel hayatını dörtbir taraftan saçmalıklarla dolduran gene bu şirketlerdir.

Özel mülkiyet ve özel gelir esasına dayanan ve feodalizme dönmüş bir düzen içinde, ulusal ekonominin hacmini ve biçimini, istihdam düzeyini, tüketicinin satınalma gücünü, reklâmını yaptıkları şeylerin fiyatlarını, kanalize ettikleri yatırımların hangi alanlarda ve ne için yapılacağını, kendi çıkarları için aldıkları çeşitli kararlarla gene bu büyük şirketler topluluğunun zenginleri ve yardımcıları belirlemektedirler. Ekonomik güç ve iktidar bakımından asıl önemli olanlar «Wall Street malî çevreleri» ya da bankerler değil, fakat kendilerini finanse etmeye kendi güç ve olanakları yeten büyük şirketlerin sahipleri ve üst yöneticileridir. Toplumun siyasal yönetimi de, hükümet diye görüp bildiğimiz mekanizmanın içinde yer alan politikacıların değil, kendi ekonomik çıkarlarını ve çok yönlü ayrıcalıklarını savunmak için her çeşit araç ve iktidara sahip bulunan bu kimselerin elindedir. Bu kişiler egemen gözükmekten çekinmekte kaçınmaktadırlar, ama Amerikan toplumunda en önemli alanlar bunların yönetimindedir; hiç bir kuvvet karşılarına çıkıp direnememektedir. Güç ve iktidarlarını durduracak bir sınırlamaya kendiliklerinden gitmeye ise, hiç de istekli bulunmamaktadırlar.*

Ne John K. Galbraith'ın bir iktisatçı olarak karşı-dengeleyici bir güç arayıp bulma çabaları, ne de özel girişime yasallık kazandırmak için teoriler geliştirmeye çalışan A. A. Berle, J gibilerin bu büyük şirketlerde kendi güç ve iktidarını sınırlandırıcı bir bilinçlilik arama ve bulma çabaları yeterli görünmektedir. Her iki düşünür de, herkesin gözüne batmaya başlayan büyük şirketler topluluğunun güç ve iktidarının kısıtlanabilir bir şey olduğunu savunmaya çalışmaktadırlar: Galbraith bunun şirketler topluluğunun dışında bulunabileceğini

Şirketleşme çatısı altında bütünleşen bu yeni ekonomi dünyasının oluşumu henüz iki-üç kuşaklık bir iş olduğu halde, bu kadar kısa bir süre içinde bile, kendisinden yana olunca ve kendi içine girip kendisi için çalışacak olunca kimlerin, ne tip kimselerin yükselebileceğini oldukça katı bir şekilde saptamış bulunmaktadır. Bunlar ne tür insanlardır? Bizim burada ilgilendiğimiz tüm şirket yönetim kadrolarında yer alabilecek olan standart yöneticiler değil; şirketler topluluğunun en üst düzeyinde yer alan; kendi kendilerini değerlendirip derecelendirirken kullandıkları ölçüye göre; ya-

---

ileri sürerek doğal dengelilik teorisini yenileştirmeye çalışmakta; Berle ise çarenin içerden bulunabileceğini ileri sürerek güç ve iktidar sahiplerinin vicdan ve bilinç sahibi olmaları gerektiğini ve böyle olduklarını savunan beylik görüşleri kotarıp tazelemeye uğraşmaktadır.

I. Yeni dev şirket kuruluşları arasındaki dengelilik durumuna hiç uymayan pek çok durumlar olduğu açıktır. Bazı sanayilerde üretim öğelerinin alındığı kaynaklardan en sonul (nihaî) tüketiciye kadar bir bütünleşme kurulmuştur. Bazı sanayi dallarında ise; örneğin konut yapımı sanayiinde bireysel müteahhitler güçlü zenaat sendikaları ile malzeme toptancıları arasında, dengeleyici bir öğe olmak şöyle dursun, güçsüz bir duruma düşmüşlerdir. Kaldı ki, Bay Galbraith'in kendisinin de kabul ettiği gibi, «dengeleyici karşı güç» enflasyon dönemlerinde hiç işlememekte; şirketlerin ücret talebine karşı direncinin azalması, ücret artışlarının getireceği malî yükün fiyatlar yoluyle tüketiciye aktarılabilmesi; tüketicinin ise mallara karşı eskisinden daha büyük bir talepte bulunması yüzünden perakende satıcıların fiyat artışı konusunda imalatçılara karşı direnme zorunda kalmaması gibi nedenler «dengeleyici karşı gücü» etkisiz kılmaktadır. Enflasyon dönemlerinde, büyük şirketler, bütük üretim birimleri, fiyat artışlarına karşı dengeleyici bir öğe olmak şöyle dursun, «halka karşı kendi aralarında birleşip koalisyon kurmak yoluna gitmektedirler. Büyük şirketler, birbirlerini dengeleyip halka yararlı olmak yerine, halka karşı kendi aralarında birleşip 'çete' kurmaktadırlar. Şurası da belirtilmelidir ki, piyasa ekonomisi dengeleyici güçlerin yaratılmasını sağlamamaktadır: Devlet

ni, başkalarını denetleyebilme olanağı veren üst mevkilerde bulunma ölçüsüne göre ayırdığımız üst yöneticilerdir.

Üst yöneticiler sayıları yüz kadar olan büyük şirketlerin her birinde en yüksek yerlerdeki iki-üç kişilik topluluklardan oluşmaktadır. Bu şirketler, satışları ve sermayeleri bakımından, diğer şirketlerden açıkça farklı hacimdedirler. Herhangi bir yılı ele alıp, şirketler topluluğundaki en büyük şirketlerin başkan ve müdürler kurulunun önde gelen kişilerinin bir listesini yapacak olursak bu belirttiğimiz üst yöneticiler grubunu saptamış oluruz. Bu nitelikteki üst yöneticilerle ilgili olarak yapılmış altı-yedi araştırma vardır. Son yüzyılı

---

büyük şirketlerden bazılarına karşı arka çıkmadıkça, demiryolları örneği dışında, hiç bir büyük sanayi dalında kuvvetli sendikacılık da yapılamamaktadır. Yiyecek maddeleri imal eden ve göreceli olarak fazla «temerküz» etmemiş bulunan sanayi alanları dışında, otomobil ve petrol sanayii gibi büyük sanayi kuruluşlarına karşı şubeler şeklinde çalışan mağazalara ya da istasyon şebekelerine de güvenilemeyeceği anlaşılmaktadır. Kısacası, ileri sürülen denge, kendi kendini düzenleyen bir denge olmaktan uzaktır. Güç ve iktidarın otomatik olarak kendi karşı dengeleyici güç ve iktidarını yaratmayacağını anlamak ve görebilmek için, tarım işçileri ile beyaz yakalılar dediğimiz memur ve benzeri ücretlilerin durumlarına bakmak yeter. Bir de şu var: Bay Galbraith, daha küçük çaptaki şirketlerin kendilerine karşı bir güç yaratmaya mecbur olduklarını; ancak bu yolla devletten yardım görebileceklerini, devletin de dengenin bozulduğu her an ve durumda zayıf olan yanı tutması gerektiğini ileri sürmektedir. Böylece, güçlülük gibi, zayıf olmak da karşı dengeye yol açacak denilmekte; kamusal politikaya yol gösterecek bir ilke olarak ileri sürülen büyük denge teorisi düzara olan-bitenin bir anlatımı; stratejik bir eylemin moral bir sunumu niteliğini almaktadır. Üstelik devletin de, toplumdaki büyük dengenin tamamlayıcı bir parçası olduğu önemsenmemekte; zayıf olan tarafa eğilim göstererek tarafsız bir hakem olacağı umulmaktadır. Büyük toplumsal denge ile ilgili olarak böylesine kayda bağlı varsayımlar yapıldıktan sonra, karşı dengeleyici bir güçten söz etmek zor olmaktadır. Büyük bloklar arasındaki «karşı dengeleyici kuvvetin» yerine konulmak istenen küçük işletmeler arası «rekabet» gibi, karşı-dengeleyici kuvvet kavramı da top-

kapsayan bu araştırmalar benzerleri içinde en iyileri, en dikkatli yapılmış olanlarıdır.[15]

Büyük şirketlerin üst yöneticileri özel bir insan türü mü, ya da değişik bir şekilde derlenmiş Amerikalılar topluluğu mudur? Bu kimseler Balzac'ın dediği gibi kendine özgü bir toplumsal tip midir? Yoksa, Amerikalılar içinde hayatta başarı kazanmış kimselerden derlenip toplanmış özel bir grup mudur? Büyük şirketlerin üst yöneticileri Amerikalılar arasından rastgele yükselmiş çeşit çeşit kimseler değildir ve hiç bir zaman da böyle olmamışlardır. Bu kimseler, kökenleri, yetişme koşulları bakımından kural dışı avantajlara sahip, ve birbirlerine tamamen benzeyen toplumsal tiplerdir. Ama çok insanın onlar için yakıştırdığı özelliklerden çoğuna sahip değillerdir.

1950'lerin üst yöneticilerinin hiç birisi kentlere gelip talihini değiştiren kasaba çocukları arasından çıkmış değildir. Kendi zamanlarında, 1890'larda nüfusun yüzde 60'ı kırsal yerlerde yaşadığı halde aralarında kırsal yerlerde doğmuş bulunanların oranı yüzde 35'de kalmıştır. Bu durum, o eski güzel günlerin 1950 öncesi kuşaklar için daha da ge-

---

lumdaki olguları açıklamaktan çok, ideolojik bir ümit kaynağı, gerçekcilikten çok bir dogma olarak görünmektedir.[15]

II. Bay Berle'nin büyük şirketlerin sahip ve yöneticileri arasında oluşmasını beklediği vicdan ve bilince gelince, bu işi yapmaları beklenen insanlarla ilgili olarak bu bölümün devamına bakınız. Para ekonomisinde küçük, büyük her iş kişisel çıkarlar için yapılır. Siyasal kurumlarla bütünleşmiş ve askerî satın almalarla yakın bir bağlantı içine girmiş bir ekonomik ortamda şirketler istikrarlı bir kârlılık içinde çalışabilmek için çok politik olmaya zorunludurlar. Gerçekten, bu tür şirketler günümüzde ekonomik birer kurumlar oldukları kadar, birer siyasal kurum olma durumuna gelmişlerdir. Büyük şirketler, günümüzde, dışa karşı kendilerini savunmak için bol bol liberallerin yaldızlı sözlerini kullanmakta ve bu konuda halkla ilişkiler tekniklerinden alabildiğine yararlanıp kendilerini özgürlükten yana göstermeye çalışıyorlarsa da, siyasal birer kurum olarak, diktacı ve totaliterci kurumlar haline gelmişlerdir. Görülüyor ki, Bay Berle, şirketlerin yaptığı halkla ilişkiler ve reklâm faaliyetlerine bakıp bu çevrelerin «vicdan» sahibi olmaya başladıklarını sanmaktadır.[16]

çerlidir. 1870'lerde bile, şirket yöneticilerinin içinde kırsal bölgelerde doğmuş bulunanların oranının yüzde 50 olduğu, o kuşağın dünyaya geldiği 1820'lerdeki kırsal nüfus oranının ise yüzde 93'ü bulduğu bilinmektedir.

Üst yönetici kategorisinde yer alan kimselerin zengin ya da yoksul aileler arasından çıktığı, hatta Amerika'ya gelip de işlerini yoluna koyan göçmen ailelerinin soyundan geldikleri de söylenemez. 1950'lerde üst kademe yöneticilerin ailelerinin yaklaşık olarak yarısı Amerika'ya devrimden önce gelip yerleşmişlerdir. Bu oran genel nüfus içindeki aynı orandan farklı değildir; yüzde 86'sı, Amerika'nın koloni olduğu günlerin ailelerinden gelen 1870 kuşağına göre ise, daha düşük bir orandır. İç Savaş döneminde üst yöneticilerin yüzde 8'i dış ülkelerde doğmuşlardır. 1950 kuşağında ise bu oran yüzde 6'ya inmiştir. Aynı dönemde genel nüfus içinde dış ülkelerde doğanların oranı yüzde 15 olmuştur. Dış ülkelerde doğan kimselerin çocukları olup da, kendileri Amerika'da doğup büyüyenlerin oranı, özellikle dağıtım, eğlence sanayii ve haberleşme sanayii gibi yeni iş alanlarında artmış ve artmaktadır. Fakat bugün de bu oran genel nüfus içindeki ilgili oranın altında kalmaktadır. 1950 kuşağında yöneticilerin yüzde 75'i Amerika'da doğmuş kimselerden Amerika'da doğmuş, Amerika'da yetişmişlerdir.

Yöneticilerin çok büyük bir kısmı Protestandır. Asıl önemlisi, genel nüfusa oranla, Baptist ya da Methodist değil Episcopalian ya da Presbyterian'dırlar. Üst yöneticiler arasında Yahudilerin ve Katoliklerin oranı, genel nüfus içindeki Yahudi ve Katoliklerin oranına göre daha düşüktür.

Bu kentli, beyaz ve Protestan Amerikalılar üst ve üst-orta sınıflardan ailelerin çocukları olarak dünyaya gelmişlerdir. Babaları çoğunlukla girişimci işadamlarıdır: Yüzde 57'sinin babası işadamı; yüzde 14'ünün serbest meslek sahibi; yüzde 15'inin ise çiftçidir. Babası ücretli, işçi ve küçük memur olanların oranı sadece yüzde 12'dir. Dünyaya geldikleri yıllarda -1900'ler- Amerikan toplumunda çalışan nüfus içinde işadamı olanların sadece yüzde 8, serbest meslek sahiplerinin ise yüzde 3 oranında olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan, günümüzdeki üst kademe yöneticilerin, büyük oranda, işadamlarının ve girişimcilerin çocukları olması bu kimselerin toplumda ayrı bir grup meydana getirmesinin en büyük etkeni olmaktadır. Çocukluk yıllarında, yaşıtları

nın babalarına gelince, bu kimselerin yüzde 25'inin çiftçi; yüzde 60'ının ise -üst kademe yöneticilerin babalarına göre beş kat- ücretli ya da maaşlı emekçiler olduğu bilinmektedir.

Kaldı ki, çiftliklerde doğup yetişenlerin oranındaki azalma dışında, bütün bir İç Savaş döneminde üst yöneticiler, esas itibariyle, aynı iş ve meslek sahiplerinin çocukları olarak dünyaya gelmişlerdir. Her dönemde Amerikan toplumundaki üst yöneticilerin yüzde 60'dan fazlası -genellikle yüzde 70'e yakın- işadamlarının ve serbest meslek sahiplerinin çocukları olmuştur. Beyaz yakalı dediğimiz orta ve alt kademe memur ya da işçi çocuğu olanların oranı hiç bir zaman yüzde 10, ya da 12'yi geçmemiştir. Gerçekten de, örneğin 1950 kuşağında anasının ya da babasının babası ücretli ya da maaşlı emekçi [işçi ya da büro hizmetlisi] olanların oranı yüzde 8 olarak saptanmıştır. Oysa, diğer nüfusun dedelerinin yüzde 57'si işçi, büro hizmetlisi, ya da memur olarak görünmektedir. 1950 kuşağından olanların babalarının babalarının yüzde 57'si işadamı ya da serbest meslek sahibi kimselerken, o zamanki genel nüfus içindeki yetişkin erkeklerin arasında bu oran sadece yüzde 9'da kalmıştır. 1950 kuşağının yüzde 37'sinin dedelerinin ise, genel nüfus içindeki oranla eş olarak, yüzde 33 oranında çiftçi oldukları bilinmektedir.

En azından iki kuşaktan beri, büyük Amerikan şirketlerinin başındaki üst kademe yöneticilerinin aileleri, bir grup olarak, ücretli emekçilerin ve beyaz yakalıların ailelerinden çok ayrı ve farklı bir grup durumundadır. Gerçekten, üst yöneticilerin aileleri Amerikan toplumundaki yerel topluluklarda tanınmış varlıklı aileler olarak seçkin bir grup teşkil etmişlerdir. 1952 yılında bu üst kademe yöneticilerinin içinde ücretli emekçi ailelerden gelenlerin oranı sadece yüzde 2,5 olarak saptanmıştır.[18]

1870'lerde bile, genel nüfus içinde kolej eğitimi görenlerin oranı yüzde 1-2 olduğu halde, aynı dönemin üst yöneticilerinin hemen hemen üçte birinin bu eğitimden geçtiği bilinmektedir. Günümüzün üst kademe yöneticileri arasında kolej düzeyinde eğitim görenler ise, yaşları 45 - 55 arasında olan bugünkü erkek beyaz nüfus içindeki aynı oranın (yüzde 7) dokuz katına; yüzde 60'a ulaşmış bulunmaktadır. Üstelik, bunların hemen yarısı kolej düzeyinin de

üstünde eğitim görmüşlerdir. Bu nitelikteki üst kademe yöneticilerinin yüzde 15'i hukuk, yüzde 15'i mühendislik öğrenimi görmüş; kalanlar da çeşitli dallarda öğrenim görmüşlerdir.[19]

Dün olduğu gibi bugün de, tipik üst yöneticileri daha doğuştan çok büyük bir avantaj taşımaktadırlar: Meslek ve gelir yönünden hiç değilse üst orta sınıf üyesi bir babanın oğlu olarak, Protestan olarak, beyaz olarak ve Amerika-doğumlu olarak dünyaya gelmektedirler. Bu doğuştan gelen üstünlükler aynı kimselerin hayatta da çeşitli avantajlar kazanmasını sağlamaktadır: Kolej ve kolej üstü düzeyde resmî bir öğrenim görmektedirler. Eğitim alanındaki üstünlüklerinin, doğrudan doğruya, doğuştan kazandıkları avantajların bir ürünü olduğu; her grupta olduğu gibi, bu grup içinde de en zengin ailelerden gelenlerin ileri düzeyde eğitim görme şanslarının çok daha yüksek oluşundan da anlaşılmaktadır.

Üst yöneticilerin ücretleri içinde bulundukları sanayie göre değişmektedir. Fakat 1950 yılında önde gelenlerinden 900 kadarının ortalama yıllık geliri 70 bin dolar kadar olmuş; en yüksek derecelilerin yıllık ücretleri ise 100 bin doları bulmuştur.[20] Fakat bu kimseler için tek gelir kaynağı maaş ya da ücret değildir. Gerçekte, önemlice sayılabilecek her yönetici uygulayıcının cüzdanında, ücretlerin dışında, başka kaynaklardan alacağı paralar için de bir yer ayrılmış bulunmaktadır. Şirketler topluluğunda kişinin sırtını yaslayacağı sağlam yerler saymakla bitmeyecek kadar çoktur.* Fakat bunlar içinde en sağlam olanı şirket malvarlığına büyük oranda ortak olma şeklidir. Büyük şirketlerde yöneticilerin yönettikleri malvarlığının sahibi olmamalarının anlamı, bu kişilerin yöneticisi olarak alacakları kararlarla kendi malvarlıklarını risk altına sokmamalarıdır. Şirketin kârlılık durumu yolunda gittiği sürece, yöneticiler de yüksek ücretler ve kârdan temettü almaya devam etmektedirler. Şirketin kârlılık durumu iyi gitmediğinde ise, yöneticiler çoğu kez gene yüksek ücret almaya devam etmekte, ancak kârdan aldıkları temettüler azalmaktadır. Yönetim ve uygulamadan sorumlu olan bu kişiler, ücretlerinin yanısıra, nakit ya da hisse senedi olarak temettü almakta, ayrı-

* Bkz. İlerde «Şirketler Topluluğunda Zenginler» konusu.

ca belirli bir süre içinde, tesislerin de ortağı olmaktadırlar. 1952 yılında en yüksek ücret alan şirket yöneticileri arasında E.I. du Pont de Nemours and Co.'dan Başkan Grawford Greenewalt 153, 290 dolar tutarında yıllık ücret ve 350.000 dolarlık temettü ile dikkati çekmektedir. Aynı yıl General Motors'un dört başkan yardımcısından biri olan Harlow Curtice yıllık ücret olarak toplam 151.200 dolar, temettü olarak da 370.000 dolar almıştır. Bethlehem Steel Corparation'ın Başkanı Eugene G. Grace yıllık ücret olarak 150.000 dolar, temettü olarak da 306.652 dolar almıştır. Ücretinin yüksekliği ve hissedarlıkları ile ün salan Charles E. Wilson Amerikan sanayiinde en yüksek ücret alan yöneticilerin başında gelmektedir. Wilson yıllık ücret olarak 201.000 dolar, temettü olarak 380.000 dolar almış, ayrıca, hisse senetlerinden de belirli bir miktar gelir elde etmiştir.[22]

Büyük şirketlerin yöneticilerinin «aylak sınıf»[23] üyesi oldukları söylenemez, fakat oldukça yüksek bir konfor içinde yaşadıkları açıktır. Bulundukları mevkilere geldiklerinde ellisini altmışını bulan bu kimselerin çoğu oldukça güzel evlerde oturmaktadırlar. Bu evler bulundukları kentin fazla uzağında olmayan yerlerde inşa edilmiş, etkileyici güzellikte evlerdir. Bu evlerinden başka kentin içinde de evlerinin olup olmaması, bir oranda, yaşadıkları kente göre değişmekte; Los Angeles'da yaşayanlara oranla New York ya da Boston'da yaşayanlar için kentin içinde de ev sahibi olmak daha önemli bir ihtiyaç olmaktadır. Bu yaşamlarını aldıkları yüksek ücretleriyle olduğu kadar, ücretleri kadar, hatta daha çok tutan kâr temettülerinden elde ettikleri gelirleri ile sürdüren üst kademe yöneticileri, gelirleriyle yaptıkları işler bakımından kendi aralarında farklılıklar göstermektedirler. Çokları büyük çiftlikler almakta ve buralarda en iyisinden hayvan yetiştirmektedirler. Detroit ve Washington iş çevrelerinden Bay Wilson, Michigan'daki çiftliğinde Ayrshire sığırları yetiştirmekte, ayrıca Louisiana'daki plantasyonunda yepyeni bir cins denemek için hazırlık yapmaktadır.[24] Cyrus Eaton kısa, küt boynuzlu sığır yetiştirmektedir. Bay Eisenhower ise, daha küçük çaplı bir çiftlik içinde olmakla beraber, Aberden Angus cinsleri üzerinde çalışmaktadır. Üst kademe yöneticiler, boyları 20 metreyi, tonajı 15 tonu aşan yat sahipleri arasında da oldukça büyük bir oran teşkil etmektedirler. İçlerinden bazıları es-

ki aristokratlar gibi köpek sürüleri ile av partileri düzenlemekte; Bay George Humphrey gibi bazıları ise, bu av partilerinde süslemeli ve pembe renkli özel elbiseler giymektedirler. Üst kademe yöneticilerin çoğu boş zamanlarında dinlenme yerlerine gitmekte, ya da çeşitli av partileri ile oyalanıp dinlenmektedirler. Bunlardan bazıları özel uçaklarıyle Kanada ormanlarına giderken, bazıları da Miami ya da Hobe Sound'daki özel *cabana*'larına* uzanıp orda dinlenmeyi yeğlemektedirler.

Amerikan toplumundaki şirketlerin yöneticileri arasında kitap okumak yaygın bir alışkanlık durumuna gelmemiştir. Okuyanlar da «iş yönetimi» ve polisiye romanlar okumaktadır. «Üst yöneticilerin çoğu ne ciddî bir roman, ne bir tiyatro eseri, ne felsefî bir eser, ne de şiir kitabı okumaktadır. Bu gibi işlere kalkışanlar ise diğerlerinin gözüne çarpmakta... tuhaf bir saygı ile karşılanmakta, kendisine inanılmaz işler yapan biriymiş gibi bakılmaktadır.»[25]

Üst yöneticiler sanat ya da edebiyatla da ilgilenmeyi gereksiz bir iş saymaktadırlar. Çokları tek bir sayfalık rapor okumaktan, önündeki mektuba bile gözatmaktan kaçınmakta; tek kelime olsun az şey okumaya çalışmaktadır. Konuşan kendileri olmadığı takdirde, gittikleri toplantılarda uzun kaçan söylevleri bile katlanılmaz bir şey saymakta; böyle işler için yeterli zamanları olmadığını söylemektedirler. Onlar için en iyisi «brifinglerdir», basın taramalarıdır, icmallerdir; iki paragrafı geçmeyen muhtıralara şöyle bir göz atmaktır. Bunları bile kendileri okumayıp, bu işle görevlendirdikleri kimselere okutmakta; kendileri, bu görevlilerin okuyup altlarını çizdikleri satır ve yerleri, ya da hazırladıkları özetlere gözatmakla yetinmektedirler. Bu kimseler yazar ya da okur olmaktan çok, konuşmacı ya da dinleyicidirler. Bildikleri şeylerin çoğunu, okuduklarından, inceledikleri kaynaklardan değil, toplantı salonlarında ve ilgili dostlarından duyduklarından kapıp öğrenmişlerdir.

3

Üst kademe yöneticilerinin bugün bulundukları yerlere nasıl geldiklerine kalın çizgileriyle bakacak olursak, bun-

* Cabana: Göl ya da deniz kenarına yapılmış küçük sayfiye evi (ç.n.).

ların kendi aralarında birkaç kategoriye ayrıldıklarını görürüz

1. Girişimciler, tanımı gereği, kendi kaynakları ya da başkalarının malî olanakları ile bir iş kurmuş kimselerdir. Kurdukları iş gelişip büyüdükçe, yönetici olarak kendi önem ve toplumsal konumları da yükselmiştir. Diğer kategorilerdeki yöneticilere oranla daha az öğrenim görmüş bulunan bu kimseler daha erken yaşlarda çalışmaya başlamışlar ve çeşitli şirketlerde, çeşitli görevlerde bulunmuşlardır. Bayan Suzanne I. Keller'in dikkatle yaptığı hesaplara göre, 1950 yılında en büyük şirketlerin üst yöneticileri olan kimselerin yüzde 6'sı bugün bulundukları yere bu yoldan gelmişlerdir.

II. Bazı yöneticiler babalarının ya da diğer yakınlarının şirketlerine girerek işe başlamışlar, daha sonra da babalarının ya da yakınlarının yerlerine geçmişlerdir. Bu tür yöneticiler, diğer kategorilerdekilere oranla çalışma hayatlarına daha ileri yaşlarda başlamışlar, bugün en üst mevkilerinde bulundukları şirketlerden başka şirketlerde, çoğunlukla, hiç çalışmamışlardır. Fakat kendi şirketlerinde bugünkü komuta mevkilerine gelmeden önce, oldukça uzun bir süre, daha alt dereceden işlerde çalıştıkları anlaşılmaktadır. 1950 kuşağından üst yöneticilerin yüzde 11'i bu tür aile işletmeleri yoluyle yönetici olmuş kimselerdir.

III. Yüzde 13 kadarlık bir diğer bölüm ise çalışma hayatına 'işadamı ya da şirket yöneticisi olarak değil, başta avukatlık olmak üzere, serbest meslek sahibi olarak başlamışlardır. Meslek hayatlarında başarı kazandıktan sonra, devamlı başarılarla şirket ya da yönetim kurulu başkanlıklarına kadar yükselmişlerdir. Ekonominin şirketler topluluğu biçiminde örgütlenmesinden sonra, William Miller'in de belirttiği gibi, bir yandan şirketler devlet dairelerinde çalışan hukukçularla temas kurma ihtiyacını hissetmişler, bir yandan da gündelik iş hayatlarında çeşitli kararları almadan önce özel hukuk danışmanlarına başvurma ihtiyacını duymaya başlamışlardır. «Şirketlerin hukuk danışmanı çalıştırmaları öylesine önem kazanmıştır ki, büyük kentlerde çalışan en pahalı avukatlar ve hukukçular bile, 1900'lerden sonra, alışılmış avukatlık işini bir tarafa bırakarak şirketlere danışman olmak için çırpınmaya başlamışlar; şirketlerin ilginç tekliflerini kabul ederek hukuk danışmanı olmuşlar;

hatta bazıları şirketlerin yönetim kadrolarında devamlı görevlere geçmişlerdir.»[26] Günümüzde şirketlerin başarı kazanmaları, büyük ölçüde vergi yükümlülüklerinin asgariye indirilmesine, ortaklaşa işlerle spekülatif faaliyetlerin azamiye çıkarılmasına, devletin çeşitli denetim örgütlerinin şirketlerin denetim ve nüfuzu altına alınmasına, eyaletlerdeki ve federal devletteki yasama organlarının şirketlerin etkisi altına sokulmasına bağlı olduğundan, günümüzün dev kuruluşları büyük şirketlerde hukuk danışmanları ve avukatlar çok büyük bir önem kazanmış bulunmaktadırlar.

IV. Girişimcilikten gelme, aileden devralma ve serbest mesleklerden geçme şeklindeki bu üç kategorinin -ki 1950 kuşağındaki üst kademe yöneticilerinin üçte biri bunlardandır- dışında kalan yüzde 68'lik bir bölüm ise, uzun bir dönem içinde, şirketler dünyasının çeşitli yerlerinde, çeşitli kademelerden, çeşitli işlerde çalışıp, uzun bir yoldan sonra bugünkü mevkilerine gelmiş kimseleri kapsamaktadır.

İki kuşak önce, üst yöneticilerin yüzde 36'sı -ki bugün bu oran sadece yüzde 6'dır- girişimcilikten yükselmiş kimselerdi. Yüzde 32'si ailelerinden devren şirket yöneticiliğine geçme kimselerdi. Bu oran da bugün yüzde 11'e inmiştir. Serbest mesleklerden gelenlerin oranı o zamanlar da bugünkü gibi yüzde 13'e yakın bir orandı: Yüzde 14. Ne var ki, şirketlerin kendi içlerinde ya da çeşitli şirketler arasında çeşitli hiyerarşik görevlerden geçerek üst yönetici olanların oranında devamlı bir artış olduğu görülmektedir. Gerçekten, 1870'lerde bu yoldan geçerek üst yöneticiler arasına girenlerin oranı yüzde 18'ken, 1950'lerde bunların oranı yüzde 68'e varmıştır.

1950'lerin önde gelen 900 kadar üst kademe yöneticisinin meslek hayatlarını incelediğimizde, çok büyük bir kısmının çalışma hayatlarına büyük şirketlerde başladığını, ve üçte birinin ise 1950'lerde başında bulundukları şirketten önce başka hiç bir şirkette çalışmadıklarını görmekteyiz. Fakat daha önce iki ya da üç şirkette çalışmış bulunanlar da oldukça büyük oranı bulmaktadır. Yüzde yirmiye yakın bir bölümünün ise son çalıştıkları şirketlerden önce, üç ya da dört şirkette çalıştığı anlaşılmaktadır. Üst yöneticiler, çoğunlukla, görülüyor ki, çeşitli şirketler arasında değişik değişik işlerde çalıştıktan sonra bugünkü şirketlerine geçmiş-

lerdir. Bugün en yüksek mevkilerinde bulundukları son şirketlerince ilk kez istihdam edildiklerinde, ortalama, yirmi dokuz yaşında oldukları anlaşılmaktadır.

Aile kökenlerinden ve gördükleri eğitimden de anlaşılacağı gibi, yaklaşık olarak üçte biri, 1950'lerde yöneticiliğini yapmakta oldukları şirketlere girdikleri gün de yöneticilik görevi ile işe başlamış kimselerdir. Üçte biri aşkın bir bölümü ise -gerçekten yüzde 44'ü bulmaktadır- şirketlerinin çeşitli bölümlerinde çalıştıktan sonra bu yerlere gelmişlerdir. Ve son olarak, yüzde 24 kadarı büro memuru ya da beden işçisi olarak işe başlamış kimselerdir. Hemen belirtelim ki, bütün bu rakamları çok büyük bir ihtiyatla karşılamamız gerekmektedir. Özellikle, aile kökeni ve yüksek öğretim olanağı bulmuş kimseler için düşük düzeyde işlerde çalışmış olmak fazla bir anlam taşımamaktadır. Çeşitli bürolarda bir süre masa memuriyetinden geçmek, hatta bedenî hizmetlerde çalışmış olmak, çoğu kez, birçok şirketler, birçok aileler için «iş hayatını yakından görüp öğrenmekte» izlenmesi gereken kutsal bir yol olarak kabul edilmektedir. Son olarak özetleyecek olursak, üst yöneticilerin çoğu yöneticilik mevkiine gelmeden önce de çalışma hayatlarına yöneticilikle ilgili işlerle başlamışlar; genç yaştaki üst yöneticilerin çoğu daha uzmanlaşmış bölümlerde işe başlayıp zamanla bugünkü mevkilerine gelmişlerdir. Örneğin, 1950'lerde yaşları 50'nin altında olan üçte biri, üst kademe yöneticileri arasına girmeden önce, «satış» bölümlerinde çalışmış; buralarda da yüksek görevlere gelmiş kimselerdir.[27]

Bu tür kimseler üst yöneticilerin yükselmeleri bakımından azınlıkta kalmaktadırlar. Üst yöneticiliğe bu yoldan da gelenler vardır, ama çoğunluğun izlediği yol bu değildir. Çoğunluk için geçerli olan koşullar böyle bir yolun varlığı nedeniyle geçersizleşmemektedir. Bürokratik yollardan geçerek yavaş yavaş yükselip bugünkü yerlerine gelenlere oranla, girişimcilikle işe başlayıp yükselenler çok daha büyük bir hızla bugünkü yerlerine gelmiş kimselerdir. Ayrıca, kişilerin bu yerlere yükselmelerinde aracılık yapan kimselerin, çeşitli yollardan yükseltilmeyi *kabullenebilme*nin, çeşitli kliklerin çevireceği ya da çeşitli kliklere çevirtilecek manevraların da bunda etkisi olmaktadır. Girişimci ve bürokrat gibi kelimeler, tıpkı büyük zenginlerin zengin ola-

bilmelerinin nedenlerini yeterince açıklayamayan benzeri sözler gibi, üst kademedeki yönetici ve uygulayıcıların şanlarının nedenlerini açıklayamamaktadır. Büyük zenginlerin zenginliklerinin nereden geldiğini açıklamakta kullanılan kelimeler gibi, bu kelimeler de, orta sınıfın dar görüşlülüğünü, ufuksuzluğunu yansıtan orta sınıftan kimselerin yarattığı kavramlardır.

«Girişimci» dendiğinde akla gelen, hayatta her riski göze almış, bir iş kurup sabırla çalışmaya başlayan, dikkat ve özenle kurduğu işi geliştirmeye çalışan ve bir gün bu işinden koskoca bir şirket yaratan kimseler gelmektedir. 1950'lerde ise «girişimci» kelimesinden anlaşılması gereken bunlar değil, birlikte hareket eden seçkinlerin malî bir işe girişip birlikte kâr edecek işler çevirmeleridir. Günümüzdeki üst yöneticiler ve uygulayıcılar, yönettikleri ya da sahibi bulundukları şirketleri çalıştırmak ve geliştirmek dururken, yeni yeni şirketler kurmaya yanaşmamaktadırlar. Robert A. Gordon'un belirttiği gibi, bu kimseler yaratıcı, durmak bilmeyen dinamik insanlar olmaktan çok, «gitgide daha az inisiyatif ile yetinen... ast görevlilerin hazırlayıp yukarıya sundukları kararların onay mercii olmayı kabullenen»[28] profesyonel birer karar düzenleyicisi ve eşgüdümleyicidirler.

İş Dünyasındaki yöneticileri konu alan incelemelerde bu tür görevler için «bürokratik» sıfatını kullanmak yaygın bir görenek halini almıştır. Fakat işin doğrusu aranacak olursa, bu da yanlış olmaktadır. Bürokratik meslek hayatı, sadece, bir mevkiden diğerlerine yavaş yavaş yükselmek anlamına gelmez. Bürokratik mesleğin ana koşulu, bürokratik meslek hayatında kişinin gelebileceği her mevki ve görev için kesin ve tarafsız bir tutumla bazı belirli niteliklerin saptanmış olması ve buralara gelecek kimselerde bu niteliklerin aranmasıdır. Bu nitelikleri kazanmak için de, genellikle, hem formel bir öğrenim görmüş olmak, hem de belirli nitelik sınavlarını başarıyle geçmiş olmak gerekmektedir. Bürokratik mesleğin bir özelliği de, bu mesleğe girenlerin bir ücret karşılığı çalıştıkları yerlerde bir gün kısmen de olsa mal sahibi olmayı; şirket ya da ilgili kuruluşun malvarlığında pay sahibi olmayı; temettülerle, hisse senetleriyle, cömertce tahsis edilen konut ve konut harcamalarıyle, meslek sonrası sigorta programlarıyle şirketin kazanç-

larına ortak olmayı düşünmemeleri; böyle şeyleri hayal bile edememeleridir.*

«Girişimci» kelimesinin günümüzde büyük zenginlerin faaliyetlerini tanımlamakta kullanılması nasıl çoğu kez yanılgılara yol açıyorsa, büyük şirketlerin üst kademelerindeki yöneticilerin durumunu ifade için «bürokratik» kelimesinin kullanılması da yanılgılara yol açmaktadır. Gerek üst yöneticilerin yükselmeleri ve gerekse büyük zenginlerin servet edinmeleri, ancak ve ancak, şirketleşme çatısı altında toplanmış bulunan ve birlikte hareket eden üst çevrelerin «politik» dünyasında gerçekleştirilebilen şeylerdir. Özel şirketlerin hiyerarşik yapıları içinde ilerlemek, yükselmek için kişinin -idarî ve malî yönden- üstleri durumunda bulunan kimselerce seçilip ilerletilmesi, yükseltilmesi gerekmektedir. Bu işlerde ise, bürokratik mesleklerde hep görülen kesin niteliklerin saptandığı, bu niteliklerin arandığı ya da kıdem esasına uyulduğu görülmemektedir.

Şirketleşme çatısı altında toplanmış bulunan bu yeni dünyada üst kademeleri işgal eden şirket yöneticileriyle şirket sahipleri için ne «bürokrat» ne de «girişimci» denebilir. Bu kişiler bürokrat ya da girişimci olmaktan çok, büyük servetleri olan spekülatör, ya da «para yapma» olanağına sahip yönetici ve uygulayıcı görünümündedirler. Günümüzde bu şirketlerin ve servetlerin sahipleri bir başlarına kalkıp da 1882'de William H. Vanderbilt'in dediği gibi, «Kamu oyunun allah belâsını versin» diyemezler. Günümüzde üst yöneticiler ve uygulayıcılar da tek başlarına buna benzer sözler söyleyebilecek durumda değildirler. Ama büyük şirketlerin ve büyük servetlerin sahipleriyle üst kademe yöneticileri birleşip bir araya geldikleri zaman -birleşmiş bir klikler topluluğu olarak- her istediklerini çekinmeden söyleyebilmektedirler. Yalnız, ne var ki, günümüzün zenginleri ve yöneticileri akıllı kişiler oldukları için, bu söyleyeceklerini söylerlerken halkla ilişkiler denen teknikleri kullanmakta; çok önemli konularda ise, susmakta; kendilerini kimseye bir şey söylemeye zorunlu saymamaktadırlar.

---

* Bürokratik meslekle ilgili daha ayrıntılı bilgiler için, bkz. ONBİR Denge Teorisi.

Şirketleşme çatısı altında derlenmiş, toplanmış bu yeni dünyanın çeşit çeşit hiyerarşileri olduğu doğrudur, fakat bütün bu hiyerarşilerde geçerli genel bir özelliğin bulunduğu da doğrudur. Bu genel özellikle büyük zenginlerle üst yöneticilerin BİR NUMARALI TABAKA'yı teşkil eden ayrı bir topluluk olmalarıdır. Belirli işler, belirli bölümler, belirli tesisler ise İKİ NUMARA sayılan kimselerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu kişiler fiilen iş yapan hiyerarşilerle kendilerine karşı sorumlu oldukları yönetici uygulayıcı üst tabaka arasında yer almaktadırlar. Aradaki bu insanlar ayda bir, ya da yılda bir üst yöneticilere rapor verirlerken cevaplandırmaya çalıştıkları soruların özü tek bir cümleyle ifade edilebilir: Para kazanıldı mı? Kazanıldıysa, ne kadar? Kazanılmadıysa, niçin?

Üst kademedeki yönetici ve uygulamayla ilgili kararları alma durumunda bulunan kimselerin kişisel olarak bu tür karar - alma işleri de, yavaş yavaş, yerlerini komite çalışmalarına terk etmektedir. Bu komiteler, genellikle, alt kademelerden gelen çeşitli düşünce ve önerileri incelemek; bunlar üzerinde tartışıp bir görüş birliğine varmak; sonra da üst yöneticilere bunları sunmakla görevlidirler. Örneğin, üst yöneticilerin işe başlama öncesi toplantılar düzenlemesinden çok daha önce, iç lastiği olmadan kullanılabilecek bir oto lastiği imaliyle ilgili proje aylarca ve aylarca teknik personel düzeyinde görüşülüp tartışılmakta; mesele nihaî kararı alacak olan üst yöneticilerin önüne çok uzun işlemlerden sonra getirilmektedir.[8°] Bu bakımdan, üst yöneticilerin yaptıkları iş bir düşünce, hatta bir karar almaktan çok, bir çeşit yargıda bulunmak olmaktadır. Üst düzeydeki bu yargıların ise bir tek amacı vardır: Daha fazla para kazanmak için para harcayabilme emri vermek; ve bu işlerin gerektireceği işlerin yapılması için ilgilileri harekete geçirecek, çalışmaya başlatacak komutları dikte ettirmek. Büyük bir şirketin, büyük bir işletmenin çalıştırılması, işletilmesi ise, birilerini alıp bir araya getirmek ve bu kimselere, başka birilerinin alıp daha başka birilerine satabileceği bir şeyler yaptırmak anlamına gelmektedir. *International Harvester* şirketinin baş yöneticisi John L. McCaffrey bir ara aynen şunları söylemiştir «...Şirket başkanlarının ge-

celeri malî meseleleri, hukuk davalarını, satış, imalât, muhasebe ya da mühendislik meselelerini düşünmekle geçer... Başkan bu tür meseleleri ele alıp üzerlerinde düşünmeye başladığında, kendisinde enerjik olması, kendi alanında iyi yetişmiş biri gibi tam bir yetenekle yargılara varabilmesi ve bütün kuruluşu kapsayacak şekilde tecrübelerle dolu bir geçmişe sahip bir yönetici olabilmesi gerekmektedir.» McCaffrey, şirket başkanlarının geceleri en çok düşündükleri sorunun ne olduğunu ise şu sözlerle ifade ediyor: «Sanayinin en büyük güçlüğü, nereye baksanız, her yerin çeşit çeşit personelle dolup taşmakta olmasıdır.»

Orta düzeylerdeki bu «kalabalıklaşan» personel, daha çok, uzmanlık sahibi kimselerden oluşmaktadır. «Bütün gün masa başlarında oturuyoruz,» diye devam ediyor McCaffrey, «bazılarından pek bir şey anlamadığımız ve özel uzmanlık isteyen işler hakkında uzun uzun konuşmalar, tartışmalar oluyor, dinliyoruz. Konuşulan her iş için bir uzman katılıyor... Bunların hepsi de yararlı, bulunmaları iyi birşey. Hepsi de gerekli kişiler. Fakat her birine zaman zaman ihtiyaç duyuluyor. Uzmanların sayısı o denli arttı ki, bugün bir şirket başkanı için en güç iş, herhangi bir işi ele aldığında bu işle ilgili olarak en doğru uzmanları görevlendirebilmek için, bütün bu uzmanlık dallarından bir şeyler öğrenmek olmuştur. Alabildiğine alt uzmanlık dallarına ayrılan bunca uzmanlardan tam anlamıyle yararlanabilmek çok güç bir iş haline gelmiştir. Bir yandan, belirli işlerin yapılması için şirketler bu uzmanlaşmış kişileri çalıştırmaya mutlak bir zorunluk duymakta, diğer yandan da başkan, yöneticiler kadrosunu bu uzmanlık alanlarının dışında kalan kimselerden seçmektedir. Ve doğal olarak, şirket kuruluşunun moral durumunu zayıflatmamak için, bu kimseleri şirket personeli arasından seçmeye dikkat etmektedir... karmaşık, anlaşılması, kavranması güç bir dünya bu ekonomik ve teknik sorunlarının yanında çok daha önemli moral ve manevî sorunları olan bir dünyada yaşıyoruz. Bugün içinde yer aldığımız iş dünyasının bu sistemiyle varlığını sürdürmesini istiyorsak, her iki türden sorunların üstesinden gelebilecek uzmanlara da sistemde yer vermemiz gerekmektedir.»[31]

Asıl «bürokratik» tipteki yöneticiler ve teknisyenler, en üst düzeyin altlarında; yönetim hiyerarşisinin uzmanlıklara

ayrıldığı ve sanayiin türüne, kuruluşun yönetsel şemasına göre değişik biçimler alabildiği alt düzeylerde bulunmaktadırlar. Bunlar da, şirket çatısının altında birleşmiş bir topluluk olarak, bu kademelerde kendi yaşamlarını sürdürmektedirler. Sorumluluk da, işte bu düzeyde; en üst düzeyin altındaki İkinci Adam'lar tabakasında sözkonusu olmaktadır. *Birinci Adam*'lar tabakası, çoğu kez, kendileri hiç bir konuda suçlanamayacak kadar yükseklerdedir; ayrıca, bunların suçlanmaya her an hazır, daha alt düzeyde pek çok adamları bulunmaktadır. Kaldı ki, suçlanması gerekenin en üst düzeydeki yönetici olduğu apaçık anlaşıldığı zaman bile bu yola gidilememekte; hangi suçtan kimin suçlanması gerektiğine, en son, suçlanması gereken üst yöneticinin kendisi karar vermektedir.

Bu kuruluş şeması ordudaki «kurmay» ve «sıra subayları» ayrımına benzemektedir. En üst düzeyde bulunanlar kurmaylık yapmakta; İkinci Adamlar ise sıra subayı sayılmaktadır. İşlerin uygulaması bunlardan sorulmaktadır. Her akıllı ordu komutanının çok iyi bildiği gibi, alınacak kararlardan sorumluluk yüklenmemek için en iyi yol bol bol kurmay çalıştırmaktır.[32]

Orta düzeylerde çalışanların uzmanlaşmış kimseler olmaları gerekmektedir. Fakat uygulama işinde uzmanlaşmış kimseler yükselememekte; ancak «ayrıntılı» işlerle uğraşanlar yükselebilmektedir. Bu ne anlama gelmektedir? Bunun anlamı, uzmanlaşmış kimselerin, kâr sorunu ile ilgilenen kimselerin bulunduğu tabakadan daha alt düzeyde yer almakta olmalarıdır. «Ayrıntılı» işlerle uğraşan kimseler, yaptıkları işler ne olursa olsun, bir tüm olarak şirketin kâr durumunu uzun dönemde de, kısa dönemde de maksimize etmenin çaresini bulabilen kimselerdir. En üst düzeye yükselebilecek olan kimseler, «ayrıntılı» işlerle uğraşan ve «uzmanlık» konuları, şirketin «kârın maksimizasyonu» amacına denk düşen kimselerdir. Bu kimseler şirketin belirtilen bu amacına ulaşmasına yararlı olabilecek kimseler olarak görülürlerse, şirketler dünyasında yükselmeleri için önlerindeki bütün yollar açılmış demektir. Şirketler dünyasında alınacak olan kararların en önemli öğesi işin malî yanıdır. Genellikle, ilgili yöneticiler ne denli yüksek düzeyde yönetici iseler, önlerindeki işlerin malî yanlarına da o denli fazla önem vermeye başlamaktadırlar.[33]

Ayrıca, üst yönetici durumundaki kişiler ne denli üst düzeylere yükselirlerse, bu kimselerin şirketler dünyasında daha daha yüksek yerlere gelmeleriyle ilgili olarak alınacak kararlarda büyük mülkiyet sahibi kliklerin ve siyasal etki çevrelerinin rolleri de o denli artmaktadır. Bu gerçek, ve şirketlerin üst derece yönetim mevkilerine şirketlerin kendi içlerinden kimselerin atanması geleneği [co-optation], Bay Lammot du Pont'un 1945 yılında, şirketinin başına General George C. Marshall'ın getirilmesini salıklayan *General Motors* yöneticisi birine yazdığı mektupta açıkça ifade edilmektedir. Bay du Pont kendisne önerilen bu görüşü şu sözlerle değerlendirmiştir: «Yönetim Kuruluna üye olmasını desteklemiyorsam nedenleri şunlardır Önce yaşı [General o zaman 65 yaşındaydı]; ikinci olarak, hisse senedi sahibi olmaması; üçüncü olarak, sanayi işletmeciliğinde hiç bir tecrübesinin bulunmayışı.» *General Motors'un* müdürler kurulu başkanı Bay Alfred P. Sloan aynı sorun üzerinde dururken bu görüşleri haksız bulmamış, fakat şunları katmaktan da geri kalınamamıştır: «Şimdi atanacak olduğu işten ayrılıp emekli olduğunda Washington'da yaşayacağı; Washington'daki ve özellikle hükümet çevrelerindeki yeri, tanışıklıkları düşünülecek olursa şirketimizin düşüncelerini, yapmaya çalıştığı işleri yakından görüp öğrenmiş biri olarak General Marshall'ın epey işimize yarayacağına; bizim, herkesten önce boy hedefi olduğumuz, büyük şirketlere karşı yaygınlaşan olumsuz tutumların etkilerini azaltmakta bize faydalı olabileceğine inanıyorum. Sanıyorum, bunlar da göz önünde tutulması gereken şeylerdir. Bu gibi şeyler için sizin ileri sürdüğünüz yaşlılık sorununun fazla bir önemi yoktur.»

Diğer atamalarla ilgili olarak Bay Sloan, du Pont ve General Motors'un büyük hissedarlarından W. S. Carpenter'a şunları yazmıştır : «George Whitney [G.M.'un direktörü ve J. P. Morgan and Co.'ın müdürler kurulu başkanı] sayısız denecek kadar çok sınaî kuruluşun müdürler kurulu üyesidir. Bu kadar çok şirkette görev almasının nedeni, her çeşit temasın kesiksiz ve kolaylıkla yapılabileceği bir kent olan New York'da yaşamasıdır. Bay Douglas [Lewis W. Douglas, G. M. müdürler kurulu üyesi, Mutual Life Insurance Company başkanı ve Amerika'nın eski İngiltere Büyükelçisi] ise çok ünlü biridir. Ayrıca, bu işlerin dışında

birçok işlerle de uğraşmış biridir. Bana kalırsa, yönetim kurullarımıza bu tür kimselerin alınması bugünkü 'du Pont müdürlerinin' ve General Motors müdürlerinin sağladığından çok daha ferah bir atmosfer sağlaycaktır.»[34]

Bunların yanı sıra, büyük şirketlerin üst düzeydeki yöneticileri arasında yer alabilen kişilerin ekonomik açıdan ne gibi niteliklere sahip olduklarını daha iyi anlamak için bakabileceğimiz yeni örnekler de vardır. Malî işlerle uğraşan spekülasyoncu Robert R. Young, hayatını demiryolculuğu işlerinde geçirmiş biri olan New York Central Railroad baş yöneticisi William White'ı görevinden azletmeyi kararlaştırmıştır.* Sonunda Young dediğini yapmıştır -ama White'a

---

* Büyükce bir masanın başında öğle yemeklerini yerlerken Young, hisse senedi opsiyonu alması ve «chief operating officer» olması için White'a öneride bulunur. Bu öneriye göre, White, Central'ın hisse senetlerini sabit bir fiyatla satın alabilecek, fiyatlar yükselip hisse senetleri değerleninceye kadar herhangi bir ödeme yapmayacaktır. White bu öneriyi reddeder ve bu konuda ısrar edilecek olursa kendisiyle daha önce yapılmış bulunan iş aktindeki koşulların uygulanmasını isteyeceğini bildirir. Buna göre, emeklilik yaşı olarak tesbit edilen 65 yaşına kadar her yıl 120 bin dolar ücretin ödenmesine devam edilecek; işten çıkarıldıktan sonra 5 yıl süreyle her sene 75 bin dolar danışmanlık ücreti verilecek; sonra da kendisine her yıl 40 bin dolar tutarında emeklilik ücreti bağlanacaktır.

Bunun üzerine White, Central'ın fonlarını kullanarak, yıllık 50 bin dolar ücret ödemek ve her türlü masrafları kendisi karşılamak şartıyle, bir halkla ilişkiler firması üe anlaşır. Central'ın 125 milyon dolarhk reklâm bütçesini de yaklaşan bu rekabet mücadelesinde bir silâh olarak kulanır. Bir de hukuk danışmanı bulur ve kendisine vekil olarak atar. Palm Beach'teki dostlarının ve zenginler arasındaki kliklerin yardımıyle şirketin tüm malvarlığını kendi denetimi altına almaya kalkışır. Taraftarları arasına almaya başardığı üç kişi büyük zenginler grubunun en önemli üyeleridir: Woolworth'dan Allen P. Kirby ile her biri üç milyonun üzerinde servet sahibi olan iki kişi Young'ın daha önce birlikte iş çevirdiği Clint Murchison ile Young'ın çiftliğini ziyaret ettiği Sid Richardson. Sonunda beheri 26 dolar olan hisse senetlerinden 800 bini (20,8 milyon dolar tutarında) White grubunun eline geçiyordu. Diğer

bunun fazla bir zararı olmamıştır. Şirketler dünyasında başarı kazanmak, parlak bir dille şirket yöneticiliğinin öneminden sözederek yükselen William Holden benzeri genç adamlara öncelik verildiğini ileri süren *Executive Suite* romanında anlatılan koşullarda olmamaktadır. Her biri en büyük servet sahibi zenginlerden olan iki dostunun yardımlarının yanısıra, Bay Young -sermaye gelirlerinin de katkısıyle- on yedi yıllık bir dönemde 10 milyon doları aşmıştır. Kendisinin

---

yandan, mülti milyonerler grubu hemen nakit ödeme yapmak zorunda da tutulmuyorlardı. Ödenmesi gereken bedelin büyük kısmı, Young'ın % 07'sine sahip olup da kişisel şirketi gibi kullandığı Allegheny Şirketinden borç alınan parayla karşılandı. Borçlanma o şekilde yapıldı ki, 200 bin hisse senedi hariç, bütün rizikolar kalan hisselere ait sayıldı. Şirketin yönetim kuruluna Young ve yakınları da girdi; böylece 800 bin hisse senedinin sağladığı oy hakkı Young'ın eline geçmiş oldu. Rockefeller grubundan bir banka olan Chase National Bank bu hisse senetlerine yed-i emin tayin edildi; banka da bunları Murchison ve Richardson'a satmış oldu. Bankanın yönetim kurulu başkanı John J. McCloy, ertesi gün New York City'ye gidecek olan Richardson ve Murchison ile White'ın tanışmasını sağladı. New York Central'ın yüzde 12,5 hissesine sahip olan Teksaslılar grubu bir uzlaşma yolu bulmaya çalıştılar. Bu işte başarısızlığa uğrayınca, dağınık hisse senedi sahiplerinin oylarını kazanmak için taraflar arasında büyük bir mücadeleye giriştiler.

Young'ın tarafı bu işte 305 bin dolar para harcadı. (Daha sonra bunu New York Central ödedi; dolayısıyle, kazananların yaptıkları masrafları da, kaybedenlerin yaptıkları masrafları da Central yüklenmiş oldu.) Young'ın vekâlet verdiği 100 kadar hukukçu ile, gönüllü olarak çalışan yüzlerce demiryolu personeli de ülkenin en uzak yerlerindeki hisse senedi sahiplerine kadar giderek bunların oylarını da White'a kazandırdılar. Young ise, bu iş için kendine bir hukuk işleri firması tutmuştu. Diğer yandan, Murchison'ın sahibi bulunduğu bir büro tefriş malzemeleri imalât şirketinin yardımlarından da yararlanan Young'a bu şirketin personelinden 250 kişi Young için oy avına çıkmışlardı. Buna karşılık, Young kazansaydı, New York Central Şirketinin bütün büro malzemeleri bu Diebold Şirketinden satın alınacaktı.

yıllık geliri 1 milyon dolardan oldukça büyük bir miktarı, karısının yıllık geliri ise yarım milyon doları bulmuş; vergiler çıktıktan sonra her yıl bu miktarların yüzde 75'ini kendi ellerinde tutabilmişlerdir.[37] Bütün bunlardan sonra, büyük şirketlerdeki üst yöneticilerin durumlarının ve niteliklerinin ortada dolaşan kitaplardan, hikâyelerden öğrenilebileceğini söylemek biraz zor görünmektedir.

5

İş hayatlarında başarı kazanmış üst yöneticiler geriye dönüp meslek hayatlarının geçmiş günlerini anlatırken «şans öğesini» özellikle vurgulamaktadırlar. Şimdi de bunu ele alalım: Nedir şans denen şey? Örneğin, bize söylendiğine göre, Bay George Humphrey'in başarısında «şansı yaver giden» insanlarla çalışmasının etkisi olmuş. Bunun anlamı, sihirli bir kelime olan şans kelimesinin aslına bakılacak olursa, şirketler dünyasında kişisel başarının da kişinin yanında çalışan; kişinin birlikte çalıştığı insanların başarılarına bağlı olduğudur. Başarılı olabildiyseniz, bu demektir ki şansınız yaver gitmektedir; şansınız yaver gidince de, işin başındakiler tarafından seçilip daha yukarılara getirileceksiniz; daha yukarı yerlere getirilmeniz ise, sizin için, daha büyük başarılar elde etmek bakımından daha büyük şansa sahip kılınmanız demek olacaktır. Üst yöneticilerin meslek hayatına şöyle yakından bakılmak istendiğinde, her defasında, aynı toplumsal çevreden kişilerin yüksek mevkilere getirmek için hep birbirlerini seçtikleri görülmektedir. Örneğin, Bay Humphrey, önce, Ticaret Bakanlığından danışma komitesi üyeliğine getirilmiştir. Bakanlığın bu komitesinde çalışırken Bay Paul Hoffman ile tanışmıştır. Daha sonra, Bay Hoffman ECA başkanlığına gelince Bay Humphrey'i Alman sanayii ile ilgili bir danışma komisyonunun başına getirmiştir. Bu göreve geldikten sonra Bay Humphrey, General Clay'le tanışmış ve onun dikkatini çekmiştir. General Clay ise General Eisenhower'in yakın dostudur. Böylece, General Eisenhower yükselince, General Clay yakın arkadaşı Başkan Eisenhower'a Bay Humphrey'i salık vermiştir.[38]

«Şans» diye nitelenmeye çalışılan bu tür dostluk ilişki-

lerinin dokusunu teşkil eden bir şey daha vardır: Şirket kuruluşlarının sosyal hayatı. Yöneticilik işiyle uğraşanların işlerinin bir bölümünün «politika yapmak» olduğunu söylemek aşırılık sayılmamalıdır. Bütün politikacılar gibi, bütün yöneticiler de, özellikle üst düzeydeki yöneticiler işlerinde başarı kazanabilmek için dostluklar kurmak, çok insanla tanışmak; ve her gün uzun uzun kendisine karşı koyacak kişilerin ya da hiziplerin kimler olabileceğini düşünmek, önceden kestirmeye çalışmak zorundadırlar. Yöneticiler için, bu bakımdan, yönetici seçkinlerin işlerinin doğal bir bölümünü teşkil eden «güç-hesapları»* yapmak kaçınılmaz bir görev olmaktadır.

Şirketlerinin ayakta kalmasını isteyen üst yöneticiler bu işin başarılması için önce kendi varlıklarını sürdürmek; bu olmazsa, yerlerini kendilerine benzeyen kimselere bırakmak gerektiğine inanmaktadırlar. Yerlerini bırakacakları kimselerin ise, hem yetişmeleri, hem de inanç ve değerleri bakımından aynen kendilerine benzeyen kimseler olması gerekmektedir. Burada anlatılmak istenen dünyanın en büyük petrol şirketinin en üst düzeydeki yöneticilerinden biri tarafından açık kalplilikle söylenen «ben, şirketimin ürünüyüm, tıpkı her gün üretilen 2 milyon varilden herhangi biri gibi» sözüyle açıkca ifade edilmektedir. Gelecekte bir gün üst yöneticiler arasına girecek olan kimseler ilerleyip yükseldikçe belirli kliklerin üyesi olmaya başlamaktadırlar. Bu kimseler, bu tür klikleri, anlamca açıklıktan yoksun bir terimle, *takım*** diye adlandırmaktadırlar. Aslında, bu ilk aşamada kendilerine düşen iş «dinlemektir». Çeşitli düşünceler ve kanaatlar arasında bir değerlendirme yapmaktır. Bu kimseler acele yargılara varmamak zorundadırlar. İş hayatının gerektirdiği konularda, herhangi bir sorun üzerinde çalışan *takım*'a ve kliğe birlik kazandırmak zorundadırlar. İş hayatlarında, mesleklerinde ilerlemeleri ancak şirket çatısı altında gerçekleştirilebileceği için, kişinin ilerlemesi şirkete hizmet ederek; daha açıkcası, şirketin çıkarlarından ve geleceğinden herkesten önce sorumlu olan kimselere hizmet ederek mümkün olmaktadır.[39]

Yöneticilik mesleği hemen sadece şirketler dünyasında

---

* Power-plays» karşılığı olarak. (ç.n.)

** «Team» karşılığı olarak. (ç.n.)

geçerliği olan bir meslektir. Son üç kuşak boyunca, şirketler dünyasının dışındaki hiyerarşilerden ya da diğer mesleklerden olup da, şirketler dünyasındaki üst mevkilere gelebilen kimselerin, bu mevkilere gelmiş toplam kişilere göre oranı onda biri geçmemiştir. Ayrıca hemen belirtilmesi gereken bir gelişme de, üst mevkilere gelebilmek için, gitgide, hep aynı şirket içinde çalışmış olma gereğinin ağırlık kazanmasıdır. 1870'ler kuşağında en üst düzeydeki ön yöneticiden en az altısının bulunduğu şirketten önce başka şirketlerde de uzun uzun çalışmış kimseler olduğu bilinmektedir. 1950'ler kuşağında ise, üst düzeye yükselebilmiş yöneticilerden onda yedisi bu işi hep aynı şirkette çalışarak başarmış kimselerdir.[4°] Önce, başkan yardımcısı, sonra başkan olunmaktadır. Fakat bunun için de, önce çok dostunuz olması, tanınan biri olmanız, sonra etraftan sevilen biri olmanız, daha sonra da aralarına gireceğiniz çevre tarafından kendilerine yakın* biri sayılmanız gerekmektedir.

Şirketler dünyasında başarı elde etmek bu dünyada geçerli seçme ve seçilme standartlarına ve en yüksek mevkilerdeki yöneticilerin bu konudaki kişisel uygulamalarına bağlı bulunmaktadır. Bu dünyada kişinin yükselmesi üstlerinin takdirine kalmış bir iştir. Üst yöneticilerin çoğu «insan sarrafı» olmakla öğünürler; fakat bu konuda yargıya varmakta ne gibi standartlar uygulamaktadırlar? Bugün geçerli olan standartlar açık, kesin ve objektif standartlar olmaktan uzaktır; çoğu kez öznel, indî ve ast durumdakilerce kavranması güç şeylerdir. «İş Psikolojisi» diye isim verilen bir bilimle uğraşan bazıları «yöneticilik niteliklerinin» neler olabileceğini uzun uzadıya araştırmışlar; bu konuda daha göz doyurucu ve inandırıcı bir şeyler bulmaya çalışmışlardır. Fakat bu yapılan «araştırmaların» ipe - sapa gelmez saçmalıklardan başka bir şey olmadığını anlamak için, bugün geçerli olan kriterlere, başarı kazanan kimselerin kişisel ve toplumsal özelliklerine ve şirketler dünyasında yer alanların yaşam biçimlerine şöyle kısaca bir göz atmak bile yetmektedir.

Alt ve orta düzeyde yönetimde, işle ilgili beceri ve yetenekleri saptayan objektif kriterlerin geliştirildiği doğru-

* «Insider» karşılığı olarak. (ç.n.)

dur. Hatta, bu düzeylerde yükselmek ve ilerlemek için nelerin gerekeceği kurallara bağlanabilmekte ve, bürokratik bir biçimde, ilgili kimselere önceden bildirilmekte, duyurulabilmektedir. Bu düzeylerde ilerlemek ve yükselmek isteyen kimseler için, şirketler dünyasının kalıplaştırdığı kişiliğe girmek, bürünmek gerekmemekte; beceri, yetenek ve enerji sahibi olmak yükselmeye yetmektedir. Fakat alt düzeylerde bulunan bir kimse, şirket şeması içinde yüksekce mevkiler için aday gösterilebilecek duruma gelir gelmez, bu kere kendisinden «sağlam ve yerinde yargılarda bulunabilme», «geniş ve etraflı düşünebilme» ve buna benzer elle tutulması güç niteliklere sahip olması istenmektedir. «Karakter», diyor *Fortune* dergisi, «kişinin teknik yeteneklerini bile aşıyor; kişinin yönetici olabilecek bir havası olup olmaması bile önem kazanıyor».[41]

Yüksek mevkilere gelmekte tatbikat tecrübesi olmanın önem taşıdığı sık sık söylenir. Fakat üst düzeylerde bulunan yöneticilerin, sağlam ve yerinde yargıda bulunmak ve hesaplarında dikkatli olabilmek gibi yeteneklerin kazanılması için gerekli tatbikat tecrübesi kazanacak vakitleri de, olanakları da yoktur. Bu gerçek, soyut ve her yöne çekilebilecek bir terim olan «yöneticilik yeteneği» diye birtakım niteliklerden söz edilerek saklanmakta; oysa en yüksek düzeydeki yöneticilerin yakınındaki kimseler ise, gerçekten bu tür yeteneklerin bir varlık taşıyıp taşımadığı konusunda gerçek bir kuşku içinde bulunmaktadırlar. Kaldı ki, böyle genel sözlerle tanımlanmış birtakım yetenekler gerçekten olsa bile, yüksek düzeyde işlerin siyasal yanıyla uğraşılan mevkilere, ya da yılda 200.000 dolarlık ücretle adam çalıştırılan makamlara getirilecek kimselerde bu tür yeteneklerin gerçekten aranmakta olduğunu düşünmek için insanın bu işlerin iç yüzüyle ilgili hiç bir bilgisi olmaması gerekmektedir. Böyle bir işin 20.000 dolarlık yıllık ücretle tutulacak bir kimseye gördürülmesi yerinde olacaktır. Hatta daha iyisi, bu işinizi yıllığı 200.000 doları bulan bir ücret verip de çalıştıracağınız kimseden çok daha iyisini yapabilecek olan iş yönetimiyle ilgili bir danışmanlık firmasına da verebilirsiniz. Aslında bu denli yüksek ücretler verilen bu kimselerin gerçekten iş yönetiminde yetenekli oldukları bir konu varsa o da, kendilerinin yeteneksiz olduklarını; ihtiyaç duyulan yetenekler için başkalarını çalıştırmak ve bu-

nun için de ayrıca ücret ödemeleri gerekeceğini çok iyi bilmeleridir. Kısacası, bugün için, her yöne çekilebilen bir terim olan «yetenekliliğin» yapılabilecek en doğru tanımı, kişinin yukarlardaki kimselere yararlı olması; kendisinin yükselmesini denetimleri altında tutan kimselerin işine yarayışlı olmasından ibarettir.

Şirketleri için gerekli tipleri anlatan üst düzeydeki yöneticilerin bu konuda yaptıkları konuşmalar, verdikleri söylevler incelendiğinde kolaylıkla şu sonuca varılmaktadır: Aranan tipteki kimselerin şirketin üst mevkilerinde bulunanlara «denk düşmesi» gerekmektedir. Bunun anlamı, böyle bir kimsenin, üstlerinin ve çevresindekilerin kendisinden beklediklerini verebilmesi; kişisel konularda, siyasal konularda, toplumsal yaşayış ve çalışma hayatında üstü durumunda bulunanlarla; kendisinin ilerleme ve yükselmesiyle ilgili kararları almaya yetkili kişilerle tam bir uygunluk ve benzerlik içinde olması gerektiğidir. Şirketler yapısı içinde meslekte yükselebilmek için bir yetenek aranıyorsa, bu aranan yetenek ne şekilde tanımlanmış olursa olsun, işin aslında arananın ilgili kişinin üst'ü durumundaki kişinin ya da kişilerin beğendiği yetenekler olduğu açıktır. Üst kademelerde bulunan yöneticiler, şirket yapısı içinde bütün işlerin birlikte yapılmakta olduğunu; işlerin topluluğun moral durumuna bağlı olduğunu anlamadıkları, anlayamadıkları için sorunun bu yanını değerlendirememektedirler.

Şirketler dünyasındaki üst yöneticilere, «İyi ama, yükselenlerin kendilerinden olan bir şey yok mu, bu işte bunların hiç bir kişisel niteliği rol oynamış değil midir?» diye sorulduğunda verdikleri cevap, «Elbette vardır», olmaktadır. Söylenenlere bakılırsa, birileri bir yerlere yükseliyorlarsa, yükselmelerinin nedeni kendi nitelikleridir. Aslında sorunun şöyle sorulması gerekmektedir: Yükselenlerin yükselmesi neyin sayesinde olmaktadır? Bu soruya ise tek bir cevap alınabilmektedir: Kendilerini o işe getiren doğru yargıda bulunabilme yeteneğine sahip kimselerin gözünde, doğru ve yerinde yargıda bulunabilme yeteneğine sahip kişiler olarak görünmeleridir. Burada işin özü, kişinin «uygun» bulunmasıdır. Uygun bulunma ise, biçimsel ve resmî açıdan yetenekli olma anlamına gelmemekte -üst düzeydeki yöneticilik için böyle niteliklerin aranıp aranmadığı bile kuşkuludur- şirket kuruluşu içinde daha önce aynı yollardan geçerek başarı kazan-

mış bulunan kimselerin kişisel kriterlerine uyumlanabilme anlamına gelmektedir. Üst durumdaki kimselere uyumlanabilmek için, onlar gibi hareket etmek, onlar gibi görünmek, onlar gibi düşünmek; kısacası, onlardan biri olmak, onların adamı olmak ya da hiç değilse etrafa karşı böyle bir görünüm yaratabilmek gerekmektedir. Bütün bunlar, çok yerinde bir deyişle, düpedüz, «etrafa karşı iyi bir izlenim bırakmak»tan başka bir şey değildir. «Güvenilir adam» denen, «altın gibi sağlam adam» denen kimselerin bütün yeteneği, işin aslında, buna benzer şeyleri iyi becermekten ibarettir.

Başarılı olabilmek kişilerin ya da kliklerin tercihlerine bağlı bulunduğu için, başarının saptanmasında uygulanması gereken kriterler de bulanık ve açıklıktan uzak kalmaktadır. Bunun gereği olarak, en üst düzeye yükselmek için sıra bekleyen bir alt düzeydekiler için izlenecek tek yol, üstleri olan kimseleri kendilerine model almak ve kendi düzeylerindeki meslekdaşlarının ne yaptıklarına, biraz da endişeyle bakmak; onların ne yaptıklarına, ne ettiklerine devamlı dikkat kesilmektir. Bu durumdaki kişiler, hem bir yandan teknik yeteneklere, biçimsel yönden gerekli niteliklere, gerekli ölçüde iş tecrübesine ve olağan orta sınıf değerlerine sahip olduklarını göstermek, kabul ettirmek; hem de, diğer yandan, üst çevrelerin elle tutulması, anlaşılması güç ölçülerine uygun davranabilmek; özel ilişkiler kuracakları üstlerinin güven ve yakınlıklarını kazanabilmek zorundadırlar. Bir başka deyişle, üst düzeydeki yöneticiler arasına girebilmek için gerekli olan şey bürokratik kıdem esası ya da objektif sınavlar açısından uygun ve başarılı görülmek değil, yüksekteki iç çevrenin gözünde onların adamı olarak, onlardan biri olarak görülebilmektir.[42]

Şirketler topluluğu içinde şirket yönetiminde yüksek mevkilere gelebilecek gibi görünen kimselerden bu yerlere getirilenler çok küçük bir azınlık teşkil etmektedir. Buralara getirilenlerin, kişisel özellikleri ve nitelikleri yönünden seçilmiş kimseler olmadıkları -ki çoğunun bu tür niteliklerden yoksun olduğu açıkça görülmektedir- «takıma» yararlı kişiler olacakları düşüncesiyle seçildikleri anlaşılmaktadır. «Takım» denen şeyin içine girebilmek için ise, takım açısından kişilik yönünden kusursuz biri olmak öncelikle önem taşıyan bir etmen sayılmamaktadır.

Hayata zaten doğuştan yüksek yerlerden başlayan kimseler güvenilir ve «sağlam» kişiler olarak yetiştirilmekte ve bu amaçla eğitilmektedirler. Bunlar için, etrafa güvenilir ve sağlam adam olarak görünmek için çaba sarfetmek bile gereksizdir. Bu gibi kimselerin böyle sayılmaları için öyle doğmuş olmaları bile yeterli sayılmaktadır. Gerçekten de, doğuşları ve yetiştikleri çevre zaten bu konuda gerekli değerleri kazanmalarına yetmektedir. Basit tabakalardan ailelerden gelenler ise, kendilerini etrafa bu tür yüksek mevkilere getirilmeye değecek kişiler olarak göstermeye başlamadan önce, çok iyi düşünmek zorundadırlar. Başarısızlıkla sonuçlanacak en küçük girişimleri, bu tür alt düzeyden gelen kişilerin hızla değersiz bulunmalarına bütünüyle yetmektedir. Başarı kazanacak olurlarsa, daha sonraki başarılar için kendilerini yetiştirmek, eğitmek zorunda kalan bu insanlar bu yönde gerekli biçime girdikleri ölçüde üst tabaka yöneticilerin standartlarını benimsemekte; bir süre sonra, doğuştan üst tabakanın insanı olan yöneticileri bile bu konuda geride bırakmaktadırlar. Kısacası, ister üst tabaka ailelerden gelmiş, isterse alt tabakalardan gelerek yükselmiş biri olsun, her iki tip üst yöneticiler de dengeli, uyumlu, güvenilir ve sağlam kişiler olarak seçilmekte; her ikisi de, kendilerine göre ayrı ayrı yollardan geçerek, bu mevkiler için yetiştirilip eğitilmiş olmaktadır.

Üst düzeydeki yöneticilerin ne gibi niteliklere sahip olduklarını anlamak için, sadece istatistiklere bakarak bu kişilerin kökenlerini saptamakla yetinmek yerine, bu mevkilere getirilen kimselerin hangi ölçülere göre seçildiklerini, kişilerin bu kriterlere uyumlanmalarını sağlayan gücün ne olduğunu ve bu ölçülerin özelliklerini de saptamak gerekmektedir. Üst yönetici olabilen kişilerin bu düzeye gelmelerini sağlayan, bu tür kimselerin meslek hayatlarının dışsal etkilerinden çok, şirket topluluğu içindeki yaşantılarının şirkette ortaklaşa başarıya erişmeyi mümkün kılan şartlara sahip olmasıdır.

Kısacası, bu çevrelere girebilmek için sert ve köşeli sözler söylemekten, üstlerinizi ayrıntılara inerek sıkmaktan kaçınmanız, nereye kadar konuşabileceğinizi, nerede durmanız gerekeceğini bilmeniz gerekmektedir. Bir yargıda bulunmadan önce işin «tören» bölümünde yer alan her şeyi yerine getirmelisiniz. Herhangi bir konuda vermeniz gereken bir

kararı zaten almış bile olsanız, sanki çok uzun uzun araştırıp düşünüp öyle almışsınız gibi, hiç tez davranmadan, bile bile işi ağır tutarak açıklamanız gerekmektedir. Sessiz, ama işinin uzmanı biri gibi sakin konuşmanız, ve hiç bir zaman *olmaz* dememeniz gerekmektedir. Ayrıca, «evet, efendimciler» kadar «hayır!» demesini bilen kimselere de yanınızda görev veriniz. «Bu da olabilir» demesini bilen hoşgörü sahibi biri olun. O zaman etrafınızda herkes toplanacak ve onlara umut aşılamış olacaksınız. En güç işler bile iyimserlik, pratiklik, samimi ve ileriye dönük bir tutumla yoluna konulabilir, deyiniz. Duyarlık yaratacak «nazik» konularda bırakın başkaları konuşsun. Ağır görünün, istikrarlı biri görünün, başkalarının size yakıştırmaya başladığı şeyleri fazla ciddiye almaz görünün. Ve akıllı ve beyin sahibi biri olduğunuzu kimselere göstermemeniz, açığa vurmamanız gerektiğini sakın unutmayınız.

6

Üst kademe yöneticilerinin yükselmelerinde rol oynayan kriterlerin neler olduğunu anlamak için en iyisi, büyük şirketlerin eğitim programları ile personel alma işlemlerine bakmaktır. Buralara bakmak, bu işleri yapacak duruma gelecek kadar yükselmiş bulunan yetkili kimseler arasında geçerli kriterler ve yaygın yargıları anlamak bakımından yararlı olacaktır. Günümüzün üst kademe yöneticilerinin en büyük endişeleri kendilerinden sonra bu mevkilere gelecek olan seçkinlerin kişilikleridir. Büyük şirketlerde on yıllık bir süre içinde yetiştirilip yükseltilebilecek adamlar aranması; beceri ve yetenekleri arayıp bulan, ölçüp saptayan psikologlar çalıştırılması; geleceğin genç yöneticilerinin ayrı bir sınıf sayılması; gelecekte büyük şirketlerde üst yönetici olacak kimseler için ders programlarını ve okullarını bile gelecekte büyük şirketlerde üst yönetici olacak kimselere göre düzenleyen üniversitelerin şirketlerce desteklenmesi hep bunun içindir. Bu tür işler, büyük şirketlerdeki «kurmay» görevlerde bulunan üst yöneticilerin en önemli görevleri arasında yer almaktadır.

Günümüzde büyük şirketlerin yarıya yakınının bu tür programlar uyguladığı açıklanmaktadır.[43] Bu tür büyük şir-

ketler, umut verici görünen kimseleri, başta Harvard İş Okulu olmak üzere, en seçkin kolej ve fakültelere göndermektedirler. Diğer yandan, bazı büyük şirketler kendi içlerinde üst yöneticilerin de öğretmenlik yaptıkları okullar, kurslar açmaktadırlar. Seçkin kolej ve üniversitelere adam göndererek kendi işlerine yarayabilecek başarılı öğrencileri araştırıp temas kurmakta; bir gün şirketlerinde görevlendirecekleri bu kimselere şirketi tanıtmak ve bu arada adayı da daha yakından tanımak için onlara şirketlerinde geçici işler vermektedirler. Bazı büyük şirketler, gerçekten, bir şirketten çok, geleceğin şirket yöneticilerinin yetiştirildiği bir okula benzeyecek duruma gelmişlerdir.

Bu tür yollarla büyük şirketler, kırkların ve ellilerin genişleme ve gelişme döneminde ihtiyaç duydukları yönetici kadrolarına en seçkin kişileri bulup getirebilmişlerdir. Oysa bu genişleme döneminden önce, 1930'larda bu tür iş olanakları çok az olduğu için, büyük şirketler ihtiyaç duydukları kimseleri diğer şirketlerde çalışan yetişmiş kimseler arasından seçip alabiliyorlardı. II. Dünya Savaşı sırasında ise bu tür programlara vakit bulunamamıştır. Bu nedenle de, on beş yıl süreyle üst yönetici kadrolarının doldurulmasında zaman zaman boşluklar olmuştur. Bilinçli olarak yürütülen bu yetiştirme, eğitme ve adam seçme programlarında üst yöneticilerin, ikinci sıradan yöneticilerin kendileriyle aynı ayarda olmadıkları şeklinde bir inanç taşımalarının da etkisi olmaktadır. Bu programlar, bir bakıma, en üst düzeydeki yöneticilerin kendi varlıklarını devam ettirme düşüncelerinin: şirketler dünyasının hiyerarşik yapısının aynı özelliklerle sürdürülmek istek ve çabasının bir sonucu olmaktadır.

Büyük şirketlerin üniversite son sınıf öğrencileri arasında yaptıkları adam arama işlemi, üniversitelerdeki özel birliklerin [fraternities] küçük sınıflardaki öğrencilerden kendilerine üye olabilecek öğrencileri seçmelerine benzemektedir. Üniversiteler ve kolejler ise, ders ve genel eğitim programlarında, gitgide, şirketlerde çalışacak ve yöneticilik işlerine getirilecek kimseler için yararlı olabilecek konulara önem ve ağırlık vermeye başlamışlardır. Açıkca anlaşılmaktadır ki, kolej ve üniversitelerde okuyanlar da «şirketlerin kendilerinden istediklerini yapmaya, istenilen şekilde okumaya dünden hazırdırlar... Büyük bir duyarlılıkla şirketlerin ne istediklerine, ne aradıklarına bakmaktadırlar».[44] Bu «duyarlılık»

ve uyumluluk özelliği günümüz yöneticilerinin gördükleri eğitimden bile daha büyük bir önem taşımaktadır. Üst yönetici durumuna yükselebilmiş bu kimselerin başarısında şansın da rolü vardır. Fakat şurası bir gerçektir ki, başarılarının bir nedeni de bu kimselerin nereye, nelerin karşılığında gelinebileceğini bilmeleri ve buna dünden hazır olmalarıdır.'[45]

Şirketlerin neler istedikleri, neler aradıkları hemen kolaylıkla anlaşılabilir şeylerdir: Şirketlerin yetiştirmek üzere seçtiği kimseler merkezî bir «havuzdan» alınmakta; ancak, bazı kere, «yönetimin görüş ve düşünce tarzı» denen resmî bir endoktrinasyondan geçmedikleri sürece, bunlara daimî görevler verilmemektedir. Yeni alınanlar üzerinde uygulanan bu endoktrinasyon işlemi en az iki yıl kadar sürmekte; bazen bu süre yedi yılı bulmaktadır.' Örneğin, General Electric her yıl 1.000 kadar üniversite ve kolej bitirmiş personel almakta, daha sonra bunları en az 45 ay, bazen daha uzun süreyle hizmet içi eğitim programlarına sokmakta; bu programlarda ise tam gün bu işte çalışan 250 kadar bilim adamı kullanmaktadır. Bu programlar sırasında yeni elemanlar birçok ilgili tarafından gözlemlenmekte; hatta kendileri bile birbirlerini değerlendirip yargılamakta; programa katılan yenilerin bütün bu ilgileri şükranla karşılamaları gerektiğine inanılmaktadır. Programın en önemli konusu ise «Beşerî İlişkiler» olmakta; en çok buna önem verilmektedir. Satış Eğitim Bölümünce şirket yönetimi konusunda uygulanan bir ders programında, örneğin, yetiştirilmekte olan geleceğin yöneticilerine şu gibi inançlar aşılanmaktadır: «Anlaşmazlık ve huzursuzluk çıkaracak söz etmekten kaçının», ya da, «herkese istediğinizi yaptırmanın bir yolunu bulabilirsiniz».

Bu programların amacı «Amerikan genci» olarak alınan adayların sadece beceri ve yeteneklerinin değil, fakat duyarlık ve karakterlerinin de gerektiğince biçimlendirilmesiyle bu gençlerden şirket yöneticileri yaratmaktır. Kişinin bu programdan başarıyle geçmesi, şirketler dünyasının dışındaki olağan sorunlara ve değerlere karşı ilgi duymamasına; aklını bunlarla yormamasına bağlı bulunmaktadır. Etkin bir şekilde planlanmış enduktrinasyon kurslarında olduğu gibi, kursiyerlerin özel hayatı da programla kaynaştırılmış bulunmaktadır: Yükselmek için kişi arkadaşlarıyle iyi geçinmek, onlardan geri kalmamak, kendisinden istenilenleri yapmak zorunda bırakılmaktadır. Kursiyerlerin hepsi aynı «fraternity»

içindedirler; kişinin her türlü «sosyal gereksinmeleri şirketin kendi yapısı içinde giderilebilmektedir». Yönetici durumuna gelip yükselebilmek için kişinin, şirketin çeşitli yerlerinde yüklendiği görevler sırasında ilişki kurmak zorunda olduğu kimselerden de yardım araması, görmesi gerekmektedir. Bu da şirketin bilinçli olarak yürüttüğü bir politikanın sonucudur: «Akıllı biriyseniz», diyor akıllı kursiyerlerden biri, «etrafınızdakilerle tanışıklıklar kurar kurmaz, telefonu bir daha elinizden bırakmazsınız».[46]

Yönetici yetiştirmek için düzenlenen bu tür programların yandaşları da karşıtları da bu konuda çok çeşitli savlar ileri sürmektedirler. Fakat büyük şirketlerin üst düzeydeki yöneticileri arasında yaygın inanç bunların yararlı olduğu; kendilerinin bugünkü yerlerine gelmelerini bile bu programlara borçlu olduklarıdır. Oysa bugün bile on gençten dokuzu çeşitli şirketlerde iş arayıp çalışacak oldukları halde, kolej bitirme şansından yoksundur ve bu tür yönetici yetiştirme programlarına da zaten girememektedir. Bu nedenle de, belirtilen bu programların şirketlerdeki işlere giren, fakat kendilerine geleceğin yöneticisi «veliahtlar» gözüyle bakılmayan geniş kitleler üzerinde bir etkisi olabileceği beklenmemelidir. Ne var ki, bir gün üst yönetici olacak kimselerin özgörünümlerini abartmak, bu türlü kişilerin uygun davranış, tutum ve yargıları benimsemelerini kolaylaştırmak için yararlı bulunmaktadır.

Dar, fakat çok önemli bir yönetici kesitinde yaygın olan inanca göre, gelecekte üst düzeylerde yöneticilik mevkilerine yükselecek olanlar «yönetilen şeyin içeriklerini değil, yönetmesini bilenler... etrafındakilerle birlikte ve onlara danışarak iş yapmasını... problem çözümleme toplantılarının ne zaman ve ne şekilde yapılması gerektiğini bilen kimseler» olacaktır.* Bu tür kimseler ortodoks düşüncelere saplanmamış ve takım çalışmasına girebilecek, güdümlemekten çok

* Yakınlarda, «her şeyden önce beşerî ilişkiler açısından hareket eden» yöneticileri mi, yoksa «kendi bildiği yolda gitmekten çekinmeyen» yöneticileri mi tercih ettikleri sorulan 98 kişilik bir üst yönetici ve personel planlama görevlisi grubundan cevap veren 63 tanesinden 40'ı beşerî ilişkilere önem verenleri, 23'ü de kendi bildiği yolda yürümekten korkmayanları yeğlediklerini söylemiştir.[47]

önderlik etmesini bilebilecek kimselerden çıkacaktır. Ya da, *Fortune* dergisinin özetlediği gibi, bu tür kimseler şu düşüncedeki kimselerin arasından çıkacaktır: «Yeni düşüncelere muhtacız; alışılmış her şeyi gözden geçirmemiz gerekiyor». Fakat önder, kendisine bu işlerde yararlı olabilecek kimseleri bulup yaptıracak kimse olmalıdır. Bu nedenle, eskiden sıradan personelin özellikleri arasında olması gereken yaratıcılık şimdi yöneticilerde aranmalıdır. Üst yöneticinin görevi kendi bildiği yolda gitmek yerine, böylesi insanların ayaklarını yere basmasını sağlamak olmalıdır. Üst yönetici bir yaratıcı makine değil, çekip-çevirendir, yönetendir. Ya da, bir yöneticinin dediği gibi: «Her şeyden önce başarılı, parlak kimseleri arıyoruz... Bugün, çoğu kez yerli-yersiz kullanılan 'karakter' kelimesi çok büyük önem kazanmış bulunuyor. Phi Beta Kappa'dan ya da Tau Beta Phi'den olmanız bizce önemli değil. İyi yetişmiş adamları yönetebilecek gerçekten iyi yetişmiş, işinin erbabı adamlar arıyoruz».[46] Böyle bir tip ise kendi kendine fikirler ileri sürebilecek biri olmaktan çok, iyi hazırlanmış kimselerin fikirlerinden yararlanmasını bilen biri olmak durumundadır. Kararlar, iyi derlenmiş ve nitelikli kimselere dayanan bir grup tarafından hazırlanıp, alınmış olacaktır.

Bütün bunların gerçekleri yansıtmadığı; yöneticiler dünyasının ideolojik yoksulluğunu ve endişelerini vermediği; olsa olsa, modern Amerikan şirket yöneticilerinin tam bir prototipi, eski *General Electric* başkanı, Owen D. Young'ın tutum ve davranışlarına denk düşecek sözler olduğu düşünülebilir. Yirminci yüzyılın başlarında Bayan Ida Tarbell'in yaptığı tanıma göre, o zamanların sanayi kuruluşlarındaki tipik bir lider yönetmeyi hükmetmek şeklinde anlayan, iş hayatının özel sektörden başkasının karışamayacağı bir alan olduğuna inanan ve bunu ısrarla savunan biridir. Owen Young ise bu tür sanayi yöneticisi tipini değiştiren bir yönetici olmuştur. I. Dünya Savaşı yılları ile «1920» li yıllarda Young bu görüşlere karşı çıkmıştır. «Young'a göre, özel sektör kuruluşu olan büyük şirketler, aslında, kamusal bir kurumdurlar». Şirket yöneticileri ise, kamu tarafından seçilmemiş olsalar bile, kamuya karşı sorumluluğu olan «yed-i emin» durumunda kimselerdir. Owen D. Young'ın fikrince bir büyük şirket... bir özel sektör kuruluşundan ibaret olmayıp... bir kurumdur.

Bu düşüncelerle yola çıkan Owen D. Young kendi şirketinin dışından pek çok kimselerle de iş yapmış, kendi sanayi dalının tümüyle çalışmış, «büyük şirketlerin halka karşıt kuruluşlar sayılabileceği şeklindeki düşünceleri ve eleştirileri ciddiye bile almamıştır». Ticaret ve sanayi dallarındaki birlik ve diğer kuruluşların, şirketleşme çatısı altında yeni bir biçim kazanmış bulunduğu çağdaş toplumda, yerel çapta iş gören küçük işletmelerin yaygın olduğu eski çağlarda kilisenin gördüğü işleri gördüğünü söyleyen Young, günümüz toplumunda iş ahlâkının ve iş hayatındaki çeşitli uygulama ve pratiklerin dürüstlük içinde yapılmasının işte bu kuruluşlar sayesinde gerçekleştirilebildiğini ileri sürmektedir. Young, I. Dünya Savaşı süresince, «şirketi ile çeşitli devlet daireleri ve kamu kuruluşlarının yönetim kurulları arasında bir çeşit 'irtibat subayı' gibi çalışmıştır». Young'a benzer şekilde çalışan birçok yöneticinin kendi aralarında işbirliği yapmaya başlamaları, savaş bittikten sonra da devam edecek olan birlikte çalışma alışkanlığının ilk mayası olmuştur.

Young'ın yönettiği şirketlere karşı tutumunda öylesine içtenlikli bir sadakat görülür ki, sanki şirketin de, şirketin malının-mülkünün de sahibi Young'ın kendisidir. Gelişmesinde çok büyük emekleri olan bir şirketten söz ederken bir arkadaşına aynen şunları yazar Young: «Sen ve ben bu şirket için çok şeyler yaptık, öz çocuğumuz gibi elimizde büyüttük. Övünmek gibi olmasın ama, bu şirketin zayıf yanlarını, güçlü yanlarını -iyisini, kötüsünü- senden benden daha iyi bilen kimse yoktur. Sanmam ki, böylesine büyük başka hiç bir şirket, kendisini böylesine yakından tanıyan, her yönünü avucunun içi gibi bilen bir yönetici yüzü görmüş olsun...»

Young'ın iş hayatında herkese «dostça bakan, yakınlık gösteren, kimseyle arasına aşılmaz mesafeler koymayan» biri olduğunu biliyoruz. Meslektaşlarından biri Young'ın tebessümünden söz ederken, «tebessümü bile milyonlara değerdi» diyor. Young'ın iş hayatında aldığı kararlar için söylenenler ise, «bunların aklın ve mantığın dar sınırlarını aşan, daha çok sezgiye dayanan şeyler olduğudur». Meslektaşlarından biri şöyle yazıyor: «Aldığı kararlar onun kendine özgü düşüncelerinin, değerlendirmelerinin, sezgilerinin sonucu olurdu; rakamlarla, verilelerle yanlış olduklarını ortaya koyabilirdiniz, ama gene de bilirdiniz ki doğru olan, haklı olan odur!»[49]

7 ŞİRKETLER DÜNYASINDAKİ ZENGİNLER

Çağdaş Amerikan ekonomisini göz kamaştırıcı servetlerin sahibi, aralarında birleşmiş ve kendilerinden başkalarına değer vermeyen altmış kadar zengin ailesinin yönettiğini söylemek ne denli yanıltıcı bir görüşse, günümüz toplumunda bu tür ailelerin iktidar ve ayrıcalıklarına son verildiği, bunların iktidar ve ayrıcalıklarının sessizce gerçekleştirilen bir devrimle yönetici tabakanın eline geçtiğini söylemek de o denli gerçek dışı bir görüştür. Ne «Amerika'nın Altmış Zengin Ailesi» nden, ne de «Yöneticiler Devrimi» nden söz edenlerin görüşlerinde gerçeğin tümünü bulmak olanağı vardır. Aslında bu konuda apaçık bir olgu ile karşı karşıyayız: Büyük mülkiyet sahibi sınıflar aralarında gitgide daha çok birleşmiş ve şirketleşme çatısı altında yeni bir düzene girmişler, daha değişik bir zenginler tabakası durumuna gelmişlerdir.[1]

Büyük zenginler birey olarak da, aileleri bakımından da bugün bile Amerikan toplumunun ekonomik hayatında en üst düzeyde, en önemli öğeler durumundadır. Fakat büyük şirketlerin üst düzeydeki yöneticileri de aynı ekonomik ha-

yatın önemli öğelerinden biri durumuna gelmişlerdir. Bu yeni olgunun en önemli yanı, bence, büyük mülkiyet sahibi sınıfların, yüksek ücretlerle çalışan kimselerle birlikte, yepyeni ayrıcalıklar ve yükümlülüklerle dolu yepyeni bir topluluk haline gelmiş olmalarıdır. Büyük zenginlerle üst yöneticiler, böylece, şirketler çatısı altında kendi aralarında da birleşerek yeni bir örgütlenmeye gitmişlerdir. Mülkiyet sahibi sınıfların yönetimsel bir görünümü olan bu yeni örgütlenmenin en önemli özelliği, bu yolla, belirli şirketlerin, belirli sanayilerin ve belirli ailelerin dar çıkarları yerine, daha sınıfsal bir özde ve daha geniş çapta ekonomik ve siyasal çıkarların savunulmaya başlamasıdır. Bir diğer deyişle, birleşik bir topluluk niteliği kazanan zenginler, günümüzde, böylece, tüm özel mülkiyet kurumlarının sağladığı iktidar ve ayrıcalıkları kendi ellerinde toplamışlardır.

Amerikan kapitalizminin en son günlere kadarki tarihsel çizgisine bakılacak olursa, üst kapitalist sınıfın yaşam çizgisinde hiç bir kesintinin bulunmadığı görülecektir. Elbette ki, her kuşak içinde servetini kaybedenler, yeni yeni servet edinenler olmuş; her kuşakta kapitalist sınıf üyeleri arasında bu gibi yeniler görülmüş; bunların oranları kuşaktan kuşağa farklılıklar göstermiştir. Fakat yarım yüzyılı aşan bir süredir, siyasal hayatta olduğu kadar ekonomik hayatta da bu sınıfın çıkarları değişmeden devam etmiş; yüksek düzeylerde yer alan ve ekonomik önemi olan kişiler hep bu çıkarları gözetmek ve geliştirmekle görevlendirilmişlerdir. Üst sınıflardaki bu eğilimler önemli bir yönelmeyi göstermektedir: Bu sınıflarda, bugün de, şirketleşme çatısı altında kendi aralarında birleşmiş zenginlerden yana yeni bir düzenin kurulmakta, pekiştirilmekte olduğu. En üst sınıflarda gerçek iktidar bugün mülkiyete dayanan bir biçimde de olsa, mülkiyetsiz yöneticilerin yönetimi altında da olsa, büyük mülkiyet kurumuna dayanmaktadır.

Eski tür zenginler düpedüz mülkiyet sahibi olan, aile çatısı altında örgütlenen; taşrada, fakat genellikle büyükçe bir kentte yaşayan insanlardı. Günümüzde, şirketleşme çatısı altında örgütlenmiş zenginler sınıfında ise, büyük mülkiyet sahibi zenginlerin yanısıra, aldıkları yüksek «ücretleri» ya da «gelirleri» ve sahip oldukları ayrıcalıkları ile ayrı bir üst yöneticiler tabakasını oluşturan kimseler de yer almış bulunmaktadır. Şirketleşme çatısı altında örgütlenen günü-

müzün zenginler sınıfında, bu bakımdan, metropolitan 400'-ler denilen ve büyük kentlerde yaşayan zenginler, Amerika çapında dev servetlere sahip kimseler ve büyük şirketlerin üst yöneticileri birlikte yer almaktadırlar. Mülkiyet sahipleri sınıfı, mülkiyetin şirketleşme çatısı altında örgütlendiği çağımızda, bu gelişme uyumlanmış; eskisine oranla iktidarını daha sağlam temellere oturtmuş; mülkiyet sahipleri, yöneticilik nitelikleri bakımından, siyasal nitelikleri bakımından etkin ve yararlı olabilecek yeni tip insanlar bularak kendi sınıfsal konumlarının savunulması görevini bunlara yüklemişlerdir. Şirketleşme çatısı altında toplanan günümüz zenginlerinin belirtilen bütün üyeleri temsil ettikleri sınıfın bilincini taşımaktadırlar. Üst statülü ve güç sahibi kimseler olarak ellerinde bulundurdukları ayrıcalıkları ve olanakları Amerikan toplumundaki en istikrarlı kurumlar içine konumlayarak güvenceye kavuşturmuşlardır. Bu kişilere birleşmiş ve şirketleşme çatısı altında örgütlenmiş zenginler sınıfı denmesinin nedeni, tümünün birden, paraları, ayrıcalıkları, güvenceleri, avantajları, iktidarları bakımından dolaylı ve dolaysız yollardan büyük şirketler dünyasını kendilerine temel almakla olmalarıdır. Bütün eski tür zenginler bugün şu ya da bu derecede şirketleşme çatısı altında toplanan zenginler arasına girmişler ve aynı ayrıcalıklara sahip gibi görünen yeni tip kişilerle birleşmişlerdir. Gerçekten, bugünkü Amerikan toplumunda bu birleşik zenginler topluluğuna karışıp içinde yer almadan hiç kimsenin zengin olmasına, ya da zenginliğini korumasına olanak kalmamıştır.

1

1940'larda ve 1950'lerde Amerikan toplumundaki ulusal gelir dağılımı piramiti geniş tabanlı bir piramit biçiminden çıkarak, orta kısmı şişkinleşmiş tombul bir elmas görünümü almıştır. Fiyat değişmeleri ve vergi artışları da hesaba katılacak olursa, 1929 yılında yıllık 3 bin dolar geliri olan ailelerin 1951'dekine oranla daha az (yüzde 65 ve yüzde 46) olduğu; yıllık geliri 3,000 7,500 dolar olan ailelerin ise 1951'de 1929'a oranla yüzde 29'dan yüzde 47'ye yükseldiği; buna karşılık 7,500 dolar ve daha fazla geliri olan ailelerin gerek 1929

ve gerekse 1951'de yaklaşık olarak aynı oranda (yüzde 6 ve yüzde 7) kaldıkları anlaşılmaktadır.*[2]

Savaş dönemlerinde birçok ekonomik faktörler işlerlik kazanmaya başlamakta ve bunun ardından gelen savaş hazırlıklarının sağladığı ekonomik büyüme o zamana dek orta gelir düzeyinde yer alan bazı kimselerin üst-orta ya da üst gelir düzeyine, en alt gelir düzeylerinde bulunanların ise orta gelir düzeylerine yükselmesine yol açmaktadır. Gerçek gelirlerin dağılım biçimindeki değişim orta ve alt gelir düzeylerindeki nüfusu da etkilemektedir. Fakat biz burada gelirlerdeki değişimin bu tabakalar üzerindeki etkileri üzerinde durmayacağız. Konumuz, üst düzeydeki kimselerin durumunda önemli değişikliklere yol açmamaktadır.

Yirminci yüzyıl ortalarında Amerikan ekonomisinin en üst düzeyinde yıllık bir milyon dolar ya da daha fazla geliri olan 120 kişilik bir topluluk bulunmaktadır. Bunların hemen altında, yıllık gelirleri yarım milyon dolarla bir milyon dolar arasında değişen 379 kişi vardır. Daha sonra, yıllık gelirleri 250,000 dolarla 499,999 dolar arasında 1,383 kişinin bulundu-

---

* Örneğin, 1936 ve 1951 arasında çok daha belirginleşen bu değişimin genellikle şu ekonomik olgulardan ileri geldiği söylenmektedir: (3) (1) Tam istihdama yakın bir durum sağlandığı için savaş yıllarında ve savaştan sonraki yıllarda çalışmak isteyen herkes geliri olanlar sınıfına girebilmiştir. (2) Aileler içinde ise, gelirler en az iki kat bir artış kaydetmiştir. 1951'de, geliri 2,000 dolardan az olan ailelerle geliri 15,000 dolar ile 9,999 dolarlık gelir dilimlerindeki ailelerde çalışan kadınların oranı, ailelerin gelirindeki artışa paralel olarak, yüzde 16'dan yüzde 38'e yükselmiştir. (4) 1920'lerde ve 1930'larda çok fakir sayılanların büyük kısmı tarım sektöründe yer alan kimselerken bugün bu durum değişmiş; çeşitli devlet yardımları ve desteklemeleri sayesinde tarım kesiminde hissedilir bir gelişme sağlanmıştır. (4) Sendikaların baskıları, 1930'ların sonundan itibaren, ücretlerde devamlı bir artışı zorunlu kılmıştır. (5) Devletin toplumsal esenlik [social welfare] programı, asgari ücretler, yaşlılar için toplumsal güvenlik, işsizlere tazminat ve malülen emekliye ayrılanlara gelir bağlanması gibi nedenlerle, 1930'lardan bu yana gelirlerde bir artış sağlamıştır. (6) Ve en son olarak da, 1940'larm ve 1950'lerin gelişme ve büyümesinin ardındaki en önemli neden, savaş ekonomisinin yapısal özelliği olmuştur.

ğu görülmektedir. Bütün bunların da altında yıllık gelirleri 100,000 dolarla 249,999 dolar arasında değişen 11,490 kişilik daha geniş bir topluluk vardır.

Bütün bunların hepsi birlikte hesaplandığında, 1949 yılında vergi dairelerine yaptıkları bildirimlerde yıllık gelirlerinin 100,000 dolardan fazla olduğunu söyleyenlerin 13,822 kişi olduğu anlaşılmaktadır. Kendilerinin yaptıkları bildirimleri esas alarak, biz de, şirketleşme çatısı altında toplanmış bulunan büyük zenginler topluluğu için sınırı bu düzeyden; yıllık gelirin 100,000 dolar ya da daha fazla olduğu nüfus kesitinden çizeceğiz. Bu tür bir sınırın bütünüyle yapay bir sınır olmayacağı söylenebilir. Bunun nedeni, tombul bir elmas biçiminde olduğunu söylediğimiz gelir dağılımı topluluğunda, elmasın her bir diliminde yer alanların sayıları ne olursa olsun, orta düzeylerde ve özelikle üst düzeylerde kişilerin yıllık gelirleri ne denli artıyorsa bu gelirler içindeki mülkiyetten gelme gelirlerin oranının da o denli artmakta; buna karşılık, kişilerin gelirleri ne denli küçükce gelirler halini almaktaysa, kişilerin bu gelirleri içinde ücret gelirleri, işletmecilik primleri ya da aylıklardan gelen gelirlerin oranının da o denli bir azalma göstermesidir.*

Mülkiyetten gelen gelirlerin kişilerin toplam yıllık gelirleri içinde en büyük oranı teşkil ettiği gelir düzeyi yüz bin dolar ve daha yukarısıdır: Kişilerin yaptıkları bildirimlere göre 100,000 dolarla 999,999 dolarlık gelir düzeyinde yer

---

* Vergi yükümlülerinin içinde 1949'da ödedikleri vergiler 10,000 doları aşmayan kimselerin gelirlerinin yüzde 86'sının kökeni **ücretler** ve **aylıklardır.** İş ve ortaklık kârlarından elde edilen gelirlerin oranı yüzde 9; mülkiyetten elde edilen gelirlerin oranı ise, bu gelir düzeyindeki kimselerin gelirleri içinde, yüzde 5'i aşmamaktadır.

Gelirler içinde **iş** ve **girişim** kökenli olanların en yüksek orana ulaştığı gelir dilimi yılık 10,000-99,000 dolarlık gelir düzeyidir. Bu gelir düzeyinde gelirlerin yüzde 34'ü iş ve girişim kârı olarak elde edilmektedir. Ücret ve aylıklardan elde edilen gelirlerin oranı yüzde 41; mülkiyetten elde edilen gelirlerin oranı ise yüzde 23 olarak saptanmaktadır. (Yüzde 2 kadarlık bir kısım ise, «çeşitli gelirlerden», yıllık ödentilerden ya da emekli ödeneklerinden meydana gelmektedir.)

alan 13,702 kişinin gelirlerinin üçte ikisi (yüzde 67'si) mülkiyet kökenli gelirlerdir - temettüler, sermaye gelirleri, taşınmaz mal gelirleri ve çeşitli şirket gelirleri. Geriye kalan üçte bir ise, üst yöneticilerle en üst düzeydeki girişimler arasında paylaşılmaktadır.

Üst sınıflara doğru çıkıldıkça, gelirler içinde mülkiyet kökenli gelirlerin ağırlığı artmakta; buna karşılık, hizmet karşılığı alınan gelirlerin oranı azalmaktadır. Nitekim, 1949 yılında 1 milyon ya da daha fazla yıllık geliri olan 120 kişinin toplam gelirlerinin yüzde 94'ü mülkiyet kökenli gelirlerden, yüzde 5'i girişimci kârı niteliğindeki gelirlerden ve yüzde 1'i de ücret gelirlerinden meydana gelmiştir. Belirtilen bu 120 kişi içinde, gelirlerinin kökeni olan mülkiyet konusu şeylerin çeşidine göre farklılıklar olduğu görülmektedir.[6] Fakat, ait oldukları hukuksal düzenlemeler bir tarafa bırakılacak olursa, yüksek gelir düzeyindeki kimselerin gelirlerinin çok büyük kısmının şirketleşme çatısı altında toplanıp biçimlenen mülkiyet türünden geldiği görülmektedir. Günümüzdeki büyük zenginlerin tümünün birden şirketler dünyasının insanları haline gelmesinin en önemli nedeni bu gelişmedir. Gene bu olgu, günümüzün zenginleriyle, yıllık gelirleri 100,000 doların altında kalan ve nüfusun yüzde 99'unu meydana getiren topluluk arasındaki ekonomik farklılığın en belirgin görünümü niteliğindedir.

Kendi yaptıkları bildirimlere göre teşkil olunan yüksek gelirliler kategorisinde yer alan kimseler yıldan yıla değişebilmekte; yıllık toplamları da her yıl farklı olabilmektedir. Nitekim, 1929'da vergiler yüksek gelirliler için bildirimde bulunmayı tehlikeli kılacak kadar yüksek değilken, yıllık gelirinin 100,000 dolardan fazla olduğunu söyleyenlerin toplamının 1949'dakinden 1000 kişi daha fazla olduğu; bunların 14,816 kişiyi bulduğu görülmektedir. 1948'de bu nitelikteki bildirimlerin sayısı 16,280 olmuştur. 1939'da ise bu bildirimler sadece 2,921'de kalmıştır.[7] Fakat bütün bu yıllarda değişmeyen bildirimlerin başında en yüksek gelir düzeyindeki kimselerin bildirimleri gelmektedir. 1924 yılında bir milyon ya da daha fazla gelir bildiriminde bulunanların beşte dördünü teşkil eden 75 kişinin, 1917 ile 1936 arasındaki dönemde hiç değilse bir yıl 1 milyon dolar ya da daha fazla yıllık gelir elde ettikleri görülmektedir. Bir başka deyişle, herhangi bir yıl milyonluk gelir elde eden bir kim-

senin başka yıllarda da böyle yüksek gelirler elde etme şansı fazla olmaktadır.* Piramitin daha alt kesimlerinde ise, II. Dünya Savaşından sonraki on yıllık dönem içinde 10,000 dolarlık nakit para kazananların oranı sadece yüzde 3-4 kadar olmuştur.[9]

2

Gelir istatistiklerinin tümü vergi yükümlülerinin yaptıkları gelir bildirimlerine dayandığı için, bu tür istatistikler şirketleşme çatısı altında birleşen zenginlerle diğer vergi yükümlüleri arasındaki gelir farkını gerçeğe uygun şekil-

---

Bu tür rakamlar, anlaşılacağı gibi, enflasyon öğesini hesaba katmadıkları için, büyük servet ve gelirlerin gerçek ifadesi sayılamazlar. Şirketler dünyasındaki büyük zenginlerin sayıları, milyona varan yıllık gelirlerin miktarları, her yıl için o yılki vergi oranına ve şirketler dünyasındaki kârlılık düzeyine bağlıdır. Vergi oranlarının düşük, buna karşılık kâr oranının yüksek olduğu yıllarda bildirimlere göre saptadığımız milyonluk yıllık gelirlerin miktarı artmaktadır. İdeal bir yıl olan 1929 yılında 513 kişi, mülk ya da vakıf yıllık gelirlerini bir milyon doların üzerinde bildirmişlerdir. Aynı yıl, milyon ve milyonu aşan yıllık gelir bildirimlerinin ortalama miktarı 1,36 milyon olmuş; vergilerden sonra ortalama milyonluk gelir sahiplerinin net gelir ortalamasının 1,99 milyon doları bulduğu görülmüştür. Kötü bir yıl olan 1932 yılında bile, milyon ve milyonun üstünde gelir bildirenlerin sayısı 20 olmuştur. Amerikan toplumundaki ailelerin dörtte üçünün yıllık gelirinin 2,000 doların altına düştüğü 1939 yılında bile, milyonun üzerinde gelir bildiriminde bulunan 45 kişi çıkmıştır. Savaşla beraber, genel gelir düzeyindeki yükselmeye uygun olarak, milyonun üzerinde gelir bildiriminde bulunanların sayısı da artmıştır. Hem kâr oranının hem de vergi oranlarının yüksek olduğu 1949 yılında, devlete milyon ya da milyonun üzerinde gelir bildiren 120 kişinin ortalama geliri 2,13 milyon; vergilerden sonra kalan net gelir ortalaması 910,000 dolar olmuştur. Vergilerin ve kâr oranının yüksek, buna karşılık kârlılık oranının pek az bir düşme kaydettiği 1919 yılında ise bir milyon ya da bir milyondan fazla gelir bildiriminde bulunanların sayısı 65'te kalmış; vergilere kesilen kısmıyla beraber, gelir ortalaması 2,3 milyon, buna karşılık vergilerden sonra kalan ortalama gelir 825,000 dolar olmuştur.*

de yansıttıkları söylenemez. Gerçekten, bu iki tip vergi yükümlüleri arasındaki en önemli farklardan biri, vergi bildirimlerine dahil etmemek için gelirlerin dışında tutulan ayrıcalıklardır. Bu tür ayrıcalıklar o denli yaygınlaşmış ve o denli önemli boyutlara ulaşmıştır ki, son yirmi yıldan beri toplumda büyük gürültülerle propagandası yapılan «gelir dağılımı devrimi» bile bir ölçüde anlamını yitirmiş bulunmaktadır. Gelir dağılımında değişimin olduğu doğrudur, fakat bu değişiklik Birleşik Amerika'da gelir dağılımının total görünümünde olmuştur. Yaptıkları gelir bildirimlerine dayanarak zenginlerin toplumdaki servet ve gelirlerden aldıkları payın azaldığı sonucuna varmak ise güç gözükmektedir.[1]

Vergi oranlarının yüksek olduğu yıllarda şirketler topluluğundaki zenginlerin gelir durumlarını korumak için çıkar yol bulmakta gerçekten becerikli davrandıkları görülmektedir. Hiç bir şey yapamazlarsa, vergi kaçıracak biçimde, kendilerine gelir karşılığı sayılabilecek şeyler almakta, ya da yaşantılarının bir kısmını vergi olarak vermeleri gerektiği halde vermedikleri paralarla sürdürmenin yolunu bulmaktadırlar. Şirketler topluluğundaki zenginlerin vergi ödeme tarzları çok esnek olduğundan, vergi yasaları bu tür zenginler için, orta ve alt gelir dilimlerindeki kişilerin tersine kurnazlar için çeşitli yorumlara olanak sağlamaktadır. Yüksek gelir sahibi kimseler kendi vergi indirimlerini kendileri saptayıp bildirmekte; ya da bu işi, tuttukları muhasebe uzmanlarına yaptırmaktadırlar. Gelirlerini mülkiyet konusu mallardan, hisselerden elde edenlerin; girişimcilerin ya da serbest meslek sahiplerinin vergi konusunda gösterecekleri dürüstlük bakımından ücretli ya da aylıklı durumunda bulunan düşük gelirlilerden farklı olmamaları da mümkündür denebilir. Fakat, bu tür yüksek gelirlilerin ekonomik yönden daha güçlü, daha yetenekli, ve, asıl önemlisi, vergi kanunlarını çok iyi bilen, bu işlerin bilimini yapmış hukukçuların ve muhasebecilerin «hünerlerinden» yararlanmakta daha geniş olanaklara sahip olduklarını da gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Bu konuda çok kesin ve santimi santimine bir hesap çıkarmak zor, hatta olanaksızdır; ama genel bir kural olarak, kişilerin gelirleri ne denli yüksek, gelirlerinin kaynakları ne denli çeşitli olursa, kurnazca vergi kaçakçılığı yapma olanaklarının da o

denli kolaylaşacağı, artacağı söylenebilir. Bildirimde açıklanan gelir üzerinden vergiye matrah olarak saptanacak miktarı büyük ölçüde düşürecek çeşitli yollardan yararlanılmakta; ayrıca, gayrı meşru gelirlerden bildirimlerde söz bile edilmemektedir.

Vergi oranlarının yükseldiği dönemlerde gelir düzeyini aynen korumak için başvurulan en önemli vergi kaçırma biçimi uzun vadeli sermaye kazançlarından yararlanmaktadır. Bir üst subay çok satan bir kitap yazıp yayınladığında, ya da birini tutup kitap yazdırıp yayınlattığında; bir işadamı çiftliğini ya da çiftliğinden bir düzine domuz sattığında; bir şirket yöneticisi elindeki hisse senetlerini sattığında elde edilen para gelir değil, sermaye kazancı sayılmakta; bu ise, bireyin vergilerden sonraki kârının, aynı miktarın ücret ya da maaş olarak alınışına oranla, yaklaşık olarak iki katına çıkmasını sağlamaktadır. Uzun vadeli sermaye kazancı bildiriminde bulunan kimseler bu kazançlarının sadece yüzde 50'sinden vergi vermektedirler. Vergiye matrah olan yüzde ellilik kısım bireyin toplam gelir düzeyine göre müterakki vergi olarak vergilendirilmekte; ancak bu kazançlara uygulanan vergi oranı en fazla yüzde 52 olarak saptanmış bulunmaktadır. Bunun anlamı, bu tür sermaye kazançlarına uygulanan vergilerin hiç bir zaman bireyin elde ettiği toplam gelirlerin yüzde 26'sından fazla olamayacağı; ve bu oranın, kazanç da dahil, bireyin toplam gelirlerinin alt vergi dilimlerinde tutabildiği takdirde, çok daha küçük olacağıdır. Diğer yandan, paranın değerindeki değişme ters nitelikte olduğunda, 1,000 doların üstündeki sermaye *kayıplarının* (1,000 dolara kadar olanlar normal gelirlerden düşülmektedir), bu kayıpları gidermek için, beş yıllık süre içinde geriye ya da ileriye doğru yayılmasına olanak tanınmaktadır.

Sermaye kazançları bir tarafa bırakılacak olursa, vergi matrahını gizlemekte en tatlı yollardan biri de petrol ve gaz kuyuları ile maden rezervlerine uygulanan 'tüketim payıdır.' Petrol kuyularında, her yıl için, net gelirin yüzde 50'sini aşmamak üzere, gayrı safi gelirin yüzde 5 ile yüzde 27,5 oranında bir kısmı vergiden muaf tutulmaktadır. Ayrıca, petrol kuyusunun sondajı ve geliştirilmesi için yapılan bütün masraflar, kuyunun randımanlı bir şekilde işletildiği yıllar içinde amortismanlarda gösterileceği yerde, hemen yapıl-

dikları yıldaki matrahtan düşülmektedir.[11] Burada söz konusu olan ayrıcalığın önemli yanı vergi matrahından düşülen miktarın oranı değil, kuyunun tam olarak değerini tüketmesinden çok sonra bile bu olanağın devam edebilmesidir.

Çeşitli yerlere para yatıracak kadar parası olanlar vergiden muaf belediye tahvilleri alarak vergi kaçırabilmekte; gelir kaynaklarını aile üyeleri arasında paylaştırarak, gelirlerinin toplu olduğu zaman uygulanacak vergi oranına göre, aynı miktardaki gelirlerine, çok daha düşük vergi oranları uygulatabilmektedirler. Zenginler, ayrıca bağış vergisi ödemeden dostlarına ya da akrabalarına hayatları boyunca toplam 30,000'dolar bağış ve yıllık 3,000 dolara kadar para verebilmektedirler. Karı koca arasında bu tür bağışlarda söz konusu miktarlar iki katına çıkabilmektedir. Diğer yandan, zengin biri, vergi matrahından düşebilme olanağından yararlanarak, hayatının ilerdeki yıllarında kendisi için bir güvence sağlayacak bağışlarda da bulunabilmektedir (yasalarca belirlenmiş hayır işlerine ise gelirinin yüzde 20'sine kadar bağış yapabilmekte; bu miktar vergi matrahının dışında tutulmaktadır). Böylesi bir zengin dilerse vakıf kurabilmekte; bu iş için belirtilen koşullardan yararlanarak para bağışı yapabilmekte; bunun karşılığında bu işten hayatı boyunca belli bir gelir elde etmekte ve bu gelirler devamlı olmaktadır.* Bu durumdaki zenginler, böylece, vergi matrahlarından bu işe karar verdikleri yıl içinde indirim yapabilmekte; ayrıca, mal ve mülklerinden kurdukları vakfa bağışladıkları miktarı miras vergisinden de kurtarmış olmaktadır.[13]

---

*Örneğin, böyle bir zengin bir din kuruluşuna 10,000 dolarlık hisse senedi bağışlayabilir. Bu bağışın gerçek maliyeti -vergi tasarrufları sayesinde- 4,268 dolar 49 senttir. Bağıştan sonraki on yılık dönemde bu hisse senetlerinin gerçek değerleri artarak 16,369.49 dolara çıkmış olsun. Bu durumda, bağışı yapan zengin bu bağışından sonra, bağışının gerçek maliyetinin yüzde ellisine varan bir fazlalıkla 6,629 dolar tutarında gelir ödentisi alacaktır. Ancak, bağış yapan zengin öldükten sonradır ki, bağışlanan hisse senetleri ile birlikte, hisse senetlerinin değer artışlarından elde edilen gelirler de kendisine bağış yapılan din kuruluşuna geçecektir.[12]

Zenginlerin, yüksek taşınmaz mal vergilerine rağmen, ölümlerinden sonra da servetlerini ve paralarını korumak için yararlanabilecekleri diğer tekniklerden de söz etmek gerekir. Örneğin, zengin bir kimse torunu için bir vakıf kurabilmekte, *torununun* yaşadığı sürece bu vakıftan, her ne kadar hukuken vakıf torununun malı ise de, gelir elde edebilmektedir. Ayrıca, vakfa tahsis edilen malın mülkün vergi işlemlerine konu olması ise (vakfı kuranın değil) torunun ölümünden sonraya bırakılmakta; böylece, zengin kimsenin ölümünde alınması gereken miras vergileri torunun ölümüne kadar ertelenmiş olmaktadır.

Aile vakfı şeklindeki kuruluşlar da vergi kaçırmakta yararlı olmakta; gerek gelir vergisine, gerekse ölümden sonraki miras vergilerine karşı işe yaramakta; vakfın gelirleri ayrı olarak vergilendirilmektedir. Ayrıca, bütün bunların yanısıra, vakıf kurmak mülkiyet sahibi kimseye ve yakınlarına yönetici kadrolarında iş sağlamakta; sorumluluğun yaratacağı endişelerden kurtarmakta; zengin kişinin malının-mülkünün topluca bir tek yönetim altında işletilmesini sağlamakta; ayrıca mülkiyet sahibi zenginin ölümünden sonra bile malvarlığını yönetmeye devam etmesine yaramaktadır.*

Şirket yöneticileri için yayınladığı yazısında derginin biri şöyle diyor «Evli bir erkek düşünün. Otuz bin dolarlık vergilenebilecek bir geliri, 25 bin dolarlık bir yatırımından yıllık 1,000 dolarlık bir kazancı olsun. Vergiden sonra bunun net kısmı 450 dolar olsun. On yıllık bir süre içinde % 4 bileşik faiz üzerinden, bu paranın getireceği kazanç en fazla 5,650 dolar olabilecektir. Oysa, aynı kişi 25,000 dolarlık yatırımını bu şekilde değerlendireceği yerde kısa vadeli bir vakıf kurmuş olsa, vakıf kuruluşu belirli bazı koşulları gerçekleştirdikten sonra, bu durumda vakıf her 1,000 dolarlık gelir için 200 dolar vergi verecek, geriye 800 dolar kalacaktır. On yıllık dönemin sonunda biriken para 9,600 dolar olacaktır. Bu miktar, vakıf kurmanın söz konusu olmadığı birinci şekle göre % 70 oranında daha büyük kâr sağlamaktadır... [Bundan sonrasına eyaletlerin bazılarında izin verilmektedir.] Vakfın tasfiyesinden sonra, vakfı kuran kimse 25,000 dolarını geri alacak, ayrıca gerçekleştirilmemiş aprekasyonları da toplayacaktır. Biriken gelirler vakıftan yararlanan kimsenin elinde toplanacak; bu kimse genellikle vakfın kurucusunun aile-

Vakıf kurmanın çeşitli biçimleri vardır ve uygulama karmaşık ve rijit yasalarla düzenlenmiş bulunmaktadır. Fakat kısa vadeli vakıf denen bir tür vakıfta 'mülkiyet sahipliği uydurma bir şekilde bir mütevelliye verilmekte, gelirlerinden de vazgeçilmekte ve bu dönem genellikle on yıldan az olmamaktadır. Bütün bunlardan sonra vakıf diğer koşulları da yerine getirmişse, vakıftan gelir elde edilmeye ve bunlardan vergi vermemeye başlanmaktadır.'[15]

Yirmi beş yıl önce tüm Amerikan toplumundaki vakıfların sayısı 250'yi geçmediği halde, bugün vakıf sayısının bini aştığı görülmektedir. Genellikle, vakıf kuruluşları 'bağımsız, kâr gözetmeyen ve' insanlığa hizmet etmek «amacıyle tesis olunmuş tüzel kişiler» olarak tanımlanmaktadır. Vakfın yönettiği malvarlığı vakfa 'vergiden muaf bağışlar ya da tahsisler yoluyle verilmiş' sayılmaktadır. Gerçekte ise, vakıf kurmaya çoğu kez en etkin vergi kaçırma yolu olarak başvurulmakta; vakıflar, kurucuları için bir çeşit özel banka işi görmekte; sözü edilen «insanlığa hizmet» amacı ise, gene insan olan üç-beş hısım akrabaya hizmetle yerine getirilmektedir.

1950 tarihli Gelir Vergisi Kanunu ile 'büyükce vergi sızıntıları önlenmeye çalışılmıştır.' Fakat 'karanlık' görünümlü vakıflar bugün de belirli kaçamaklardan yararlanmaya devam etmekte -vergi idareleri bu tür vakıfların gerçek niteliklerini araştırıp gün ışığına çıkaracak zamana sahip bulunmamakta... gelir vergisi uygulayıcıları vakıfların kendilerince yapılmış bildirimlerinin çok küçük bir bölümü dışında, diğer vakıfların gerçek niteliklerini araştırıp ortaya çıkarmaya yetecek personele ve zamana sahip olmadıklarından dert yanmaktadırlar. Vergi idarelerindeki sorumlular bildirimde bulunan vakıflardan hangileri hakkında araştırma yapmaları gerektiğine sezgilerine dayanarak karar vermekte; üstelik 1950 tarihli Gelir Vergisi Kanunu da, vakıfların devlete kendileriyle ilgili her bilgiyi vermelerini şart koşmayı nedense unutmuş bulunmaktadır!

Son yıllarda gitgide artan sayıda şirket, bir yandan kendi sanayi dallarındaki araştırmaları teşvik ederken, bir yandan da vakıflar kurarak yerel ve ulusal planda iyi niyet

---

sinden biri olacak, yalnız epey hafif bir vergi vermek zorunda kalacaktır.»[14]

gösterisi yapmaktadır. Bu tür işlere girişen şirketlerin kurdukları vakıf verdikleri kârların yüzde 5 kadar kısmından vergi alınmamaktadır. Büyük ve zengin aileler ise, aile üyelerinden biri öldükten sonra işlerini kendi kontrolları altında tutabilmek için şirketlerinin hisse senetlerinin büyük kısmını bir vakıf vererek durumlarına bir çözüm bulmaktadırlar (Ford bu bakımdan sadece ilgili miktarların hacmi yönünden alışılmışın dışında bir görünüm arzetmektedir). Miras vergisinin bu tür yollardan yararlanılmaması halinde, şirket hisse senetlerinin önemli bir kısmının yabancılara satılmasını gerektirmektedir. İşadamlarına akıl veren ekonomi ve iş dünyası dergilerinden biri 'eğer her şeyden önce amacınız gelirinizin bir bölümünü vergiden kurtarmak ve muhtaç yakınlarınıza iş güç sağlamak ise, ne denli küçük olursa olsun, kendi adınıza bir vakıf kurmanızı salıklarız. Bu yola girdikten sonra gelirinizin tamamına denk düşecek miktarlarda bile masraf göstermeniz mümkündür.'[16]

Büyük servetleri ve yüksek gelirlileri vergilendirebilmek için çıkarılan vergi kanunlarından hiç biri vergiden kaçınma ya da en az ölçüde vergi verme yollarını bütünüyle kapatmamaktadır. Kaldı ki, bu tür yasal ya da yasal olmayan oyunlarla vergi kaçırma olanakları büyük servet sahibi zenginlerin sahip oldukları ayrıcalıkların ancak çok küçük bir bölümünü teşkil etmektedir. Devletin çıkaracağı yönetmeliklerden, yasalardan, kararlardan her an haberdar olan şirketler için, üst yöneticilerinin, büyük ortaklarının ve sahiplerinin gelir düzeylerini koruyacak çarelerin ve yolların bulunması zor olmamaktadır. İşlerin yürütülmesinde yararlanılabilecek bu yollar sayesinde büyük şirketlerdeki üst yöneticiler ve şirket sahipleri görünüşte mütevazi gelirler aldıkları halde, oldukça zengin bir hayat yaşayabilmekte; vergi kanunlarının yerinde ve gerekli gördüğü miktarlardan çok daha az vergi vermektedirler. Bu tür kimselerin yararlandıkları ayrıcalıkların başlıcaları şunlardır

Taksitle ödenen ücret esasına göre üst yönetici istihdam eden şirketler bu tür yöneticilerine belirli yıllar boyunca belirli miktar üzerinden bir aylık ya da yıllık ücret ödemeyi kabul ettikleri gibi, bu yöneticilerin emekliye ayrılmalarından sonra da, rakip bir şirketten iş teklifi alıp çalışmadıkları sürece, her yıl belli bir miktar para vermeyi de yük-

lenebilmektedirler.* Böylece, şirket yöneticilerinin şirkete karşı büyük bir sadakat beslemelerini sağlarken, üst yöneticiler de gelirlerini, gelir düzeylerinin düşmesi nedeniyle düşük vergi oranına tabi tutulacakları ilerki yıllara yayma, erteleme olanağı bulmaktadırlar. Örneğin, Chrysler'deki bir yöneticinin şirkete girişinde yapılan iş akdinde kendisine beş yıl süreyle her yıl için 300,000 dolar tutarında bir ücret ödenmesi, daha sonra da ömrünün sonuna kadar her yıl 75,000 dolarlık bir gelir bağlanması kararlaştırılmıştır. Geçenlerde emekliye ayrılan U. S. Steel Şirketi Müdürler Kurulu Başkanının emekliye ayrıldığı güne kadar yıllık 211,000 dolar ücret aldığı; emekliye ayrıldıktan sonra ise kendisine yıllık 14,000 dolar emeklilik maaşı ve ayrıca 55,000 dolar tutarında 'ilerde ödenecek ücret payı' verilmesinin kararlaştırıldığı bilinmektedir.[17]

'İlerde ödenecek ücret payı' için verilebilecek klasik bir örnek eğlence sanayiinde çalışan ünlü kişilerden birine önerilen üç yıl süreyle yılda 500,000 dolarlık bir iş akdidir. 'Bunun yerine, söz konusu kişi iş akdinden itibaren otuz yıl süreyle her yıl 50,000 dolar verilmesini istemiş ve anlaşmayı bu koşula göre imzalamayı başarmıştır. Bu ünlünün seksen yaşlarına geldiğinde de sahnelere çıkıp sanatını icra etmeyeceğini herkes biliyordu. Fakat üç yıllık iş akdi döneminde alacağı parayı otuz yıla yayıp, düşük vergi oranları içinde tuttuğu için, bir hesaba göre, ödemesi gereken gelir vergisinden 600,000 dolarlık bir kısmını kurtarmış oluyordu.'[18] Bu tür tedbirlerle böyle inanılmaz büyüklükte oyunların sahneye konulması sadece eğlence dünyasında olmamaktadır. Bu iş dalı halkın daha yakından ilgilendiği, duyabildiği bir alan olduğu için buralarda yapılan işler daha çok duyulmaktadır. Toplumun en çok bildiği, tanıdığı, itibar ettiği büyük şirketler bile, üst yöneticilerine ve önemli kişilerine bu tür olanaklar sunmaktan çekinmemektedirler.

Yöneticilere çalıştıkları şirketin hisse senetlerini cari piyasa değerinden, ya da daha aşağı fiyatlarla satın alabilme opsiyonu, sınırlı da olsa, tanınmaktadır. Bu olanak da yöneticilerin şirkete bağlılık duymalarına yaramakta;

---

* Bu kişilerin çeşitli yasal yollardan aldıkları emeklilikleri dışında. (ç.n.)

yöneticiler, böylece, bir yıl gibi bir süre için bu opsiyonu kullanabildikleri gibi, isterlerse bu haklarını daha uzun bir süre -örneğin beş yıl- için kısıtlı miktarda hisse senedi satın almakta da kullanabilmektedirler.[20] Hiç bir risk yüklenmeyen bir çeşit girişimci durumuna gelen bu yöneticiler, opsiyon haklarını kullandıklarında (daha önce meydana gelen opsiyon fiyatları ile yöneticilerin hisse senetlerini satın aldıkları andaki piyasa fiyatları arasındaki fark kadar) bir kârları olmaktadır. Yöneticiler, daha sonra, hisse senetlerini sattıklarında elde ettikleri kârın büyük kısmından vergi vermemekte; bu büyük kısım vergiye matrah alınmamakta, düşük oranda sermaye kazancı gibi vergilendirilmektedir. Bu olanak sayesinde, yöneticiler opsiyonlarını kullanırken borç para almakta, daha sonra hisse senetlerini altı ay içinde ve piyasa değerleri üzerinden satmakta; geçen kısa sürede büyük kazançlar elde etmektedirler. Örneğin, 1954 yılında ünlü uçak şirketlerinden birinin başkanı yılda -ücret, temettü ve konut ücreti olarak- 150,000 dolarla işe alınmış; vergilerden sonra bu miktar 75,000 dolara düşmüştür. Fakat bu şirket başkanının, şirketin opsiyon planı çerçevesi içinde çıkarılacak olan 10,000 hisse senedini birkaç ay önceden satın alıp, daha sonra kısa sürede bunları elden çıkararak, bütün vergiler kesildikten sonra 594,375 dolarlık bir kazanç elde ettiği anlaşılmıştır.[20] New York Hisse Senetleri Borsasında yer alan şirketlerden altıda birinin, 1950 vergi kanunundan hemen sonra, kârlı bir iş niteliği kazanan bu yolu kullanarak üst yöneticilerine bir yıl ya da buna yakın bir süre içinde opsiyon hakkından yararlanma olanağı sağladığı bilinmektedir. Sonraki yıllarda ise şirketler arasında bu uygulama çok daha artmıştır.[21]

3

Şirketler topluluğundaki zenginlerin büyük mülkiyet sahibi zenginler olduğu doğrudur, fakat bu zenginlerin sahibi oldukları şeyler sadece büyük mülkiyet konusu şeylerden ibaret değildir. Büyüz zenginlerin yüksek gelirlere sahip oldukları ve bu gelirlerinin büyük kısmını biriktirebildikleri de doğrudur. Ama gene belirtilmelidir ki, sahibi oldukları ve biriktirebildikleri şeyler de gene sadece bu yüksek gelirlerinden ibaret değildir. Büyük mülkiyetlere sahip

olmalarının ve yüksek ücretler almalarının yanısıra, şirketler topluluğundaki zenginlerin bir özelliği de, Birleşik Devletlerdeki şirketleşme çatısı altında yeni bir örgütlenme yoluna gitmiş bulunan bugünkü ekonominin yeni statü sisteminin bir kısmını meydana getiren ayrıcalıklara sahip olmalarıdır. Bu statü ayrıcalıkları iş dünyasının gündelik olağan uygulamalarından sayılmaya başlamış; şirketler başarılı bir faaliyet gösterebilmek için bu çarelerden de yararlanmayı genel bir uygulama durumuna getirmişlerdir. Bu ayrıcalıkların eleştirilmesi bu tür uygulamalarla ilgili konularda sözünü geçirebilecek kimselerde hiç bir uyanma kırgınlık yaratmamakta; hele hele, bu uygulamaların, kendilerinin de bir parçası oldukları şirketleşme çatısı altında düzenlenmiş ekonomik yapının sonucu olduğu şeklindeki eleştiriler bu kimselerde tam bir hoşnutsuzluk yaratmaktadır.

Bu tür ayrıcalıkların çapını ve niteliğini, bu ayrıcalıklara sahip kimselerin yıllık gelirlerine ya da mülkiyetine sahip oldukları servet ve mülklerine bakarak anlamak olanaksızdır. Bunlar, bir bakıma, üst çevrelerin 'bal tutan parmak yalar' denebilecek nitelikteki kazançlarıdır. Bu tür ayrıcalıklar, alt ücret düzeylerinde çalıştırılan kimselerde, özel konut ücreti karşılıkları, sosyal sigortalar, işsizlik sigortası biçiminde görülmektedir. Bu kategoride, söz konusu ayrıcalıklar 1929 yılındaki toplam ücretlerin (payroll) 1,4'ü kadarken 1953 yılında yüzde 5,9'a yükselmiştir.[2] Büyük şirketlerde üst yönetici durumunda çalışan kimselerin bu tür kazançlarını tamı tamına kestirebilmek güçtür, ama açıkca görülmektedir ki, üst yöneticilerin aldıkları ücret ve maaş tutarlarına oranla bile, önemli miktarlara varmaktadır. Şirketler topluluğundaki zenginlerin dolaysız şekilde ayrıcalıklı bir sınıfın üyeleri olarak görülmelerinin gerçek ve en önemli nedeni de işte bu ayrıcalıklardır. Şirketler topluluğundaki zenginlerin mülkiyet ve gelirlerinin kaynağı olan çalıştıkları şirketler, aynı zamanda, bu kişilerin yararlandıkları ayrıcalık ve nimetlere de kaynak olmaktadır. Bu ayrıcalıkların çok ve çeşitli olmaları sayesinde şirketler topluluğundaki zenginler tüketim standartlarını çok yüksek tutabilmekte, ekonomideki gelişme ve gerilemelere karşı malî durumlarını koruyabilmekte, şirketleşme çatısı altında bütünleşmiş bulunan bugünkü ekonominin ken-

disi kadar sağlam bir güvenceye kavuşmaktadırlar. Söz konusu ayrıcalıkların şirketler topluluğundaki zenginlerin tüm yaşam biçimlerinin belirleyici etmeni olduğu bile söylenebilir. Diğer yandan, vergi verme yükümlülüğü bile getirmeden şirketler topluluğundaki zenginlerin ve üst yöneticilerin servet, zenginlik ve güvenliklerini artırmayı hedef alan bu ayrıcalıkların bir etkisi de, ilgili kişilerin şirketlere karşı olan bağlılıklarını pekiştirmek olmaktadır.[23]

Üst yöneticilerin vergi bildirimlerinde açıklamaksızın yararlandıkları bu tür ayrıcalıkların arasında şunlar bulunmaktadır: Tıbbî bakım, kulüp aidatlarının şirketlerince ödenmesi, vergi konularında, malî ve hukukî konularda bilgilerinden yararlanılabilecek malî ve hukukî işler danışmanlarına ve avukatlarına başvurabilme olanağı, eğlence yerlerindeki masraflarını şirket hesabından karşılayabilme, özel dinlenme ve spor tesisleri -golf sahaları, yüzme havuzları, spor salonları- ve olanakları, çocukları için burs olanakları, şirketin otomobillerinden yararlanma olanakları ve üst yöneticiler için hazırlanmış akşam yemekleri.[24] 1955 yılında Manhattan'da kayıtlı Cadillac'ların yüzde 37'sinin ve Philadelphia'da kayıtlı Cadillac'ların ise yüzde 20'sinin şirketlere ait oldukları bilinmektedir.[25] 'Yöneticilerinin ve yüksek derecedeki görevlilerinin mutluluklarını düşünen bir şirket,' diyor güvenilir bir gözlemci, 'elindeki tüm olanaklardan yararlanarak kendileri için bir uçak, bir yat bulundurmalı; zengin ve önemli müşterileri eğlendirmek için kuzeydeki ormanlık bölgelerde balık avı yapılabilecek bir dinlenme tesisi kurmalıdır.* Ayrıca, genel kurul toplantılarının kış ortasında Miami'de yapılması yararlı olmaktadır. Şirket yöneticilerinin hiç bir bedel ödemeden en iyi koşullar altında gezilere çıkabilmeleri, en iyi yerlerde tatil yapabilmeleri de yararlı olmaktadır. Şirket yöneticileri, kendilerine geziye çıkışlarını haklı kılacak bir «iş» uydurarak, ya da önemli sayılabilecek bir müşteriyi yanlarına alarak kışın güneye, yazın kuzeye gidip gönüllerinin istediği gibi dinlenip eğlenebilmektedirler... Evlerindeyken de şirketin verdiği ve şoförünün bile şirket tarafından tutulduğu binek arabalarından istedikleri gibi yarar-

---

İşadamları günümüzde özel uçaklarıyle yılda yaklaşık olarak dört milyon saat uçmaktadırlar -bu miktar, bütün sivil uçak seferlerinin kilometre toplamından daha fazladır.[26]

lanabilmektedirler. Diğer yandan, şirketler önemli müşterilerini gerektiği zaman kentin en güzel golf sahalarına götürebilmeleri, en güzel ve seçkin kulüplerde öğle ya da akşam yemeklerine davet edebilmesi için bu yöneticilerin ilgili kulüp ve kuruluşlara üye olmalarını seve seve kabul etmekte; üyelik ödentilerini şirketler kendileri yüklenmektedir.'[27] Büyük kentlerde bu nitelikteki kulüplerin hangisine bakılsa büyük şirketlerin yöneticileri ve sahipleriyle karşılaşılmaktadır. Üstelik bunlar her gün biraz daha artmaktadır. Şirket yöneticilerine açık tutulan bu olanaklardan gitgide daha çok yararlanılmakta; masraflar ise şirketin vergi bildirimlerinde olağan işletme masrafları arasında gösterilebildiği için bunların şirkete olan maliyetleri de çok azalmaktadır.*

Bu tür karşılıksız menfaatlar, yetişkin insanların hoşuna gidecek otomobilleri, kürk gibi pahalı sayılabilecek şeyleri ya da şirketin doğrudan doğruya istihdam ettiği kimselerden sayılmaması gereken satın alma görevlilerine ya da satın alma anlaşmalarında görev alan diğer şirketlerin yetkili temsilcilerine hediye edilen «deep freeze» gibi pahalı araçları bile kapsayabilmektedir. Siyasal hayatta bunlar uzun uzun eleştirilmekte ve tartışılmaktadır.** Fakat yüksek

---

Bu masrafların, böylece, bir bölümü şirketlerce, bir bölümü de, çeşitli işler için emekçilerden vergilerini kuruşuna kadar almayı ihmal etmeyen devletçe karşılanmış olmaktadır. (ç.n.)

Örneğin, 'son iki yıl içinde Kongre üyelerinden 300'ünün, masrafı devletçe ödenmek -yani vergi yükümlülerince ödenmek- üzere, yaptıkları yurt dışı gezilerin toplam maliyeti 3,5 milyon doları aşmıştır. Bu zevk-sefa gezilerinin çoğu «denetleme ve araştırma» görevi diye gösterilmektedir. Birçok geziler ise, çok daha keyfî gerekçelerle yapılmaktadır. Geçen hafta, Temsilciler Meclisi Kuralar Komitesi bu tür gezilerin masrafının devlete yükletildiğini açıklamıştır.' Her türlü soruşturma yetkilerinin onayından geçmesi gereken Komite, sadece Dışişleri, Silâhlı Kuvvetler ve Güvenlik İşleri Komitelerine üye olan [Temsilciler Meclisi üyelerinin] devlet hesabına dış gezilere çıkabileceklerine karar vermiştir. **The New York Times gazetesi ise 'Kongrede çoğunluk sağlanamadığı için toplantıların yapılamadığını' belirtmekte ve 'yaz aylarında Kongre çoğunluğunun sağlanabilmesi için, yoklamaların Paris'te yapılmasını' önermektedir.[28]

dereceli bütün şirket yöneticilerinin bildiği gibi, iş hayatındaki bu tür dostluk hediyeleri genellikle büyük şirketlerde ve büyük şirketler arasında çok yaygındır.

Daha 1910'larda bile, Batı Virginia'daki Beyaz Sülfür Çağlayanları bugünkü Bar Harbor ve Newport gibi eğlence ve dinlenme yeri olarak ün kazanmış bulunuyordu. 1954 yılında Beyaz Sülfür Çağlayanlarında Greenbrier sayfiye tesislerini kuran *Chesapeake and Ohio Demiryolları Şirketi* üst yöneticilerden ve önemli miktarlarda navlun veren müşterilerinden meydana gelen bir topluluğu bu tesislerde ağırlamış ve konuklar böyle bir çağrı almaktan onur duyduklarını açıklamışlardır. 1948 yılında yapılan benzeri bir ağırlama programında masrafların tamamı *Chesapeake and Ohio Demiryolları Şirketince* ödenmiş; iş çevrelerinden, sosyeteden ve siyaset dünyasından ünlü kişiler bundan o kadar hoşnut kalmışlardı ki, sonraki yıllarda, kendi şirketlerinin hesaplarına olmak üzere, pek çokları için buralara gelmek bir çeşit görenek niteliği kazanmıştır. Adı geçen sayfiye tesisleri bugün de yılın her ayı işletilmektedir. Burada yapılan yıllık Bahar Festivali bugün iş çevrelerinin ve sosyetenin seçkin kişileri için yılın en önemli olayıdır.[29]

Florida'da ise ortalama 3,000 kişilik bir sayfiye sitesi kurulmuştur. Bu sayfiye sitesi şirket yöneticileriyle konuklarına yıllık olarak kiraya verilmektedir. Kiracı durumundaki şirketler burayı kendi personeline ucuz bir şekilde kiraya verebilmekte, büyük müşterilerini eğlendirip ağırlamak için kullanabilmekte, genel kurul toplantılarını burada düzenleyebilmekte, ya da önemli konferanslar için buradan yararlanabilmekte, kira bedelini iş masrafları olarak vergi matrahından düşebilmektedirler.[30]

Continental Motors Corporation ise, Arkansas'taki Lost Island'da ördek avı partileri düzenlemektedir. Bu şirketin inancına göre, şirket için büyük bir müşteri sayılacak duruma gelmiş başka bir şirketin üst yöneticilerini golf sahalarıyle, kokteyllerle, gece kulüpleriyle ağırlamak 'eski zaman işi' şeyler sayılmaktadır. *Continental* Şirketinin 'müşterilerle ilişkiler programı' on beş yıldan beri bu anlayışla hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu tür sakin ve huzur verici yerlerde başbaşa kalarak yapılan alış-verişler tüketim malları alanında değil, temel malların satışında olmaktadır. Bu

satışlarda bir şirketin başkanı başka bir şirketin başkanına üst yöneticiler üst yöneticilere büyük hacimlerde satış yapmaktadırlar. Ördek avı partisinin konukları, genellikle, şirket başkanları, ikinci başkanları, ya da hiç değilse, amiral, general gibi şirkete iyi ve sağlam müşteri olabilecek, şirketten büyük miktarda mal satın alabilecek, birilerine şirketin mallarından büyük miktarda satın aldırabilecek etkili kimselerdir. *Continental* şirketinin ördek avı partileri düzenlediği yerin yakınlarında gene ördek avı düzenleyen üç şirketin daha tesisleri bulunmaktadır. Ördek, geyik ya da alabalık avları için düzenlenen bu tür partilere, fiilî ya da potansiyel önemi olan büyük müşteriler kadar şirketlerin yüksek derecedeki yetkilileri de katılmaktadırlar.

Üzerinde çok konuşulduğu halde, hâlâ ciddî bir şekilde ele alınıp incelenmemiş bulunan bir konu da yöneticilerin, hesabı şirketlerince ödenmek üzere, akıl almayacak ölçülerde ve hemen her istedikleri alanda harcamada bulunabilmeleridir. Yeni ayrıcalıklı sınıf üyelerinin yaşadıkları göz kamaştırıcı, zevk - sefa hayatının temelinde bu tür harcamaların ne derece harcı vardır, bu, tam olarak bilinmesi oldukça güç bir konudur. 'Şirketlerden birinin ikinci başkanına,' diye yazıyor iktisatçı Richard A. Girard, 'istediği, kararlaştırdığı her türlü eğlence ve diğer masraflarını karşılaması için yıllık 20,000 dolar tahsis edilmiş bulunmaktadır. Bu kimsenin iş akdinde kendisinin bu parayı harcarken hesap vermeye zorunlanmayacağı belirtilmiştir.'[32] Gelir ve kurumlar vergilerini inceleyen maliye müfettişleri şirketler dünyasının zenginleri ile, şirketçe ödenen masrafların vergi matrahlarından indirilmesi konusunda, zaman zaman, tam bir köşekapmaca oynamaktadırlar. Fakat her şirkette her durum kendinden başkasına benzemeyen özel bir durum niteliği taşıdığı için, bu tür durumlarda ne gibi kuralların uygulanabileceği anlaşılamamakta ve sorumluluk büyük ölçüde maliye müfettişlerine düşmektedir.

'Tiyatro çevreleri de New York tiyatro seyircilerinin yüzde otuz ya da kırkının yıllık bilet paralarını şirketlerine ödeten kimseler olduğunu tahmin etmektedirler.'[33] Konuyla ilgili bir başka araştırmacı ise, 'New York, Washington ve Chicago gibi kentlerin en iyi otellerinde, en iyi gece kulüplerinde, en iyi restoranlarında müşterilerin yarıdan fazlasının buralardaki masraflarını şirketlerine ödetebilen,

şirketlerinin matrahtan düşmeleri sayesinde de hesaplarını devlete ödetebilen kimseler olduklarını' ileri sürmekte ve şu haklı yargıya varmaktadır: 'Bu yol, böyle bir olanağı bulunmasa pekalâ dürüstlüğünü koruyup sürdürebilecek olan kişinin, içindeki bastırılmış aç gözlülüğüne, çapkınlık, isteklerine, riyakârlığına tutsak olmasına varmaktadır. Önce şirkete, sonra aslında devlete ödetilen bu tür masrafların fatura ve pusulalarına, çoktan beri, bunları kullanan şirket yetkilileri bile zaten «örtülü dolandırıcılık belgesi» adını takmış bulunmaktadırlar. Bu masraflar için doldurulan faturalarda masraf karşılıklarının tadat edilmesi öylesine ciddiyetten uzak, yalan, hayal ürünü nitelikte olmaktadır ki, bunlara bakmakla görevli şirket sorumluları bile gülmekten kendilerini alamamakta; fakat ne kadar yalan, asılsız, yüzsüzce ve utanmazcasına yazılmış olursa olsun, hiç kimseden işin gerçeğini araştırması istenmediği için, bu faturaların hepsi olduğu gibi onaylanıp kabul edilmektedir.'[8]

Bütün bunlardan sonra bile, şirketler çatısı altında yeni bir örgütlenmeye gitmiş bulunan toplumumuzdaki zenginlerin ve seçkinlerin bu tür ayrıcalıklarının tamamını belirtebilmiş değiliz. Biz burada sadece hukuk açısından ve resmen 'kılıfına uydurularak' yapılması gerekenlerin bazılarından söz etmiş bulunuyoruz. Yeni ayrıcalıkların birçoğu -özellikle üst düzeydekilerin yararlandıkları- çoktan beri bilinen ve devlet başkanlarınca, devletin yüksek görevlilerince bile kabul edilegelmekte olan şeylerdir. Eyalet valilerine ücretsiz valikonakları verilmesi; devlet başkanına yıllık 50,000 dolar tutarında vergiden muaf masraf yapma olanağı ile, resmî daire olarak kullanılan kısmı yanında, hizmetine bakan personel ile birlikte konut olarak kullanılan kısmı da bulunan Beyaz Saray'ın verilmesi bile bu konuda örnek gösterilebilir. Burada önemli olan, büyük servetlerle birlikte görülen ayrıcalıklar şirketlerin çatısı altında elde edilen şeyler haline geldikçe, şirketler topluluğuna girip kendileri de bu çatı altında derlenip toplanan zenginler için bu tür ayrıcalıkların günümüzde olağan karşılanması gereken şeyler niteliği kazanmalarıdır. Mutlu bir edayla şirketlerinin Büyük Bir Aile olduğunu söyleyen şirket yöneticileri, işin aslına bakılacak olursa, Amerikan toplumundaki sınıfsal yapı hakkında da sosyolojik açıdan, en doğru açıklamayı yapmış olmaktadırlar. Gerçekten, şirketleşme çatısı altında

derlenip toplanmış bulunan zengin kimselerin aralarında paylaştıkları mülkiyet kökenli iktidar ve ayrıcalıklar günümüzde kolektif bir nitelik kazanmıştır. Bu tür ayrıcalıklardan yararlanmak için en güvenceli yol, birey için, kendisi de bir parçası olabildiği ölçü de, şirketler dünyasına kapağı atmak olmuştur.

4

Amerika kişisel zevklerin, kişisel iktidarın gelirlerin küçük tutulması ve yüksek oranda vergilendirmelerle «zaptürapt» altına alınabileceği bir ülke olmaktan çıkmıştır. Amerikan toplumunda öylesine yüksek gelirliler vardır ki, vergilere rağmen, bu gelirler gene de çok yüksek düzeylerde kalabilmektedirler. Ayrıca, belirtildiği gibi, vergi vermekten kaçmak ya da az vergi vermek için başvurulabilecek çareler, usüller ve yollar da vardır. Amerikan toplumunda eskiden beri zengin olan, ya da her yıl yaratılan benzerleri gibi, yeni zengin olan öylesine büyük zenginler vardır ki, bu kimseler nereye, ne kadar para harcarlarsa harcasınlar bitmek bilmeyen bir servete, sınırsız bir zenginliğe sahiptirler. Bu kimselerin çoğunun, şunun bunun fiyatından haberi bile yoktur. En lüks restoranlardaki menülerin fiyatları gösteren sütunlarının solda mı, sağda mı bulunduğunu bile bilmeyenler vardır. Bu tür kimselerin çoğu kendilerinden başka kimsenin hiç emri altına girmemiş; çeşitli seçenekler karşısında hangisinin kaça malolacağını düşünmeyi kendine dert edinmemiş kimselerdir. Bu tür kimseler hiç bir şeyi *mecburen* yapmak durumunda da olmayan kimselerdir. Yaşantılarına, görünüşlerine bakılırsa, bu kimseler gerçekten ve tam olarak özgür insanlardır.

Fakat bu böyle midir? Gerçekten ve tam bir özgürlük müdür bu kimselerin özgürlüğü?

Bu soruya, 'Evet' diye cevap verilebilir; kendi topluluklarının koşulları ve anlayışı içinde, gerçekten özgür oldukları söylenebilir.

Fakat servet ve para sahibi oluşları nedeniyle bu özgürlüklerinin, bir bakıma, sınırlı bir özgürlük olduğu söylenemez mi? Bu soruya 'Hayır para ve servete sahip oluşları özgürlükleri için/ bir kısıtlamaya yol açmamaktadır' şeklinde cevap verilebilir.

Fakat her iki cevabın da, fazla enine-boyuna düşünmeden verilmiş cevaplar olduğu da söylenebilir. Daha derinlemesine düşünerek bu sorulara cevap bulunamaz mı?

O zaman da şunlar sorulabilir Nedir daha derinlemesine düşünerek verilecek cevaplar? Özgürlük demekle ne anlatılmak istenmektedir? Özgürlük kavramı başka ne anlamlara gelirse gelsin, burada belirtilmek istenen, kişinin ne yapmak, ne zaman yapmak, ne şekilde yapmak istiyorsa istediğini yapabilmesi; yapabilme iktidarına sahip olmasıdır. Ve şurası bir gerçektir ki, Amerikan toplumunda kişinin istediğini, istediği zaman, istediği şekilde yapabilme iktidarına sahip olması para sahibi olmasını gerektirmektedir. İktidarı sağlayan paradır, özgürlüğü sağlayan ise, iktidar sahibi olmaktan başka bir şey değildir.

Peki ama bunlar tamamen kısıtsız ve sınırsız şeyler midir?

Elbette ki, paraya dayanan iktidarın ve bu tür iktidara dayanan özgürlüğün de bir sınırı vardır. Ayrıca, pintilerin ya da paralarını idare etmesini bilmeyen tutumsuz kişilerin çektikleri psikolojik sıkıntılara benzer sıkıntılar ve tatminsizlikler zenginler için de söz konusudur. Bu sıkıntılar da zenginlerin kendilerini yeterince özgür bulamamalarına yol açmaktadır.

Pintiler ve cimriler harcamak için değil, saklayıp «seyretmek» için para biriktirirler. Tutumsuzlar ise, parayı şuna buna harcayıp savuruvermekten hoşlanırlar. Bu iki türe giren kimseler parayı kendilerini özgürlüğe kavuşturacak bir araç olarak görmezler. Cimrilerin paradan aldıkları zevk, parayı fiilen harcamak değil, paranın taşıdığı harcanabilme potansiyelidir. Cimri, bu nedenle, fiilen para harcayamaz duruma gelmektedir. Cimriler, ellerindeki bu potansiyeli yitirmekten korka korka gerginlik içinde yaşarlarken, fiilen bu potansiyelden hiç yararlanamadıklarını ve ömürlerinin sonuna dek yararlanamayacaklarını unuturlar. Cimrinin güvenliği, gücü ve iktidarı sakladığı 'küpünde' gizlidir; bu güç ve güvenliği yitirmekten korkmasının bir nedeni de, bunları yitirince benliğini de yitireceğini sanmasıdır. Cimriler, çoklarının sandığının tersine, ille de haris ve kimseye hayrı dokunmayan kimseler değildir. Cimri denen kimseler, yaşadıkları ekonomik sistemin içinde uyumsuz kalmış insanlardır; para sahibi olmayı bile, düpedüz, para sahibi

olmak için isterler; paranın kendilerini yaşamlarına amaç olabilecek başka şeylere eriştirecek bir araç olduğunun farkında değildirler. Cimriler, yaşadıkları ekonomik sistem içinde kendilerinden istenen ekonomik edimleri tamamlayamayan insanlardır. Diğer insanlar için bir araç niteliğinde olan para, cimriler için despot bir amaç olup çıkmaktadır.

Diğer yandan, tutumsuzlar ise nereye, niçin harcarlarsa harcasınlar, para harcamaktan zevk alan insanlardır. Tutumsuzların ellerindeki parayı harcamaktan zevk duymalarının nedeni, harcadıkları paranın karşılığında aldıkları eşyanın, ya da malın sağladığı rahat ya da zevk değildir: Tutumsuzlar için zevkli olan, hiç bir amaç taşımasa da, parayı harcayıp tüketmektir. Tutumsuzlar bu davranışlarıyla paraya salt para olarak değer vermediklerini göstermek; bunu etraflarındakilere duyurmak isterler. Tutumsuzlar, kendilerinin para-pul gibi «adi» şeylerle ilgili olmadıklarını; onlar için önemli olanın çok daha yüksek ve değerli şeyler olduğunu herkese duyurmak için, bilinçli olarak para harcayan kimselerdir.

Doğaldır ki, cimrilik türüne girenlerden de, tutumsuzluk türüne girenlerden de, günümüzün Amerikan ekonomik sistemindeki zenginler arasında sayısız örnek bulunmaktadır. Fakat bunların çoğunlukta olmadığı bilinmektedir. Şirketleşme çatısı altında birlik ve bütünlük kazanmış bulunan günümüzün zenginleri için, para, çoğunlukla, sayısız denecek kadar çeşitli zevk ve gereksinmeler için kullanılabilecek bir araçtır. Çoğu zengin için paranın bir değeri varsa, bunun nedeni, paranın sağlayabileceği rahatlık, zevk, statü, alkol, güvenlik, iktidar, güzel yaşama, özgürlük, ya da sıkıcı da olsa, diğer çeşitli uğraşlara olanak vermesidir.

Paraya dayanan bir toplumsal yapıda, alt düzeylerde yer alan kimseler hiç bir zaman yeterince para yüzü göremeyen; kazandıkları «boğazlarına» zor yeten insanlardır. Bu tür insancıklar, bir bakıma, hiç bir zaman gerçekten içinde yer alamadıkları para düzeninin altında kalmış, ezilen kimselerdir. Yılda 6,000 dolar geliri olan bir kimsenin, bir ara, yıllık gelirinin 8,000 dolara çıkması durumunu düzeltmeye yetmemektedir. Bu tür kimselerin yıllık gelirinin 15,000 dolara çıkıvermesi ise kendilerinin bile beklemediği bir şeydir. Kaldı ki, beklemedikleri bu şey bir gün gerçek olsa bile, bunun, kendilerini daha üst düzeylere eriştire-

bilmesi; para düzeninin altında ezilmişlikten kurtarabilmesi çok kuşkuludur.

Diğer yandan, servet derecelenmesinde belirli öyle bir nokta vardır ki, bu noktaya gelindiği anda niteliksel bir değişim geçirilmektedir: Buraya erişebilen zenginler parayı kendilerine dert edinmeyecek kadar para sahibi olduklarının bilincindedirler. Bu tür kimseler paraya dayanan bu düzende oynanan oyunun tek galibidirler; hatta bu alandaki mücadelenin üstünde kimselerdir. Paraya dayanan bir toplumda kişinin özgür bir insan olabilmesi de zaten ancak bu düzeye varmakla gerçekleştirilebilmektedir. Bu düzeye varabilmiş kişiler için paranın aracılığıyle sağlanacak yaşam ve diğer şeylerin sınırsızlığı, artışı bile gereksizleşmektedir. Bu kimseler para sisteminin üstüne çıkmış; elde etmek istedikleri şeyler için çaba göstermek zorunluğundan kurtulmuş kimselerdir. Bunlar için, kazandıkları para ne denli artarsa artsın gereksinmeleri de arttığı için bitmeyen bir kovalamacaya girişen yoksullar gibi, para peşinde koşmak zorunluğu yoktur. Kişisel tüketici olarak bu özellikler, bizim tanımımıza giren büyük zenginler için en belirgin özellikler olarak kabul edilebilir.

Düşük gelirliler için gereksinmeler sonu gelmeyen bir zincir gibi peşpeşe dizilmiştir. Orta gelir düzeyindeki kimseler ise, her zaman yeni yeni gereksinmelerle karşılaşmak durumundadırlar. Bu her gün karşılaşılan yeni yeni gereksinmeler, gerçek temellere dayanan gereksinmeler olmasa bile, statü gereksinmeleri olarak ortaya çıkmaktadırlar. Büyük zenginlere gelince, bunlar için para ile paraya duyulan gereksinmelerin nedenleri arasında bir ayırım yapma zorunluğu zaten yoktur. Bu gibi kimseler, en azından, diğer sıradan Amerikalılar kadar özgürdürler!

Toplumun en üst düzeyinde yer alan zenginlerin mutsuz ve bomboş bir hayat yaşadıkları; ellerindeki paralarla ne yapacaklarını bilemedikleri; bu alandaki başarılarına rağmen bir boşluk içinde yaşadıkları; hayata geldiklerinde şanslarıyle birlikte gelen bu kimselerin anlayışla karşılanması gereken «zavallı» kişiler oldukları şeklindeki görüşler, işin aslında, zengin olmaktan uzak düşmüş kimselerin kendilerinin içinde bulundukları dünyanın gerçeklerinden kaçmak için gözlerinin önüne çektikleri bir «perde» olmaktan başka bir şeye yaramamaktadırlar. Gerçekte, Amerikan

toplumunda kişilerin mutluluğa; hem de her çeşit mutluluğa en kestirme yoldan erişmelerini sağlayan şey, azıyla-çoğuyla paradan başka bir şey değildir.

Gerçek anlamında zengin biri olabilmek, kişinin her çeşit kaprislerini, fantezilerini, hastalık sayılabilecek tutkularını gerçekleştirmeye yetecek olanaklara sahip olmasıyle mümkündür. «Servet sahibi olmak», diyor Balzac, «başlıbaşına ayrıcalık sahibi olmak demektir. Bu ayrıcalıklı durumun en imrenilecek yanı ise, kişinin her düşündüğünü, tasarladığını gerçek kılabilmesi; içindeki kaprislerinin gerektirdiği şeyleri sağlayabildiği için, istediği kadar duyarlı biri olabilmesidir».[35] Zenginler de, servetleri bir yana bırakılacak olsa, belki sıradan insanlardan hiç bir farkı kalmayacak kimselerdir. Fakat bugün için, sıradan insanlardan çok farklıdırlar; gönüllerini eğlendirecekleri büyük servetleri vardır; toplumdaki servetin büyük kısmı onların elindedir; bu serveti de, ağır ağır, hayatları boyunca çalışıp ellerine geçirmek durumunda bulunmamakta; içinde yaşadıkları anda servetlerinin neredeyse tümüne sahip olmuş bulundurmaktadırlar.*

Zenginlerin mutluluğuna gelince, bu ne varlığı ne de yokluğu ispatlanamayacak «acayip» bir sorundur. Bununla beraber, unutulmamalıdır ki, Amerikan toplumundaki zenginler, her şeyin paraya ve parayla elde edilen değerlere bağlı olduğu bir toplumda işlerini en iyi şekilde yürüten insanlardır. Amerikan toplumunda zenginler gerçekten mutlu değillerse bunun bir tek nedeni vardır: Amerikan toplumunun, içinde yaşayan pek çok insan gibi, zenginlere de fazla bir mutluluk sağlayabilecek niteliklerden yoksun olması. Kaldı ki, zenginlerimizin mutlu olmadıklarını söylemek, «Amerikalıyım» diye öğünenlere yakışmayacak bir sözdür. Eğer zenginler de mutlu değilse, Amerikan toplumunun de-

---

* Howard Hughes'un en ünlü hikâyelerinden biri RKO'yu Floyd Odlum'dan 9 milyona satın almasıdır: «Benim buna hiç de ihtiyacım yoktu.» Bu işin nasıl olduğunu sorduğumda Hughes ciddî ciddî şöyle dedi: Floyd Odlum'dan RKO'yu satın almamın tek nedeni, satın alma işleminin ayrıntılarını konuşmak için Odlum'un İndio'daki [California] çiftliğine yaptığımız uçak yolculuklarından çok hoşlanmamdı.»[36]

ğerli gördüğü bu başarılı kimseler gibi olmanın, olmaya çalışmanın, onları örnek almanın ne anlamı kalmaktadır?

Eğer Amerikan toplumunda yaşayan herkes yoksul ve mutsuz kabul edilecek olursa, zenginler de mutsuz sayılabilerler. Ama bu durumda bile, her halde, en az mutsuz olacaklar gene zenginler olacaktır. Yok, eğer Amerikan toplumunda yaşamak, bazı çevrelerin söylediği gibi, herkes için bir mutluluk sayılması gerekiyorsa zenginlerin bu saadet bolluğundan ne sebeple «nasiplenmemiş» olabilecekleri cevaplandırılması gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer, toplumsal düzenin bile onlar için ve onların yararına kurulduğu bir toplumda yaşayan ve her «el'de» kazançlı çıkmasını bilen zenginler de mutlu değillerse, hiç bir alanda işin içinden zenginler gibi başarılarla çıkmasını bilemeyen daha şanssız kitleler ne yapsın? Bu durumda, Amerika'da mutlu olabilmek için, Amerikan toplumunun içinde yaşayıp, Amerikan toplumundan biri olmamak gerektiğine mi inanalım? Eğer bu toplumda kazananın da kaybedenin de mutlu olması olanaksızsa, o zaman toplum yapısının kazanana da kaybedene de yarar sağlamayan trajik bir «oyun» görünümü taşıdığını kabul etmek; Amerikan toplumunda, Amerikan kültüründe yaşayan hiç kimsenin bu acıklı oyundan acı duymadan çıkamayacağını teslim etmek gerekmektedir. Çünkü, toplumdaki bu oynanması zorunlu oyuna katılmamak objektif olarak oyunu peşinen kaybetmek anlamına gelmekte; objektif olarak zaten kaybedilmiş bulunan bir oyunun kaybedildiğine inanmamaya çalışmak ise, kişide akıl ve ruh sağlığı bile bırakmamaktadır. Bu nedenle, hiç değilse kafamızda bir açıklığa kavuşmak için, Amerikan toplumunda zenginlerin mutlu olduklarına inanmamız gerekmektedir. Yoksa, toplumumuzla ilgili pek çok değerlerimizin ve inançlarımızın yıkılmasını önleyemeyiz. Çünkü insan toplumlarında geçerli olabilecek tüm değerler içinde Amerikan toplumunun kendisi için geçerli saydığı, değerli bulduğu, evrensel bir tek, ama bir tek amaç ve değer vardır. Amerikan toplumundaki bu en evrensel ve en temel değer paradır. Bu bakımdan, parası olanların, servet ve zenginlik sahibi kimselerin de mutlu olmadıklarını, hayattan zevk alamadıklarını ileri sürenlerin sözleri, kaba bir deyişle, erişemediği ciğere pis diyen kedileri hatırlatmaktadır.

«O bir kraldır...» diyor Balzac'ın kişilerinden biri, «canı

neyi istiyorsa öyle yapar; her şeyin üstündedir, tıpkı bütün zenginler gibi. Belki bunun için olacak, ona göre 'Yasalar önünde tüm Fransızlar eşittir' sözü anayasanın girişinde yer alan bir büyük yalandan başka bir şey değildir. Onun için yasaklara itaat etme sorunu yoktur; tersine, yasalar ona itaat etmek zorundadır. Milyonerler için suç da, ceza da, idam sehpası da, muhtarlar da, valiler de yoktur!»

«Yoo, vardır», diye yanıtladı Raphael, «milyonerlerin muhtarları kendileridir!»

«İşte, alın size bir başka önyargı daha» dedi banker [37]

5

Şirketler topluluğundaki zenginlerin yeni ayrıcalıklarının belirgin biçimde göze çarptığı alan tüketimleri ve yaşamlarıdır. Fakat paraya dayanan iktidar, ekonomik konumun sağladığı şeyler, şirketler topluluğu içinde kaynaşmış mülkiyetin toplumsal ve siyasal önemi, sadece kişisel planda ya da topluluk olarak zenginlerin ellerinde bulundurdukları paralarla, rahatlıkla yaptıkları harcamalarla sınırlı kalmamaktadır. Gerçekten de, şirketler topluluğundaki zenginlerin sadece bir kesimini teşkil ettikleri Amerikan toplumundaki seçkinler için tüketim malları karşısında güçlü durumda bulunmaları fazla bir önem taşımamaktadır; asıl önemli olan, servetleri sayesinde ellerinde bulundurdukları kurumsal iktidarlarıdır.

I. Anayasa denen yazılı metin, Birleşik Devletleri teşkil eden siyasal andlaşma ve sözleşmedir. Anayasanın ondördüncü değişiklik eki ile şirketlere yasallık kazandırılmıştır. Şirketler günümüzün zenginleri için bir çeşit «rahim» durumundadır. Şirketler, seçkinlerin aralarından çıkan yöneticilerin idaresindedir. Ulusal alandaki siyaset hayatında ise, bu şirketler topluluğundaki seçkinler bir çeşit yönetici grup meydana getirmektedir. Üst yöneticiler ekonomik insiyatifin kendi ellerinde bulunduğunu; bunun kendileri için bir görev olduğunu bilmektedirler. Sanayiin gelişmesinden, sanayiin çeşitli sorunlarından kendileri sorumlu durumda bulundukları için, federal hükümetin halkın esenliği konusunda yüklendiği toplumsal sorumluluğun hükümeti hangi yönde karar almaya, iş yapmaya itebileceğini kestirmeye çalışan üst yöneticiler bu konuda da çok duyarlıdırlar. Üst yöneticilere

göre, işçiler, dağıtım işiyle uğraşanlar ve kendi şirketlerine mal satan üretici ve imalâtçılar kendi dünyalarının ast üyelerinden başka bir şey değillerdir. Kendileri ise, doruğa yükselebilmiş, Amerikan bireyciliğinin en başarılı kişileridir.

Özel mülkiyet biçiminde ve şirketleşme çatısı altında birleşmiş bulunan ekonomiyi yöneten bu kişlerdir. Son on yıllık dönem içinde devletin ekonomiye fazla bir müdahalede bulunduğu söylenemez. Gerçekten de, düzenleyici olarak devletin ekonomiye müdahalede bulunduğu hemen her olayda kamu görevlilerinin şirketlerden yana davrandığı bilinmektedir.[38] Üretim araçlarını kontrol etmek, sadece alet, edevat ve tesislerin değil, fakat mülkiyet sahibi durumunda bulunan kişilerin ve çalışanların da kontrol edilmesini gerektirir. İş hayatının, ekonominin devletçe denetlendiğini söylemek için, çalışan ve çalıştırılan tarafların fabrikadaki, bürodaki hayatlarının da düzenlenmiş olması; işgücü piyasasının sendikalar ya da devlet aracılığıyle düzenlenmiş olması gerekir. Ekonominin denetim altında olduğunu ileri sürebilmek için, ekonomideki işletmelerin ne miktar üretim yapacaklarının, ne imal edeceklerinin, ne zaman ve nasıl imal edeceklerinin ve bunlardan ne kadar para alabileceklerinin kendilerinin dışındaki bir otorite tarafından saptanması gerekir.

II. Para, parası olana bir ekonomik güç ve iktidar kazandırmakta; aynı güç ve iktidar siyasal partilerin mücadeleleri ve davalarının emrine de koşulabilmektedir. 1890'larda Mark Hanna, Popülist «yılgınının» ve William Jennings Bryan'ın sebep olduğu korku nedeniyle siyasal amaçlar için kullanılmak üzere büyük zenginlerden para toplamış; zenginlerden pek çok kimse politikacılara «gayriresmî» danışmanlık yapmışlardır. Molon, Pews ve du Ponts'un partilerin seçim kampanyalarına eskiden beri bağış yaptıkları; II. Dünya Savaşından önce Teksas milyonerlerinin ülke çapındaki aynı kampanyalar için büyük paralar verdikleri bilinmektedir. Teksaslılar Wisconsin'de McCarthy'ye, Indiana'da Jenner'e ve Maryland'de de Butler ve Beall'e yardım etmişlerdir. Örneğin, 1952 seçimlerinde petrol zenginlerinden biri (Hugh Roy Cullen) her biri 500 dolarla 5,000 dolar arasında otuz bir kez bağışta bulunmuş (toplamı en az 53,000 dolar tutuyordu); damatlarından ikisi, Kongre adaylarından on'una 19,750 dolar tutarında yardım yapmış-

lardır. Bugün Teksaslı milyonerlerin en azından otuz eyalette politikaya karıştıkları ve para yardımında bulundukları belirtilmektedir. Murchison'un, 1950'lere kadar açığa çıkmadığı halde, 1938'den beri Teksas'ın dışındaki eyaletlerde bile adaylara para yardımı yaptığı anlatılmıştır. Murchison'un durumu, 1950 yılında Joseph McCarthy'nin başvurması üzerine, Senatör Tydings'le Maryland'deki mücadelesinde McCarthy'ye karısı ile birlikte 10,000 dolarlık para yardımında bulunmasından sonra gün ışığına çıkmıştır. 1952'de ise, aynı zengin, gene McCarthy'nin rakibi Senatör William Benton'a karşı kullanılmak üzere, Connecticut eyaletindeki seçimlerde McCarthy'ye para vermiştir.[39]

1952 yılında «Demokratik Partinin ve Cumhuriyetçi Partinin en yüksek düzeyde altı siyasal komitesi topladıkları paranın yüzde 55'ini [ki bunlar sadece iki ya da daha çok eyalette masraf yapan gruplara aitti] her biri 1,000 dolar ya da 1,000 doların üstünde 2,407 bağıştan sağlamıştır».* Bu rakamlar partilere verilen paraların gerçek miktarlarını göstermekten çok uzaktır; yardımların ve bağışların büyük kısmının zengin ailelerin değişik üyeleri tarafından ve başka isimler altında verildiği; bu nedenle de, konu üzerinde inceleme yapan ilgililerin gözünden saklanmış olabilecekleri açıktır.

III. Zenginlerin siyasal iktidarlarını kullandıkları alan, partilerin seçim kampanyalarına yaptıkları dolaysız katkılardan ibaret değildir. Bağış ve yardımların bu bakımdan fazla bir öneminin olmadığı bile söylenebilir. Günümüzde mülkiyetin güç ve iktidarının siyasal alana uzanmasını sağlayanlar, şirketleri kuran, büyük paralar yatıran zenginlerden çok, büyük mülkiyet sahipleri sınıfını «reorganize» eden üst yöneticiler olmaktadır. Şirketler dünyası ile siyaset dün-

---

* Cumhuriyetçi Partiye yapılan başlıca bağışlar: Rockefeller'ler (94,000); du Pont'lar (74,175); Pew'ler (65,100); Mellon'lar (54,000); Weir'ler (21,000); Whitney'ler (19,000); Vanderbilt'ler (19,000); Goelet'ler (16,800); Milbank grubu (16,500); Henry R. Luce (13,000). Demokratik Partiye yapılanlar: Nashville'den Wade Thompson (22,000); Kennedy'ler (20,000); Philadelphia'dan Albert M. Greenfield (16,000); Pennsylvania'dan Matthew H. McCloskey (10,000) ve Marshall Fields (10,000 dolar).[40]

yası arasındaki ilişkiler gitgide daha karmaşık bir nitelik kazandıkça, şirketlerin üst düzeydeki yöneticileriyle politikacılar, özelikle Amerika Birleşik Devletlerinin siyasal hayatında önem taşıyan siyasal hayatı yöneten üst politikacılar topluluğundan kimseler arasında çok yakın ilişkiler kurulmuş bulunmaktadır.

19. yüzyılın «ekonomik insanları», hep bildiğimiz gibi, pazarlıkta «uzmanlaşmış» rasyonel kimselerdi. Fakat büyük şirketlerin gelişmeleriyle devletin ekonomik hayata müdahalesinin artması yüzünden, en büyük ekonomik ayrıcalıklara, meslekten yöneticilere ve becerikli iktisat politikacılarına oranla, piyasa ve ekonomi alanında fazla pazarlık yeteneği ve becerisi bulunmayan birtakım kimseler sahip olmuşlardır. Bunun nedeni ise, günümüzde, ister mülkiyet sahibi bir yönetici, isterse sahibi bulunmadığı bir mülkiyetin yöneticisi olan kimselerin başarılarının kendi ekonomik faaliyetlerini etkileyecek kararları alabilecek yerlerde bulunan devlet görevlileri üzerinde nüfuz kurabilmelerine; bunları kontrolleri altına alabilmelerine bağlı olmasıdır. Bu gelişimin hızlanmasında ve güçlenmesinde, doğaldır ki, savaşın da rolü olmuş; şirketler topluluğunda işlerin yürütülebilmesi için sadece ekonomik araç ve yöntemlerden değil, fakat siyasal araç ve usullerden de yararlanmak zorunlu olmuştur. Savaş, günümüzün şirketler topluluğu çatısı altında düzenlenmiş bulunan ekonomisi için, sağlık belirtisi haline gelmiştir. Savaş yıllarında ülke ekonomi politiği temelde daha etkin bir bütünleşme sağlamakta; ayrıca, ulusal güvenlik konuları gibi en gizli konularda bile, şirketler topluluğu büyük yetkiler kazanmaktadır.

«Birinci Dünya Savaşından önce, işadamlarının mücadeleleri birbirleri ile idi; savaştan sonraki yıllarda ise, işadamları aralarında birleşerek tüketicilere karşı ortak cephe kurmuşlardır.»[41] İkinci Dünya Savaşında savaşın yönetimiyle ilgili olarak sayısız danışmanlık komitelerinde şirketlerin yetkililerine yer verilmiştir. Ordunun çeşitli üst kuruluşlarında ise, bu komisyonlara katılan işadamları yedek subay yapılarak kendilerine aynı ya da benzer yerlerde devamlı işlevler verilmiştir.* Bütün bunlar çoktan beri yapılagelen, her-

* II. Dünya Savaşı günlerinde Washington'da görev alan gelip geçici personelin özgeçmişleri (background) ile ilgili bir araş-

kesin bildiği şeylerdir. Fakat Eisenhower yönetiminde şirketler dünyasındaki üst yöneticiler hükümette de en üst yerlere kadar yükselmiş; yöneticiler arasına girmişlerdir. Bir zamanlar sessiz kalmaya, göze çarpmamaya çalışanlar için bugün bu endişe de ortadan kalkmıştır.

Bunun böyle olduğunu ispatlamak için daha fazla söz etmek yerine, İçişleri Bakanı Douglas McKay'in 29 Nisan 1953 tarihinde Ticaret Odalarında söylediği, «bizler burada iş ve sanayi çevrelerini temsil ettiğimiz gibi, aynı zamanda, Hükümeti de teşkil ediyoruz» sözlerini işaret etmek yetecektir. Savunma Bakanı Wilson'ın A.B.D.' nin çıkarları ile General Motors Şirketinin çıkarlarının bir ve aynı olduğunu ileri süren sözleri de bu konuda anlamlı bir örnek olarak verilebilir. Bu tür sözlerin siyasal söylevlerde söylenmiş «laflar» olduğu ileri sürülebilir; fakat belli bir oranda, yaygın bir inancın ve amacın ifadeleri olarak da kabul edilebilirler.

Bugün üst yöneticilerden bazıları, üçüncü bir partinin partizanı olmayan işçi liderleri gibi tanınmaktan korkacak duruma gelmişlerdir. Şirketler topluluğunun zenginleri, bir bakıma, ayrı bir muhalefet grubu meydana getirmişler; bu nedenle, içlerinde akıllı olanlar, fazla dikkatleri üzerlerine

---

tırmaya göre, sanayiden hükümet kuruluşlarına aktarılan kimselerin -birkaçı dışında- büyük kısmının sınaî üretim alanında tecrübeli kimseler değil, finansman işlerinde çalışan kimseler olduğu anlaşılmaktadır: «...Eskiden Whall Street'de hisse senetleri ve tahvil alım-satımında çalışan bankerlerden Ferdinand Eberstadt'm WPB (Savaş Üretim Dairesi) dairesinde maiyetinde görev alan satıcı, piyasa elemanı gibi kimseler. Bu personelin sınaî üretim alanında temel bilgilerle donatılması için geçen ay açılan bir eğitim kursu sırasında geçmişte yaptıkları işin bugün kendilerinden beklenen işle ilgisiz olması üzerinde durulmuş ve uzun tartışmalar olmuştur Bu tür adamların WPB'de her yere doluştuklarından söz edilmektedir Buralarda görevlendirilmeleri ise, açıklandığına göre, sanayiin, savaşı kazanmak zorunda olan devlet kurumuna bir yardımı olarak düşünülmüştür. Bugün ise sanayide en üst yöneticiler iki tip adamlardan oluşmaktadır... üretim uzmanları ve finansman uzmanları... Sanayi üretimi alanında sanayiciler ipleri kendi ellerinde bulundurmamaktadırlar.»[42]

çekmeğe başladıklarından, bu durumdan endişelenmeye başlamışlardır. Eisenhower yönetiminden önce, bu kimselerin hem ellerindeki iktidar ve yetkilere sahip olmaları, hem de bunun gereği olarak belirli bir sorumluluk yüklenmemeleri kolaydı. Fakat Eisenhower yönetiminden sonra bu iş zorlaşmıştır. Çünkü, bunların sorumluluğunda yapılan işler iyi sonuç vermezse, sorumluluk bunlara; bunlar aracılığıyle de, iş çevrelerine yüklenmiş olacaktır.

Fakat *Fortune* dergisi yazı kurulu başkanı John Knox Jessup'a göre, şirketlerin devlet kurumuna yeniden eski yerini kazandırmaları; böylece, orta düzeyde iktidar boşluğunu doldurmaları kendileri için de yararlı olacaktır. Üst yöneticiler, şirketler topluluğunun ortak esenliği için, içinde yer aldıkları dünyanın tüm öğelerinin yeterli derecede rahat etmelerini de sağlamak zorundadırlar. Bay Jessup'un söylediğine bakılırsa, ekonomik hayat ile siyasal hayat arasında yeni bir denge kurulmuştur: «Mutlu bir ülkeye başkanlık etmek istiyorsa, bundan böyle her Başkanın, şirketlerin kendisine muhtaç oldukları kadar, kendisinin de şirketlere muhtaç olduğunu unutmaması gerekmektedir. Günümüzde Başkanın şirketler karşısındaki bu durumunun, Magna Carta'nın doğduğu günlerde Kral John'un Runnymede toprak baronları karşısındaki durumundan hiç bir farkı kalmamıştır».[44]

Genel olarak, şirketler dünyasındaki üst yöneticilerin ideolojisi, şirketler topluluğundaki zenginler arasında yer aldıkları için olacak, ideolojisiz bir tutuculuk ideolojisidir. Bu kişilerin en genel özelliği, gerçekten de, bu tutucu yanlarıdır. Bunun nedeni ise, en temelde, kendilerini hayatta başarı kazanmış bir seçkinler azınlığının üyeleri sayıp, kendi aralarında birlik içinde olmaları gerektiğine inanmalarıdır. İdeolojileri olmamasının nedeni ise, kendilerini «pratik» kafalı kimseler saymalarıdır. İşlerinde, yaşamlarında karşılaştıkları problemler üzerinde ciddî ciddî durmadıkları için, kendi önlerine konan alternatiflere göre karar almayı tercih etmektedirler. İdeolojik nitelikte neleri varsa, bu türlü fazla ciddî ciddî düşünülüp taşınılmadan verdikleri cevaplardan kazandıkları alışkanlıklarının sonucu olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Gerçekten de, Birinci Dünya Savaşını izleyen otuz yıl içinde siyaset adamları ile ekonomik hayatın üst kademelerinde yer alan kimseler arasındaki farklılıklar azalmış bu-

lunmaktadır. Eskiden şirketler dünyasının ileri gelen kişilerinden biri devlet kuruluşlarında ya da siyaset dünyasında uzun zaman görev alınca, bir gün yeniden geldiği yere döndüğünde, eski çevresi kendisini güvensizlikle karşılardı. Bugün bu da değişmiştir. Üst yöneticiler günümüzde bu tür görevlere gelmekte, diledikleri zaman rahatlıkla eski görevlerine dönmekte; kendilerine ve çevrelerine bir sorumluluk getirmedikleri için, bu durum bir sorun yaratmamaktadır. Yaşadığımız şu dönemde büyük şirketlerin yöneticileri böyle dolaysız biçimlerde de yönetime katıldıkları için, Amerikan toplumu ekonomi politik açısından da yeni bir yapıya geçmiştir. Toplumun bu yeni yapısında en yüksek yerlerde şirketler dünyasını temsil eden kişiler bulunmaktadır.*

Şirketler dünyasının zenginlerinin ve yöneticilerinin belli ve apaçık bir şekilde siyasal iktidar sahibi olduklarını gösteren bu örneklere bakarken, bu kimselerin tek tek ve kişisel olarak ne derece dürüst olduklarını, ya da olmadıklarını düşünmek gereksiz; bu kişilerin bu tutumlarından servet, prestij ve iktidar olarak ne gibi kişisel yarar sağladıklarını burada araştırmaya kalkışmak şimdilik anlamsız olacaktır. Bu önemli sorunları, tüm olarak iktidar seçkinlerinin nasıl bir yapı içinde toplandıklarını ve seçkinler topluluğu içindeki ahlâksızlık konusunu incelerken geniş olarak ele alacağız. Fakat burada bizim için önemli olan siyasal sorun, bu bölümde üzerinde durduğumuz gerçeklerin, şirketler dünyasının zenginleri ile siyaset dünyasının yöneticileri arasında yapısal bir bağlantı olduğunu gösteren deliller sayılıp sayılamayacağı sorunudur.

Sorun, biçimsel siyasal sistem içinde yer alan birçok üst mevki ve makamın, fiilen, büyük zenginler, şirket yöneticileri, yerel sosyetelerin ileri gelenleri ve metropolitan 400'ler arasındaki kimselerden oluşan bir topluluğun; şirketler dünyasındaki stratejik kliklerinin elinde olup olmadığı sorunudur. Şirketler topluluğu biçiminde örgütlenmiş bu kliklerin üyeleri yönetimi ele geçirmek için uğraşa uğraşa, günümüzde siyasal kadrolar içine de girerek, hükümet mekanizmasında da ayrıcalıklar kazanmış bulunmaktadır. Bu nedenle, bu çevrelerden gelen ve bu çevrelerin üyesi ya da

* Bakınız, ilerde, ONİKİ: İktidar Seçkinleri- üst yöneticilerin siyasal rolleri.

«adamı» olan kimselerin siyasal hayatta dün ya da bugün aktif bir biçimde yer alıp almadıkları, üzerinde durulması gereken bir sorundur. Resmî çevrelerin yaymaya çalıştıkları «masalların», bilimsel çevrelerin ciddî ciddî yazıp çizmeye çalıştıkları «efsanelerin», ve halk tabakalarındaki yaygın inancın tersine, anlaşılması, görülmesi ve kavranması çok güç de olsa, günümüzde iş çevrelerinin, şirketler dünyasının siyaset dünyasına da el attığı; siyaset dünyasında da ayrıcalıklar kazandığı; önemli mevki ve makamlara kendi temsilcilerini getirdiği, artık, görülmesi, kavranması gereken somut bir gerçek durumunu almıştır.

Gözden kaçırılmaması gereken bir başka gerçek ise, siyasal yönetimin, basit anlamda, şirketler dünyasının bir uzantısı olmadığı; ya da, siyasal yönetim mekanizmasının, düpedüz, şirketler dünyasının temsilcilerinin eline terk edilmiş olmadığıdır. Amerikan toplumunda yönetimin, ne basit anlamda ne de yapısal anlamda, «egemen sınıfın» bir çeşit «icra komitesi» olduğunu söylemek doğru bir görüş sayılabilir. Amerikan toplumunda devlet kurumu, şirketler dünyasının üst zenginleri ya da yöneticileriyle birlikte, belirli bazı diğer hiyerarşilerden gelen kimselerin de yer aldıkları bir çeşit «komiteler» ağı biçiminde örgütlenmiş bulunmaktadır. Bu hiyerarşilerden gelenler içinde en karmaşık özellikleri olanlar profesyonel politikacılar; en yenileri ise yüksek dereceli askerler, Washington'lu savaşbeyleridir.*

* Metinde «Warlords» diye geçiyor. (ç.n.)

8 SAVAŞBEYLERİ

Tarihin gelişimini izleyen gözlemciler onsekizinci yüzyıla gelindiğinde modern toplumun üst düzeylerinde belirgin bir kuvvetler ayrılığının başladığını görmüşlerdir: Yetkileri artan sivil yöneticiler, iktidarları nötralize edilen, azaltılan askerî kişileri, örgütlü şiddet uygulayıcılarını denetimleri altına almaya başlamışlardır. Askerlerin kendilerini sivil yönetimin alacağı kararlara hizmet etmekle görevli kimseler olarak saymaları eskiden de, zaman zaman, ve değişik ülkelerde görülmüştür. Fakat onsekizinci yüzyılda başlayan ve ondokuzuncu yüzyılda doruğuna ulaşıp I. Dünya Savaşına kadar süren bu yeni gelişim, hiç bu çapta ve bu denli sağlam temellere dayanmamış bir şey olduğu için, geçen yüzyıllarda hayranlık uyandıran, göz kamaştıran bir olgu sayılmıştır. Bu durum bugün de devam etmektedir.

Yirminci yüzyılda, dünyanın sinaileşmiş ülkelerinde, sivil yönetimin bu parlak görünüşlü, ama «nahif» üstünlüğü sarsıntı geçirmeye başlamış; günümüzde, Napolyon Savaşları ile I. Dünya Savaşı arasındaki uzun barış döneminden sonra dünya bir kere daha eski bildiği yolda yürümeye başlamıştır. Dünyanın birçok ülkelerinde savaşbeyleri eski yerlerine dönmektedir. Dünyanın birçok ülkelerinde görülen bu gerçek gitgide somutlaşmaktadır. Amerika'da da si-

yasal boşluk savaşbeyleri tarafından doldurulmuş bulunmaktadır. Şirketler dünyasının zenginleri ve üst yöneticileri ile politikacıların yanısıra, Amerikan toplumundaki seçkinler topluluğunda -bu kimselerin huzursuz ve tatminsiz «amcazâdeleri» olarak yer alan- generaller ve amiraller de iktidarlarını gitgide artırmışlar; son derece önemli sonuçlar doğurabilecek nitelikte büyük kararlar alabilecek, ya da bu tür kararları etkileyebilecek yerlere gelmişlerdir.

1

Politikanın her çeşidi iktidar elde etmek, ya da artırmak için yapılan bir mücadele; iktidarın sonul görünümü, türü ise şiddet kullanımıdır. Bu böyle olunca, normal olarak niçin tek ve biricik yönetimin askerî bir diktatörlük olmadığı sorulabilir. Tarihin büyük kısmında insanoğlu kılıcın gölgesi altında yaşamıştır. Toplumda gerçek ya da düzmece ne zaman bir bunalım, bir sarsıntı olsa, askerî yönetime dönülmüştür. Fakat onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllardaki yaşantımızdan miras aldığımız bazı belirli değerler ve inançlar yüzünden, bugün bile, askerî yönetimle ilgili bu basit gerçeklere karşı gözümüzü kapatma eğilimi taşıyoruz. İktidarın en sonul biçim ve görünümü şiddet yoluyle zor kullanmak olsa bile, bizim geleneğimize uygun biçimde ulusların kendi içlerinde yapılan, ya da uluslar arasında yapılan iktidar mücadeleleri bu sonul görünüm içinde yapılmamaktadır. Bizim devlet yönetimi teorilerimizdeki varsayımlara ve anayasa geleneğimize göre, yönetim, şiddetin en düşük düzeye indirgendiği kurumlar aracılığıyle gerekleştirilmekte; şiddet, sivil yönetimin üstünlüğü sayesinde, bir karşıdengeye kavuşturulmuş, denetim altına alınmış bulunmaktadır. Modern Batı dünyasının uzun barış döneminden söz eden tarih sayfalarında generallerden, amirallerden, ya da başıbozuk ordularının başındaki eşkıya isimlerinden çok, siyaset adamlarının, zenginlerin, hukuk kurucularının isimlerinden söz edildiği görülmektedir. Fakat barış döneminin varlığı, varlığını sürdürebilmesi, oluşması nelere bağlıdır? Toplumda, şiddetin uygulanması işinde görev almış kimselerin değil de, sivil yöneticilerin başat duruma geçebilmeleri neyin sayesinde mümkün olmaktadır?

Asker kimselerin durumunu ele alırken Gaetano Mosca' bizim paylaşmadığımız, fakat düşünce tarzını genel çizgileriyle kabul edebileceğimiz bir görüş ileri sürmektedir. Mosca'ya göre, her toplumda şu ya da bu miktarda bazı insanlar vardır ki bu kimseler gerekli biçimde tahrik edildiklerinde şiddete başvurmak eğilimi göstermektedirler. Eğer, diyor Mosca, bu tür insanlar bir de deha olma ve tarihsel fırsat edinme olanağı bulsalardı her birinden bir Napolyon çıkardı. Bu tür kimseler büyük ideallere sahip olabilecek niteliğe geldiklerinde Garibaldi'lerle; ideale, dehaya değil de sadece şansa sahip olduklarında Mussolini'lerle; ya da, hemen belirtelim, iş dünyasında yer aldıklarında ise, bildiğimiz gangsterlerle karşılaşmaktayız.

Fakat, diye ekliyor Mosca, bu kimselere belirli türden bir toplumsal hiyerarşi içinde iş verildiğinde, o zaman da, profesyonel asker dediğimiz kimselerle karşılaşılmaktadır. Çoğunlukla, bu türden olanlar sivil yönetimin denetimi altına girmeyi kabul ediyorlar.

Toplumlarda iç barışın kurulmasında ve sürdürülmesinde, profesyonel daimî ordunun dışında da, dayanak alınabilecek temeller vardır. Örneğin, kilise ruhanilerinin kurduğu bir «Tanrı barışı» dönemi olmuştur. Orta Çağ Avrupasında onurlarının ve iktidarlarının kaynağını sadece kılıçlarında gören kimselere karşı bir «Kral barışı» kurulmuştur. Fakat modern çağın dünyası için, hatta tüm dünya tarihi için evrensel nitelikteki gerçek, toplumlardaki barış döneminin ve nedenlerinin karmaşık bir yapıya dayanmakta oluşudur. Barış döneminin oluşumu ve sürdürülmesi şiddet kullanma yetkisinin ulusal devletin tekeline geçmesine bağlıdır. Diğer yandan, çok sayıda ulusal devletlerle dolu günümüzün dünyasında bu ulusal devletlerin varlıkları da savaş nedeni olmuştur, olmaktadır.

Ulusal devletlerin kurulmalarından önce, şiddet kullanımıyle görevli kimseler ancak yerel ölçüler içinde sınırlı bir şiddet kullanmışlardır. Avrupa'da ve Doğu dünyasında feodal çağda toplumlar yerel çerçeveler içinde ve sınırlı şiddet kulanımıyle görevli kişiler tarafından yönetilmişlerdir. Ulusal devletin şiddet kullanımında gerekli araç ve olanakları topluca kendi tekeline aldığı günlere kadar, iktidar, devamlı olarak, küçük küçük merkezlerde yığımlanacak biçimde kendi içinde parçalanma eğilimi göstermiş; uluslа-

rın oluşumundan önce insan toplumları, çoğu kez, yerel çetelerin yönetimi altında yaşamışlardır. İlk kez İspanya'da -bir ulus yaratmaya çalışan Ferdinand ve İsabella'nın yönetimi altında- bir çeteci, bir eşkiya taht'ın adamı olmuş; sonra, fatih durumuna gelmiş ve kraliçenin askeri olmayı kabul etmiştir. Yerel çerçeveler içinde şiddet kullanabilen biri, bu örnekle, kısa zamanda ulusal daimî ordunun üyesi olmuş; devletin başında bulunan sivil yöneticiye şükran borçlu olan ilk asker durumuna gelmiştir.

Günümüzdeki ulusal orduların ne gibi kurumsal nitelikleri vardır ki, bu ordulardaki askerlerin savaşçı eğilimlerini kanalize edip, sivil yönetimin denetimi altına koyabilmekte; bu ilkeye uymayı, etmeyi kurum olarak en temel şeref yasası durumuna getirebilmektedir. Gerçekten de, modern toplumlardaki daimî ordular toplumdaki şiddet kullanımı tekelini ellerinde bulundurduklarına ve toplumda başat duruma geçebilecek duruma geldikleri halde askerler bu yola girmekten niçin çekinmektedirler? Tersine, niçin, devletin başında bulunan sivil yöneticinin otoritesi altına girmeyi yeğlemektedirler? Ordu denen kurum, modern toplumlarda, sivil yönetim kurumu karşısında kendi kendini niçin ast durumuna indirgemektedir? Bütün bunları yapmasının nedenleri, sırrı nedir?

Aslında, bunun sır sayılacak bir yanı yoktur. Nerede bir sivil yönetim ve sivil yönetimin denetimi altında bir daimî ordu varsa, orada birtakım açık mekanizmaların etkinlikle işledikleri görülmektedir. Her şeyden önce, ortaya ilk çıktıkları günlerde bu tür ordular «aristokratik» kurumlar olarak gelişmişlerdir. Bolşeviklerin heyecanla işe giriştikleri ilk günlerde olduğu gibi, daimî orduların bu niteliğini ortadan kaldırmak için ne zaman bir girişimde bulunulmuşsa, başarısızlıkla karşılaşılmıştır. Birçok ülkelerde daimî ordularda subaylarla askerler arasında mutlak bir ayrılık yaratılmaya dikkat edilmiştir. Subay grubu sivil nüfus içindeki egemen çevrelerden, ya da egemen çevrelerin çıkarlarına yakınlık duyan diğer tabakalardan devşirilmiştir. Böylece, egemen tabaka içindeki kuvvetler dengesinin ordunun yapısı içinde de gerçekleştirilmesine dikkat edilmiştir. Ve son olarak, bu tür daimî orduların hiç değilse çoğunda, şiddet kullanımına yatkın doğadaki insanların bile arayacağı iş güvenliği gibi bazı belirli şeylerin elde edilme olanağı sağ-

lanmıştır. Ordu üyelerinin, kurumun bu yasasına uygun bir biçimde askerlik yapmalarının askerin onuru için en yüksek bir değer sayılmasının da aynı yönde etkide bulunduğu belirtilmelidir.

«Onsekizinci yüzyıldaki Avrupa'da muvazzaf daimî orduların salt vatanseverlik duygularından dolayı görev gördüklerini kabul edebilir miyiz? Bu ordularda görev alan subayların», diyor John Adams, «hizmetlerinin karşılığının ilerde, gelecekte verilmesine rıza gösteren bencillikten uzak, sadık, alçak gönüllü, kendilerini işlerine adamış kimseler oldukları; bu işi salt bu nedenlerle yaptıkları söylenebilir mi? Hayatlarını tehlikeye atmalarının; ölümü, yaralanmayı göze almalarının nedeni, sadece, işlerini ahlâk ya da din açısından bir görev saymaları mıdır? Eğer bu kahramanların görevlerini sadece bu tür nedenlerle yüklendiklerini, yerine getirdiklerini sanıyorsak bu askerleri hiç tanımıyoruz demektir. Bu tür insanların askerlik görevini seçmiş olmalarının nedeni olarak, sadece, aldıkları ücretleri göstermek de yeterli bir açıklama olabilir mi? Aldıkları ücretlerin ki çoğu yerde basit ve orta halli bir yaşantıya yetecek kadar bir şeydir- bu insanların başka işlere girmeyi düşünmemelerini, ev ve aile hayatının güzel yanlarından yoksun kalıp bu en zor ve tehlikeli mesleğe girmelerini sağlayacak bir etkinliği olacağı da söylenemez. Gerçek neden, olsa olsa, ancak orduya girerek elde edebileceklerini sandıkları bazı başarıların çekiciliği olabilir.

Asker kişi, kendini yakınındaki kimselerle karşılaştırarak değerlendirir ve önce onbaşı olmak için uğraşır; onbaşılar, içlerinden önce kimlerin çavuş olacağını gözetler; çavuşlar ise önce hangilerinin muvazzaflığa geçirileceklerini izlerler. Böylece, orduda herkes, devamlı olarak, bir rütbe daha yüksek bir şeyler olmayı, tıpkı, sivillerin daha yüksek mevkilere gelip daha çok insanın özençle kendilerine bakacağı yerlere geçmeyi istemesi gibi, daha yüksek yerlere geçmeyi ister.»[2]

Askerlere onur kazandıracak bir prestij atfedilmesinin ve bunun gereklerinin yerine getirilmesinin karşılığında askerler de siyasal iktidardan uzak kalmayı kabul etmektedirler. Askerlerin siyasal iktidara heves duymamaları çok derin temellere dayanmakta; bu duygu askerî onur yasalarında bile ifade edilmiş bulunmaktadır. Her şeyin çok

düzenli bir biçimde denetim altında bulunduğu bürokratik bir kuruluş olan ordu içinde subayların çoğu «siyaseti» kirli bir iş, sonu belirsiz ve «efendice oynanmayan» bir oyun; kendi statü kodları açısından, politikacıları ise, ne olduğu belirsiz başka bir dünyanın niteliksiz yaratıkları sayarlar.

Muvazzaf orduların statü mekanizmalarının her zaman sivil yönetimin üstünlüğüne olanak vermeyebilecekleri; bunun ille de böyle olması gerekmediği unutulmamalıdır. Örneğin, İspanyol kültürünün egemen olduğu ülkelerdeki ulusların başına gelenlerden biliyoruz ki, askerlere ne zaman devlet konseyinde, hem de kıyısından - köşesinden bir yer verilmişse devleti yönetimleri altına almaya kalkmışlar; devlet yönetiminde askerlere böyle bir yer verilmediği zaman da, devlete elkoymak için harekete geçmişlerdir.

2

Bütün bunlar ve dünyanın çeşitli yerlerinde görülen benzeri eğilimler Amerikan toplumunda ordunun durumunda ve yüksek yerlerdeki general ve amirallerin edimlerinde de görülmekte; hatta, daha belirgin bir biçimde görülmektedir. Diğer uluslar gibi, Amerikan Devleti de şiddetin kullanıldığı belirli bir dönemden sonra kurulmuştur. Fakat bu dönem, insan toplumlarında savaşın yaygın ve başat durumda bulunmadığı bir dönem olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri, ayrıca, savaş makinesinin kolay kolay erişemeyeceği, savaşın yıkımlarına karşı kendini koruyabileceği uzak bir kıt'ada kurulmuş; çevresinde, askerî yönden geçimsizlik çıkaracak güçlü bir sınırdaşı olmamıştır. Kuruluşunun ilk döneminde Birleşik Devletler sivil bir yönetim kurabilecek ve çıkabilecek militarist ihtirasları denetim altında tutabilecek durumdaydı.

Bağımsızlık savaşını İngiltere'nin beslediği paralı profesyonel askerlere karşı veren bu genç ülkede profesyonel askerlerin sevilmesi zaten beklenemezdi. Geniş, açık, bakir ve etrafı güçsüz komşu topluluklarla, Kızılderililer ve okyanuslarla çevrili topraklarda kurulan Birleşik Devletler ondokuzuncu yüzyılın bile uzunca bir döneminde devamlı (muvazzaf) bir büyük ordu beslemek zorunluğunda kalmamış; böyle bir yükün altında ezilmemiştir. Ayrıca, Monroe

Doktrininin ilân edildiği günlerden, bu doktrinin ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'ye karşı uygulandığı günlere kadar, İngiltere'nin Amerika kıt'asındaki pazarlarını korumakla görevlendirilmiş bulunan İngiliz donanması Avrupa'daki kıt'a devletleri ile Birleşik Devletler arasında koruyucu bir perde yerine geçmiştir. I. Dünya Savaşından sonraki yıllarda bile, Nazi Almanyasının ortaya çıktığı günlere kadar, iflâsın eşiğine gelmiş bulunan Avrupa devletlerinin borç para aldıkları Birleşik Devletler ciddî hiç bir askerî tehditle karşılaşmamıştır.[3] Bütün bunlardan ötürü, Britanya adalarında olduğu gibi, Amerika Birleşik Devletlerinde de kara ordusundan çok deniz kuvvetlerine değer ve önem verilmiş; ordunun temel gücünü deniz kuvvetleri meydana getirmiş; donanmalar ülke içindeki halk ayaklanmalarını bastırmakta kara orduları kadar etkin olmadıkları için, deniz kuvvetleri ülkedeki toplumsal yapı üzerinde fazla bir etkide bulunamamıştır. Bunun sonucunda da, generaller ve amiraller politik işlere karışma olanağı bulamamışlar; toplumda sivil yönetim başat duruma geçebilmiştir.

İnsanları, her şeyden önce, kişisel çabalarla servet edinmeye önem ve değer veren; buna şartlanmış bulunan bir ülkede, ekonomik açıdan bakıldığında üretken olmayan [parasitical] bir kurumun kurulması beklenemezdi. Orta sınıfları özgürlüğe, kişisel girişime ve bireyciliğe her şeyden çok değer veren bir ülkede, fazla özgür olmayan ülkelerde tiranlara özgü amaç ve isteklerin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanıldığı görülen askerî disiplin içinde yaşayan askerlerin Amerikan toplumunda fazla bir itibar bulmaları da beklenemezdi. Bu nedenle, ekonomik güçler ve siyasal iklimin de aynı yöndeki katkılarıyle, Amerikan toplumunda sivil yönetim üstünlük kazanmış; askerler ise; bazen kendilerine gereksinme duyulsa bile, genellikle, sıkıcı bir yük sayılmışlardır.

Birleşik Devletler Anayasasının hazırlanışında nüfuzlu bir orduya karşı duyulan kuşkunun da büyük etkileri olmuştur. Sivillerden seçilen Başkan bütün silâhlı kuvvetlerin başkomutanlığını da yüklenmiş; savaş sırasında Başkanın eyalet milis kuvvetlerinin bile başkanı olması şart koşulmuştur. Savaş ilân etme, askerî harcamalar için kaynak tahsis etme yetkisi sâdece Kongreye tanınmış ve Kongre'de bu konuda alınacak izinlerin hiç bir zaman iki yılı aşmaması

kararlaştırılmıştır. Eyalet devletleri kendileri ayrı bir milis kuvveti kurmuşlar; bu milis kuvvetleriyle ulusal çaptaki silâhlı kuvvetler arasında hiç bir bağlantıya gidilmemiştir. Anayasa ile, askerlere hiç bir konuda sivil yönetimin başındakilere tavsiyelerde bulunma yetkisi bile tanınmamıştır. Anyasa'da şiddet kullanımından söz eden hükümler vardır, ancak bunlarda bile şiddet kullanımının uygulamasıyle görevli ordu kurumuna, kesinlikle, sadece bir araç olarak bakılmıştır.

Bağımsızlık Savaşından sonraki kuşakta üst sınıflar içinde askerler yer almıyordu. Amerikan toplumundaki seçkinler, sistemli biçimde, ordunun ileri gelen kişilerine bile, kendi aralarında yer vermiyorlardı. Askerlik hizmetinde çalışan kimselerin güçlü bir geleneği yoktu; askerlik alanında görev alanlara bu çevreler itibar etmiyorlardı. Prestij bakımından ekonomik yönden güçlü sivillerin askerler üzerindeki bu üstünlükleri İş Savaş döneminde gözle görülür bir durum kazanmış; ekonomik yönden güçlü kimselerin askere gitmeyerek yerlerine başkalarını gönderilmeleri esası I. Dünya Savaşı günlerine kadar sürmüştür. Askerler, kısacası, bu dönemde eski iç sınırlar boyunca dizilen ve birbirinden ayrı konumlanmış bulunan garnizonlarında yaşamaya devam etmişler; toplumun üst çevrelerine girip kendilerine buralarda yer edinememişlerdir.

Yeni bir kıt'aya gelenlerin, kıt'anın bir kıyısından öbür kıyısına geçenler büyük güçlüklerle karşılaştıkları, bu göçler bir çeşit askerî harekâta benzedikleri ve yeni yerlere yerleşenler bir çeşit garnizon hayatı yaşadıkları halde devletin yönetimiyle görevli kimseler hiç bir zaman «asker kafası» taşımamışlar; devlet işlerini askerlerin düşüncelerine göre yönetmek istememişlerdir.

Bununla beraber, Birleşik Devletler tarihi bir tüm olarak ele alındığında, çok ilginç ve oldukça şaşırtıcı bir durumla karşılaşılmaktadır: Bir yandan hiç bir zaman militarist bir ulus olmadığımız söylenirken, diğer yandan da Bağımsızlık Savaşından sonra General Washington'un ün kazanıp Başkanlığa getirildiği; bazı subayların Cinsinnati Emri ile askerî bir *konsey* kurmayı ve Amerika'nın askerî bir krallık olmasını istedikleri görülmüştür.

O zamanlar da General Jackson, General Harrison ve General Taylor'un siyasal başarılarında bu askerlerin Mek-

sika'ya karşı açılan savaşta kazandıkları zaferlerin etkisi olmuştur. Ayrıca, İç Savaş, uzun ve kanlı olaylarla geçen yıllardan sonra, Amerikan toplumunu ikiye ayırmıştır. Bu ayrılığın bugün bile izleri silinmemiştir. İç Savaş günlerinde olsun, İç Savaştan sonraki günlerde olsun her iki tarafta da sivil yönetim varlığını sürdürmüş; fakat İç Savaşın etkisiyle, ekonomik çıkar çevrelerince uygun bir kişi olarak görülen General Grant Başkanlığa getirilmiştir. General Garnt'dan McKinley'e kadar, Cleveland ve Arthur dışında, tüm Başkanlar İç Savaşa katılan askerler arasından çıkmışlardır. Fakat profesyonel asker olan sadece Grant'dı. Ve gene, küçük İspanya - Amerika Savaşından sonra da -belki profesyonel asker olmayışı nedeniyle-, en sert ve en katı tutum sahibi «asker» olarak Theodore Roosevelt görülmüş, ve Beyaz Saraya getirilmiştir. Kısacası, Birleşik Devletler Başkanlığına getirilen otuz üç kişiden yarıya yakınının askerlikten gelme kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Bunların altısının kariyerden subay, dokuzunun ise general olduğu bilinmektedir.

Shay'ların ayaklandığı günden Kore Savaşına dek devletin şiddete başvurmadığı yıllar fazla uzun sürmemiştir. 1776'dan bu yana; Birleşik Devletler yabancı ülkelerle yedi savaş yapmış; dört yıl İç Savaş sürmüş; bir yüzyıla yakın süre Kızılderililerle savaşılmış; Çin'deki savaşlarda zaman zaman Birleşik Devletler de yer almış; Karaib Denizindeki ülkelerle Orta Amerika'daki ülkeler üzerinde nüfuz sağlamak için de savaşlara girilmiştir.* Bütün bu olaylar,

---

* 1935 yılında **Fortune** dergisinin yazı kurulu şunları yazmıştır 'Amerika'nın askerî idealinin barış olduğu yaygın bir inançtır. Fakat okul kitaplarında ezberlettirilen bu klişelere rağmen, 1776 yılından beri Amerika'nın salt askerî kuvvet kullanarak aldığı yerler, alan olarak, Büyük Britanya dışında, tarihte dünyanın hiç bir ordusunun ele geçiremediği genişlikte olmuştur. Birbirine çok yakın olan bu iki ülkeden Büyük Britanya, 1776'dan itibaren 3,500,000 mil karelik ülke işgal etmiştir. A.B.D. ise (Louisiana'nın Kızılderililerden parayla satın alınmasını da gözönünde bulunduracak olursak) 3,100,000 mil karelik toprak fethetmiştir. Başkalarının topraklarını ele geçirmekte İngilizce konuşan ülkeler gururlanıyorlarsa bunu haksız görmemek gerekir. [4]

çoklarına göre, Amerika'yı da asıl kendi uğraşılarından alıkoyan «gaileler» sayılması gereken olaylardır. Önemli olan, bir araç, bir değer olarak şiddete Amerikan yaşantısında, Amerikan kültüründe açık ve belirli bir yer verilmemiş olduğudur.

Şiddetin toplumda açık ve belirli bir yer kazanamamış olmasında şu gerçek yatmaktadır: Tarihsel olarak, Amerikan toplumu pek çok şiddet olayları görmüştür, fakat bunların çoğunu «halk» doğrudan doğruya kendisi gerçekleştirmiştir. Askerî birlikler, örneğine ancak feodal toplumlarda rastlanabilecek derecede dağınık [decentralized] tutulmuş ve eyaletlerin milis kuvvetleri arasına serpiştirilmişlerdir. Askerî kurum ve kuruluşlar da, birkaçı dışında, ülke yüzeyine dağıtılmış bulunan ekonomik üretim olanaklarına paralel biçimde serpiştirilme biçiminde konumlandırılmışlar; karşılarında, konfederasyon yapısı içinde işleyen bir siyasal iktidar kurumu bulmuşlardır. Avrupa - Asya bozkırlarındaki Kazakların tersine, Amerikan piyadesinin Kızılderililer karşısındaki silâh ve teknik üstünlüğü sayesinde, Amerikan toplumunda büyük ve disiplinli bir örgüte dayanan geniş bir ordu kurma zorunluğuyle karşılaşılmamıştır. Bu dönemde her Amerikalı bir çeşit piyade eri olmuştur. Muharebe teknikleri de kazandırıldıktan sonra bu durumda ayrı ve büyük bir ordu kurmaya gerek duyulmamış; şiddet kullanımıyle görevlendirilecek ordu kurumu merkezileşmekten uzak tutulabilmiştir. Bu çok basit görünen olgunun, Amerikan tarihindeki ilk dönemlerin devlet anlayışı, demokratik kurumların ve sivil yönetimin başatlık kazanması üzerinde çok büyük etkileri olmuştur.

Tarihsel açıdan, Amerika'da demokrasiyi destekleyen tüfeğin en önemli silâh olduğu ve her yurttaşın «bir oy, bir tüfek» sayıldığı dönemde silâhlı yurttaşlara dayalı milis sistemi oluşmuştur. Okullar için tarih kitabı yazan tarihçiler, bu nedenle, toplumdaki siyasal ve ekonomik değişimlerin nedenleri olarak Amerikan askerî kurumlarındaki ve silâh sistemlerindeki değişiklikleri göstermekte haksız sayılmamalıdırlar. Gerçekten de, Amerikan tarihinin bu ilk dönemlerinde Kızılderililere karşı gerektikçe milis orduları kurulmuş; savaş bittikten sonra ise, bu kuruluşlara son verilme yoluna gidilmiştir. Bu bakımdan, tarihçilerin haklı oldukları söylenebilir. Fakat ne var ki, askerliğin herkes için

zorunlu bir yükümlülük sayılması ilkesine göre kurulan Avrupa'nın ilk orduları, hatırlanacağı gibi, devrimci ordular olmuştur. Devrime karşı çıkan Avrupa ülkeleri halkı silâhlandırmakta çekingen davranmışlar; Viyana Kongresinde Metternich genel askerlik yükümlülüğünün kaldırılmasını savunmuş; Prusya'nın genel askerlik yükümlülüğü esasını kabul etmesi, profesyonel ordunun tek başına peşpeşe yenilgilere uğramasından sonra olmuş; Çarlar bu esası Kırım Savaşından; Avusturya ise Bismarck'ın yeni usülle kurduğu orduların Franz Josef'in birliklerini yenilgiye uğratmasından sonra kabul edebilmiştir.[5]

Avrupa ülkelerinde askere alınma yükümlülüğünün herkese yaygınlaştırılması, ulusal ordulara giren bu kimselerin devlete olan bağlılıklarını sağlamlaştırmak için askerlik yükümlülerine yeni birtakım «hakların» da tanınmasını gerektirmiştir. İlk kez Prusya'da ve sonra Almanya'da başlatılan bu uygulama bilinçli olarak gerçekleştirilmiştir. Bu iki ülkede genel yükümlülükle birlikte, köleliğin kaldırıldığı ve çeşitli sosyal güvenlik planlarının uygulanmasına geçildiği bilinmektedir. Bu iki gelişme arasında tam bir zaman ayrılığı [çakışması] olmadığı söylenebilir; fakat genel nüfusa silâh taşıma hakkının tanınmasından sonra bazı diğer hakların da tanınmasının gerektiği açıkça görülmektedir. Birleşik Devletlerde ise, genel nüfusun silâh taşıma hakkına kavuşması silâh taşıma hakkına sahip bir askerî tabakanın aracılığıyle olmamış: Halk, işin başından itibaren silâhını yanında ve elinde bulundurmak zorunda kalmıştır.

1. Dünya Savaşına gelinceye kadar Birleşik Devletlerde devamlı bir askerî eğitimle kazanılan disiplinli bir kuruluş gerçekleştirilememiş; büyük ve devamlı bir ordunun ve bunun da en üst yerlerinde profesyonel askerlerin bulunduğu bir askerî örgütlenmeye gidilmemiştir. İç Savaş ile İspanyol-Amerikan Savaşı arasındaki dönemde Amerika, çoğu birlikleri ülkenin iç sınırlarında ve uzak batıda konumlanmış 25,000 kişilik bir devamlı ordu beslemiştir. Bu ordu küçük birlikler, alaylar ve taburlar biçiminde örgütlenmiştir. Bütün bir İspanyol - Amerikan Savaşı boyunca, Amerikan Ordusu milis kuvveti olarak örgütlenmiş; merkezileşmemiş bir yapı içinde savaşan bu orduda yerel etkilere açık ve meslekten asker olmayan kimseler subay bile olabilmişlerdir.

Bu dönemde küçük çaptaki daimî ordu Birleşik Devlet-

ler Gönüllülerinden eyalet devletlerince kurulan milis birlikleri tarafından takviye olunmuş; bu milis birliklerinin komutanları eyalet valilerince atanmıştır. Profesyonellikle hiç bir ilgisi olmayan ve o zamanki koşullar sayesinde, muvazzaf ordudan gelen askerlerin bazıları Gönüllüler'e general yapılmışlardır. Siyaset -ki sivillerin üstünlük kazanmalarını sağlayan başlıca öğedir- ise, o dönemde başat durumda kalmaya devam etmiştir. Belirtilen bu dönemde, general sayısı hiç bir zaman büyük olmamış; albay rütbesi West Point'ten çıkanların düşünebildikleri en yüksek rütbe olarak kalmıştır.

3

Eski orduda; ondokuzuncu yüzyıl sonlarındaki orduda generallerin bile üstündeki yer yer aşınmış, ütülenmiş mavi renkli üniformaların orasında - burasında barut serpintileriyle, tabanca namlusundan çıkan dumanın izleri görülürdü. O zamanın generalleri İç Savaş günlerinde kendi çabalarıyle yükselmiş kimselerdi. İç Savaş ile İspanya-Amerika Savaşı arasındaki dönemde aynı generaller en önlerde ve büyük bir atılganlıkla Kızılderililere karşı döğüşmüşlerdir. Süvari birliklerinin başında at koşturmaktan bacakları eğrilmiş bu generaller koşturmaktan, döğüşmekten bir şeye karışamayacak kadar yorgun düşerlerdi (Custer ve Büyük Boynuz'u hatırlayınız!). O günlerde generaller öylesine zor bir hayat yaşarlardı ki, Theodore Roosevelt bile kendini, generallerin bu güç yaşantılarına saygı duymaktan alıkoyamamıştır. Çoğu bıyıklı, bazıları sakallı-bıyıklı bu generallerin düzenli tıraş olacak kadar bile zamanları olmazdı. General Grant'ın üzerinde düğmeleri parlaklığını kaybetmiş bir piyade eri üniforması, ayaklarında ise düpedüz postallar olduğu bilinmektedir. Bu eski ordunun generalleri cephede erlerle birlikte döğüşürlerdi. Orduda, I. Dünya Savaşına kadar «yetişmiş personelin korunması» diye resmî bir politikaya geçilmemiş; İç Savaş muharebelerinde ve Kızılderili savaşlarında birçok general ve albay en ön saflarda döğüşerek ölmüşlerdir. O eski günlerin generalleri askerleri tarafından sevilmiş ve sayılmışlarsa, bu, Pentagon'da oturup lojistik planlar yaptıkları için değil, erlerle bera-

ber oldukları ve onlardan daha iyi silâh kullanabildikleri, atlarını daha iyi sürebildikleri ve cephede içinden çıkılması güç bir durumla karşılaşıldığında askerlerine anında bir kurtuluş çaresi bulabildikleri için olmuştur.

1900'lerde general dendi mi ataları İngiliz olup da, epeyden beri Amerika'ya göçüp yerleşmiş ailelerden biri akla gelirdi.[6] Generaller, daha çok, 1840'larda Birleşik Devletlerin Kuzeydoğu kesiminde doğmuş, oralarda ya da kuzey - orta kesimde yetişmiş, gençliğini kırsal yerlerde ya da kasabalarda geçirmiş olurlardı. Çoğunun babası serbest meslek sahibi olan generallerin mesleklerinde yükselmesinde babalarının -varsa- siyasetle olan ilişkilerinin de yardımı dokunurdu. Ama bu şart değildi. Orduya girişinden ya da West Point'e girişinden sonra otuz, otuz sekiz yılda general olan o devrin tipik bir askeri, en üst komuta mevkilerine geldiğinde yaşı yaklaşık olarak altmışı bulurdu. Dinine düşkün generallerin çoğunluğu Episcopal Kilisesine bağlı kimselerdi. Generallerin çoğu evli, bazıları boşanıp yeniden evlenmiş kimselerdi. Kayınpederleri de, genellikle, serbest meslek sahibi ve siyasetle ilişkili kimseler olurdu. Orduda kaldığı sürece siyasal partilere giremeyen generaller, emekliye ayrıldıktan sonra Cumhuriyetçi partiye girerek siyasete atılırlardı. O zamanın generalleri, ne başkalarınca haklarında fazla yazı yazılan, yayınlanan kimselerdi, ne de kendileri fazla ciddî bir şeyler yazıp yayınlayacak durumdaydılar. Resmî olarak, ortalama 62 yaşında emekliye ayrılırlar ve gene ortalama olarak yetmiş yedi yaşında ölürlerdi.

Bu eski dönemin generalleri içinden West Point'i bitirenlerin sadece üç kişi, üniversiteye denkce sayılabilecek bir öğretimden geçenlerin ise sadece dört kişi olduğu bilinmektedir. Eski ordu okulsuz bir orduydu. Fakat hemen belirtelim ki, West Point'de okuyan ve eski federal orduda yüksek mevkilere getirilmiş bulunan birçok güneyli subay Konfederasyon Ordusuna geçmişlerdir. Eski generallerden bazıları İç Savaşta görev görmüş, bazıları eyalet milis kuvvetlerinin başında bulunmuş, bazısı bizzat kendisi asker toplayıp alay kurmuş ve bu alayın başına albay olarak atanmış kimselerdi. Eski generallerin orduya girdikten sonraki terfileri kıdem esasına göre olur; kıdeme göre terfi, savaş dönemlerinde daha seri işlerdi. Eski ordudaki generallerin

Leonard Wood yakın arkadaşları Theodore Roosevelt ve en azından yarısının üst generaller ve politikacılarla yakın ilişkileri vardı. Örneğin, 1891'de doktor yüzbaşı olan General Leonard Wood yakın arkadaşları Theodore Roosevelt ve William Howard Taft'ın sayesinde önce Beyaz Saraya hekim olmuş, sonra da 1900'de Genel Kurmay Başkanlığına getirilmiştir.

Ordunun en üst kademelerinde bulunan otuz - otuz beş kadar yüksek rütbeli askerden «iş âlemi» ile ilişkisi olan üç kişi çıkmıştır; bunların da ikisi zaten muvazzaflıktan gelmemiş biriydi. Sınırlara yakın kasabalardaki tüccar ve işadamları bu eski orduyu severlerdi; Kızılderililere ve sığır hırsızlarına karşı işe yarayan ordu taşra ekonomisi içinde bu tüccarların, aynı zamanda, en sağlam müşterisiydi. Büyük kentlerde ise aynı ordu işçi gösteri ve grevlerine karşı kullanılırdı. Eski orduyu bir de küçük çocuklar çok severdi.

İç Savaşla Theodore Roosevelt yönetimindeki denizlere açılma ve dünyaya yayılma dönemi arasında ordu denince akla kara ordusu gelirdi; alt sınıflar orduya büyük bir saygıyla bakarlardı. Donanma ise, bir çeşit kibarlar kulübü gibiydi. Donanma arada - sırada ya bir keşif, ya bir kurtarma işi için denize açılırdı. Donanmaya ve denizcilere, daha çok, üst sınıflar itibar gösterirdi. Donanmanın daha iyi bir meslek eğitiminden geçen ve daha iyi ailelerden gelen subaylara dayanmasının başlıca nedeni de bu olmuştur.

İngiltere'den miras kalmış bulunan bir deniz gücünün yanı sıra, büyük ilgi ve itibar gören Amiral Mahon'ın bir ülkenin kuvvetini o ülkenin donanma gücüne bağlayan teorisinin de etkisiyle, Deniz Kuvvetleri Müsteşarı Theodore Roosevelt bu konu üzerine eğilmeye başlamıştır. Donanmanın halk arasında büyük itibar kazanması İspanyol - Amerikan Savaşı günlerinde olmuş; deniz subayları, sıradan askerlerin gözünde kara ordusundaki subaylara oranla inanılmaz becerilere sahip kimseler olarak görünmüştür. Gerçekten de bu dönemde, pek çok sivil kara ordusunda tümenlere bile komutanlık yapabileceklerini gösterdikleri hal de, tek bir gemiye kaptanlık yapabilecek bir sivilin bile çıkmaması donanmanın ve deniz subaylarının itibarının artmasını sağlamıştır. Kara ordusundakinin tersine, donanmada gönüllülük sistemi olmadığı için, deniz kuvvetlerinde becerikli ve yetenekli insanlara yer verilmiş; Annapolis'te res-

mî ve uzmanlaştırılmış bir eğitimden geçmek deniz kuvvetlerinde subaylık için önkoşul olmuştur. Denizcilerin karacılara göre daha büyük bir itibara sahip olmalarının bir nedeni de, komutaları altındaki gemilerin çok büyük paralarla alınabilen şeyler olmasıydı. Son bir neden de, normal denizci olan tayfalar üzerinde olduğu kadar, deniz kuvvetlerine alınan erler üzerinde de, eski denizcilik geleneklerine göre, «Geminin Efendisi» sayılan komutanın mutlak bir otoriteye sahip bulunmasıydı.

1900'lerin tipik bir amirali ise, kolonyal günlerde Amerika'ya yerleşmiş, İngiliz bir aileden gelen ve 1840'larda doğmuş biridir. Babası şu, ya da bu türden serbest meslek sahibi; kuzeydoğu kıyılarının, büyük bir olasılıkla büyükçe orta durumda bir kasabasından ve toplumsal konumu iyi biridir. Amiral olmadan önce deniz akademisini bitirmiş, ayrıca iki yıl da gemilerde eğitim görmüştür. Deniz kuvvetlerine girdiğinde on dört yaşında olan böyle tipik bir amiral, eğer dinine bağlı biriyse büyük bir olasılıkla Protestandır. Akademiye girişinden (14 yaşında) otuz üç yıl sonra gerçek amirallik rütbesine gelen tipik bir amiral bu rütbeye erdiğinde elli sekiz yaşını tamamlamaktadır. Kendi sınıfına denk düşecek biriyle evlenmiştir. Başkalarının amiralimiz hakkında, ortalama, bir kitap yazmış olmaları olasılığına oranla, amiralimizin kendisinin kitap yazmış olması daha olasıdır. 1898 savaşından sonra, amiral olarak, bir yerlerden kendisine «fahrî» bilim derecelerinden bir şey verilmiş olma olasılığı da vardır. Amiralimiz, bütün bu olası işlerden sonra altmış iki yaşında emekliye ayrılabilecek duruma gelmiş demektir. Üç yılcık süren bir tuğamirallikten sonra, tipik bir amiralin, ortalama yetmiş iki yaşında, emekliye ayrılmasından on yıl sonra öldüğü anlaşılmaktadır.

1900'lerde bile donanmanın en üst mevkilerinde Annapolis'ten çıkma denizciler vardı. Bunlar gerçekten centilmen görünüşlü kimselerdi. Kara kuvvetlerindeki subaylara oranla üst sınıflardan gelen deniz subayları içinde çok sayıda Doğulu vardı. Karacı subaylardan daha iyi öğrenim gören denizciler daha sonra Akademiye giderlerdi. Amiraller İç Savaşta görev almışlar; savaştan sonra kişisel yaşantılarında olduğu kadar askerî görevlerinin başında da yeniliklerden kendilerini uzak tutarak daha da yükselmenin yolunu bulmuşlardır. Denizcilerin mesleklerinde yükselip üst

rütbelere gelmeleri karacılara oranla çok daha yavaş olmuş; altmış iki yaşında mecburî emekliliği gelmeden önce amiral olabilmek için sabırla uzun yıllar beklemeleri gerekmiştir. Deniz subaylarının kaptan olabilmeleri için yirmi beş yıl beklemeleri gerekiyordu. 'Deniz subayları ast rütbelerde o kadar uzun yıllar geçiriyorlardı ki, hiç bir zaman kendi başlarına düşünemiyorlar, bunu öğrenemiyorlardı. Komuta kademelerine genellikle o kadar geç geliyorlardı ki, bu rütbelere geldiklerinde gençlikleri, canlılıkları kalmıyor; yıllarca komutlara itaat etmekten başka iş yapmadıkları için, komutanlık yapmayı komuta etmeyi öğrenemiyorlardı...'*

Deniz subaylarının görevde kaldıkları yılların üçte biri ile yarıya yakını denizlerde geçerdi. Bunun büyük kısmını ast rütbelerdeyken geçirirlerdi. Deniz kuvvetlerinin en üst rütbelerdeki otuz-otuzbeş komutanının yarıya yakınının hayatlarında birara Annapolis'e gelip burada öğretmen ya da subay olarak görev aldıkları bilinmektedir. Bunlardan bazıları Annapolis'te lisans sonrası derece çalışmaları da yapmışlardır. Donanmanın en önemli özelliği sayılan bürokratik bazı tutarsızlıkların nedeni ise, gemiler, silâhlar ve lojistik konuları gittikçe daha komplike bir nitelik kazandıkça gemileri kullanan deniz subaylarının teknik alandaki yeteneklerinden çok, hizmette geçirdikleri kıdeme göre terfi etmeye başlamaları olmuştur. Gerçekten, bir süre sonra kaptanlar gemilerinin birçok yanlarından anlayamayacak duruma düşmüşler; anlamadıkları işlerin de sorumluluğunu yüklenmek zorunda kalmışlardır. Donanmanın yönetiminden sorumlu olan bürolardaki üst rütbeli subaylar Donanma Bakanı ile tanışma olanağı buldukları gibi, çoğu kere Kongre üyeleri ile de yakınlık kurmuşlardır. Fakat bu önem-

* 'Aralık 1906'da Amerikan donanmasında en genç kaptan 55 yaşındaydı. Bu rütbede ortalama 4,5 yıl kalınırdı. İngiltere'de en genç kaptan 35 yaşındaydı ve bu rütbede ortalama 11,2 yıl kalınırdı.' Fransa, Almanya ve Japonya'da da durum aynıydı. 'Filo komutanları için de koşullar aynıydı. Bu görevde Amerika'da ortalama 1,5 yıl kalınır ve hemen ardından sıra emekliliğe gelirdi.' İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya'da ise filo komutanları 6 yıl ile 14 yıl süreyle işbaşında kalırlardı.[7]

li ilişkilerine karşın, otuz beş amiralden iş hayatına atılan sadece bir kişi (yerel) siyasete atılanlar ise sadece iki kişi olmuştur.

Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında üst derece subay kadrolarının yarı - profesyonel kimselerce doldurulduğu; işadamları ve politikacılara oranla seçkinler arasında yer almayan üst komutanlarca yönetilen Birleşik Devletler ordusunun genel özellikleri kısaca bunlardı. Ordunun en önemli özelliği ise, sivil yöneticilerin denetimi ve yönetimi altında olmasıydı. Fakat bütün bunlar geçtiğimiz yüzyıldan sonra değişmiştir. Günümüzde ise, ordunun geçen yüzyılki koşulları bugünkü Amerikan toplumu için geçerliğini yitirmiş bulunmaktadır.

4

Yirminci yüzyılın ortalarında, Birleşik Devletlerde orduda, daha önce var olduğunu belirttiğimiz bu tür barışcıl ve sivil değerlerin -ayrıca, profesyonel askerlerin sivil yöneticilere bağlılığının- başka değerlerle dengelenmesini gerektirecek yepyeni bir durumla karşılaşılmıştır. Amerikan toplumundaki seçkinler bu yepyeni durumun özelliklerini şöyle tanımlamaktadırlar :

I. İlk kez günümüzde, Amerikan toplumunun seçkinleri ve nüfusun alt kesimlerinin etkin bölümleri askerî güç sahibi başka devletlerle yanyana olmanın ne anlama geldiğini hissetmeye, düşünmeye başlamışlar; ulusal varlığa karşı felâket ölçüsünde sonuçlara yol açacak saldırılara karşı teknik yönden bir şey yapılamayacak duruma gelindiğini görmüşlerdir. Aynı anda, Birleşik Devletlerin çoğrafyasının sağladığı yalnızlığının, tecrit olunmuşluğunun; iç pazarı kolaylıkla asayiş içinde tutabilmenin, genişletip yaygınlaştırabilmenin; teknolojik bakımdan ilkel insanlara karşı verilen başarılı savaşların günümüzde yapılması gerekli işlere oranla oldukça önemsiz ve küçük çaplı işler olduğu anlaşılmıştır. Bu işlerin askerî gerekleri bugünkü işlerin askerî gereklerinden çok daha basitti. Bütün bunlar şimdi tarih olmuş; Birleşik Amerika, geçtiğimiz yüzyıllardaki Fransa ile Almanya'nın durumunda olduğu gibi, bugün kendine denk bir askerî güç olan Sovyetler Birliği ile karşı karşıya kalmıştır.

II. Bu durum, çok dikkatli «durum muhakemelerinden» sonra en son silâh sistemlerinin fiziksel etkilerinin neler olabileceği de anlaşılınca, yurt içinde dramatik bir havanın yaratılmasına neden olmuştur. Kamu oyuna da açıklanan bu hesaplara göre, tek bir genel saldırıda elli milyon insan, ya da en az nüfusun üçte bir kadarı kaybedilecektir.[3] Bu nedenle, Birleşik Devletlerin, aynı güçte silâhlarla karşılık verebilecek durumda olması gerektiği görüşüne varılmış; ancak, bunun tehlikeyi ortadan kaldırmaya yetmeyeceği de görülmüştür.

Bu yeni teknik koşulların siyasal, sınî, ya da dar anlamda, askerî açıdan değerlendirilmeleri mümkündür. Bu değerlendirmeleri yapmakla görevli seçkinler, durumu, daha çok, askerî bir açıdan değerlendirmişlerdir. Uluslararası durumu da, gene, daha çok askerî açıdan değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Sonunda, üst çevrelerde, tarihin bu dönemine kadar uygulanan diplomasinin yerine, savaş potansiyeli ve savaş tehditlerinin ciddiyeti üzerinde yapılan hesaplamalar, düşünceler ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Ayrıca, yeni silâhlara ve silâh teknolojisine 'birinci sınıf savunma' öğesi gözüyle bakılmaya başlanmıştır. Bu yeni silâhlara zehirli gaz ve bakterilere bakıldığı gibi, ancak, düşmanın zehirli gaz ve bakteri silâhlarını kullanması durumunda karşılık vermek için kullanılabilecek silâhlar olarak bakılmamaktadır. Bu silâhlar temel saldırı silâhı olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan, günümüzde açık açık yazılan, çizilen stratejik hazırlıklarda bu yeni silâhların genel bir savaşın ilk günlerinde kullanılması varsayımına dayanılmaktadır. Gerçekten, bugün bu varsayım askerî stratejinin en temel varsayımı durumuna gelmiştir.

III. dünyanın bugünkü durumunun bu şekilde değerlendirilmesi ve önerilen bu çözümler Amerika'nın uluslararası görünümüne de yeni bir biçim vermiştir: Amerikan tarihinde, ilk kez günümüzde, yetkili kişiler belirli ve görülür bir amaç olmadan 'olağanüstü yetki' isteyebilecek duruma gelmişlerdir. Modern dönemlerde, özellikle Birleşik Devletlerde «tarihe», zaman zaman savaşın kesintiye uğrattığı barışçıl ve kesiksiz bir zaman boyutu gözüyle bakılmıştır. Oysa bugün, Amerikan toplumundaki seçkinler barışa gerçek bir şey olarak bakmamakta; barışın, savaşlarındaki dönemlerde görülen «nahif» süreler olduğuna ve bunun da ancak

tarafların birbirlerine karşı duydukları korku sayesinde devam edebildiğine inanmaktadırlar. 'Barış' konusunda ciddî sayılabilen tek planın ise, temelde, mermisi namluya sürülmüş silâha dayanması gerektiğine inanılmaktadır. Kısacası, günümüzün Amerika Birleşik Devletlerinde savaş ya da yüksek derecede savaş hazırlığı olağan ve daimî bir koşul sayılmaktadır.

IV. Birleşik Devletlerin durumu ile ilgili olarak belirtilmesi gereken son nokta, resmen de ifade edildiği gibi, çok daha önemlidir. Tarihlerinde ilk kez olarak Amerikan toplumundaki seçkinler, kendi aralarında olduğu kadar kamu oyuna karşı da söyledikleri gibi, tarafların hiç birinin içinden zaferle çıkamayacakları bir savaş olasılığıyle karşı karşıyadırlar. Bu öyle bir savaş olasılığı nedeniyledir ki, 'zafer' getirse bile bu zaferin neye yarayacağı, bu zafere erişmek için ne yapılması gerekeceği hiç belli değildir. Generaller bile, karşı karşıya bulunulan bu savaş olasılığının ne getireceğini bilmemekte, bilememektedirler. Örneğin, Kore'de, çıkmaza saplanmanın nedeninin siyasal düzeyde tam bir 'irade felci' olduğu bilinmektedir. Yarbay Melvin B. Voorhees, General James Van Fleet ile yaptığı bir mülâkattan şunları aktarmaktadır: 'Muhabir : «General, bizim amaç ve hedefimiz nedir?» Van Fleet: «Bilmiyorum. Bunun cevabını üst makamların vermesi gerekir.» Muhabir: «General, zafer kazanıp kazanamayacağımızı, kazanacaksak bunun ne zaman olacağını bilebilecek durumda mıyız?» Van Fleet: «Bilmiyorum. Bildiğim, sadece şu ki, bizim üstümüzdeki makam sahiplerinden birinin buna bir cevap vermesi gerekiyor.» *Time* yazı kurulunun bir başyazısında bu konuda, 'Bu ifadeler Kore Savaşının son iki yılını özetlemektedir, denilmektedir.'[9] Bir zamanlar ulusları savaşa hazırlayan yöneticilerin savaştan zaferle çıkmak için hazırda çeşitli teorileri, düşmanın teslim olma isteğine karşı ileri sürecekleri koşulları olur; bunların bazılarını askerî yetkililer de savaşa girmeden önce öğrenmiş olurlardı. II. Dünya Savaşında Birleşik Devletlerin ekonomik ya da siyasal açıdan amaçları, belirli amaçlar olmaktan çıkmıştı. Fakat şiddet kullanımı ile zafere ulaşmak için hazırlanmış stratejik planlar yapılmış bulunuyordu. Bugün ise zaferle ilgili böyle şeyler yapılamaktadır. Şiddet kullanımına dayanan 'kitlesel

karşılıkta bulunma'* ne bir savaş planıdır, ne de zaferle ilgili bir hazırlık; sadece, şiddet görünümlü diplomatik -yani siyasal- bir davranıştan ve iki devlet arasındaki topyekün bir savaşın her iki ulusun da yok olması anlamına geleceği gerçeğinin kabülünden ibarettir. Durum bügün için şu noktaya varmıştır: Savaş tüm uluslar için yıkımdır; bu yıkımın korkusu sürdükçe, uluslar da savaştan uzak kalacak ve varlıklarını devam ettireceklerdir. Barış tarafların birbirinden korkmalarına; silâhlı korkunun yarattığı bir dengeye bağlı bulunmaktadır.

Burada Amerika Birleşik Devletlerinin dünya politikasına temel teşkil eden dış realitenin çeşitli tanımları üzerinde tartışmalara girişmek bana düşmez. Fakat ilgili ve yetkili kişilerin bu konuda yaptıkları açıklamalara bakmak bile, ortodoks askerî stratejilerin ve uzmanların dünyayı barışa kavuşturacak nitelikte kararların alınabilmesinde yeterli olmadıklarını anlamaya yetmektedir. Temel nitelikteki bütün kararlar; uluslararası politika ile, özellikle, savaş ve barışla ilgili kararlar, tarihin hiç bir döneminde görülmedik ölçüde karmaşık ve politik bir öz kazanmış bulunmaktadırlar. Bugün, NATO'nun on tümen mi, yoksa okuz tümen mi askeri olsun sorusu, askerî açıdan, Almanya'nın yeniden silâhlandırılması mı, silâhlandırılmaması mı gerekir sorusu kadar ilgisiz bir soru haline gelmiş bulunmaktadır. Topyekün yok olma gerçeği karşısında bu gibi sorular, askerî yönden bile, son derece önemsiz sorular durumuna gelmişlerdir. Günümüzde bunlar, Birleşik Devletlerin Avrupa uluslarını biraraya getirecek yetenekte olup olmadığıyla ilgili siyasal sorunlar durumuna gelmişlerdir.

Fakat, karar alma iktidar ve yetkisine sahip kişiler arasında dünyanın bugünkü realitesi hakkındaki yaygın askerî görüş ve değerlendirmeler karşısında, general ve amirallerin üst çevrelerdeki Amerikan seçkinleri arasına girmeleri haklı bulunabilecek yerinde ve gerçekci bir olgu sayılabilmektedir. Bunun nedeni, gerek Birleşik Devletlerin uluslararası politikadaki yeni yeri, gerekse uluslararası durumun kendisindeki yeni içerikler -her ikisinin de seçkinlerin gözündeki görünümüyle- seçkinlerin bakış açılarını değiştirmiş; dikkatleri başka noktalara odaklanmıştır. Was-

* Massive retaliation: «kitlevî mukabele-i bilmisil» karşılığında (ç. n.).

hington'da büyük general ve amirallerin komuta yetkilerinin genişlemesi, statülerinin yükselmesi seçkinlerin dikkatlerini odaklandırdıkları konulardaki bu değişimin bir sonucu; bir görünümünden başka bir şey değildir. Büyük ve çok önemli sonuçlar verebilecek nitelikteki kararlar gitgide daha çok uluslararası bir öz kazanmaktadırlar. Seçkinlerin çoğu için iç politikanın bugünkü öneminin, uluslararası hayatta devletin gücünü uygulayabilmek için iktidarda kalmaya yaramaktan ibaret olduğunu söylemek aşırı bir iddia sayılabilir. Fakat bunun belli oranda gerçekliği olduğu kabul ediliyorsa, iç politika alanında alınan önemli kararlardan pek çoğunun ülke dışı tehlikelere ve fırsatlara dayanarak, bunlar vesile edilerek haklı kılınmaya çalışıldığını da kabul etmek gerekecektir.

Diğer yandan, fazla tuhaf karşılanmaması gereken bir nokta da, üst general ve amirallerin iktidarlarının gitgide artmakta oluşu karşısında sivil yöneticilerin kuşku ve güvensizlik duymaya başlamalarıdır. Bu duygular yerine, sorumluluğunun bilincinde kimselere yakışacak şekilde, bu yetkililerin dünyamızın durumu ve uluslararası politika konularında salt askerî açıdan değil, ekonomik, siyasal ve hümanist açıdan bir yeni görüş getirmeleri daha yararlı olacaktır. Bu aşamaya varılırsa, sivil yönetimden yana olanların, uluslararası politika hakkında günün yaygın anlayışının hem sonucu hem de nedeni olan savaş beylerine karşı etkinliklerini artırmaları sağlanabilecektir.

5

Amerika'nın elindeki şiddet kullanımı araçları arttıkça ve bunların yönetimi gittikçe daha merkezî bir durum aldıkça her gün biraz daha fazla karmaşık bir nitelik kazanan bürokratik bir yapıyle karşı karşıya kalmamış bulunmaktadır. Bu bürokratik yapı bir yandan Asya'nın en uç yerlerine, bir yandan da Avrupa kıt'asının içlerine kadar uzanmakta, diğer yandan da stratejik hava kuvvetleri nedeniyle *Eurasia* [Avrupa - Asya] bölümünün kalbine kadar girmiş bulunmaktadır. Şiddet kullanımının yararlandığı araçlarda ve kurumlarda bu denli değişmeler olunca, Amerika'daki üst askerlerin düşüncelerinde ve durumlarında da değişimler olması gerekeceği açıktır.

Askerlerin ve ordunun Amerika'da kazandığı bu yeni

görünümün, eriştiği bu yeni büyüklüklerin en iyi sembolü Pentagon'un kendisidir.[1°] Bu dev büyüklükteki ve kireçtaşından yapılmış labirent gibi taş yığını binalar topluluğunda Amerikan ordusunun örgütlenmiş beyin takımı bulunmaktadır. Dünyanın en büyük resmî binası olan «Capitol» bile koskoca Pentagon'un beş parçasından* tekine sığacak durumdadır. Pentagon'un tek bir dış kenarının uzunluğu üç futbol sahası boyu kadardır. Koridorlarının toplam uzunluğu on yedi buçuk mili bulan; içinde 40,000 telefon; on beş mil uzunluğunda havalandırma tertibatı borusu bulunan Pentagon'da 31,300 görevli çalışmakta; üst görevlileri birbirlerine ve dünyaya bağlayan haberleşme hatlarının sayısı 2,100'ü aşmaktadır. Pentagon'da kimseye belli etmeden iş gören 170 emniyet subayı; 1,000 müstahdem; sadece yanan ampülleri değiştirmekle görevli dört elektrikçi; binadaki 4,000 saatin ayarından sorumlu dört saatçi çalışmaktadır. Alt yandaki girşine bakan yerde beş adet *hand ball* sahası ile dört adet *bowling* salonu bulunmakta; günde on ton kadar tasnif dışı [gizlilik derecesi olmayan] resmî kâğıt çöp olarak atılmakta; bu kâğıtlar yıllık 80,000 dolara toptan satışa çıkarılmış bulunmaktadır. Pentagon'un radyo - TV stüdyolarında her hafta ulusal çaptaki radyo ve TV yayınları için üç program hazırlanmaktadır. Pentagon'un haberleşme sistemi Washington, Tokyo, Berlin ve Londra gibi birbirinden uzak yerlerdeki kimselerle aynı anda dörtlü konuşmaların yapılabilmesini sağlayacak niteliktedir.

Bu resmî bina, mimarî özellikleri ile olduğu kadar içindeki insan kalabalığı ile de, içinden çıkılmız bir büyüklük olarak çağdaş savaşbeylerinin günlük yaşam ortamını meydana getirmektedir. Çağdaş savaşbeylerinin bu yeni günlük ortamlarında Kızılderililere yer kalmamıştır.

Askerî bürokrasinin başında Birleşik Devletler Başkanından ve onun atadağı Savunma Sekreterinden [Bakanından] ve yardımcılarından sonra, çelik levhalarla kaplı duvarların ardındaki odalarında askerî bir yöneticiler kurulu; Birleşik Genelkurmay Başkanları Kurulu bulunmaktadır.** Bunların altında ise her biri büyük büyük deniz, ka-

* Pentagon: Beş köşeli geometrik şekillere verilen addır (ç.n.).

** Amerikan silâhlı kuvvetlerinde kara, deniz ve hava kuvvetlerinin ayrı ayrı Genelkurmay Başkanları vardır. Bizdeki Ge-

ra ve hava kuvvetlerine komuta eden generaller ve amiraller ile, bu birliklerin faal kalmaları için gerekli olan ekonomik ve siyasal irtibat kademelerinin üst komutanları, ve ayrıca, halkla ilişkiler işine bakan üst komutanlar yer almaktadır.

Pearl Harbor'dan beri bir seri yasa ve direktiflerle silâhlı kuvvetlerin çeşitli servisleri arasında bir birlik kurmaya çalışılmıştır. Bu birlik sayesinde, sivil yönetimin üst kademe sorumlularının silâhlı kuvvetler üzerindeki denetim yetkilerinin daha kolay uygulanabileceği umulmuş, fakat bu konuda fazla bir başarı elde edilememiştir. Kendisinin ihmal edildiğinden sızlanan açık deniz donanma birlikleri başta olmak üzere, silâhlı kuvvetlerin her servisi Savunma Bakanını da aşarak Kongre önüne çıkabilmektedir. Hatta bir keresinde hava kuvvetleri, Bakanın aksi görüşte olmasına karşın, görüşünü Kongre'ye kabul ettirebilmiştir. 1949 yılında Hoover Komisyonunun hazırladığı bir raporda silâhlı kuvvetlerin merkezî bir otoriteden yoksun bulunduğu, bütçe mevzuatının yetersiz olduğu; bir 'takım' çalışması yapabilecek durumda olmayan silâhlı kuvvetlerde hazırlanan stratejik planlarla bilimsel araştırmalar arasında güçlü bir ilişki ve bağıntının kurulamadığı belirtilmiştir. 'Ulusal silâhlı kuvvetlerin yönetiminde merkezî bir otoritenin bulunmaması, kuruluş yasasının gereği rijit yapı, sorumlulukların bölünmüş olması nedeniyle sivil yönetim silâhlı kuvvetler üzerindeki denetim yetki ve görevini uygulayamamaktadır.'[11]

II. Dünya Savaşından bu yana, sivil ve asker üst yöneticeler arasında çok büyük değişmeler olmuş, fakat her iki alanda yönetici tipi temelde değişmemiştir.[12] Bakanlığa politikacı, general, şirket yöneticisi, iş uzlaşmazlığı alanında uzmanlaşmış hukukçular gibi kimseler gelmiştir. Bu dört bakandan sonra gelen bir ast yöneticilerin dördü de 'gerçek askerlerden' olmuştur.* Askerlerin açısından bakılacak

---

nelkurmay Başkanının karşılığı olarak da «Chairman of the Joint Chiefs of Staff» denmektedir.

* Kurmay Başkanları Ortak (müşterek) Başkanı [Genelkurmay Başkanı] Amiral Arthur W. Radford bir mühendisin oğluydu; Donanma Harekât Başkanı Amiral Robert B. Carney bir deniz komutanının oğluydu; Kara Kuvvetleri Kurmay Baş-

olursa, üst olarak gelecek kimsenin askerlerin alacakları kararlara karşı direnmeyen, aynı zamanda, Kongre'ye karşı da iyi bir kalkan görevi görecek bir sivil olması en iyi çözüm yoludur. Fakat bu her zaman böyle olmamıştır. Örneğin, son günlerde Donanma Bakanı 'siyasal tutum farkı' nedeniyle en üst mevkilerdeki bir amirali görevinden almıştır. Elbetteki bazen arada belli bir gerginlik çıkmakta, her iki taraftaki kimseler de bir dereceye kadar geçmişlerinin tutsağı olmaktadır.

Üst dereceden askerler arasında, kendi aralarında çeşitli ilişkiler kurmuş bulunan, ya da çeşitli sivil siyaset adamlarına ve kliklere bağlı çeşit çeşit kliklerin kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu durum çeşitli konulardaki gerginliklerin, Mac Arthur'un Doğu komutanlığı görevinden geri çekildiği günlerdeki gibi su üstüne çıkıp anlaşmazlıklara yol açması üzerine iyice görülür hale gelmektedir. O günlerde, Mac Arthur'un başını çektiği 'Önce Asya' görüşünü savunan kliğin yanısıra, Marshall'ın önderliğindeki 'Önce Avrupa' diyenlerin kurduğu klik güç kazanmış bulunuyordu. Eisenhower - Smith ikilisinin de bir grubu vardı, ama çok etkin olduğu halde, ordunun yönetimi bu grubun elinde değildi. Ordunun yönetimi en önemli grup olan Bradley Collins grubunun elindeydi.[15*] Diğer yandan, silâhlı kuvvetlerin 'muharip sınıflardan subayların' yönetiminde ve

---

kam General Matthew B. Ridgway bir subay çocuğuydu; ve Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Nathan F. Twining'in iki kardeşi de Annapolis'te okumuş deniz subaylarıydı.[13]

* Örneğin, 1953'te atanan Kurmay Başkanlarının hepsi de Pasifik'te yüksek komuta mevkilerinde bulunmuş askerlerdi. Bunların Asya'ya öncelik verdikleri ve atanmalarının Avrupa'ya öncelik veren Bradley, Colling, Vanderberg ve Fechteler gibi komutanların ikinci plana itilmesi anlamına geldiği ileri sürülmüştür. Bunların hava kuvvetlerinin stratejik değil, taktik yanına önem verdiklerine; hiç değilse basit ve salt 'büyük-bombacı' olmadıklarına inanılırdı. Sonunda, Pasifik filosu başkomutanı Amiral Radford 1949 bütçe müzakerelerinde B-36'lara karşı ünlü 'amiraller ayaklanmasını' başlatmıştır.[16]

gerçek anlamda profesyonel silâhlı kuvvetler' halinde kalmasını isteyenlerle, orduda yeni 'uzman' ve kurmay personelinin gitgide itibar kazanmasını olumlu karşılayanlar da iki ayrı grup meydana getiriyorlardı.[17]

Askerlerin ellerindeki iktidar arttıkça, belki bu kliklesme daha da artacak, gerginleşecek; hiç bir zaman tamamlanmamış bulunan 'birleştirmeye' karşın bu ayrılıklar daha da derinleşecektir. Askerler durumlarını koruyup sürdürmekten başka bir şey düşünemeyecek kadar azınlıkta olsalardı, o zaman kendi aralarında bölünmeyip birbirlerine destek olmaları gerekirdi. Oysa bugün askerler durumlarını korumak için değil, geliştirmek ve genişletmek için uğraşmaktadırlar.

Yirminci yüzyılın başlarında, milis sisteminden merkezileştirilmiş orduya geçilmiştir. Bugün ise silâh sistemleri öylesine gelişme göstermişlerdir ki, tüfek artık oyuncak sayılmaktadır. Yurttaşların silâh altına alınmaları katı ve merkezî bir kontrol altında çalışan disiplinli bir örgüt içinde olmakta; yasal sayılmayan şiddet kullanımı önlenmekte, baskı altında tutulmaktadır. Bu durumun sonucu olarak, askerî üst çevrelerin dışında kalanların askerî yönden ellerinde gerçek hiç bir güç ve iktidar bulunmamaktadır. Diğer yandan, halkın tamamı savaş olasılığıyle karşı karşıyadır: Asker olsun, sivil olsun hiç kimse savaşın dışında kalamamaktadır. Bunun anlamı, tüm yurttaşların, en üst mevkilerinde Washington'daki savaşbeylerinin yer aldığı bir hiyerarşi içinde disiplinli bir duruma girmiş bulunmalarıdır.

6

Modern çağın Amerikan general ve amiralleri bizzat silâh kullanmaya fırsat buluyorlarsa, bunu, Continental Motors Şirketi gibi büyük şirketlerin düzenledikleri ördek avı partilerine borçludurlar. Sigorta şirketlerinden biri «II. Dünya Savaşı ve Kore Savaşı yılları da içinde olmak üzere, üst subayları on beş yıllık sürelerle sigortalamaktan çekinmemiş... muharebe meydanlarında bulunan subaylardaki ölüm oranının tüm sanayideki ortalama ölüm oranından daha düşük bir oran olduğu anlaşılmıştır.»[18] Diğer yandan,

Tuğgeneral S.L.A. Marshall'ın yaptığı incelemeler de II. Dünya Savaşındaki muharebelerde düşman askeriyle karşı karşıya gelen askerlerde bile elindeki silâhın tetiğini çekenlerin yüzde 25'i aşmadığını ortaya koymuştur.[1]

Generaller ve amiraller yayılmak istenen «havanın» aksine, kendileri savaşabilecek kimseler olmayıp, daha çok, profesyonel yönetici durumuna gelmişlerdir. 1950'lerin yüksek rütbeli generallerinin üçte ikisi (1950) Harp Akademilerinde okumuş (1900'lerin ve 1950'lerin tüm amiralleri Deniz Akademisini bitirmişlerdir); çoğu I. Dünya Savaşında orduda hizmet görmüş; büyük kısmı, yirmilerin ve otuzların anti-militarist barış havasını teneffüs etmiş; ölüm ve savaş ticareti yapmak isteyenlere alet olmamayı başarmış kimselerdir. Bunların en parlakları ise, gene de tam bir asker gibi görünmesini beceren General Pershing benzerleriydi.*

I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasındaki yıllarda general ve amirallerin meslek hayatlarında önemli bir olay olmamıştır. Bu dönemde kendilerinden meslekleriyle ilgili becerilerini ortaya koymaları istenmediği için, yıllarca hasta yüzü görmemiş doktorlara dönmüşlerdi. Fakat generallerin generalliği, amirallerin amiralliği devam ediyordu. Belki bu nedenledir ki, aynı yıllar içinde büyük bir gelişme göstermişler; toplumda dikkati çekmemeyi, astlarının karşısında oldukları gibi görünmemeyi, «emrü kumanda zincirine» karşı gelinmesini hoş görmemeyi bu dönemde öğrenmişlerdir. Kendi üstleri bile onlara karşı kullanabilecek hiç bir şey bulamaz olmuşlardı. Yurt içinde ve yurt dışında görevli oldukları sırada kendi dar topluluklarında yaşarlar, dışardan kimselerle düşüp-kalkmazlar; yaşantılarında ulusun ekonomik ve siyasal hayatından etkilenmezlerdi. Sivil yöneticiler kendilerine fazla güvenmedikleri için, general ve amirallerin «politikaya karışmadıkları» farzedilirdi. Çoğu, böyle görünmekten hoşlanırdı da.

I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasında subayların ömrü bir-iki rütbe aşmakla geçerdi. Albay rütbesine

---

* General John Joseph Pershing (1860 — 1948), I. Dünya Savaşında Avrupa'daki Amerikan Seferî Kuvvetlerinin başkomutanıydı. (ç.n.)

gelinceye kadar kıdem esasına göre terfiler yıllar ve yıllar sürerdi. Bu rütbelerde bile, çoğu I. Dünya Savaşından beri orduda görev almış bulunan dört-beş bin subay vardı. Bu terfi bekleyen kalabalık yüzünden «yüzbaşılıktan kıdemli yüzbaşılığa yükselmek için bile yirmi iki yıl beklemek gerekirdi.» Kıdemli yüzbaşılığa erişen subayların çoğu, «yaşça, ellilikler arasına karışmış olurlardı.»[21]

İki savaş arası dönemin subayları sosyal hayatlarında da rütbelerine göre yaşar ve itibar görürlerdi. O günlerin subayları sivillerden olsun, meslektaşları askerlerden olsun, rütbelerine göre muamele beklerlerdi. Bu dönemi anlatan General George C. Marshall'ın karısı bir subay karısının şu sözlerini hiç unutamadığını belirtiyor: «Bu gibi çaylarda yüksek rütbeli subay karılarına çay değil, kahve ikram etmeniz gerekirdi. Çünkü kahve de çaydan daha üstündü.» Bayan Marshall tahsisatın yetersizliği yüzünden birliklerde atış talimlerinin bile kısıtlandığı güç yıllarda, o zamanlar albay olan kocasıyle birlikte yaşadıkları günleri anlatırken, «Moultrie garnizonundayken evimiz otel gibiydi. Bina, bolluk yıllarında Sahil Topçu Birlikleri tarafından yapılmış bir binaydı. Ama onarılmaya ihtiyacı olduğu anlaşılıyordu. Alt ve üst verandalara açılan Fransız biçimi 42 kapısı vardı. Verandalar binanın üç yanını dolanıyordu.» Ve Bayan Marshall kocasının general oluşunu şöyle anlatıyor: «Avluda, eski küçük Ford'umuzun yerine yepyeni ve güzel bir Packard duruyordu. O darlık yıllarında Packard marka bir otomobil olağanüstü bir şey olduğu için, kocam bile generalliğinden çok buna seviniyordu. Ben de mutluluktan uçuyordum.»[22]

Bir başka albay karısı ise subay eşleri arasındaki rütbe düzenini şöyle anlatıyor: «Kitap almak için bir komite kurulması söylendi mi, benim zayıf yanımı bildiği için, doktorun karısı adaylar arasına hemen benim ismimi yazdırırdı. Fakat albayın karısı toplantıda bulunan üst rütbeli hanımlardan üçünün ismini yazdırınca iş biterdi.» Aynı bayan yurt dışı görevlerde bulunan yüksek rütbeli askerlerin hayatını da şöyle anlatıyor: «Çin'de evimizde beş tane emir subayı vardı... Maaşlarda azaltma yapılması kıdemlilerden çok genç subaylara zarar verdi. Generallere hiç bir etkisi olmadı. Ordudaki kayıpların yüzde yetmiş beşi teğmenler, yüzbaşılar, assubay ve hemşirelerdendi.»[23] Üsteğmen

Eisenhower'in Mamie Doud'la karşılaşıp tanışması da bu iki savaş arası dönemde olmuştur. Bayan Eisenhower'in babası ise, otuzaltı yaşında, ailesini yazları Denver'de, kışları San Antonio'da yaşatacak kadar zengin biridir.

1953 yılında ise, «kırkbeş ya da elli yaşlarına gelmiş bir kariyer subayının sigorta parasının 50,000 dolara ulaşabildiği»[25] bildirilmektedir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki yıllarda deniz subaylarının yaşantısı ise şöyle dile getirilmektedir: «Yaz aylarında denize çıkmak... sarı sarı sırmalarla donanmak ve üst sınıftan zenginlere özgü bazı ayrıcalıklardan sonra kendinizi bir yerlere gelmiş hissediyorsunuz. Ayrıca birçok güzel şeyler öğreniyor... yılbaşında oda arkadaşınızın ailesini ziyaret için Philadelphia'ya gidiyor... genç bir deniz subayı olarak etraftan size itibar edildiğini görüyor... karşılaştığınız sivillere göre kendinizi gerçekten üstün gördüğünüz halde, bu duygunuzu açığa vurmanızın doğru olmayacağını sıkı sıkıya tembih eden hocalarınızın sözlerini hatırlayıp ona göre davranıyorsunuz.»[26]

Bütün bunlara karşın, Birleşik Devletlerde, Veblen'in ileri sürdüğü gibi, «Savaş onur verici bir şey sayıldığı için, savaşçılık gücünün ve başarısının onur verici bir şey sayıldığı»[27] genellikle doğru değildir. Aynı şekilde, gene Veblen'in ileri sürdüğü görüşün tersine, subayların çoğunun Veblen'in «işsiz sınıf» dediği sınıflardaki ailelerden geldiği de doğru değildir.* Bu durum kara ordusu için geçerli olduğu gibi, asıl deniz kuvvetleri için geçerlidir. Hava kuvvetleri bu tür gelişmeler bakımından henüz oldukça yenidir. Bir bütün olarak ele alındığında, kara kuvvetlerinde ve deniz kuvvet-

* «Ordumuzdaki subaylara verilen paranın dünyadaki diğer ülkelerdekine göre daha iyi bir para olduğu doğruysa da,» deniliyor 1903'de bir belgede, «askerlik mesleğine girmiş bu kimselere fazla bir para verildiği gene de söylenemez. Subaylarımızın içinde maaşlarının dışında bir gelir kaynağı olmayanlar, sadece aldıkları maaşla geçinmek durumundadır. Subaylarımızın yüzde altmışının, hatta daha çoğunun maaşlarının dışında bir gelirleri yoktur... En şanslı olanlar Birleşik Amerika'nın yurt dışı temsilciliklerine ataşemiliterliğe gidenleridir... Bu tür görevlere atanan subayların ya kendilerinin, ya da ailelerinden maaşlarından başka gelirleri vardır.»[28]

lerindeki üst rütbeli subayların büyük çoğunluğunun çok yüksek ya da çok düşük ailelerden değil de, üst-orta sınıf ailelerden geldikleri görülmektedir. Üst rütbeli subaylar içinde ancak çok küçük bir bölümün emekçi sınıfından geldiği anlaşılmaktadır. Çoğunluk serbest meslek sahibi işadamı, devlet memuru, çiftçi ve subay çocuğudur. Büyük çoğunluğu Protestanlığın Episcopalian ya da Presbyterian dallarındandır. Alt rütbelerle kıt'alarda çalışmış olanları azınlıktadır.[29]

Ve bugün çokları için II. Dünya Savaşı çok önemli bir dönem noktası olmuştur. II. Dünya Savaşının Amerika'da modern askerlik kariyerinin biçimlenişinde ve bu kariyerin elde edilip uygulandığı siyasal, toplumsal ve askerî ortamın meydana gelmesinde çok önemli etkileri olmuştur. İçlerinde genç olanları cephelerde alaylarda, tümenlerde görev alma olanağı bulmuşlar; bir anda güç ve iktidarlarının arttığını gören yaşlıcaları ise, yurt içinde ve yurt dışında en üst karargâhlara atanmışlardır.

7

Diğer kurumlarda üst mevkilerde bulunan kimselere oranla, profesyonel askerî kişiler için karakterin oluşumunda toplumsal köken ve ilk yetişme koşulları fazla bir önem taşımamaktadır. Günün birinde amiral ya da general olacak kimselerin bu yöndeki eğitimi çok erken yaşlarda başlatılmakta, bu terbiye çok derinlere işlemekte; diğer yandan, askerî okullara alınan gençlerin tüm hayatları buralarda geçmekte; yaşamlarına bu çevreler biçim vermektedir. Bu yeni çevrenin koşulları altına girdikten sonra, marangoz çocukları ile zengin çocukları arasında fark kalmamaya başlamaktadır.

Fakat bu noktada fazla ileri gitmemek gerektiği unutulmamalıdır. Amerikan toplumundaki seçkinler içinde en bürokratik nitelikte olanlar askerlerse de, bunlarda da, tıpkı diğer bürokrasilerde olduğu gibi, alt ve orta düzeylerden üst düzeylere çıkıldıkça bürokratik niteliğin azaldığı görülmektedir. Ne var ki, askerî meslekte ilerlemek ve yükselmek için izlenen yol incelendiğinde çok önemli bir özellik göze çarpmaktadır: Generaller ve amiraller meslek hayatlarının büyük kısmında önceden saptanmış ve tekbiçimli bir yol izle-

mektedirler. Meslek hayatında yükselmek için izlenmesi gereken bu standart yolun temelde dayandığı ilkelerini ve canalıcı noktalarını bilecek olursak, çeşitli meslek türleriyle ilgili ayrıntılı istatistiklerden de aynı konuda birçok şeyler öğrenmemiz kolaylaşacaktır.

Askerlik dünyası bu dünyanın profesyonel bir parçası olmayı kabul edebilenleri seçer ve biçimlendirir. Harbokullarına ya da Deniz ve Hava Akademilerine girişte birinci günden itibaren yapılan ilk iş öğrencinin askerî okula getirdiği sivil değerleri ve duyarlığı ortadan kaldırarak, kişiye mümkün olduğu kadar tamamen yeni bir karakter yapısı kazandırmaktır.

Bu, önceden kazanılan değer ve alışkanlıkların yıkılıp ortadan kaldırılması için girişilen çabalar yeni gelenlerde «kırgınlık» yaratmakta; yenilere orduda en düşük statüler verilmektedir. Kişinin, girdiği yeni dünyanın kendisinden istediği yeni bir benlik kazanabilmesi için, eski kişiliğini terk etmesine çalışılmaktadır. Bu amaçla, yeni gelenler eski sivil hayat çevrelerinden tecrit edilerek, kişinin askerî hayata uymaya önem vermesi; en kısa zamanda buna en yüksek değeri atfetmesi; dünyaya asker gözüyle bakması; askerliğin koşullarına ve hiyerarşisine uygun başarılar elde etmekten gurur duyması sağlanmak istenmektedir. Böylece, yeni gelenlerin kendi kendilerini değerlendirmelerinde bile arkadaşlarının ve üstlerinin onlara verecekleri değeri ölçü almaları istenmektedir. Kişinin asker olarak yüklendiği rol ve artık içinde kendisinin de yer aldığı askerlik dünyası yeni gelenlere ulusun en değerli ve onur verici görünümlerinden biri olarak tanıtılıp benimsetilmektedir. Bu yeni çevrede, askerî öğrenciye toplumsal hayata uymak için gerekli kurallar ve «adabı muaşeret» ilkeleri öğretilmekte; hatta, kızlarla ilişki kuracağı zaman, alt statü çevrelerinden kızlarla değil de, toplumun üst tabakalarından kızlarla yakınlık kurmaları telkin edilmekte; bu telkinlerde özel olduğu kadar, resmî yollardan da yararlanılmaktadır. Subaylığa hazırlanan kişiler, böylece, ulusun en üst tabakalarından biri olacaklarına inandırılarak, subayların üst tabakalara içtenlikle bağlı kimseler olmaları, kendilerine olan güvenlerini bile bu tabakalara karşı bağlılıklarına dayandırmaları sağlanmaktadır. Askerî okullarla bu «eğitim» anlayışı bakımından yarışabilecek okullar varsa, bunlar ancak metropolitan 400'lerin çocuklarının gittikle-

ri özel okullardır. Bu kanunda bunlar bile askerî okulların gerisinde kalmaktadır.[30]

Savaşbeyliğine giden yolun başlangıcı ise West Point ya da Annapolis'ten geçmektedir. Olağanüstü koşullarda subay kadrolarını artırmak gerektiğinde başka yerlerden ve başka türlü eğitim görerek gelenler de subaylığa alınmaktadır. Fakat bugün bile silâhlı kuvvetlerdeki seçkinlerin yetiştirildiği yerler gene West Point ile Annapolis'tir.[31] Günümüzdeki yüksek rütbeli generallerle amirallerin tümü ya West Point'de ya da Denizcilik Akademisinde okumuş; bundan gurur duyan kimselerdir. Bu denli ortak yaşantıdan; bunca yıl aynı karakterlerin ayıklandığı, aynı yeni karakterin kazandırıldığı okullarda okuduktan sonra, bu kimselerde aynı *kast*'ın üyeleri olmanın verdiği ortaklaşa duygulara sahip olma özelliğinin görülmesi de olağan karşılanmalıdır.

Askerler arasında görülen bu kast duygusu, İspanyol-Amerikan Savaşından bu yana, eskinin «adem-i merkeziyetçi» yerel milis sisteminin yerine geçen profesyonel subay topluluğun en önemli özelliği durumuna gelmiştir. Deniz kuvvetlerinden Albay L.M. Nulton şöyle yazmıştır: «Amacımız donanma, doktrinimiz sorumluluk, problemimiz ise askerî karakterin biçimlendirilmesidir.»[32] Bugünkü amirallerin Annapolis'te öğrenci oldukları günlerde Komutan Earle ise şunları söylemiştir: «Denizcilik Akademisinin disiplini, her toplulukta disiplinin örgütlü yaşantı anlamına geldiğini gösteren güzel bir örnektir. Disiplin doğru yaşamın önşartıdır, çünkü doğru yaşam olmazsa uygarlık da olmaz. Doğru yaşamasını bilmeyenlere doğru yaşamasını öğretmek; bu gibi yanlış yoldakilere doğru yola girmeleri için baskıda bulunmak gerekir. Bu tür insanlar için disiplinin sertlik ve ceza gibi görüneceği doğaldır. Fakat hiç kuşkusuz ki, bunun böyle olması doğru yolda olduğumuzu gösterecektir. Bu tür insanları, üyesi olmaya hak taşımadıkları topluma çekip uzaklaştıracak tiranca, sert ve insafsız bir tutum takınılacak olursa dünyamızın daha iyi, daha güzel bir dünya olacağı açıktır.»*

---

* Komutan devam ediyor: «Pazarları kiliseye herkesin gitmesi zorunludur... kilise herkese sadece tek bir insan olmayıp, dualarında ve ibadetinde bile donanmadaysa denizci arkadaşlarıyle, akademide ise okul arkadaşlarıyle birlikte ortak bir topluluğun üyesi olduğunu hatırlatacaktır...»[33]

Askerlerin dünyası, bu dünyaya girecek olanları dikkatle kendisi seçtiği, kişilerin önceki değerlerini değiştirdiği, kişiyi sivil toplumdan uzak tuttuğu, bireyin meslekte yükselmesini kendi ölçülerine göre düzenleyebildiği için bu dünyaya girmeyi kabul edenlere kendi damgasını vurmaktadır. Askerlik mesleği, herkesin belirli zamanlarda belirli işlerin başına geçip belirli rütbelere gelmesi nedeniyle, bireylerin benzer beceri ve duyarlıklar kazanmalarına yol açmaktadır. Askerlerin dünyasında bireyin geleceği bir üst makam sadece bir iş, bir meslek çerçevesi sayılmamalıdır. Üst makamlar, tüm disiplinli bir yaşamın geliştirip oluşturduğu total bir yaşam biçiminin somutlaşmış görünümüdür. İçinde yaşadığı ve karakterini, benliğini kazandığı bürokratik hiyerarşilerce özümsenmiş bulunan Amerikan subayları, çoğu kez, kendi dünyalarının dışında da bir dünya olduğunu unutmaktadırlar. Amerikan subayı toplumsal hayatın diğer kesimlerinden uzak tutulmuş biridir. Kendi içine kapalı bir eğitim sisteminin, belirli kuralların ve belirli görevlere gelmek için uyulması gereken koşulların ürünü olarak da, Amerikan subaylarının son derece birbirlerine benzedikleri görülmektedir.

Üst çevrelerdeki çeşitli kategoriden insanlara oranla, modern Amerikan toplumundaki yüksek rütbeli generaller ve amirallerin iç ve dış özellikleri bakımından birbirlerine çok benzedikleri görülmektedir. Dış özellikleri bakımından, John P. Marquand'ın gözlemlediği gibi,[34] üniformaları bile yüzlerindeki ifadenin [sivillerden] ayrı bir ifade olduğunu işaret etmektedir. Kararlılık gösteren çekilmiş ağızlar, kısılmış gözler ve belirli hiç bir şey okumaya imkân olmayan bakışlar. Yumuşak ve rahat yürüyüş yerine, gergin ve sert adımlar. İçsel yönden, aldıkları eğitimin başarısıyle orantılı olarak, tepkilerinde ve dünya görüşlerinde tekdüze bir benzerlik. Hiç de boşa söylenmemiş bir sözle, düşünceleri bile «askerce», ve kafaları da «asker kafası» denen cinsten. Bu, şu anlama gelmektedir: Belirli bir bürokratik eğitimden geçmiş olma; aynı esaslara göre ayrı okullara seçilmiş, aynı sıralarda okumuş, aynı hayatı yaşamış olmak. Diğer yandan, komuta zinciri içinde aynı emirlere aynı şekilde itaat etmeye alışmış olmak. Amerikan ordusundaki general ve amirallerde ortak bir dünya görüşü olduğu, bu kişilerin kendi açılarından «metafizik» bir şekilde yorumladıkları dünya olaylarını ve dünyanın durumunu kendilerine dünyanın askerî realitesi olarak

hep birlikte ve ortaklaşa temel almalarından da anlaşılmaktadır. Askerî konularda bile, kendi anlayış ve yorumlamalarından azıcık farklı düşecek olan «teoristlere» karşı güvensizlik duymak; bürokratik düşünce ve muhakemenin «düzenli» ve «somut» düşünme özelliğinin bir sonucu olmaktadır.

Amerikan general ve amirallerinin, çok değer verdikleri askerî hiyerarşi içinde yükselebilmiş, bu konuda başarı kazanabilmiş olmaları kendilerine olan güvenlerinin temelini teşkil etmektedir. Geldikleri bu mevkilerin sahip oldukları dokunulmazlık ise bu güvenlerini daha da artırmaktadır. Bu güvenlerini yitirecek bir durumda kalsalar ne yaparlardı? Kendi dar iş ve hayat alanlarında bilgili ve uzman olan bu kişiler için, disipline dayanan bu hayat tarzı değerli sayılabilecek tek hayat tarzı, hayat alanıdır. Bu hayat alanı içinde ekonomik bakımdan endişesiz, güvenlikli bir yaşam düzeyine erişmişlerdir. Bu nedenle de, derecelendirilmiş ayrıcalıklara ve özel haklara ve sahip oldukları kendi işlerinden başkasını istememektedirler. Amerikan generallerinin ve amirallerinin büyük çoğunluğu zenginlikten uzak kimselerdir. Fakat bunların alt ve orta-sınıf üyeleri gibi günlük ekmeğini düşünme durumunda oldukları da söylenemez. Çok iyi belirlenmiş «emir ve komuta zinciri» içinde düzenlenmiş bir dünyanın insanları oldukları için, toplumsal yaşamlarını da aynı biçimde görmek isteyen Amerikan generalleri ve amiralleri, toplumda herkesin belirli bir yeri olması ve herkesin bu yerine göre değerlendirilmesi, kıymet taşıması gerektiği görüşündedirler.

Yaşadıkları dünyada eşit haklara dayalı iki insanın fikir tartışması yapması yerine, daha çok, bir tarafın karşı tarafı bir şeye inandırıp ikna etmesi gerekmektedir: Bir taraf komut vermekte, diğer taraf itaat etmektedir. En önemli sorunlarda bile kararlar oylamalarla alınmamaktadır. Amerikan generallerinin ve amirallerinin yaşadıkları «asker dünyası», onların kendi kurumları hakkındaki görüş ve değerlendirmelerini olduğu kadar, toplumdaki diğer kurumlar hakkındaki görüş ve değerlendirmelerini de aynı yönde etkilemektedir. Amerikan generallerinin ve amirallerinin gözünde, toplumdaki ekonomik kurumlar askerî malların üretimine katkıları açısından önem taşıyan kurumlardır. Büyük şirketler ise, yeterince etkinlikle işletilip yönetilmeyen bir çeşit askerî kuruluşlardan ibarettir. Amerikan generallerine, Amerikan ami-

rallerine göre, ücretlerin sabit olması, işçi sendikalarına ise dikkatle çeki-düzen verilmesi gerekir. Siyasal partiler ve diğer siyasal kurumlar yolsuzluk yuvası, yararsız, disiplinsiz, can sıkıcı ve anlamsız şeylerdir.

II. Dünya Savaşından sonraki günlerde Amerikan toplumunda en önemli kararların alındığı mevkilere gelen Amerikan generallerinin ve amirallerinin belirli özellikleri kısaca bunlardır. Hemen bir noktayı belirtelim: Amerikan toplumunda generaller ve amirallerin bugün çok önemli mevkilere gelebilmeleri sırf kendi becerileriyle, hatta istekleriyle olmamış; sivil politikacıların çeşitli yetersizlikleri, anlayışsızlıkları ve başarısızlıkları bu duruma gelinmesini büyük ölçüde etkilemiştir. Gene belirtelim ki, C.S. Forester'in dediği gibi, kendilerine hazırlanıp uygulamaları için verilen siyasî kararları sadece uygulayacak ve hiç bir özel istek duymayacak kimseleri bulacağını sanmak, ancak fazlasıyle safdil sivil seçkinlerde rastlanabilecek bir özelliktir.[35] Tolstoy'un anlattığı savaş günlerinin eski generalleri-savaşın nedenini, niçinini gerçekten biliyormuş gibi görünüp etraflarında kendilerine karşı güven yaratırlardı - eski günlerdeki gibi yalın kalmamışlar, değişmişler; günümüzdeki Amerikan general ve amiralleri Tolstoy'un anlattığı günlere göre çok daha büyüyen savaş makinesini olduğu kadar, insanları da bildiklerini, tanıdıklarını ileri sürmeye başlamışlardır.

I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki meslek ve çalışma hayatlarının tersine, II. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki Amerikan general ve amiralleri terfi edebilmek ve bir gün önemli mevkilere gelebilmek için Pentagon'da çalışmak; buralarda ciddî bir sınavdan geçmek; yıllarca kendinden üst rütbeli yüksek mevki sahibi komutanların denetim ve gözetimi altında yaşamak; bir gün kendisi bu yüksek yerlere geldiği zaman da, karşılıklı olarak birbirlerinden üstün olduklarını göstermeye çalışacakları asker-sivil üst yöneticiler topluluğu içinde çalışmak zorundadır. Pentagon'da, ya da yakınında bir yerlerde görev almış olmak bile, bazen bir yarbayın bir ikinci çarkçının başına devlet kuşu konmasına yetmektedir. Koskoca bir makinenin küçücük bir çarkı olarak buralarda çalışmak, kişinin elinden tutacak birinin gözüne çarpmasını; önce kurmay heyetlerine alınmasını; sonra da ilerki yılda kendisine yükselmenin yolunu açacak olan komutanlık mevkiine getirilmesini sağlayabilmektedir. Ge-

orge C. Marshall'ın General Pershing'in gözüne girip yükselmesi böyle olmuştur. Forrest Sherman'ın General Nimitz'e; Lauris Norstad'ın General Hap Arnold'a; Gruenther'in General Eisenhower'e; Schuyler'in de General Gruenther'e kendini gösterip yükselmeleri böyle olmuştur.

İlerki günlerde, daha bugünden ast rütbeli denizcilerden çok amiralin; asteğmenden, teğmenden çok generalin doldurduğu Pentagon'da bu generaller, bu amiraller ne işle meşgul olacaklar ne yapacaklardır? Bir gün bütün bu generaller askerlere değil, o da arada sırada olmak üzere, sadece sekreter ordularına komuta etmeye mecbur kalacaklar gibi görünmektedir. Gerçekten de, bütün bu Amerikan general ve amiralleri kendilerinin yakın bir gelecekte, Pentagon'da bürolarda günlük gazetelerin, yazıların, gelen evrakların, giden evrakların başında oturmuş, ellerinde renk renk kalemler, «çok acele» olanlara bir kırmızı; «acele» olanlara yeşil, «acele olmayan» şeylere de sarı bir çizgi çeken memurlar olup-çıktığını göreceklerdir. Sayıları 232'yi bulan komitelerden komitelere koşturacaklar; raporları bile özetlettirip okumak zorunda kalacaklar; karar-alma yetkisindeki üstleri için bilgi hazırlayıp kendi görüşlerini arzedecekler ve bütün bunlarda üstlerinin gözüne girmeye, onlara kötü görünmemeye çalışacaklardır. Böyle bir hayat Amerikan generallerinin, Amerikan amirallerinin kendilerine mesleklerinde ve Pentagon'da görev alıp yavaş yavaş yükselmeye başladıkları yıllarda bile, daima, «filancanın tuttuğu adam... bir gün bir yerlere gelebilir» diye bakılmasına neden olacaktır. Diğer bütün bürokratik labirentlerde olduğu gibi, Pentagon'da çalışan amiral ve generaller de işlerinde «usulden ve kitaptan» ayrılmamaya dikkat edecekler; işi uzatmadan bir yazının en iyi ve en kısa şekilde nasıl yazılması gerektiğine önem verecekler; gözlerine kestirdikleri becerikli sekreterleri kendi dairelerine çekmeye çalışacaklar; yükseldikleri, bir yerlere geldikleri zamansa, karşıt kliği dengelemek için ikinci dereceden klikleri kendi saflarına nasıl katabileceklerini düşünmekten başka şeylerle fazla ilgilenmez olacaklardır. Bunların da üstünde yerlere gelmiş bulunan Amerikan generallerinin, Amerikan amirallerinin neler yaptıklarını, nasıl yaşadıklarını ise bundan sonraki bölümde ele alacağız.

9 ASKERLERİN NÜFUZU

Pearl Harbor'dan bu yana Amerikan ordusunda en üst mevkilere gelen kimselerin belirli derecede otonomi kazandıkları; siyasal ve ekonomik hayatta benzer yerlerde bulunan kimseler üzerinde bile büyük bir nüfuz kurabildikleri görülmektedir. Profesyonel askerlerden bazıları askerî görevlerinden de yararlanarak Amerikan toplum hayatının diğer üst mevkilerinde de kendilerine yer edinmişlerdir. Sadece asker olarak kalanlar bile, verdikleri enformasyonlarla, yaptıkları tavsiyelerle, vardıkları ve açıkladıkları yargılarıyle ulusun ekonomik, siyasal, eğitsel ve bilimsel sorunlarında yetki ve güç sahibi kimseler üzerinde nüfuz kurmuş bulunmaktadırlar. Üniformalıyken de, üniformaları çıkardıktan sonra da, Amerikan generalleri ve amiralleri daima halk tabakalarının fikir ve düşüncelerini önemsememe; toplumda görüş ayrılıklarına yol açan her sorunda, açıktan açığa, ya da kapalı kapıların ardında kendi ağırlıklarını hep aynı belirli tarafa koyma eğilimi göstermektedirler.

Çeşitli çevrelerce değişik açılardan düşünülüp değerlendirilen bu tür toplumsal sorunların çoğunda Amerikan generalleri, Amerikan amiralleri ya kendi bildiklerini yapmayı, ya da, işlerine gelmeyen, beğenmedikleri kararlarda bu kararları hasır altı etmeyi, bunlara uymamayı alışkanlık haline

getirmişlerdir. Bazı bu gibi durumlarda kendileri de açıkça taraflardan birine katılmış ve partiyi kaybetmişlerdir. Fakat bugün Amerikan tarihinde toplumun seçkinlerini oluşturan çeşitli gruplar içinde en güçlüsü durumuna gelmişler; günümüze kadar sivil yönetimin yetki alanı içinde bulunan toplumsal yaşantımızın birçok yanlarını kendi güdümleri altına almışlar; her zamandan ve herkesten fazla toplumsal ilişkiler kurmuşlar; ulusun sivil seçkinlerini de, basit halk tabakalarını da dünyanın sadece kendi gördükleri, anladıkları biçimde bir dünya olduğuna inandırmışlar; bugün, böyle bir ulusun yönetimini fiilen ellerine geçirmişlerdir. Oysa, Amerikan toplumunun tarihinden biliyoruz ki, daha dün denecek kadar yakın bir geçmişte bu kimseler toplumun seçkinleriyle ilişki kurmak olanaklarına fazla sahip olmayan; seçkinlerin karşısında çekingen davranan insanlardı. Bugün, toplumdaki seçkinlerin özkardeşleri olmuşlardır. Yarın, çok yakın bir gelecekte, seçkinlerin kardeşleri değil, «ağabeyleri» olabilecek duruma gelmişlerdir.

1

Amerikan toplumunda generallerin ve amirallerin ekonomik ve siyasal hayatla ilgili önemli kararların alınmasında yerleri ve yetkileri artmaktaysa da, bu kişiler kişiliklerini ve dünyaya bakış tarzlarını biçimlendirmiş bulunan askerî terbiyenin etkilerinden kendilerini kurtarabilmiş değillerdir. Oysa ki, general ve amirallerimizin meslek hayatlarında yükselmeleri, başarı kazanmaları bugün yeni, ve eski günlerdekinden farklı koşullara bağlı bulunmaktadır. Amerikan toplumundaki general ve amirallere yakından bakıldığında, kiminin şirket yöneticilerine, kiminin de, alışılmış asker görüntüsünden çok, garip de olsa, bir çeşit politikacıya benzediği; hem de, beklenmedik ölçüde benzediği görülmektedir.

Gerçekten, çok kimseye göre, askerleri ve askerî sorunları bilmeyen ve etrafını çeviren general ve amirallerin sözünden dışarıya çıkamayan sivilden gelme birine oranla askerden gelip de Savunma Bakanı olan kimseler fiilen icraatlarıyle daha «sivil» birer bakan olmaktadırlar. Diğer yandan, gene çoklarının söylediklerine bakılırsa, siyaset hayatına atılan eski generaller ve amirallerimiz kararlı ve hak bildi-

ğinden şaşmayan insanlardan beklenebileceği gibi, alışılmışın dışında, yeni siyaset anlayışlarından çekinmekte; yakınlık duyabildikleri, yaklaşabildikleri siyasal anlayışa uygun siyaset izleyen bir siyasal kuruluşa girdiklerinde bile sivil siyaset dünyasında amaçsız, güçsüz, yeteneksiz kişileri olmaktan ileri gidememektedirler.[1]

Diğer yandan, unutulmamalıdır ki, aynı kişiler, gördükleri askerî eğitimin kazandırdığı kendine güven duygusunun etkisiyle, ordudan ayrılıp ekonomik alana, ya da siyaset hayatına atılınca, askerlikteki gibi, başarılı olacaklarını sanmaktadırlar. Ekonomik alana, ya da siyaset hayatına atılan askerler de, tıpkı diğer insanlar gibi, dostlarının, arkadaşlarının tavsiye ve moral desteğine açık kimselerdir. Toplumdan oldukça tecritlenmiş bir ortamdan geldikleri için, bu dostları, arkadaşları da çoğunlukla asker kişiler arasından olmaktadır. Fakat birey olarak Amerikan generallerinin, Amerikan amirallerinin özellik ve nitelikleri ne olursa olsun, şurası bir gerçektir ki, ulusal politika konusunda en çok bilenlerin üst askerler olması akla yakın görünmektedir : Toplumda hiç bir başka grup askerler kadar kendi içlerinde tutarlı değildir; hiç bir başka grup askerler kadar eşgüdümlenmiş bir ekonomiyle, siyasetle ve askerlikle ilgili bilgilerle donatılmış değildir. Toplumda başka hiç bir grup, askerler kadar karar-alma tecrübesine sahip değildir; hiç bir grup askerler kadar, başka toplumsal grupların beceri ve bilgilerinden yararlanma, benimseme, olmazsa, bu kişileri kendi işleri için istihdam etme olanağına sahip değildir; ve son olarak, toplumda hiç bir grup, dünyada olup-bitenleri günü gününe haber alıp öğrenebilme bakımından, üst mevkilerdeki askerler kadar kolaylıklara sahip değildir. Ayrıca, ekonomik ve siyasal realitenin askerlerce yapılan tanımının sivil politikacıların bile çoğunluğu tarafından benimsenip kabul edilmiş olması da Amerikan generallerinin, Amerikan amirallerinin askerliğin dışında, örneğin, siyasette de başarılı olabilecekleri yolundaki inançlarını güçlendirmekte; bu işi hiç değilse, toplumun üst çevrelerinde başarıyle yapabileceklerini sanmalarına yol açmaktadır.

Yüksek mevkilerde bulunan askerlerin «politikleşmeleri» ise son on beş yıldan beri süren ve karmaşık bir oluşumdur. Bazıları profesyonel asker olduklarını düşünerek, etraflarında askerî nitelik taşıyan şeylerin artmasını -kişisel, ku-

rumsal ve ideolojik- açıdan kendileri için olumlu gelişmeler saymaktadırlar. Bürokrat yanları ağır basan diğer bazıları, kendi dünyalarının yayılıp genişlemesini istemektedirler. İktidar sahibi kimseler olmaktan zevk duyanlar ise, ya apaçık ve hiç çekinmeden ellerindeki iktidarı kullanmakta, ya da diğer bazılarının yaptığı gibi, bu iktidarlarını daha zekice yollardan ve dolaylı olarak kullanıp toplumda gerekli gördükleri alanlarda nüfuz kurmaktadırlar. Fakat bütün bunlara karşın, tüm askerlerin bu tür amaçlar güttükleri; bu tür ihtiraslar taşıdıkları; bu nedenle politikleştikleri sanılmamalıdır.* Çünkü, yüksek mevkilerde bulunan Amerikan generalleri, Amerikan amiralleri siyasal iktidar sahibi olmayı istemeseler bile, doğası ve niteliği gereği politik bir öz taşıyan iktidarın, sivil yönetimdeki yetkililerin beceriksizlikleri, yetersizlikleri ve çapsızlıkları yüzünden üst dereceden askerlerin eline geçmiş bulunması bu durumu zorunlu kılmıştır. Profesyonel askerler, işlerinin bir niteliği olarak, siyasal iktidar denen şeyden uzak kalamamakta; bunun böyle olması iktidara sahip olmak için özel bir istek ve ihtiras taşımalarına bağlı bulunmamaktadır.

Parti politikacılarının açısından ise, iyi yetişmiş bir general ya da amiral partinin izlediği siyasete «meşruiyet» kazandırmak için çok yararlı olmakta; böyle birini kullanarak partinin izlediği siyasete «siyaset üstü» bir siyaset niteliği kazandırmak, tartışma konusu olmaktan çıkarmak kolaylaşmaktadır. Dulles'ın General Eisenhower'i desteklerken söylediği gibi, 'çok önemli kararların alınmasında yardımcı olabilecek kapasitede kimseleri arayıp bulmak hükümetler için de bir ihtiyaç olmaktadır.'[3]

---

* 'Her askere, yöneticilik mevkilerine gelmeden önce, West Point'e girdiği günden başlayıp öldüğünde Arlington Mezarlığına gömülmeyi hakedeceği güne kadar, siyasal nitelikte hiç bir karar almaya kalkışmaması; kendi sorumluluğu ile sivil yöneticilerin sorumluluğu arasında kesin bir sınır çizmeyi unutmaması sıkı sıkıya tembih edilir, söylenir. Amiral Leahy şunları yazıyor: «Başkanlık seçimi için yapılan seçim kampanyalarının o kadar yabancısıydım ki, bu konuda siyasal bir tercihde bile bulunamıyordum. Bununla ilgili olarak bir keresinde Başkan (F.D.R.) bana, 'Bill, siyaset bakımından Orta Çağdan kalmış birine benziyorsun' diye takılmıştı.»'[2]

Devlet yönetimindeki sorumlu kimseler açısından da, bu tür askerden gelme kimseler yöneticilik becerilerine sahip olan, aynı zamanda herhangi bir özel çıkar grubu ile açık bir bağlantısı bulunmayan kimseler oldukları için, yararlı görünmektedirler. Amerikan kamu yönetiminde gerçek anlamda kamu görevlisi [memur] olmak üzere seçilip eğitilmiş bir devlet memurları tabakası bulunmadığı için,* askerden gelme kimselere bu alanda da itibar edilmektedir.

Politikacılar, «uzmandır» diyerek uydurma bir mazeretin arkasına saklanıp, birçok siyasal kararların alınmasında askerlerle eşit durumda iki taraf olarak tartışmaya girişmekten çekinmişler; kamu yönetiminde bulunan yüksek memurlar ise, Amerikan devlet geleneğinde sağlam bir devlet memuriyeti sistemi kurmayı becerememişlerdir. Bu iki konuda sivillerin gösterdiği beceriksizlik ve düşüncesizlikdir ki, üst mevkilerde bulunan askerlerin etkinliklerinin ve iktidarlarının devamlı olarak artmasına yol açmıştır. Bu tür nedenler yüzünden, temelde hiç biri siyasal atanmalarla gelmeyen, hiç biri siyasal bir sorumluluk taşımayan askerî seçkinler en önemli siyasal kararların alındığı kurullara kadar girebilmişlerdir. Bunun en önemli nedeni, sivil hükümetlerin gösterdikleri beceriksizlikler ve sivil politikacıların çapsızlığı olmuştur.

Amerikan generalleri, Amerikan amiralleri -isteyerek de gelseler, istemeyerek de gelseler; hatta geldikleri yerlere nerelere geldiklerini anlamadan da gelmiş olsalar- siyaset arenasına geldikleri andan itibaren çeşitli yönden eleştirilerle karşılaşmışlar; diğer politikacılar gibi, çeşitli eleştiri ve saldırılara hedef teşkil etmeye başlamışlardır. Hatta politikaya açık ve görülür biçimde karışmamaya dikkat etseler bile, kendilerine karşı siyasal eleştirilerde bulunulmasını önleyememektedirler. Amerikan toplumsal hayatında sivillerin askerlere karşı gösterdikleri güvensizlik nedeniyle, askerler siyasal yönden haksız sayılacak derece kötü muamelelerle de karşılaşmışlardır. Fakat bugün durum bunu da aşmıştır. 1953 yılında Senatör McCarthy, yazar Hanson Baldwin'in belirttiği gibi, «Kara Kuvvetleri Komutanı kendisiymiş gibi davranmaya başlamış... sırf yasal üstlerinin emirlerini dinlemekten başka suçu olmayan birçok general

* Bakınız: ON: Siyasal Direktuvar.

ve amirali; uzun yıllar sadakatla devlete hizmet etmiş bu kimseleri suçlamaya başlamıştır.»[4] Böylece, Senatör McCarthy, ordunun emir ve komuta zincirinin içinde bir yer kapmaya kalkışmıştır. Yüksek mevkilerde bulunan amiraller, generaller McCarthy'nin haksız eleştiri ve suçlamaları yüzünden Dışişleri Bakanlığının kamu oyu önünde küçük düştüğünü ve Dışişleri Bakanlığı personelinde moral diye bir şey kalmadığını gördükleri için, aynı şeylerin kendi başlarına da gelmesinden korkmuşlardır. Yüksek mevkilerde bulunan amiral ve generallerimiz ekonomik sorunları etkileyecek kararlar bile alabilecek iktidarda oldukları, devletin yıllık bütçelerinin büyük kısmı Silâhlı Kuvvetlere gittiği için; kendilerine yüzyüze geldiğinde yaltaklanan, arkadan ise herkese karşı olur-olmaz sözlerle askerleri eleştirip suçlamaktan çekinmeyen yeni sivil yöneticilerden kuşkulanmaya başlamışlardır. Bu yüksek mevkilerde bulunan general ve amirallerin yaptıkları «yanlışlıkları» ısıtıp ısıtıp yeniden ortaya koyup istismar etmek isteyenler; hatta aynı şeyi, gerçekte yapılmamış yanlışlıklar 'icat edip yaratarak' gerçekleştirmek isteyen demagog kimseler de askerler arasında korkuya sebeb olmuştur.

Orduya politikanın girdiği ölçüde, ordu da politikaya girmek zorunda kalmaktadır. Askerlerin, sivil yönetimin sorumluları tarafından yapılan beceriksizliklerin, gösterilen çapsızlıkların nedeniyle siyasete karıştıkları nasıl bir gerçekse, aynı şekilde, askerlerin aldıkları askerî nitelikteki kararların sivil politikacılar tarafından eleştirilmesinin de askerin politikaya girmesine yol açtığı gerçektir.

Olup-bitenleri çoğu kere tam anlayamayan, diğer yandan da kendilerinin «uzman» olduğuna inanan ve komuta etme alışkanlığında olan Amerikan general ve amiralleri kendilerine yöneltilen eleştirileri genellikle çok rijit bir şekilde karşılamaktadırlar. Ordu talimnamelerinin arasında «Senatörlerle Mücadelenin Kazanılması» diye bir talimnamenin olmayışı da bu durumlarını güçleştirmektedir. Bu konuda iki yol izlendiği görülmektedir: Birincisi, hele savaş günlerinde bulunuluyorsa, hiç bir siyasal soru sorulmasına olanak bırakmadan bir genel emir yayınlamak ve emre itaat edilmesini istemektir. Bu yol, askerin sivillerden uzak kalmasını, yaptığını askerce yapıp kendini küçük düşürmemesini sağlamaktadır. İkinci yol siyasete karışmayı, si-

yasilerle klasik ittifaklar kurmayı ve yürütme organının üst mevkilerinde bulunmalarının sağladığı diğer yollardan yararlanmayı öngörmektedir. Bunun nedeni, general ve amirallerin asker kaldıkları sürece, içlerinden bazıları yapsa bile, politikaya partili politikacılar gibi açık ve görünür şekilde karışamamalarıdır. Çoğunluğu politikaya perde arkasından karışmayı daha yararlı gördüğü için, politikacı, asker, kongre üyesi, büyük şirketlerin yöneticileri ve siyasal üst yöneticiler gibi kimselerle çok üst düzeyde «pro-militer» kuruluşlar içinde birleşip iş yapmayı yeğlemektedirler.

Bir nokta hemen belirtilmelidir: Öğrenimleri, yetişme ve yaşam biçimleri nedeniyle dünya realitesini asker gözüyle gören ve sivil diplomasinin beceriksizliği yüzünden bundan endişe duyan general ve amirallerin bütün bu işleri ülkelerine olan sevgilerinden yapmaları olasılığı da vardır. Kendilerine bu konuda büyük görevler düştüğüne, bunu yapabileceklerine inananlarının, siyasal yanı bulunmayan salt askerî teknisyenler olarak kalmayı kabullenemedikleri görülmektedir. Fakat buna karşın, çoğu asker olarak ve siyasetin üstünde kalmayı yeğlemektedir.

Amerikan toplumunda yüksek mevkilerdeki general ve amirallerin siyasal hayat karşısındaki durumlarını, toplumdaki iktidar seçkinleri arasındaki nüfuzlu yerlerini anlamak için, yukarda belirtilen özel koşullar gözden uzak tutulmamalıdır. Bugünlere kadar askerlerin, düpedüz, siyasilerin bir aracı olduğuna inanılmıştır. Fakat askerlerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar, giderek, askerin siyasal nitelikte kararlar almasına yol açmıştır. Elbette ki, bu tür siyasal nitelikteki kararlar karşısında sivillerin bunları «askerî gereksinmeler» sayıp susmaları, sivil yönetime düşen karar alma yetkisinin değilse bile, bu konudaki sorumluluğun askerlerin eline terk edilmesine yol açmıştır. Fakat günümüzde sivil seçkinlerin de sımsıkı sarılıp tutundukları 'askerî metafizik' kabul edildiğinde, tanımı gereği, bu «ihtiyaç» normalle aynı olmakta; savaş, zamanımızın normal durumu sayılmaya başlamaktadır.

2

Birleşik Devletler büyük bir dünya devleti durumuna gelip, ordu gitgide daha büyük bir kuruluş niteliği kazan-

dıkça yüksek mevkilerdeki askerler de dolaysız bir şekilde diplomatik ve siyasal çevrelere girmek durumunda kalmışlardır. Amerikan generalleri içinde asker kaldığı süre içinde bile politik hayata bütün gelmiş-geçmiş general ve amirallerden çok daha fazla karışmış biri olan General Mark Clark 'kendisinin «aşılanıp, tomurcuklanma sistemi» dediği bir askerle bir siyasinin birlikte çalışması sistemine' inanmakta; eskiden, çoğu Amerikan generali siyasetten söz edildiğinde, «Canı cehenneme, politikadan daha sonra konuşuruz,» demekteydi. Fakat bugün asker için böyle diyebilmek olanağı kalmamıştır'.[5]

1942 yılında General Clark Kuzey Afrika'da Darlan ve Giraud ile çalışmış; daha sonra İtalya'da Sekizinci Orduya Komutan olmuş; ardından Avusturya işgal kuvvetleri komutanlığına getirilmiş; en sonra da, yeni Japonya'da A.B.D. Komutanı ve Kore'de B.M. Kuvvetleri Komutanı olmuştur. General George C. Marshall, Başkanın Çin'deki şahsî temsilcisi olduktan sonra Dışişleri Bakanlığına getirilmiş (1947 - 49), daha sonra Savunma Bakanı olmuştur (1950 - 51). Amiral Alan G. Kirk 1940'ların sonlarına doğru, önce Belçika'ya Büyükelçi atanmış, sonradan Sovyetler Birliğine Büyükelçi olarak gönderilmiştir. 1947'de işgal edilen topraklarla ilgili konularda Dışişleri Bakan Yardımcısı olan Tümgeneral John H. Hildring, 'Almanya, Avusturya, Japonya ve Kore'de izlenen politikanın uygulanmasından sorumlu askerî komutanla dolaysız görev ilişkileri kurmuştur.'[6] Tuğgeneral Frank T. Hines, Panama'ya Büyükelçi olmuş; Korgeneral Walter Bedell Smith, Sovyetler Birliğine Büyükelçi olarak gitmiştir. General Smith daha sonra (1950 — 53) CIA'ya başkan olmuş, en sonra da Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlığına getirilmiştir. General Lucius D. Clay işgal komutanı olarak Almanya'da; General MacArthur ise Japonya'da görev almışlardır. 1954 yılında Hindi-Çini'de 'bir dereceye kadar nizamı tesis etmek' için de bir diplomat değil, fakat eski Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanlarından General J. Lawton görevlendirilmiş; kendi deyişiyle, «Güneydoğu Asya ve hür dünya için temel siyasal ve ekonomik önem taşıyan» bu bölgede işleri hal yoluna koyma görevi bu generale verilmiştir.[7]

Bunlardan ayrı olarak, ister üniformalı isterse üniformasız yüksek rütbeli askerlerin Amerika'da siyasal tartışmalarda taraf oldukları da görülmektedir. Sivil yönetimin al-

dığı kararlar üzerinde askerlerin yersiz etkilerde bulunduğu şeklindeki eleştirilere en sert karşılıkları veren General Omar Bradley, Kongre komitelerinin ve kamu kuruluşlarının önüne çıkıp konuşmaktan; sadece askerî nitelikteki kararları değil, fakat ekonomik ve siyasal nitelikteki kararları da savunmayı üzerine almaktan çekinmemiştir. General Marshall, Filistin'e göçün desteklenmesini ve Filistin'in bir gün Yahudi vatanı yapılmasını öngören Wagner-Taft Kararına karşı çıkmıştır.[8] General Bradley, Vanderberg ve Collins ile birlikte General Marshall da Kongredeki komitelerin önünde Truman yönetimini, Truman'ın Uzak - Doğu politikasını eleştiren Cumhuriyetçilere karşı savunmuş; General MacArthur'ün Uzak - Doğu komutanlığından geri çekilmesini desteklemiştir.

General Bradley 1952 Başkanlık seçim kampanyasında da sayısız denecek kadar konuşmalar yapmış ve bu konuşmalar Senatör Taft ile Hanson Baldwin başta olmak üzere birçokları tarafından siyasal nitelikte bulunmuşlardır. 'Bu konuşma' diye yazıyor Hanson Baldwin, 'General Bradley ile Birleşik Kurmay Başkanlarının hiç girmemeleri gereken siyasal tartışmalara sürüklenmelerini tamamlamış bulunuyor.'[9] Birleşik Kurmay Başkanlarını siyasal yöneticilerin kontrolü altına girmek ve görevleri olan askerî konularda uzmanlık etmek işinin sınırlarını aşmakla suçlayan Senatör Taft ise, General Albert Wedemeyer ve General MacArthur tarafından desteklenmekteydi. Bir başka general, Bonner Fellers ise Cumhuriyetçi Parti Ulusal Komitesine üye olmuştu.

1952 yılında Başkanlık seçimi kampanyalarında, *A.B.D. Silâhlı Kuvvetler Tüzüğü 600 - 610'u* açıkca çiğnemekten çekinmeyen General MacArthur yaptığı bir konuşmada, seçimle işbaşına gelmiş bulunan hükümetin izlediği politikayı sert bir biçimde eleştirmiş, Cumhuriyetçi Partinin Başkan aday adayını seçmek için düzenlenen toplantıda ise Başkanlık adayı olmak istediğini açıklamıştır. Fakat aynı günlerde, gene MacArthur gibi üniformasını üzerinde taşımaya devam eden General Eisenhower bu konuda daha başarılı olmuş ve geniş bir çevrenin desteğini sağlamıştır. Diğer yandan, bu generallerin her birinin ve izledikleri politikaların da birçok başka generaller ve üst subaylar tarafından desteklendiğini belirtmek gerekir. Böylece, açıkca general-

ler de Cumhuriyetçi ve Demokratik Parti taraftarı diye ikiye ayrılmışlardır. Aynı şekilde, general ve üst subaylar arasından bazılarının belirli Senatörlere -örneğin McCarthy'ye- taraftar oldukları, ya da karşı çıktıkları; asker olarak bunu saklayanlar kadar, açıkça ne düşündüğünü söyleyenlerin de bulunduğu görülmüştür.

1954 yılında emekli Tuğgeneral George E. Stratemeyer ile emekli Kurmay Başkanı Amiral John G. Crommelin'in başını çektikleri kalabalık bir generaller ve amiraller topluluğu Senatör McCarthy'nin hazırlayıp vermek istediği bir dilekçeye on milyon imza toplamak için açılan imza kampanyasında listenin en başına kendi imzalarını koydurmuşlardır.[10] Bütün bunların, Eski Asker MacArthur'ün, «Biz askerler, ne zaman ve nerede olursak olalım, bize yapmamız söylenen şeyleri yaptık ve yapacağız. Fakat ulusumuzun varlığını korumasını istiyorsak, devlet adamlarımızın barışı korumakta başarı gösteremedikleri gün askerlere güvenmemiz şarttır,» (1953) -'Silâhlı Kuvvetlerimiz üyeleri arasında yeni bir tutumun belirdiğini; bazılarının, korumak için yemin etikleri Anayasaya ve ülkeye değil de, devletin Yürütme Organına sadakat ve bağlılık göstermeye öncelik vermeye başladıklarını görüyorum. Bu, şimdiye kadar alışık olmadığımız, çok tehlikeli bir şeydir. Hiç bir şey bundan daha tehlikeli olamaz,' (1951)[11] gibi sözlerinin yankılarının henüz kulaklardan silindiği 1954 yılında olması ilginçtir.

Fakat açıktan açığa siyasal hayatta yer almaya kalkışanlara, özel danışmanlık yapanlara, kamu oyu karşısında çekinmeden siyasal konularda konuşanlara oranla çok daha önemli, kavranması çok daha güç bir başka yoldan da askerler sivil yönetim üzerinde etkide bulunabilmektedirler: Yüksek mevkilerde bulunan askerler toplumdaki diğer siyasal ve ekonomik seçkinlerle birlikte, kamu oyunun büyük kesimi tarafından, eskiden askerlerin ilgi ve yetki alanının dışında kaldığına inanılan birçok konuda bugün uzman ve yetkili kişi sayılmaya başlamışlardır.

1940'ların başından itibaren Kongre de, askerlere karşı gösterdiği geleneksel güvensizliği terkederek, bir çeşit 'dostça ve güven dolu boyun eğme' sayılabilecek yeni bir tutum takınmaya başlamıştır. Kongre'ye ifade vermek için davet edilen tanıklar içinde -J. Edgar Hoover hariç- hiç

kimseye askerlere gösterilen saygı gösterilmemiştir. 'Gerek yaptıklarında, gerekse yapmaması istendiği için yapmadıklarında,' deniliyor bir hükümet raporunda, 'savaş döneminde Kongre devamlı olarak Genelkurmaydan gelen istek ve önerilere uygun hareket etmiştir.'[12] Koalisyon stratejisi içinde karar alanlar Başkan ve Bakanlar olmuşsa da, gerçekte, bu kararlar askerlerin onayladığı ya da önerdiği esaslara göre alınmışlardır.

Anayasaya göre, Kongre ulusun silâhlı kuvvetlerini yönetmekle sorumlu organdır. II. Dünya Savaşından önceki günlerde Kongre'deki politikacılar askerî konuları askerlerle konuşup tartışırlar; askerlere ait sorunlarda gerekli kararları alırlar; stratejik, hatta taktik pek çok konuları politikacılarla askerler birlikte görüşürlerdi. II. Dünya Savaşı günlerinde ise Kongre üyeleri Manhattan Projesi gibi büyük projeleri bile, bu projenin millî savunma bütçesindeki yeri hakkında en küçük bir bilgileri olmaksızın 'oylamışlar;' bir söylentiye göre, Senatör Truman ortada büyük bir işin tezgâhlanmakta olduğunu hissettiğinden soru soracak gibi olmuş, fakat Savunma Bakanının tek bir sözü üzerine soru sormaktan caymıştır. Savaştan sonra ise, Kongrenin askerî sorunlar hakkında gerçekten bilgi edinme olanakları hepten ortadan kalkmış; bu işlerden anlayamayacak, bu işlere vakit ayıramayacak durumda kalmıştır. Dokunulmazlıklarına ve uzmanlıklarına dayanarak, bu dönemde askerler, temel ekonomik ve siyasal sorunlara ilişkin olarak alınan önemli kararlarda bile gitgide daha büyük bir siyasal rol elde etmeye başlamışlardır. Ve tekrar belirtelim ki, bunun böyle olmasında askerlerin kötü niyetinden çok, Kongre'nin örgütlenmesi ve üyelerinin kişilikleri nedeniyle, sivil politikacıların gösterdikleri beceriksizliğin ve çapsızlığın etkileri olmuştur.[13]

3

Amerikan toplumunda generallerin, amirallerin ve üst mevkilerde bulunan bu askerlerin savundukları görüşlerin en geniş ölçüde etkilediği alan dış politika ve uluslararası ilişkilerdir. Bu iki alanda askerlerle bazı diğer güçler birleşmekte; sivillere özgü bir sanat olan diplomasiyi ve ayrı

bir uzmanlık sahibi olan diplomatları etkisiz kılmak, gözden düşürmek için işbirliği yapmaktadırlar. Amerikan toplumundaki bu olay, uluslararası ilişkilerle ilgili sorunların ve en önemli ulusal sorunların en can alıcı noktaları haline geldiği ve önemli her kararın uluslararası ilişkilerden etkilenmeye başladığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Sivil yöneticilerin, seçkinlerin de dünya olaylarını ve dış dünyayı askerlerimizin ileri sürdükleri metafiziklere göre düşünüp değerlendirmeye başlamalarından sonra, bildiğimiz ya da tasarladığımız sivil diplomatların üst çevrelerde fazla bir etkinlikleri kalmamıştır.

Bir zamanlar savaş askerlerin, uluslararası ilişkiler de diplomatların işi sayılırdı. Fakat günümüzde savaş total ve devamlı bir iş niteliği kazanmış; eskiden kralların zevkli sporu sayılan savaş bugün ulusların zorunlu ve en belâlı uğraşı haline gelmiş; uluslararasında vaktiyle geçerli olan diplomatik onur kurallarını kimseler dinlemez olmuştur. Günümüzde, artık, ciddî olan barış değil, savaştır. Uluslar için başka uluslar ya dost, ya da düşman haline gelmiş: Düşman kavramının anlamı bile mekanikleşmiş, kitleselleşmiş, düşmanı düşman saymak için insanın içinde hissedilmesi gereken düşmanlık duygularına bile gerek kalmamıştır. Uluslararasında müzakere yolunun denenmek ve kullanılmak istenmesi, hiyanet değilse bile, 'geçici bir yumuşama' sayıldıktan sonra diplomasinin fazla bir değer, fazla bir anlam taşımasına da olanak kalmamış; diplomasiye ya savaş öncesi geçiş döneminin bir işlemi, ya da savaşlar arasında geçiş aşamasının gerektirdiği bir iş gözüyle bakılmaya başlanınca da diplomatlar yerlerini savaşbeylerine terk etmek zorunda kalmışlardır.

Bu konuda olup - bitenleri anlayabilmek için Amerikan diplomasisi ve Amerikan diplomatları ile ilgili olarak üç noktanın aydınlatılması gerekmektedir: Dışişleri örgütünün meslekî bir kuruluş olarak zayıflığı; 'soruşturma' ve 'güvenlik tahkikatlarının yarattığı' yılgınlık nedeniyle dışişleri örgütünün daha da güçsüzleşmesi; ve dış politikayı yürütmekle görevli üst mevkilerdeki diplomatların askerî «metafiziklere» inanmaya başlamaları.

I. Siyasal bir görev ve toplumsal bir sanat olan diplomasi ancak toplumsal hayat ile siyasal amaçların çok ince farklılıklar gösterdiği dönemlerde gerçekleştirilebilmektedir.

Sanat yanı bakımından diplomasi, genellikle, üst-sınıf eğitimi gören ve onların hayatını yaşayan kimselerin sahip oldukları sosyal görgü, beceri ve nezaket kurallarına uyabilme yeteneğini gerektirmektedir. Diplomatlığı bir meslek olarak benimseyen kimseler, bu nedenle olsa gerek, varlıklı sınıfların çocukları arasından çıkmakta; bu sınıfları temsil etmektedirler.*

1930'lara gelinceye kadar, dışişleri bakanlığında meslek memuru olarak çalışmak günün birinde büyükelçiliğe gelmek için yeterli bir neden sayılmıyordu.** 1893 ile 1930 arasında Amerikan büyükelçisi olan altmış sekiz kişiden, büyükelçiliğe gelmeden önce meslek memurluğu yapanların sadece dörtte bir oranında olduğu bilinmektedir. «İngiltere'de Büyükelçilik,» diyor D.A. Hartman, Dışişlerinde

---

* Bunu sağlamak için diplomatlık mesleğine girenlere, bile bile, çok az bir ücret verilmektedir. Bu ücretler diplomatların, başka gelir kaynakları yoksa, yaşamlarını sürdüremeyecekleri kadar düşük tutulmaktadır. Sosyal yükümlülükleri de düşünülecek olursa, dünyanın hiç bir başkentinde bir elçinin sırf maaşıyla geçinmesi olanaksızdır. 1940'ların başlarında yapılan hesaplara göre, önemli bir görev olan büyükelçiliğe getirilen bir kimsenin mevkiine yaraşacak şekilde yaşayabilmesi için yıllık 75,000-100,000 dolarlık bir geliri olması gerekmektedir. Oysa, büyükelçilerin alabildikleri en yüksek maaşın yıllık net tutarı 25,000 dolar kadardır.[14]

** 1899'da en önemli yerlerdeki 18 büyükelçiden hiç birinin Dışişlerinde meslek memurluğundan yetişmiş kimseler olmadığı bilinmektedir. On büyükelçi, büyükelçi olmadan dışişlerinde hiç çalışmamıştır. Geri kalan altı kişi 1899'dan önce dışişlerinde dokuz yıldan daha az çalışmış kimselerdi. Büyükelçi olmadan önce dışişlerindeki hizmeti on yılı aşan sadece iki kişiydi: Türkiye'de Büyükelçi olan Oscar S. Straus; Almanya'da Büyükelçi olan Andrew D. White. Bu büyükelçilerden çoğunun partilerine olan bağlılıkları için kendilerine bir armağan olarak bu görevlere getirildikleri anlaşılmaktadır: On biri fiilen politikaya girmiş kimselerdi; bunların yarısının avukatlık ya da hukuk danışmanlığı yaptıkları bilinmektedir. Birinin profesör, birinin gazetecilikten gelme olduğu; kalan beşinin ise avukatlık gibi işlerde de çalışmış işadamı oldukları bilinmek-

çalışanlar için gelinecek en son basamakken, Amerika'da büyükelçilik işadamları, politikacılar ya da hukukçular için hayatlarının ilginç bir bölümü olarak kalmaktadır.'[16]

Uzun süren Demokratik parti iktidarları sırasında diplomatlık üst-sınıflardan devşirilmiş kimselere ait bir meslek durumuna gelir gibi olmuştur. 1942 yılında büyükelçi ve orta elçi olarak görev yapan otuz iki diplomatın yarıya yakınının metropolitan 400'lerin çocuklarının gittiği hazırlık okullarında okumuş kimseler oldukları; Dışişlerinde çalışan yüz on sekiz memurdan elli birinin Harvard, Princeton ya da Yale Üniversitelerinden mezun oldukları bilinmektedir.[17]

1953 yılında Cumhuriyetçiler iktidara geldiğinde Dışişlerinde meslek memuru olanların sayısı 1,305 idi (Bakanlığın toplam memur sayısı 19,405'di.) Bu 1,305 meslek memuru A.B.D.nin dış ülkelerdeki yetmiş iki elçilik ve doksan sekiz konsolosluğunda görevliydiler.[18] Dış ülkelerde görevli yetmiş iki büyükelçiden kırkı meslekten diplomattı. Bu kimseler 'Başkan tarafından göreve atanan fakat hükümet değişiklikleri nedeniyle görevlerini bırakmak zorunda olmayan kimselerdi.'[19] Dışişleri meslek memuru olanlar hükümetler değişince ya emekliliklerini istemek, ya da istifa ederek yeni hükümetin kendilerini başka bir göreve getirmesini beklemek durumunda kalmaktaydılar.

Eisenhower yönetiminde, ilk yıllarda, büyükelçi olabilmek için dışişleri meslek memurluğunda çalışmış olmaya önem verildiği doğrudur. Eisenhower'in atadığı büyükelçilerden on dokuzu bu tür kimselerden seçilmiştir. Fakat unutulmamalıdır ki, 1953 yılından sonra seçkin bir işadamı, bir hukukçu, bir politikacı için çoğu küçük olan devletlere büyükelçiliğe atanmak «onurlandırıcı» bir görev olmaktan çıkmış bulunuyordu. Buralarda meslekten gelme kimseler çalışırdı.[20] Eisenhower yönetiminin sonlarına doğru ise, Başkan, o zamana kadar meslekten gelme kimseler için kullanılan bu gibi büyükelçiliklere de başarısız politikacılarla, kendisine çeşitli konularda yardımcı olmuş politikacıları ata-

tedir. Bütün bu büyükelçiler rahatı yerinde ailelerden gelmiş, çoğu zengin, Amerika ve Avrupanın en iyi okullarında okumuş -altısı Ivy League'ine bağlı okullardan- iş hayatında ya da siyaset dünyasında önemli yerlerde bulunmuş kimselerdi.

maya başlamıştır. Örneğin, Madrit'teki emektar diplomat James C. Dunn'un yerine Connecticut'da valilik seçiminde yenilgiye uğrayan John D. Lodge; Libya'daki meslekten gelme Büyükelçi Henry S. Villard'ın yerine de, ski uzmanı ve 'Eisenhower'i seven Yurttaşlar' adlı örgütün ileri gelenlerinden John L. Tappin'i atamıştır.[21] «Hariciyecilerin» imrenerek baktıkları güzel başkentlerde Amerika'yı temsil etme görevi ise, en üst çevrelerden büyük zenginlerin kendilerine, hısım-akrabalarına, güvendikleri danışmanlarına; milyoner bankacılara; büyük şirketlerin hukuk danışmanlığını, avukatlığını yapan kimselere; ve, «damatbeylere» verilmiştir.

II. Eisenhower'in Başkanlığa seçilmesinden önce bile, dışişleri meslek memurları arasında [McCarthyci] soruşturmaların, işten atılmaların etkisiyle büyük bir moral çöküntü olmuş; bu durum bilgi ve seviye yönünden mesleğe büyük zararlar vermişti. O günlerde Senatör McCarthy'nin yakın adamlarından Scott Mcleod, FBI'daki görevinden alınarak Dışişleri Bakanlığının güvenlik dairesi ile özlük işleri dairesinin ikisinin birden başına getirilmiştir. McLeod'a göre, 'diplomasinin esası «güvenlikti.»' Personel hakkında yargıya varırken McLeod, 'diğer bütün niteliklerin olup-olmadığını araştırdıktan sonra, «ben can düşmanımla elimde tüfek kavgaya tutuşsam, sipere yattığım zaman yanımda bu adam olsun ister miydim?» diye soranım kendi kendime,' demektedir. 'Böyle düşünüp, buna göre hareket edince insan daha iyi bir seçme, daha iyi bir ayıklama yapıyor. Ben bütün soruşturmalarda hep bu soruyu sordum kendi kendime.' [22] Açıktır ki, polisten gelme Bay McLeod'la sipere yatması uygun görülmeyen diplomatların sayısı hiç de az olmamıştır. Bu ayıklamalardan kurtulabilen dışişleri meslek memurları ise, 'yıllarını verdikleri mesleklerinden olmamak için, herhangi bir dış politika sorunuyla ilgili olarak fikir ve görüşleri sorulduğunda, Washington'dakilere işin doğrusunu ve gerçeğini söylememeyi, söylemekten daha doğru bulmaya başlamışlardır. Washington'dakilerin yaptıkları değerlendirmelere, kafalarının derinlerinde taşıdıkları alışılmış düşüncelere ters düşecek şekilde rapor hazırlamak, «görüş arzetmek» «hariciyeciler» arasında sakıncalı sayılmaya başlamıştır.'*[23]

'Sadakat' gerekçesiyle listeler dolusu dışişleri meslek memuru görevden atıldıktan sonra, 1954 yılı sonbaharında,

Bakanlığa yirmi üç yıl hizmet etmiş bir diplomat olan John Paton Davies 'sadakat' gerekçesiyle değil, fakat 'yargı yeteneğinden, güven vericilikten yoksun olma' gerekçesiyle görevinden azledilmiştir. Yönetim değişikliğinden önce on yıl süreyle Çin konusunda izlenmesi gereken politikaya ilişkin düşünce ve görüşleri yeni yönetimin görüşlerine uygun bulunmamıştır.[25] Meslekten diplomatların bu olayı ne şekilde karşıladıkları önemlidir. Dışişleri Bakanlığının Siyaset Planlama Uzmanlarından biri bu olaydan sonra şunları yazmıştır: 'Amerikan kamu oyunun «güvenlik» kavramının belirli bir anlamdan uzak tutulmuş bir laf olduğunu nihayet anlayacağını ümit ediyoruz. Son beş yıl içinde Devlet dairelerinden aydınların ve ahlâk sahibi memurların ayıklanması ve atılmasında; Devlet dairelerine, siyasal yönden hükümetin kendisine yakın bulduğu ve fazla üstün nitelikleri olmayan kimselerin doldurulmasında hep bu gerekçe vesile edilmiştir. Örneğin, Dışişleri Bakanlığının bugünkü yeni durumunda hizmete girecekler de aranan eğitim ve öğretim standardı düşmüş; düşürülmüş bulunmaktadır. Akılca, fikirce sıradan biri olmak daha çok aranan bir nitelik haline gelmiştir.'[26] Emekter bir diplomat ve seçkin bir dışilişkiler uzmanı olan George Kennan, Princeton Üniversitesinde öğrencilerine dışişleri memuru olmamalarını salık vermiştir. Ayrıca, «Dışişleri Bakanlığında çalışanlarda öylesine büyük bir moral çöküntü vardı ki, en iyi hariciyeciler bakanlıktan

---

* Bu durum Dışişleri memurları için pek de yeni bir mesele değildi. Örneğin: 'Kritik yıllarda Çin'den rapor gönderirken en sıkıcı, en zor mesele, Çin Komünistleri ile Çan Kay-Şek'in yeniden savaşa tutuşmak üzere olduğu günlerde, Çan Kay-Şek'in bu savaşı kazanamayacağını Washington'a bildirmekti. Tahminin doğru çıkması Çin Masasındaki hariciyecilerin kabahatı değildi. Çin, Komünist olmuştu. Çin Masasıyla ilgili olan hariciyeciler şu şekilde, bu şekilde yenilgiden sorumlu tutuldular. Çin masasında kimse bırakılmadı. II. Dünya Savaşından önce Çin masasında görevlendirilen yirmi iki hariciyeciden 1952 yılında Bakanlıkta sadece ikisi bırakılmıştı... Kalanların çoğu devlet memuriyetine devam ediyordu, ama Kore Savaşında çok muhtaç olduğumuz dış politika bilgilerinden yararlanamayacağımız ilgisiz yerlerde.'[24]

ayrılmaya, ayrılırken diğer arkadaşlarına da aynı şeyi tavsiye etmeye başlamışlardır» demiştir.[27]

III. Yıllar yılı, dış ülkelerde Amerika Birleşik Devletlerinin askerî ataşeleri olmuş; bunlar hem büyükelçilerin askerî konularda danışmanlığını yapmışlar, hem de çeşitli istihbarat servisleri arasında bir köprü teşkil etmişlerdir. İkinci Dünya Savaşından sonra askerî ataşeler Dışişleri Bakanlığını ve Dışişleri meslek görevlilerini küçük görmeye; kendilerinin üstü durumunda bulunan Büyükelçilerden bağımsız olarak iş görmeye başlamışlardır.*

Fakat sorun bu denli basit bir sorun olmayıp daha derinlere kadar inmektedir. Askerlerden büyükelçi yapıldığı gibi, Amerika'nın çeşitli dış politika sorunlarında askerlere özel görevler verildiği de olmaktadır. Uluslararası kararların pek çoğunda meslekten diplomatlar ciddîye alınmayıp

---

* 1954 Nisan'ında Silâhlı Kuvvetler, Moskova'da ataşe olan General Grow'un Sovyetler Birliğine karşı savaş açılmasını isteyen, oradaki Büyükelçiden ve kurduğu ilişkilerden hoşlanmadığını anlatan günlüğü ele geçip bütün bunlar dünya kamu oyuna açıklandıktan sonra, dış ülkelerdeki askerî görevlilerin günlük tutmalarını yasaklamıştır. Almanya'da Frankfurt'u ziyaret ederken anı defterini bir otelde bırakan -belki çalınmıştı- generalin yazdıkları filme alınmış ve defter tekrar geri bırakılmıştır. Sovyetler bunu propagandalarında kullanmıştır. İstihbarat işleri için hiç de uygun biri olmayan general açıkçası suçluydu. Ama asıl suçlu olan onu bu mevkiye getiren «spoils system» denen memur atama usulüydü. Yetersizlikleri ve uygunsuzlukları bakımından General Grow'den başka birçok askerî ataşe daha vardı. II. Dünya Savaşından sonra en önemli askerî ataşeliklerden birine getirilen «Demir Mike O'Daniel» «gırtlak gırtlağa döğüşelim» diyor başka bir şey salıklamıyordu. Savaştan sonra Doğu Avrupa başkentlerindeki askerî ataşelerden ikisi «dile düşmüş» itibarsız kimselerdi. Bunlardan biri ordu kantinlerinden aldığı stok fazlası elbiseleri karaborsada satmasıyle, diğeri de saklısız gizlisiz düzenlediği «şölenlerle» ün yapmıştı. Bir başka general -savaş yıllarında G2 başkanıyla- ise, karaborsa işlerine karıştığı için Londra'daki görevinden geri alınmış ve hakkında soruşturma açılmıştı.[28]

«atlammakta» ve günümüzde bu tür kararlar yüksek mevkilerdeki siyasilerle askerlerden oluşan bazı klikler tarafından alınmaktadır. Birleşik Devletlerle İspanya arasında 1953 yılı Eylül ayında imzalanan Karşılıklı Savunma Andlaşması, tıpkı 1945. ve 1946'da Japonya'dan alınan Batı Pasifik adaları örneğinde olduğu gibi, diplomatların görüşleri alınmadan ya da onların görüşlerine rağmen yapılmıştır.[29] Japonya ile aktedilen barış andlaşmasını da diplomatlar değil, generaller hazırlayıp düzenlemişlerdir. Almanya ile Amerika arasında ise barış andlaşması yapılmamış; ordular arasında yapılan karşılıklı anlaşmalar ve ittifaklara dokunulmamıştır. Kore savaşını sona erdiren Panmunyon'daki barış müzakerelerinde de Amerika'yı diplomatlar değil, boynunda bir boyunbağı bile olmayan, açık yakalı gömlek giymiş bir General temsil etmiştir. «Amerikan Hariciyesi,» diye yazıyor Londra'da yayınlanan *Economist*, «ortada, sivillerin üstesinden gelemeyeceği salt askerî nitelikte etmenler ve sorunlar olduğunu göstermek istemiş ve bunu başarmıştır. İngiliz dış politika anlayışı ise, gerek teoride, gerekse pratikte bu anlayışı doğru bulmamaktadır...»[30]

Nitekim Amiral Radford, Kongre Komitelerinden birinin huzurunda, Birleşik Genelkurmay Başkanı olarak kendisinin, elli yıllık bir savaşı bile gerektirse, Kızıl Çin'in muhakkak ortadan kaldırılmasını gerekli gördüğünü söyleyebilmiştir. Vietnam'da Dienbienphu'da Vietminh birliklerine karşı Fransızların uğradığı büyük bozgundan önceki günlerde aynı general birliklerine düşmana karşı 500 uçaklık bir filo ile küçük çapta atom bombaları atılmasını savunmuştur. O zamanlar resmî olmayan yollardan açıklandığına göre, Vietnam Savaşına Çin açıkca katıldığı anda Çin'e karşı atom bombası kullanılması kararlaştırılmış bulunuyordu.[31] Durum siyasal nitelikteydi, fakat Amerikan Birleşik Genelkurmay Başkanlığı tarafından askerî açıdan yorumlanıp, açıklanıyordu. Üstelik de, Amiral Radford, kendisinin amiri olan Savunma Bakanından ve Dışişleri Bakanından bile daha yetkili biriymiş gibi konuşmaktan çekinmiyordu. 1954 yılı Ağustos ayında General Mark Clark verdiği bir demeçte Rusya'nın Birleşmiş Milletlerden çıkarılması ve Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi gerektiğini söylemiştir. O günlerde Başkan olan General Eisenhower kendisinin de yakın arkadaşları olan bu generallerin görüşlerini doğru

bulmadığını belirtmiş, fakat buna rağmen General James A. Van Fleet'in açıkca General Clark'ın görüşlerine katıldığını açıklamasına engel olamamıştır.[32] Ama bu gibi sorunlar aslında fazla önemli olmaktan çıkmıştır; çünkü gerçekten önemli olan sorunların pek çoğunda Birleşmiş Milletler zaten atlanmaktadır. Örneğin, Cenevre Konferansını B.M. düzenlememiştir. Birleşik Amerika'nın Guatemala'ya müdahalesi Birleşmiş Milletlere getirilememiştir.[38] II. Dünya Savaşından sonraki yıllarda diplomasinin itibarını yitirmesinin en önemli nedenlerinden biri de, en önemli Doğu-Batı anlaşmazlıklarında B.M.'in atlanması ve B.M.'in siyasal yönden çok güçsüz bir kuruluş durumuna gelmiş bulunmasıdır. Önemli nedenlerden biri de, uluslararası ilişkilerle ilgili sorunlarda bile, kişisel olarak ve olayları değerlendirme tarzları bakımından askerlerin nüfuzlarını artırmaları olmuştur.

Amerika'da diplomasi hiç bir zaman iyi yetişmiş, iyi öğrenim görmüş yetenekli «hariciyecilere» özgü bir iş olmamıştır. Dışişleri meslek memuru olanlar ise ilerde birgün mesleklerinde yükselip önemli mevkilere gelebileceklerini düşünememişler; bu gibi yerlere kimlerin getirileceği yüksek düzeydeki politikacılar ve iş dünyası tarafından kararlaştırıldığı için, böyle şeyleri ümit etmeye bile içlerinde cesaret bulamamışlardır. Birleşik Devletlerin bu tür bir diplomat kadrosuna sahip olması, hiç değilse ilerde bir gün böylesi bir meslek memurları kadrosuna sahip olabilmek için bir şeyler yapması ise son soruşturma ve tasfiyelerden sonra, tamamen olanaksızlaşmıştır. Şimdilik, önemli diplomatik görevlere gittikçe artan bir sayıda askerler gelmektedir.

4

Ordu kurumunun ekonomik hayatta önemli bir yer almış bulunduğu doğrudur ve bu alandaki yeri diplomasiden de öncedir. Tarihsel yönden en seçkin West Point'liler olan Mühendis Sınıfı üyeleri barış günlerinde nehir ve liman tesislerinin denetiminde ve yapımında görev almışlardır. Yerel planda, Kongre planında çeşitli çıkar çevreleri seçim bölgelerine şirin görünmenin önemini gözden kaçırmamışlar; bu gibi işlerde nehir vadilerini çok-amaçlı kullanım için geliştirme planlarına uygun işler aldıklarında Mühendis Sı-

nından görevlilerin onayını sağlamanın sorunun en önemli yanı olduğuna dikkat etmişlerdir. 'Gerçekten' diyor Arthur Maas bu «yenilmez klik» üyelerini eleştirirken, '1925'e gelinceye kadar devlet harcamalarının yüzde 12'si bu kliğin onayından sonra yapılabilmiştir.'[34]

Günümüzde ise ordu kurumunun Amerikan toplumunda taşıdığı ekonomik önem çok değişik ölçülere varmıştır. Üstelik bu ölçü değişikliği niteliksel anlamda bir değişiklik durumuna gelmiştir.* Ulusal bütçenin hacmi arttığı gibi, bu bütçe içinde ordu için ve ordu tarafından harcanan paranın miktar ve oranı da artmıştır. II. Dünya Savaşının hemen öncesi yıllardan başlamak üzere, günümüze kadar bu oran ortalama yüzde 50 kadar olmuş, hiç bir zaman yüzde 30'un altına düşmemiştir. Gerçekten, 1955 yılında yapılan bir açıklamaya göre, devlet bütçesindeki her üç dolardan ikisi askerî güvenlik harcamalarına tahsis olunmuştur.[36] Ayrıca, ekonomide devletin gitgide daha büyük bir rol almasına paralel olarak, devlet içinde askerlerin rolünün de büyüdüğü görülmektedir.

Unutulmaması gereken bir gerçek de askerlerin bu konularda nüfuz kazanmalarının oldukça yeni bir gelişme niteliği taşımasıdır. I. Dünya Savaşı sırasında askerler üst düzeydeki ekonomik ve siyasal çevrelerde geçici olarak ve ancak «olağanüstü durumlarda» yer almışlardır. Askerlerin bu gibi işlere karışmalarının devamlılık kazanması II. Dünya Savaşından sonra mümkün olabilmiştir. Modern savaşın niteliği gereği, isteseler de istemeseler de, askerler bu yerlere gelmişler; kendileri nasıl ekonomik yönden önemli ve güçlü kimselere orduda yer vermek zorunda kalmışlarsa, da ekonomide de askerlere söz hakkı tanınması gerekmiştir. Bunun nedeni, askerlerin yaptıkları savaş ya da savunma planlarının uygulamaya aktarılıp aktarılmadığından emin olabilmeleri için büyük şirketlerin yöneticileri ve üst siyasilerce alınan kararlara katılmalarının gerekmesi; diğer yandan da, büyük şirketlerin savaş sanayii üretimini

* 1789 ve 1917 arasında A.B.D. yaklaşık olarak 29,5 milyar dolar harcamıştır. Oysa tek bir 1952 malî yılında sadece orduya 40 milyar dolarlık tahsisat ayrılmıştır. 1913'de fert başına millî savunma harcamaları payı 2,25 dolarken bu miktar 1952 yılında 250 dolara çıkmıştır.[35]

planlayıp yürütebilmek için, savaş ya da savunma planları hakkında az-çok bilgi sahibi olmalarının bir ihtiyaç durumuna gelmesi olmuştur. Böylece, günün birinde, generaller şirket başkanlarına ve yöneticilerine; şirket yöneticileri ve başkanları da generallere danışmaya; birbirlerinden akıl alıp-vermeye başlamışlardır. «Ordu İkmal Başkanı olduğum gün,» diyor Tuğgeneral Levin H. Campbell, Jr., «ilk işim, seri imalât işlerinden çok iyi anlayan iş ve sanayi dallarından önemli dört kişiyi kendime danışman seçmek olmuştur.»[37]

Askerî bürokrasi ile şirketler dünyasının alaşımlaşma derecesinde içiçe geçmelerinin bugünkü düzeye erişmesi II. Dünya Savaşı günlerinde olmuştur. Bunda «askerî levazım ve teçhizat dairesinin» eriştiği dev boyutlar ekonomik açıdan çok büyük bir önem taşımıştır. *Fortune* dergisi daha 1942 yılında bu daireden söz ederken, 'olağan ve normal boyutlarda kalmayıp son derece büyüyecek bir holding gi bi görünmektedir' demiştir. Gerçekten, aynı yıl 32 milyar dolarlık harcama; A.B.D. savaş masraflarının yüzde 42'sini yapan bu kuruluş U.S. Steel şirketini ya da diğer devlet kuruluşlarının çoğunu gerilerde bırakmıştır. Washington'da, Harry Hopkings Mühimmat ve Cephane Tahsisleri Dairesinden başlamak üzere her yerde [General] Somervell ya da astlarının adamları vardır.[38] Savaş ekonomisinin *organizasyonu* nedeniyle, ekonomi dünyasının seçkinleriyle asker seçkinler ortak çıkarlara sahip olduklarını anlamışlar ve bu iki taraf arasında siyasal bir kaynaşma olmuştur: «Askerî Levazım ve Teçhizat Dairesi Başkanının danışmanlar kurulundaki üyeliklerde Johns-Manville Şirketinden Bernard M. Baruch ve Lewis H. Brown; Chrysler Şirketinden K.T. Keller ve U.S. Steel Şirketinden de Benjamin F. Fairless bulunmaktaydı. Dairenin ihaleleri dört şube tarafından yapılmaktaydı... Her şube müdürünün danışmanlığını yapan bir sanayiciler grubu vardı. Bunlar, ilgili şubenin sipariş edip ihaleye çıkardığı silâhları imal eden büyük şirketlerin temsilcilerinden kuruluydu.»[39]

Askerî kuruluşlar da, orduyla çalışan şirketler de biçimsel olarak sivil politikacıların denetimindeydi. Amerikan toplumundaki en büyük kuruluşun yöneticileri olan askerler de direktörler kurulu denen yönetim organları kurmuşlardı. Bu kurullarda Başkanlar, servis Sekreterleri ve askerî işlerle ilgili Kongre komitelerindeki üyeler yer alıyordu. Ne

var ki, bu kimselerin çoğu -hatta Kongre üyesi olanları bile- yönetimin izlediği hareket tarzını onaylamaktan ya da onaylamamaktan başka bir şey yapamayacak durumdaydılar. En önemli sivil yöneticiler olan Savunma Bakanı ve Başkan [A.B.D. Başkanı] bile, askerî konularda yeterince bilgi sahibi olmadıkları için, bu askerî kuruluşların yöneticileri olan askerlerle aynı mesleğin «erbabı» kimseler arasındaki üst-ast ilişkilerinde olduğu gibi konuşamıyorlardı. Bakanın ve Başkanın bu yetkilerini kullanmaları, sanayide görülen müdürler kurulu - idare arasındaki ilişkilere benzemekten çok uzaktı.[40]

Büyük şirketlerin başındaki kimselerle yüksek mevkilerdeki askerler arasındaki bu işbirliğinin en açık biçimde görüldüğü alan, savaştan sonra yeniden barış ekonomisine geçişin zamanlanması ve bunun hangi koşullar altında yapılması gerektiği gibi konular olmuştur. Bu yapılmazsa, askerler ellerindeki yetkileri, iktidarı kaybedebilirler; büyük şirketler ise kazandıkları tatlı ihalelerle giriştikleri imalât faaliyetlerini durdurmak zorunda kalabilirlerdi. İyi düzenlenip ayarlanmazsa, barış ekonomisine geçiş savaş üretimi sayesinde kurulan bu fiilî tekele son verebilirdi. Generaller ve şirketlerin üst yöneticileri bu yola girmezlerdi ve girmemişlerdir.[41]

İkinci Dünya Savaşından sonra da, şirketler topluluğu çatısı altında örgütlenmiş bulunan ekonomiye biçim veren gene askerî ihaleler ve siparişler olmuştur. Aynı şekilde, son on yıllık dönemde birçok general ve amiralin emekliye ayrıldıktan sonra büyük şirketlerin «müdürler kuruluna» üye olmaları da bu yakınlığın ürünüdür.*

---

* **General Lucius D. Clay** Almanya'daki birliklere komuta etmiş, daha sonra işgal komutanı olarak siyaset dünyasına girmiş, 1950'lerde ise **Continental Can Company**'ye müdürler kurulu başkanı olmuştur. Japonya'nın teslim olmasından az önce 8'inci Hava Kuvvetleri Komutanı olan **General James H. Doolittle** 1950'lerde **Sheel Oil**'in ikinci başkanlığına getirilmiştir. Berlin önünde 12'nci Ordu Grubuna komutanlık eden General **Omar N. Bradley** savaştan sonra **Bulova Research Laboratories Şirketine** girmiş; önce yüksek derecede yöneticiliğe getirilmiş, sonra da Şubat 1955'te müdürler kurulu başkanı ol-

Ünlerinden yararlanarak yüksek ücretlerle bu tür işlere geçen general ve amirallerin büyük şirketleroe aranan kişiler olmalarının nedeni, bu tür kimselerin sanayiden, maliyeden anlamaları değil, silâhlı kuvvetlerdeki yetkilileri tanımaları, silâhlı kuvvetlerden iş çıkarmanın yolunu-yordamını bilmeleridir. Silâhlı Kuvvetler adına Amerika'nın büyük şirketlerine yapılan ihalelere ve siparişlere bakıldığında iş dünyasına seslenen yayın organlarından birinde çalışan bir yazarın nasıl olup da açıkça, «McNarney, Convair'in en sağlam müşterisi olan Pentagon'u iyi tanır. Bu özelli-

muştur. Başkan Bradley olduktan sonra da, askerî nedenlerle İsviçre saatlerine karşı yüksek gümrük vergileri uygulanmaya başladığında bu politikayı desteklemek üzere çıkarılan tam sayfalık bir reklâmda kendi adının «Ordu Komutanı Omar N. Bradley» diye kullanılmasına izin vermiştir. Japonya ve Kore'de siyasal yönetici olarak da görev alan General Douglas Mac Arthur, bu savaşlardan sonra Remington Rand, Inc'in başkanlığına getirilmiştir. Çin'de [1940 — 1949 döneminde, ç.n.] Amerikan askerî birliklerinin kumandanlığında bulunan General Albert C. Wedemeyer, şimdi AVCO Corporation'un ikinci başkanıdır. Amiral Ben Moreell bugün Jones and Laughlin Steel Corp.'ın başkanıdır. General Jacob Evers şimdi Fairchild Aircraft Corp.'ın teknik danışmanlığını yapmaktadır. General Ira Eaker bugün Hughes Tool Corp.'ın başkan yardımcısıdır. Eskiden ordu komutanı olan General Brehon Somervell, 1955'te ölümüne kadar Koppers Corp.'a başkanlık ve müdürler kurulu başkanlığı yapmıştır. Amiral Alan G. Kirk, Sovyetler Birliğinde Büyükelçilik yaptıktan sonra, yüksek nitelikte metalürji alanında uzmanlaşmış bir şirket olan Mercast Inc.'e müdürler kurulu başkanı ve baş icra sorumlusu olmuştur. Manhattan Projesinin en önde gelen yöneticisi olan General Leslie R. Groves, Remington Rand'm ileri araştırmalardan sorumlu başkan yardımcılığına getirilmiştir. Hidrojen Bombası testinin sorumlusu General E.R. Quesada şimdi Lockheed Aircraft Corp.'ın başkan yardımcısıdır. General Walter Bedell Smith bugün American Machine and Foundry Comp.'nin müdürler kurulu ikinci başkanıdır. Kara Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı General Matthew B. Ridgway, Kaiser Otomobil Sanayi Şirketinin Arjantin'deki montaj tesislerinin başına getirilmiş, şimdi de Mellon Sınaî Araştırmalar Enstitüsü müdürler kurulu başkanı olmuştur.[42]

ğini ise Convair müdürler kurulu başkanı ve McNarney'in arkadaşı Floyd Odlum çok iyi bilmektedir» diyebildiğine şaşmamak gerekmektedir. İş çevrelerinde bugünkü temel «düsturlardan» biri şöyledir: «Önce kendinize bir general bulacaksınız. Devlet kuruluşları içinde en çok hangisi para harcıyor? Silâhlı Kuvvetler. İhalelerden, siparişlerden en iyi kim anlar? Bir general, ya da bir amiral. General ya da amiral diye birini bulunuz ve hemen müdürler kurulu başkanlığına bu tür birini getiriniz»[43]

Büyük şirketlerle yüksek rütbeli askerler arasındaki bu ilişkiler, sadece yüksek rütbeli eski askerlerin iş bulabilmeleri, şirketlerin de devlet ihalelerini almaları ile ilgili bir sorun olarak değerlendirilmemeli; durumu Birleşik Devletlerin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyan bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Bu ilişkilerin ve artan askerî bütçelerin ardında çok daha önemli bir gerçek yer almaktadır: Amerikan kapitalizminin devamlı savaş ekonomisine doğru yapısal bir geçiş durumunda bulunuşu.

Tek bir kuşak içinde, Amerika dünyanın bir numaralı sanayi toplumu olmuş, aynı zamanda, dünyanın en önde gelen «askerî devleti» [military state] görünümüne bürünmüştür. Genç yaştaki askerler, ekonomik çevrelerle askeri çevreler arasındaki bu işbirliği havası içinde yetişmişler; fakat asıl önemlisi, bu işbirliğinin gereklerine göre eğitilmiş, yetiştirilmişlerdir. 'Silâhlı Kuvvetler Sanayi Koleji' askerî eğitim sistemi içinde ekonomi ile savaş gerekleri arasındaki bugünkü bağıntının en geçerli örneği durumundadır.

Ondokuzuncu yüzyılın iyimser liberalleri için bütün bunlar paradoksal gelişmeler olarak görülebilir. O günlerin liberal düşünürlerinden çoğuna göre, sanayiin gelişimi sayesinde *militarism'in* çağdaş sorunlarımız üzerindeki etkileri son derece azalacaktı. İnsanlığın mutluluğu için çalışacak olan sanayiin çarkları, sınaîleşmiş toplumlarda, askerî devletlerin kahramanlık sayılan zorgücünü «ufalayıp» bir tarafa kaldıracak; sınaîleşmiş toplumlarda şiddet kullanımı gözükmeyecekti. Sanayiin gelişimini tamamladığı ondokuzuncu yüzyıldaki uzun barış dönemi de bunun bir işareti olmuyor muydu? Fakat günümüzde, Herbert Spencer gibi liberal düşüncenin klasik temsilcilerinin bu umutları ger-

çekleşmemiş bulunuyor. Liberallerin düşünceleri bu konuda doğru çıkmamıştır. Yirminci yüzyılın gelişmeleri, ekonominin büyük hiyerarşilerle birleşip yığımlanmasından sonra, askerî hiyerarşinin de büyüyüp tüm ekonominin yapısına biçim verecek duruma geldiğini; üstelik, ekonomi ile ordunun derinden ve yapısal bir şekilde aralarında - ilintileştiğini, ekonominin devamlılık gösteren bir savaş ekonomisi niteliği kazandığını; şirketler çatısı altında birleşip bütünleşen ekonominin askerlerin ve savunma politikasının etkisi altına girdiğini göstermektedir.*

'Görevlilerin, ne zaman patlak verdiği anlaşılmayan Kore Savaşından bile daha çok korktukları,' diye bildiriyordu Nisan 1953'te gazeteci Arthur Krock, 'barıştır... Hür dünyada bir gevşemeye yol açabilecek olan barış rüzgârları, Sovyetlerin askerî yönden durumlarını korudukları, hatta daha da güçlendirdikleri şu sırada, çok yavaş giden ve çok pahalıya malolacağı anlaşılan Batı Avrupa kolektif güvenliğine zarar verebilecektir. Bu durum görevlileri ne yapacaklarını bilemeyecek bir duruma sokmuş bulunuyor. Diğer yandan, Kremlin ile girişilen birkaç barışçı görüşmeden sonra piyasadaki hisse senetlerinin düşmeye başlaması da Amerika'daki ekonomik zenginliğin savaş ekonomisine bağlı olduğunu; barıştan sonra, ülkede çözümü güç ekonomik problemlerle karşılaşılabileceğini göstermektedir.'[45]

5

Ekonomi içinde bilimsel ve teknolojik gelişme önemli bir yer aldığında, ister istemez askerî düzenin de bir kısmı haline gelmekte; ordu, bilimsel ve teknolojik araştırmaların en büyük destekleyicisi ve güdümleyicisi olmakta; hacim bakımından olduğu kadar, bu işe sarfettiği paralar bakımından da bu araştırmalar Amerika'da yapılan araştırmaların en büyük kısmını meydana getirmektedir. II. Dünya Savaşından bu yana teorik bilim araştırmalarının yönünü askerî düşünceler, askerî gereksinmeler saptamış; bu araştırmaların masraflarının büyük kısmı askerî fonlardan karşı-

* Daha ayrıntılı bilgi için, bkz ON İKİ İktidar Seçkinleri.

lanmış; temel önemdeki bilimsel araştırmalar içinde askerî kriterlere göre uygulanmamış olanların sayısı çok azalmıştır.

Birleşik Devletler temel bilimler alanındaki araştırmalarda yakın döneme dek hiç bir zaman önde olmamış; bu konuda Avrupa'yı izlemiş; bilgiyi ordan ithal etmiştir. II. Dünya Savaşının hemen öncelerinde temel bilim araştırmalarına çoğunluğunu sanayiin sağladığı 40 milyon dolar harcanmış; fakat uygulamalı araştırmalara ve 'mamül geliştirme ve mühendisliği' araştırmalarına harcanan paraların miktarı 227 milyonu bulmuştur.[46] İkinci Dünya Savaşı ile birlikte pure *science* ile uğraşanlara büyük işler düşmüş, temel bilim araştırmalarına verilen önem azalmıştır. Atom programı, II. Dünya Savaşı günlerinde devlet işi olmuş ve bir mühendislik problemi olarak ele alınmıştır. Aynı anda, bu tür gelişmeler dünya uluslarının hem bir silâhlanma, hem de bir bilimsel savaşa girmek üzere olduklarını göstermiştir. Bilim alanında herhangi bir siyaset saptanmamış olduğu için, önce deniz kuvvetleri sonra da kara kuvvetleri bilimsel araştırma ve gelişmelere yön vermeye başlamışlar; hem pure hem de uygulamalı bilim araştırmalarının en önemli destekcisi olmuşlardır. Devletin bilim alanını denetlemesinin, patent hakkı gibi konulardaki 'ideolojik' görüşlerinden korktuğu için, sivil yöneticiler tarafından değil de askerler tarafından yapılmasını yararlı gören büyük şirketlerin yöneticilerinin bu konuda da etkileri olmuştur.

1954 yılında devletin araştırma için harcadığı paralar 2 milyar dolara varmış (savaştan önceki miktarın yirmi katı); bunların yüzde 85'i 'ulusal güvenlik' araştırması olmuştur.[47] Özel sektöre ait sanayi kuruluşlarında ve büyük üniversitelerde pure *science* alanında yapılan araştırmalar şimdi en çok askerî amaçlar için tahsis edilen fonlarla finanse edilmeye başlamıştır. Bazı üniversiteler günümüzde savunma harcamalarından en çok yararlanan kurumlar durumuna gelmiştir. Bu üniversitelerin, savunma harcamalarından aldıkları paralar diğer bütün gelir kaynaklarından aldıkları paraların üç - dört katını bulmaktadır. II. Dünya Savaşı yıllarında, en ünlü üniversitelerden dördü araştırma projeleri ihaleleri sayesinde 200 milyon dolardan fazla gelir elde etmişlerdir. Yapılan harcamalar hakkında tam bir

bilgi elde edilemeyen atom araştırmaları ise bu miktarın dışındadır.

Bilimin militarize edilmesi yönündeki bu genel eğilim barış yıllarında da devam etmektedir. Ulusal Bilim Vakfının [The National Science Foundation] durumundan da anlaşılacağı gibi, bu eğilim 'temel bilim,' araştırmalarının gözden düşmesine yol açmaktadır. 1955 yılında 2 milyar dolarlık bir bütçesi olan Vakıf temel bilim araştırmalarına sadece 120 milyon dolar (yüzde 6) ayırabilmiş; bütçesinin yüzde 85'ini ise savaş teknolojisi alanında kullanmıştır.[48]

Askerliğin bilim dünyasına olan etkisinin en dramatik şekilde ortaya çıktığı alan bilim dünyasını içine soktuğu atmosfer olmaktadır. Askerî 'risk sistemi' nedeniyle bilim dünyasında 'serbestî' kalmamaktadır. 1954 yılı Ekim ayında Dr. Vannevar Bush -II. Dünya Savaşında Bilimsel Araştırma ve Gelişme Dairesi Başkanı- içtenlikle yaptığı bir konuşmada bu duruma değinerek, bilim çevrelerinde «moral çöküntüsünün» başladığını söylemiştir. 'Bilim adamları greve gidecek değiller...' demiştir, 'fakat umutsuz ve kırgınlık içinde bulunan bilim çevreleri kendilerinin bir oyuncak durumuna düşürüldüklerini düşünmektedirler.'[49] Bu kırgınlık ve umutsuzluk Albert Einstein'de bile vardır: 'Dünyaya şimdi gelmiş olsaydım ve hayatımı kazanmak için istediğim işi tutabilecek durumda genç yaşta bulunsaydım, hiç bir zaman bir bilgin, bir araştırmacı, bir öğretim üyesi olmayı düşünmezdim. Ama, günümüzde belki bir parça özgür ve bağımsız bir insan olurum ümidiyle seyyar satıcı ya da lehimci olurdum.'[50]

Bugün Birleşik Devletlerde 600,000 kadar mühendis ve bilim adamı olduğu sanılmaktadır. Araştırma alanında çalışanların sayısı 125,000 kadardır. Bunların 75,000'i yeni yeni ticarî ürünler bulmak için sanayi alanında istihdam edilmektedirler. Gelişme mühendisliği alanında çalışanların sayısı 40,000 kadardır. Temel bilimsel araştırmalar alanında ise toplam 10,000 kadar bilim adamı çalışmaktadır. Konuyla ilgili olanlara göre, en yüksek nitelikte olanların sayısı bir ya da iki bin kadardır.[51]

Askerî konularda alınacak kararlara ilişkin politikada yer alanlar işte bu çevrelerdeki bilginlerdir. Siyasal hayatımızı militarize edenler de gene aynı çevrelerdeki kimse-

lerdir. Son on beş yıl içinde bu bilginler, bu kere de, strateji ve siyasanın en önemli öğesini meydana getirdikleri teorik askerî araştırmalarda görev almaya başlamışlardır. Bu alan, bilim adamlarının gelmesini bekliyordu. Çünkü, Theodore H. White'ın belirttiği gibi, tarihsel olarak Amerikan generalleri ve amiralleri bu gibi konuların teorik yanıyla değil, «teknik» yanıyla ilgilenmişlerdir. Bu durumun sonucu olarak, teorik bilgilere de gereksinme duymaya başlayan generaller ve amiraller bilimi militarize etmek durumunda kalmışlardır. Bilim adamlarının savaşbeylerinin hizmetine koşulmasından sonra «demoralize» olmaları da bunun ardından başlamıştır.[52]

Eğitim kurumlarında bilgi uğruna girişilen çabaların yerine, günümüzde, modern toplumun tüm kesimlerinde her çeşit rolü yerine getirme yeteneğinde insanlar yetiştirilmeye daha büyük bir önem verilmeye başlamıştır. Askerî kurumlar, kendi ellerindeki okulların yanısıra, özel ve resmî diğer eğitim kurumlarındaki olanaklardan da yararlanmaya başlamışlardır.* 1953 yılında 372 kolej ve üniversitede

---

* İç Savaş yıllarında çeşitli eyaletlerde arazi tahsisi şeklindeki devlet yardımlarıyle birçok kolejler kurulmuştur. Bunlarda askerî konularda da derslere yer verilmiştir. İç Savaş ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde bu okullardan bazılarında askerî ders almak öğrencinin isteğine bırakılmıştı; bazılarında ise kolej öğrenimi sırasında bu konulardan da dersler almak zorunluydu. Fakat öğrenci bu dersleri kendi tercihine göre, ilk sınıfta ya da son sınıfta alabilirdi. 1916'da bu tür devlet yardımlarıyle kurulan okullarda okutulan askerî dersler Savaş Bakanlığınca standartlaştırılmış; birinci sınıflarla ikinci sınıflarda zorunlu dersler haline getirilmiştir. Fakat 1923'de, devletin arazi tahsisi yardımıyla kurulan üniversitelerden biri olan Wisconsin Üniversitesi, eyalet yasama organının çabalarıyle bu yükümlülükten kurtulmuş; Wisconsin Üniversitesini diğer bazı üniversiteler de izlemiştir. I. Dünya Savaşı sırasında ise birçok kolej ve üniversitelerde Yedek Subay Yetiştirme Birlikleri kurulmuştur. Daha sonra **ROTC** denen bu kuruluşlar diğer kolej ve üniversitelere de yayılmıştır. Askerî çevreler tarafından büyük baskıların yapıldığı her öğrencinin tutum, beceri ve yetenek bakımından askerî eği-

okuyan erkek öğrencilerin yüzde 40 kadarı kara kuvvetleri, deniz kuvvetleri ve hava kuvvetleri için subay yetiştiren programlara katılmışlardır. Edebiyat, sanat, sosyal bilimler gibi konularda eğitim yapan öğretim kurumları bile ders saatlarının yüzde 16'sını askerî konulara ayırmışlardır. Ülke çapında, ortalama her beş öğrenciden biri -yedek subaylığa hazırlayan- ROTC birimlerine girmiştir. Bu durum, oranı bilinmemekle beraber, barış yıllarında da devam etmektedir.[5a]

II. Dünya Savaşı günlerinde ise, kolej ve üniversitelerde ordu tarafında istihdam edilmek üzere uzmanlar yetiştirilmeye, diğer yandan da, gene aynı üniversite ve kolejlerde gitgide daha yoğun ders saatları koyarak öğrenciler ordunun gerekli gördüğü askerî bilgilerle donatılmaya başlamıştır. Uzman yetiştirme programlarına ve çok önem verilen araştırma programlarına savaş bittikten sonra da devam edilmiştir.

Günümüzde üniversitelerin ve kolejlerin çoğu askerî programlarda görev almaya, araştırma ihalelerine girmeye büyük bir istek duymakta; bu gibi işlerin itibarlarını artıracağına inanmakta; malî yönden de bunu çok yararlı bulmaktadırlar. Diğer yandan, gerekli hiç bir niteliği olmayan askerlikten ayrılma bazı kimselerin kolej yöneticiliğine getirildikleri; hatta buralarda eğitim işlerine bile karıştıkları görülmektedir. Örneğin, General Eisenhower, Başkanlığa gelmeden önce, Columbia Üniversitesi Başkanlığına getirilmiş, ayrıca Ulusal Eğitim Birliği Eğitim Politikası Komisyonu üyeliğinde bulunmuştur. Özel olarak bu konuda yapılmış bir araştırma yoksa da, başka konularda yapılan bazı araştırmalarda değinildiği kadarıyle, çeşitli üniversite ve kolejlerde bu gibi görevlere getirilen eski askerlerin sayısının on-on beşi bulduğu anlaşılmaktadır.*

---

timden geçirilmesi programı, eğer gerçekleştirilirse, dört yıllık kolej ya da üniversite öğreniminin süre bakımından yarısı kadar olacak, fakat iki kat yoğunlaştırılmış bir eğitim şeklinde uygulanacaktır.

* Örneğin, Amiral Herbert J. Grassie, Lewis Bilim ve Teknoloji kolejinde «chancellor» görevine; Amiral Chester Nimitz, California Üniversitesi Berkeley kampusunda yöneticiliğe; Tüm-

Bu konularda üniversitelerle askerler arasında büyük anlaşmazlıklar çıkmıştır. Silâhlı Kuvvetler Enstitüsü olayında -silâh altındaki personel için açılmıştı- üniversitelerle yapılacak mukavelelerdeki bir maddenin askerlere üniversite personelinin seçiminde ve göreve atanmasında dolaysız bir denetim yetkisi tanıdığı görülmüştür. Bu maddeye göre, hükümetce 'onaylanmadıkça' bu nitelikteki öğretim kuruluşlarına eğitim personeli atanamıyordu. 1953 yılı Ağustos ayında bu hükme benzer hükümler getirilmek istenen üniversitelerin yirmi sekizi durumu kabul etmiş, on dördü reddetmiş, beş tanesi de bu konuda kesin bir tutum takınmaktan kaçınmıştır.[55] Fakat genel olarak, bu tür aksiliklere karşın eğitim alanındaki yetkililer askerlerin görüşlerini kabul etmişler; savaş yıllarında ve savaştan sonraki dönemde bugünkü duruma gelinmiştir. Bunun başlıca nedeni, kuşkusuz, büyük para sıkıntısı çeken üniversite ve kolejlere sivil yönetimin; yani hükümetlerin sağlayamadığı paraları askerlerin sağlayabilmesi olmuştur.

6

Askerlerin Amerikan toplumundaki nüfuzları sadece üst düzeydeki siyasal, ekonomik, bilimsel ve eğitsel çevrelerde görülmemektedir. Amerikan generalleri ve amiralleri, kendi görüşlerini benimseyen kimseler ve gönüllü sözcüleriyle birlikte, bütün bir toplumu etkileyip kendi kafalarındaki dünya görüşünü her yurttaşa benimsetmeye çalışmaktadırlar.

II. Dünya Savaşı yıllarında, üst mevkilerdeki general ve amirallerin gönüllü sözcüleri, sempatizanları perde arkasında kalmakla da yetinemeyip açığa çıkmışlardır. Bay Frank Knox'un, Bay Charles E. Wilson'un (General Electric)

---

general Frank Keating, Ithaca Koleji mütevelli kurulu üyeliğine; Amiral Oswald Colcough, George Washington Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığına; Albay Melvin A. Casburg, St. Louis Tıp Fakültesi Dekanlığına; Amiral Charles M. Cook, Jr., ise California Eyaleti Eğitim Kurulu üyeliğine getirilmişlerdir.[54]

ve James Forrestal'in savaş yıllarındaki söylevleri, sonra sonra, büyük iktidar sahibi ilgililerce de benimsenen birçok görüşlerin ilk işaretlerini vermiş ve bu görüşler toplumda gitgide güç kazanmıştır. Gerçekten de, II. Dünya Savaşından itibaren Amerikan general ve amiralleri bu görüşleri toplumda yaymak için geniş çapta bir halkla-ilişkiler programının uygulanmaya başlamasını da sağlamışlardır. Kamu oyuna ve Kongre üyelerine görüşlerini kabul ettirebilmek için bu savaşbeyleri milyonlarca dolar harcayarak, üniformalı ya da üniformasız çok sayıda propagandist çalıştırmaya başlamışlardır.

Bundan amaç, yapılan işin içeriğinden de anlaşılacağı üzere, uluslararası ilişkilerin durumunu topluma askerlerin gördüğü gibi yansıtmak; silâhlı kuvvetleri sivillere beğendirmek; böylece, askerlere daha geniş olanaklar verilmesini gerekli gösterip, kolaylaştırmak; ordunun prestijini yükseltmek, üyelerine toplumun saygı göstermesini sağlamak; kamu oyuna askerlerin kararlaştırıp onayladıkları politikayı benimsetmek; Kongrenin orduya verilecek paralarda mesele çıkartmamasını sağlamaktır. Bir başka amaç da, doğal olarak, kamu oyunu olası [muhtemel] bir savaşa karşı hazır bulundurmaktır.

Bu amaca ulaşmak için, Washington'daki general ve amirallerin, geniş ölçüde, kitle haberleşme araç ve tekniklerinden yararlandıkları; çok sayıda halkla ilişkiler uzmanı çalıştırdıkları görülmektedir. Pentagon her gün, savaşta olsun barışta olsun, basına haber ve çeşitli yorum metinleri vermekte; Pentagon'da yirmi-otuz gazeteci çalışmakta; bunlar her gün birçok haber, yorum, film, TV programları hazırlamaktadırlar. Stüdyo olarak da, 1942 yılında Paramount'dan satınaldıkları Doğu eyaletlerinin en büyük stüdyosunu kullanmaktadırlar. İsteyen olursa dergilere hemen «sayfa» hazırlamaktadırlar. İsteyen olursa, askerî yetkililerden gazetecilere randevu sağlamakta; demeç almalarına aracılık etmektedirler. Washington'daki general ve amiraller, diğer yandan, önemli ulusal kuruluşlarla ilişkiler kurarak, bu kuruluşların yöneticilerine ve önemli üst personeline oryantasyon programları ve geziler düzenletmektedirler. Bu programlar iş dünyasının, eğitim, din ve eğlence dünyasının ünlü kişileri için de tekrarlanmaktadır. Bü-

tün bunlardan başka 600 kadar yerde 'danışma komiteleri' kurmuş bulunmaktadırlar. Bunlar, Pentagon'un sözlerine kulak vermek, etrafa yaymak, etrafta Pentagon'un bu sözlerine karşı olumsuz tepki gösterenleri önlemek için de Pentagon'a tavsiyelerde bulunmakla görevlendirilmişlerdir.[56]

Askerleri ilgilendirebilecek her haber, gazetelerden, radyo programlarından taranmakta, özetlenmekte ve analiz edilmektedir. Askerleri ilgilendiren konularda yayınlanacak haber ve yazılar; emekliye ayrılmış generallerin, amirallerin yayınlamaya kalktıkları anılar bile, gözden geçirilmekte ve gerekirse bunlar sansür edilmektedir.

Bu programın maliyeti yıldan yıla değişmektedir. Konuyla ilgilenen senatörlerin belirttiklerine göre yıllık masraflar 5 - 12 milyon arasında değişmektedir. Aslında bu tahminler, askerlerin radyolardaki ücretsiz yayın saatlerinin *Variety* dergisine göre 6 milyon doları bulduğu; yapımına katıldıkları filmlerin 30 milyon dolara yakın bir miktara eriştiği; TV'de ise her ay yayının 1/12'si kadar süreden yararlanabildikleri düşünülecek olursa, miktarca çok küçük kalmaktadır.

Aynı şekilde, 1951 yılında Senatör Harry F. Byrd'ın yaptığı (reklâmcılık, halkla ilişkiler ve tanıtma işlerinde 2,235 asker, 787 sivil personel çalıştığı şeklindeki) tahminlerinin de gerçeği yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, bu kategoride yer almayan birçok personelin, gerektiğinde zaman zaman bu işlerde çalıştırılmakta olması bu hesapta gözönünde tutulmamıştır. En üst mevkilerdeki amiral ve generallerin emrinde özel halkla ilişkiler personeli bulunmaktadır. 1948 yılında General MacArthur'ün bir emriyle 135 asker, kırk sivil tanıtma ve halkla ilişkiler uzman personeli bu işlerle görevlendirilmişlerdir. Genelkurmay Başkanı olduğu günlerde General Eisenhower'ın emrinde aynı işlerle görevli kırk dört askerî, yüz on üç de sivil personel bulunuyordu.[57] Ayrıca, generallerin ve amirallerin kendileri de bu işi öğrenmiş bulunuyor. Geçenlerde emekliye ayrılan Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Hoyt S. Vanderberg hava kuvvetlerine ait üslerden birinde yeni mezunlara, «dünyada en büyük yakınlık, kardeşlik göklerde uçan havacılar arasındadır... Sizler sadece jet jokeyi değilsiniz... Hava kuvvetlerinin bugünkü önemini ve anlamını anlamaya çalışınız... Gerçeği göre-

meyenlere, anlamayanlara... usanmadan, yılmadan, mantıkî bir şekilde söyleyin, dünyayı yok olmaktan kurtaracak olan hava gücüdür...»[58]

Askerlerin yaptıkları, yaptırdıkları bu halkla ilişkiler, tanıtma ve reklam çalışmalarının başarı kazandıkları görülmektedir. Ama bu başarının ne sayesinde olduğu üzerinde durulması gereken bir sorudur. Çok görüşlülüğü temel edinmiş [pluralist] Amerikan toplumunda, savaşbeyleriyle onların istihdam ettiği kimselerin gece-gündüz yaydıkları, yayınladıkları, reklamını yaptıkları görüş ve düşüncelere karşı, aynı şekilde, para, insangücü ve zaman bakımından birleşmiş ve etkin bir cevap veren bir kurum, bir kuruluşun bulunmadığı açıktır.[59]

Bunun anlamı, askerî konularda, ya da askerlerin askerî siyasetle ilgili buldukları konularda eşit koşullar altında konuşma, tartışma serbestisinin bulunmadığıdır. Bunun böyle olması, Washington'daki general ve amirallerin askerî eğitim görmüş kimseler olarak sıyrılamadıkları «emir veren-emre uyan» anlayışlarına denk düşmekte; sorunların serbestçe tartışılıp sonucun oylamaya konulmasına dayanan sivil hayattaki aynı sürece bu konular için başvurulması düşünülmemektedir. Diğer yandan, bu durum, karşılıklı tartışmaya dayanan bir otoriteden çok, güdümlenebilen bir kitle toplumu haline gelen Amerikan toplumunun bu eğilimine de denk düşmektedir. Son olarak, sivillerle askerler arasındaki farklılıkları silip ortadan kaldıran topyekûn savaş dönemine girilmesinin de bu konuda etkileri olduğu söylenebilir. Ayrıca, sivil nüfusun düşünce ve tutumları üzerinde savunma sorumlularının denetim ve güdümlemede bulunabilmelerinin de, Pentagon'daki general ve amirallerin sivil yönetim üzerindeki etkinliklerini artırmaya yaradığı da bir gerçektir.

Askerlerin uyguladıkları tanıtma ve halkla ilişkiler programlarının hacminin ve bunlara karşı farklı görüşler savunulamamasının bir anlamı da, topluma herhangi bir konuda şu ya da bu görüşün sunulmayıp tek bir görüşün sunulmakta oluşudur. Değişik görüşlerin sunulamaması nedeniyle, aslında yapılan iş düpedüz bir propaganda savaşı olmaktadır: Belirli, tek ve sınırlı bir görüşün savunulduğu bu propagandada dış ve iç realite kamu oyuna tek bir şe-

kilde; Pentagon'un açısından yansıtılmış olmaktadır. Bu işi yapan uzmanların savundukları görüşleri kamu oyuna benimsetmek için fazla bir gayret göstermelerine, bu nedenle, gerek kalmamaktadır.

7

Militarizm, şiddet kullanımını örgütlemekte ve şiddeti kullanmakta uzmanlaşmış askerlerin varlığına, toplumda böyle bir kesimin bulunuşuna göre değil, «askerî yetkililerin prestijlerini ve iktidarlarını arttırmak için amaçla aracın birbirinin yerine konmuş olup olmamasına; aracın amacın yerini alıp almamasına göre» tanımlanır.[6] Böyle bir tanımın, askerleri sadece sivil yönetimin siyasal amaçlarının gerçekleştirilmesini sağlamakta başvurulabilecek bir araç olarak kabul eden 'sivil toplum' anlayışını yansıttığı açıktır. Militarizm, askerlerin açısından tanımlanacak olursa, askerlerin bir araç olarak kalmayıp, kendi başlarına kendilerine göre amaçlar saptayabilmeleri ve bu amaçlarını gerçekleştirmek için toplumun diğer kurumsal alanlarında da sözlerini geçirebilecek duruma gelebilmeleridir.

Sınaîleşmiş bir *ekonomi* olmadan Amerika gibi bir ülkede modern ve makineleşmiş bir ordu olamazdı. Ekonomi bilginlerinin çoğu askerî kurumları üretim araçları üzerine yükletilmiş «asalak» bir kategori sayarlar. Günümüzde ise, askerî kurumlar Birleşik Devletler ekonomisinin büyük bir bölümüne biçim verecek duruma gelmiştir. *Din* savaşta askerlere güç veren; üniformalı din adamları ise askeri teselli eden, moralini yükselten bir kurumdur. Anayasaya göre, askerler *siyasal* otoriteye bağlıdırlar. Bu hükme uygun olarak da, sivil yöneticilerin hizmetinde çalışmaları, ona danışmanlık yapmaları gerektiğine inanılmıştır ve uzun süre böyle olmuştur. Fakat bugün için general ve amiraller toplumun yönetici seçkinleri arasında yer almışlar; bu seçkinler çevresinde alınan kararları etkileme; onların da dünyaya ve dış realiteye askerlerin çizdiği tabloya uygun biçimde bakmalarını sağlama durumuna gelmişlerdir. *Varlıklı aileler* çocuklarını askerî okullara göndermeye; deniz kuvvetlerinin ve kara kuvvetlerinin en iyi subayları varlıklı

ailelerin çocukları arasından çıkmaya başlamıştır. Diğer yandan, gördüğümüz gibi, *eğitim* ve *bilim* ise askerî amaçlar uğruna kullanılan birer araç durumuna gelmişlerdir.

Askerlerin toplumda daha yüksek statü sahibi kimseler olmak istemeleri, tek başına, askerin toplum üzerinde egemenlik kurmak istemesi anlamına gelmez. Aslında, askere toplumda yüksek bir statü tanınmasının nedeni, askerin siyasal maceralara girmesine gerek bırakmamaktadır. Bu statü isteği, salt askerî hiyerarşinin çerçevesi içinde kaldığı sürece, askerî disiplinin yerleşmesine yaramakta; askerin kendi mesleğinden hoşnut olmasını sağlamaktadır. Fakat aynı yüksek statü isteği askerî hiyerarşi dışına taşıp askeri siyasete temel teşkil etmeye başladığında ise, askerî seçkinlerin ellerindeki iktidarı arttırmaya başladıklarını ve toplumdaki sivil yönetim geleneği için bir tehdit durumuna geldiklerini göstermektedir.

Statü konusunda en önemli nokta iktidar sorunudur. Siviller arasında askerlerin yüksek statülere gelmek istemeleri, eğer böyle bir statü taşımıyorlarsa, ya da toplumda böyle bir statü taşıdıklarına inanılmıyorsa başarılı bir sonuç veremez. İktidar sahibi olmak, iktidar sahibi görünebilmek daima göreceli bir şey olmuştur: Birinin gücünü ve iktidarını arttırması, bir başkasının güç ve iktidarının azalmasına yol açmaktadır. Amerikan toplumunda askerlerin iktidarını sınırlandıran paranın ve para sahibi olmasını becerenlerin iktidarı ile askerî kurumların üzerinde yer alan sivil yönetimin başındaki siyaset adamlarının iktidarı olmaktadır.

Bu duruma göre, Amerikan toplumunda «militarizmin» askerlerin işadamlarına ve siyaset adamlarına göre kendi statülerini, kendi iktidarlarını arttırmak istemeleri şeklinde görülgenleşmesi doğal karşılanmalıdır. İstedikleri statüye erişmek, istediklerince iktidar sahibi olabilmek için de, askerlerin kendilerini sadece siyaset adamları ile para sahibi çevrelerin aracı olmaktan kurtarmaları; kendilerine bu gözle bakmamaları gerekmektedir. Daha somut bir anlatımla, militarist askerlerin, kendi aralarında «pis politikacılar» dedikleri siyaset adamlarının denetiminden çıkmak istemeleri; kendilerine toplumda ekonomik bakımdan asalak bir zümre sayılmalarına son vermeleri zorunlu olmaktadır. «Mi-

litarist» askerler, sivil yönetimin başındaki siyaset adamlarının denetiminden çıkmadıkça ve toplumun gözünde ekonomik yönden 'asalak' bir zümre olmaktan kurtulmadıkça ne statülerini ne de ellerindeki iktidarlarını arttırabileceklerini çok iyi kavramış durumdadırlar. Bu böyle olduğu içindir ki, militarist askerler kendi amaçlarıyle ulusun amaçlarını bir ve özdeş kılmışlar; topluma, kendi onurlarının ulusal onurla özdeş olduğunu kabul ettirmişler; ekonomiyi kendi hizmetlerine koşup buyrukları altına almışlar; siyasal hayatı ve «pis» dedikleri siyaseti bile, devlet, aile kutsallığı ve Tanrı adına ulusu savaşa varıncaya kadar yönetimleri altına alabilmek için kendilerine hizmet eden araç durumuna sokmuşlardır. 'Savaşa girmenin ne demek olduğu, bunun ne sonuç vereceği iyi biliniyor mu?' demişlerdi 1917'de Woodrow Wilson'a. Wilson da, «Savaşa girmek demek, savaş kriterlerine göre yeni bir barış uygarlığı kurmak; uygarlığımızın bu yeni kriterlere göre kurulması; savaştan sonra, barış uygarlığında geçerli olan değerlerin artık tek bir savunucusunun bile kalmayacağı... toplumumuzda [savaştan sonra da] sadece savaş günlerinin ölçülerinin geçerli olacağı demektir» yanıtını vermiştir.[61] Amerikan militarizmi, başarı kazandıktan sonra, Wilson'ın sözlerinden anlaşılacağı gibi toplum ve devlet hayatının her kesiminde askerî «metafiziğin» egemen olmasına; toplum hayatının, devlet hayatının ve iş hayatının ise «tâbi» durumuna geçmesine neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki yakın yıllarda Washington'daki militarist çevrelerle, bunların siyasal iktidar kadrolardaki ve iş dünyasındaki dostlarının bu isteklerini apaçık bir biçimde dışa vurdukları inkâr edilemez. Siyasal yönetimin üst yerlerinde bulunanların, şirketleşme çatısı altında toplanan iş dünyasındaki seçkinlerin militarist çevrelerle aynı dili konuşmaya başlamış olmaları Amerikan toplumundaki bu üst çevrelerde «militarist bir kliğin» kurulduğunun bir işareti sayılabilir mi? Federal Yüksek Mahkemeden Yargıç William O. Douglas ve Ordu Komutanlığından emekli General Omar Bradley gibi bazı kimselere göre, toplumun üst çevrelerinde böyle bir klik kurulduğu doğrudur.[63] Fakat Yargıç Douglas ve General Bradley, daha çok, askerlerin toplum ve devlet hayatında nüfuzlarının art-

mış olmasına vurguda bulunmaktadırlar. Bu konudaki düşüncelerinin, toplumdaki egemen çevrelerin yapısı açısından değerlendirildiğinde, kesin ve belirli bir şey ifade etmiyormuş gibi görünmesi de bu nedenledir. Böyle bir yetersizliği aşabilmek için, Amerikan toplumundaki militarist kliği inceleyip değerlendirirken, soruna, sadece askerlerin toplum ve devlet hayatında daha nüfuzlu bir duruma gelmiş olmaları şeklinde bakmayıp daha derinlere inebilmek gerekmektedir. Toplumun siyasal, askerî ve ekonomik seçkinleri arasında militarist bir kliğin kurulmuş olması demek, ekonomi hayatında, devlet hayatında ve askerlik alanında yer alan seçkinler arasında bir çıkar birliğinin kurulmuş olması; bu seçkinlerin aynı amaçlar için kendi aralarında bir birlik meydana getirip bütünleşmesi demektir.

«Bugün Amerikan toplumunda militarist bir klik var mı?» sorusuna verilecek cevap şudur: Evet vardır. Ama bu var olan yeni olguya *militarist klik yerine iktidar seçkinleri topluluğu* demek çok daha doğru olacaktır. Çünkü bu klik içinde, çıkarları gitgide daha çok ortak çıkar görünümü kazanmakta olan askerî, ekonomik ve siyasal çevrelerin seçkinleri birlikte yer almaktadır. Bu iktidar seçkinleri topluluğu içinde askerlerin ne rol oynadıklarını anlayıp kavrayabilmek için, aynı topluluk içindeki siyaset adamlarının ve şirketler dünyasının üst yöneticilerinin de bu birlikteki rollerinin bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca, Amerikan toplumundaki siyasal hayatın bu son yıllarda nereden nereye geldiğini de çok iyi bilmek gerekmektedir.

10 SİYASETİ YÖNETENLER

Günümüzde, geçen yüzyılın sonları ile yüzyılımızın başları arasında Ohio gibi bir eyalette, olağanüstü hiç bir özelliği olmayan köhne bir çiftlik evinde doğan kimseler bile Birleşik Devletler Başkanlığına aday olabilmekte, başkanlığa seçilebilmektedirler. Bugün için, *Mayflower*'ın ardından Amerika'ya gelen ilk kuşaklardan eski bir ailenin çocuğu olmak, tarımsal yerleşme birimlerinde yaşayıp, o hayatın içinde yetişmek Başkanlık adaylarında sık görülen özelliklerdendir. Böylelerinin, genellikle, büyük bir olasılıkla lise öğrenimini yaparken babasını yitirmiş, topraklarının zorunlu olarak elden çıkarılmasına boyun eğmek durumunda kalmış, akıllı ve sağduyu sahibi annesi evi yakın kasabalardan birine taşıdıktan sonra da erken yaşlarda hayat mücadelesine atılmış kimseler olduğu görülmektedir.

Yakın bir gelecekte Başkanlığa aday olabilecek yaşa geleceklerin ise, genellikle, amcasının fabrikasında görev almış, işçi-işveren ilişkileri ve sanayi işletmeciliği sorunlarında pratikten yetişme birer uzman olmuş, bir yandan da kısmen üniversite öğrenimi yapmış kimseler oldukları görülmektedir. Bunlar, büyük bir olasılıkla, I. Dünya Savaşı

günlerinde Avrupa cephesinde askerlik yapmışlar, ancak, kendilerini savaşa, savaşın bitmesine altı ay kala göndertecek akıllılığı göstermiş kimselerdir. Yurda dönüşlerinde eyalet hukuk fakültelerine yazılmışlar, lise günlerinde tanıştıkları ve aileleri Güneylilerin Ordusunda çarpışmış kimselere kadar uzanan zengin kızlarla evlenmişler, sonra kendi başlarına yazıhane açıp yerel parti örgütüne girmişler, ordan da Rotary Kulüp, Elks Kulübü üyeliğine yükselmişler, en sonra da Episcopalian kilisesine girmiş kimselerdir. Şu sıralarda, bu gibi kimselerin her birinin çok yoğun bir iş hayatı yaşadığı, ama buna büyük bir kendini beğenmişlikle dayandıkları; âdeta, bu gibi işlerin ancak kendileri gibi insanlar tarafından yapılabileceğine inandıkları anlaşılmaktadır. Yakın bir gelecekte Başkan adayı olabilecek bu kuşak 1920'lerde küçük bir grup fabrikanın işçi-işveren sorunlarında temsilciliğini yapmış; bunda çok büyük bir başarı gösterdiği için, 1930'larda sanayide önemli hiç bir iş anlaşmazlığı çıkmamıştır. Bu başarıları sayesinde, her fabrika, her şirket bu gibi kimselere başvurup, kendilerine iş vermek istemişler; gün gün artan ünleri, günün birinde, örneğin 1935 yılında, bu tür kimseleri bulundukları kentlerin belediye başkanlığına getirmiştir.

Asker-devlet adamları ile işçi-işveren ilişkileri uzmanlarının toplumdaki itibar ve iktidarlarının arttığı son dönemde, işçi çevrelerini olduğu kadar işveren çevrelerini de hoş tutmaya bakan bu kimseler, partinin en sadık adamlarından oldukları halde, kentin yönetim örgütlerini tepeden aşağı değiştirip yeniden kurmayı da başarmışlardır. Bu işler biterken II. Dünya Savaşı gelmiştir. II. Dünya Savaşı gelince, askerlik yaşında oğulları olduğu halde, kendileri tutup yarbay rütbesiyle, fakat ünlü bir generalin karargâh personeli olarak savaşa gitmişler; bunun için belediye başkanlığı görevlerinden istifa etmek gibi jestlerde bulunmuşlardır. Bu aşamayı da geçirdikten sonra, Asya ve Avrupa sorunlarını çok iyi bilen ve dünyada olup-bitenleri anlamakla kalmayıp, ilerde nerede ne gibi şeyler olabileceğini bile bilen gerçek birer devlet adamı olduklarına karar verebilecek duruma gelmişlerdir.

Savaşta tuğgeneralliğe kadar yükseldikten sonra, örneğin içlerinden Ohio'lusu Ohio'ya dönmüş; savaşın acı

günlerinden sonra hemşehrilerinin kendisini bu kere valiliğe getirmek istediklerini görmüştür. Ohio'lu örneğimiz valiliği ardı ardına iki dönem kazanmış; eyalet yönetimini «fabrika kadar etkin, kilise kadar temiz ve aile kadar sıcak» bir yönetim haline getirmiştir. Uzunca bir süre eyalet valiliği de yaptıktan sonra, «bir iş adamı kadar temiz yüzlü ve dürüst; bir satış memuru kadar da içtenlikli; gerektiğinde sertleşmesini bilse de, genellikle tatlı dilli biri» olup çıkmıştır. Gazetelerde, radyolarda, televizyonlarda hakkında haberler, yazılar okuduğunuz, dinlediğiniz seyrettiğiniz «valileşmiş» örneğimizdir bu. Ötekiler de hep böyledir: O, ona benzer; bu da, şuna.[1]

1

Bu söylediklerimize bakarak, ortalama bir Başkan portresi ile karşı karşıyaymışız duygusuna kapılmak olağan sayılmalıdır. Amerikan devlet hayatında en üst yerlere gelmiş kimselere bakıldığında, bu anlatılanları doğrular gibidir çoğu. Zaman olsa, istense, bu tür yöneticilerin hayatları, yetişmeleri, bugünkü yerlerine nerelerden süzülüp-geçip geldikleri birbir ortaya serilebilir. Ama, bu tür adamların nereden gelip nereye gittiklerini, ne yaptıklarını, yaptıklarını neden yaptıklarını anlamak için böylesi çabalara hiç gerek yoktur. Amerikan siyasal hayatında tarihin ve biyoğrafinin ne büyük bir yer kazandığını görmüştük. Amerikan toplumunun tarihinde her dönemde toplum kendine göre adamlar bulmuş; bunları, kendini yönetsin diye bir yerlere yükseltmiş; bu dönemde bu, şu dönemde de şu tür siyaset ve devlet adamları geçerlidir deyip, topluma da bu inancı vermeye çalışmıştır.

Hemen buracıkta, yeri gelmişken belirtelim: Günümüzde hâlâ geçerli sayılan politikacı ve devlet adamı anlayışı, aslında, önceki dönemlerin damgasını taşımaktadır. Bu nedenle olsa gerek, Amerikan toplumunda «politikacı» dendi mi, hem özgür bir yaratıcı kişilik, hem en ucuzundan bir «maşa;» hem yüksek bir devlet adamı, hem bir «pis politikacı» tipi akla gelebilmekte; devlet adamlarının ve politikacıların halkın hizmetinde oldukları söylenirken, diğer

yandan da, politikacıların sinsi sinsi ceplerini dolduran «ödlek, ama akıllı hırsızlar» oldukları söylenebilmektedir.

Toplumumuzda politikacılarla, devlet adamı denen siyaset adamlarıyle ilgili olarak açık ve kesin bir görüş yoksa, bunun nedeni, bizim dönemimizi anlamak için yaptığımız değerlendirmelerde de geçmiş dönemlerin *sterotiplerine* dayanmakta olmamızdır.

Amerikan toplumundaki siyasal hayat üzerine yaptıkları çalışmalarla ün kazanmış Bryce, Tocqueville ve Ostrogorski gibi siyasal bilimciler ondokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumundaki siyasal hayata ait verileri temel almışlardır. Bu dönem Andrew Jackson'dan Theodore Roosevelt'e kadar uzanmaktadır. Uzun süren bu ara-dönemde etkinlik kazanmış bulunan siyasal oluşumların bizim dönemimizdeki siyasilerin kişiliklerinin biçimlenişine bile etkileri olduğu doğrudur. Bu durum, başta Kongre üyeleri olmak üzere, özellikle orta düzeydeki siyasal iktidar sahibi politikacılar için çok daha geçerli görünmektedir. Fakat yirminci yüzyılla birlikte, özellikle I. Dünya Savaşından sonra, Amerikan toplumunda siyasal kurumların önemini ve içeriklerini biçimlendirmekte çok daha etkin yeni yeni etmenler ortaya çıkmıştır. Birleşik Devletlerdeki siyasal kurumlar, bu yeni dönemde, çok daha sağlam ve sıkı bir biçimde aralarında kenetlenmiş; siyasal kurumların hacmi ve ufku genişlemiş; ayrıca, toplumdaki bütün kurumlar siyasetle kaynaşıp birleşmeye başlamışlardır. Diğer yandan, bu yeni dönemde öylesine sorunlarla karşılaşılmaya başlanmıştır ki, bunların eskiden olduğu gibi yerel ve «adem-i merkeziyetçi» esaslara göre çözümlenmesinin olanaksız olduğu anlaşılmıştır. Bütün bu ve buna benzer değişimler, toplumda iktidar sahibi olmak ve bunu siyaset kurumları aracılığıyle gerçekleştirmek, elindeki iktidardan yararlanmak isteyenlerin gücüne güç katmış; devletin biçim ve görevlerindeki bu tür değişimler toplumda iktidar sahibi kimselerin çok daha büyük iktidar sahibi kimseler olmalarına yol açmıştır. Günümüzdeki yepyeni bir tip olan çağdaş siyaset adamları işte bu değişimlerin ürünüdür.

Üst düzeydeki politikacılar tek bir psikolojik tipten ibaret değillerdir. Belirli ve bir standart dürtüler demeti açısından bunların değerlendirilip anlaşılması güçtür. Başka mes-

leklerdeki kimseler gibi, alt ya da üst düzeydeki politikacıların da zaman zaman kendi işlerinin teknik yanlarına karşı duydukları hayranlıkla bu hayatlarını sürdürdükleri; seçim kampanyalarının, çeşitli kişilere çıkar sağlama olanaklarının ve görevleri başında kalma tutkularının politikacıları etkilediği görülmektedir. Politikacıların pek çoğu, başka mesleklerdekilerin tersine, hayatta kazandıkları başarıların kendilerine kazandırdıkları prestij sayesinde politik hayata itilmişlerdir. Anlaşılması güç olan «iktidarı iktidar olduğu için istemek» dürtüsünün ise, iktidarı kullanmak yoluyle prestij kazanma isteğiyle de bağlantısı olduğu bilinmektedir.[2] Son olarak, çok az politikacının siyasal görevlere alacakları yüksek ücretlerin çekiciliği yüzünden gelmek istedikleri görülmektedir.

«Politikacı» diye adlandırılan toplumsal tipe genel olarak verebileceğimiz bir tek anlam vardır: Siyasal kurumlar içinde az-çok düzenli bir rol yüklenmiş bulunan ve bu kurumlardaki işlerini kendilerinin temel işi sayan kimseler. Birleşik Devletlerde başlıca iki tür siyasal kurum olduğu için, Amerikan 'politikacıları' da iki türe ayrılmaktadır.

Parti politikacıları belirli bir tür siyasal örgüt içinde çalışan ve siyaseti kariyer olarak benimsemiş kimselerdir. Bir de, devlet kuruluşlarında yönetim alanında çalışan meslek sahibi politikacılar vardır. Bunların siyasal bir kişilik kazanmaları, devlet hizmetindeki rutin işlerden kurtulup siyaset-saptayıcı düzeylere çıkabilmeleriyle orantılı olmaktadır. Bu tip politikacıların en arı örneği «eski bürokrat - yeni politikacı» denilen kimselerdir.

Tür olarak, parti politikacıları da, siyasal bürokratları da modern devlet mekanizmasının profesyonel görevlileri dir. Bunun böyle olması, her şeyden önce, bu kişilerin kariyerlerinin siyasal alanlarda geçmiş bulunmasıdır. Fakat parti açısından da bürokrasi açısından da, siyasal hayatta yer alan herkesin profesyonel politikacı sayılması yanlıştır. Gerçekten, günümüzde siyaset hayatının en üst mevkilerine gelen kimselerin, bürokrasiden gelme, ya da parti politikacılığından gelme kimselerden çok, politika-dışı alanlardan gelme kimseler oldukları görülmektedir.

Politika-dışı alanlardan gelme bu kimseler çalışma hayatlarının büyük kısmını, dar anlamda, siyasal örgüt sayı-

lamayacak kuruluşlarda geçirmiş; politikaya şu ya da bu olay, şu ya da bu çevrenin etkisiyle «sürüklenmiş» kimselerdir. Bu tür kimseler meslek ve iş hayatları bakımından siyasal-olmayan şartlanmalardan geçmişlerdir; meslek ilişkileri bakımından siyaset-dışı çevrelere yakındırlar. Psikolojik yönden ise, siyaset-dışı alanların etkisini taşırlar. Bu nedenle de, profesyonel politikacılar bu tür adamlara bazı siyasal yönelim-dışı çevrelerin ve çıkar gruplarının temsilcisi ya da ajanı gözüyle bakarlar. Politikaya siyaset-dışı alanlardan gelen bu tür kimseler sadece Cumhuriyetçi Partide görülmemektedir. Ne var ki, Demokrat Parti içindeki böylesi kimselerin, kendilerini iş çevrelerine tanıtmaları; bu çevrelerin güvenini kazanmaları gerekmektedir. Cumhuriyetçi Partidekilerin farklı durumda olmalarının nedeni, bu partidekilerin zaten siyasete girmeden önce de iş çevrelerinin güvenini kazanmış; alacakları kararların bu çevrelerce yanlış yorumlanma olasılığından çekinmesine neden kalmamış kimseler olmalarıdır. Bu durumun bir başka yan sonucu ise, Cumhuriyetçi Partidekilerin bu işi çok daha dürüst, içtenlikli ve aldatmacasız [less hypocritical] yapmakta olmalarıdır.

Bu tür kimseler, ömürlerinin önemli bir bölümünü idarî işlerde geçirdikleri için, büyük bir olasılıkla, uzmanlaşmış bürokratlardır. Kariyerlerindeki yükselmelerini ve birçok özlemlerinin gerçekleşmesini devletten beklemeye alışmışlardır. Devlet kuruluşlarında çalışırken partilere yaklaşarak, bürokrasideki iktidarını ve kariyerini siyasal partilerdeki yerleri sayesinde güçlendirmek isteyenleri de vardır. Fakat bunu yapmak için ille de partilere girmeleri gerekmeyebilir. Örneğin, bir yandan görevi başında kalırken, bir yandan da devlet kuruluşunda iktidar sahibi birinin özel danışmanlığına atanarak üst düzeylerdeki iç çevrelerden birine girmeleri de bunu sağlayabilmektedir. Yalnız, bu durumda, siyasal nitelikte bir güce sahip olan kişinin, kendine bu olanağı sağlayana karşı «şükran» duyması gerekmektedir.

Toplumdaki kişileri siyasal konumlarına göre başka ölçülerle de sınıflandırmak mümkündür. Fakat parti politikacıları, profesyonel yöneticiler ve siyasete dışardan gelenler şeklindeki sınıflandırma günümüz Amerikan toplumun-

daki siyaset dünyasını anlamak; bu dünyanın sosyal ve psikolojik yönden nasıl biçimlendiğini kavrayabilmek için daha yararlı görünmektedir.

Amerikan siyasal kurumları içinde insyatif ve karar alma merkezi Kongre olmaktan çıkmış; bu gibi alanlar yürütme organının eline geçmiştir. Yürütme organı sadece güç ve iktidarını genişletmekle kalmamış; kendisini iktidara getiren parti örgütünü de merkeziyetçi bir biçimde kendi güdümü ve kullanımı altına almıştır. Yürütmenin yasama organı karşısında bu şekilde daha güçlü duruma geçebilmesi ve yasama organının yetki alanı içine giren konularda bile insiyatifi kendi eline geçirebilmesi yürütme organının sadece veto hakkı sayesinde değil, fakat yasama organında bulunmayan «uzman danışmanlar» ve «danışma kurulları» sayesinde olmaktadır. Bu nedenle de, günümüzde çeşitli çıkar çelişkileri, çeşitli amaçlar için girişilen iktidar mücadeleleri eski günlerin siyaset hayatında olduğu gibi açık siyaset dünyasında değil, yürütme organına bağlı komisyonlarda, devlet dairelerinde, danışma kurullarında yapılmaktadır.

Siyasal piramitin biçimindeki bu kurumsal değişimler nedeniyle, yeni komuta mevkileri uğrunda mücadele edilecek bir değer kazanmışlardır. Aynı değişimler, bu tür mevkilere gelecek olan siyaset adamlarının kariyerlerinde de değişikliklere yol açmışlardır. Daha açık bir anlatımla, bu değişimler sayesinde, yerel düzeydeki taşra politikasıyle zaman kaybetmeden bazı kişiler için siyasal kariyere dolaysız olarak zirveden başlama olanağı doğmuştur. 1865 - 1881 arasındaki dönemde politikacı olarak hükümet organlarında görev alanlar içinde, taşradan gelmeksizin siyasete tepeden girenlerin oranının yüzde 19 kadar olduğu görülmektedir. 1901 - 1953 arasındaki dönemde ise, siyasal seçkinler içinde bu oran yüzde 30'ları aşmış; Eisenhower yönetimiyle birlikte aynı oran yüzde 42'yi bulmuştur. Bu oran, Amerikan tarihinde bu konuda en yüksek orandır.*

---

* 1789 1825 döneminde siyasal seçkinler içinde politikaya tepeden girenlerin oranı yüzde 20 olmuştur. Tarihsel ortalama yüzde 25'tir.[3]

1789'dan 1921'e kadar, daha önce yerel yönetimlerde ya da devlet hizmetlerinde bulunan siyasal seçkinlerin oranı kuşaktan kuşağa azalarak yüzde 93'ten 69'a inmiştir. Eisenhower yönetiminde ise bu oran yüzde 57'ye düşmüştür. Üstelik, bu tür siyasal seçkinlerin içinde herhangi bir *eyalet yasama organında* olsun hizmet görenlerin oranı 1900'lerin ilk onyıllarındaki politikacılar arasında yüzde 25; 1950'lerdeki politikacılar arasında ise sadece yüzde 14 olmuştur. Kurucu Atalar dönemi denen 1789 - 1801 arasında ise politikacıların yüzde 81'inin daha önce eyalet yasama organlarında çalışmış kimseler olduğunu bilmekteyiz. Günümüzde, üst düzeydeki politikacılar arasında bu mevkilere gelmeden önce Birleşik Devletler Temsilciler Meclisinde ya da Senatoda olsun çalışmış bulunanların oranı görülür bir şekilde azalmaktadır.*

Federal ya da eyalet çapındaki siyasal kuruluşlarda acemilik devresi geçirmeden ulusal düzeyde üst siyaset kadrolarına girebilme ve bunun yol açtığı yasama tecrübesinden yoksunluğun yanısıra bir başka karakteristik daha göze çarpmaktadır. Alt düzeylerde ve yasama organlarında seçimle gelinecek yerlerin çok olmasına karşılık, ulusal düzeyde siyasal mevkilere seçimle gelebilme olanağı az olduğu için, günümüzün üst siyasal seçkinleri bugünkü yerlerine seçimle değil, atanmalarla gelmeye başlamışlardır. Bir zamanlar siyasetin en üst mevkilerine seçimle gelinirken bugün buralara devlet hiyerarşisinin üst mevkilerindeki kimseler tarafından atanarak gelinmektedir. 1901'e kadar ulusal çapta en üst siyasal mevkilere gelenlerin yarısı, hatta bazen üçte ikisi bu mevkilere seçimle gelmişlerdir. Fakat daha sonraları, siyasal organların değil, yönetim organlarının önem kazanmaya başladığı yıllarda ise, kendi-

* 1801 1825'de siyasal seçkinlerin yüzde 63'ü Temsilciler Meclisinden, yüzde 39'u Senatodan; 1865 - 1901'de yüzde 32'si Temsilciler Meclisinden, yüzde 29'u Senatodan gelmiştir. 1933 - 1953 döneminde ise, Temsilciler Meclisinde üye olanların oranı yüzde 23'e, Senatoda üye olanların oranı yüzde 18'e inmiştir. Eisenhower'in «görülen yönetimindeki» yüksek siyasal mevki sahiplerinde bu oranlar ise yüzde 14 ve yüzde 7'ye düşmüştür.

leri seçimle işbaşına gelmiş az sayıda bir grup insan tarafından atanma bu nitelikteki siyasal mevkilere gelmekte daha geçerli olmaya başlamıştır. 1933 - 1953 döneminde üst politikacıların yüzde 28'i seçimle gelinen görevlerden geçerek üst politika çevrelerine girmişlerdir. Aynı dönemde, birden daha fazla sayıda seçimle gelinen mevkilere gelmiş, sonra ayrılmış, sonra tekrar benzeri bir başka göreve getirilmiş olanların oranı yüzde 9 olmuştur. Üst düzeydeki politik mevkilere gelmeden önceki mevkilere de hep atanma yoluyle gelenlerin oranı yüzde 62; daha önce -seçimle ya da atanmayla- hiç bir siyasal görev almadan, atanma yoluyle en üst siyasal mevkilere gelenlerin oranı ise yüzde 1 olmuştur. Eisenhower yönetiminde en üst mevkilerde bulunan kimselerin yüzde 36'sının seçimle geldiği; yüzde 50'sinin daha önceleri bir ya da daha fazla göreve bazen seçimle, çoğu kere de atanma ile gelmiş, son mevkilerine de atanma sayesinde gelmiş; yüzde 14'ünün ise daha önce hiç bir yolla hiç bir yere gelmeden, atanma yoluyle doğrudan doğruya en üst siyasal mevkilere gelmiş kimseler oldukları görülmektedir.

Bir grup olarak Amerikan devlet adamlarının politikada geçirdikleri yıllar ortalaması 22,4; politika dışı alanlarda geçirdikleri yıllar ortalaması ise 27,3'tür. Görülüyor ki, Amerikan toplumunda devletin en üst düzeydeki politik kişileri politika kadar politika - dışı alanlarda da bulunmuş kimselerdir. (Bu yılların bazılarında politika ile politika dışı işleri birlikte yürütenler de olduğu açıktır.) Fakat bu çok kaba tesbit, bir yerde, yanıltıcı olabilmektedir. Bunun nedeni ise, ortada çok belirli bir eğilimin varlığıdır. İç Savaşa kadar, politika hayatında üst mevkilere gelen kimselerin politikada geçirdikleri yıllar politika - dışı alanlarda geçirdikleri yıllardan daha fazla olmuştur. İç Savaştan sonra, siyasal seçkinler hayatlarının büyük kısmını siyaset-dışı işlerde geçirmiş kimseler arasında gelmeye başlamışlardır. Siyasal kariyerden gelenlerin ağırlık kazandığı dönem 1801 - 25 dönemi olmuştur. Bu dönemin siyasal seçkinleri çalışma hayatlarının yüzde 65'ini politikada geçirmiş kimseler arasından gelmiştir. Politika - dışı alanlardan gelenlerin doruğa eriştiği dönem 1901 1921 arası İlerciler Dönemi denen yıllarda olmuştur. Bu dönemde reformcu ve ilerici

tanınan çeşitli meslek sahibi kimselere üst düzeyde politik mevkilere gelmekte kapılar ardına kadar açılmıştır. Bu dönemde üst politik seçkinleri daha önceki yıllarının yüzde 72'sini siyaset dışı alanlarda geçirmişlerdir. Bu tür oranlamaların 1933 sonrası kuşaktan siyasal seçkinler üzerinde yapılması güçtür. Güçlüğün nedeni, bu kuşaktan siyasal seçkinlerin bugün için henüz siyasal hayatlarını tamamlamamış bulunmalarıdır.

Bütün bu yeni eğilimler; yani, (I) Siyasal seçkinlerin siyasal hayata ulusal düzeyden başlayıp, arada yerel ve eyalet çapındaki siyasal hayatı atlamaları, (II) ulusal çaptaki yasama organlarında görev almadan ulusal çapta politik görevlere gelmeleri, (III) politik hayata seçim yolundan çok atanma yoluyle girmeleri, (IV) çalışma yıllarının büyük kısmını politika - dışı alanlarda geçirmiş olmaları üst düzeydeki siyasal hayatta önemli yerlere gelen kimseler için seçim yoluyle göreve gelme yolunun ve yasama organlarının öneminin azaldığını göstermektedir. Başka bir deyişle, bütün bu gelişmeler siyasal hayatta en üst mevkilerde yer alan kimselerin; yani, siyasal hiyerarşideki yerlerine seçimle gelmiş ve seçime dayanan siyasal hayatta pişmiş, bildiğimiz politikacıların bile önemini kaybettiğini ve siyasetin de «bürokratikleşme» süreci içine girdiğini göstermektedir. Daha kısa bir deyişle, bu gelişmeler siyasette siyaset dışı alanlardan gelen öğelerin önem kazandığını ortaya koymaktadır. Siyaset - dışı alanlardan gelme kimseler bundan önceki dönemlerde de olmuştur. Fakat zamanımızda önem kazanmaya başlayan bu tip kişiler bugünkü güçlü durumlarına Eisenhower yönetiminden itibaren gelmişlerdir. Eisenhower yönetimiyle birlikte, gerçekten, hükümetle ilgili ve önemli komuta kademelerine siyasal - hayatın dışındaki alanlardan kimseler getirilmiş; yönetimin en üst düzeydeki iç çevresini bu kimseler oluşturmaya başlamıştır. Bu kimseler ya şirketleşme çatısı altında toplanan büyük zenginlerin, ya da yüksek askerî çevrelerin temsilcisidirler. Bu kimseler çeşitli iş ve çıkar nedenleriyle taşraya kadar uzanan çevrelerle ilişkisi olan ve çoğu Kongre üyesi bulunan politikacılarla da çok «hassas» bir ittifak içindedirler.

Günümüzde Birleşik Devletler adına alınan siyasal yönetim (hükümet) kararları bir avuç kimse tarafından alınmaktadır. Devletin yürütme organını oluşturan bu kırk elli kişilik grupta Başkan, Başkan Yardımcısı, kabine üyeleri, devlet kuruluşlarının ve çeşitli komisyonların başkanları, Başkanlık Uygulama Dairesi Üyeleri ve Beyaz Sarayın önemli personeli yer almaktadır.

Geldikleri yere erişebilmek için hayatlarının önemli bir kısmını siyasetle geçiren, bu bakımdan da partiden gelme politikacı sayılabilecek durumda olan üç kişi dışında, bu grupta profesyonel politikacı fazla bulunmamaktadır.* Hiç değilse 'perde arkasından' siyasete bulaşmış olanlar bile iki kişidir. Devlet hiyerarşilerinde kariyer yapanların sayısı dokuzdur. Bunların üçü askerlikten, dördü devlet memurluğundan, ikisi de memurluk sayılmasa da atanma ile göreve getirilen yerlerden gelmişlerdir. Görülüyor ki, elli üç kişilik *yürütme direktuvarı* içinde devlet yönetiminde, ya da parti politikasında profesyonelleşmiş kimselerin sayısı sadece on dört kişidir (yaklaşık olarak dörtte biri).

Geri kalan dörtte üçü, siyaset-dışı alanlardan gelmiş kimselerdir. Bunların bazıları daha önceden de bir ya da birkaç kere siyasal nitelikteki görevlere seçilmiş, devlet kuruluşlarında görev almış olabilirler. Fakat meslek hayatlarının büyük kısmını devlet kuruluşlarının ve politikanın dışında geçirmişlerdir. Otuz dokuz kişilik bu grubun otuzu, meslekleri yönünden, malî yönden, ya da hem meslekleri hem de malî çıkarları yönünden şirketler dünyasıyle yakın ilişkileri olan kimselerdir. Siyasal hayatı yönetenlerin içinde iş dünyasıyle bu tür ilişkileri bulunanların yarıyı geçtiği anlaşılmaktadır. Geri kalan birkaç kişi ise, çeşitli 'meslek' dallarından gelme kimselerdir.

Amerikan devlet sisteminde en önemli siyasal kararların alındığı dışişleri, maliye ve savunma bakanlıklarının başında bulunanlar ise, sırasıyle, biri Morgan ve Rockefeller şirketlerinin uluslararası işlerine bakan ünlü bir hukuk

* Mayıs 1953'deki durum.[4]

danışmanlığı şirketinin New York temsilcisi; biri, Orta-Batının ünlü şirketlerinden birinin yöneticisi ve otuzdan fazla diğer şirketin direktörlüğünde bulunmuş biri; diğeri de A.B.D.'de en büyük üç ya da dört şirketinden birinin ve Amerikanın en önde gelen silâh ve askerî gereç imalâtçısı bir başka şirketin eski başkanı olan biridir.

Kabinede, bunlardan ayrı olarak, şirketler dünyasının dört temsilcisi daha yer almaktadır: General Motors'dan iki kişi daha; New England'ın en büyük bankasının en önemli sermaye sahibi ve direktörü ile Texas'tan milyoner bir gazete sahibi. Tarım ve Çalışma Bakanlıkları da siyaset-dışı meslek sahiplerine bırakılmıştır. Kabinede politikacılıktan gelen sadece bir kişi bulunmaktadır: Baş Savcı. Kendisi, New York Eyalet Meclisi üyeliğinde ve *Lord, Day and Lord Hukuk İşleri Şirketinin* eski ortaklarındandır. Baş Savcı, 1942'den beri, önce Dewey'in, sonra da Eisenhower'in siyasal menejerliğini yapmıştır.

Baş Savcı ve Başkan Yardımcısının profesyonel politikacı olmasının yanısıra, kabinedeki iki kişinin daha seçimle gelinen bazı devlet görevlerinde bulunduğu, beş kabine üyesinin ise 1952 seçim kampanyasında aktif görev aldıkları bilinmektedir. Bu elli-altmış kişilik «siyasal direktuvar» içinde devlet memuru sayılabilecek tek kişinin, devletin (askerî) bürokrasisi içinde yetişmiş Başkanın kendinden ibaret olduğu görülmektedir.

Siyaseti yöneten bu küçük grup içinde 'ikinci takım' denenler arasında ise «Küçük Kabine» üyeleri bulunmaktadır. Yönetimin birçok önemli görevlerini yüklenen bu kimseler çok önemli yerlerdedir. Bakanlıkların, kamu kuruluşlarının ve çeşitli komisyonların başında bulunan bu kimselerden yirmi biri devlet görevlerinde yenidirler; bugünkü görevlerinden önce ne politik nitelikteki görevlerde ne de devlet memuriyetinde bulunmuşlardır. Bunlar büyük işadamlarının çocuklarıdır. On ikisi Ivy League'e bağlı kolejlerde okumuştur. Öğrenimlerinden sonra kimi büyük işadamı, kimi banker, kimi de büyük hukuk işleri şirketlerinin dolgun ücretli avukatı ya da ortağı olmuştur. Profesyonel politikacılardan farklı olarak, hiç biri taşradaki Elk ve Legion gibi «şamatacı» derneklere, kulüplere üye olmamıştır. Bu kimseler, daha çok, nezih ve ağır başlı kulüplerin üyesi olmuşlardır. Kökenleri,

meslek ve iş hayatlarıyle toplumsal ilişkileri nedeniyle bu tür kişiler şirketler çatısı altında düzenlenmiş bulunan varlıklı üst sınıfların temsilcisidirler.

Bu «ikinci takım» içinde bir Rockefeller, bir de Rockefeller'in eski malî danışmanlarından biri; büyük bir tekstil sanayii ailesinin mirasçısı; bankerler, bir büyük yayıncı; bir uçak şirketi yöneticisi; ünlü bir hukuk danışmanı; Amerika'nın en büyük şirketinin güneybatıdaki yan şirketlerinden birinin temsilcisi; ve General Motors'un başka bir temsilcisi daha bulunmaktadır. Bu takımın üyelerinden *Allen Dulles* ise diplomat olarak on yıl çalışmış, terfih yolu tıkandığından 8,000 dolarlık ücret kademesinden sonra maaş yükselmesi olmayacağı için bu işi bırakmış, daha sonra *Sullivan* ve *Cromwell* hukuk işleri şirketine girmiş (tam o günlerde kardeşi bu şirkette önemli yerlerden birine getirilmişti), daha sonra da «kıdemli ajan» kadrosuyle devlet istihbarat örgütünün başına oturtulmuştur.

Otuz iki kişilik «ikinci takım» üyeleri içinden sadece yedi kişi devlet bürokrasisinde yetişmiş kimselerdir. Parti politikacılığı alanında yetişenler ise dört kişidir.

Modern devlet yönetiminde yönetici durumunda bulunan biri için, özellikle yenilik yapmak isteyen bir yönetici için kişisel danışmanlardan kurulu bir «iç çevreye» karşı gitgide daha büyük bir gereksinme duyulmaktadır. Böyle bir yönetici kendi politikasını kararlaştırmak ve uygulamak için kendine bağlı kimseler bulup bunları emrinde çalıştırmak zorundadır. Bu kimselerin yaptıkları işler çeşit çeşittir. Fakat, yaptıkları, söyledikleri ne olursa olsun, temel görevleri üstlerinin *alter* ego'su olmaktır. İktidardaki kişinin kişisel yardımcıları olan bu kimseler, her şeyden önce, kendi iç çevrelerine sadık kimselerdir. Bunlar profesyonel politikacılar arasından atanmış olabilecekleri gibi, bu işe devlet memurluğundan getirilmiş kimseler de olabilirler. Fakat çoğunlukla, bu gibi kimselerin daha önce ne memuriyet ne de profesyonel politikacılık yapmamış kimseler oldukları görülmektedir.

Bu kimselerin bir diğer görevi ise, yasama organındaki partili politikacılarla hükümet ve devletteki politika-dışından gelme görevliler ve çeşitli baskı grupları arasında aracılık yapmak; örgütlenmemiş kamu alanında halkla ilişki-

ler edimlerinde bulunmaktır. Bu nedenle, Beyaz Saray Kurmayları denen bu kimselerin yaptıkları ya da yapabilecekleri değil, kimi temsil ettikleri önem taşımaktadır. Çoğunun çeşitli yetenekleri olan bu «kurmaylar» sosyal yönden, birçok nitelikleri bakımından birbirlerine benzerler: Gençtirler; ülkenin kentsel yörelerinden, daha çok Doğu'dan gelmektedirler; çoğu Ivy League'ine üye kolej ve üniversitelerde okumuş kimselerdir.

Beyaz Sarayda kilit yerlerde bulunan bu tip dokuz kişinin altısı devlet işlerinde ve politikada yenidirler. Geçmişte devlet hizmetleri olmamıştır. Profesyonel parti politikacılığını bilen içlerinden sadece bir kişidir. Biri profesyonel siyasal menejer, biri de profesyonel askerdir. Bu bakımdan, denebilir ki, Başkanın yakın çevresindeki yetkililer Dewey'in iç çevresindekilerden, Henry Luce'ün yakın adamlarından ve Pentagon'un üst çevrelerinden gelen kimselerdir. Birkaçı dışında, hiç biri ne profesyonel parti politikacısıdır, ne de politik bürokrat.*

---

* Eisenhower'in golf ve briç arkadaşları arasında adları geçen 27 kişiden sadece ikisi gerçek anlamda «politikacıdır.» Başkanın erkek kardeşi Milton, eski golf şampiyonu Bobby Jones, en büyük reklam şirketlerinden birinin ve Freeman Gosden ile 'Amos ve Andy'nin Amos'u'nun başkanı, halkla ilişkiler şirketlerinden birinin baş yöneticisi, Washington'lu bir hukukçu, iki emekli asker, bugün Continental Can Company'nin Yönetim Kurulu Başkanı olan eski Ordu Komutanı General Lucius D. Clay de bu kişiler arasındadır. Yörel nitelikte işadamı olanlar ise üç kişidir. Bunlar Augusta Ulusal Golf Kulübü üyesidirler. Kalanların büyük kısmı, genellikle doğudaki deniz kıyısı kentlerde bulunan sanayi şirketlerinin en üst düzeydeki yöneticileridir. Böylece, Başkanın golf oyunlarında **Continental Can, Young and Rubicam, General Electric, Cities Service Oil Company, Studebaker, Reynolds Tobacco, Coca Cola** ve **Republic Steel** şirketleri de temsilci bulundurmuş olmaktadırlar.[5] Haziran 1953 ile Şubat 1955 arasında Eisenhower 38 kere akşam yemeği vermiş; bu yemeklere «294 işadamı ve sanayici, 81 yüksek memur, 51 gazete ve kitap yayıncısı ve yazar, 30 eğitimci, 23 Cumhuriyetçi parti lideri davet edilmiştir. Tarım, iş-

Yürütme organında en üst mevkilerde bulunan ve «siyasal direktuvar» dediğimiz siyaseti yönetenler topluluğunu oluşturan bu kimseler şirketler topluluğu çatısı altında örgütlenmiş zenginlerin hukukçu, yönetici ve finansiyer üyeleridir. Bu kimseler içinde bulundukları kliklerde üstleri olan kişilere, ekonomik, askerî ve siyasî alanlarda kendilerinin ne denli güvenilir kimseler olduklarını her zaman göstermek zorundadırlar. Profesyonel politikacılar nasıl 'eski adamlarına' bağlılık gösterir, yardım ederlerse, aynı şey şirket yöneticileri ve generaller için de söz konusudur. Politika-dışı alanlardan gelen bu kimselerin yükselmesinde *bürokratik terfi* ilkesine uyulmadığı gibi, partilerdeki *patronaj* sistemine de uyulmamaktadır. Tıpkı şirketlerde olduğu gibi, bu tür kişilerin göreve atanmaları, sonra daha üst bir göreve getirilmeleri gerçek komuta mevkiinde bulunan üst'ün kendi çevresinden beğendiği, kendine benzer bulduğu birini bu işe atanması yoluyle [co-optation] olmaktadır.

çi kuruluşları, yardım kuruluşları, Spor kuruluşları temsilcilerinin sayısı çok daha az olmuştur.»[6]

Başkanın aynı dostlarından Theodore Roosevelt bir keresinde şöyle demiştir: «Birçoklarının gerçekten büyük saygı gösterdikleri bazılarına karşı nedense saygı duyamıyorum. Pierpont Morgan'a, Andrew Carnegie'ye ya da James J. Hill'e içimden gelerek saygılı davranıyorum, ama bir Profesör Bury'ye, Arktika'yı bulan Peary'ye, ya da tarihçi Rhodes'a içimden gelse bile -ki hiç de gelmiyordu-, niçin saygılı davranmak zorunda olduğumu anlayamıyorum.» Başkan Eisenhower'in yakın arkadaşlarını anlatan ve zeki bir gözlemci olan Merriman Smith ise şunları yazıyor: 'Başkanın büyük finans ve sanayi krallarını yakınında görmekten zevk duyması bu kimselerin piyasa rayiçlerinin yüksek oluşundan değildir. Başkana göre, Ford Motor Company başkanlığına gelmiş biri, Scripps-Howard gazeteleri tröstünün baş yöneticisi olmuş biri, bir rektör ya da bir Başpiskopos değerli, kendi işinin ehli, ilginç ve söyleyecek sözü olan biridir.' William H. Lawrence ise bu görüşe şunları katıyor: «Bu anlayış, sürpriz saymazlarsa, genç Henry Ford'un, ya da Jack Howard'ın bile ilgi çekici bulacağı niteliktedir.»[7]

Siyaset-dışı alanlardan gelen kimselerin modern toplumun «siyasal direktuvarı» arasında yer almaya başlaması, dar anlamda, devletin 'bürokratikleşmesi' denebilecek olgunun bir görünümü sayılmamalıdır. Tıpkı askerlerin önem ve etkinlik kazanmalarında olduğu gibi, siyaset-dışı kişilerin üst yönetimde söz sahibi olmaları da demokratik teori taraftarları için bir problem teşkil etmektedir. Bunun en önemli nedeni, modern devletin bürokratikleşmesinin sonucu olarak gösterilmek istenen bu olguya, neden olabilecek gerçek bir bürokrasinin toplumda mevcut olmayışıdır. İşin doğrusu aranacak olursa görülecektir ki, «Sözde - bürokrasi» [Psenda bürokrasi] denen ve siyaset-dışı alanlardan gelme kimselerden oluşan bu tip bürokrasilerin var olabilmesi, belli bir ölçüde, toplumda gerçek bir bürokrasinin mevcut olmayışının sonucudur. «Parti kodamanları» denen kişiler de, gene, devlet hayatında gerçek bir bürokrasinin mevcut olmayışının ürünüdürler.

«Gerçek» bürokrasi terimiyle belirtmek istediğimiz, yetkileri ve becerileri belirli kişilerden oluşmuş, örgütlenmiş bir hiyerarşidir. Böyle bir bürokraside her mevki ve her mertebe belirli görevleri yerine getirebilecek nitelikleri olan belirli tip görevlilere tahsis edilir. Gerçek bürokraside bu tür mevkilere gelen kimseler kendilerine verilen görevleri yerine getirmek için kişisel otoritelerine, kişisel olanaklarına başvurmak zorunda değillerdir. Zaten kişisel otoriteye sahip olmaları da düşünülemez; bu, bürokrasinin niteliklerine ters düşer. Gerçek hiyerarşide mevki sahibi kimselerin otoriteleri, bu kişilerin bulundukları mevki ve makamın kendisinden gelmektedir. Bu kişilerin bulundukları mevkilere göre alacakları belirli maaşlar vardır. Aynı şekilde, çevreden görecekleri itibar ve saygı da bulundukları mevkiin önemine göre olmaktadır.

Bürokratlar ya da devlet memurları, her şeyden önce, belirli nitelik ve bilgi sınavlarından başarıyle geçip, bilgi ve yetenek sahibi kimseler olduklarını göstermek zorundadırlar. İşe girdikten sonra da, niteliklerini geliştirecek tecrübeler kazandıkları kabul edilir ve buna göre değerlendirilirler. Belirli niteliklere sahip olduğu için, bürokrat birinin

işe girmesi de, işinde yükselmesi de, azçok resmî, düzenli ve biçimsel yarışma sınavlarıyle olur. İşe alınan bir bürokrat yükselmek ister ve bunu başarırsa liyakat ve kıdem esasına göre kariyerde ilerler. Bu ilerleme de, bürokrasinin önceden biçimlenmiş bulunan hiyerarşisi içinde olur. Bürokrat bir kimse disiplinli olduğu için, neyi nerede yapacağı herkesce bilinip kestirilebilir. Ayrıca, bürokrat kişi, kendi «kişisel düşüncelerine» aykırı bir politikayı, bir tutumu bile uygulayıp, izleyebilir; bunları, resmî hayatının gereği sayar ve kişisel görüşlerinden ayrı tutar. Toplumsal yönden, bürokratlar meslek arkadaşlarına karşı hissedilir derecede «resmî» davranırlar. Bunun nedeni ise, bürokratik hiyerarşinin iyi işleyebilmesi için kişisel iyi niyet kadar, mevki ve kıdem esasına dayanan bir sosyal mesafeye de gerek olmasıdır.

Bürokrasi, bu tip insanlara dayanan bir kuruluş olduğu için insan örgütleri içinde en etkin olanıdır. Fakat böyle örgütlü bir topluluğu, bir kadroyu kurmak, gelişmesini sağlamak çok zor bir iştir. Bu amaçla girişilecek çabalar, çoğu kez, hantal, iş çıkarma gücü olmayan, ayrıntılara ve «mevzuat» denen güçlükler batağına batmış yararsız bir kuruluşa varmakla sonuçlanabilmektedir. Böyle bir kuruluşun, yönetimin izleyeceği politikayı uygulamakta etkinlik göstermesi ise, beklenemez.

Bürokrasinin bir yönetim (hükümet) kuruluşu olarak taşıyacağı değer, içindeki memur topluluğunun, hükümetteki değişikliklere rağmen işinin başında kalmasına bağlıdır.

Birey olarak bir bürokratın değeri ise, resmî işlerinde yasalara ve kurallara uymasına ve siyasal yönden tarafsız kalmasına bağlıdır. İyi bir bürokrat gelen hükümetlere de, giden hükümetlere yaptığı gibi, elinden geldiğince hizmet eder. Bu hizmet anlayışı, siyasal yönden, gerçek bir bürokrasinin önkoşuludur. Nedeni ise, bürokratın yönetimle ilgili politikanın saptayıcısı olmayıp, yönetime saptayacağı politika için alternatifler sunmakla görevli olmasıdır. Bürokrat, siyasal yöneticiye bu politika alternatiflerini sunar; siyasal yönetici bunlardan birini seçip kararlaştırır; bürokrat da bu resmî politikanın uygulayıcısı olarak hizmete başlar. Azçok daimî bir hiyerarşi içinde, gene azçok daimî bir kurmay topluluğu olan bürokratların sadakatla bağlı kaldık-

ları tek bir politika vardır: Uygulanması için saptayıp önlerine konulan politika. «Herkesin bildiği gibi», diyor Herman Finer, 'bürokrasinin siyasal tarafsızlığına [siyasal partilerin] karışıp etkide bulunmaları devletin teknik beceri kaybına uğramasına yol açmakta; böyle bir kayba ancak idarede «temizlik» yapmayı kafasına koyan Sol ya da Sağ uç - azınlıklar önem vermemektedir.'[8]

Birleşik Devletlerde gelmiş-geçmiş sivil hükümetlerin hiç biri gerçek bir bürokrasi kuramamıştır ve bugün de Amerika'da gerçek bir bürokrasi yoktur. 1883'de kurulan devlet memuriyeti sistemine göre, Başkan tarafından atanan ve Senato tarafından onanan devlet görevlilerinin «niteliklerinin saptanmasına gerek yoktur.» Hükümetler değiştikçe, Amerikan Devlet Memurları Sistemi de değişmektedir. Beceri ve bilgi yarışına dayanan sınavlarla memur almak yerine, iktidar değişince hiç bir «teamüle» dayanmadan baştan aşağı bütün önemli memuriyetlerdeki görevliler değiştirilebilmekte; devlet memuriyetindeki kadrolar istendiğinde kaldırılmakta, istendiğinde yeni kadrolar ihdas edilmekte; bazen Kongre, bazen Bütçe Bürosu, bazen de herhangi bir kuruluşun başkanı tarafından tüm bir devlet dairesinin, ya da birkaç devlet kuruluşunun birden kadroları kaldırıverilmekte, bu nedenle, devlet memuriyetinin ciddî bir anlamı kalmamaktadır.[9]

Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında Amerikan devlet yönetimini anlatan bir İngiliz gözlemci, «alt kademe memurluklara liyakat esasına göre atamalar yapılırken, her hükümet değişikliğinde üst kademe memuriyetlere siyasal açıdan, ya da kişisel açıdan yakın sayılanlar ve tanıdıklar atanmaktadır. Bu durum, memurların terfi olanaklarını ortadan kaldırmakta, memurların moralini bozmaktadır. Bu bakımdan *Sivil Servis Yasası* devlet memurluklarına yapılacak kötü ve yanlış atamaların bir ölçüde azaltılmasını amaç edinmekte; üst kademe memuriyetlere yapılan atamaların bu kural-dışı durumlarının yaratacağı moral bozucu etkileri sınırlamak istemektedir.»[10]

Yazarın anlattığı günlerden bu yana Devlet Memurluğu Yasasının kapsamına giren memurların sayısı artmıştır. Theodore Roosevelt yönetiminin sonunda (1909) tüm federal devlet memurlarının yüzde 60'ı bu yasanın kapsamına alın-

mıştır. Franklin Roosevelt yönetiminin ilk günlerinde ise bu oran yüzde 80'e çıkmıştır. *New Deal* politikasıyle birlikte federal memur sayısı birden bire artmış; «yeni kurulan çeşitli kamu örgütlerine, bilgi ve beceri sınavları olmaksızın, çok sayıda memur alınmıştır. 1936'da devlet memurlarının içinde devlet memurluğuna sınavla girenlerin oranının yüzde 60 kadar olduğu bilinmektedir. Geri kalan yüzde 40'ın büyük kısmı koruyucu [hâmi] tanıdıkların yardımlarıyle işe alınmış kimselerdir. Bunların çoğunun özelliği *New Deal* destekçisi olmalarıdır.» II. Dünya Savaşı da, hiç bir sınava girmeden, pek çok yeni memurun devlet görevlerine atanmasına yol açmıştır. Fakat devlet memurluğuna girdikten sonra devlet memurluğu yasasının koruyucu hükümlerinden yararlanan bu tür kimseler, fazla memur istihdamını gerektiren koşullar ortadan kalktıktan sonra da görevlerinde kalmaktadırlar. 1953'de Truman görevden ayrıldığında devlet memurlarının yüzde 95'i görevleri başında kalmışlardır.[11]

Bugün iki milyon kadar olan devlet memurları içinde «kilit görevlerde» bulunan önemli memurların sayısının 1500 kadar olduğu sanılmaktadır. Bunlar bakanlıklardaki müsteşarlar, genel müdürler, genel müdür yardımcıları; bağımsız kuruluşların başkan, başkan yardımcısı gibi yöneticileri; büyükelçiler ve diğer dış misyon şefleri gibi kimselerdir.[13] Geldikleri meslek çevrelerine göre ise, içlerinde hukukçular da, hava subayları da, iktisatçılar da, hekimler de, mühendisler de, muhasebeciler de, bankerler de, kimyacılar da, gazeteciler de, diplomatlar da, askerler de vardır. Bu kimseler, hep birlikte, federal devletin idarî, teknik, askerî ve profesyonel yönden birçok önemli mevkilerini ellerinde bulundurmaktadırlar.

1948'de yapılan bir araştırma, bu tür «kilit» mevkilerde bulunan memurların içinde [alt derecelerdeki] 'devlet memurluğundan gelenlerin' yüzde 32 (502 kişi) oranında olduğunu göstermektedir. Bu gibi kimselerin daha önce Dışişlerinde hariciye memurluğu, subaylık yaptıkları, ya da Sağlık Bakanlığında çeşitli görevlerde bulundukları anlaşılmaktadır. En üst kademedeki memurların ortalama 29 yıllık memuriyetleri olduğu; yarıya yakınının üniversite ya da meslek okullarını bitirdiği; dörtte bir kadarının Harvard, Columbia, Princeton, Yale, MIT, ya da Cornell Üniversite-

sinde okuduğu görülmektedir. Hükümetler değişene kadar devletin en üst kademe memurluklarında bu kimseler bulunmaktadır.

1952 Başkanlık seçimlerindeki adaylıktan iki ay önce Harold E. Talbott -New York'lu bir finans-sermaye sahibi olan Talbott daha sonra Hava Kuvvetleri Bakanlığına getirilmiştir- iş yönetimi danışmanlık firmasıyle anlaşarak bu firmanın uzmanlarına Cumhuriyetçi Parti yönetiminin Birleşik Devletler yönetimini kendi elinde tutabilmek için hangi devlet memurluklarına kendi adamlarını koyması gerektiğini incelettirmiştir. Seçimlerden birkaç gün sonra, yeni Başkan Eisenhower, yapılıp tamamlanmış bulunan bu on dört ciltlik araştırmayı önüne alarak 250 - 300 kadar en üst derecede ve siyaset-kararlaştırma yetkisi olan mevkilerde bulunan kimseler üzerinde durmaya başlamıştır. Başkana verilen bu incelemede ilgili görevlere atanacak yeni kimselerde aranması gereken nitelikler ve bu kimselerin karşılaşabilecekleri temel problemler de belirtilmiştir.[14]

Soruna parti açısından bakan birçok analizci, o zamanki yasalara ve yönetmeliklere göre bile, 2000 kadar devlet memurluğunun atanma yapılmadan boş tutulduğunu belirtmektedir.[15] Patronaj usulü her zamanki gibi Eisenhower yönetiminde de geçerliğini korumuştur. Üstelik yeni yönetim, çok geçmeden, bu eğilimi daha da güçlendirmiştir.* Nisan

---

* «Bazı memuriyetler düz anlamda feshedilmiştir,» diyor **Fortune** yazı kurulu. 'Birçok mevkilerde ise, memura dokunulmamakta fakat o makamın yetkileri bir başka görevliye aktarılmakta; bölüm başkanı doğrudan doğruya bu yeni memurla ilişki kurmaya başlamaktadır. Eski yönetimin iş başına getirdiği memurlardan bazıları ise zararsız yerlere kaydırılmaktadır. Hükümet çevrelerinde bu gibi tekniklere, «kızağa çekme,» ya da 'turşusunu kurmak' denmektedir. Bu tekniklerin büyük kayıplara yol açtığı bellidir. Fakat buna karşın Eisenhower yönetimi kendine bağlı ve güvenilir bir devlet memurları kadrosu kurmak için bu yoldan yararlanmıştır... Yeni yönetim devlet memurları konusunda aynı anda iki zıt sorunla karşı karşıya kalmıştır: İdeolojileri yeni Cumhuriyetçi iktidarına ters gelen üst kademedeki Demokrat devlet memurlarından

1953'de Eisenhower bir kararname çıkararak, «gizlilik taşıyan işlerde ya da siyaset kararlaştırma yetkisini gerektiren işlerde» çalışan 800 kadar devlet memurunun iş güvenliğine son vermiş; Haziran ayında ise 54,000 devlet memurunun daha iş güvenliğini hükümsüz sayan yeni bir kararname yayınlamıştır.[17]

Cumhuriyetçilerin devlet kuruluşlarında bu tür kaç kadroyu lağvettikleri tam olarak bilinmemektedir Bu konuda geniş bilgi edinme olanağına sahip bir yazar bunun 134,000 kadar olduğunu ileri sürmektedir.[18] Fakat yönetime kendi adamlarını koymak için tek yol devlet memurları arasında temizlik yapmak değildir. Güvenlik ilkesi sayesinde, «delil» bile olmadan ve 'güvenlik riski' gerekçesiyle istenen devlet memurunun işten atılabildiği, ya da «beyyine külfeti»* ilgili memura yüklenerek binlerce memurun istifaya zorlanabildiği görülmektedir. Bu tutum, özellikle en çok saldırıya uğrayan Dışişleri Bakanlığında ve ilgili servislerinde uzun yıllar mesleklerinde bilgi ve tecrübe kazanmış devlet memurlarının yitirilmesine yol açmış; devlet memurları arasında moral çöküntüsü yaratmıştır.**

Şu zamanda, bu zamanda yapılanların ayrıntısı önem taşımamaktadır; önemli olan şudur: Birleşik Devletler hiç bir zaman gerçek bir bürokrasiye sahip olmamış; memurlar açısından güvenliği olan bir meslek olarak, ya da siyasal partilerden gelecek baskı ve etkilerden uzak bir meslek olarak Birleşik Devletlerde gerçek bir bürokrasi hiç bir zaman oluşmamıştır. Demokratik Partinin 1933 - 1953 arası dönemde uzun süren iktidarı devlet memurluğu yasalarının gerçek bir Devlet Memuriyeti Kadrolarının oluşturulmasında taşıdığı yeter-

---

kurtulmak; devlet kuruluşlarının iyi çalışmasını sağlamak, bunun için de birinci sınıf adamları devlet memurluğu mesleğine çekebilmek. Bu ikincisi, uzun dönemde en önemli amaç olarak görülmektedir.'[16]

* Hukukta delilli ispat yükümlülüğü. Buradaki örnekte, «suçsuz» olduğunu ispat etme yükümlülüğünün memura yüklenmesi anlamına geliyor. (ç.n.)

** Diplomasinin gözden düşmesine ilişkin olarak, bk. DOKUZ Askerlerin Etkinliklerinin Artışı.

sizliklerin ortaya çıkmasını önlemiştir. 1953'deki iktidar değişikliği ise, Devlet Memurluğu Yasalarının «patronaj» kurumunun biraz daha güçleştirilmesinden, biraz daha pahalı işleyen ve biraz daha hoşnutsuzlukla karşılanan bir kurum haline getirilmesinden başka bir sonuç vermemiştir. Böyle bir sonuçla karşılaşılması, her şeyden önce, Demokrat iktidar zamanından kalma güven duyulmayan devlet memurlarının temizlenip, bunların yerine güvenilir Cumhuriyetçilerin yerleştirilmelerinde «güvenlik kleransı» ile yetinilmesinden, başka ölçülere itibar edilmemesinden ileri gelmiştir.

Devlet memurluğuna girip bu alanda çalışmak, kariyer yapmak isteyenlerin, bu durumda, önce «üstün insan» olması, sonra da siyasal ve idarî yönden başına geleceklere karşı her an hazırlıklı bulunması gerekmektedir.

Devlet memurluğuna girip bu alanda çalışmak, kariyer lerine açık tutulduğu sürece, entelektüel yönden gerçekten değerli kimselerin devlet memuriyetine girmeleri beklenmemelidir. Bu koşullar altında, devlet memuriyetine ancak sıradan insanlar girecek; bu insanlar da kurtuluşu hiç bir kişiliği, yaratıcılığı olmayan «salla başını, al maaşını» eyyamalığında aramak zorunda kalacaklardır.

Ayrıca, paraya bütün değerlerin üstünde bir yer verilen bugünkü toplum yapısında, memurlara, özel sektörün istihdam ettiği personele verilen ücretlere yakın bir ücret verilebilmesi için bir çözüm yolunun bulunamaması da, ne yukardan aşağıya ne de tabandan yukarıya doğru, gerçek bir Devlet Memurluğu Sisteminin kurulmasına olanak bırakmaktadır. Emeklilik haklarının, ya da iş güvenliğinin devlet memuriyetinde biraz daha iyi olması da devlet memurluğunu ilgi çekici duruma getirememektedir. Bunun nedeni ise, özel sektörde ücretlerin olduğu kadar, bu tür hak ve ayrıcalıkların da çok daha fazla olmasıdır. 1954 yılında yapılan bir araştırmaya göre, en yüksek derecedeki memurların yıllık maaş tutarlarının ortalama 14,800 dolar olduğu; bu ücret düzeyindeki memurların ise federal memurların genel toplamı içinde ancak yüzde 1 oranında kaldığı anlaşılmaktadır.[19]

Birleşik Devletlerde idarî bir bürokrasinin gelişmesini önleyen tarihsel mekanizma siyasal partilerin patronaj sistemi olmuştur. Bu sisteme göre, siyasal partilerin yönetici-

leri, partiye yardım edenleri kamu görevlerine atayarak ödüllendirdikleri için, Amerikan kamu yönetiminde bilgi ve liyakat esasına dayanan bir memuriyet geleneği, disiplini oluşturulamamıştır. Ayrıca, devlet görevleri içinde özel sektörle ilgili düzenleyici görevlerin önemi arttığı için, kamu görevlilerinin mevkilerine atfedilen önem de memurun özel sektörle ilgili düzenleyici yasaların, yönetmeliklerin uygulanışı gibi alanlarda çalışıp çalışmadığına göre değişmektedir. Sanayi ile yakın ilişkileri olan bir devlet dairesinde bir süre çalışan memurların, daha sonra, özel sektöre ait bu sanayilere geçtikleri görülmektedir. Özellikle, bu tür yasa, tüzük ve yönetmeliklerin uygulanmasından sorumlu devlet dairelerinde çalışmak, şirketler dünyasında daha iyi bir yere geçmek için bir çeşit basamak olarak kullanılmakta; örgüt olarak da, bu tür devlet kuruluşları özel sektöre «seralık»* yapmaktadır. Amerikan devlet sisteminde gerçek bir bürokrasinin gelişememesinin bir nedeni de, bu bakımdan, güvensizlik gerekçesine sığınarak işletilen 'yeni ganimet sistemi'** olmaktadır.

Büyük şirketlerde yönetim kadrolarında yer alan kimselere seslenen dergilerde olsun, politikayla ilgilenen kimselere seslenen gazete ve dergilerde olsun bazı yazarların zaman zaman Devlet Memurluğu Sisteminin düzeltümesi gerektiğinden söz ettikleri; konuyu dillerine doladıkları görülmektedir. Oysa, işin aslında, şirketler dünyasındaki yöneticiler de, politikacılar da partilerin karşısında bağımsız kalabilecek, geniş bilgi ve tecrübeleri sayesinde politikacıların izleyecekleri politika alternatiflerinin ne gibi sonuçlar vereceğini önceden kestirip değerlendirebilecek nitelikte devlet memuru istememektedirler. Sorumlu bir yönetim açısından, bu nitelikte bir devlet memurları kadrosunun ortaya çıkmasının ne anlama geleceği çok açıktır.

Gerçek devlet memurlarının yetiştirilip devşirilebileceği

---

* Sera : Bitkilerin fidelerinin bakımının yapıldığı yer. Fideler buradan alınır ve açıktaki toprağa dikilir. (ç.n.)

** «Spoil system» karşılığında : İktidara gelen partinin 'güvenlik' nedeniyle yapıyor gözükerek, iktidar öncesi partiye yardım edenlere, militanlara devlet memurlukları dağıtması. (ç.n.)

alt kademe devlet memurlukları ise, bu kademelerdeki ücretlerin ve bu işlere atfedilen prestijin çok daha düşük olması nedeniyle, ilerde nitelikli bir üst memur olabilecek birinci sınıf kimselere çekici gelmemektedir. Üst kademelerdeki devlet memurluklarına da, belirtildiği gibi, bürokrasinin dışından adam getirilmektedir. Bu gibi kimseler ise getirildikleri işi meslek olarak benimsememekte; geçici bir süre görevlerinde kalmakta; bu nedenle de, tarafsız olabilme alışkanlığını ve diğer olumlu devlet memuru niteliklerini kazanamamaktadırlar.

Birleşik Devletlerde yeterince güvenliği olan bir devlet memuriyeti, yeter süre işbaşında kalabilecek bir memur kadrosu, siyasal iktidar değişikliklerinden etkilenmeyip uzun süre görevi başında kalabilmiş bir memur sınıfı olmamıştır ve bugün de yoktur. Günümüzde Amerikan devlet hayatında yönetimle ilgili önemli kararların alındığı mevkilerde devlet memurluğunu kendilerine meslek olarak seçmiş bürokratlar, ya da politikaya ömür vermiş parti politikacıları değil, aslında, iktidar seçkinlerinin temsilcileri olan siyasal üst yöneticiler bulunmaktadırlar.

11 DENGE TEORİSİ

Ekonomi politiğin moral sorunları ile ilgilenip de üzülmek istemeyen Amerikan yurttaşları, kısa yoldan gidip, devletin birbirini dengeleyen çatışkın çıkarlarca düzenlenen bir çeşit otomatik bir makine olduğuna inanma eğilimindedirler. Böylesine bir siyaset anlayışı, ekonomik yapı hakkında resmî çevrelerin ileri sürdükleri görüşün bir yansımasından başka bir şey değildir: Her ikisinde de, çeşitli çıkarların birbirini dengelediğine; bu dengelemede sadece yasal ve ahlâkla ilgisi olmayan -yani ne ahlâksız, ne ahlâklı denemeyecek- bir ilişkiler ağının sözkonusu olduğuna inanılmaktadır.

Toplumda böyle bir dengenin kendiliğinden kurulduğunu ileri süren görüşler onsekizinci yüzyıl iktisatçılarının döneminde doruğa varmıştır: «Pazar» kendi başına buyruk ve bağımsızdır; küçük girişimcinin sihirli ekonomi dünyasında ise otoriteryan bir güce zaten yer yoktur. Aynı biçimde, siyasal alanda da güçler arasında bir bölünüm ve bir dengelenme bulunduğuna; despotizme olanak kalmadığına inanılmaktadır. «Bir iktidar dengesi yaratamamış toplumların

varacağı yer,» diyor John Adams, «despotizmdir.»[1] Onsekizinci yüzyıl düşünürlerince geliştirilen *denge*, ya da *kontrol ve dengeleme* kavramları* sayesinde ekonomik ve siyasal özgürlüğün teminata kavuşturulduğu; dünyanın egemen uluslarının tiranlık yönetimlerine sürüklenmelerinin kesinlikle önlendiğine inanılmıştır.

Çağımızda ise, ekonomi politik alanında kendi kendine işleyen böyle bir dengenin olduğunu ileri sürenler, en çok, 1930'ların *New Deal* karşıtı olan pratikçiliği seven muhafazakârları arasından çıkmıştır. Bu görüşlerin birden bire ilgi uyandırması -ki aslında bu ilgiyi hak edecek bir yanları olmadığı açıktır- dünün totaliter Almanyası ve günümüz Rusyası nedeniyle olmuştur. Ayrıca, modern Amerikan ekonomi politiğiyle hiç bir ilgisi olmadığı halde, şirketler topluluğundaki yönetici seçkinlerle devlet kuruluşundaki yönetici seçkinler arasında nedense en yaygın inanç durumuna gelen bu görüşün ciddî sayılabilecek bir yanı da bulunmamaktadır.

1

İktidarı, dengeli bir toplum yapısı içinde göreceli olarak birbirine eşit ağırlıkta çatışkın ve çok sayıda bağımsız gruplar arasında kendiliğinden oluşan bir denge sayan bu anlayışın etkilerinden kurtulmak zor görülmektedir. Bu görüşe temel teşkil eden varsayımlar son günlerde «Amerika'yı kimler yönetiyor» da birer mizah şaheseri görünümü kazanmış bulunuyor. David Riesman'a göre, geçtiğimiz elli yıl içinde 'bir egemen sınıfın iktidar hiyerarşisinden, veto hakkı olan grupların yol açtığı iktidar ufalanmasına varılmıştır.' Bu düşünceye göre, bugünkü Amerikan toplumunda hiç kimse hiç bir şey yönetmemekte; toplum, yönetilmeksizin kendi kendini yönetmektedir. «Bir bakıma,» David Riesman'a göre, 'bu durum, Amerikan toplumunun bir orta-sınıf toplumu olduğu görüşünün, başka bir açıdan ifade edilmesi anlamını taşımaktadır. Bu toplumda yaşayan yurttaş-

* «Equilibrium» ve 'checks and balances' karşılığı. (ç.n.)

lar çok yakında anlayacaklardır ki yöneten durumundaki «biz» denen kimselerle, yönetici durumunda olmayan 'onlar,' ya da yönetimi elinde tutan «onlar» ile yönetilen durumundaki «bizler» ortadan kalkmış ve toplumda bütün 'bizler,' «onlar» ve 'onlar' da «bizler» olmuştur.'

«Başkalıkiler ve yöneticiler iktidarlarını yitirmişler, fakat izleyicileri de iktidar sahibi olamamışlardır,» diyen Riesman iktidar sahibi olan kimselerle iktidarın psikolojik yanlarına her şeyden büyük bir ağırlık vererek, örneğin, işi şu sözlere kadar vardırmaktadır: 'Eğer işadamları kendilerini güçsüz ve bağımlı *hissediyorlarsa*, bu kimselerin elindeki maddî olanaklar ve güçler ne olursa olsun, işadamlarının gerçekten güçsüz ve bağımlı olduklarını kabul etmek gerekmektedir.' «... Gelecek, bu bakımdan, öyle görülüyor ki, küçük işadamları ile serbest meslek sahibi kimselerin; taşradaki taşınmaz mal sahiplerinin, hukukçuların, otomobil satıcılarının, cenaze işleriyle uğraşanların; savunma işlerini ve kısmen dış politikayı kontrol eden askerlerin; yatırımları ve teknolojik değişmeleri kontrol eden büyük şirketlerde çalışan yöneticilerin, hukuk danışmanlarının, malî komite üyelerinin ve ilgili işlerde çalışan diğer kimselerin; işçilerin verimliliğini ve verecekleri oyları kontrolleri altında tutan işçi önderlerinin; güney eyaletlerinde politik hayatın en etkin öğesi olan «siyah kuşaklı» beyazların; dış politika ve kentlerdeki iş olanaklarına karşı duyarlığı olan Polonyalı, İtalyan, İrlandalı ve Yahudi azınlıklarının; etnik ve dinsel grupların; gençleri topluma alıştıran, erginleri eğlendirip eğiten, yaşlıları ise kâh eğlendirip kâh duygulandıran gazete ve magazin yazarlarının; kendi aralarında bile çatışıp duran hayvan yetiştiricisi tarımcılardan, mısır, pamuk, vb. üreticisi ya da sütçülük yapan kimselerden oluşan, bize geçmiş günlerimizi hatırlatan ve anılarımıza renk kazandıran tarımcıların; günlük işlerimizden hangisine daha büyük bir dikkat göstermemizi belirleyen Rusların ve daha az oranda da olsa, diğer yabancı devletlerin, vb., vb. elinde bulunmaktadır.»[3]

Bütün bu sözlerde «iktidarın ufak ufak parçalara ayrılması, bu alanda otomatik bir denge kurulması ve bunun kişilere bağlı olmadan gerçekleşmesi» gibi konularda akla yakın gelen taraflar vardır. Bu akla yakınlık, iktidarı bir

mozaik gibi ufalanmış bir şey gibi göstermesine karşın, Riesman'ın bu görüşlerinin orta düzeydeki iktidar sorununa ışık tutabilmesindendir. Özellikle Kongre üyelerinin seçim bölgelerindeki ve Kongre'deki siyasal hayatı anlamakta bunlar gerçekten yararlı olmaktadırlar. Fakat Riesman'ın görüşleri üst düzeydeki iktidarla, orta ve alt düzeydeki iktidar sorunları arasında belirli bir ayrım koymadığı için, sorunun özünü daha da bulanıklaştırmaktadırlar. Ne var ki, yarı-örgün bu tür romantik plüralizmin stratejisinin ne olduğu çok açıktır:

Whitman'ı andıran bir demokrasi coşkusuyle bir yığın örneğini sıralayabileceğiniz bu anlayış sayesinde, demokraside toplumun bütün gruplarının söz sahibi olduğuna inanabilirsiniz. Siyasal yönden örgün olup olmadıklarına bile önem vermeden, toplumdaki çeşitli grupları, tabakaları meslek topluluklarını ve kuruluşları hep birlikte aynı torbaya koyabilirsiniz. Romantik tutuculara çok yakışan bu görüşü benimsedikten sonra, bütün bu gruplar arasında toplumdaki iktidar yapısına uygun olarak ortaya çıkan ilişkilerin özünü aramak, görmek zorunluğunu da duymayabilirsiniz. Romantik tutucular, toplumu iktidar yapısı açısından alıp incelemek yerine, dağınık ve serpiştirilmiş çeşitli ortamlardan kurulu bir toplam olarak görmek isterler. Ayrıca, toplum yapısının en üst düzeyinde yer alanlar arasında birtakım çıkar topluluklarının bulunup bulunmadığını da düşünmek isterler. Romantik bir tutucu olduktan sonra, kişinin bütün bu topluluklar ve gruplar arasında, hele önemli kararların alındığı sıralarda, ne gibi ilişkilerin işlerlik kazandığını merak etmesine de gerek kalmamaktadır. Açıkcası, toplumu incelerken, örneğin bir II. Dünya Savaşına yol açan olayların, kararların ortaya çıkışında sıradan bir duvarcı ustasının, küçük bir perakendeci bakkalın ne gibi etkileri olabileceğini soruşturmak ve böyle bir soruya cevap bulabilmek için dönüp tarihe bakmak zorunda kalmamız için, romantik tutucuların toplum anlayışını benimsemenizde yarar vardır. Aynı şekilde, böyle yaptıktan sonra, bir sigorta satış memurunun, ya da hatta Kongrenin kendisinin yeni bir nükleer silâhın eski modellerinden birinin herhangi bir ülkeye karşı kullanılması yolunda alınan bir kararda ne derece etkide bulunmuş olabileceğini; bunlara, işin başında

bu konuda bir diyecekleri olup olmadığının sorulup sorulmadığını düşünmenize de gerek kalmamaktadır. Ayrıca, size söylenen grupların, tabakaların ve toplulukların liderlerinin halkla ilişkiler uzmanlarının zengin bilgilerinden de yararlanarak hazırlayıp okudukları söylevlere iyice kulak verip, sizden beklendiği gibi bir de bunlara kolayca inanmayı becerebilirseniz, toplumdaki sorunları toplumun iktidar yapısından, bu yapının gereği olarak toplumda izlenen siyasetten ayrı birtakım psikolojik sorunlar gibi de görebilirsiniz. Zaten «iktidar,» açık açık kullanılmadıkça rahatlıkla ve ilk bakışta kavranabilecek bir şey değildir. Romantik tutucuların görüşlerini benimsedikten sonra, sizden ve sizin gözünüzden saklı tutulan resmî ya da özel birtakım şeylerin olup olamayacağını merak etmek yükümlülüğünüz de kalmayacaktır.

Kısacası, romantik bir tutucu olup çıktıktan sonra, önümüzdeki toplumda olan bitenlere bakarken kullandığınız bulanık perspektif sayesinde, sizin dışınızdaki olgulara da aynı bulanıklığı kazandırabilir; bir gözlemci, bir yorumcu olarak yaptığınız açıklamalarda en somut toplumsal olguları bile, kendi açınızdan iyi ya da önemli olanlarla, önemsiz ayrıntıları öne çıkarmaktan başka bir şey yapmaksızın kendinize göre açıklayabilirsiniz.

İktidar dengesi teorisi, Irving Howe'ın belirttiği gibi, Amerikan toplumundaki siyasal hayat hakkında ileri sürülen en dar - görüşlü teoridir.[4] Bu teoriyle şu ya da bu parti içindeki geçici ittifakların açıklanması olanağı vardır. Teorinin dar ve kısır bir görüşe dayanmakta oluşu, zaman - boyutu açısından, çok daha kolaylıkla anlaşılmaktadır: Toplumsal olguları incelerken olgularla ilgili zaman boyutunu ne denli kısa tutarsanız iktidar dengesi teorisi de o denli geçerlik kazanmaktadır. Gerçekten, olgulara kısa dönemler içinde bakıldığında ve gazetecilerin yaptıkları gibi, örneğin belirli bir seçim kampanyası dönemi içinde sınırlı kalındığında, ortada, birçok nedenlerin, birçok güç ve iktidar sahibi çevrelerin bulunduğu sanılmaktadır. Amerikan «sosyal bilimlerinin» ampirikleştikten sonra beliren devamlı zaaflarından biri de, modern toplumu anlayabilmek için en iyi, en akıllıca, en bilimsel yolun çok sayıdaki nedenleri sayım-

lamaktan ibaret olduğunu sanmasıdır. Hiç kuşku yok, böyle bir tutum bilimsel nitelikten çok uzaktır. Bu, olsa olsa, sosyal bilimcinin yapması gereken irdelemeciliği gereksiz bir şeymiş gibi gösteren; toplumsal olguların içinde ya da oluşum sürecinde yer alan çeşitli öğeleri bir «çorba» görünümü içinde yansıtan tuhaf bir eklektizmdir. Oysa sosyal bilimcinin yapması gereken şey, önündeki olguları ve bu olgulardaki öğeleri düzara saymakla yetinmeyip, bunlar arasındaki ilişkileri; bunların birbirleri karşısındaki göreceli ağırlıklarını ortaya çıkarıp, nasıl bir araya geldiklerini, anlaşılması istenen olguyu bir model olarak nasıl oluşturabildiklerini açıklamaktır.[5]

Toplumdaki iktidar yapısı sorununu incelerken orta düzeydeki iktidar görünümlerine gerekenden fazla önem ve ağırlık vermek, bir tüm olarak iktidar yapısının kavranmasını, özellikle üst ve alt düzeylerde, çok güçleştirmektedir. Amerikan siyasal hayatıyla ilgili olarak yapılan inceleme ve araştırmalarda da, tıpkı oy verme ve seçim kampanyalarında yapıldığı gibi, iktidar sorununun hep orta düzeydeki görünümleri üzerinde durulmaktadır. «Siyasal» haberlerin bile çoğu orta düzeydeki siyasal sorunlar ve anlaşmazlıklar hakkındadır. Amerika'da siyaset teoricilerinin büyük kısmı, çoğunlukla, çok ciddî ve sistematik çalışan, fakat seçimlerle kimlerin kimlere oy verdikleriyle ilgilenmekten öteye gitmeyen kimselerdir. Kimi profesör, kimi serbest konferansçı olan bu siyasal analizcilerin kendileri de orta düzeyden iktidar ortamında yetişmiş ve yaşayan kimselerdir. Toplumun üst katlarında kimlerin ne yaptığını bilmemekte; bu konulardaki bilgilerini ikinci elden edinmiş bulunmaktadırlar. Toplumun alt katlarını ise, ya hiç tanımamakta, ya da yapılan 'araştırmalardan' bilmektedirler. Evlerinde de, orta katlardan liderlerle oturup tartışabilmekte; bu düzeyde yapılan çeşitli «pazarlıkları» yakından görebilmektedirler.

Bu nedenle, üniversitelerdeki ya da üniversite dışı alanlardaki yorumcu ve analizciler, kendilerine daha yakın geldiği için, orta düzeydeki iktidar ve iktidar dengesi sorunları üzerinde durmakta; ancak bu düzeydeki «siyasal hayat» herkese açık, görülgen ve hakkında çok şeyler yazılmış olgularla dolu olduğu için bunu yeğlemektedirler. Diğer yandan, bu tür bir yaklaşımla demokrasinin işleyişi

gibi bir konu incelendiğinde resmî çevrelerin demokrasinin işleyişi konusunda söylediklerine ve halktaki pekişmiş inançlara ters düşmek de sözkonusu olmayacağı için, mevcut modeli eleştirmeden benimsemekle bu tür bilim adamlarının kendilerini iyi bir yurttaş gibi görmesi, göstermesi; başına hiç dert açmadan ciddî ciddî siyaset sorunlarıyle uğraştığını sanıp bundan tatmin duymaları bile mümkün olmaktadır. Toplumda bir 'iktidar dengesinin' var olduğunu söylemek, toplumdaki çatışkın çıkarlardan hiç birinin diğerlerine kendini empoze edememesi; toplumda aynı durumdaki birçok çıkarlarla eş konumda olması; toplumdaki çıkarlardan, simetrik bir sırayla, bazen birinin, bazen de diğerinin gerçekleştirilmesi; ya da siyasetin çıkarlar arası uzlaşmalarla yürütülmesi; siyasette hiç kimsenin her istediğini elde edemeyip, herkesin bulduğu ile yetinmeye mecbur olması demektir. Bütün bunlar, gerçekte, süreli ya da süresiz olarak ortadaki «pazarlık güçlerinin eşit olduğu» dönemleri açıklayabilecek sözlerdir. Fakat Murray Edelman'ın işaret ettiği gibi,[6] birbirleriyle çatışan çıkar çevrelerinin erişmek, elde etmek istedikleri amaçlar rastgele oluşmuş şeyler olmayıp, bu amaçlar belirli bir zaman diliminin bekleyiş ve kabullenişinin sonucudurlar. Bu bakımdan, herhangi bir zamanda toplumdaki çeşitli çıkarlar arasında bir dengenin bulunduğunu söylemekle, genel olarak, toplumdaki *status quo*'nun herkes için tatmin edici, hatta iyi olduğu savunulmuş olmaktadır. Bu ise, toplum yapısında ideal bir dengenin bulunduğunu söyleyenlerin, toplumun gerçeklerini çarpık bir biçimde yansıtmaya çalışanların maskaralıklarını göstermekten başka bir anlam taşımaz.

«İktidar dengesinden» söz edebilmek için, öncelikle, herkesin eşit iktidara sahip olduğu bir toplum yapısının varolması gerekir. İktidar konusunda toplumda bir dengenin olduğunu söylemek insana onur kazandırıcı bir şey; kulağa hoş geliyor. Oysa gerçek hayatta, toplumda kurulan her iktidar dengesi bir taraf için gerçekten bir denge sağlamakta, diğer taraf için ise tam bir dengesizlik durumu yaratmaktadır. Toplumda üstün duruma geçebilmiş gruplar, bu egemenliklerinin anlaşılmaması, sarsıntıya uğramaması için elbetteki toplumda adaletli bir iktidar dengesinin bulunduğunu ileri sürecekler; buna, herkesten önce kendileri

inanacaklardır. Büyük büyük sanayici ve işadamlarının dönüp sendika liderlerini 'iç barışı bozmakla' suçlamaları; işçi sınıfı temsilcilerinin işveren - işçi ilişkilerinde doğal olarak bulunan evrensel ortak yararlara zarar verdiklerini ileri sürmeleri nedensiz değildir. Aynı şekilde, uluslararası ilişkilerde de büyük büyük büyük devletlerin küçücük devletlere dönüp onları uluslararası anlayış ve işbirliğine zarar vermekle suçlamaları; vaktiyle zor gücüyle zenginleşen ve güçlenen ileri ülkelere benzer bir yol izlemek ve uluslararası *status quo*'yu değiştirmek istediklerinde küçük devletlere ahlâk dersi vermeye kalkışmaları da nedensiz değildir.

Toplumsal değişimin ancak hoşgörüye dayanan bir alış veriş içinde ve çatışan çıkarların devamlı birbirlerini dengelemesi yoluyle sağlanan uzlaşmalarla gerçekleştirilebildiğine inanan romantik tutucular, bütün bunların az çok istikrarlı bir çerçevede olduğuna, kendi kendine değişmediğine, her sorunun ancak uzlaşma ile çözümlenebileceğine de inandıkları için toplumdaki bütün sorunların kendisine göre bir uyum içinde olduklarını, ya da böyle bir uyuma kavuşturabileceklerini savunmuş olmaktadırlar. Toplumsal değişimin mekaniği konusunda romantik tutucuların ileri sürdükleri bu görüşlere *status quo*'nun devamında yararı olanlar, toplumun bugünkü sosyo - ekonomik yapısından hoşnut olmayanlara oranla çok daha büyük bir yakınlık göstermektedirler. Üstelik, «birçok alanlarda... sadece tek bir çıkar örgütlenmekte, ötekiler, hiç değilse bazı büyük çıkarlar örgütlenmemiş bulunmaktadır.»[8] Bu durumda ise, örneğin David Truman'a göre ortada 'örgütlenmemiş çıkarlar' söz konusudur.[9] Bu ise, şimdi ele alacağımız «kamu» terimi yerine kullanılan bir söz olmaktadır.*

Özellikle kırsal ve kentsel alanlarda faaliyet gösteren işçevreleri devlet kuruluşları içinde, özel kuruluşların çatısı altında toplanıp birlik kurmuşlar, yasama organında, yürütme organında kendilerine temsilci bulmuş, ve küçük, fakat güçlü kliklerle birleşmişlerdir. Bu durum, gönüllü grupların merkezileşmesine ve isteksiz üyelerin güç ve iktidarlarının profesyonel yöneticilerce kötüye kullanılmasına

---

Bak. ON ÜÇ Kitle Toplumu.

kadar varmış bulunmaktadır. Örneğin, gene bu durumdan yararlanan başat klikler işçevrelerinin kuruluşlarını kullanarak, küçük işadamlarını onların çıkarlarının da büyük iş çevrelerinin çıkarlarıyle bir olduğuna inandırmakta; iş çevrelerinin tüm gücünü, birleşik cephe halinde, fakat öncelikle kendi yararları için, politik bir baskı öğesi durumuna sokabilmektedirler. Açıkcası, büyük iş çevreleri güçlü azınlık görünümünden kurtulmak için bu gibi «gönüllü birlikleri,» 'baskı gruplarını' halkla ilişkiler tekniğine uyarak bir çeşit araç olarak kullanmaktadırlar. En üst düzeydeki kliklerin kumandası altında bulunan birkaç şirket birden, böylece, bu tür kliklerin komuta, halkla ilişkiler ve baskı araçları olarak kullanılmaktadırlar. Fakat, daha akıllıca davranan bazı klikler şirketleri bu derece görülgen ve açık şekilde kullanmamayı daha doğru bulmakta; şirketlerden bu amaçla yararlanırken, onları bir işe koştuklarında ülke çapında diğer birçok kuruluşu da paralel işlere koşmaktadırlar. «Gönüllü kuruluşlar,» ve 'baskı grupları' denen şeyler de, böylece, en üst düzeydeki güçlü kliklerce kullanılmakta; bu kuruluşlarda bile yetki ve iktidar, kuruluşların kendi organlarından çok, başka kuruluşlardaki üst kliklerdeki güçlü kimselerin ellerinde bulunmaktadır.'[9]

Kontrol ve denge ilkesi, bu bakımdan, «böl ve yönet» ilkesinin bir başka ifadesi olmakta; kamu oyuna toplumun iktidar yapısını daha 'tatlı' bir şekilde kabul ettirmeye yaramaktadır. Böylece, toplumda çıkarlar arası doğal bir uyum olduğu görüşüne dayanan denge teorisi, toplumdaki sınırsız hırsları ve zulmü bile yok gösterip onun yerine adaletli ve ilerlemeye yatkın bir toplumdan söz etmektedirler. Amerikan ekonomi politiğinin temel yapısı kuruluşunu tamamladıktan sonra, ekonomide pazarın sonsuza kadar büyüme gösterebilmesi sağlandığı sürece, bu çıkarlar arası uyum görüşü toplum yapısındaki başat gruplar için etkin bir ideoloji olarak yararlı olmakta; toplumun bütününün çıkarlarını bir ve özdeş gibi göstermekte kullanılmaktadır. Toplumda, çıkarlar - arası bir dengenin olduğu varsayımına dayanan bu doktrin bugünkü etiknliğini devam ettirdiği sürece, toplumun var olan yapısına karşı mücadeleye girişen alt düzeydeki gruplar, toplumun genel ve uyumlu çıkarlarına zarar vermekle suçlanmaktadır ve bu böyle süre-

cektir. «Çıkarlar - arası uyum doktrini,» diyor E. H. Carr, 'büyük bir içtenlikle, toplumdaki ayrıcalıklı gruplar tarafından kendi üstün ve egemen durumlarını sürdürmek için, etkin bir moral araç olarak kullanılmaktadır."

2

Denge teoricilerinin toplumda en çok önem verdikleri öğe Kongre ve Kongre üyeleridir. Oysa 96 Senatörden ve 435 kişilik Temsilciler Meclisinden oluşan Kongre toplumun alt ve orta katlarının temsilcisi olmaktan uzaktır. Kongre üyeleri, daha çok, işadamlarının ve serbest meslek sahiplerinin; daha doğrusu, bu kategorinin en başarılı ve güçlü kesiminin temsilcisidirler. Çoğu yaşlı, ayrıcalıklı, beyaz, Amerika'da doğmuş anababalardan olma, ve Protestandırlar. Çoğu, en azından kolej düzeyinde eğitim görmüşlerdir; gelir ve statü bakımından ise üst orta sınıf üyesidirler. Büyük çoğunluğu, hayatları boyunca işçi ya da düşük ücretli memur statüsünde herhangi bir işte çalışmamışlardır. Kısacası, Kongre üyeleri taşra sosyetesinin yeni ya da eski üst sınıflarından gelme kimselerdir.*

Bugünkü Senatoda ortalama bir senatör kolejde okumuş, elli yedi yaşında -83. Dönem (1954) de biri seksen altı yaşındaydı- biri olarak görünüyor. Temsilciler Meclisi üyeleri ise, ortalama bir tip olarak, nüfusun yüzde 10'undan az olan kolejde okumuş kimseler arasından gelen -1954'de üyelerden biri yirmi altı yaşında olduğu halde- elli iki yaşında bir kimse olarak görünüyor. Senatör ve Temsilciler Meclisi üyelerinin hemen hepsinin taşra kuruluşlarında, ya da Devlet kuruluşlarında çalıştıkları; yarısının da en azından bir savaş görmüş kimseler oldukları anlaşılmaktadır. Gene nerdeyse tamamının siyasal - olmayan işlerde çalıştıkları - bunlar, meslekler hiyerarşisinin biraz üst düzeylerinde yer alan işlerdir- bilinmektedir: Örneğin, 1949 - 51'de Kongre üyesi Senatör ve Temsilcilerin yüzde 69'unun serbest meslek sahibi, yüzde 22'sinin ise işadamı ya da yöneticisi olduğu görülmektedir. Senatörlerin içinde bir tek emekçi ya da düşük gelir düzeylerinden memur ya da

Bazı Kongre üyeleri milyoner kişilerdir. Bazıları ise görevleri gereği harcadıkları parayı karşılayabilmek için seçim bölgelerinden para «dilenecek» durumdadır. Kongre üyesi olmak pahalı bir iştir: İki ayrı ev; birinden diğerine gelip gitmek; hareketli bir toplum hayatı; seçimleri ka-

---

tarım işçisi yoktur. Temsilciler Meclisinde ise bu tür kimseler bir-iki kişiden ibarettir.[12]

Senatör ve Temsilciler arasmda en yüksek orandaki meslek grubu hukukçulardır. Birleşik Devletlerde meslek sahiplerinin binde 1'ini aşmayan hukukçular Senato ve Temsilciler Meclisinde yüzde 65 oranına yükselmektedir. Senatör ve Temsilcilerin içinde hukukçuların çoğunlukta oluşunun nedeni açıktır. Hukukçuların ve hele hele avukatların başlıca özelliği olan «dilbazlık» politikada da işe yaramaktadır. Her iki meslek de pazarlık ve müzakereye dayanmakta; her ikisinde de, karar alma durumunda olan kimselere tavsiyede bulunulmaktadır. Bazı avukat ve hukukçular ise -kazansalar da kaybetseler de- ün kazanmalarını sağlayacağı için, politikaya atılmayı yararlı bulmaktadırlar. Ayrıca, insanın, nerdeyse, tek bir elçantası ile bile icra edebileceği bir meslek oluşu da hukukçulukla politikacılığı birbirine yaklaştırmaktadır. Bu nedenle, siyasete girmek, bir avukat, bir hukukçu için, seçimi kaybettiği an hemen mesleğine dönebileceği; kazandıkça da mesleğinde durmadan daha büyük işim yapacağı için, kolaylaşmaktadır. Gerçekten, çoğu hukukçu ve avukat için bir ya da iki dönem Kongre üyesi olmak, Washongton'da ya da kişinin geldiği yerde daha büyük bir hukukçu ya da avukat olması yönünden yararlı sonuçlar vermektedir. Politikacılıkla birlikte hukuk danışmanlığını ve avukatlığı sürdürmek ise, kişiye seçmenlerin «keyfine» bağlı bulunmayan bir gelir sağlamaktadır.[13]

Kongre üyelerinin çoğu, son on beş yıldan beri -belki çok daha uzun bir dönemden beri- hep aynı meslek ve iş çevrelerinden gelmektedir. Kongre üyelerinin yüzde 90-95'i serbest meslek sahibi, işadamı ve çiftçi çocuklarıdır. Ortalama 1890'larda doğmuş bulunan Kongre üyelerinin çocuklarında çalışabilir yaş grubu içinde bu meslek ve işlerde bulunanların oranının yüzde 37 olduğu bilinmektedir.[14]

Amerikan nüfusunun yüzde 10'u zenci olduğu halde, son

zasız belâsız atlatabilmek için her gün biraz daha artan seçmen ve seçim masrafları. Bu nedenle, Kongre üyesi birinin ayrı bir geliri bulunması şart olmaktadır. Gerçekten, 1952'de yapılan bir araştırma, Senatörlerin üçte ikisinin, Temsilcilerin de beşte dördünün 'işyerlerinden ya da evlerinde yürütmeye çalıştıkları işlerinden, yahut da yatırımlarından elde ettikleri ek gelirlerle' Kongre üyesi ödeneklerini desteklediklerini göstermektedir. Diğer yandan, Kongre'ye gitgide para sıkıntısı çekmeyecek türden varlıklı kimselerin gelmeye başladıkları; bu durumda olmayan Kongre üyelerinin ise maddî sıkıntı çektikleri görülmektedir.* 'Seçimlerde belli miktarlardan fazla para harcanmasını yasakla-

---

elli - altmış yıldır Senatoya tek bir zengin seçilememiştir. Eski dönemlerde ise en fazla iki kişi girebilmiştir. 1845'ten beri Senato'ya seçilebilen Amerikanın dışında doğmuş Amerikalıların oranı yüzde 8'i aşmamıştır. Bu oran, gerçek nüfustaki ilgili baza göre daima çok küçük kalmıştır: Örneğin 1949 - 51'de yüzde elliden daha küçük. Ayrıca, birinci kuşak, ya da ikinci kuşaktan Kongre üyelerinin, büyük bir çoğunlukla, ülkeye yeni gelmiş güney ya da doğu Avrupa'dan değil de, kuzey ya da Batı Avrupa ülkelerinden gelmiş eski ailelerden oldukları anlaşılmaktadır. Kongre üyeleri arasında yüksek statüden kimselerin kiliseleri olan Episkopal, Presbyterian, Unitarian ve Congregational Kiliselerinden olanlar, diğer kiliselerden olanların iki katıdır. Protestanlığın orta statülü kiliselerinden Methodist ve Baptist olanlar ise, bu kilise üyelerinin genel nüfus içindeki oranlarına eşit; fakat katolik ve Yahudilerin oranı genel nüfustaki oranlarından düşüktür. Örneğin, 81. dönem Kongre'de Senatörlerin yüzde 12'sinin, Temsilcilerin yüzde 16'sının Katolik olduğu; buna karşılık aynı dönemde ülkedeki genel nüfusun yüzde 34'ünün Katolik olduğu bilinmektedir.[15]

* II. Dünya Savaşının bitiminden 1955'e kadar Kongre üyelerinin yıllık ödenekleri 15,000 dolardı. Vergi dışı 2500 dolarlık harcama izni bunun içindedir. Fakat, yatırım gelirleri, iş hayatından elde edilen gelirler, meslek gelirleri, yazarlık gelirleri, konuşmalardan elde edilen gelirler şeklinde, toplam olarak, 1952 yılında tipik bir Temsilciler Meclisi üyesinin yıllık gelirlerinin 22,000 doları; tipik bir Senato üyesinin gelirinin

yan Federal Yasanın gerçekten dediğine uymaya kalkışsalar, politikacıların çoğu,' diyor Robert Bendiner, «Washington'u rüyalarında bile göremezler.»[17]

Siyaset hayatı, eskiden olduğunun tersine, günümüz Amerikasında aklı başında ve yetenekli kimseler için çekiciliğini yitirmiş bulunmaktadır. Gelir bakımından, yılda 25,000 - 50,000 dolar kazanabilen akıllı ve becerikli bir avukatın Kongre üyeliğine gelmemesi gerektiği açıktır. Bu bakımdan, Kongre üyeliğine gelen hukukçular ya Kongre üyesi olarak alacakları ödenekten ayrı gelirlere sahip kimselerden, ya da -az sayıda kural dışı olanlar bir yana- taşra yargıcı, taşra avukatı, ya da belediye başkanı gibi daha da düşük ücretli işlerde çalışan kimseler arasından çıkmaktadır. Kongre üyeleri bile, Kongre dışındaki birçok düşünürler gibi, son elli yıldan beri Kongrenin itibarını yitirdiği; Kongre üyelerinin kendi seçim bölgelerinde bile eskisi gibi önemli siyasal kişiler olmaktan çıktıkları görüşündedirler.[18] Gerçekten, seçmenlerin çoğu kendi Temsilcilerini, hatta Senatörlerini tanımamakta; bunların isimlerini bile bilmemektedir.

Elli yıl önceki Kongre üyeleri seçim bölgelerinde seçim kampanyasına çıktıklarında, eğlence ve kitle haberleşmesi alanındaki çeşitli teknik ve araçlarla sentetik olarak yaratılmış kişilerle karşı karşıya gelmek zorunda kalmıyorlardı. Elli yıl önce seçim bölgesinde seçim kampanyasına gelen bir Kongre üyesi seçmenlerin karşısında bir saat, iki saat konuşur; onlara kendi çevrelerinin dışındaki dünyalarda olup bitenlerden söz eder; fakat ayrıca bir de tutup kendi reklamını yaptıracak gazeteci, yazar, sütununda kimle anlaşırsa onun görüşlerini işleyen kalem sahibi aramak zorunda kalmazdı. Elli yıl önceki Kongre üyesinin seçim bölgesinde sözünü dinletebilen, iyi ücretli işlerde çalışan gerçekten önemli bir siyaset adamı olduğu anlaşılmaktadır. Oysa günümüzde, politikacının gazetelerden, diğer kitle haberleşme araçlarından destek görmesi şarttır. Böyle bir destek ise, büyük paralarla sağlanabilmek-

---

ise 47,000 doları bulduğu bilinmektedir. 1 Mart 1955'de ise, Kongre üyelerinin yıllık ödenek tutarı 22,500 dolara yükseltilmiştir.[16]

tedir.* Seçim kampanyasının bugünkü koşullar altında çok masraflı bir iş haline gelmesi nedeniyle, eğer kendisi çok zengin biri değilse, Kongre üyeliğine gelmek isteyen bir politikacının, seçim masraflarını karşılayacak paraları bulabilmek için belirli kimselerin kapılarını çalması gerekmektedir. Çaldığı kapılardan ona istediği yardımda bulunacaklar ise, bunu, sonunda bir şeyler kazanmalarını sağlayacak bir çeşit yatırım olarak yapmakta; yapılan işin bu niteliğini iki taraf da iyi bilmektedirler.

Hem avukatlık ve hukuk danışmanlığını hem de parti politikacılığını birlikte yürüten ve ikide bir seçim ve seçilme sorunu ile karşı karşıya bulunan profesyonel bir politikacının binbir çeşit insanla, binbir ilişki kurmak zorunda olduğu; seçim bölgesindeki çeşitli gruplarla bağlantıları olacağı açıktır. Bu nedenle de, çoğu politikacının Mason localarına, Amerikan Lejyonuna, Elks Kulübüne üye oldukları; çeşitli meslek, iş ve diğer toplumsal birlik ve dernekler arasında «köprülük» yaptıkları görülmektedir. Kongre üyeleri kendi seçim bölgelerinde çeşit çeşit örgütlü gruplarla karşı karşıyadırlar; bu gruplara karşı takınacakları tutuma göre ilgili gruplarca desteklenmek, ya da desteklenmemek durumundadırlar. Politikacıya verecekleri ya da verdirecekleri oyların karşılığında belirli bir «ganimete» konmayı bekleyen bazı çevrelerin en açık şekilde «iş gördükleri» yerler de seçim bölgeleri olmaktadır. Politikacılar, yerel ya da ülke çapında faaliyet gösteren, kimi küçük kimi büyük bu grupları hesaba katmak; politikacı olarak, toplumdaki bu değişik grupların arasını bulmak zorundadırlar. Bu nedenle

---

Eski ve tecrübeli bir Kongre üyesi geçenlerde yaptığı bir açıklamada, 1930'larda seçim kampanyasını 7,500 dolarla kapatabildiğini; bugün ise 25,000-50,000 dolardan az bir paranın bu işe yetmeyeceğini söylemiştir. John F. Kennedy (mültimilyoner Joseph P. Kennedy'nin oğlu), Massachusetts'ten Demokrat Parti adayı olarak girdiği 1952 seçimlerinde kendisinin 15,866 dolar harcadığını, «fakat kendi taraftarı olan devlete ait kundura, balıkçılık ve diğer benzeri sanaî kuruluşlarının da toplam 217,995 dolarlık harcamada bulunduklarını» açıklamıştır.[19]

de, onun bunun arasını bula bula, «iyi» bir politikacı bir gün 'dediğim dedikci' kimselerle karşı karşıya kaldığında, genellikle, ısrar etmeyip uzlaşma eğilimi göstermektedir.

Çoğu politikacı seçim bölgelerindeki bu çeşitli çıkar grupları arasında «cince» bir denge kurmanın yolunu bulup, bu sayede, göreceli de olsa, kendilerine belirli bir hareket serbestisi sağlamaktadır. En akıllıları ise, şansları yaver gitmeyip, birbirine karşı dengeleyici bir güç olarak kullanabileceği bu tür çıkar çevreleri arasında bir bölünme, bir çeşitlenme kalmadığında, belirli bir grubun politikacı olarak kendisinden çözümlenmesini istediği bir sorunda karar alma zorunluğundan kaçınabilmek için, sorunları bile bile daha da karışık bir duruma sokmak yoluna gitmektedir. Seçim bölgesinin çıkarlarını korumayı kendi siyasal geleceği için zorunlu gören profesyonel politikacıların, her şeyden önce, kendi seçim bölgelerinin «vatandaşı» olmaya dikkat ettikleri görülmektedir. Bazen bu yöreselcilikte öylesine ileri gidip ve işi «dar kafalılığa» kadar götürenler olmaktadır ki, siyaset yapıyorum diye kendi seçim bölgesindeki halkı ulusun bütününe karşı «akına» çıkarmaya kalkışanlar görülmektedir.[30]

Seçim bölgelerinde olduğu gibi, Kongrede de politikacı karmakarışık bir çıkar çevreleri kalabalığıyle karşı karşıya bulunmaktadır. Diğer yandan, politikacı Kongrede bir gerçekle daha karşılaşmaktadır: İktidarın parti ve kıdemlilik esasına göre örgütlenmiş olması. Kongrede iktidar komisyonların elinde toplanmıştır; her komitede iktidar komisyon başkanı olan politikacının elinde toplanmıştır. Başkanlığa ise kıdemli olanlar getirilmektedir. Bu durumun sonucu olarak, politikacı bir gün Kongre'de gerçekten insana güç ve iktidar sağlayan bir yerlere gelebilmek için, peşpeşe ve kesiksiz olarak, uzun süre Kongre üyeliğini sürdürmesi gerektiğini; bunu gerçekleştirmek için de, seçim bölgesindeki önemli çıkar çevreleriyle daima iyi geçinmek zorunda olduğunu görmektedir. Bütün bu işlerin altından kalkabilmek için de, seçim bölgelerindeki çeşitli çıkar gruplarının hepsiyle iyi geçinmek; aynı anda, birbiriyle çelişkili birkaç politikayı birden savunmak; üstelik bunu, hiç kimseyi irkiltip gücendirmeden yapabilmek politikacılar için çok büyük bir önem taşımaktadır. Ve bütün bu mekanikleşmiş

seçim sürecinin sonucu olarak Kongrede, ancak ve ancak, içtenlikten uzak kalmayı «hüner» haline getirebilmiş, seçim bölgesine adam akıllı «kök salmış» kimseler uzun zaman kalabilmekte; bunlar bazen yirmi, otuz yıl Kongre üyeliklerini koruyabilmektedirler. Kongredeki önemli mevkiler işte bu tür üyelerin elinde bulunmaktadır.

Herhangi bir politikacı, yıllarca bekledikten sonra, kendi seçim bölgesindeki işleri etkileyebilecek konularla uğraşan bu komitelerden birinin başkanlığına getirildiğinde ise, genellikle, ulusal çapta bir politikanın izleyicisi olmaktan kaçınmakta; böyle bir tutumun kendisine çok büyük prestij kazandıracak olmasına karşın, seçim bölgesinde kendisi için çok yararlı olan «adamımız» görünümünü bozmaya yanaşmamakta; sanki, Kongre üyesi bir politikacı olarak sorumluluğu ulusa karşı değil de, seçim bölgesindeki başat çıkar çevrelerine karşıymış gibi davranmaktadır. Stanley High'ın önemle belirttiği gibi, «kongre üyeliği ve seçim mekanizması, kötü bir şey olan yöreselciliği tedavi etmek şöyle dursun, politikacılara yöreselcilikle uğraşmak için daha büyük olanaklar, daha bol bir zaman sağlamış olmaktadır.»[21]

Bununla beraber, Kongredeki önemli komisyonların başkanlığına gelmiş politikacıların Kongrenin en seçkin üyeleri olduğunu kabul etmek gerekir. Kongrenin yasama ve soruşturma alanında taşımakta olduğu iktidar ve yetkilerin çoğu bu komisyon başkanlarının elinde bulunmaktadır. Yasama faaliyetlerini hızlandırmak, sürüncemede bırakmak, içinden çıkılmaz bir duruma sokmak; işlerine gelmeyince ona göre bir yol izlemek olanakları vardır. İsterlerse, Beyaz Saray'dan gelen bir teklifi «biryerlerde» bekletip yürütmenin çıkmasını istediği bir yasanın Kongrede görüşülmesini önleyebilirler. Daha da ileri giderek, doğrudan doğruya Amerika Birleşik Devletleri Başkanına, seçim bölgelerinde ya da Kongrede kendi sözlerini geçirebilecekleri kimselerin hangi kanun teklifini kabul edecekleri, hangisini kabul etmeyecekleri konusunda telkinde bulunarak Başkanı etkileyebilirler.

1910'larda, 1920'lerde Kongre bir dönem içinde ancak birkaç kanun teklifinin «müzakeresini» tamamlayabilirdi. Teklifler, gerek komisyonlarda gerekse yasama organların-

da uzun uzun incelenir; müzakere konusu edilirlerdi. Kanun teklifleri ve tasarıları üzerinde açılan bu müzakerelere büyük önem verilir ve oturumlara çok sayıda Kongre üyesi katılırdı. Kongre üyelerinin çalışmalarının büyük kısmı yasama faaliyeti alanında olurdu. Günümüzün yasama organlarında ise, bir dönemde yüzlerce ve yüzlerce teklif ve tasarı görüşülmekte; bunlar üzerinde uzun uzun görüşmede bulunmak şöyle dursun, üyeler sıralarının gözüne konan metinleri bile okuyamamakta; sonunda, belirli bir teklif ya da tasarı hakkında ilgili komisyonun raporunda ne denildiğine bakmakla yetinmektedir. Bugünkü Kongre'de kanun teklifleri, kanun tasarıları üzerinde uzun boylu bir görüşme açılmamakta; kanunlar boş meclislerden birkaç üyelik oturumlarla çıkı - çıkıvermektedir. Kanun teklifleri, kanun tasarıları hakkında söz isteyip kürsüye çıkanlar ise, düpedüz kendi seçim bölgesindeki seçmenlerine seslenmektedir. Bu «konuşmaların» çoğu, gerçekte kürsüden söylenmemekte; metnin tutanaklara geçirilmesiyle yetinilmektedir. Yasama organındaki görevini böyle kısa yoldan yapıveren Kongre üyeleri, yanlarında çalıştırdıkları memurlarla birlikte hemen özel yazıhânelerindeki işlerinin başına geçip seçim çevrelerindeki seçmenlerinin özel işleriyle uğraşmakta; seçmenlerine mektuplar göndermekte; çeşitli isteklerine cevap vermeye çalışmaktadırlar.[2]

Profesyonel politikacıların seçim kampanyalarında, çoğu kez, en önemli ulusal sorunlar yerine, çok büyük bir ustalıkla, yöresel sorunlara ağırlık verildiği görülmektedir 1954'de yapılan 472 Kongre üyeliği seçiminde, ulusal çaptaki sorunlardan hiç birinin üzerinde durulmadığı; hatta, yörel sorunlar içinden bu ulusal sorunlarla ilgili olanlar üzerinde bile yeterince durulmadığı tespit edilmiştir.* Bu se-

---

* Bazı eyaletlerde ırk ayrımı seçim kampanyalarında en önemli sorundur; bazılarında ise İrlandalı bir kadınla evlenen İtalyan asıllı bir erkeğin iki isim kullanıp kullanamayacağı gibi sorunlara önem verilmektedir. Bazısında iki yıl önce polisin ilgisini çeken bir politikacının (adayın) konuşmasının bantları bu adaya karşı kullanılmakta; bazısında ise, herhangi bir adayın kızkardeşine karşı gerekli ilgiyi göstermemesi, ya

çim kampanyalarında rakiplerin karaktersizliklerinden, yetersizliklerinden söz edilmiş; karşı taraf da bunlara cevap olarak aynı şeyleri ileri sürmüş; seçmenler koca bir seçimi bu konuşmalardan aydınlanarak -çoğu, aslında, pek ilgilenmemiştir- geçirmişlerdir. Seçimlerde her aday rakibi olan aday ya da adaylara saygısızca saldırıda bulunmuş; rakiplerinden de hemen aynı seviyede karşılık görmüştür. Yırtıcılıkta en ileri gidenler seçim kampanyasını kendi yarattıkları düzmece sorunlar üzerine verdikleri söylevlerle geçiştirmişler; hiç biri ciddî bir konuyla uğraşmamıştır. Seçmenler ise, ne olup bittiğini anlayamadıkları için, neye, niçin oy vereceklerini şaşırmışlardır.

Amerikan kamu hayatının haşin ve basit görünümünün bir sonucu olarak, seçim kampanyalarında da ulusal sorunların dışında yeralan konularla oyalanılmaktadır. Fakat bütün gürültülere ve gösterişli şenliklere karşın gene de bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Her seçim bölgesinde yerel örgütlü çıkar çevrelerinin ısrarla izledikleri pek çok sorun bulunmaktadır. Seçim kampanlarının temel özelliklerinden şu sonuç çıkmaktadır

---

fazla ilgi göstermesi üzerinde durulmaktadır. Bir eyalette bingo yasaları, bir başkasında ise Senatör olmak isteyen ileri yaşta bir adayın yiğit biri olup olmadığı üzerinde durulmaktadır. Eyaletlerden birinde, yirmi yıl önce rüşvetle kendi yararına bir yargıçtan karar çıkartmış bir deniz nakliyat şirketiyle ilişkisi var diye, TV'da pahalı programlar düzenlenmiş ve bu eski hikâye işlenmiştir. Çok sayın Senatörlerden biri, gittiği seçim bölgesindeki rakibinden söz ederken -rakibi de ünlü, saym ve çok zengin biriydi- onun «budala, kör, kafasız ve başkalarının elinde bir oyuncak» olduğunu söylemiştir. Bir başka aday ise, çok sıkıştırılınca dayanamayıp, kendisinin savaşta yaptıklarına dair resmî kayıtların düzmece olduğunu itiraf etmiştir. Çoğu yerde, rakip politikacılar birbirlerini, Sovyetler Birliği ajanı olmakla değilse bile, Sovyet ajanlarına yardım eden kimseler olmakla suçlamakta, çamur atmakta, dedikodular çıkarmaktadır. Bir de her seçim bölgesinde, kaç zamandır devam eden Demokrat Partinin deprasyonla mücadelesi, Cumhuriyetçilerin Alger Hiss'i hapse sokmak işindeki inatları gibi konular üzerinde durulduğu görülmektedir.[2a]

Profesyonel politikacıların üyesi olabilecekleri, ulusal önem taşıyan çeşitli sorunları açık bir dille, sorumluluk anlayışı içinde ve sürekli olarak görüşüp tartışabilecekleri gerçekten ulusal çapta bir siyasal parti bulunmamaktadır.

Tanımı gereği, profesyonel politikacının partili bir politikacı olması gerekir. Amerika Birleşik Devletlerindeki iki parti de ulusal çapta merkezileşmemiş kuruluşlardır. Bir çeşit yarı feodal kuruluşlar olarak bu iki siyasal parti oy ve yardım için çeşitli çevrelerin «himayelerini» sağlamak zorundadırlar. Politikacılar da, elleri altındaki oy miktarı kadar, partiye gösterilen ilgi ve yapılan yardımlardan pay istemektedirler. Her iki partide de, ülke çapında bir «baş», bir «patron» yoktur; her iki partide de ulusal çapta sorumluluk yüklenmiş bir lider yoktur. Her iki parti de, çok karmaşık şekilde bir araya gelmiş yörel çıkar ilişkilerinden ve bu ilişkilere dayanan yörel kuruluşlardan oluşmuş birer «yumak» görünümündedir. Kongre üyeleri, genellikle, kendi partisinin Kongre liderleri karşısında, seçim kampanyasının gerektirdiği fonlar bakımından bağımsızdır. Her iki partinin de Ulusal Parti Komitelerinde ise, bu partilerin eyalet çapında faaliyet gösteren çeşitli kuruluşlarla daha dar ve yörel kuruluşların birer koalisyonu olması; ayrıca, ulusal komitelerin dört yılda bir Başkanlık seçimleri için toplanmaktan başka bir iş yapmaması nedeniyle, siyasal hayatta hiç bir önemi ve ağırlığı olmayan üçüncü sınıf politikacılar yer almaktadır.[25] Alt düzeylerde ve orta düzeylerde her iki partinin güçlü ve diktatörce bir tutumla yönetildiği; fakat üst düzeyde çok zayıf kaldıkları görülmektedir. Her iki partide de, ulusal çapta bir seçimle işbaşına gelen siyasiler sadece Başkan ve Başkan Yardımcısıdır. Partilerinde, olabildiği ölçüde, ulusal birliği de Başkan ve Başkan Yardımcısının yaptıkları atamalar ve diğer edimleri sağlamaktadır.

Ulusal çaptaki sorunlara ilişkin konularda iki büyük parti arasındaki çok küçük ve çok zor anlaşılabilecek niteliktedir. Her iki parti de, sanki, eyalet eyalet kurulmuş kırk sekiz particikten oluşmuş gibidir. Bu nedenle de, profesyonel politikacılar Kongre üyesi olmak ya da Kongre üyeliğini sürdürmek için, partinin önem verdiği ulusal çaptaki sorunlarla ilgilenmemektedirler. Ayrıca, profesyonel politikacılar üzerinde uygulanan etkin bir parti disiplini de bulunma-

maktadır. Profesyonel politikacılar, bu nedenle, salt kendi seçim yörelerinin işleriyle ilgilenmekte; ulusal çaptaki işlerle, bu işler kendi seçim bölgelerindeki örgütlü çıkar çevrelerinin çıkarlarını, ya da kendilerinin seçim şanslarını etkileyecek olursa ilgilenmektedirler. Politikacıların, ulusal sorunlar hakkında söz ederken sırf «laf» olsun diye konuşmaları da bu nedenledir. Kendi bağımsız seçim bölgesinden destek alan Kongre üyesi profesyonel politikacıların ulusal plandaki siyasal iktidar yapısı içinde üst düzeylerde yerleri olduğu söylenemez: Bu tür profesyonel politikacılar siyasal iktidar yapısı içinde ancak orta düzeylerde yer alabilmektedirler.

3

Günümüzde Kongre çalışmalarıyle ilgili önemli bir değişim de, en temel nitelikteki sorunların bile, gitgide daha sık bir şekilde, Kongre önüne getirilmeden karara bağlanmasıdır. Bu tür sorunlar Kongre önüne getirilmediği gibi, en önemli Kongre komisyonlarından bile geçirilmemeye başlamıştır. Örneğin, Birleşik Devletlerin II. Dünya Savaşına girme kararı gibi çok önemli bir kararda bile Kongre tamamen atlanmıştır. Bu karar üzerinde Kongre'de kamu adına etraflı hiç bir görüşme yapılmamıştır. Yürütme organına tanınan olağanüstü durum yetkisinden yararlanan Başkan diktatörce bir tutumla savaşa girme kararı alabilmekte; daha sonra bu kararını, bir «oldu - bitti» şeklinde, Kongre'ye getirmektedir. 'Yürütme anlaşmaları' ise andlaşma hükmünde olup, bunların daha sonra Senato'dan geçip onaylanmaları gerekmektedir. İngiltere ile olan destroyer işi ve NATO çerçevesi içinde Avrupa'da askerî birlik bulundurma sorunu -senatör Taft bu konuda büyük bir mücadele vermiştir- yürütme anlaşmalarına örnek gösterilebilir. 1955 ilkbaharında Formoza ile ilgili olarak alınan kararlar sırasında ise, savaşa varabilecek bir sorun sayıldığı için, Kongre tüm yetkilerinden feragat ederek işi yürütme organına bırakmıştır.

Kongre'de temel nitelikteki sorunlar üzerinde görüşme açıldığında ise, uzun uzun görüşmeye olanak bırakılma-

makta; sorunlar, Kongre'de çözüme kavuşturulmak şöyle dursun, daha da karmaşık bir duruma getirilmektedir. Bunda, sorumlu ve merkeziyetçi bir parti yapısının bulunmayışı nedeniyle Kongre'de çoğunluk sağlanamamasının; kıdemlilik sistemi, usul komisyonları ve engellemeler nedeniyle Kongrenin tam bir yasama «labirentine» dönmüş olmasının da etkileri vardır. Belki bu yüzden, yörel nitelikte olmayan sorunlarda Kongre insiyatifi Başkana bırakmak eğilimi göstermekte; yarı - örgütlü engellemelerden kurtulmak için, olağanüstü nitelikteki sorunlarda Kongrenin kendi yetkisinden kolaylıkla feragat ettiği görülmektedir. Gerçekten, çoğu gözlemcilere göre, Kongre'ye ait bu geleneksel yetkilerin günümüzde Yürütme organının eline geçmesinin nedeni 'başkanların hırs ve kötü niyetleri değil, Kongre'deki tartışmaların verimsizliği, engellemeler ve Kongre'nin bu konuda gösterdiği feragat derecesindeki isteksizliktir.'[26]

Profesyonel politikacılar arasında, aynı kökenden gelmenin, aynı mesleklerin, aynı dernek ve kulüplerin üyesi olmanın kazandırdığı birtakım ortak tutumlar, ilgi konuları ve anlayışın bulunduğu; üyelerin hep aynı, kendilerine özgü mantık içinde düşünme eğiliminde oldukları görülmektedir. Kongre üyeleri, bazen de, kendi seçim bölgelerine ait çeşitli yörel işlerle uğraşırlarken ulusal çapta sonuçlar veren işler yapmak durumunda kalmaktadırlar. Bu tür yörel çıkar çevrelerinin çevirdikleri işler, bazen, birden bire açığa çıkıp dikkatleri üzerine çekmektedir. Yörel niteliktek işlerin çoğu yörel çevrelerce çözüme bağlanmaktadır. Fakat görüşme, pazarlık ve karşılıklı güç dengesi hesapları içinde çözümlenen bu işler, kimi zaman, yörel görevlilerce hiç umulmadık bir biçimde ulusal bir niteliğe bürünecek sonuçlara yolaçmaktadır. Yasalar bile, bazen, yasaları hazırlayan ilgililerin dışındaki çıkar çevreleri arasında yapılan görüşmelerin, pazarlıkların ve varılan anlaşmaların ürünü olarak hazırlanmaktadır. Kongre orta düzeydeki iktidarın konumladığı bir yer olduğu için, çeşitli çıkar çevreleri arasındaki dengeler çoğu kere burada kurulmaktadır.

Gerçekten gelişkin ve kurumlaşmış çıkarlar Temsilciler ve Senatörler tarafından açıktan açığa savunulmakta ve izlenmektedir. Bu gibi çıkarlar Kongre üyelerinin seçim bölgelerine ait çok çeşitli çıkarlar olabilmektedir. Belirli bir

Senatör, belirli bir Temsilci böyle bir çıkarla ilgili çevrelerce, taraflar arasındaki görüşmelerden sonra anlaşmaya varılıp görevlendirilince, diğer benzeri çıkarlarla dengelenmek zorunda kalmaktadır. Daha açık bir deyişle, herhangi bir Kongre üyesi belirli bir çıkar çevresine bir yardımda bulunurken, başka çıkar çevrelerini de gözetmekte, onların çıkarlarına da zarar vermemeye çalışmaktadır.

Kongre üyelerinin «baskı grupları» tarafından 'baştan çıkarılmalarına'da gerek yoktur. Gerçekten, çıkar çevrelerinin menfaat karşılığı işlerini takip eden *lobbyist*'ler çoğu kere işlerini gizlice yürütüp etrafa «temiz» insanlar gibi görünürken, Kongre üyeleri daha açık ve dürüst davrandıkları için *lobbyist* sanılmaktadır. Oysa, yörel topluluklardaki çıkar çevreleri kendi çıkarlarını savunmaları için Kongre üyesi olan profesyonel politikacılara maddî birtakım çıkarlar sağlamak zorunda değillerdir. Çünkü, toplumsal seçimlenimleri ve siyasal yetişmeleri nedeniyle, Kongre üyesi profesyonel politikacılar zaten kendi seçim bölgelerinin ve eyaletlerinin büyük çıkar çevrelerinin adamları, hatta bu çevrelerdendirler.[27] Bu bakımdan, Kongre üyelerini kolayca görünmeyen bazı çıkar çevrelerinin baskısı altında kalmış politikacılar saymak yerine, devlet kurumu içinde belirli yönde ve kendiliklerinden birtakım işlerin izleyeciliğini yapan kimseler saymak daha doğrudur. Bundan elli yıl önce para ile baştan çıkarılmış Senatörler olduğu doğrudur ve bu tür suçlamalar çoğunlukla haklı suçlamalar olmuştur. Paranın siyasette bugün de önemli bir yeri olduğu açıktır. Fakat, eskiden doğrudan doğruya satın alınmaları gereken politikacıların ceplerine konan para, bugün politikacıların seçim kampanyalarının finanse edilmesinde kullanılmakta; politikacının çıkar çevrelerinin işlerini takip etmeleri dolaysız para yardımlarının değil, bu çevrelerin seçim kampanyasına yaptıkları malî katkıların karşılığı sayılmak gerekmektedir.

Örneğin Kongrenin, sayıları yarım düzeneyi bile bulmayan en önemli üyelerinden Tedbirler ve Olanaklar Komisyonu [Ways and Means Committee] Başkanı olan çok ünlü bir politikacının siyasete atılmadan önce, kendi deyişiyle «federal devletten tek dolar almadan» orta büyüklükteki kentlerden beş altı tanesinde Ticaret Odası kurula-

bileceğini göstererek etrafa kendisini tanıttığını hatırlayacak olursak, bu politikacının neden ve kimin için savunduğunu söylemeden aşırı kâr vergisinin kapsamının dar tutulması için yıllardır sürdürdüğü mücadelenin nedenini daha kolay anlayabiliriz.[29] Yetmiş sekiz yaşındaki Daniel Reed tam bir Püriten ve ilkelerine sıkı sıkıya bağlılığıyle ün kazanmış bir politikacıdır. İlkeler kişinin karakterinin ürünü olarak ortaya çıkıp benimsenir, daha sonra kişinin karakterinin pekişmesini sağlar. Karakterse kısmen kişinin kariyerinin ürünü olmaktadır. Kongre üyelerinden birinin işaret ettiği gibi, «her Kongre üyesi hayatının bir devresinde bu ilkelerin dışına çıkmak zorunda kalmaktadır.»[30] Siyaset adamı olarak her Kongre üyesi hem ulusal çapta sorumluluk yüklenecek bir örgütlenmeye gitmeyen partilerin, hem de yörel topluluklardaki çıkarlar arası dengenin bir uzantısıdır. Bu nedenle de, Kongre üyesi bir politikacı, ulusal çerçevedeki yeri itibariyle, orta düzeyde iktidarı olan çeşitli ve yarı-örgütlü çıkar çevreleri ve iktidar kuruluşları ile kuşatılmış bulunmaktadır.

Günümüzde siyasal iktidarın önemi ve ağırlığı kadar alanı da artmış, genişlemiştir; fakat Kongredeki profesyonel politikacıların siyasal güçlerinin de paralel bir artış gösterdiği söylenemez. Kongre üyelerinden en önde gelen bazılarının bugün de belirli bir siyasal güç ve yetkiye sahip oldukları doğrudur. Fakat bugün bu yetkilerini başka ve yeni tip siyasal «aktörlerle» paylaşmak durumunda oldukları da açıktır: Komisyon başkanlarında toplanan yasama denetimi karşısında, bugün devletin yürütme öğesinin komisyonlardan geçen kararlar üzerinde değişiklikte bulunma yetkisine sahip olduğu ve bunun gitgide genişlediği görülmektedir. Olumlu ya da olumsuz bir silâh olarak soruşturma yetkisi de Kongre üyelerinin elindedir. Fakat bu konuda da istihbarat kuruluşlarının yetkilerinin gitgide arttığı; soruşturmaların bir çeşit şantaj ve karşı şantaj durumuna geldiği görülmektedir.

İki büyük parti arasında önemli sonuçlara yol açabilecek nitelikte bir görüş ayrılığı olmadığı için, profesyonelleşmiş parti politikacılarının kamu oyunun karşısına geçtiklerinde «lafını» edecekleri birtakım konular bulmaları, yaratıp *icad etmeleri* gerekmektedir. Evvel - eski seçim kampan-

yalarındaki söylevlerin bomboş laf kalabalığı olmaktan öteye gidememelerinin bir nedeni de budur. Neyse ki, II. Dünya Savaşından sonra bir yenilik olarak, politikacılar, sadece rakiplerine karşı değil fakat tarafsız durumdaki kimselere karşı da, çeşit çeşit suçlamalarda bulunmak, kendilerinin dışında kalan herkesin ne denli zayıf kişiliklere sahip olduklarını tekrar tekrar söylemek alışkanlığı kazanmışlardır. Bu yeniliğin temelinde, Amerika Birleşik Devletlerinin tarihinde ilk kez askerî yönden yakın düşman devletlerle karşı karşıya kalınmış olmasının belli bir yeri olduğu doğrudur. Fakat asıl neden, günümüzdeki politikacıların gerçekten önemli sorunlarda söz hakkı olmayışları; kendilerine bırakılan orta düzeyden siyasette önemlice kararların -çıkar çevrelerine hizmet için alınan ikinci dereceden kararların, çıkarılan yasaların- bile «tepedekiler» tarafından alınmakta, yapılmakta olmasıdır. Çıkar çevrelerine hizmetin bile kendilerinin üstündeki adamlara aktarıldığı, kendilerine ciddî ve önemli hiç bir işin bırakılmadığı politikacıların kamu oyunun dikkatini çekebilmek, gazetelerde yer alabilmek için [1950'lerden itibaren] görünmez düşmanlardan, tehlikelerden söz etmeye; ortalığa güvensizlik ve kuşku tohumları serpmeye başlamışlardır.

Yürütme organına bağlı yarı bürokratik görünümdeki kuruluşlardaki kliklere girerek, ya da bu klikler arasında işler çevirerek de güç ve iktidar sahibi olmayı başaran profesyonel politikacılar vardır. Bugün profesyonel politikacılar, komisyon başkanı, daire başkanı, bakanlıklarda ileri gelen görevliler gibi kimselerle «takım kurarak» rakip politikacılara ya da bazı devlet memurlarına karşı güçlerini ve iktidarlarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Politikayı kararlaştıran ve saptayan «yasama» organı ile, bu politikaları uygulama alanına aktarıp gerçekleştiren «yürütme» organı arasındaki görev ayrılığı, böylece, her iki tarafın üyelerince «kemirilmeye» başlamıştır.[51]

Günümüzde, profesyonel politikacı modern devletin siyaset kararlaştırma işleminde yer alabiliyorsa, bu, politikacının yasama organında kanun tekliflerini ya da kanun tasarılarını oylayacak kimse olmasından değil, yürütme organına bağlı önemli kuruluşlardaki kilit mevkilerde bulunan görevlilerin kliklerine girmenin yolunu bulmasından

ve bazı çevrelerin büyük duyarlık gösterdikleri konularda Kongre üyesi olarak sahip oldukları, soruşturma ve denetleme yetkilerini kullanmaktan kaçınma «basiretini» göstermelerindendir.[32] Çok karmaşık kliklere üye olabilmiş, çeşitli çıkar çevrelerini temsil edebilecek duruma gelebilmiş bu tür politikacıların, ulusal çapta çok büyük önem taşıyan kararların alınmasında gerçekten sözlerini geçirebildikleri görülmektedir.

Yürütme organının izlediği siyaset çıkar çevreleri arasındaki etkileme - etkilenme ilişkilerinin bir ürünü olarak belirleniyorsa, o zaman şu sorunun sorulması gerekmektedir: Yürütme organının dışında hangi önemli çıkar çevreleri vardır; yürütme organının kendi yapısı içinde hangi kuruluşlar bu özel çıkar çevrelerine hizmet etmektedir? Eğer bu önemli çıkar çevreleri çok sayıda ve birbirini dengeleyecek büyüklükteki gruplardan oluşuyorsa hiç biri başat bir iktidar kazanamayacak ve devlet kuruluşları bu sayede çıkar çevreleri karşısında belli bir derecede bağımsız kalabileceklerdir.[33] Yasama organında çok sayıda ve birbirini dengeleyici nitelikte yörel çıkar çevrelerinin temsil edildiği; çoklukları nedeniyle bu çıkar çevrelerinin dağınık bir görünüm taşıdıkları belirtilmişti. Yörel çıkar çevrelerinin dışında kalan ülke çapındaki büyük çıkar çevreleri ise Kongre'de işlerini herkesin göreceği şekilde açıktan yaptırmamakta; politikacı uyanıklığı ve sosyal kişiliği sayesinde, her Kongre üyesi, gereğinde, bu konuda nasıl hareket edeceğini sezinleyip ona göre davranmaktadır. Yürütme organında ise, sadece, çok az sayıda olup da çok iyi örgütlenmiş bulunan ve aralarındaki çatışma ve çelişkileri frenlemesini becerebilen büyük çıkar grupları etkinlik kazanabilmekte; bunlar, yürütme organına bağlı önemli kuruluşları içerden fethetmekte; ya da hiç değilse, kendilerine zarar verecek nitelikte kararlar almaya kalkışanları tepeden inme yollarla ayıklatıp temizletmektedirler. Sonunda, John Kenneth Galbraith'in belirttiği gibi, özel sektöre ait büyük sermaye çevrelerine karşı devletin çıkardığı düzenleyici ve denetleyici yasaları, tüzükleri, kararnameleri uygulamakla görevlendirilen ve bu gibi konularda yetkili oldukları tasarımlanan devlet kuruluşlarının 'biri - ikisi dışında kalanlarının denetlemekle görevli oldukları büyük sanayi çevrelerinin hizme-

tine girdikleri'[34] görülmektedir. Yürütme organının günümüzde gitgide daha güçlü duruma gelmesi nedeniyle, yasama organı devletin izleyeceği siyasetin oluşturulmasında ve saptanmasında birinci sıradan ikinci sıraya düşerek yürütme karşısında ast durumda kalmış; hatta yürütmenin iradesine bağımlı bir duruma indirgenmiştir. Gerçekten, eskiden ender olarak kullanılan yürütme kararları izlenecek siyasetin saptanmasında çok sık başvurulan araçlar durumuna gelmiş; yasama organının işi olan yasalar bile yürütme organının kaleme aldırdığı metinler olarak çıkmaya başlamıştır.

Amerikan tarihinde liderliğin Başkanlık kurumu ile Kongre arasında oynadığı dönemler olmuştur.[35] Örneğin, ondokuzuncu yüzyılın son otuz yılında Kongre açıkca üstün duruma geçmiştir. Fakat bizim incelemekte olduğumuz yirminci yüzyılın ilk otuz yılından bu yana Yürütmenin yetkileri ve elindeki olanaklar Amerikan tarihinin hiç bir döneminde görülmedik ölçülere varmıştır. Bu gelişimin geriye dönmesi de beklenemez. Yürütme organının yasama organı karşısında üstün duruma gelmesi, yasama organının yetkilerinin elinden alınması, yasama organının orta düzeyde politika ile sınırlı kalması; profesyonel politikacının yer aldığı yasama organıyle birlikte profesyonel politikacının da önemini yitirmesi demektir. Yürütme organının yasama organı karşısında üstün duruma geçmesinin bir anlamı da, eski denge toplumunun yapısının geçip gitmekte olmasıdır. Eski toplumsal denge tamamen kendiliğinden kurulan bir denge olmadığı için, denge uzmanlığını ve karşılıklı baskıların arasını bulmayı meslek edinen profesyonel politikacılara eski toplumda çok iş düşmüş; çeşitli gruplar arasındaki pazarlıkların başlatılması, sürdürülmesi, uzlaşmaların varılması politikacılardan beklenmiştir. Eski tür denge toplumunda, bu uzlaştırıcılık işini hangi politikacı daha iyi yaparsa en güçlü, en yetkili, en büyük iktidar sahibi o olurdu Bugünkü profesyonel politikacı ise, toplumda dünkü yerini kaybetmiş; siyasal sürece 'katılan üyelerden biri' durumuna indirgenmiş; çok konuşup az iş yapan; çoğu kere tek başına bir iş beceremeyen; önemli kararların alınmasında sözünü dinletemeyen; politika dışı önemli kimselere, çevrelere hizmet ederek politik etkinlik kazanmaya çalışan biri olmak

zorunda kalmıştır. Bütün bunların tek bir nedeni vardır: Profesyonel politikacıyı bir zamanlar gerekli kılan eski denge toplumunun günümüzde ortadan kalmakta olması.[36]

4

Siyasal kararların kontrollar ve dengeler temeline göre alındığını ileri süren teori sınıf teorisine dayanmaktadır Aristo'nun çağından beri herkesce bilinen sınıf teorisi onsekizinci yüzyılda Kurucu Atalar tarafından da benimsenmiştir. Bu teoriye göre devlet, tıpkı sınıflar arası dengeye dayanan toplum gibi bir çeşit kaşılıklı kotrollardan ve dengelenmelerden oluşan bir sistemdir. Toplumun sınıflar arası dengenin ürünü olmasının nedeni ise, toplumdaki istikrarın güçlü ve bağımsız bir orta sınıf sayesinde sağlanmasıdır.

Ondokuzuncu yüzyıl Amerikası bir orta-sınıf toplumuydu. Bu toplum yapısı içinde sayısız denecek kadar çok ve küçük, göreceli olarak birbirine yakın güçte örgütler vardı Ondokuzuncu yüzyılın dengeli toplumunda ekonomide küçük girişimci en önemli öğeydi; siyasal hayatta ise kuvvetler ayrımına tam olarak uyuluyor ve ekonomi politik alanında siyasal düzenle ekonomik düzen birbiri karşısında oldukça bağımsız bir durumda bulunuyorlardı. Geçen yüzyılın Amerikan toplumunda küçük girişimcinin her şeye gücü yetmese bile kendisinin iktidar dengesinin oluşumunda önemli bir yeri vardı. Bugünkü Amerikan toplumunda ise küçük girişimcilerin yerini, en önemli alanlarda, merkezileşmiş bir avuç şirket almış; kuvvetler ayrımına dayanan siyasal hayatın yerine yürütme organının üstünlük kazandığı bir siyasal düzene geçilmiş; yasama organına orta düzeyde politikadan başka bir şey kalmamış; yasama organını soruşturma ve denetleme yetkisini kullanırken, artık kendi insiyatifinde olmayan siyasetlerin izleyicisi durumuna indirgenmiş; son olarak, ekonomi politik alanında siyasal ve ekonomik işler çok karmaşık ve derin bir şekilde içiçe girmiş bulunmaktadır.[37]

Jefferson döneminin romantik pluralizmi, özgür ve beyaz nüfusun beşte-dördünün şu ya da bu bakımdan bağım-

sız mülk sahibi olduğu bir toplum için geçerli sayılabilirdi. Fakat İç Savaştan sonraki dönemde eskinin bağımsız mülk sahiplerinden oluşan orta sınıf gerilemeye başlamış; bir gün bir sanayi şirketi, ertesi gün bir başka sanayi şirketi kurulmuş, merkeziyetçi ekonomik birimlerin güç ve etkinlikleri artmaya başlamış; daha sonraki *progressive* dönemde ise çiftçilerden ve küçük işadamlarından oluşan bağımsız orta sınıf siyasal mücadeleyi kaybetmiş; siyasal dengede kendisine gerçek bir yer kalmadığını görmüştür.[38] David Graham Phillips gibi geçmiş günlerin hayaliyle yaşayan romantiklere ise, yirminci yüzyıl gerçeğinin karşısında geçmişi kutsallaştırmaktan başka yapacak iş kalmamıştır.[39] Bu romantik duygular 1924'de La Follette kampanyası sırasında, küllenen kordan yeniden başlayan bir ateş gibi, bir kere daha canlanmış; daha sonra, New Deal «edebiyatının» başlıca güç kaynağı gene bu romantik düşünceler olmuştur. 1930'larda siyasal yönden ağırlık kazanan üç olgu -ikisi orta sınıfla, biri emekçi sınıfıyle ilgilidir- bugünkü Amerikan toplumu için kilit derecede önem kazanmış bulunmaktadır.

I. Bağımsız durumdaki orta sınıf siyasal ve ekonomik yönden devlet mekanizmasına bağlanmıştır. Örneğin, en başarılı «lobby» olan Çiftçiler Birliği devletle o denli içiçe girmiştir ki, yönetim üzerindeki etkinliğinin bağımsız bir güçten geldiğini söylemek güç görünmektedir. Çiftçiler, temsil sistemindeki bazı coğrafî ilkeler nedeniyle, hakettiklerinden daha fazla temsilci soktukları - Senato başta olmak üzere - çeşitli devlet kuruluşlarıyle çok içli-dışlı olmuşlardır. İdeolojik yöndense, Jeffersoncu 'efsanelerden' ustaca yararlanarak, her biri bugün bir endüstriye kapağı atmış bulunan büyük tarım işletmecileriyle tarımsal ürünlerin ticaretini yapan işadamları kendilerine devletin özel işlem yapmasını; diğer benzeri iş ve çıkar çevrelerine gösterilmeyen ölçüde kolaylıklar göstermesini sağlamış bulunmaktadırlar. «Çiftçilere» diye yapılan bu yardımlar, tarımsal ürünlerin her birine 'hür teşebbüs sisteminin' bir kesimini meydana getiren «çiftçinin» en çok para kazandığı I. Dünya Savaşı öncesindeki yaşama ve satın alma gücü düzeyini tutturabilmesine yetecek derecede belirli bir 'asgarî' fiyat uygulaması ile yürütülmektedir. Tarımsal ürünler için uygulanan bu

fiyat politikasının «bir sınıfsal çıkar yasasının»; 'orta sınıf yasasının' ürünü olduğu açıktır. Fakat iş öylesine beceriyle yapılmış; bu özel fiyat politikasının aslında kimlerin işine yaradığı öylesine güzel gizlenmiştir ki, kamu oyu bile bu tarımsal fiyat politikasının doğru ve yararlı bir politika olduğuna inandırılmış bulunmaktadır.

Tarımsal ürünler için uygulanan bu asgarî fiyat politikasından asıl yararlanan büyük çiftçi ve tarım işletmecisi gibi kimseler destekleme alımları sayesinde işadamı niteliği kazanmış bulunmaktadırlar. 1890'ların yoksul ve huzursuz kırsal bölge insanlarının yerine bugün tarım sektöründe çalışan büyük işadamları geçmiştir. Siyasal hayatta en üst düzeylerde bir yerlere gelmek isteyen «çiftçiler» bugün de güçlüdürler; fakat politik hayatta bugünkü yerleri eskisi kadar önemli değildir. Çiftçilerin, kendi çıkarlarını ilgilendiren yasalar çıkarılırken, kararlar alınırken bugün de hesaba katıldıkları doğrudur, fakat politikaya politika-dışından giren üst düzeydeki kimselerin başlıca uğraşılarından biri olan savaşa girip girmeme konusunda, ya da aslında çiftçileri de ilgilendirmesi gereken ekonominin canlandırılması-durgunlaştırılması gibi konularda çiftçilerin ne diyeceğine pek bakılmamaktadır.

II. Eski bağımsız durumdaki orta sınıfın yanısıra, şirketleşme çatısı altında toplanan Amerikan toplumunda beyaz-yakalılardan oluşan *yeni* ve bağımlı bir *orta sınıf* daha ortaya çıkmıştır. Kaba bir hesaplama ile, son iki kuşaklık dönem içinde eski orta sınıfın oranı yüzde 85'ten yüzde 44'e düşmüş; yeni orta sınıfın oranı ise yüzde 15'ten yüzde 56'ya yükselmiştir. Bu yeni orta sınıf, birçok nedenlerden dolayı -ilerde üzerinde durulacaktır- dengeli bir toplum yapısının önemli siyasal öğelerinden biri olamamış; günümüzde toplumu kitle toplumu olmaya zorunlayan güçlerin arkadan gelen ve ikinci, üçüncü sınıf koruyucu «hizmetlileri» olma durumunda kalmıştır.[4°] Çiftçierin, küçük işadamlarının -ve ücretli emekçilerin- tersine, bu beyaz-yakalı çalışanlar tarih sahnesine geç çıkabildikleri için, kendi bağımsızlık dönemlerinin tadını alamamışlardır. Beyaz - yakalıların kendilerine özgü düşünce biçimlendiren oluşturan meslek durumları ve statüleri, bu toplumsal grubun tarihe öncülük etmekten çok tarihin akışına uyan bir grup olmasına yol aç-

mıştır. Bu grubun en belirgin özelliği, siyasal yönden birleşmiş ve kendi içinde tutarlı bir grup olmamasıdır. Beyaz yakalıların kurdukları birlikler işçi kuruluşlarının yanında renksiz ve güçsüz kuruluşlardır. Amaçları da, beyaz yakalıların kendi çıkarlarının, başarısız da olsa, devlet çatısı altında sağlanmasıdır.

Eski denge toplumundaki orta sınıf, bir zaman için de olsa, bağımsız bir iktidar tabanı olabilmiş; fakat yeni orta sınıf bu yeteneği gösterememiştir. Eski toplumdaki orta sınıfın siyasal özgürlüğünün ve ekonomik güvenliğinin temelinde küçük çapta bağımsız mülkiyet bulunuyordu. Bunlar, bugünkü yeni orta sınıfın memuriyet ya da büro işleriyle sürdürülememektedir. Birbirinden ayrı, dağınık küçük mülkiyet sahipleri serbest ve otonom bir pazar sayesinde ekonomik bir bütünlük kazanabiliyorlardı. Oysa, yeni orta sınıfın memuriyet ve büro işleri özgür ve otonom olmayıp, şirketleşme çatısı altında toplanmış bulunan toplumdaki üst otoritelerin denetimi altında bir bütünlük içine sokulmuşlardır. Bu nedenle, beyaz yakalıların oluşturduğu yeni orta sınıf bağımsız bir güç ve iktidara temel teşkil edememektedir: Ekonomik yönden memur ve büro hizmetlileri mülksüzleşmişler, ücretli işçilerle aynı duruma indirgenmişlerdir. Siyasal yönden ise, işçiler gibi örgütlü olmadıkları için, onlardan da kötü durumdadırlar.

III. Gitgide devlet mekanizması içine gömülü kalmaya çalışan eski orta sınıfla, bağımsız bir siyasal görünümü olmayan ve olacağa da benzemeyen yeni orta sınıfdan sonra 1930'larda siyasal arenaya yeni bir siyasal güç çıkmıştır Örgütlü emekçilerin gücü. Kısa bir süre emekçilerin şirketler dünyasıyle devlet karşısında bağımsızlığını koruyabilecekleri ve bu ikisine karşı direnebilecek üçüncü bir iktidar bloku meydana getirebilecekleri umulmuştur. Fakat uzun bir zaman bile geçmeden emekçi kuruluşları siyasal iktidarın elindeki yönetim sistemi karşısında bağımsızlıklarını bırakınca işçi kuruluşlarının elindeki güç ve iktidar zayıflamaya başlamıştır. Günümüzde ise, ulusal çapta önem taşıyan sorunlarda karar alınırken emekçilerin örgütlü kuruluşlarına fazla bir söz hakkı düşmemektedir. Bugünkü Amerika'da görülen yönetimin başında bulunan ve çoğu politikaya politika-dışı alanlardan aktarılmış kimselerce önemli

sayılabilecek nitelikte kararlar alabilme ağırlığına ve yetkisine sahip tek bir işçi lideri kalmamıştır.

Daha yakından bakılacak olursa, günümüzde işçi sendikalarının işçiler arasından bazılarını seçmek onları işçi lideri durumuna getirmek, bunda başarılı olanlarını devlet kurumunun içinden ya da dışından üst yöneticiler arasına yükseltmek; daha az sayıda da olsa, gene bazılarını şu ya da bu partideki politikacılar arasına katıp ulusal iktidar seçkinlerinden biri yapmak gibi işlerle uğraştıkları görülmektedir. Günümüzde işçi sendikaları -siyasal partiler ve çeşitli toplumsal hareketlerde görüldüğü gibi- ülkedeki iktidar seçkinleri topluluğunun biçimlenmesinde etkinlik kazanmaya çalışmaktadırlar. İşçi liderlerinin toplumdaki iktidar seçkinleri topluluğuna katılmak isteyen kimseler olarak ortaya çıkmaları yenidir. Geçici bir süre için ve çok büyük güçlüklerle de olsa bu duruma gelebilmiş ilk işçi lideri Samuel Gompers'tir. Samuel Gompers'in ülkedeki iktidar seçkinleri arasına katılmayı akıl etmesi; bu yolla, işçi sınıfının çıkarlarını ulusal çıkarların vazgeçilmez bir bölümü olarak kabul ettirmeye çalışması kendisinin yeni tip ulusal işçi sendikacılığı liderliği için ilk örneklerden biri sayılmasını sağlamıştır. Sidney Hillman ise, aynı yolu 1940'larda izlemiştir. Fakat savaşın ilk yıllarında gitgide önem kazanması, ulusal iktidar seçkinleri arasına girebilmişliğin verdiği havası, etrafta da aynı havayı yaratabilmesi («Sidney'e git, o halleder») ardından, *New Deal* sırasında pek çok sendika liderinin aynı yolu izleyerek iktidar seçkinleri arasına girmek istemelerine sebeb olmuştur. Fakat Truman yönetiminin *Fair Deal* ve Eisenhower yönetiminin Büyük Cihad [Great Crusade] programları sırasında, 'resmî' ya da «gayri resmî» bir şekilde herhangi bir işçi temsilcisinin ülkedeki iktidar seçkinleri topluluğu katına yükselebildiği görülmemiştir. Fazla önemli bir sendika lideri bile olmayan Durkin'in önemsiz bir bakanlık koltuğuna getirilmesi ise, bir yandan 1950'lerden sonra işçi liderlerinin yönetimin üst katlarında ne gibi yerlere gelebileceklerini, bir yandan da işçi sendikalarının Amerika'daki *iktidar bloku* içinde ne derece yer alabileceklerini açıkça ortaya koyan bir gösterge olmuştur. İşçi sınıfının kuruluşlarına, bugün, toplumdaki iktidar mekanizmasının

üst katlarında değil, çok daha alt katlarda; orta düzeydeki iktidar katlarında yer verilmektedir.

İşçi liderlerinin son yirmi yıldan beri giriştikleri manevraların ve ilgi çeken davranışlarının nedeni de ulusal çaptaki iktidar seçkinleri katına çıkabilmek için çaba göstermekte olmalarıdır. Bu nedenle olsa gerek, işçi liderlerinin prestij kazandırıcı gösterişli işlere önem verdikleri; bu konularda büyük duyarlık taşıdıkları görülmektedir. İşçi liderleri kendilerinin toplumda üst katlara erişmiş bulunduklarını sanmakta; iktidar seçkinleri katına çıktıklarına göre, topluma karşı, bu katlardaki iktidar seçkinlerinin davranışlarını benimsemeye çalışmakta; bu seçkinlerin statü sembollerini kullanmak; kendilerini bu üst sınıfın statü sembolleriyle donatmak istemektedirler. Orta büyüklükteki kentlerle, küçük kentlerde işçi liderleri taşra kuruluşlarında, kulüplerde Ticaret Odası üyeleriyle birlikte oturup kalkmakta; ulusal çaptaki kuruluşlarda da -örneğin, üretim ve fiyatlarla ilgili kararların alındığı önemli kuruluşlarda- kendilerine yer verilmesini istemektedirler.

İşçi liderlerinin daha yüksek statülere gelmek ve daha büyük iktidar elde etmek arzularının temelinde işçi liderlerinin güç ve önemlerinin artmakta oluşu bulunmaktadır. Fakat bu güçlerinin kaynağı işçi liderlerinin mülkiyet sahibi olmaları, yüksek gelir düzeyinde bulunmaları, ya da doğuştan zengin olmaları değildir. Bu tür bir güç, bu tür bir önem ise pek de huzur verici, devamlı ve değişmez bir güç olamamaktadır. İşçi liderlerinin güçleri sağlam bir temele dayanmadığı gibi, her istediklerini yapmaya, her istediklerinden kaçınmaya, her istediklerini sağlamaya da yetecek nitelikte ve sürekli bir güç değildir. Prestij konularında gereğinden fazla alıngan olmaları; özellikle ulusal çerçevede bu konuya çok önem vermelerinin nedenleri şunlardır:[1] İşçi liderlerinin hayattaki başarılarını kimsenin sayesinde değil, kendi azim ve çalışkanlıkları sayesinde elde etmiş olmaları;[2] bu denli çalışıp, kimseden yardım görmeden bir şeyler başarıp bir yerlere gelmeye uğraşırken tek yardım elini uzatanın devlet oluşu. İşçi liderleri, bu durumlarını kendi çalışkanlıklarına ve azimlerine olduğu kadar devlete de borçlu olduklarını bilmektedirler. Gene bilmektedirler ki, iyi geçinmedikleri anda devlet kollarından tutup yeniden

geldikleri yere oturtabilir. Bu durum işçi liderlerinin bugün geldikleri yerde gönüllerinin rahat olamamasının başlıca nedenidir. Bir başka neden ise[3] iktidar seçkinleri arasında rahat edemeyecek kadar yeni olmaları;[4] çıktıkları işçi çevresine karşı nasıl davranacaklarını kestirememeleri -fazla yükselmiş, büyümüş görünmeyi işçilere karşı politik yönden sakıncalı bulmaktadırlar- ve girdikleri yeni sosyal çevrenin yaşayışına ayak uyduramamalarıdır.

Çoğu gözlemci, işçi liderlerinin statü iddiası taşıyan davranışlarına bakıp yanlış sonuçlara varmakta; bunları, işçilerin toplumda iktidar sahibi bir topluluk oluşlarının *delili* saymaktadırlar. Bu bir bakıma doğru, bir bakıma da yanlış bir değerlendirmedir. İşçi liderleri iktidara yakın tutumları benimsedikleri sürece iktidarın kısmî ortakları arasına girebilmektedirler. Ama aynı işçi liderleri siyasal ve ekonomik iktidar çevrelerinin benimseyemeyeceği bir tutum takındıklarında iktidarsızlaştırılmaktadırlar. Aynı şekilde, işçi liderlerinin statü gösterileri de onların gerçekten iktidar sahibi olduklarına delil olarak ileri sürülemez. İktidarı olan işçi liderinin statüsünü gösterecek şeyler vardır; ama her statü gösterisi yapan, yapabilen işçi liderinin gerçekten iktidar sahibi olduğu söylenemez. Bu iş, basit bir anlatımla, tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan sorusuna benzemektedir. Aslında, kim ne derse desin, önemli olan tavuktur. Buradaki «tavuk» ise iktidardır: İktidar statüyü nasıl olsa göstermekte; ama, tıpkı bazı bozuk yumurtalar gibi, her statü gösterisi kişinin gerçekten iktidar sahibi olduğu anlamına gelmemekte; iktidar sağlamamaktadır.*

Şirketleşme çatısı altında düzenlenmiş büyük zenginler gibi, işçi liderleri de, ayrı bir grup olarak, kendi aralarında tam bir birlik kurabilmiş değillerdir. Fakat taraflardan biri «karşı tarafta» birliğe benzer bir hareket görme eğiliminde olduğu için, görüş, bekleyiş ve istem yönünden bunların, istemeyerek de olsa, ayrı ayrı bloklar kurdukları söylenebilir. Taraflar birbirlerini bir blok olarak görüyorlarsa da, aslında, her iki taraf içinde yer alan gruplar kendi aralarında çok karmaşık bir biçimde birbirlerine bağlantılıdırlar. Örneğin, işçi sınıfının içinde herhangi bir sendika sırf kendi üyelerinin hak ve çı-

1930 yıllarında işçi sınıfı ilk kez Amerika çapında örgütlenmiş bir güç olarak ortaya çıkmış; fakat politika üstü bir tutumla herhangi bir siyasal yön seçmeden, «örgütlenmemiş işçi topluluğu bırakmayalım» sloganı ile ifade edilen bir siyaset izlemiştir. Bugün bu durum kalmamıştır, fakat gene de işçi sendikalarının ekonomik ve siyasal bakımdan belirli bir yönlerinin olmadığı görülmektedir. Küçük işsahipleri gibi, işçi sendikalarının liderleri de çiftçilere benzer bir yol

---

karları için lobby yapabilmekte; bu durum işçi sendikaları arasında gerçek anlamda bir birliğin oluşumunu güçleştirmektedir. Fakat aynı işçi sendikaları günbegün daha büyük sayıda, daha güç ve daha genel kapsamlı, hatta ulusal kapsamlı sorunlarla karşılaştıklarını gördükçe işçi kuruluşlarının ortak bir politika izlemeleri gerektiğini anlamakta; fakat gitgide, ellerindeki güç ve iktidarlarını da yitirmekte olduklarını üzüntüyle seyretmekten başka bir şey yapamamaktadırlar.

Şirketler dünyasındaki yöneticiler de, işçi liderleri gibi, pratik kafalı ve oportünist kimselerdir. Fakat bu kimselerin elinde, siyasal alanda da işhayatı ile ilgili konularda da kullanabileceği, yararlanabileceği daha sağlam, daha sürekli ve daha etkin araçlar bulunmaktadır. 'Şirketler, artık günümüzde en istikrarlı kuruluşlardır; devamlı ve sarsıntısız bir dayanak olarak kişiye aile kurumundan bile daha büyük yararlar sağlayabilecek duruma gelmişlerdir. İktidar seçkinleri arasında yer alan kimseler kısa dönemli amaçları için olduğu kadar oportünistce girişimlerinde de şirket kuruluşlarını en güvenilir birer araç olarak kullanmaktadırlar. İşçi sendikaları ise, kendilerine karşıt olan ve bu potansiyel karşıtlığını zaman zaman fiilen ortaya koyan bir toplumda savunma durumunda bulunmakta, çoğu kez toplumu protesto etmek zorunda kalmaktadırlar. İşçi liderlerinin elinde, iş çevrelerinden gelen iktidar seçkinlerinin ellerindekine benzer hazır olanak ve araçlar da yoktur. İşçi liderleri en küçük bir iş için bile bunlara benzer olanak ve araçlara sahip olmak istediklerinde, bunları kendi başlarına yaratmak, oluşturmak zorundadırlar. Üstelik, 1930'larm artan örgütlenme çabaları içinde işçi liderleri ve sendika yöneticileri tabandan gelen istemlere anında kulak vermezlerse ellerindeki güç ve iktidarı yitireceklerini görmüş-

izlemektedirler. Eskiden huzursuzluk içinde olan çiftçi topluluğu yerine, yakın yıllardan beri toplumda işçiler huzursuz bir durumda kalmaya başlamışlardır. Geçmişte huzurdan ve güvenlikten yoksun olan çiftçi topluluğu içindeki büyük çiftçiler bugün örgütlü bir blok kurmuşlar; refah devletinin [welfare state] yapısı içinde yer almışlar ve devlet üzerinde baskıda bulunacak duruma gelmişlerdir. İşçi sı-

---

lerdir. Oysa şirket yöneticileri, kendi şirket kuruluşları içinde bulundukları yere seçimle gelmiş değillerdir. Şirket yöneticilerinin güç ve iktidarı ise, emrinde çalışan personelin yöneticilerine olan sadakatına bağlı değildir. Diğer yandan, şirket yöneticileri için herhangi bir sendika şirketteki işçileri kendi safına çekince yönetici olarak güç ve iktidarlarını kaybetmek tehlikesi de söz konusu olmamaktadır. 1930'lardaki çalkantı şirket yöneticilerinin durumlarında bir sarsıntı yaratmamıştır. Şirket yöneticilerinin sorumluluğu çalıştırdıkları işçilere ve personele karşı değil, kendi kendilerine ve birlikten yoksun, dağınık hisse senedi sahiplerine karşı yüklenilmiş bir sorumluluktur.

İşçi liderleri ve sendika yöneticileri ile büyük şirketlerdeki yöneticiler arasında, sahip oldukları yetki ve iktidar yönünden ortaya çıkan bu farklılık, işçi liderlerinin, şirket yöneticilerine oranla işlerinin başında kalma güvencesinden çok daha yoksun olduklarını; 'kendisinden beklenenleri vermezlerse' yerlerini kaybedebileceklerini göstermektedir.

Şirketler dünyasındaki yöneticilere ve siyasal seçkinlere oranla, **bugünkü** işçi liderlerinin, birey olarak da, grup olarak da, toplum yapısına ve bu yapının ürünü olan toplumdaki güçler arası iktidar dengesine ellerinden geldiğince uyumlanmaya çalıştıkları görülmektedir. Bununla, işçi liderlerinin olaylara yön vermekten çok, ortamdaki çeşitli olaylara ve olgulara göre hareket ettiklerini; toplumdaki iktidar yapısı içinde kendilerince bir yerlere gelebilmek için bu yolu daha yararlı gördüklerini belirtmek istiyorum. ,Bugünkü işçi liderleri, beklenmedik şu ya da bu olgu nedeniyle yerlerinden olabilirler ve işçi liderliği yeni yeni kimselerin eline geçebilir. Fakat bugünkü durumları itibariyle, toplumdaki işçi liderleri, siyasal seçkinler çinde yer almaksızın toplumdaki iktidar dengesinde bir

nıfı liderleri de, bir ücret sistemi olan kapitalizmle objektif bir *antagonism* ilişkisi içinde bulundukları halde ve uğradıkları nice başarısızlıklara rağmen, büyük çiftçilerin yolunu izlemekte hâlâ ısrar etmektedirler.

5

Eski liberal toplumda, Kongre'deki liderler, yürütme organı ve çeşitli baskı grupları arasında birtakım uyuşumlar ve dengelenmeler vardı. Eski toplumdaki iktidar ve karar alma süreci de dengeli bir toplum yapısının izlerini taşır; hiç bir iktidar sahibi zümrenin tek başına karar alamadığı, belirli bir anda toplumdaki her şeyi sırf kendi istediği yönde biçimlendiremediği; toplumdaki önemli sorunların bu zümreler arasındaki karşılıklı - dengelenmelerle çözümlere bağlandığı; bu nedenle de üst çevreler arasında birlik ve eşgüdümlenme durumunun bulunmadığı söylenirdi. Bu görüşler bugün de resmî demokratik iktidar sisteminin sözcüleri ile pek çok sosyal bilimci tarafından savunulmakta; kamu oyu doktrini ile birlikte bu görüşlerdeki olguların demokrasiye temel teşkil ettikleri ileri sürülmektedir. Resmî sözcüler ve bilim adamı olan bu gibi kimselerin yanısıra, ne resmî sözcü ne de siyasal bilimci olmayan birçok «okur-yazar» yurttaş da içtenlikle bu görüşleri benimsemiş bulunmaktadır.

Fakat tarihsel koşullar değişince, iktidar mekanizmasının anlamı ve siyasal sonuçları da değişmektedir. Kontrol ve dengeler sisteminin sihirli ya da «ebedî» hiç bir yanının olmadığı anlaşılmıştır. Devrim günlerinde kontrol ve dengeler sisteminin örgütlenmiş ve örgütlenmemiş kitlelere karşı önleyici bir baskı olarak kullanılması mümkündür. Rijit diktatörlüklerde, aynı kontrol ve dengeler sisteminden bölve yönet tekniği olarak yararlanılmaktadır. Kontrol ve den-

---

bağımlı değişken statüsünde kalmayı; geldikleri bugünkü yerlerini bu yolla korumayı benimsemek durumunda kalmış kimselerdir. Bugünkü durumda, işçi liderlerinin, ve işçi sendikalarının, ülke çapındaki iktidar dengesinde bir bağımsız değişken olabilecek nitelik taşıdıkları söylenemez.[41]

geler sisteminin yöneticilere karşı bir baskı gücü sağlaması ise, ancak, zaten dengeli bir toplumsal yapıya dayanan düzenli bir devlet yapısı içinde mümkün olmaktadır.

Onsekizinci yüzyıl siyaset teoricileri düşüncelerinde iktidar birimi olarak tek yurttaşı temel almışlardır. Klasik iktisatçılar ise, gene iktidar birimi olarak, tek kişinin yönetebildiği küçük firmaları temel almışlardır. Fakat onsekizinci yüzyıl siyaset teoricileriyle klasik iktisatçıların günleri çok geride kalmış; o zamandan bu yana iktidar birimi, birimler arası ilişkiler, ve bu nedenle de kontrol ve dengeler sisteminin anlamı değişmiş bulunmaktadır. Günümüzde de, göreceli olarak birbirine eşit ve birbirini dengeleyen birimlerin toplumda serpiştirilmiş bulunduğu doğrudur. Fakat bu durum orta düzeydeki iktidar alanında görülmektedir. Orta düzeydeki iktidar yörel topluluklarda, zaman zaman etkinlik kazanan baskı grupları katında bulunmakta; Kongre'de ise en yüksek düzeyine erişmektedir. Bu bakımdan, toplumda sonsuz denecek kadar çok çıkar çevrelerinin bulunduğu, bunların birbirlerini dengelediği şeklindeki görüşleri değerlendirirken daha dikkatli olmamız; soruna daha yakından ve daha geniş bir perspektif içinden bakıldığında bu tür orta düzeyden çıkarların çoğunlukla kendi dar çerçeveleri içinde sınırlı kaldıklarını, belirli ve sınırlı alanlardaki bu çıkarların, toplumun esenliği için çok zararlı sonuçlar verebilecek olanların bile gerçek bir siyasal önem ve ağırlık taşımadıklarını gözden kaçırmamamız gerekmektedir. Bu çeşitli ve çok sayıdaki orta düzeyden çıkarların üstündeki ekonomik, siyasal ve askerî güç ve iktidar birimleri ise toplumdaki dengenin gerçek kurumlarıdır. Bu üst iktidar birimleri sayıca az olmakla beraber, ağırlıkları ve önemleri yönünden, toplumdaki iktidar yapısının orta ve alt düzeylerinde dağınık bir biçimde yer alan küçük gruplara oranlanmayacak kadar ilerdedirler.

Günümüzde bile toplumdaki iktidar yapısının bir denge toplumunu yansıttığını savunanlar bugünkü Amerikan toplumu ile dünkünü karıştırdıkları gibi, günümüzdeki Amerikan toplum yapısındaki üst ve alt düzeylerle orta düzeyi birbirine karıştırmakta; bunların farklı şeyler olduklarını görememektedirler. Bu teori toplumdaki iktidar yapısını açıklamak üzere bir model oluşturmakta kullanılırken tarih

yönünden hangi döneme ışık tutmak istenildiği belirsizleşmektedir. Oysa, toplumun bugün de bir denge toplumu olduğunu ileri süren bu teoriye dayanarak kurulacak bir modelin, Birleşik Devletlerin gelişmesinin belirli bir dönemi -özellikle Jackson dönemiyle, çok değişik koşullar altında da olsa, *New Deal* döneminin başı ile ortaları için geçerlilik gösterebileceği açıktır.

Amerikan toplumundaki iktidar sisteminin dengeli bir toplumun ürünü olduğunu ileri süren bu görüşlerin bir dayanağı da, aralarında birbirlerini dengeleyen iktidar birimlerinin birbirlerinden bağımsız olduklarıdır. Bu teoriye göre, örneğin iş çevreleri ile işçi çevreleri; ya da, iş çevreleri ile yönetim (hükümet) birbirinden bağımsız birimler olmazsa, bunların toplumda özgür ve açık bir dengenin kurulmasını sağlayabilecek öğeler sayılması da olanaksızlaşacaktır. Oysa, daha önce belirtildiği gibi, bugünkü toplumda büyük çıkar çevreleri arasında büyük bir karşıtlık ve rekabet bulunmamakta; birçok çıkar çevreleri birçok alanda kendi aralarında işbirliğine gidebilmekte; devletin koruyucu siperi altında birlik ve bütünlük görünümü kazanmış bulunmaktadırlar. Günümüzün Amerikan toplumunda ekonomik ve siyasal iktidar birimleri gitgide merkezileşip daha büyük ölçülere varmakla kalmamışlar, çıkarları arasında da bir uyum ve birlik kurmuşlar; toplumda, kendi aralarında gerektiğinde örtülü, gerektiğinde apaçık işbirliğinde bulunmaya, ittifaklar kurmaya başlamışlardır.

Amerikan devlet sistemi, gene de, sadece, aralarında rekabet bulunan çeşitli çıkar çevrelerinin her yoldan yararlanarak kendi durumlarını geliştirmek ve yükseltmek için yarışıp siyaset yapmalarına yarayan bir çerçeve sayılmamalıdır. Bu bir dereceye akdar böyle olmakla beraber, devletin kendi hiyerarşisi içinde de konumlanmış çıkarlar vardır ve bu çıkarlardan bazıları diğerlerine oranla daha yüksek ve daha etkin durumdadırlar. Diğer yandan -siyasal hayattaki yöneticilik mevkilerine siyaset-dışı alanlardan gelen- büyük işadamları çevrelerinin üyeleri ve sözcüleriyle, en yüksek kamu-kuruluşlarında ve her konuda konuşmaya başladıkları görülen büyük mevki ve iktidar sahibi askerî kişiler karşısında etkin bir denge kurabilecek hiç bir çevre kalmamıştır. Bugünün Amerikan toplumunda gerçek ikti-

dar sahipleri, eski günlerdeki denge toplumundaki gibi iktidar dengeleyici karşı-iktidar sahibi kimseler; çatışan çıkarlar arasında uzlaşma sağlayan, anlaşmazlıklara çözüm yolu bulan kimseler değil, son derece ayrı ve belirli çıkarları olan, bunların gereği olarak da, toplumda belirli bir politika izleyen bazı belirli çevreleridir.

Zaman zaman, profesyonel parti politikacıları bugün de iktidar dengeleyici karşı-iktidar rolünü oynamakta, çıkarlar arasında uzlaşmalara varılmasına yardımcı olmakta, sorunların karşılıklı görüşme ve «müzakere» yoluyle çözümlenmesine önayak olmaktadırlar. Fakat bütün bunlara karşın, eski toplumdaki gibi bugünkü toplumda devletin başında; yani, toplumdaki iktidar yapısının en üst düzeyinde politikacıların bulundukları söylenemez.

Toplumdaki iktidar yapısının dengeli bir toplumsal yapının bulunduğunu gösterdiğini ileri sürenler, devletin birbirinden ayrı ve bağımsız iktidar çevrelerinin açığa vurmuş bir «kalıbı» olduğuna inanmaktadırlar. Oysa, gerçekte, bugünkü Amerikakan toplumunda devlet, ardındaki güçlere paravana teşkil eden bir kurum olmaktan çıkmış; bu çevreler en önemli politik kararları bile açıktan açığa devlet kurumu aracılığıyle almaya başlamışlardır. Görülgen ya da örtülü biçimlerde çalışan eski çıkar çevreleri temsilcileri, bugün açıkça *görülgen yönetim* durumuna gelmişlerdir. Eskinin *lobby* denen «çıkar çevrelerinin sözcülerinin yönetimleşmesi» hem yasama hem de yürütme alanlarında birlikte oluşmuş; aynı anda yasama ve yürütme ilişkilerini de kendi gereklerine uydurmaya başlamıştır. Yürütme erkinin bürokrasisi bugün iktidarın odağı durumuna gelmiş; tüm çıkar ve iktidar çelişki ve çatışmaları burada çözümlenmeye ya da çözümlenmekten alakonulmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, günümüz toplumunda, günümüz devlet hayatında seçimlere dayanan ve seçimlerce belirlenen politikanın yerine, yürütme organı ve devlet bürokrasisi geçmiş; partilerle yürütülen çıkar ve siyaset ayrılıklarının yerini üst klikler arasında yürütülen çeşitli manevralar almıştır.

1890'lardaki tarım sektörü direnci, 1880'lerden beri zaman zaman bir canlanıp bir gerileyen küçük-işadamlarının direnmeleri ve 1930'larda meydana gelen emekçilerin direnme hareketleri bazı yönlerden başarısızlığa uğramış, bazı

yönlerden de başarılı olmuşlardır. Küçük işadamlarının ve emekçilerin direnme hareketleri, şirketleşme çatısı altında toplanan büyük sermaye sahiplerinin iktidarını dengeleyebilecek bir karşı-ağırlık sağlayamamışlar; siyasal yönden de ayrı ve bağımsız bir üçüncü parti haline gelememişlerdir. Fakat, derece derece de olsa, devlet kurumu içinde birer çıkar çevresi olarak yer alabilmişler; çeşitli bölgelerde, çeşitli yerlerde kendilerinden daha büyük ve daha güçlü çıkar çevreleri ile çatışmadıkları sürece, dağınık da olsa, kendilerine ayrı bir yer kapabilmişlerdir. Diğer bir deyişle, toplumdaki *üst iktidar* çevreleriyle çatışmadıkları sürece, küçük işadamları ve işçi liderleri toplumda *orta düzeyde* birer dengeleyici güç rolü oynayabilmektedirler.

Amerikan toplumundaki bu *orta düzeydeki iktidar* topluluğu içinde çok sayıda güç devreleri yer almaktadır. Bunların tarihsel temel özellikleri, herbirinin geçmiş günlerde toplumun üst iktidar çevrelerine girmek için yaptıkları mücadelelerde yenik düşmüş olmaları; ya da hiç bir zaman böyle bir mücadeleye girişecek güce erişememiş olmalarıdır. Bu *orta düzeydeki* çevreler arasında en önemlileri tarımsal küçük mülkiyet sahipleri tabakası, kentlerdeki küçük mülkiyet sahipleri, işçi sendikaları, tüketiciler ve memur ve büro hizmetlileri topluluğudur. Bu topluluklar toplumdaki orta iktidar düzeyinde ve çok dağınık bir şekilde konumlanmış bulunmakta; kendi aralarında bir birlik kuramamakta; yarı-örgütlü bir topluluk olarak ancak birbirlerine karşı denge kurmaktadırlar. Fakat aynı çevreler, toplumdaki üst iktidar çevrelerinde yer alan ve kendi içlerinde birlik kurmuş bulunan grupların yakınlarına kadar tırmanmışlarsa da, hiç biri bu üst çevrelerin arasına girememiştir. Üst iktidar düzeyinde, şirketleşme çatısı altında derlenip toplanmış bulunan varlıklı çevrelerin üyeleri ya da sözcüleri ile üst askerî çevrelerden gelen kimseler bulunmakta, bunlar da, yerlerini kendileri dışında hiç kimseyle paylaşmak istememektedirler.

Toplum yapısında kurulan, kurulacak olan siyasal dengede çeşit çeşit tabakalardan oluşan orta sınıfın temel öğe niteliği taşıdığı dönemlerde toplumdaki temel kararlar profesyonel politikacılar tarafından alınmaktadır. Orta sınıfın bağımsız bir siyasal güç olma niteliğini yitirdiği dönemlerde ise, denge toplumuna dayanan iktidar sistemi de çöküntüye

uğramakta ve ayrı ayrı yörel birimlerden gelen partili politikacılar ulusal iktidar yapısının ancak orta düzeylerinde etkinlik kazanabilmektedirler.

Toplumdaki iktidar dengesinde beliren bu yeni eğilimler, bir yoksulluk ve duraklama dönemi olan *New Deal* döneminde oluşmuş ve siyasal bir görünüm almıştır. Bizim şimdilerde içinde bulunduğumuz dönemse, maddî yönden daha güçlü bir dönem olduğu için, toplumdaki iktidar dengesinin geçirdiği bu değişiklikleri doğru algılamamızı güçleştirmekte; ancak, biz görmek istemesek de, var olmaya devam etmektedirler. Günümüzdeki iktidar seçkinlerinin durum ve niteliklerinin anlaşılması için, toplumdaki iktidar yapısının geçirmekte olduğu bu değişiklikler üzerinde durmamız büyük bir önem taşımaktadır.

12 İKTİDAR SEÇKİNLERİ

Başarısızlıkla sonuçlanan İç Savaş dışında, Amerikan toplum yapısındaki iktidar sistemi, temelindeki ilkeleri geçersiz kılacak önemli hiç bir değişim göstermemiştir. Amerikan toplumunda iktidar sistemiyle ilgili bazı değişiklikler olmuştur, ama bunların «devrim» denenlerinin bile hiç biri 'denizdeki zırhlıların toplarını saraylara çevirmelerini, seçimle işbaşına gelmiş meclislerin süngü zoruyla dağıtılmasını, ya da bir polis devletine geçişi gerektirmemiştir.'[1] Aynı şekilde, gene bu değişikliklerin hiç birinde kitleler üzerinde etkinlik kurmak için ideolojik bir mücadeleye girişmek gerekmemiştir. Amerikan toplumundaki iktidar sisteminin geçirdiği değişiklikler, genellikle, siyasal, ekonomik ve askerî güç çevrelerinin göreceli konumlarında ve kurumsal bir çerçeve içinde oluşan geçişler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, genel çizgileri içinde, Amerikan toplumundaki iktidar seçkinleri dört tarihsel aşamadan geçip bugün bir beşinci aşamanın eşiğine dayanmışlardır.

1

I. Birinci aşamada -kabaca, Devrim ile John Adams yönetimi arasındaki dönem- toplumsal ve ekonomik, siyasal ve

askerî kurumlar basit ve dolaysız bir biçimde azçok bir birlik içinde bulunuyorlardı: Toplumsal, ekonomik siyasal ve askerî seçkinler arasında yer alan bazı bireyler bütün bu temel kurumsal düzenlerin en üst düzeylerinden birinden diğerlerine -gerektiğinde- kolaylıkla geçebiliyorlardı. Birinci aşama sırasında iktidar seçkinleri arasında yer alan kimselerin büyük kısmı çok-yanlı insanlardı; bazen yasama organında, bazen ticaret dünyasında, bazen orduda, bazen akademisyenlerin arasında yer alabiliyorlardı.[2]

1824 yılında Kongre'deki partilerin parçalanıp yasama organının güçsüzleştiği günlere kadar siyasal kurumlar son derece merkezî bir yapıya sahipti; siyasal kararlar büyük önem taşıyordu ve birçok politikacı önemli devlet adamı sayılıyordu. «Toplum, hatırlayabildiğim ilk günlerdeki haliyle,» diye yazıyor Henry Cabot Lodge, Boston'daki ilk gençlik günlerini anlatırken, 'eski ailelere dayanırdı. Doktor Holmes, kolonilik günlerinde eyaletlerde Devrim sırasında ve Bağımsızlığın ilk on yıllarında bu ailelerin büyük bir önem ve ağırlık taşıdıklarına bakarak bu eski aileleri incelediği kitabına «Otokratlar» adını vermişti. Bu eski ailelerin gücü, üyelerinin birkaç kuşak boyunca okumuş kimseler arasında yer almalarından ve toplum içinde önemli bir yer kazanmış bulunmalarından gelirdi... Nicelerinin ataları arasından bilginler, büyük din adamları, tac'a hizmet eden görevliler çıkmış; daha sonrakiler ise Devrimde tac'a karşı savaşmış, Devletin ve Anayasanın kurulmasına emek sarfetmiş, deniz kuvvetlerinde ya da orduda görev almış, Cumhuriyetin ilk yıllarında Temsilciler Meclisi ya da senato üyesi olmuş; daha sonrakiler ise tüccar, sanayici ya da edebiyat ve düşün adamı olarak başarı kazanmışlardı.'[3]

Bu tür kimseler -daha önce belirttiğim gibi- Bayan John Jay'in 1788 yılında yaptığı sosyete üyelerini gösteren listede yer alan kimselerdir. Bunların arasında çok sayıda önemli politikacı da bulunmaktadır. Birleşik Devletlerin bu ilk yıllarının önemli özelliği toplumsal hayatın, ekonomik kurumların, ordunun ve siyasal düzenin birbirine denk düşmeleri ve üst düzeydeki siyaset adamlarının ekonomide de önemli yerlere gelebilmeleri; ailelerinin diğer üyeleri ile birlikte, yörel sosyetenin en seçkin üyeleri arasında yer alabilmeleriydi. Gerçekten, bu ilk dönemin en belirgin özel-

liği, toplumsal hayatta önderliğin, siyaset hayatında yer alan kimselere büyük bir önem ve prestij atfedildiği halde, itibar ve iktidarlarını sadece siyasal düzendeki yerlerinden dolayı değil, diğer alanlardaki yerlerinden dolayı da önem kazanmış kimselerin elinde bulunmasıydı. O zamanlar, siyasal hayatta yer alan kimselerden sadece kabine üyelerine değil, fakat tüm Kongre üyelerine de büyük bir önem ve prestij atfedilirdi. O zamanların siyasal seçkinleri iyi eğitim görmüş, bilgili, idarî tecrübe sahibi ve Lord Bryce'ın dediği gibi, 'geniş bir dünya görüşü olan dürüst, onurlu ve karakter sahibi' kimselerdi.[4]

II. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında -bu dönem Jefferson'ın siyasal felsefesinin hâkim olduğu günlerle Hamilton'ın ekonomik ilkelerinin güç kazandığı günler arasında yer almaktaydı- ekonomik, siyasal ve askerî düzenler, Amerikan toplum yapısına uygun olarak, çok dağınık bir görünüm kazanmışlardı; aralarında gerçekten köklü bir ilintiler ağı vardı. Bireysel mülkiyet sahipleri eliyle gerçekleştirilen ekonomik düzenin genişletilmesi işi Jefferson'ın Louisiana Bölgesini satın almasıyle doruğuna çıkmış; bunu, Federalistlerin ardından Demokratik-Cumhuriyetçi partinin kurulması izlemiştir.

İkinci dönemin toplumsal yapısında «iktidar seçkinleri» her biri çok gevşek bir dokuya sahip çok sayıda toplumsal zümrelerin en üst düzeyinde yer alan kimselerden oluşuyordu. Bunlar çok sayıdaydılar, fakat aralarındaki ilişkiler sıkı değildi. İkinci dönemin en belirgin özelliği -ki bizim kafamızda bu dönemle ilgili varsayımlar da dönemin bu özelliğinden gelmektedir- Jakson Çağı Devriminin, ekonomik ya da siyasal bir devrimden çok, bir statü devrimi olmasıdır. Jackson Çağı Demokrasisinde statü değişimi karşısında metropolitan 400'lerin ortaya çıkışı gecikmek zorunda kalmıştır. Bu arada yeni parti sistemiyle birlikte ortaya yeni bir siyasal seçkinler topluluğu çıkmıştır. Merkezî bir yapıya sahip iktidar araçlarını kontrol altına alabilecek belirli bir grubun oluşamadığı bu dönemde, ekonomik hayatta da, siyasal hayatta da iktidarı ele geçirebilecek küçük klikler henüz ortaya çıkmamıştır. Toplumsal statüden de, siyasal iktidardan da önemli olan, bu dönemde, ekonomik düzendir; ekonomik düzende ise önemli kararların alınma-

sına ekonomide yer alanların oldukça geniş bir kesimi katılabilmiştir. Jefferson'dan Lincoln'e kadarki bu dönemde iktidar seçkinleri arasında çok zayıf, çok gevşek bir koalisyon vardı. İkinci dönem, güney ve kuzey ayrılığıyle kapanmıştır.

Amerikan demokrasisini «resmî» birer yorumu olarak savunan bazı bilim adamları totaliter ülkelerdeki sıkı sıkıya örgütlenmiş iktidar kliklerinin durumu ile Amerikan toplumundaki iktidar sistemini yanyana koyup karşılaştırmalar yapmayı; bunlar arasında bir çelişki olduğunu göstermeyi çok severler. Gerçekten, yirminci yüzyılın yarılarındaki bir Rusya ile geçen yüzyılın ortalarındaki bir Amerikayı karşılaştırılabilir şeyler olarak kabul ettikten sonra, bu gibi sonuçlara varmak zor olmasa gerektir. Zaten, Tocqueville'den aktarmalarla kitap yazanların çoğu da böyle yapmakta; [geçen yüzyılın Amerikası üzerinde gözlemlerde bulunmuş bir yabancı düşünürün yazdıklarıyle] böyle bir karşılaştırmaya kalkışmak güç olmamaktadır. Ama unutulmamalıdır ki, Tocqueville aktarıcılarının dayanak aldıkları Amerika geçen yüzyılki Amerikadır ve bu Amerika'nın geçen yüzyılda sonu gelmiş bulunmaktadır. Doğal olarak da, Amerikan toplumundaki iktidar seçkinleri de, vatansever yazarların anlattıkları eski günlerdeki iktidar seçkinlerine benzemeyen kimseler arasından çıkmaya başlamıştır. 'Aralarında sıkı ilişkiler olmayan klikler' de gitmiş, yerlerine şimdiye dek görülmemiş güç ve büyüklükteki kurumların başındaki bugünkü klikler gelmiş; özellikle I. Dünya Savaşından bu yana, bu klikler arasında çok yoğun, çok sıkı ilişkiler kurulmuştur. Kısacası, romantik pluralizm dönemi geçerli üç-beş gün değil, çok uzun bir zaman olmuştur.

III. Şirketleşme çatısı altında derlenip-toplanan ekonomik iktidar çevrelerinin diğer iktidar çevrelerinden daha üstün bir yere gelmeleri 1866 Kongre seçimleriyle «resmî» bir görünüm kazanmış; 1866 yılında Yüksek Mahkemenin Anayasadaki Ondördüncü Değiştirge Ekinin şirketlerden yana olduğunu açıklayan kararı ekonomik iktidar çevrelerinin bu üstünlüğünü daha da sağlam temellere kavuşturmuştur. Toplumsal hayatta insiyatifin hükümetlerden şirketlerin eline geçmesi de bu dönemde tamamlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı günlerine gelinceye kadar (günümüzdeki so-

runların, günümüz toplumunun birçok özelliklerinin ilk kez gözle görülür bir duruma geldikleri dönemdir) ekonomik iktidar çevreleri devleti ellerine geçirme çabalarını sürdürmüşler; Yargıçları ve Senatörleri bildiğimiz düz anlamda para ile satın alıp baştan çıkarabilmişler; yönetimi basit ve kolay yollarla diledikleri gibi saptırmışlardır. Günümüz toplumundaki belge bulma zorluğundan, zor anlaşılmanın yarattığı güçlüklerden uzak bulunan bu dönem, özellikle McKinley ve Morgan yönetimleri sırasında, bazı bilim adamlarınca, Amerikan toplumundaki egemen sınıfın altın çağı olmuştur.

İkinci dönemdeki gibi, bu dönemde de askerî kesim siyasal iktidar kesimi karşısında ast ve bağımlı durumda kalmışlar; siyasal iktidar ise ekonomik iktidar kesiminin karşısında ast ve bağımlı durumda görünmüştür. Askerler, bu dönemde de, Amerika tarihini belirleyecek bir güç durumuna gelebilmiş değillerdir. Siyasal kurumlar merkezî bir yapıya kavuşturulamamış; siyasetçiler toplumda ayrı bir iktidar alanı teşkil edememiştir. Siyasal kurumların daha geniş alanlara yayılması ve kısmen merkezî bir yapıya geçişleri toplumda şirketleşme çatısı altında derlenip-toplanan ekonominin kamusal çerçevede yolaçtığı sonuçlara karşı gösterilen tepkiler biçiminde ve çok yavaş gerçekleştirilebilmiştir.

İç Savaş sonrası dönemde dinamik bir ekonomi vardı. Bu dönemde tröstler -izlenen siyaset ve olaylardan da anlaşılacağı gibi-göreceli olarak daha zayıf durumda bulunan devlet mekanizmasını kendi amaçları için kullanmaya girişmişler ve bunu başarmışlardır. O dönemde gerek federe devletler, gerekse federal devlet güçsüz olduğu için, devletin ekonomik iktidar çevrelerini düzenlemesi olanaksızdı; tersine, ekonomik güç çevreleri, büyük paraları olan kimseler devleti ve devletin işlerini kendi çıkarları doğrultusunda düzenliyorlardı. Federe devletlerin ve federal devletin çeşitli kuruluşları dağınık, birlikten yoksun ve örgütlenmemiş bir durumdayken sınaî ve malî sermaye şirketleri gitgide daha az ellerde toplanıyor ve kendi aralarında sağlam, güçlü bir birlik oluşturuyorlardı. Örneğin, tek başına bir Morgan şirketler topluluğu 112 şirketten 341 direktörlüğü elinde bulunduruyor; bütün bu kuruluşlardaki sermaye hissesi toplam 22 milyar doları aşıyordu. Bu para tüm New England'daki gerçek ve tüzel kişilerin ellerindeki mal varlığının üç katını ge-

çiyordu.[6] Birçok federe devletin hazinesinden daha büyük malî olanaklara sahip bulunan ve birçok federe devletin çalıştırdığı personelden daha çok personel çalıştıran bu şirketler siyasal partileri kontrolleri altına almışlardı. İstedikleri kanunu para gücü ile çıkartıyorlar, istemediklerini çıkartmıyorlardı. Gerektiğinde, gene para ile, istedikleri Kongre üyesini satın alıyorlardı. Bu dönemde özel kişilerin elindeki ekonomik güç ve iktidar devletin siyasal güç ve iktidarını kat kat aştığı için, toplumdaki ekonomik seçkinler karşısında siyasal seçkinler gölgede kalmışlardır.

Fakat 1896 ile 1919 arasında bile, sonradan *New Deal* döneminde tamamen kesinleşecek olan yeni bir tutum takınılmaya başlamış; ekonomik gücün siyasal gücü ast durumda bırakacağı açıkca görülmeye başlamıştır. Amerikan tarihinde hiç bir dönemde «Başkan-imalatçıları» ve Politika cambazları ile dolu bu *Progressive Dönem* gibisi görülmemiştir.

IV. *New Deal* dönemi, üçüncü dönemdeki ekonomik ve siyasal ilişkilerin biçimlenmesini değiştirmemiş, siyaset sahnesinde ve şirketler dünyasında yeni bazı iktidar merkezleri yaratarak, şirketler dünyasındaki direktörlere karşı denge kurmaya çalışmıştır. *New Deal* döneminde devlet kurumundaki yöneticilerin siyasal iktidarı önem kazanmış, üçüncü dönemde «devletin yayılmasına» karşı mücadeleye girişen ekonomik seçkinler, kendi çıkarları için kullanabildikleri sürece karşısında olmadıkları devletin güç kazanması sürecine bu kere karşı çıkıp direnmek istemişler; başarı kazanamayınca, son dakikada devlet kurumunun üst kademelerine sızıp yukarı düzeyde devletle birlik kurma yoluna gitmişlerdir. Ama bu kez de önemli kararların alındığı mevkileri benzer yollardan ele geçirmek isteyen başka başka çıkar çevreleri ve bu çevrelerin sözcüleriyle çatışmaya başlamışlardır. Bir süre sonra ise, *New Deal* döneminin bütün kurumlarını kendi kontrolları altına almışlar; kontrolları altına alıncaya kadar çok sert bir şekilde eleştirip karşı çıktıkları New Deal devletçiliğini bile kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmaya başlamışlardır.

Fakat 1930'larda siyasal düzen küçük mülkiyet sahibi çiftçilerle işadamlarının etkisinde kalmaya devam etmiş, yalnız ne varki, çiftçi ve küçük çaptaki işadamları *Progressive* dönemin sonunda iktidar mücadelesini yenilgiyle kapatmak

zorunda kalmışlardır. *New Deal* döneminin siyasal hayatında ise büyük mülkiyet sahipleri ile küçük mülkiyet sahipleri arasındaki mücadele bir kere daha ateşlenmiş; ayrıca, bu ikisi arasındaki mücadelenin yanısıra, belirttiğimiz gibi, örgütlü emek ile örgütsüz ve istihdam edilemeyen emek gücünün mücadeleye girişti̇ği görülmüştür. Çalışan ve istihdam edilemeyen emekçilerin siyasal hayatta bir güç durumuna gelmek istemesinde siyasal düzenin yardımlarının etkisi olmuş, siyasal düzenin güdümünde kalmış; fakat, Birleşik Amerika tarihinde ilk kez sosyal haklarla ilgili yasalar ve alt-sınıf sorunları reform hareketi içinde önemli bir yer almıştır.

1930'larda yeni yeni kurumlaştırılan tarımla ilgili tedbirler ve yeni yeni örgütlenen işçi sendikaları -büyük iş çevreleriyle birlikte- siyasal ve idarî yönden toplumdaki iktidar mücadelesinin odağını meydana getirmeye başlamıştır. Çiftçilerden, işçilerden ve büyük iş çevrelerinden oluşan bu yeni gruplar gittikçe genişleyip yayılan devlet yapısı içinde daha önceden de azçok yer almış bulunuyorlardı ve devlet yönetiminin başındaki siyasal yöneticiler aldıkları kararları açıkca siyasal nitelikte bir karar olarak alıyorlardı. Devlete karşı, birbirlerine karşı, partilere karşı bir yandan baskıda bulunurken bir yandan da devlet ve parti sisteminin biçimlenişine katkıda bulunmuşlardır. Fakat, bu dönemde, hiç bir iktidar çevresinin belirli bir süreyle devleti tek taraflı olarak, kendi çıkarları için bir araç olarak kullanabilecek duruma geldiği görülmemiştir. 1930'lara *siyaset* dönemi denmesinin nedeni de budur: İş çevrelerinin iktidarı yerinden edilememiştir, ama karşıt ve yandaş yeni yeni güç çevrelerinin oluşturulması ve güçlendirilmesiyle değişik bir denge kurulmuş; devlet ekonomik iktidar çevrelerince ya da siyasal alana girmiş ekonomik ve askerî çevrelerden gelme kimselerin değil siyaset adamlarının eliyle yönetilmiştir.

Roosevelt yönetiminin ilk yılları ve ortaları için yapılacak en doğru değerlendirme, bu yılların toplumdaki kapitalist sistemin içinde, gitgide artan ve kötüye giden işsizler ordusuna çözüm yolu bulmak için girişilmiş umutsuz çabalarla geçmiş yıllar olduğudur. Bu dönemde, *New Deal* politikası, iktidar sistemi olarak baskı ve çıkar grupları arasında kurulan dengeye dayanmıştır. Üst düzeydeki siyaset adamları bu gruplar arasındaki çıkar ve görüş ayrılıklarında taraflar ara-

sında uzlaşma sağlamışlar; bazı çıkarların gerçekleştirilmesinde, bazılarının geçiştirilmesinde rol oynayabilmişler; hiç birinin «adamı» olmak durumunda kalmamışlar; küçük küçük bunalımları hep bu siyasal tutum içinde geçiştirmişlerdir. Ülkedeki siyasal hayata rengini veren, üst düzeydeki siyasal denge edimleri olmuştur. Fakat doğaldır ki, tepede Roosevelt'in yaptığı bu siyasal dengelemeler, bir ekonomi türü olarak kapitalizmin temel kurumlarına ilişmemiştir. Tersine, Roosevelt bu politikasıyla kapitalist ekonominin yetersizlik ve kusurlarını, sorunun temelde nereye dayandığı anlaşılamayacak kadar dağınıklaştırmış ve yaymış; kullandığı «politik» dille, [rhetorik], kapitalizmin içinde bulunduğu siyasal güçsüzlüğü ve becerisizliği gözlerden saklamaya kusurun toplumsal yapıda değil, «ekonomik royalistlerde» olduğu sanısını yaymaya çalışmıştır.

Toplumdaki güçler arası dengeyi kurmak ve çeşitli yerlere çeşitli kaynaklar tahsis etmek gibi görevler yüklenen *refah devleti* doğal olarak «bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler» ilkesine bağlı liberal devletten farklı olmuştur. «Theodore Roosevelt zamanındaki devlet, kimseye bir çıkar sağlamama ilkesi yönünden tarafsız bir devlet sayılırsa, F.D. Roosevelt'in yönetimindeki devlet ise,» diyor Richard Hofstadter, «herkese elinden geldiğince bir şeyler sağlamaya çalışmayı ilke edindiği için tarafsız sayılmalıdır.»[7] Fakat daha sonraki günlerde ortaya çıkan şirketler dünyasının temsilcilerinin etkisindeki yönetim eski «refah» devletinden çok farklı olmuştur. Gerçekten de, Roosevelt yönetiminin sonraki dönemi -Birleşik Devletlerin savaş hazırlıklarına giriştiği günlerden itibaren başlayan son dönem- siyasal iktidarın güç ve çıkar çevreleri arasında denge kurmaya önem verdiği ilk dönemle bir ve aynı sayılamaz.

2

Tarihi, tarihten ders almak için okumak gerektiği sözü özellikle iktidar seçkinleri için geçerli görünmektedir. Amerikan toplum yaşayışındaki tempo gibi,* iktidar yapısındaki

* Bakınız: BİR: Üst Çevreler.

uzun dönemli eğilimler de II. Dünya Savaşından itibaren çok hızlı bir değişim geçirmeye başlamışlar; toplumdaki başat kurumlar içinde ya da bu kurumların arasında beliren belirli bazı yeni eğilimler iktidar seçkinlerinin yeni bir biçim almasına yol açmışlardır. Bu son değişimler bugün içinde bulunduğumuz beşinci dönemin tarihsel özelliklerinin oluşumunu sağlamıştır:

1. Günümüzdeki iktidar seçkinleriyle ilgili yapısal değişiklik siyasal düzen alanında başlamış; alternatif kararlar üzerinde kamuca ya da kamunun sözcülerince tartışma yapılabilmesine bağlı olan gerçek politika gözden düşmüş; ulusal alanda sorumluluğu olan, tutarlı politik görüşler savunan ve üst düzeydeki kararları alan organlarla alt ve orta iktidar düzeyleri arasında bağlantılar kurmaya yarayan otonom örgütleri olan siyasal partilerle yürütülen politika etkinliğini yitirmiştir. Bugünün Amerikası artık demokratik bir toplumsal yapının ürünü olmaktan çıkmış, büyük ölçüde biçimsel bir siyasal demokrasi görünümü almış; hatta bu biçimsel siyaset mekanizması bile etkinliğini yitirmeye başlamıştır.

Beşinci döneme özgü bir olgu olan iş çevreleriyle devlet kurumu arasında çok bileşik ve çok derin bağıntıların kurulması ise bugün çok açık bir görünüm kazanmış bulunmaktadır. Günümüzde, iş çevreleriyle siyasal yönetimin iki ayrı dünya olarak görülmesi artık olanaksız gibidir. Bu birleşmenin en hızlı gerçekleştirildiği alan ise devletin yürütme organında ve ona bağlı kuruluşlarda olmaktadır. Devletin yürütme organının ve bu organa bağlı olup da ekonomiyi düzenlemekle görevli çeşitli kuruluşların günümüzde çok büyük bir genişleme göstermesi devletin, bir çeşit otonom bir bürokrasi olarak, ilgi ve etkinlik alanının genişleyip yaygınlaştığına, delil kabul edilemez. Bu olgunun gerçekte, şirketler dünyasının temsilcisi olan kimselerin siyaset hayatında da önemli yerlere geldiklerini göstermektedir.

Roosevelt'in *New Deal* yönetiminin son döneminde şirketler dünyasının yöneticileri ülkenin siyasal yöneticileri arasına girip onlarla birleşmiş; II. Dünya Savaşıyle birlikte siyasal yöneticileri de kendi buyrukları altına almışlardır. Devletle sıkı bağlantılar kurduktan sonra, II. Dünya Savaşı günlerinde ve savaşın bitiminden sonraki günlerde, aynı çev-

reler ekonomik hayat üzerinde tam bir denetim kurmuşlardır. Şirketlerdeki yöneticilik görevlerinden kalkıp ülkenin siyasal yönetiminin başına geçen bu kimseler, Kongredeki politikacıların ikinci dereceden politikacı durumuna; Kongredeki politikanın ise orta düzeyde bir politika durumuna indirgenmesi sürecini hızlandırmıştır.

II. Günümüzdeki iktidar seçkinleriyle ilgili yapısal değişimin belirginleştiği bir alan da etki alanı genişleyen devlet kurumunun askerî bir görünüm kazanması ve askerlerin güç ve iktidarlarının, onlara siyasal iktidar seçkinleri karşısında üstünlük sağlayacak oranda artmış bulunmasıdır. Günümüz Amerikan toplumunda üst mevkilerde bulunan askerler siyaset hayatında büyük bir önem ve yer kazanmışlar; toplumun askerî yapısı, bir ölçüde, siyasal bir yapı niteliği kazanmıştır. Dış dünyadan ülkeye yönelen ve devamlılık niteliği gösteren askerî tehlikeler nedeniyle askerlerin önemi artmış; askerî üst çevreler insan kaynağı, maddî olanaklar, para kaynakları ve iktidar kurumu üzerinde etkinlik kurmuş; günümüzde siyasal ve ekonomik her kararın, her eylemin yurt içi ve yurt dışı *realitenin* askerî açıdan yapılan değerlendirilmelerine uyumlanması gerekmiştir. Beşinci dönemde üst mevkilerdeki askerî iktidar seçkinleri ülkedeki iktidar seçkinlerinin en önemli bölümü olmuştur.

Bu durum çok basit bir tarihsel olgunun ürünüdür. 1939'dan beri önemini sürdüren bu olgu şudur: Ülkedeki iktidar seçkinlerinin dikkatlerini iç sorunlar yerine, 1930'larda ekonomik sorunlara ve uluslararası sorunlara, 1940'lardan ve 1950'lerden itibaren de savaş sorunlarına yöneltmiş olması. Birleşik Devletlerdeki yönetim aygıtı ve geleneği, tarihsel olarak, ülke-içi çelişkilere ve bunların dengeye kavuşturulması sorununa göre oluştukları ve biçimlendikleri için, günümüzde uluslararası sorunlarla karşı karşıya kalındığında devletin bu gibi sorunlarla ilgilenebilecek kuruluşlarının bulunmadığı ortaya çıkmıştır. 1941'den önceki yüz elli yıllık dönem içinde kurulup gelişen biçimsel demokratik mekanizma, Amerika'nın içine girdiği bu yeni dönemdeki uluslararası sorunlar karşısında yetersiz kalmıştır. Günümüzdeki yeni iktidar seçkinleri de, işte bu boşluk sayesinde oluşmuştur.

III. Günümüzde iktidar seçkinleriyle ilgili en önemli ya-

pısal değişim ekonomik düzendeki değişimdir. Ekonomi bugün, çok kısa bir süre içinde özel sektör şirketlerine dayanan devamlı-savaş ekonomisi olmuştur. Amerikan kapitalizmi bugün büyük ölçüde, askerî bir kapitalizm niteliği kazanmış; büyük şirketlerin devletle en önemli ilişkileri, Washington'daki büyük general ve amirallerle şirketler dünyasının ileri gelenleri arasında kararlaştırılan esaslara göre belirlenen, bu iki grubun çıkarlarının birleştiği alanlarda olmaya başlamıştır. Bir tüm olarak ele alındığında, iktidar seçkinleri içinde askerî üst çevrelerle şirketler dünyasının ileri gelenleri arasındaki bu çıkar birliği, askerî seçkinleri ve şirketler dünyasının ileri gelenlerini daha da güçlü kılmakta, fakat «sade» politikacı olan devlet adamlarının gücünü azaltıp sivil politikacı olan yöneticileri ast duruma indirgemektedir. Askerî seçkinlerle birlikte masanın başına geçip savaş hazırlıklarının planlarını yapanlar, bugün, sivil politikacılar değil, şirketler dünyasının ileri gelenleri ya da sözcüleri olmaktadır.

Günümüzde iktidar seçkinlerinin niteliklerini saptamak ve anlamını ortaya koyabilmek için, belirtilen bu yapısal üç değişimin kesiştiği noktaların bulunup incelenmesi gerekmektedir: Özel şirketlere dayanan bir askerî kapitalizm, güçsüzleşmiş ve biçimsel bir demokratik sistem, görünüşte siyasala benzeyen askerî bir düzen. Buna uygun olarak, toplumdaki iktidar yapısının en üst düzeyinde, üretim araçlarını kontrolleri altında tutan kimselerle, gitgide genişleyen şiddet kullanımında yararlanılan araçları kontrolleri altında tutan kimseler arasındaki çıkar birliğine göre biçimlenmiş bir iktidar seçkinleri topluluğu yer almakta; profesyonel politikacıların durumlarının zayıflamasına karşılık, profesyonel savaşbeyleri ile büyük şirketlerin yönetici ya da ileri gelenleri açıkça siyasal hayatı da komutaları altına almış bulunmakta; özel becerilere ve geleneklere sahip ve toplumdaki çıkar çevrelerinin etkilerinden uzak bir devlet bürokrasisi ise ortada görülmemektedir.

Günümüzdeki iktidar seçkinleri politikadan, ekonomik çevrelerden ve askerî üst çevrelerden gelen kimselerden oluşmakta; fakat bu kurumlaşmış seçkinler topluluğu içinde her an gergin bir hava esmektedir: Seçkinler ancak bazı ortak çıkarlarının kesiştiği alanlarda ve ancak bazı «büyük o-

laylar ve bunalım günlerinde» birbirleriyle birleşebilmektedir. Ondokuzuncu yüzyılın uzun süren barış döneminde, askerler devletin yüksek kurullarında yer almamışlar, siyasal hayatın yönetilip güdümlenmesine yarayan yerlere gelememişlerdir. İktisaden güçlü çevrelerden kimseler bu dönemde buralara gelememişlerdir. Askerî ve ekonomik çevrelerden ileri gelen kimseler devletin üst kuruluşlarına girmek için çok uğraşmışlar, fakat devletin yönetici kadrolarına girmeyi başarmışlardır. 1930'larda bile başat durumda bulunanlar politikacılar olmuştur. Fakat bugünkü iktidar yapısında üst mevkiler askerî ve ekonomik çevrelerden gelen iktidar seçkinlerinin eline geçmiş bulunmaktadır.

Günümüz Amerikan toplumunda içiçe üç çember gibi birleşmiş bulunan askerî, ekonomik ve siyasal iktidar seçkinleri içinde ellerindeki iktidardan en büyük ölçüde yararlanabilenler askerî seçkinler olmakta; ekonomik seçkinler ise devletin karar-alma organlarındaki yerlere gelmenin verdiği bazı olanaklardan yararlanmaktadırlar. İktidar yapısının bugünkü yeni biçiminden en çok zarara uğrayanlar ise profesyonel politikacılar olmuştur. Olaylara ve bunlarla ilgili olarak alınan kararlara bakınca, insanın ortada siyasal bir boşluk olduğuna ve bu boşluğun şirketler dünyasının zengin ve güçlü üyeleriyle üst düzeydeki askerlerce doldurulduğuna; bu iki grup seçkinlerin, ortak çıkarlarına uygun düştüğü sürece, ülkeyi birlikte yönettiklerine inanacağı gelmektedir.

Bu üç tür iktidar seçkinlerinin insiyatifi ele almaları onların kendi istek ve iradelerine bağlı olmamıştır. Fakat bazen bu iş iktidar seçkinleri içindeki grupların iradelerine bağlı olarak gerçekleştirilebilmektedir: Örneğin, siyaset adamları generallerin prestijinden yararlanmak istediklerinde generallere bu konuda bile bile taviz vermekte; ya da, ekonomik durumun kötüleştiği dönemlerde iş çevreleri gerekli güvenceyi sağlamak umuduyle kendi çıkarları yönünde oy kullanacak politikacılara yaklaşmak istemektedirler. Günümüzde, iktidar seçkinleri arasında yer alan askerî, ekonomik ve siyasal iktidar çevrelerinin ileri gelenlerinin hemen her çeşit kararlarda birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Bu üç zümreden hangisinin, hangi tür kararlarda insiyatifi eline alacağı «günün gereklerine» göre tesbit edilmekte; günün gereklerini ise tüm iktidar seçkinleri topluluğu birlikte ka-

rarlaştırmaktadır. Bugün için «günün gereği» olarak kabul edilen sorun «savunma» ve uluslararası ilişkilerle ilgili konularda odaklanmaktadır. Bunun sonucu olarak da, iki temel nedenden dolayı, iktidar seçkinleri topluluğunun asker kanadı diğerlerinden daha büyük bir önem ve etkinlik kazanmış bulunmaktadır. Günümüzde Amerikan toplumundaki iktidar seçkinlerinin biçiminin ve kendi aralarındaki birliğin, çoğu kez kolaylıkla, askerlerin üstünlüğü açısından tanımlanması da bu nedenledir.

Bu noktada dikkat etmemiz gereken, tarihsel açıdan sınırlı bir dönemde belirli kalmak ve kendimizi sorunun tüm karmaşık yanlarını görebilecek bir uyanıklık içinde tutmak zorunda olduğumuzdur. Bazı dar kafalı Marksistler toplumda gerçek iktidarın büyük ekonomik güç sahibi çevrelerde olduğunu ileri sürerler. Bazı basit ve dar kafalı liberaller ise, toplumdaki iktidar sisteminin en üst yerinde siyaset adamlarının bulunduğunu savunurlar. Bazılarına göre de, Amerikan toplumunda Washington'daki üst rütbeli askerler artık gerçek birer diktatör niteliği kazanmışlardır. Bu görüşlerin üçü de basit nitelikte görüşlerdir. Biz burada bu tür bir basitlikten kaçınabilmek için, örneğin, «hâkim sınıf,» ya da «egemen sınıf» gibi bir terim yerine «iktidar seçkinleri»* terimini kullanmayı uygun gördük.

«İktidar seçkinleri»nin bugün kamu oyunda uyandırdığı anlam, daha çok «militer bir kliğin» varlığıdır. Gerçekten,

---

* 'Hâkim sınıf' birçok anlamı kapsayabilen bir terimdir. 'Sınıf' ekonomik bir terim, 'yönetim' ise siyasal bir terimdir. Bu nedenle de 'yönetici sınıf' deyince bir ekonomik sınıfın siyaseten de ülkeyi yönettiği söylenmiş oluyor. Bu teorik anlayışın bir zamanlar doğru olup olmadığı bizi ilgilendirmiyor, fakat bizim istediğimiz, bizim buradaki sorunumuzda bunun kullanılmaması; daha kesin ve belirli anlama gelen bir terminolojinin kullanılmasıdır. 'Yönetici sınıf' terimi genel siyasal anlamı bakımından siyasal düzene ve görevlilerine yeterince bağımsız bir önem vermemekte; askerî seçkinlerden ise hiç sözetmemiş olmaktadır. Okuyucu, günümüzde her önemli kararın büyük ekonomik çıkar çevrelerince alındığı şeklindeki bu görüşü yeterli bulmayışımızı anlayışla karşılayacaktır. Bizim görüşümüzce, bu ekonomik determinizmin, siyasal ve askerî determinizmlerle de birleştirilerek daha gelişkin bir duruma getirilmesi; bu

Amerika'da günümüzdeki iktidar seçkinlerinin biçimlenmesi, askerlerin de iktidar seçkinleri arasına girmesi gibi çok önemli bir olgudan sonra tamamlanmıştır. Şimdi artık askerî seçkinlerin yaptıkları ideolojik açıklamalar ve haklılaştırmalar sayesinde, diğer iktidar seçkinleri ne zaman zor durumda kalsalar, askerlerin sorunlara bakış açısına «sarılmakta» ve kendilerine yöneltilen eleştrileri askerlerin savunma ve görüşlerinden yararlanarak karşılamaktadırlar. Fakat kamu oyunda yanlış olarak «Washington'daki askerî klik» diye bilinen topluluk sadece askerlerden oluşmamakta, sadece Washington'la sınırlı kalmamaktadır. Bu klik tüm ülke çapında yer alan kimselerden; şirket yöneticisi gibi davranan generallerden, amiral gibi denizcilik hakkında ileri-geri konuşan politikacılardan, kendini politikacı sanan şirket yöneticilerinden, generallerin işini generallerden daha iyi bildiğini ileri süren yüksek devlet memurlarından, kabine üyelerine yardım etmeye kalkışan küçük rütbeli amirallerden oluşmaktadır.

Günümüzdeki biçimiyle «İktidar seçkinlerini» anlamakta ne «hâkim sınıf» ne «bürokratik politikacılar» ne de «askerî klik» gibi tekbirimli (monolithic) yaklaşımlar yeterlidir. Bir kere daha belirtelim ki, bugünkü biçimiyle iktidar seçkinleri askerî, ekonomik ve siyasal iktidar çevrelerinin aralarında çoğu zaman güçlükle oluşturabildikleri bir birliktir.

3

İktidar seçkinleri kavramı, bu konuda sadece yapısal değişikliklere ağırlık versek bile, bugünkü Amerikan toplumunun üst düzeylerinde olup - bitenleri anlamak ve yorumlayabilmek için vazgeçilmez bir kavram görünmektedir. Fakat

---

her üç alandaki üst çevrelerin birbirleri karşısında göreceli bir ağırlığa sahip olduğunun, önemli kararların bu üçü arasında kurulan son derece karmaşık koalisyonlar sayesinde alınabildiğinin belirtilmesi gerekir. Toplumdaki üst çevrelere iktidar sorunu açısından bakıp tanımlarken, bu çevreler için 'egemen sınıf,' 'yönetici sınıf' değil de 'iktidar seçkinleri' dememizin nedeni budur.

biz burada böyle bir sınırlama içinde değiliz: Bizim «iktidar seçkinleri» anlayışımız sadece kurumsal hiyerarşiler arasındaki birleşmenin ortaya koyduğu topluluk görünümü ile sınırlı değildir. İktidar seçkinleri kavramı bizce, gerçekten bu kurumsal hiyerarşiler içinde yer alan kişilerin birbirleriyle olan benzerliklerini, birbirleriyle olan kişisel ve resmî ilişkilerini, sosyal ve psikolojik yakınlıklarını da ifade eden bir kavramdır. İktidar seçkinleri arasındaki birliğin kişisel ve toplumsal temellerini anlayabilmek için, her şeyden önce, bu kimselerin toplumsal kökenleri, meslekleri, yaşayış biçimleri üzerinde durmamız gerekmektedir.

İktidar seçkinleri dediğimizde bir çeşit aristokrasiden söz etmiyoruz. İktidar seçkinleri asalete ve irsiyete dayanan bir siyasal yönetici sınıf değildir. İktidar seçkinleri az sayıda büyük ailelerin oluşturduğu dar bir çevre içinden çıkan kimselerin çeşitli üst çevrelerde en üst mevkilere gelmesiyle oluşan bir topluluk da değildir. İktidar seçkinlerinin oluşmasında asiller sınıfından gelmek, sadece, bu konudaki alternatiflerden biridir. Amerikan toplumundaki iktidar seçkinleri için bu alternatif söz konusu değildir; ama, buna bakarak Amerikan toplumundaki iktidar seçkinlerinin toplumu meydana getiren bütün tabakalardan gelen her çeşit insandan oluştuğu da sanılmamalıdır. Amerikan toplumundaki iktidar seçkinleri eski ve yeni üst sınıflardan, taşra sosyetesinden ve metropolitan 400'ler dediğimiz topluluklardan gelmektedir. Büyük zenginler, şirket yöneticileri, siyasete politika-dışı alanlardan girenler, yüksek kademedeki askerî seçkinler gelirleri ve meslekleri yönünden toplumsal piramidin en üst kesiminden çıkmaktadır. Bu tür kimselerin babalarının da en azından serbest meslek sahibi ya da işadamı oldukları; ve çoğu kez daha yüksek statüden oldukları bilinmektedir. Amerika'da doğan ana-babanın çocukları olan seçkinler, çoğunlukla kentsel bölgelerde yetişmişler, aralarındaki politikacılar bir yana bırakılacak olursa, gene büyük çoğunluğu Doğu'daki kentlerden çıkmıştır. Protestan olanları çoğunluktadır; bunlar Episcopalian ya da Presbyterian dalındandırlar. Konumları yükseldikçe, iktidar seçkinleri arasında yer alan bu kimselerin üst sınıflarla ilişkileri artmakta; üst konumlardakilerin içinde üst sınıflardan gelenlerin oranı yükselmektedir. İktidar seçkinlerinin kökenlerinin ayrı olması-

nın yanısıra, bir başka ortak yanları da, eğitimlerinin gitgide benzer olmasıdır. Çok büyük bir bölümü kolejlerde okuyan iktidar seçkinlerinin önemlice bir kesiminin *Ivy League*'ine bağlı kolejlerden çıktıklarını; askerî kesimin ise ayrı bir eğitimden geçtiğini biliyoruz.

Fakat bu gibi basit özellikler, gerçekte, iktidar seçkinlerinin toplumsal kompozisyonunda ne gibi etkilerde bulunmaktadırlar? Daha belirgin bir çerçeve içinde soracak olursak, bütün bu özelliklerin iktidar seçkinlerinin kendi aralarındaki birliği, izledikleri ortak siyasetin yönünü ve bu çevre içindeki başat çıkarları anlamamızda bir yararı olabilir mi? Ya da sorumuzu çok daha basit bir biçimde soralım: Toplumsal kökenleri ve meslekleri bakımından, toplumun en üst düzeyinde yer alan bu insanlar, ya da bu insanların bulundukları konum içinde yaptıkları kimleri temsil ediyor ve ne anlama geliyor?

Doğaldır ki, seçimle gelen iktidar seçkinleri, varsayım gereği, kendilerini seçen kimseleri temsil etmektedir; atanma ile gelen iktidar seçkinleri ise, gene varsayım gereği, dolaylı olarak, kendilerini atayanları seçenleri temsil etmektedirler. Fakat bu tür açıklamaların, dünyanın her yerinde ve her türlü siyasal yönetimde iktidardaki kimselerin işine yarayacak ve durumlarını haklı kılmakta kullanılabilecek birer soyutlama olduğu açıktır. Bazen bu açıklamaların gerek yöneticilerin amaçları gerekse yöneticilerin yönetiminin yönetilenler için yararlı olması açısından belirli derecede doğru oldukları söylenebilir. Fakat herhangi bir iktidar sistemini incelerken sadece bu tür açıklamalarla yetinmek akıllıca bir iş sayılamaz.

İktidar seçkinlerinin ülkedeki üst sınıflardan ve yüksek statü sahibi çevrelerden çıkmış olmaları da iktidar seçkinlerinin ille de bu üst çevrelerin temsilcileri olmalarını gerektirmeyebilir. Ve gene, iktidar seçkinleri, sosyal tip olarak, ülkedeki her çeşit zümre arasından çıksa bile, bu demek değildir ki, toplumda çeşitli çıkarlar ve iktidar yönünden dengeli bir siyasal yapı vardır, ya da artık otomatik bir şekilde bu denge oluşturulabilecektir.

Siyaseti kararlaştıranların toplumsal kökenlerine ve meslek çevrelerine bakarak, izleyecekleri siyasetin ne olabileceğini anlamamız olanaksızdır. İktidardaki kimselerin

toplumsal ve ekonomik tabanını ve geçmişini bilmemiz bize, toplumdaki iktidar dağılımını anlamamız için gereken her bilgiyi sağlamaz. Çünkü: (1) Yüksek çevrelerden gelen bazı kimseler alt düzeydeki yoksul insanlardan yana bir ideolojiyi benimsemiş olabilirler; (2) alt düzeydeki yoksul insanlar arasından çıkan bazı olağanüstü parlak ve başarılı kimseler yükseldikleri üst sınıfların çıkarlarının en amansız ve en akıllı savunucuları olabilirler; (3) üstelik, herhangi bir toplumsal tabakanın çıkarlarına uygun düşen bir siyaset izleyen bir kimsenin ille o tabakayı temsil etmesi ya da o tabakadan biri olması gerekmeyebilir. Nitekim politikacılar arasında çeşitli toplumsal grupların bilinçli ya da bilinçsiz, ücretli ya da ücretsiz *temsilciliğini* yapanlar görülebilmektedir; (4) son olarak da, en üst düzeyde kararların alındığı yerlere getirilen bazı kimselerin «uzmanlık bilgilerinden dolayı» buralara getirildiği bilinmektedir. Modern toplumlardaki iktidar sisteminin siyasal yönsemelerini ve ardındaki sınıfsal çıkarları anlamakta, işte bütün bu nedenlerle, sadece iktidar seçkinlerinin toplumsal kökenlerine ve meslek çevrelerine bakmak yetmemektedir.

Bu durumda, toplumun en üst düzeyinde yer alan kimselerin toplumsal kökenlerinin ve meslek çevrelerinin toplumdaki iktidarın dağılımı açısından hiç bir anlam taşımayacağını mı söylemiş oluyoruz? Hiç de değil. Söylemek istediğimiz, toplumdaki siyasal sorunları anlamakta iktidar seçkinlerinin toplumsal kökenlerini ve meslek çevrelerini hesaba katmakla beraber, salt bu etmenlere bakarak basit ve dolaysız bir gözlemle yetinmemizin de sakıncalı olacağıdır. Bir başka deyişle, iktidar seçkinlerinin toplumsal bileşimine [composition] baktığımız kadar, bu seçkinlerin aldıkları kararların kendilerine ve durumun siyasal psikolojisine de bakmamız gerektiğidir. Daha açıkcası, bu tür yorumlamalar sırasında, iktidar seçkinlerinin eylemde bulundukları kurumsal ortamı iyice tanımaya çalışarak seçkinlerin toplumsal kökenlerine ve meslek çevrelerine bakarak yapacağımız çıkarsamalara karşı uyanık kalmak zorunda olduğumuzdur. Böyle yapmazsak, toplum ve tarih hakkında basit bir düşünceye dayanan biyografi niteliğinde bir teori ileri sürmüş oluruz ki, bu bir sosyal bilimci için, suç sayılacak kadar ağır bir yanılgı olur.

Toplumdaki iktidar seçkinlerini anlamakta, bu iktidar seçkinlerinin oluşumunu kurumsal mekanik açısından bir yaklaşım kullanmamız nasıl yanlış ve yetersiz kalacaksa, seçkinler arasında yer alanların toplumsal kökenleri ve meslek çevrelerine bakmakla yetinmek de yanlış olacaktır. Doğru bir değerlendirme yapabilmek için bunların her ikisinden de yararlanmamız -ayrıca, statülerin içiçe girdiği diğer başka statü temelleri olduğunu da unutmamamız gerekmektedir.

İktidar seçkinlerinin psikolojik ve toplumsal özelliklerinin oluşumunda sadece toplumsal kökenleri, dinsel üyelikleri, doğup büyüdükleri yerler, ya da eğitimleri rol oynamamaktadır. İktidar seçkinleri arasında yer alan kimselerin, bunlar çok değişik çevrelerden alınmış ve farklı kurumlarda eğitilmiş olsalardı bile, bugün gene birbirleriyle birçok ortak yanları bulunan homojen bir topluluk meydana getirecek oldukları söylenebilir. Çünkü bu tip insanların çevresi için en önemli etmenler iktidar seçkinleri çevresine kabul edilmekte, onurlandırılmakta, yükseltilmekte uygulanan ölçütlerdir; bu ölçütler, bu çevrede değişmediği ve iktidar seçkinleri arasına yükselmek isteyen herkese aynı biçimde uygulandığı sürece seçkinler arasına alınan kimselerin birbirine benzeyen kimseler olacağı açıktır. İktidar seçkinlerinin çeverlerinde bu tür ortak kurallar ve ilkeler gerçekten geçerlidir ve bunlara sıkı sıkıya uyulmaktadır. İktidar seçkinleri arasında yer alan kimselerin birbirlerine benzemeleri ve homojen bir topluluk meydana getirmelerinde, bu nedenle, önemli olan şey ortak toplumsal kökenden gelmek ya da aynı meslek çevrelerinin insanı olmak değil; seçkinler grubunun, kendi arasına girecek kimseler üzerinde bu tür kuralları ve ilkeleri uygulaması; seçkinler grubuna kimlerin gireceğine eskiden beri seçkinler grubunda yer almış bulunan kimselerin karar vermesidir.

Amerikan toplumunda işlerinde başarı kazanan kimseler arasında -üst düzeylerde yer alan güçlü kimselerin hepsi arasında olmasa da, bir birlik oluşturmaya yetecek sayıdaki üyeleri arasında birbirlerini gözleme ve izleme alışkanlığı vardır. Düz anlamda, bu bir çeşit karşılıklı hayranlık, bir araya gelme isteği, hatta daha ileri derecede olunca kız alıp-verme biçiminde yakınlık kurma arzusudur. Bu yolla,

her dereceden ve her türden karşılıklı ilişkiler kurulmaktadır. Çeşitli klikler, kulüp üyelikleri, kilise ve okullar aracılığıyle bu tür ilişkilerde normal olarak geçilmesi gereken daha alt düzeyden ilişkilerin atlanarak, hemen üst düzeydekilerle ilişkiler kurulabildiği de görülmektedir.

İktidar seçkinlerinin birbirlerini daha kolayca ve daha çabuk anlayabilmelerinde, birbirlerine güvenmelerinde toplumsal kökenleri ve aldıkları biçimsel eğitimleri nasıl yararlı ise, seçkinlerin daha çok kendi aralarında ilişkiler kurmaları da birbirlerine karşı duydukları yakınlığın güçlenmesinde yararlı olmaktadır. Çeşitli üst çevrelerin üyeleri bugün birbirleriyle arkadaşlık, komşuluk ilişkileri içinde bulunmakta; golf sahalarında, erkekler için kurulmuş kulüplerde sayfiye yerlerinde, denizaşırı uçak ve transatlantiklerde karşılaşmakta, birlikte yolculuk yapmaktadırlar. Ortak dostlarının «malikânelerinde» birlikte konuk olarak ağırlanmakta; TV'da birlikte açık oturumlara çıkmakta, birlikte aynı yardım derneklerinde çalışmakta; çoğu, gazetelerin sosyete sütunlarında bir dostu hakkında bir şeyler okuduğunda, az aşağıda kendisinden de sözedildiğini görmektedir. *Cafe* sosyetesinin *Yeni 400'ler*'inin, gazetecilerden biri şöyle sayımını yapmıştır: En büyük zenginlerden olanlar kırk bir kişi; önemli siyaset adamları arasından olanlar doksan üç kişi; büyük şirketlerin yöneticileri arasından olanlar da yetmiş dokuz kişi.*

«Hiss'in tüm partilerle, Yüksek Mahkemeden tutun da Kilise Derneklerine, eyalet valilerine, üniversite öğretim üyelerine, liberal eğilimli gazete ve dergilerin yazarlarına varıncaya kadar herkesle bu denli ilişkileri ve siyasal yakınlıkları olacağını bilmezdim, rüyamda görsem inanmazdım» diyor Whittaker Chambers. 'Kendisini en son gördüğüm günden bu yana geçen on yıllık süre içinde, meslek çevresinden aldığı gücü, barış davasına olan bağlılığıyle elde ettiği ünü Birleşmiş Milletlerin kurulması için gösterdiği çabalarla daha köklü bir duruma sokmuş; Amerikan toplumunun üst sınıflarının, aydın orta sınıfların, liberallerin ve devlet görevlilerinin arasında erişilmez bir yer kazanmıştır.

---

* Bakınız: DÖRT: Ünlüler.

Şimdi ünü öylesine yaygın kökler salmıştır ki, etrafındaki bütün köklere ilişmeden Hiss'e hiç kimseler dokunamaz."[8]

İktidar seçkinleri için işin statü kısmı da önemlidir; iktidar seçkinleri arasında yer alan ekonomik, siyasal, askerî üst çevreler arasında en yüksek statüde hangisinin bulunduğu toplumun da içinde bulunduğu dönemi gösterir. Örneğin, Amerikan toplumunun üçüncü döneminde büyük para sahipleriyle hiç kimseler boy ölçüşemezdi. Dördüncü dönemde ise, hiç kimseler, hatta *New Deal*'in parlak «beyinleri» bile büyük politikacılarla yarışmazlar, aynı düzeye gelemezlerdi. Beşinci ve son dönemde ise, sahnelerde, romanlarda, filmlerde büyük bir sevimlilikle yansıtılıp gösterilen generaller, amiraller ve büyük şirketlerin yöneticiliğini yapan seçkinlerle kimseler boy ölçüşememektedir. *Executive Suite* ya da *The Caine Mutiny* filmlerinin, 1935'lerde yapılmış olsalardı, bugünkü başarıyı elde edebilmeleri kuşkulu görünmektedir.

İktidar seçkinlerinin aynı yüksek-prestijli kuruluşların üyesi olduklarını anlamak için, büyük işadamlarının, büyük avukatların, üst rütbeli general ve amirallerin ve önemli senatörlerin ölüm ilânlarına bir gözatmak bile yetecektir. İtibarlı kiliselerin «müminlerinden» olmak, büyük işadamlarının kulüplerine, itibarlı sosyete kulüplerine üye olmak, yüksek rütbeli general, amiral olmak bu gibi kimselerin belirgin özellikleridir. Üniversite başkanlığıyle, New York Borsası başkanlığıyle, banka genel müdürlüğüyle, West Point'in eskilerinden olmakla geçen bir ömür sayesinde bütün bu iktidar seçkinleri aynı statü alanlarında hep birbirleriyle karşılaşmakta; her gün eski dostluklarını tazeleme olanağı bulmakta; birinin katılmadığı, ilgilenmediği önemli bir karar hakkında bir başkası ona durumu açıklayıcı bilgi vermekte, olmazsa araya tarafların birlikte tanıyıp güven duydukları bir başka ortak dost girmektedir.

Bu tür ilişkiler sayesinde, yüksek çevrelere üye olanlar girdikleri her yüksek çevreden biraz daha prestij kazanmakta; birbirlerinin özel çevrelerine girerek prestijlerini arttırmakta birbirlerinden yardım görmektedirler. Bu nedenle, iktidar seçkinleri arasında yer alan kimseler, girdikleri bu yeni yeni üst çevrelerde -işadamı askerlerin çevresine, askerler politikacıların çevresine, politikacılar işadamları

nın ve askerlerin, vb.,- gerçekte önemli hiç bir şey yapmasalar bile bir süre sonra kendilerini bütün bu çevrelerin çok önemli işlerinden sorumlu biri olarak görmeye başlamakta; «genelleşmiş,» 'yaygınlaşmış' bir kişi olup-çıktıklarını sanmaktadır. Bu durumun; seçkinlerin her tarafta kolu olmasının, her çevrede yer almasının bir başka sonucu da, iktidar seçkinlerinin «yargıda bulunmalarını» kolaylaştırması olmaktadır.

Bir açıdan, toplumdaki en büyük şirketlerin iktidar seçkinlerinin girip-çıktığı bu tür kuruluşların ta kendisi olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bütün iktidar seçkinleri -askeri, işadamı, politikacısı- bu kuruluşların yönetim kurullarında eleledirler. Yaz ve kış ayları için gidilen ayrı ayrı sayfiye ve dinlenme yerlerinde bütün bu iktidar seçkinleri çevrelerinden birçok kimsenin biraraya geldiği; birbirleriyle tanış çıkmasalar bile, pek çoklarının ortak tanışları olduğunu anlayıp, kendi aralarında da kolayca dostluklar kurabildikleri görülmektedir.

Askerî, ekonomik ve siyasal düzenlerin seçkinlerinin birbirlerinin sorunlara bakış açılarını kolaylıkla anlayabildikleri; bunları anlayışla karşıladıkları gibi, ortadaki diğer sorunlar hakkında da bilgi sahibi oldukları bir gerçektir. İktidar seçkinlerinin asker, politikacı ve ekonomik çevrelerden gelen kimselerden oluşan üç kesimi de birbirini saymakta; alacağı kararlarda ilgili her kesim diğer kesimlerdeki seçkinlerin de hesaba katılması gerektiğine inanmakta ve ona göre davranmaktadır. Her üç kesimde yer alan seçkinler kendilerine öbür kesimlerdeki seçkinlerin verecekleri değerin, gösterecekleri itibarın büyük bir önem taşıdığına inanmakta; onların ne diyeceklerini, nasıl değerlendireceklerini düşünmeden hareket etmemektedirler. İktidar seçkinleri topluluğunun bu üç kesimi arasında görülgen bir aristokratik kültüre dayanan ortak idealler ve standartların olmamasına rağmen, bu üç kesimdeki seçkinler birbirlerine karşı sorumluluk taşıdıklarına inanacak düzeye gelmiş bulunmaktadırlar.

İktidar seçkinlerinin aynı psikolojik özelliklere sahip olabilmeleri, birbirleriyle karşılaştıklarında hemen kolaylıkla, «işte, bizden biri» diyebilmeleri, kısaca, bütün bu belirttiğimiz çıkar ortaklığından, toplumsal köken ortaklığından,

eğitim ortaklığından, meslek benzerliğinden, toplumsal ilişkilerin benzer ve aynı oluşundandır. Bu ise, psikolojik yönden 'sınıf bilinci' denen şeyin, ta kendisidir. Amerikan toplumundaki iktidar seçkinleri dışında hiç bir toplumsal sınıfta güçlüce sayılabilecek bir sınıf bilinci yoktur. Amerikan toplumunda iktidar seçkinleri dışında hiç bir toplumsal sınıf bu denli iyi örgütlenmemiştir. Zaten psikolojik bir olgu olarak sınıf bilinci de, bir sınıfın üyesi olan kişilerin kendi kişilikleri açısından önem verdikleri, değerli saydıkları kişilerce kabul edilen ve değerli bulunan şeylerin ve kişilerin dışında kalanları kendilerinden saymamaları; aralarına almamaları, onları benimsememeleri demektir.

İktidar seçkinlerinin üst çevrelerinde bölüntüler; kişisel ihtiraslar, tutum ve politika uyumsuzlukları vardır. Cumhuriyetçi Parti içinde olup da fazla önemli olmayanlar vardır, çok önemliler vardır; Cumhuriyetçi Partiden olan seçkinlerle Demokrat Partiden olan seçkinler arasında bazı farklar vardır ve bu farklılıklar nedeniyle eylem ve işlemlerde de farklılıklar olmaktadır. Fakat bölünmelere itici bütün bu etmenlerden çok daha etkin ve önemli olan öğeler, iktidar seçkinleri arasındaki ortak çıkarlar ve iç-disiplindir. Bu iki öğe, iktidar seçkinlerini oluşturan çeşitli çevreleri, ülkeleri birbiriyle savaşırken bile kapalı sınırları da aşarak birbirine bağlamaktadır.[9]

4

Burada, bizim ele aldığımız olgular üzerinde durup bu olguları inceleyecekleri yerde, yaptığımız yorumları eleştirenlerden de sözetmemiz uygun olacaktır. Bizim, «iktidar seçkinleri» sorunu hakkında yaptığımız bu değerlendirmelere; hele iktidar seçkinlerinin psikolojik özelliklerine ilişkin olarak yaptığımız değerlendirmelere karşı birçok itirazlar ileri sürülmektedir. Liberallerle tutucuların yaptıkları bu itirazlar şöyle özetlenebilirler:

«İktidar seçkinlerinden sözetmek, insanları toplumsal kökenlerine ve ilişkilerine göre karakterize etmek olmaz mı? Böyle bir şey hem haksız, hem de yanlış değil mi? Kişiler, hele hele Amerikalılar hayatta kendilerini değiştirip geliş-

tiremiyorlar mı? İnsan olarak taşıdıkları kusurların elverdiği ölçüde, kendi çıkarlarını da aşıp, ulusal çıkarların gerektirdiği politikaları benimseyip destek olmuyorlar mı? İktidar seçkinleri de görevlerini yapmaya çalışan onurlu kişiler değil mi?»

Bu görüşlere cevap vermek zor değildir:

I. Önce hemen belirtelim, biz de bu kimselerin gerçekten onurlu insanlar olduklarına inanıyoruz. Fakat onur deyince ne anlamak gerek? Onur deyince, her halde tek birşey anlaşılması gerekiyor: Kişinin onurlu olduğuna inandığı şeylere uyarak yaşaması; yaptıklarını bu ilkeye göre yapması, yapmadıklarını da gene bu ilkeye uymak için yapmaması. Fakat bu konuda herkesin kabul edebileceği tek bir ilkeler topluluğu yoktur. Zaten uygar insan olarak kalmak istediğimiz sürece, bizim görüşlerimize benzemeyen görüşler ileri süren kimseleri öldürmeye kalkışmamamız da bu nedenledir. Sorunun, «bunlar onurlu insanlar değil mi?» diye sorulması bu nedenle, uygun düşmemektedir. Şu olabilirdi sorulacak sorunun doğrusu: Onurludurlar, ama hangi ilkelere uymayı onurlu olmak için yeterli saymaktadırlar? Bunun cevabı şudur: İktidar seçkinleri onurlu insanlardır, ama kendi çevrelerinin geçerli ilkelerine, kendilerince değerli olanların düşüncelerine uymakla kazanılan bir onurluluktur bu. Başka türlü de olamazdı. Tüm insanların aynı olduğunu, hepsinin aynı toplumun ürünü olduğunu söylemek pek ciddî bir tutum sayılamaz. Dürüst konuşmak gerekirse, bu tür görüşlerin doğruluğu değil, yanlışlığı ispatlanmış bulunmaktadır.

II İktidar seçkinlerinin çevrelerindeki değişikliklere uyumlanabilmelerine -yaşamları boyunca yeni yeni işlere girdiklerinde önceki ilkeler yerine bu yeni sosyal ortamlardaki ilkeleri benimseyip benimsemeyecekleri sorununa gelince, cevabımız şu olacaktır: Hayır, uyumlanamazlar. Hiç değilse, yıllar yılı yaşadıkları bir sosyal ortamdan çıkıp da ömürlerinin son birkaç yılını içinde geçirecekleri yeni sosyal ortamlardaki ilkeleri benimseyememektedirler. Eski sosyal ortamlarından, kendilerini oluşturan çevrelerden çıktıktan sonra yeni girdikleri sosyal çevrelere uyumlanabileceklerini söylemek için, bu kimselerin hemen biçim değiştirebilen yaratıklar olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu

ise, iktidar seçkinlerinin kendilerini karakter sahibi, dürüst ve kişilik sahibi kimseler saymalarının dayanağı olan ana özelliklerini; değişmezliklerini, kendi çevrelerine bağlılıklarını yok saymak demektir. Zaten eski günlerdeki Amerikan politikacılarının bugünkü iktidar seçkinleri kadar tehlikeli olamamalarının bir nedeni de, bu açıdan fazla sağlam karakterli olmayışları değil midir?

Uzun yıllar asker kalmış birinin üniformayı çıkarıp «başıbozuk» giysileri içine girer girmez askerî kişiliğinden ve sorunlara askerî çevrelerdeki ölçülerle bakma alışkanlığından sıyrılacağını sanmak, hem askerî eğitim sistemini hem de askerî kişilerin endoktrine edildikleri kurumları küçümsemek olacaktır. Meslek eğitimi daha uzun ve daha total bir sosyal çevrede gerçekleştirilen askerler için, bu durum, şirket yöneticilerine oranla çok daha geçerlidir.

«Kişisel düşünme yeteneğinin olmaması,» diyor Gerald W. Johnson, 'kişinin hiç bir ilkeye bağlı olmaması demek değildir. Tersine, kişisel düşünme yeteneği olmayan kimseler çok daha prensip sahibi olmaktadırlar. Felâket şu ki, bu tür insanların ilkeleri Copnford'un ünlü tanımına uyacak cinsten oluyor: «Prensip, prensip sahibi olmayan birinin bazen yapılması gerektiğini düşünebileceği bir şeyin yapılmaması gerektiğini kabul etmek isteyenlerin bu durumunu rahatlatıcı bir eylemsizlik kuralıdır.»[10]

Örneğin, Charles Erwin Wilson'in şirketler dünyasından ve bu dünyanın çıkarlarından başka bir şeyi temsil edebilmesi mümkün müdür? Böyle bir şeye ciddî ciddî inanmak gülünç olmuyor mu? Wilson kendi çevresini temsil ediyor dersek, Wilson'ın onursuz biri olduğunu söylemiş olmayız ki. Tersine, bu onun son derece dürüst ve onurlu biri olduğunu; neyse, öyle davrandığını; aslını saklamadığını gösterir. Devlet kuruluşlarındaki ya da devlet-dışı alanlardaki birçok benzerleri gibi Wilson da profesyonel bir şirket yöneticisidir; şirketler dünyasındaki büyük zenginleri, bu dünyadakilerin güç ve iktidarını temsil etmekte ve içtenlikle «Birleşik Amerika'nın çıkarına olan her şey General Motors Şirketinin de çıkarınadır, General Motors'un çıkarına olan her şey de Birleşik Amerikanın» demektedir.

Bu tür kimselerin siyasal mevkilere gelmeleriyle ilgili olarak duyulan bazı üzücü şeyler ne yasalara, ne orta

düzeyde yer alan yasa yapıcısı iktidar sahiplerine, ne de bu kimselerin ellerindeki hisse senetlerini başkalarına vermek istememelerine karşı öfkeye kapılmayı haklı kılabilir.[11] Önemli olan nokta, bu tür kimselerin [siyasal mevkilere getirildikten sonra da] kendilerini şirketler dünyasının, özellikle kendi şirketlerinin adamı saymaktan vazgeçememeleri; bunun olanaksızlığıdır. Bu kimselerin şirketler dünyası ile ilişkileri sadece para yüzünden değildir; arkadaşlık ilişkileri, çıkarları, yetişme tarzları -kısacası tüm yaşamları- hep bu dünyanın ürünüdür. Siyasal mevkilere gelince ellerindeki hisse senetlerini devretmeleri, bir bakıma, günahlarından kurtulmak için dindarların yaptıkları göstermelik törenlere benzemektedir. Oysa, önemli olan, eski şirketler dünyasıyle bu hisse senetleri nedeniyle süren ilişkilerinin kesilmesi değil; bu kişilerin kendilerini şirketler dünyasıyle özdeşleştirmeleri ve bunun hayat boyu süren bir şey olmasıdır. Yıllarca bu şirketler dünyasında çalışmış, yaşamış, kendine yer yapmış birinden, günün birinde siyasal mevkilere getirilince, tüm eski ilişkilerini ve duygularını bir tarafa bırakmasını istemek, dünyaya erkek gelmiş birinden bir anda kadın olmasını istemek kadar zor bir şeydir.

III. Vatanseverlik sorununa; bu kimselerin tüm ulusa hizmet etme isteklerine gelince, önce hemen belirtelim ki, onur anlayışı gibi, vatanseverlik duygusu da, ulusun tümü için neyin yararlı neyin yararsız olacağı konusundaki inançlar da kesin ve değişmez şeyler değildir; bunlar üzerinde çok çeşitli görüş ayrılıkları vardır. Bu tür duygular, toplumsal koşulların etkisiyle mekanik bir biçimde kişiliğin belirlenmesinden ibaret şeyler sayılmamalıdır. Bu tür duygular, bu tür inançlar modern sosyal bilimlerin en çok üzerinde durdukları son derece karmaşık bir sürecin ürünüdürler. Çoğu sosyal bilimcinin siyasal sorunlar üzerinde dururken niçin bu sürecin üzerinde durmadıkları; niçin daha sistematik bir biçimde bundan yararlanmadıkları ilginç bir sorudur.

IV. İktidar seçkinlerinin sadece kendilerine verilen emirleri yerine getiren; görevlerinin gereklerini yapan kimseler olduklarını söylemek de zor görünmektedir. İktidar seçkinleri, kendilerinden ast durumda olanların görevlerinin neler olacağını kararlaştırdıkları gibi, kendi görevlerini de karar-

laştırıp belirleyebilmektedirler. İktidar seçkinleri, sadece, kendilerine verilen emirleri yerine getiren kimseler de değillerdir, emir veren durumundadırlar; sadece, düz anlamda «bürokrat» değillerdir, bürokrasi onların emrindedir. İktidar seçkinleri bütün bu konularda işin gerçeğini gözlerden saklamak için hem başkalarını hem kendilerini kolayca kandıracak birçok mazeretler bulabilirler; gelenekleşmiş bir yola başvurarak kendilerinin sadece bir araç olduğu görüşünü benimseyebilirler. Ama aynı konuda birçok başka görüş de vardır ve bu görüşlerden hangisini benimseyecek olmaları kendilerine kalmış bir iştir. Çoğu kez de alışılmış, gelenekleşmiş hiç bir özüre dayanamayacakları durumda kalmakta ve tamamen kendi sorumlulukları altında karar vermektedirler.

İktidar seçkinleri konusundaki görüşlerimize yöneltilen eleştirilere verdiğimiz cevaplar hangi noktalara ışık tutmakta? Bunların şu noktalara ışık tuttukları söylenebilir: Kamusal olgular ve tarihsel olayların gelişimleri hakkında sadece üst düzeylerde yer alan güç ve iktidar sahibi kişilerin karakterlerine ve içlerindeki dürtülere bakarak yargılara varamayız. Bu gerçek bizi, sorunu değerlendirmemizde kullandığımız yaklaşıma bakarak yüksek mevkilerde bulunan seçkinlerin şerefsiz, özdenlikten yoksun olduklarını ileri sürmekle suçlayanların bu tür eleştirilerinin haksız olduğunu da göstermektedir. Çünkü, her şeyden önce sorun bireysel bir karakter sorunu değildir; olsa bile, gene de bunun şerefsizlikle ilgili bir yanı yoktur. Kaldı ki, bizim yaptığımız kişilerin kim olduklarıyle, özel yaşantılarında ne yaptıkları değil, iktidarla ilgili standartlar açısından iktidar sahibi kimseler hakkında yargıda bulunmak; onları karar-alma yetki ve iktidarına sahip kimseler olarak değerlendirmekten ibarettir. Biz kişilerin özel yaşantılarındaki öğeler üzerinde değil, izledikleri siyasal çizgiyle ve görevlerini yerine getirmelerindeki kişisel özelliklerin yaratacağı *sonuçlar* üzerinde duruyoruz. Unutmamak gerekir ki, iktidar seçkinleri dediğimiz bu kimseler Amerikan toplum yapısında en stratejik mevkilerde bulunmakta; dünyanın en güçlü devletindeki en güçlü kurumlara komuta etmekte; tüm insanlık için son derece «vahim» sonuçlara yolaçacak kararlar bile alabilecek durumda bulunmaktadırlar.

Toplumsal benzerliklerine ve psikolojik yakınlıklarına karşın, iktidar seçkinleri üyeleri belirli koşullara ve sürekli üyeliğe dayanan bir kulüp topluluğu görünümü taşımamaktadır. İktidar seçkinleri topluluğu, kendi doğası gereği, hepsi tek bir hiyerarşik kuruluşta yerleşmiş, hepsi birbirine benzer mevkilere sahip küçük bir grup insandan oluşmamaktadır. İktidar seçkinleri arasında yer alan kimselerin birbirlerini kişisel olarak tanımaları bu kimseler arasında bir siyaset birliği olduğu anlamına gelmediği gibi, birbirlerini kişisel olarak tanımamaları da gene aynı kişiler arasında bir siyaset ayrılığı olduğu anlamına da gelmez. Tekrar tekrar belirtmeye çalıştığım gibi, «iktidar seçkinleri» kavramıyle, salt kişisel yakınlık ve dostluklara dayanan bir topluluktan sözetmiş olmuyoruz.

Toplumdaki önemli hiyerarşilerdeki üst mevkilere gelebilmek için aranan nitelikler gitgide benzer nitelikler oldukça, bu mevkilere gelen kimseler de -seçimlerinden ve hizmet-içi eğitimlerinden dolayı- gitgide birbirine benzeyen kimseler olmaktadır. Bu, sadece, yapının kişilere verdiği, kazandırdığı bir nitelik değil; her üç yapı arasındaki yoğun trafikten de anlaşılan yapılar-arası bir olgudur. Her üç iktidar yapısında da, diğerlerinden gelen ve diğerlerine geçen seçkinler görülebilmektedir. Büyük şirketlerin yöneticileri, en yüksek rütebelerdeki askerler ve seçkin politikacılar II. Dünya Savaşı günlerinde devamlı ve çok yakın ilişkiler içinde bulunmuşlardır. Savaştan sonra da, ortak inançları, yakınlıkları ve ortak çıkarları olduğu için, aralarındaki ilişkiler devam etmiştir. Askerî, ekonomik ve politik iktidar hiyerarşilerinden önemli sayıda kimseler onbeş-yirmi yıldan beri zaman zaman diğer hiyerarşilere geçerek buralarda da yüksek mevkilere gelmişlerdir. Bu durum, üç hiyerarşi arasında mevki değiştirimini sağlamış; bunda, «yöneticilik yeteneğinin» bir hiyerarşiden diğerine aktarılabilir bir şey olduğu varsayımına dayanılmış; gerçekte ise, üç hiyerarşinin üst mevkilerinde bulunan seçkinler, bu yolla, başkalarını yakınlarında ve aralarında yer vermemek; buraları öteki seçkinler kliği dışında olanlar için kapalı tutmak istemişlerdir. Hepsi aynı iktidar seçkinleri topluluğunun üyesi olan

bu kimseler «devleti» bile kendi otoriteleri için sadece bir 'kılıf' olarak görmeye başlamışlardır.

Üç büyükler arasındaki iş hacmindeki artışa paralel olarak, hem bu işler gitgide daha önemli işler olmaya başlamış, hem de personel trafiğinde büyük bir artış olmuştur. Zaten, bugün bu hiyerarşilerde yeni adam almakta uygulanan kriterler de bu durumun başka türlü olmasını güçleştirmektedir. Devlet ve orduyla iş yapan akıllı bir şirket yöneticisi şirket kuruluşlarına adam alırken devlette ya da orduda hiç çalışmamış birini alacağına, bu konularda yararlı geçmişi olan kimseleri almaktadır. Kendi alanında başarı kazanabilmesi için şirketler dünyasına ve onun alacağı kararlara uygun hareket etmek zorunda olan siyasal yöneticiler de, daha önce şirketlerde çalışmış, şirketler dünyasını tanıma olanağı bulmuş kimseleri işe almanın daha akıllıca bir iş olacağına inanmaktadırlar. Böylece, başarı kriteri sayesinde bile, personel değiş-tokuşu artmış ve iktidar seçkinleri arasındaki birlik ruhu geliştirilmiş olmaktadır.

Seçkinlerin çalışma hayatlarının büyük kısmını içinde geçirdikleri üç hiyerarşi arasındaki biçimsel benzerlikler, her hiyerarşide alınan kararların diğerleri üzerinde yaptığı etkiler, birçok noktalarda birbiriyle çakışan çıkarlar, görev alanı genişleyip duran bir devlet kurumunun karşısında sivil yönetimdeki yetersizlikler yüzünden devamlı bir yönetimsel boşluğun olması ve bunun önlenememesi gibi yapısal eğilimlerin yanısıra, yukarlarda belirtmeye çalıştığımız ortak psikolojik özellikler de gözönünde tutulacak olursa, idarî işler için çeşitli beceri ve örgütleme yeteneklerine sahip oldukları söylenen iktidar seçkinlerinin birbirleriyle temasta bulunmaktan öteye işler de yapmaları gerektiğini düşünmemiz normal olmaktadır. Gerçekten de, iktidar seçkinleri birbirleriyle sadece ilişki kurmakla kalmamakta; gitgide daha sık bir biçimde, birbirlerinin alanlarında mevki sahibi olmaya başlamış bulunmaktadırlar.

Üç hiyerarşinin en üst görev yerlerinde bulunan seçkinlerin bulundukları mevkiden, diğer hiyerarşilerin eşdüzeyindeki mevkilere geçebilmeleri ile kendini gösteren seçkinler arasındaki birlik, gerçekte, hiyerarşilerin üst görev yelerinin gitgide benzer nitelikte kimselerin getirilmesini gerektirecek biçimde birbirine benzemeye başlamasının bir

ürünü de sayılabilir. Bir hiyerarşideki üst görev yerinden diğer hiyerarşilerdeki benzer görevlere geçişler, en çok, denetleyici devlet kuruluşu ile denetlenn sanayi kuruluşları; işveren durumundaki devlet kuruluşu ile müteahhit durumundaki firmalar gibi tarafların çıkarlarının birleşip kesiştiği alanlarda olmaktadır. Bu durum, ilgili taraflar arasında açık, hatta «resmiyet» kazanmış bir işbirliğine gidilmesine yolaçmıştır.

İktidar seçkinlerinin en üst düzeyinde, hiyerarşiler arasında üst komuta yerlerinden birinden diğerine geçebilen; hem banker, hem avukat olan ve bu kere bir federal komisyonun başkanlığına getirilmiş eski bir amiral; savaş gereç ve araçları imal eden en büyük şirketlerden birinin yöneticisiyken, bu kere, Savunma Bakanlığına getirilmiş biri; eskiden askerken şimdi sivillerini giyinip siyasal yöneticiler arasına girmiş ve bugün en büyük şirketlerden birinin yönetim kuruluna girmiş eski bir general gibi kimseler bulunmaktadır.

Şirket yöneticisiyken generalliğe, generalken devlet adamlığına, devlet adamıyken bankerliğe getirilmiş bu tür kimseler, olağan insanların alıştıkları olağan ortamlarında görebildiklerine oranla, geldikleri bu yeni ortamlarda çok daha fazla şeyler görebilmektedirler; ama, çoğu kez, bakıp gördüklerini, hâlâ, geldikleri eski ortamlarının oluşturduğu kişiliklerine uygun düşecek biçimde algıladıkları da bir gerçektir. Bunun nedeni, bu tür kişilerin eski çevreleriyle olan ilişkilerini sürdürmeleridir. Üst yönetici olarak her üç hiyerarşide de aynı kariyeri sürdüren bu kimseler bir hiyerarşiden bir başka hiyerarşiye geçerken geldikleri hiyerarşideki ortamda, önceki hiyerarşideki özel çıkarları da savunmaya devam etmegktedirler. Yaptıkları işin her üç hiyerarşide de aynı olması, bir hiyerarşiden bir başkasına kolayca geçebilmelerini; bu ise, her üç hiyerarşik ortamın bunlar aracılığıyle birbirlerine bağlanıp birleştirilebilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle de, iktidar seçkinleri içinde bu en üst düzeydekiler iktidar seçkinleri topluluğunun en önemli, en can alıcı bölümünü meydana getirmektedirler.

İktidar seçkinlerinin hepsinin de, belli-başlı tüm iktidar alanlarını bilmeleri; buralarda bulunmuş olmaları gerekmez. İktidar seçkinlerinin herhangi biri bir hiyerarşiden bir

diğerine geçmekte; bir başkası ise, başka bir hiyerarşiden diğer başka birine aktarmakta; sanayiden askerî hiyerarşiye geçen birine karşılık, başka bir iktidar seçkini siyasal hiyerarşiden sanayie geçmekte; fakat böylece, bir tüm olarak iktidar seçkinlerinin her üç hiyerarşide de yer değiştirmeleri sağlanmış olmaktadır. Günümüzde «iktidar seçkinleri» denince tasarladığımız görüntü de, hiyerarşiler arasında yer değiştirebilen üst seçkinlerin bu özelliğinden etkilenmekte; böylece, kafamızda iktidar seçkinlerinin de içinde, en üst düzeyde, etkin bir «görünmeyen seçkinler kliğinin» olduğu izlenimi yaratılmaktadır. 'Görünmeyen seçkinler kliği' işlerin en önemli yanını açıktan, ya da perde arkasından yönetmekte; üst düzeyden danışmanlık işine benzer işlerde, ya da hiyerarşiler arası irtibat ve arabuluculuk işlerinde çalışan bu seçkinler iktidar seçkinlerinin odağını oluşturmaktadır. Kariyerlerinin başlangıcında bile, sadece içinden çıktıkları hiyerarşide yer alan seçkinlerin değil, fakat tüm seçkinlerin «temsilciliğini» yapan bu kimseler, çeşitli hiyerarşilerin en üst düzeydeki yetkilileri arasında bağlantılar kurup bütün seçkinleri kapsayan güçlü bir iktidar yapısının oluşturulmasında iktidar seçkinlerinin en aktif kesimini meydana getirmektedirler.

İktidar seçkinlerinin odak kesiminde, «kanun imalâtı» işleriyle uğraşan büyük hukuk işleri firmalarının, yatırım firmalarının temsilcileri de yer almaktadır. Bu kimseler ekonomik, askerî ve siyasal hiyerarşiler arasında bir çeşit profesyonel uzlaştırıcılık ve 'çöpçatanlık' yapmakta; iktidar seçkinlerini biraraya getirmekte, birlik ve beraberlik içinde tutmaktadırlar. Bu tür hukukçularla yatırımcı bankerler «arabuluculuk» işini büyük bir etkinlik ve başarı ile yapabilmekte; işleri gereği, tek bir sanayi kesimindeki dar bir seçkinler çevresini aşarak daha geniş çevrelerle ilişkiler sürdürmekte; tüm şirketler dünyasındaki, ya da hiç değilse, şirketler dünyasının önemlice bir kesimindeki iktidar seçkinleri adına konuşabilecek duruma gelmiş bulunmaktadırlar. Şirketlerin yüksek düzeydeki işlerine bakan bu tür hukukçular ekonomik, askerî ve siyasal iktidar hiyerarşileri arasında köprü rolü oynamakta; yatırım bankalarının başında bulunan ekonomik seçkinler ise günümüzde hem şirketler dünyasının örgütlenmesinde ve birlik-beraberlik içinde tutulma-

sında, hem de Amerika'nın dev hacimlere varan askeri harcamalarının gereği olan paraların bulunup sağlanmasında çok büyük işler görmektedirler.

Demokratlar döneminde özel sektördeki şirketler topluluğuyle devlet kuruluşları arasında bağlantı sağlayan ve arabuluculuk yapan en önemli yerlerden biri Dillon, Read yatırım topluluğu kurumuydu. James Forrestal ve Charles F. Detmar, Jr., gibi kimseler bu kurumdan çıkmışlardır. Daha sonra, gene birçok devlet adamının çıktığı kendi yatırım firmasını kuran Ferdinand Eberstadt da bir süre burada görev almıştır. Cumhuriyetçi Parti hükümetleri ise bu konuda Kuhn, Loeb gibi yatırım firmalarını, Batten, Barton, Durstine ve Osborn gibi reklamcılık firmalarını yeğlemektedir.

İktidarda hangi parti olursa olsun, her zaman sözü geçen bir hukuk firması da *Sullivan and Cromwell*'dir. Orta-Batılı yatırım bankası sahiplerinden Cyrus Eaton'un dediği gibi, 'Sullivan and Cromwell'in önemli ortaklarından Arthur H. Dean, sermaye piyasasını düzenleyen ilk mevzuat serisi olan 1933 Güvenlikler Yasasının hazırlanmasında emeği geçmiş biridir. Dean ve Amerika'daki benzerlerinin en büyüğü olarak ün kazanan kendi hukuk firması Sermaye Piyasasını Düzenleme Komisyonu ile çok yakın ilişkiler kurmuş ve kurulduğu ilk günden itibaren Komisyonu etkisi altına almayı başarmıştır.'[12]

Amerika'da aynı durumda üçüncü bir banka da *Chase National Bank of New York*'tur (yeni adıyla, Chase-Manhattan). İktidarda hangi parti olursa olsun, bu bankanın yöneticileriyle Uluslararası Kalkınma ve Gelişme Bankası (International Bank of Reconstruction and Development) yöneticileri sık sık yer değiştirmektedirler: 1953'de Chase National'ın Başkanı olan John J. MaCloy buraya Dünya Bankası Genel Müdürlüğünden gelmiş; yerine Dünya Bankası Genel Müdürlüğüne ise Chase National Bank'ın eski ikinci-başkanı getirilmiştir.[13] 1953'de, Chase National Bank'ın başkanı Winthrop W. Aldrich ise, İngiltere'ye Büyük Elçi olmuştur.

İktidar seçkinleri topluluğunun kenar kesimlerinde ise, kanı Winthrop W. Aldrich ise, İngiltere'ye Büyükelçi olmayan, önemli kararların alınmasında kendi başına yetkili sayılmayan, fakat önemli kararlar alınırken «hesaba katıl-

maları» gereken kimseler yer almaktadır. İktidar seçkinleri arasında yer alan herkesin, iktidar seçkinlerine atfedilecek kararları tek başına alabilecek durumda olması şart değildir. Her iktidar seçkini, alacağı kararlarda diğer iktidar seçkinlerini hesaba katmak zorundadır. İktidar seçkinlerini 'iktidar seçkinleri' yapan bir özellikleri de, bu kimselerin sadece savaş ve barışla ilgili temel kararları alabilen kimseler olması değil, diğer hiyerarşilerdeki seçkinlerce her hangi önemli bir karar alınırken bile, bu seçkinlerce hesaba katılmalarını gerektirecek bir ağırlık taşımalarıdır.

Uçlarda ve alt düzeylerde ise, iktidar seçkinleriyle orta düzeyde iktidar sahibi Kongre üyeleri, baskı grupları üyeleri gibi kimseler birbirine karışmakta; bu kimseler, iktidar seçkinleriyle aynı çıkarlara sahip bulunmayıp kendi bölgeleri, eyaletleri ve yöreleriyle sınırlı çeşitli çıkarların savunuculuğunu ve temsilciliğini yapmaktadırlar. Orta düzeydeki iktidar sahiplerinin hepsi değil de, ancak bazıları iktidar seçkinlerince, seçkinlerin alacakları kararlarda hesaba katılmaları gereken kimseler olarak kabul edilmekte; zaman zaman, bu kimselere iyi davranmak, onları kazanmak, yıldırmak, olmazsa, seçkinler arasında uygun bir yere yükseltmek gerekmektedir.

İktidar seçkinleri bazen bazı işleri «halletmek» için kendilerinin bulunduğu yerlerden daha alt düzeylerdeki kimselere erişmek, uzanmak gerektiğini görürler. Örneğin, Kongre'den bir tasarının kanunlaşarak çıkarılması gibi bir işleri olduğunda, bu kere bizzat kendileri baskıda bulunmaya başlarlar. Fakat iktidar seçkinleri arasında kendi çevrelerinin çıkarları için yasama organı üzerinde baskıda bulunma şeklinde tanımlanabilecek bu tür etkileme faaliyetlerine 'lobbism' yerine, «irtibat çalışması» adı verilmektedir. Kongre'de, bazı 'başına buyruk' sanayi kuruluşlarında, iktidar seçkinleriyle dolaysız ilişkileri olmayan hemen hemen her önemli kurumda bile iktidar seçkinlerinin bu tür «irtibat subayları» bulunduğu görülmektedir. Beyaz Saray'da bu tür irtibat subaylığı yaptıkları *söylenenlerden* ikisi de askerî hiyerarşi ile ilgili işlerde bilgi ve tecrübe sahibi kimseler olup bir tanesi, sırayla, önce bir yatırım bankasında, sonra bir büyük hukuk işleri firmasında çalışmış, en sonra da ordada generallik yapmıştır.

Günümüzde şirketler topluluğundaki zenginlerin ve iktidar seçkinlerinin siyasal yönden aktif başkanlığını bu kimselerin meslek kuruluşları [örneğin işveren sendikaları konfederasyonu] değil, hukuk işleri firmalarıyle yatırım bankalarındaki üst düzeydeki klikler yapmaktadır. 'Kamu oyunun oluşturulmasında ve ulusal siyasetin biçimlendirilmesinde ulusal çaptaki bu üst zümrelerin meslek kuruluşlarının çok etkin oldukları yolunda yaygın bir inanç vardır. Oysa, gerçekte bu tür kuruluşların bu gibi konularla ilgili olarak aralarında yüksek düzeyde ilişkiler kurmadıkları görülmektedir. Bu tür kuruluşlar, daha çok, kuruluşun bazı özel çıkarlarıyle ilgili konularda çalışmakta; herhangi bir sorunla karşılaşıldığında, diğer benzeri kuruluşlar üzerinde aynı yönde etkide bulunmak yerine, kendi personelinin eğitilmesi işine daha çok önem vermektedirler. Toplumun genel değerler sistemini yansıtan birer kurum olarak bu kuruluşlar elbette ki önem taşımaktadırlar. Fakat önemli sorunlarla karşılaşıldığında, en stratejik zamanda, gereken yerlerde ve gerektiği ölçüde baskıda bulunmaları için çok daha geniş ve güçlü ortak çıkar çevreleriyle ilişkileri olan kimselerden yararlanma yoluna gidildiği görülmektedir. Ulusal çaptaki bu kuruluşların bu tür baskıları eşgüdümlemekte yararlı oldukları doğrudur. Ne var ki, ortak çıkarlarla birbirine bağlanmış bulunan iktidar seçkinleri hiyerarşilerinin en üst düzeylerindeki kimselerin kendi aralarındaki görüşme, konuşma ve anlaşmaların bu tür temel sorunları çözümlemekte çok daha etkin oldukları açıktır.'[14]

Çeşitli çıkar çevrelerinin kendi işlerini gördürmek ve yasama organında bu yönde etkide bulunmalarını sağlamak için politikacılardan yararlanmaları biçiminde niteleyebileceğimdiz eski, geleneksel tipteki *lobby'cilik* gene bu kuruluşlarca bugün de yapılmakta; fakat artık genellikle orta düzeydeki iktidar alanında, çoğu kez Kongre'de, Kongre üyeleri arasında olmaktadır. Bugün, örneğin bir Ulusal İmalâtçılar Birliği için en önemli görev, kendi çıkarlarını ilgilendiren konularda siyasal yönetimin izleyeceği siyaseti etkilemek olmaktan çıkmış; küçük imalâtçıların, kendi çıkarlarının büyük sanayi kuruluşlarının dev sanayi şirketlerinin çıkarlarıyle özdeş olduğuna inandırılmasına çok daha büyük bir önem verilmeye başlanmıştır. Ama burada «yüksek

düzeyde *lobby'cilik*» de yapılmaktadır. Tüm ülke çapında her yerde büyük işadamları ve şirket yöneticileri kişisel dostluklardan, iş ve meslek kuruluşlarından, buralardaki alt komitelerden, prestij kazandırıcı kulüp üyeliklerinden, açık siyasal üyeliklerden, müşterilerle ilişki kurma yollarından yararlanarak askerî ve politik üst çevrelerle kaynaşmaya çalışmaktadırlar. 'Bütün bu iktidar çevrelerinde,' diyor şirket yöneticileriyle ilgili olarak birinci elden araştırma yapan bir bilim adamı, «vergilerin düşük tutulması, en verimli iş ve sanayi dallarının özel sektöre bırakılması ve bu gibi alanlara devletin girmeye kalkışmaması, dış ticaretin arttırılması, devletin sosyal harcamalarının en düşük düzeyde tutulması ve iktidardaki partinin iktidarda kalmasının sağlanması gibi konulara karşı çok büyük bir ilgi gösterilmektedir.'[15]

Bugün gerçekten askerî, ekonomik ve siyasal iktidar çevrelerinin en üst düzeylerinde, fiilen bu kademelerde yer alan ilgililerden çok, büyük şirketlerin yöneticilerinin sözleri geçmekte; bu kliklerden kimseler «gayri resmî kanaat lideri» olarak çok daha büyük bir etkinlik göstermektedirler. Askerî çevrelerde, siyasal çevrelerde ve ekonominin en uzak köşelerinde bile, büyük şirketlerden gelme bu kişilerin oluşturduğu çevre ve klikler çeşitli konuda alınan en önemli kararlarda bile rol oynayabilecek duruma gelmişlerdir. Bu bakımdan, bunların yaptıkları da *lobby'ciliktir*. Fakat bu *lobbyciliğin* özelliği, bunun iktidar seçkinleri arasında yapılması; iktidar seçkinleri çerçevesinin dışına taşmamasıdır.

6

İktidar seçkinlerinin ve iktidar seçkinleri arasındaki birliğin bugünkü anlam ve görünümü ekonomik, politik ve askerî örgütler arasında bazı ortak çıkarların oluşumunun bir sonucudur. Diğer yandan toplumsal kökenleri, dünyaya bakış tarzları ve her üç hiyerarşinin de üst çevrelerinde yer alan kimseler arasındaki kişisel ve toplumsal ilişkilerin yoğunluğu bunda ayrıca rol oynamaktadır. Psikolojik ve kurumsal öğeler arasında böyle bir birleşme olduğu için her

üç hiyerarşiye bağlı çeşitli kuruluşların üst kademelerindeki seçkinler arasında yoğun bir trafik başlamış; bunda, üst düzeyde *lobby*'cilik yapanlarla arabuluculuk yapanların da etkileri olmuştur. Bu nedenle, bugünkü Amerikan toplumunda gerçek yönetimin bu iktidar seçkinlerinin elinde olduğunu söylemek, II. Dünya Savaşının *başlangıcından bu yana* Amerika'da gizli bir iktidar kavgasının başlatıldığını; bu kimselerin devleti haince ve gizlice ele geçirmek istediklerini ve bunun için de örgütlenip, kendi aralarında daha da güçlenmek için biraraya geldiklerini söylemek demek değildir. «İktidar seçkinleri» diye bir olgudan sözediyorsak, bu, kişisel olmayan bir açıdan da bakıldığında, ortada böyle bir olgunun görülmekte olmasındandır.

Bununla beraber şurası bir gerçektir ki, «dünyanın en iyi örgütleyicilerinden» olan Amerikan toplumundaki iktidar seçkinlerinden bazı kimseler yaptıklarını planlayarak yapmış ve yapmaktadırlar. Üstelik bunların yaptıkları bazı işler, gerçekten, devlet üzerinde gizlice etkinlik kazanma amacıyle yapılmış ve yapılmaktadır. Önemle belirttiğimiz gibi, toplumda bir iktidar seçkinleri topluluğunun ortaya çıkışı ve bu denli önem kazanması gizli bir faaliyetin sonucu olmamıştır. Bu, olanaksız bir iştir. Bizim, toplumumuzda bir 'iktidar seçkinleri' olgusundan sözetmemiz de ortada öyle gizli, halkın bilmediği bir örgütün bulunmasından dolayı olmamıştır. Fakat toplumdaki bazı yapısal gelişmeler, kişisel çerçeve içindeki bazı değişimler biraraya gelip de toplumda iktidar seçkinleri diye bir grup ortaya çıkınca, bu kimselerin seçkinler düzeyine çıkmaları, iktidar seçkinleri olarak belirli işlerde yetkili kılınmaları planlı, programlı işler görünümü kazanmış; olan-biten lerden pek çoğunun, beşinci dönemde devletçe izlenen siyasetlerin «iktidar seçkinlerine» atıfta bulunmadan yorumlanamayacak duruma gelmesine yol açmıştır. «Tarihin, kasıtlı ve planlı bir faaliyetin ürünü olduğunu söylemekle,» diyor Richard Hofstadter, «tarihin bizzat kendisinin planlı, programlı bir eylem niteliği kazandığını söylemek arasında çok büyük farklar vardır...»[16]

Toplumdaki kurumların geçirdiği yapısal değişimler ve bu konudaki yapısal eğilimler, değişen kurumların üst düzeylerinde yer alan seçkinler için yeni yeni olanaklar sağ-

lamaktadır. Örneğin, bu tür değişimler hissedilmeye, görülmeye başlar başlamaz bazı kimseler bu değişimlerden de yararlanma olanağı bulmaktadır. Toplumda önemli yeri olan başat kurumlarda bulunan ve diğerlerinden daha uzak görüşlü bazı kimseler, değişim daha tamamlanıp kesin biçimini almadan, kurumun yeni biçiminde de hemen iyice sayılabilecek yerlere gelebilmektedirler. Bu tür uzakgörüşlü kimseler ortaya çıktıklarında etrafındakiler önceleri onların görüşlerine katılmamakta, ama karşı da çıkmamaktadırlar. Sonunda hiç kimsenin kestiremediği değişimlerle de karşılaşılabilmekte; değişim kısa dönemde hemen kendini göstermeyecek kadar yavaş biçimlenmekte; ancak çok uzun bir süre sonra, olanlar anlaşılıp denetim altına alınabilmektedir. Değişim süreci bir süre sonra ilerleyip değişim biçimlendiğinde, uzak görüşlülükten yoksun diğer kimseler de heyecana kapılıp bir şeyler yapmak; önlerindeki değişim sürecinden kendilerine bir şeyler çıkarmak istemekte; bazen de, geciktikleri için, birden bire hissettikleri değişim karşısında ürküntü duymaktadırlar. Fakat sonunda fiilî bir durum olarak değişim kendini herkese kabul ettirmekte; herkes sorgusuz-sualsiz bu yeni olguyu kabullenmekte; bulunduğu kurum içinde yeni bir eşgüdümlemenin (co-ordination) sağlanmasına çalışmaya başlamaktadır.

Bu tür değişim süreçleri başladığında iktidar seçkinlerinin ellerinin altında -gizli amaçlar için kurulmuş olsun, ya da olmasın- açık ve görülgen bir örgüt bulunduğu sürece seçkinler kendi üyelerinden başkalarına sıkı sıkıya kapalı yeni örgütler kurma yoluna gitmeyip kurulmuş, hazır örgütleri kullanma eğilimi göstermektedirler. Fakat bu tür kurulmuş, hazır örgütler yoksa, örneğin, alınacak kararlarda askerî ve siyasal etmenler arasında bir uyum ve denge oluşturulmasını sağlayacak Ulusal Güvenlik Konseyi gibi yeni kurumlar kurulmaktadır. Üstelik, biçimsel olarak demokratik kalmak zorunluğunda bulunan bir siyasal düzende iktidar seçkinleri içinde yer alan çeşitli kesimlerin amaç ve iktidarları sürekli savaş ekonomisinin sağladığı bir desteğe kavuşmuş bulunmaktadır. Ulusun güvenliğinin yapılan planların ve devletin saptadığı amaçların son derece gizli tutulmasına bağlı bulunduğu şeklindeki bir anlayış seçkinlerin amaç ve iktidar isteklerinin ardındaki gerçeklerin saklanma-

sını sağlamakta ve bu tür istekleri kolaylaştırmaktadır. İktidar seçkinlerinin kendi aralarında yaptıkları birçok işler, aldıkları pek çok kararlar bugün bu gizlilik perdesi ardında kamu oyundan saklı tutulmaktadır. Giriştikleri işlerde, aldıkları kararlarda hemen her istedikleri zaman bu gizlilik gerekçesini kullanabildikleri için, günümüz Amerikan toplumundaki iktidar seçkinleri amaçlarını, yaptıkları işleri rahatlıkla maskeleyebilmektedirler. Devlet hayatında alınan yüksek düzeydeki kararları almak yetki ve iktidarına sahip olan üst iktidar seçkinlerinin yaptıklarını gözlemek ve denetlemekle görevli kimselere karşı «devlet sırrı» ya da 'güvenlik gereğiyle gizli tutma' gerekçesiyle işleri gizli tutma girişimleri, aslında, iktidar seçkinlerinden yana çalışmak demektir.

Bütün bunlardan çıkarılabilecek bir sonuç da, sorunun doğası gereği ispatlanması olanaksızsa da, iktidar seçkinlerinin bütünüyle açık, saklı tarafı olmayan, herkesin kendi gözüyle ve rahatça görebileceği bir topluluk niteliği taşımadığıdır. Yaptıkları her iş, aldıkları her karar kamuya duyurulamasa bile, iktidar seçkinlerinin anlaşılmayacak, öğrenilmeyecek saklı-gizli bir yanları yoktur. İktidar seçkinleri, çoğu birbirlerini kişisel olarak tanıyorsa da, biçimsel anlamda örgütlenmiş bir topluluk değildir. İktidar seçkinleri doğal olarak biraraya gelmiş; birçok kurumlarda gene doğal olarak birlikte yer almış kimselerdir. İktidar seçkinlerinin aldıkları pek çok karar kamudan saklı tutuluyorsa da, bu, iktidar seçkinleri topluluğunun bir «yeraltı örgütü» olduğunu göstermez. Aynı şekilde, iktidar seçkinlerinin iş yapma, iş görme, çalışma biçimlerinin açık olmaktan çok, güdümleyici [manipulative] nitelikte olması da iktidar seçkinlerinin böyle bir topluluk olduğu anlamına gelmez.

Burada belirtilmek istenen, iktidar seçkinlerinin perde arkasından her şeyi parmaklarında oynatan, halkın ise her şeyin dışında ve en alt düzeyde yer aldığı değildir. Sorunu böyle koymak doğru olmayacaktır. Belirtilmek istenen, halkın bugünkü dünya olayları karşısında içinden çıkılamıyacak bir duruma gelmesi; bazı konularda kurtuluşu büyüklerine güvenmekte bulan çocuklar gibi, dış politikada ve stratejide olduğu kadar, yürütme organının genel anlamdaki görevleri konusunda da işleri birtakım uzmanlara terk

etmiş olmasıdır. Bugün halk işlerin birtakım «uzman» görevliler tarafından yürütülmekte olduğunu bilmekle yetinmekte; gerçekten, işleri birtakım görevliler yürütmektedir. Bunların dışında kalan kimseler kamu işleriyle ilgilenmemekte; zaten bu işleri anlamak için gerekli bilgilerden yoksun bulunmaktadır. Böylece, yönetici durumdaki seçkinlerle yönetilen halk kitleleri arasında bir 'uçurum' oluşmuş bulunmaktadır.

Toplumda, karşılaşılan bunalımlar, güçlükler büyük bir sorun olarak tanımlanıp, *total* ve sürekli nitelikte bunalımlar olarak gösterildi mi alınan kararların sonuçları da *total* nitelikte olmakta; toplumsal hayatın siyasal, ekonomik ve askerî alanlarında alınan kararlar bir bütün durumuna gelmekte ve *total* bir görünüm kazanmaktadır. Bir noktaya kadar, bu tür kararların diğer kurumsal düzenler üzerindeki etkileri önceden kestirilip gereken tedbirler alınabilmektedir. Fakat bir noktadan sonra, değişim kaçınılmaz, önlenemez bir şey olmaktadır. İşte bu noktada, toplumdaki yöneticiler iyi yetişmiş, geniş bir düşünce ufkuna ve yaratıcı bir «kafaya» sahip insanlar aramakta; bunların yeter sayıda olmadığını görünce askerî, ekonomik ve siyasal alanlarda yerlerini bırakacakları nitelikli kimseler bulamamanın verdiği kırgınlık ve umutsuzluğa kapılmaktadırlar. Bu nedenle, yönetici seçkinler, kendileri işten el çektiklerinde yerlerini bırakacakları kimselerin aranıp, bulunup yetiştirilmelerine büyük önem vermektedirler.[17] Bugün, bu nedenle, genç kuşaklar her üç hiyerarşik düzende de, eşgüdümlenmiş kararlar çağının koşullarına uygun nitelikte yetiştirilmek istenmektedir.

Günümüzde her üç hiyerarşik düzende de iktidar seçkinlerinin, sadece kendi çevrelerini değil, tüm iktidar seçkinleri çevrelerini ilgilendirecek kararlar niteliğinde önemli kararları alabilecek bilgi ve niteliklere sahip kimseleri arayıp, bulup, bu kimseleri yerlerini bir gün bunlara bırakmak üzere yetiştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Devşirme ve yetiştirme işi için kendi içlerinde programlar uygulayan büyük şirketlerin yönetici seçkinleri, apaçık bir biçimde, devlet içinde devlet olma durumuna gelmişlerdir. Askerî seçkinlerin yerlerine geçecek yeni personelin nasıl devşirileceği ve nasıl eğitileceği orduda kesin bir şekilde kurallara

bağlanmış; fakat günümüzde bu kurallara göre aranan niteliklerin yanısıra, eski kuşaktan kalma general ve amirallerin «abes» bulacakları uzunca bir eğitim rutininden geçmek de şart koşulmuştur.

Bu gelişmelerde, sadece, gerçek bir devlet memuriyeti geleneğinden yoksun olan siyasal düzen geride kalmış; bu durumun idarî bir boşluğa yolaçması üzerine de, buralara askerî bürokratlar ile politikaya politika-dışı alanlardan gelen şirketler dünyasının seçkinlerini geçirmek gerekmiştir. Fakat bu alanda bile II. Dünya Savaşından beri çeşitli düzenleme girişimlerinde bulunulmuş; «müteveffa» James Forrestal gibi geniş bir düşünce yeteneği olan bazı kimseler, gerek şirketler dünyasında gerekse kamu kurumlarında belirli dönemlere dayanan bir kariyer memurluğu sistemi kurmaya çalışmışlardır.[18]

Fakat açıkça ve «resmî» bir biçimde, iktidar seçkinleri adayları devşirme ve eğitme programı yoktur. Seçkinlerin çocukken okudukları hazırlık okulları, *Ivy League*'ine bağlı kolejler ile *Metropolitan 400*'lerin çocuklarının gittikleri bazı hukuk fakülteleri günümüzde gerekli olan nitelikte iktidar seçkinlerinin sağlanmasına yetmemektedir.*[19] Mareşal Viskont Montgomery gibi bazı İngiliz devlet adamları bu alandaki eksikliği görerek, 'çok yüksek nitelikleri olan ve çok başarılı gençlerden, az da olsa, belli bir miktarının alınıp, bunların en iyi şekilde eğitilmesiyle ülkenin yönetici ve önderlik kadrolarının pekiştirilmesini sağlayacak' bir programın uygulanmasına başlanmasını savunmuştur. Mareşal Montgomery'nin bu görüşleri Amerikalı birçok ilgili tarafından da benimsenmiş; «dünya liderliği» görevini yüklenmiş bulunan bu ülkenin [Amerika] ihtiyacı olan 'seçkinler' grubunun yaratılmasında «Amerikan genel eğitim teorisinin yetersiz kaldığı» ileri sürülmeye başlamıştır.[20]

Bu düşüncelerin, bu isteklerin temelinde, iktidar seçkinleri arasına girecek kimselerin seçiminde ve devşirilmesinde sadece ekonomik başarı kıstası ile sınırlı kalmanın -özellikle bunun yolaçtığı üst düzeyden ahlâksızlıklara son verilemediği için- bir şeyler yapmak gerektiği inancı yatmaktadır. Da-

---

* Bakınız, ÜÇ : Metropolitan 400'ler.

ha açıkcası, Viskont Montgomery'nin sözleriyle, «disiplinin değerini ve ne olduğunu bilen» bir iktidar seçkinleri topluluğu oluşturabilme arzusu yatmaktadır. Fakat bütün bunların dışında, iktidar seçkinlerinin bu tür arzularının altında yatan asıl neden, önemli kararların başat hiyerarşiler arasındaki eşgüdümlenme çalışmalarına dayanarak alınabildiği bir döneme girmiş olmamız; böyle bir dönemde alınacak son derece önemli sonuçlara yolaçabilecek eşgüdümlenmiş kararların yepyeni ve gerçekten nitelikleri olan bir iktidar seçkinleri topluluğunu gerektirmesi; bu gerekirliğin anlaşılmış bulunmasıdır. Gerçekten, toplumdaki iktidar seçkinlerinin alacakları kararların konuca ilgi alanlarının çok genişlediği ve *aralarında bağıntılı* kararlar niteliği kazandığı günümüzde, bu tür kararlar için gerekli bilgiler karmaşıklaşmakta ve özel uzmanlık bilgileri gerektirmektedir.[21] Bu nedenle de, karar alma durumunda bulunan iktidar seçkinleri sadece birbirlerine bakıp birbirlerinden yardım aramakla kalmamakta; kendilerinden sonra yerlerine geçecek olan kimseleri de bir an evvel yanlarına alıp yetiştirmek istemektedirler. Alınan bu yeniler askerî, ekonomik ve siyasal kararların eşgüdümlenmesinde çalıştırılıp yetiştirilerek iktidar seçkinleri arasına alınmaktadırlar.

7

İktidar seçkinleri kavramı, kısaca, şu olgulara dayanmaktadır: (1) Özel sektörcülüğe dayanan şirketleşme çatısı altında düzenlenmiş bir ekonomik yapıda özellikle askerî seçkinlerin üstünlüğüne dayanan günümüzün yeni toplumsal yapı değişimleri ve ekonomik, askerî ve siyasal kurumlar arasında ortak çıkar alanlarının meydana gelmesi; (2) bu hiyerarşik yapılarda üst mevkilerde yer alan kimselerin toplumsal yönden birbirlerine benzemeleri ve birbirlerine karşı yakınlık duymaları, üç hiyerarşide de üst mevkilerde bulunan seçkinlerin kolayca yer değiştirebilmeleri ve iktidar seçkinleri arasına alınacak kimselerin kariyerlerinde bu hiyerarşiler-arası trafiğin artmış olması; (3) üst düzeydeki seçkinlerin *total* nitelikte ve çok çeşitli kararlar alabilecek duruma gelmeleri; yetişmeleri ve şartlanmaları yönünden çok

sayıda önemli güçleri biraraya getirip örgütleyebilme yeteneğine sahip küçük bir seçkinler grubunun en üst düzeyde iktidar sahibi olması; ve ayrıca, bu kimselerin demokratik parti geleneğinin gerektireceği sınırlamalarla karşı karşıya bulunmamaları.

Olumsuz yöndense, iktidar seçkinlerinin oluşumunda şu nedenlerin ağırlık taşıdığı anlaşılmaktadır: (1) Profesyonel partili politikacıların orta iktidar düzeyindeki politikayla ilgilenebilecek duruma indirgenmiş olmaları; (2) yasama organının, yarı-örgütlenmiş bağımsız seçim bölgelerinin çıkarlarının çok çeşitli ve farklı olması nedeniyle, iş yapamaz durumda kalması; (3) beyin gücü ve yöneticilik becerilerini ortaya çıkarmaya, değerlendirmeye yarayan gerçek bir devlet memurluğu sisteminin olmayışı; bu nedenle, siyasal yönden tarafsız, fakat siyasal sorunlarda bilgili bir devlet bürokrasisinin bulunmayışı; (4) kamu oyundan saklı, kamu oyunda ve hatta Kongre'de yapılacak görüşme ve tartışmalardan yararlanmaksızın, gitgide etkinlik alanı genişletilen bir «devlet sırrı» gerekçesine sığınarak en önemli kararların bile kapalı kapıların ardında alınmaya başlaması.

Bütün bunların sonucu olarak siyasal seçkinler, şirketler dünyasının zenginleri ve nüfuzlu askerler birleşerek bugünkü iktidar seçkinleri topluluğunu meydana getirmişler; bu iktidar seçkinlerinin başında bulundukları hiyerarşik kuruluşların etkinlik alanları genişlemiş; kendileri gitgide daha merkeziyetçi bir yapıya geçmiş ve toplumdaki eski dengeleri yerlerinden ederek bunları orta iktidar düzeyine inmeye mecbur etmişlerdir. Günümüz Amerikasında dengeli toplum kavramı artık sadece orta düzeydeki iktidar alanları için geçerlilik gösterebilmekte; bu düzeydeki dengeler ise, ulusal çapta bir iktidar merkezi tarafından alınan ve ulusal çapta geçerliği olan kararlarla değil, bölgesel nitelikte kalan ve ulusal çapta sorumluluk taşımayan güç merkezlerinin aldıkları kararlarla bile kurulabilmektedir.

Bütün bunların dışında toplumun alt kesimlerinde neler olduğu da üzerinde durulması gereken bir sorundur. Toplumun üst ve orta düzeylerinde bu belirttiğimiz değişimler olurken, çok daha büyük bir alanı kapsayan Amerikan toplumundaki alt tabakalarda neler olmaktadır? Üst iktidar düzeyindeki seçkinlerin bugüne dek görülmemiş ölçüde güç-

lendiği, birlik ve beraberlik kazandığı; orta düzeyde yer alan kimselerin gitgide yarı-örgütlü bir çıkar topluluğu durumuna geldiği bir dönemde toplumun alt düzeyinde neler olmakta; «kamu» dediğimiz topluluğu meydana getiren bu insanlar hangi koşullar içinde yaşamaktadır? Şurası unutulmamalıdır ki, Amerikan toplumunda bugün bir iktidar seçkinleri azınlığı varsa, bunun en önemli nedenlerinden biri, Amerikan toplumundaki 'kamunun' günümüzde bir «kitle toplumu» düzeyine indirgenmiş bulunmasıdır.

13 KİTLE TOPLUMU

Toplumda alınan önemli kararlar ve iktidar konusunda yaygın anlayışa göre, «Büyük Amerikan Kamusu» her şeyin önünde gelmekte; bu konularda hiç bir şey Kamu'dan daha büyük bir önem taşımamaktadır. Eski günlerde yaygın bir inanç olan 'kontrollar ve dengeler sayesinde iktidarın haklılık ve meşruiyet taşıdığı' inancı yerine, bugün de bu «Büyük Amerikan Kamusu» varsayımı sayesinde toplumda varolan siyasal iktidarın «meşruiyet» taşıdığına inanılmaktadır. Halk katlarında, basit ve «sade» yurttaşlar arasında olduğu kadar devlet hayatında da bu inanç demokratik iktidarın dengeye kavuşmasını sağlayan bir mekanizma olarak kabul edilmektedir. Bütün liberal teori taraftarları ve liberal kuramcılar toplumdaki iktidar sistemini kendilerince anlatıp yorumlarken, sonunda, bu «kamu» denen topluluğun siyasal rolünü dayanak almakta; devletin ve yönetimin tüm kararlarıyla, özel sektör kuruluşlarınca alınan ve toplumda önemli sonuçlara yol açan bütün kararlar kamu yararına alınmış kararlar diye gösterilerek haklılaştırılmakta; tüm «resmî» açıklamalar, konuşmalar kamu adına yapılmaktadır.

Bu nedenle, burada, klasik demokratik teorinin dayanağı olan ve Rousseau'nun bir zamanlar gönül rahatlığıyle, «dünyanın kraliçesi olan kamu oyu iktidar sahibi kralların tebaası değil, asıl krallar kamu oyunun kölesi durumundadırlar» dediği kamu kavramı üzerinde durmamız gerekmektedir.

Demokratik düşünceden yana bir orta sınıfın oluşması ve yükselmesiyle meydana gelen ve güç kazanan kamu oyunun en önemli özelliği, özgür bir düşünce ortamı içinde ve istenen ölçüde tartışmada bulunabilme olanağı sağlaması; bunlardan biri olmazsa öbürünün de olamamasıdır. Demokratik kurumlara sahip bir toplumun oluşturulması için, kişi'nin karşılaştığı bir düşünceye, bir fikre, bir kanaata karşılık, cevap verebilmesinin sağlanmış olması; kamu oyuna açık, kanaat oluşturucu ve savunucu bağımsız organların bulunması; çeşitli kamu kesimlerinin savunacağı kanaatların da eylem biçiminde realize edilebilmeleri gerekir. Demokratik toplum kurumları bunların sağlanmasını görev bilir. Kamunun en geniş ölçüde katılabileceği açık tartışmalardan ve fikir alış-verişinden sonra varılacak sonuçların, kamusal eylem aracılığıyle uygulamaya aktarılması gerektiği; alınan kararların kamu adına alınmış olması için bunun gerekliliği kabul edilmektedir. Bu kararlar, demokratik teoriye göre, bir bakıma *halk iradesi* denen şeydir. Yasama organı işte bu tür kararları almak ve bunları yasa biçimine sokarak halkın özgür bir düşünce ortamında yaptığı tartışmaların ürünü olan ve halk iradesinin görünümü sayılabilecek bu kararlara hukuksal «mer'iyet» kazandırmakla görevlidir. Bir kurum olarak Kongre ya da Parlamentolar ise, kamu işleri üzerinde kendi olanakları ve çevreleri içinde *karşılıklı olarak* tartışan küçük küçük kamu kimselerinin tümüne bir bütünlük kazandıran; bir binanın çeşitli duvarlarını birbirine bağlayıp binayı bina yapan kemerlerin görevini yüklenmiş bulunmaktadırlar.

Onsekizinci yüzyılın kamu oyuna dayalı kamu hayatı anlayışı liberal ekonominin pazar anlayışına paralel düşmektedir; birinde rekabet içinde serbest girişimciler, diğerinde ise düşünce ve kanaatleriyle ilgili olarak serbestçe

tartışabilen bireylere dayalı bir kamusal tartışma ortamı ve kamu oyu. Nasıl serbest ekonomide pazardaki fiatlar anonim, eşit güçte, karşılıklı pazarlık olanağına sahip çok sayıda insanlarca belirleniyorsa, kamu oyu da kendi başına düşünebilen, düşündüğünü ifade edebilen, herkesin herkesle birlikte bir büyük koronun içinde yer alabildiği toplumsal bir ortamın ürünü olmaktadır. Elbette ki, bazı kimseler diğer bazılarına oranla fikirlerini, kanaatlarını çok daha iyi, çok daha geniş bir şekilde savunabileceklerdir. Fakat tartışma ortamındaki olanakların kimsenin, kimselerin tekeli altına girmemesi, toplumda hangi tür düşünce ve kanaatların başat durumda kalması gerektiğine karar verebilmenin hiç kimsenin, kimselerin tekelinde olmaması gerekmektedir.

Demokratik teori taraftarlarına göre toplumda sayısız denecek kadar çok tartışma çevreleri vardır. Bunlar, bir çevreden diğerine kanatları aktaran, ileten, aynı zamanda, daha geniş çapta iktidar kazanmak istiyen ve dolaşma, gezme, görüşme olanağına sahip kimselerce birbirleriyle ilintileştirilirler. Kamu, böylece, dernekler ve partiler içinde örgütlenmiş olur. Bu kamu kesimlerinin her biri bir seri görüş ve anlayışı temsil eder. Bunların her biri, tartışmalarına devam edebilmek için Yasama Organına girmek; Meclislerde yer almak ister. Küçük küçük topluluklar biçiminde kendi aralarında karşılıklı tartışmalarda bulunan insanlardan, böylece, daha büyük çapta güçler olan sosyal hareketler, siyasal partiler oluşur. Bu nedenle, kamu işlerinin yürütülebilmesi için gerekli olan *total eylemlerin* gerçekleştirilebilmesinde, düşünce ve kanaatlar alanında özgürce tartışmalarda bulunabilme gerekli ve önemli bir aşamadır.

Toplumsal hayatın demokratik bir toplum hayatı niteliği kazanabilmesinde dayanak alınan kamu oyu kavramı için tartışma özgürlüğü büyük önem taşımaktadır. Bu tür bir ortamda oluşturulan ve biçimlendirilen düşünce ve kanaatlar toplumdaki iktidar kurumları içinde realize edilirler; yetki sahibi her görevli, toplumdaki çeşitli kamu kesimlerinin düşünce ve kanaatlarına değer vermek zorundadır. Bunun nedeni, kamu görevlilerini bulundukları yere getirenin bu kamu kesimlerinin olmasıdır. İstem ve düşüncelerinin gerçekleştirilmesi işiyle görevlendirdiklerinin edimlerin-

den umduğunu bulamamış bir kamu, belirli politikaları eleştirebilme hakkına sahip olduğu gibi, böyle bir yönetimin meşruluğunu hâlâ sürdürüp sürdüremediğinden de kuşkulanma ve bu sorusuna cevap arama hakkına da sahiptir. Jefferson'ın toplumda zaman zaman «devrim» yapılmasının bir ihtiyaç sayılması yolundaki sözleri de bu felsefî temele dayanmaktadır.

Bu anlamda kamu kavramı, klasik teoricilerin, onsekizinci yüzyıl demokrasi anlayışının en canalıcı öğesi, dayanağı olmuştur; tartışma ise, iğne ile mekik gibi bir bütün olarak, toplumdaki küçük küçük tartışma çevrelerini birbirine bağlayan bir güçtür. Demokratik teorinin savunucularına göre, toplumda her otorite temelde bu nitelikte bir tartışma olanağının varlığına dayanmak zorundadır; tartışma özgürlüğü toplumsal hayatta hakikatlerin ve adaletin ortadan kalkmaması için de güvenilebilecek biricik umut kapısıdır. Toplumdaki herkese toplumun sorunlarını öğrenebilme, bilebilme, anlayabilme olanağı kazandırılmalıdır. Herkes bu sorunlar üzerinde tartışmada bulunmalıdır. Bu sorunlarla ilgili olarak alınacak kararlara herkes katılmalıdır. Kararlardan önce, herkes kendi görüşünü savunabilmeli, başkalarına açıklayabilmeli, duyurabilmelidir. Bu görüşler, bakış açıları değişik olan bu çeşit çeşit değerlendirmeler örgütlendirilebilmeli; birbirleriyle rekabette bulunabilmelidir. Bunlardan birisi «kazanan» görüş olacaktır. O zaman halk bu görüşe uyacaktır; ya da, halkın temsilcilerine bu görüşe uymaları söylenecek, onlar da öyle davranacaklardır.

Günümüzdeki Amerikan toplumunda iktidara meşruiyet kazandırmak için temel alınan klasik demokrasinin kamu anlayışı bu şekilde özetlenebilir. Fakat bütün bu anlatılanların toplum hayatının gerçekleri karşısında tatlı bir «masaldan» öteye anlam taşımadıklarını bilmemiz gerekmektedir. Bu anlatılanları Amerikan toplumundaki iktidar sisteminin işleyiş biçimini - kıyısından - köşesinden bile olsa - açıklamaktan uzaktır. Günümüzde bireyin kaderini etkileyecek nitelikteki kararlar bile *kamu* tarafından alınmamaktadır. Özgür düşünme olanak ve yeteneğine sahip kamulardan oluşan bir toplum, gerçekte olan bir şeyin anlatılması ve aktarılmasından çok bir idealin görüntüleştirilmesi niteli-

gindedir; bu tür açıklamalar, kendini gerçeğin yerine koymaya çalışan bir çeşit gerekçe, ya da «vesileden» ibarettir. Gerçekten, günümüzde kamu ve kamu oyu sorunları üzerinde duran kimseler, 'kamu oyu' olan bir kamunun bugünkü toplumda eski günlerdeki gücünü ve konumunu bile koruyamayıp yitirdiği görüşündedirler.

Bu tür kuşkular, *kamu'ya* dayanan klasik toplumun yerine bugün kitle toplumuna geçildiğini ileri süren düşünürlerce ifade edilmektedir. Bu değişim, gerçekten, modern Amerikan hayatının toplumsal ve psikolojik anlamını ortaya koyabilmek için kilit derecede önem taşımaktadır.

I. Kamu olgusuna dayanan demokratik bir toplumda, John Locke'un dediği gibi, en son yargı ölçüsü, en yüksek yargı organı bireysel vicdandır. Fakat bu düşünce - E.H. Carr'ın belirttiği gibi - Rousseau'nun «bireysel vicdan yerine tüm halkın egemenliğini koyması ve kitle demokrasisini savunması» ile beraber, karşıtı bir görüşle karşı karşıya kalmıştır.[1]

II. Kamuya dayanan demokratik bir toplumda, varsayım gereği, kamuyu meydana getiren bireyler arasında doğal ve barışçıl bir çıkar uygunluğu olması gerekir. Fakat temelde tutucu bir doktrin olan bu görüş, zamanla yerini önce *Utilitarian* (faydacı) doktrine, sonra da Marksist doktrine terk etmek zorunda kalmıştır. Faydacı doktrin, toplumdaki çıkarlararası uyumun reformlar aracılığıyle kurulmasını; Marksist doktrin ise, çıkarlar arası dengenin toplumdaki sınıflar arası mücadelenin belirli bir dönemdeki durumuna göre belirlenen bir uyuşum olduğunu savunmakta; farazi bir çıkar uyumu teorisine oranla, dün de bugün de toplumsal gerçeğe daha yakın görünmektedir.

III. Kamuya dayanan demokratik bir toplumda, gene varsayım gereği, kamusal eyleme geçilmeden önce bu eylemi kararlaştıracak olan bireyler arasında *rasyonel* tartışma ve fikir alış-verişinin olması; diğer bir deyişle, kamusal eylemin *aklın yanılmaz* sesine kulak vermesi gerekmektedir. Fakat bu varsayıma karşı da bazı itirazlar yapılmaktadır: (1) Son derece karmaşık ve özel bilgi gerektiren sorunlarla ilgili kararlar ancak uzman kişilerce alınabilmektedir; (2) sokaktaki adam - Freud ve diğerlerinin ortaya koyduğu gibi - rasyonel değil, irrasyonel bir yaratıktır; (3) Marx

ve diğerlerinin ortaya koyduğu gibi, bağımsız us sahibi olduğu farzedilen insanlar, birey olarak bile, aslında toplumsal şartlandırmaların ürünüdürler.

IV. Kamuya dayanan demokratik bir toplumda, varsayım gereği, neyin gerçek, neyin doğru, neyin haklı ve âdil olduğu bu şekilde kararlaştırıldıktan sonra kamunun bu esasa göre eylemde bulunması, ya da temsilcilerinin bu esasa göre hareket ettiklerini görebilmesi gerekir. Uzun dönemde, kamu oyunun sadece «doğru» çıkması yetmez; uzun dönemde 'egemen olanın' da kamu oyundan başka bir şey olmaması gerekir. Bugün ise, kitleler ile kitleler adına önemli kararlar alan seçkinler arasında büyük bir boşluk, farklılık görülmekte; çok önemli sonuçlara yolaçacak nitelikteki kararlarda bile kamuya, ancak, her şey olup-bittikten sonra bilgi verilmektedir.

Kamu oyuna dayanan liberal demokrasi anlayışı, kısacası, ondokuzuncu yüzyıl düşünürlerinin temelsiz iyimserliklerini yansıtmakta; aydınların aklın üstünlüğüne olan inançlarına dayanan ve tüm toplum hayatını bu ilkeye göre değerlendirmeye çalışan bir teori niteliği taşımaktadır. «Aklın gelişmesi», diyor Comte, 'toplumsal evrimin akışını belirlemektedir.' Ondokuzuncu yüzyıl düşünürleri, bu açıdan bakıldığında, toplumda bilgisizliğin, ussallık - dışılığın toplumsal sorunlara karşı ilgisizliğin bulunduğunu bildikleri; fakat bütün bunların eğitimin yayılmasıyle giderilebilecek düşünsel sorunlar olduğuna inandıkları anlaşılmaktadır.

Klasik kamu anlayışının aydınlar üzerinde inandırıcılık etkisi o denli büyük olmuştur ki, 1859 yılında John Stuart Mill bile «çoğunluğun - iyi okuyup aydınlanmamış çoğunluğun tiranlığından» sözetmiş: Tocqueville ve Burchardt gibi düşünürler ise, daha sonraları siyasal ahlâkçılardan **Ortega Y. Gasset'in** savunduğu görüşlerin ilk habercileri sayılabilecek görüşler ileri sürmüşlerdir. Çok geçmeden de, klasik demokrasi kuramcılarının dayanağı olan aydın kamu yerine *kitle toplumuna* geçilmiş; modern toplumun bu en önemli olgusu, ondokuzuncu yüzyıl düşüncesinde büyük etkilerde bulunan liberal iyimserliğin çöküşünde en önemli etmen olmuştur.

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra, bireyci-

liğin yerine ekonomik ve siyasal hayatın kolektif biçimleri savunulmaya başlamış; çıkarlar arası uyum anlayışının yerine uyumsuz sınıflar arası mücadele ya da örgütlü baskı grupları arasında mücadele anlayışına geçilmiş; rasyonel tartışmanın önemi azalırken zor ve karmaşık sorunlarda uzman kişilerin aldıkları kararlar önem kazanmaya başlamış; bu görüşlerin ise, toplum yapısının o günkü biçimine göre belirli çıkarları yansıtması kabul edilmiş; «sade» yurttaşlara seslenirken kişinin ussal yanlarından çok ussallıkdışı yanlarına seslenilmeye başlanmıştır. Bütün bunlardan da ayrı olarak, modern toplumun geçirdiği bazı yapısal değişimler -ki bunları şimdi incelemeye çalışacağız- kamu ile aktif karar alma güç ve iktidarına sahip olanları birbirlerinden ayırmaya; kamuyu buralardan kesinlikle uzaklaştırmaya başlamıştır.

2

Kamu toplumu yerine kitle toplumuna geçilmesi, iktidar seçkinlerinin özellik ve durumlarının anlaşılması açısından, bizim için büyük bir önem taşımaktadır. Seçkinlerin, klasik teoriye dayanacak olan kamulardan oluşmuş bir toplum karşısında tamamen ya da kısmen sorumlu tutulabildiği bir toplum hayatı ile, kamulardan oluşmuş bir toplum yerine kitle toplumuna geçilmiş bulunan bir ülkedeki toplum karşısında tamamen ya da kısmen sorumlu tutulabilir.

Günümüzde Amerikan toplumunun ne mutlak anlamda bir kitle toplumu ne de mutlak anlamda bir kamular toplumu olduğu söylenebilir. Kitle toplumu terimi de, kamular toplumu terimi de ancak aşırı örnekler için kullanılabilecek terimlerdir. Her iki aşırı örnek de realitenin ancak bazı yanlarını göstermektedir. Fakat, ne olursa olsun, bunların birer soyutlama olduğu unutulmamalıdır. Toplumsal gerçek, daima, bu iki aşırı örneğin, bu iki soyutlamanın bir alaşımı şeklindedir. Ne var ki, sosyal realitenin görünümünü anlayabilmek için de, önce, yalın ve her özelliğin en tam biçimi içinde görülebildiği aşırı örnekler üzerinde durmamız gerekmektedir:

Kamu ile kitle arasında en azından dört boyut farkı vardır.

I. Her şeyden önce, kanaat aşılayanlarla kanaat edinenler arasındaki oran birinci farklılık boyutunu meydana getirmektedir. Kitle haberleşmesinde kullanılan araçların toplumsal anlamı da, bu noktadan araştırılmalıdır. Kamu ve kamu oyu gibi demokrasinin en son dönemlerinde üzerinde durulan olgularla ilgili sorunlarda işin özü işte bu oran değişmesinde toplanmaktadır. Haberleşmenin bir uçtaki salt örneğinde kişilerin tek-tek ve yüz yüze bildirişimde bulunabildikleri; diğer uçtaki salt örnekte ise, tek bir kişinin kitle haberleşme araçları şebekesi aracılığıyle milyonlarca dinleyici ya da seyirciye seslenebildiği görülmektedir. Bu iki uçtaki mutlak örneklerin arasında ise, toplantılar, gösteriler, yasama organlarının oturumları, mahkeme oturumları, belirli bir kimse tarafından yönetilen küçük tartışma toplulukları, çok sayıda insanın katıldığı ve serbestçe konuşabildiği büyükçe tartışma grupları gibi örnekler yer almaktadır.

II. Dikkat edilmesi gereken ikinci boyut, içsel ya da dışsal bir «mukabele-i bilmisil» tehlikesi olmaksızın, bireylerin duydukları, kendilerine söylenen bir fikre karşı cevap verebilme olanağının bulunup bulunmamasıdır. Konuşanların az, dinleyicilerin ise çok olmasını gerektirecek bir haberleşme sistemi tekniği, serbestçe yanıtta bulunma olanaklarının sınırlanmasına yol açabilmektedir.

Toplumda «gayrî resmî» görenekler, saygı ve nezaket kuralları ile 'gayrî resmî' kanaat önderliği yapıları da kimin, ne zaman ve ne süreyle konuşması gerektiğini belirleyebilmektedirler. Bu tür kurallar, kitle haberleşmesi sürecini düzenleyen kurumsal kurallarla uygunluk içinde olabileceği gibi, olmayabilir de. En aşırı bir durumda, bazen, kitle haberleşme araçları üzerinde tam bir tekel kurulduğu ve hiç kimseye «özel olsa bile» cevap verme olanağının bırakılmadığı görülebilmektedir. Bunun tersi olan bir başka aşırı durumda ise, kitle haberleşmesi alanında uygulanan kurallar ve koşulların geniş bir alanda herkese söz hakkı tanıdığı; toplumda simetrik bir biçimde kanaat oluşumuna olanak tanındığı görülmektedir.

III. Diğer yandan, kanaatın oluşumu ile, oluşan kanaatların sosyal eylem içinde gerçekleştirilmesi arasındaki ilişki üzerinde; kanaatların, önemli sonuçlar verecek olan ka-

rarların *biçimlendirilmesinde* etkinlik taşıyıp taşımadıkları sorusu üzerinde de durmamız gerekmektedir. Kamunun, aldığı kararların uygulamaya aktarılması konusunda sahip olabileceği olanaklar, iktidar yapısı içindeki konumundan ötürü, sınırlı kalmaktadır. Toplumdaki iktidar yapısı halkın bu olanağını kısıtlayıcı olabileceği gibi, bu tür olanaklara kolaylık sağlayacak, hatta halkı bu olanaklardan yararlanmaya teşvik edecek nitelikte de olabilir. Gene aynı toplumdaki iktidar yapısı, toplumsal eylemlerin yerel alanda kalmasına elverecek bir iktidar yapısı olabileceği gibi, bu alanı genişletme eğiliminde de olabilir. Ya da, gene toplumdaki iktidar yapısı, bazen bu tür toplumsal eylemlerin sadece kesik süreler için gerçekleştirilmesine elvermekte, bazen bu tür toplumsal eylemlerin devamlı eylemler biçiminde yapılabilmesine de olanak tanıyabilmektedir.

IV. Son nokta da, denetimde bulunma ve «müeyyide» uygulayabilme yetkisi nedeniyle kurumsal otoritelerin kamu üzerinde ne derecede 'nüfuz' kurabildiğidir. Burada sorun, kamunun kurumsal otorite karşısında ne derecede gerçek bir otonomi sahibi olabildiğidir. Burada da iki uç örnekle karşılaşılmaktadır: Bağımsız kamu arasına kurumsal otoritelerin hiç bir görevlisinin ya da temsilcisinin girememesi, karışamaması; ispiyoncular ve gizli polisler aracılığıyle herkesin birbirinden kuşkulanacak duruma getirilmesi sayesinde korkutulmuş, susturulmuş, tekdüze bir kalabalıklaşma içinde muma döndürülmüş bir halk. Burda Nazilerin sokak-mahalle sistemi, onsekizinci yüzyıl Japonyasındaki *Kumi* sistemi ve Sovyet hücre sistemi örnek gösterilebilir. Diğer uçta ise, toplumdaki «resmî» iktidar yapısıyle halkın doğal olarak konuşma - tartışma yoluyle yarattığı etkileme - etkilenme ağının birbirine denk düştüğü örnek vardır. Ama bu örnek, gerçek hayatta bugün ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Bu belirttiğimiz özellikleri yanyana getirerek, çeşitli toplum tiplerini küçük modelcikler ya da şematik yapılar içinde somutlaştırabiliriz. «Kamu oyu sorunu,» gördüğümüz gibi, klasik burjuva kamu anlayışı açısından değerlendirildiği için, biz de sorunu sadece iki tip üzerinde incelemeye çalışacağız: «Kamu» ve «kitle.»

Kamu deyince şu öğelerin bulunması gerektiğini görü-

yoruz: (1) Toplum hayatında çok sayıda bireyler kanaat, görüş ve düşüncelerini ifade edebiliyor ve diğerlerinden de onların görüş, kanaat ve düşüncelerini öğrenebiliyor; (2) toplumda kişilere, kendilerine yöneltilen bir görüş, düşünce ve kanaata karşı kendi görüş, düşünce ve kanaatlarını anında, etkin bir şekilde açıklayıp cevapta bulunma ve bunu kapalı kapıların ardında bir küçük gruba değil, fakat tüm kamuya açık olarak gerçekleştirebilme hakkı tanınıyor. Toplumdaki kamu oyu açık tartışmalarla oluşturuluyor; (3) toplumun o anki otorite sistemine bile karşı düşse, bu kamu oyuna uygun etkin bir eylemde bulunabilme olanağı hazırlanıyor; (4) ve toplumdaki yetkili kurum ve «resmî» makamlar, serbestçe oluşmasına saygı gösterdikleri kamu oyu ve kamu üzerinde örtülü yollardan, 'şallanmış' yöntemlerle nüfuz kurmaya kalkışmıyor. İşte bütün bu öğelere, bütün bu vazgeçilmez koşulların tek tek her birine saygı gösterebildiği sürece toplumun «kamu» temeline dayanan ve birçok yönleri itibariyle klasik demokratik teorinin anladığı demokratik topluma benzetilebilecek bir toplum olduğu söylenebilmektedir.

Karşıt durumda; yani, *kitle* toplumunda ise şu temel özellikleri görüyoruz; (1) başkalarının fikir, düşünce ve kanaatlarını dinleyenler pek çok, buna karşılık kendi fikir, düşünce ve kanaatlarını ifade edebilenler pek az; tamamen bir soyutlama ve aslında toplama bireyler yığını durumuna indirgenen *kamu* kitle haberleşme araçlarınca etkilenip biçimlendirilmekte; (2) kitle haberleşmesinin örgütlenme biçimi bireylerin anında ve etkinlikle yanıtta bulunmalarına olanak bırakmamakta; (3) kamu oyunun oluşumundan sonra, kamu oyunun kendini realize etmesi için kamunun girişmesi gereken eylemler, bu eylem kanallarını örgütleyen ve kontrolü altında tutan resmî makamlarca ya da iktidar çevrelerince denetlenmekte; (4) iktidar kurumları karşısında kitleleşmiş kamunun bağımsızlığı kalmamakta; iktidar kurumlarının ve resmî makamların görevlisi olan kimseler kitleler üzerinde açık ya da örtülü yollardan nüfuzda bulunmakta, kişilerin karşılıklı ve özgür tartışma yoluyle kamu oyu yaratabilme özgürlükleri daha oluşmadan önlenmek istendiği ve önlendiği görülmektedir.

Bir toplumun kamu toplumu mu, yoksa kitle toplumu

mu olduğunu gösteren en belirgin yanı, toplumdaki başat haberleşme biçimidir: Kamulardan oluşan bir toplumda en önemli haberleşme biçimi tarafların görüş, düşünce ve kanaatlarını eşit koşullarda ifade edebildikleri bir tartışma ortamı bildirişimidir.* Kitle haberleşme araçları ise, böyle bir toplumda, *birincil kamuları* birbirine bağlayarak toplumdaki tartışma ortamını genişletmek ve canlı tutmakla görevlidirler. Kitle toplumunda ise başat haberleşme biçimi, eşit tartışmanın dışında, biçimsel bildirişim araçlarıyla yapılan ve kamuyu sadece bir kitle haberleşmesi tüketicisi ve kendisine verilenlerin alıcısı sayan kitle haberleşmesidir. Kamu, bu kitle haberleşme araçları kendisine ne veriyorsa, sadece onları öğrenebilme durumundadır.

3

Kamu olgusuna hangi açıdan bakarsak bakalım, bugünkü durumumuzun kamu toplumundan çok kitle toplumuna benzediği görülmektedir. Bugün hâlâ bu yönde yol almaktayız. Yolun sonu ise, Nazi Almanyasında ya da Komünist Rusya'da olduğu gibi, totalitaryanizme varmaktadır. Böyle bir noktaya varmadığımız açıktır. Birleşik Devletlerde kitle haberleşmesi araçları birincil kamu üzerinde tam bir egemenlik kuramamıştır. Fakat şurası bir gerçektir ki, günümüz Amerikasında yaşadığımız toplumsal hayatın birçok yanları, kamulara dayanan ve çeşitli kamulardan oluşan bir toplumdan çok, bir kitle toplumu içinde yaşamaya başladığımızı göstermektedir.

Bu alandaki değişimin de, ekonomide ve kamu oyu alanında paralel bir tarihsel olgu olarak değerlendirilmesi gerekir. Kısaca, toplumda geniş bir alana dağılmış küçük küçük iktidar çevrelerinin yerine merkezileşmiş iktidar çev-

---

* «Communication» kavramının Türkçesi **haberleşme** ya da **bildirişim** diye karşılanmaktadır. Tam anlamı, kişilerin bildirişimde bulunarak toplumsallaşması; kuşaklardan kuşaklara ortak bir kültür geliştirmesi gibi genel olguları da içerir. Burada yeryer ikisini de kullanmak gerekiyor. (ç.n.)

relerine geçilmiş; güçlü iktidar çevreleri diğer çevreler üzerinde tekelci bir denetim kurmaya başlamış; kısmen örtülü olarak yapılan bu iş hem otorite hem de güdümleme merkezlerince uygulanmaya başlamıştır. Komşuluk çevresi içinde dar bir çevreye hizmet eden ve «dükkân» niteliğindeki işletmelerin yerine ülke çapında iş gören büyük şirketlere geçilmiştir: Tacirle müşteri arasındaki kişisel etkileme sürecinin yerini anonim etkileme aracı olan reklamlar almıştır. Siyaset adamları da, uygun ve yerinde kişisel tutamaklar kullanmak için ülke çapındaki kitle haberleşmesi araçları şebekesinden yararlanarak yüzlerini bile görmedikleri ve belki de hiç bir zaman görmeyecekleri milyonlarca insana birden seslenebilme olanağı bulmuşlardır. Bugün tüm sanayi işletmeleri, bütün meslek toplulukları kamuyu kendi istedikleri yönde güdümlemek için «kanaat biçimlendirme ve oluşturma sanayiinden» yararlanmakta; bu sanayiin en büyük müşterisi olmuş bulunmaktadır.

Birincil kamuda kanaatlar arasındaki rekabet, kendi çıkarlarına uygun ve kendi düşünce edimlerine göre görüşler ileri süren kişiler arasında olmaktadır. Kitle toplumunda ise, bu tür bir rekabet -eğer böyle bir şey kalmışsa- ellerinde büyük kurumsal kitle haberleşmesi araçları olan ve kitleleri sadece «dinleyici», 'okuyucu' ve «seyirci» durumuna indirgeyebilmiş bulunan güdümleyici güç merkezleri arasındadır.

Bu koşullar altında, kamu oyunun artık sadece bir *reaksiyon toplamı* olduğunu; bunun «uyarıya yanıt, yanıtın uyarı olması, ikinci uyarı olan birinci yanıta ikinci yanıtın verilmesi vb.», biçiminde gelişen bir karşılıklı bildirişimleşme sayılmaması gerektiğini ileri sürenler haklı görünmektedirler.* Bu durumda kamu denen şey de, sadece, kendileri

---

* Kitle haberleşmesi ile kişiler arasında yakın ilişkilere dayanan haberleşme arasındaki temel fark da buradan oluşmaktadır. Birincisinde, haberleşme araçlarını yönetenlerin kitle haberleşme araçlarının seslendiği kitlelere gönderdikleri bildirimler (mesajlar), kitlelerden gelecek yanıtlardan çok daha fazladır. Bu nedenle, kişiler arasındaki haberleşmede bildirimlerle yanıtların birbirini çift yönlü etkileme olanağı varken

nin pasif bir biçimde karşı karşıya bırakıldıkları ve ister istemez, kendilerine bu kitle haberleşme araçlarıyle verilen telkin (suggestion) ve güdümlemelere uymak zorunda bırakılan bireyler topluluğu durumuna indirgenmiş olmaktadır. Bu güdümlemenin merkezileştirilmiş kontrol noktalarından görünümü, eskiden varolan serbest ve dengeli bir pazar koşulları içinde etkinlik gösteren küçük küçük kamu oyu yaratıcılarının bu merkezler tarafından ortadan kaldırıldığını işaret etmektedir.

Resmî çevrelerde «kamu» terimi bile - otuz yıl önce Walter Lippmann'ın belirttiği gibi - hayalî bir anlama gelmeye başlamıştır. Karar alıcı seçkinler açısından ise, kamu gibi görünmeye çalışan birtakım çevrelere bugün artık 'işçevreleri', «İşveren çevreleri» ya da 'çiftçiler' denmektedir. Kamu terimi, günümüzde, İşçiler, İşverenler, Çiftçiler gibi belirli kategorilere sokulamayanlar için kullanılmaya başlamıştır. Bu kullanım biçimi itibariyle, bugün «kamu» kavramı belirli, tanımlanmış ve partizanlaşmış çıkar topluluklarına ayrılmış bir toplumda, geride kalan belirlenmemiş, örgütlenmemiş ve partizanlaşamamış dağınık bireyler topluluğunu ifade etmektedir. Daha açıkçası, iyi - okumamış serbest meslek sahibi kimselerden; öğretmen ve profesörlerden; örgütlenmemiş, sendikalaşmamış emekçi, büro hizmetlileri ve memurlardan; küçük işletme sahibi işadamlarından meydana gelen karışık bir topluluğu ifade etmektedir.

Klasik teorinin anlattıklarına benzeyen hiç bir yanı kalmayan bugünkü «kamu» denen, topluluğun içinde orta sınıfların eski ve yenice bazı kalıntıları da yer almaktadır. Bunlar çıkarları açık-seçik belirlenmemiş, örgütlenmemiş, zaman zaman 'gürültü' çıkarsalar da, kimseye söz geçirecek gücü kalmamış kimselerden oluşmaktadır. Daha da ilginç olanı, günümüz Amerikan toplumunda 'kamu' denince, çoğu

---

kitle haberleşmesinde bu etkileme tek yönlü olmaktadır. Bu niteliğiyle, kitle haberleşmesinin özgür bir kamu oyunu ortadan kaldırmaması için, toplumdaki çeşitli görüşlerin kitle haberleşmesi araçlarından yararlanma güç, yetenek ve olanağı bakımından eşit koşullara kavuşturulmasından başka çözüm yolu kalmamaktadır. (ç.n.)

kez, «bağıntısız ve ilgisiz bilgiçler» topluluğu akla gelmektedir. Her şeyi olmasa da birçok şeyi çok iyi bilen, ama hiç bir konuda 'iki kere iki dört eder' diyemeyen; tartışma konusu sorunlarda, örgütlü çıkar çevrelerinin tersine, kesin bir tutum takınmayıp açık-seçik bir söz etmeyen kimselerden oluşan bu topluluk, çoğu kez, belirli bir tutumdan, belirli bir siyasetten de yoksun (hem de buna «açık görüşlülük» demektedir); kamu sorunlarına karışmama eğiliminde (buna da 'akıllılık' demektedir); ayrıca, hiç bir konuya sıkı sıkıya sarılıp kendini bir düşüncenin, bir davanın adamı yapmak istemeyen (buna da «hoşgörü sahibi olma» demektedir) örgütsüz bir topluluktur.

Kamu içinde yer alan bu tür insanlardan bazıları, işçi - işveren ilişkileri alanında iş görenler gibi, hayata erken yaşlarda atılmakta; toplumda olan-bitenleri çok iyi izleme, öğrenme alışkanlığına karşın, hiç bir zaman hiç bir konuda kesin bir tutum takınmamakta; bazıları ise, böyle cüretli işlere bile getirilmedikleri halde, belirtilen bu örnekteki kimselere benzemeye, bunların yolunu izlemeye çalışmaktadırlar. Ne var ki, taraf tutmayan, yargıçlar gibi «bağımsız», ortada dolaşan ve kendilerini toplumdaki çelişkilerin üstünde gören bu insancıklar zaten herhangi bir konuda yargıda bulunacak, herhangi bir konuda herhangi bir tarafı tutacak güce sahip olmadıklarının; bilgiçliklerini, ustalıklarını, hoşgörürlüklerini, açık-fikirliliklerini kimsenin önemsemediğini farkedip anlayabilme yeteneğinden bile yoksundurlar.

4

Politikacının ve politikacıyı politikacı yapan denge toplumunun gözden düşmesine yol açan gelişmelerle kamu toplumundan kitle toplumuna geçiş olgusu arasında çok yakın ilişkiler vardır.* Bu konuda en önemli yapısal değişimlerden biri, gerçekten etkin bir kamu aracı olan özgür birlikleşme-dernekleşme olgularının azalıp, güçsüzleşmesidir.

Bakınız Özellikle, bağımsız durumda bir orta sınıfın gücünü yitirmesi hakkında, ON BİR: Denge Teorisi.

Devletle ve ekonomi ile, birincil gruplardan aile ve birey arasında işbirliği sağlayan bu tür gönüllü birlik ve dernekler, ekonomik, askerî ve siyasal kurumlardaki yönetici ve uygulayıcıların güç ve nüfuzlarının artması nedeniyle, bugün eski önemlerini yitirmişlerdir. Bu iktidar kurumları genişleyip büyümekle kalmamışlar, merkezileşmişler, siyasal yönden çok idarî yönden önem kazanmaya başlamışlar ve, bütün bu değişimlerin sonucunda, örgütlü kamu toplumdaki eski yerini ve önemini koruyamaz olmuştur.

Değişim, *ölçü* bakımından, siyasal bir kamudan (mülkiyet, eğitim, seks ve yaşla sınırlıydı) sadece yurttaşlık ve yaşla sınırlı kitle toplumuna geçişle de güçlendirilmiş; eski «kamu» yerine yeni toplum hayatında 'kitle toplumu' anlayışına varılmıştır.

Örgütlenme açısından ise, birey ve bireyin birincil gruplarından oluşan yakın topluluğu yerine derneklere ve siyasal parti kuruluşlarına geçildiği; bunların daha önemli duruma geldikleri görülmüştür.

Özgür iradeye dayanan dernekler ve birlikler büyük bir etkinlik gösterecek ölçülere varacak kadar genişlemişler, fakat hacimce gösterdikleri bu büyüme, üyesi olan bireylerin kuruluşun izleyeceği siyasetin kararlaştırılmasında tartışmalara katılarak etkide bulunabilme olanağını ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle de, daha eski kurumlar gibi, bu gönüllü kuruluşlar da bireye bir şey vermez olmuşlardır. Siyaset hayatında sayıca daha çok ve daha çok kişiler yer almaya başladıkça bu kuruluşlar da birer kitle kuruluşu durumuna gelmişler; fakat diğer yandan da, bireyin güç ve iktidarı bu tür kitle kuruluşlarına gitgide daha çok dayanmak zorunda kaldığı için, bireyin bu kuruluşlar karşısındaki durumu, giderek, daha da zayıflamıştır.*

Kitle demokrasisi, devletin, şirketlerin, ordunun ve «kamu» üyesi sayılan birey-yurttaşların iradeleriyle alınan ve

---

* Aynı zamanda, hemen ilerde inceleyeceğimiz metropolitan bölünme ve farklılaşmalar ile ilgisizlik nedeniyle, toplumda olan-bitenlerin tümünü anlayabilmek için bireyler gitgide daha yoğun biçimde kitle haberleşmesi araçlarına «bağlanmak» zorunda kalmışlardır.

büyük önemi olan kararlar konusunda, güçlü ve büyük-çapta örgütlenmiş çıkar gruplariyle bu kuruluşların yaptıkları mücadelelerden oluşur. Yurttaşların oluşturdukları birlik, dernek ve benzeri kuruluşlar orta-düzeyden kuruluşlardır. Toplumda alman önemli kararlarla yurttaşlar arasındaki bağlantıları her şeyden çok bunlar sağladığı için, büyük bir önem taşırlar. Yurttaşlar, kendilerinde ne derece bir iktidar varsa, bu iktidarlarını ancak belirtilen kuruluşlar aracılığıyle kullanırlar.

Kitle kuruluşlarının «sade» üyeleriyle liderleri arasındaki farklılık da artmaktadır. Bir derneğe, bir kuruluşa giren bir kimse, bu kuruluş büyükçe bir kuruluşsa, liderliğe doğru yükselip lider olur olmaz, eski durumunu yitirip birey olmaktan çıkmakta; kuruluşun bir aracı durumuna gelmektedir. Girdiği kuruluşun lideri olunca bireyde görülen bu değişikliklerin nedenleri şunlardır (1) Liderlik durumunu sürdürebilmek isteği, ya da kitle kuruluşunu koruma isteği; (2) liderleşen kimsenin kendini sadece bir «vekil», bir temsilci olarak değil, 'seçkinler grubu' üyesi olarak görmeye başlaması; (3) sorunların tartışılıp görüşüldüğü ve üyeler arasında karara bağlandığı düzeyle, bu kararların diğer çeşitli kitle kuruluşlarına sunulduğu düzeyin birbirinden ayrılmış, farklılaşmış bulunması. Alınan kararların önemli çevreleri *hesaba katması zorunludur.* Bunlar ise, diğer seçkinlerin oluşturdukları çevrelerdir. Fakat aynı kararların kuruluşun üyelerine beğendirilip onlara «benimsetilmesi» de zorunlu olmaktadır.

Konuşanlarla dinleyenler, iktidar sahipleri ile kamu arasındaki bu farklılık *oligarşinin demir yasası* gibi kesin ve katı bir durumu değil, bir çeşit sözcülük durumunu göstermektedir. Baskı gruplarının hacmi arttıkça, bu baskı gruplarının liderleri «temsil ettikleri» kanaatları örgütleyebilme durumuna gelmektedirler. Seçimlerde, bu durumda, hiç birinde bireylerin etkide bulunamadıkları ve hiç birinin psikolojik yönden yeterli, siyasal yönden önemli gerçek bir kitlesel desteğe sahip olmadığı iki dev ve güçlü parti arasında açılmış bir yarışmaya dönmektedir. Bu bakımdan, siyasal partilerle diğer kitle örgütleri olan dernek ve birlikler arasında hiç bir fark bulunmamaktadır.[2]

Kitle içinde yer alan kimselerin siyasal yönden kendilerini herhangi bir yere bağlı saymadıklarını söylerken birey-

lerin herhangi bir siyasal harekete duygusal bir yakınlık duyup duymamalarını değil, siyasal bir olgu (vakıa) olarak böyle bir bağlantılarının bulunmayışını vurgulamak istiyoruz. Bununla; (I) belirli bir bağlılık tarzının olmayışı; (II) belirli bir örgüte bağlantılarının bulunmayışı belirtilmektedir.

I. Belirli bir bağlantının olmayışı bir siyasal örgütün amaçlarına ve önderlerine bağlılık duyma durumunun olmayışı; bu nedenle de, insanların, kuruluşun dışında, evlerinde bile otururken böyle bir örgütle «ruhen» birlik içinde bulunmayışları anlamına gelmektedir. Bu tarz bir siyasal bağlılık kişi için psikolojik bir yakınlık odağına bağlanmak, gönüllü ve özgür olarak bu kuruluşun amaçlarını ve gereklerini benimsemek; bir yandan kuruluşun biçimlenmesini etkilerken, bir yandan da kuruluşun kişinin biçimlenmesini etkilemesini kabullenmek anlamına gelmektedir. Bugünkü kitle toplumunda bireylerin herhangi bir siyasal örgüte karşı bu nitelikte bir bağlılıkları olmadığı görülmektedir.

II. Burada belirtilen örgüt türü iradî ve gönüllü birlik ve derneklerdir. Bunların başlıca üç özelliği vardır: Önce, akla uygun kanaatların oluşturulabileceği ortam olma; sonra, akla uygun eylemlerin ve faaliyetlerin gerçekleştirilmesine elverişli kuruluşlar olma; en sonra da, diğer iktidar kuruluşlarına oranla, bir farklılık gösterecek derecede güçlü birimler olma özellikleri.

İnsanların psikolojik yönden kendileri için anlamlı sayılacak ve tarihsel yönden de bir şeye yarayacak etkinliğe sahip kuruluşlar, birlikler bulup bunlara karşı içlerinde bağlılık duyamadıkları dönemlerde, siyasal ve ekonomik alanda toplumlarına karşı da yakınlık ve bağlılık duyamadıkları anlaşılmaktadır. Günümüzün etkin iktidar kuruluşları, sırasıyla, dev şirketler, erişilmesi güç devlet kurumu ve yanına kolay kolay yaklaşılmayan ordudur. Bir yanda bunların, bir yanda da ailesinin, küçük ve yakın topluluklarının baskıları altında kalan birey, kendini güvenceye kavuşturacak ve kendini güçlü hissedebilmesini sağlayacak ara-kuruluşlardan yoksun bulunmaktadır. Bu nedenle kitle toplumunda birey için gerçekten canlı, gerçekten anlam taşıyan bir siyasal mücadele olanağı kalmamıştır. Bugün, bu nitelikte bir siyasal hayatın yerini «tepeden» yönetim almış; altlarda ise, bir siyaset boşluğu meydana gelmiştir. Günümüzde birincil kamular ya

un-ufak denecek kadar küçülüp parçalanmış topluluklar durumuna indirgenmiş, ya da bireyin erişemeyeceği, etkinlik kuramayacağı derecede-ki bu da, bir bakıma birey için erişilmeyecek derecede uzak bir iktidar yapısına varmaktadır-genişletilmiş bulunmaktadır.

Bir ülkede kamu oyunun bulunduğunu söyleyebilmek için - bu konuda dürüst ve ciddî konuşuluyorsa - bazı vazgeçilmez koşulların varlığı şarttır: Devlet yönetimine ve iktidara katılmayan halk kesimleri siyasal düşünce, fikir ve kanaatlarını hiç çekinmeden, hiç bir şeyden korkmadan serbestçe ifade edebimeli ve bunu kapalı kapıların ardında değil, kamuya duyurabilecek şekilde genel ve açık yollardan yapabilmeli; ayrıca, halk bu olanaklarını kullandığında, devletin ve hükümetin eylemlerini, edimlerini, yöneticilerini, memurlarını, izlediği siyaseti, aldığı kararları etkileyebilmeli ve belirleyebilmelidir.[3] Bu *formel* açıdan bakılacak olursa, Birleşik Devletlerde böyle bir kamu oyunun bir zamanlar varolduğu ve kısmen bugün de varolduğu söylenebilir. Fakat modern dönemde Amerikan toplumunun geçirdiği değişiklikler sonunda bu durum bir hak olarak varlığını sürdürdüğü halde, eski anlamını yitirmiş bulunmaktadır. Tom Paine'in «risaleler» dünyasıyle modern kitle haberleşmesi araçları dünyası nasıl birbirinden farklı ise, eski bireyin özgür iradesiyle kurulan kuruluşların dünyasıyle bugünkü kitle örgütleri dünyası da birbirinden farklı iki ayrı dünya durumuna gelmiştir.

Fransız Devriminden sonraki dönemin düşünürleri kamu'nun oluşmaya başlamasını ve güçlenmesini çok tehlikeli bulmuşlar; kamu için *kitleler* ya da bu anlama gelecek terimler kullanmışlardır. «Halk egemen oldu ve barbarlık doruğuna ulaştı» diyor Gustave Le Bon. 'Kitlelerin kutsal hakkı diye bir şey çıktı ve kralların ise böyle bir hakkı kalmadı gibi bir şey... ulusların geleceği ve kaderi ise hükümdarların kurullarında değil kitlelerin arasında tartışılıp karara bağlanılıyor.'[4] Yirminci yüzyılda, liberal, hatta sosyalist düşünürler bile aynı sorun üzerinde durmuşlar; kitle toplumu terimini de kullanarak bu konuyu uzun uzun incelemişlerdir. Le Bon'dan Emil Lederer ve Ortega Y Gasset'ye kadar birçok düşünür kitlelerin etkinliğinin artışını kötü bir şey, bir şanssızlık olarak değerlendirmişlerdir.

Fakat hiç kuşkusuz, kitlelerin güç ve iktidar sahibi olacağını sananların, bundan ürküntü duyanların, bu düşüncelerinin bugün doğru olmadığı anlaşılmış bulunmaktadır. Zamanımızda, Chakhotin'in belirttiği gibi, siyasal hayatta bağımsız toplulukların etkinlikleri, ya da etkinlik kazanma olanakları azalmış ve azalmaktadır.[5] Kaldı ki, kitlelerin bugün bu alanda bir etkileri varsa bu, bağımsız ve kendi başına hareket edebilen bir kamular topluluğunun etkilemesi değil, bazı belirli konularda güdümlenmiş kitlelerin, kalabalıklarının bağımsız olmayan siyasal gösteri eylemleri niteliğinde olmaktadır. Kamular toplumundan kitle toplumuna geçiş, zorunlu olarak, «kitlelerin» yerine 'kalabalıkları' koymuş; kitlelerin, kitle haberleşme araçlarıyla yapılan bildirişim ve güdümleme yoluyle iğfal edilmesinin yanısıra, ani ve bilinçsiz şekilde *tertiplenmiş* gösterilerle de, istendiğinde, kitleler habersizce ve bilmedikleri yönlere itilip sürüklenmeye başlamıştır. Böylece, bu yolla da, insanlar toplumsallaşmadan alıkonularak, atomlara ayrılmış bir toplumda boyun eğmeye alıştırılmış, bağımsız düşünebilme yeteneğinden yoksun bırakılmıştır.

Çeşitli toplumsal sınıflarla devlet arasında yer alan bağımsız birlik, dernek ve kuruluşlar modern (sınaileşmiş) toplumda, bireyin usuna dayanan kamu oyunun oluşumuna ve siyasal iradenin ussal nitelikte «tecelli» etmesine yarayan birer araç olma özellik ve etkinliklerini yitirmeye başlamışlardır. Bu tür kuruluşlar, günümüzde ya bile bile etkisizleştirilip edilgin birer yönetim aracı durumuna sokulmakta, ya da merkezileştirilmiş bir yapıya geçen diğer iktidar araçları karşısında kullanılmaz olup meydanı terketmektedirler. Bu bağımsız kuruluşların tamamen ne zaman ortadan kalkacağı, bunun bir hafta mı yoksa bir kuşak boyu mu süreceği önemli değildir. Önemli olan, bu kuruluşların toplumsal hayatın hemen her kesiminde yerlerini merkezileşmiş kuruluşlara terketmiş olmaları; bu yeni kuruluşların ise, ellerindeki tüm iktidar araçlarıyle, yıldırılmış (terrorized) ya da en azından ürkütülmüş (intimidated) kitle toplumunun başına «bekçiliğe» getirilmiş olmalarıdır.

5

Kitle toplumunu kişilerle ilgili bir eğilimin ürünü değil eski toplumdaki kamuların bir kalıntısı; eski kamular toplu-

munun bozulmuş bir biçimi olmaya zorunlayan kurumsal değişimler, bir yerde de, bilerek ve bazı kimselerce yapılan izlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadırlar. Demokratik karar-alma konusunda yapılan halk edebiyatı'nın yayılmasıyle birlikte, bir yandan kitlelerin ikna edilmesinde kullanılan teknik ve araçlar gelişmiş, bir yanda da kamu oyunu kontrol altına almak, güdümlemek ve gitgide daha çok yıldırmak için her gün daha fazla çalışmalar yapılmaya başlamıştır.

Günümüzde siysal, askerî ve ekonomik alanlarda, iktidar seçkinlerinin kitlelere ait hoşlanmadıkları düşünce, kanaat ve fikirler karşısında huzursuzluk duydukları; bu nedenle de, iktidar çevrelerinin iktidarlarını sürdürebilmek ve korumak için *kanaat-imalâtı* tekniklerine başvurmayı alışılmış bir iş haline getirdikleri görülmektedir. Eski dönemde mülkiyet sahibi ve eğitim görmüş bir azınlıktan ibaret olan seçici azınlık yerine bugün genel oya geçilmiş ve oy almak için yoğun kampanyalar düzenlenmek gerekmeye başlamıştır. Onsekizinci yüzyıldaki küçük profesyonel orduların yerine genel askerlik görevi ilkesine dayanan büyük ordulara geçilmiş, bu ise «milliyetçi maneviyat yaratma» sorununa yol açmıştır. Küçük imalâthanelerin yerine seri imalât yapan büyük sanayi kuruluşlarına geçilmesi ise, ulusal çapta reklamcılığı zorunlu kılmıştır.

Kurumların hacmi arttıkça, kurumlar gitgide merkezileştirilmiş kurumlar haline geldikçe *kanaat imalâtçılarının* da gitgide daha büyük alanlarda, daha yoğun şekilde çaba göstermeleri gerekmiştir. Gerçekten de, kanaat imalâtında kullanılan araçlar bile, modern kitle toplumunun oluşumuna yolaçan diğer dev hacimlerdeki kurumlara paralel bir büyüme ve etkinleşme göstermişlerdir. Bunun sonucunda, modern toplumdaki iktidar seçkinleri, yönetimde, sömürmede, şiddet kullanımında gitgide daha büyük ve daha merkezileştirilmiş kurumsal araçlara sahip olmakla kalmamışlar, psikolojik güdümleme ve yönlendirmede aynı duruma gelmek için, zorunlu genel eğitimden ve kitle haberleşme araç ve tekniklerinden yararlanma olanağı bulmuşlardır.

Modern dönemin başlangıcında birçok gözlemci kitle haberleşmesindeki hacim ve alanca gelişmelerin birincil kamuyu genişletip canlandıracağını sanmıştır. Radyo-Televizyon ve sinemadan önceki yıllarda ortaya çıkan bu iyimser

görüşler kitle haberleşme araçlarının kişiler arası konuşma ve tartışmaların ufkunu ve hızını arttıracağı noktasında odaklanmışlardır. Örneğin, Charles Cooley'e göre modern dönemde «düşünceler ve fikirler arası rekabet sonsuz derecede artacak; düşünce ve fikirler arasında karşılaştırmaların yapılamadığı dönem geride kalacak ve insan aklı daha rasyonel ve yerinde seçimlemeler yapabilecektir.»[6] Geleneksel küçük ve yerel topluluklarla sınırlı ortak kanaatların (consensus) eski etkinliğini yitirmeye başlamasını heyecanla karşılayan Cooley, yeni kitle haberleşmesi araçlarının klasik demokrasinin tartışmaya dayanan dinamiğini geliştireceğini; bunun ise, toplumda daha sağlam, daha rasyonel, daha özgür bireyler yaratacağını ümit etmiştir.

Kitle haberleşme araçlarının toplumda ne işlemler yüklenebildikleri, ne işler yapabildikleri, ne etkilerde bulunabildikleri, bu araçların kaypak, yayılgan ve kolayca elle tutulması olanaksız bir etkileme biçimleri olduğu için, bugün bilinen toplumsal araştırma yöntemleriyle tam olarak saptanıp ortaya konulabilmiş değildir. Fakat bugünlük bilinen şudur ki, bütün bu kitle haberleşme araçları birincil kamular arasındaki bildirişim ve tartışmaların ufkunu genişletmek ve canlandırmaktan çok, birincil kamuları kitle toplumuna dönüşmeye yüztutmuş bir yapı içinde «kitle haberleşmesi pazarı» haline sokmaktadır. Bu sözlerle, sadece, kanaatlarını açıklayanlarla başkalarının kanaatlarının etkisinde kalanlar arasındaki oranın her gün biraz daha küçüldüğünü, ya da kitlenin ilgi ve 'dikkatini' çekebilmek için kabalaşan, basitleşen ve basmakalıp izlenimler yaratma yolunu yeğleyen kitle haberleşme araçlarının durumunu belirtmek istemiyorum. Belirtmek istediğim, kitle haberleşme araçlarının bugün bir çeşit psikolojik bilgisizliğe (cehalete) yol açtığı ve bunun çeşitli görünümlerde ortaya çıktığıdır:

I. Dışımızdaki dünya ve toplumsal gerçeklerle ilgili olarak birinci elden ve kendi başımıza edindiğimiz bilgilerimizin ve düşüncelerimizin oranı azalmaktadır. «Kafamızdaki görüntülerin» büyük kısmını bugün kitle haberleşme araçlarından ve dolaylı olarak edinmekte; hatta, burnumuzun ucundaki olgulara bile, gazetede, radyoda bunlardan sözedilmedikçe inanmamaktayız.[7] Diğer bir deyişle, kitle haberleşme araçları bugün bizlere sadece bilgi ve haber vermekle kal-

mamakta; dolaysız bilgi edindiğimiz yaşam denemlerimize bile yön vermektedir. Bir şeye inanıp inanmamakta kendimize dayanak yaptığımız standartlarımız, dış gerçekliği (reality) algılamakta yararlandığımız standartlarımız bile kişisel yaşam denemlerimizin ürünleri olmaktan çıkmış, kitle haberleşme araçlarınca oluşturulmaya, biçimlendirilmeye başlamıştır.

Bu etki nedeniyle, günümüzde bireylerin dolaysız, kişisel yaşam denemleri bile gerçekten dolaysız ve kişisel yaşam denemleri olmaktan çıkmış; bunlar, basma-kalıp yakıştırmalar şeklinde biçimlendirilmiş (stereotypes) ve örgütlendirilmiş dolaylı denemler durumuna indirgenmiştir. Bireylerin dış dünyadaki olguları, gerçekleri bu *streotiplerin* etkisinde kalmadan, aslındaki gibi algılayıp değerlendirebilmeleri için çok iyi yetişmiş, çok iyi aydınlanmış olmaları gerekmektedir. Örneğin, herkesin aynı bunalımı «yaşadığı» bir dönemde, gazetelerin bunalımla ilgili olarak yazdıklarının herkes tarafından ya beğenileceği, ya da beğenilmeyeceği sanılabilir. Oysa «kanaat imalâtı» ile uğraşanlar için böyle bir *yapısal olgu* bile, istenilen yönde örgütlenebilmesi, yorumlandırılabilmesi mümkün şeylerdir.

Daha açık bir anlatımla, bireyin kitle haberleşme araçlarının etkileyici gücüne karşı direnebilmesi sadece dışındaki *çıplak* olgularla karşılaşmasıyle sağlanamamakta; bu dış olguları gerçeğe uygun şekilde anlamlandırabilmesi için, sadece *çıplak* olgularla değil, fakat bunlar hakkında yapılmış doğru ve olguların gerçekliğine uygun değerlendirme ve yorumlarla da karşılaşabilme olanağına sahip bulunması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, bireyin dolaysız bilgi edinmesini sağlayacak olan yaşam denemlerinin olduğu kadar yorumlanma biçimlerinin de birlikte kazanılması gerekmektedir. Bu tür denemleri yaaşyabilme, bunlardan yararlanabilme yeteneği ise bireylerin toplumsal durumlarına bağlıdır Bireyler, çoğu kez, başka kimselerce de doğrulanmadıkça, ya da kitle haberleşme araçlarında da rastlanmadıkça kendi yaşam denemlerine bile inanamamaktadırlar. Herhangi bir olgu ile, bir bilgi ile dolaysız bir biçimde karşılaşan bireyler eğer karşılaştıkları olgu, elde ettikleri bilgiler o ana kadar bağlılık gösterdikleri gruplara olan sadakatlarına, ya da andaki inançlarına ters düşüyorsa bu tür olguları, bilgileri

asıllarına uygun görmemektedirler. Bireylerin, kendi dolaysız yaşam denemlerinden bile kabul ettikleri, sadece, ideolojik bağlılıklarının, ideolojik yapılarının temel öğeleri olarak düşünce biçimlerine zemin teşkil eden duygularına uygun düşünceler, bu duygularını aklayan düşüncelerden ibaret kalmaktadır.

Bireylerin stereotipleştirilmiş sadakatları onların belirli sembol ve amblemlere karşı olan duygularına ve inançlarına bile biçim vermekte; bireyler dışlarındaki toplumsal dünyayı bunlara göre görüp algılamakta; olaylarla ilgili kanaat ve görüşlerine bunlar aracılığı ile varmaktadır. Bireyin her olgu hakkında yapacağı değerlendirme, önceki ilgili yaşam denemlerinin bir sonucu olarak belirlenmekte; gelecekteki yaşam denemleri dünkü ve bugünkü yaşam denemlerince sınırlandırılmakta, anlamlandırılmaktadır. Üstelik bu durumun bireyler farkında bile olmadıkları için, böyle bir sürecin varlığından habersizdirler. Bu tür genel stereotipleştirmelerin etkisiyle, bireylerin belirli kanaatları benimseyip benimsememeleri, ilgili kanaatlarının kendi aralarında mantıkî bir tutarlılık gösterip göstermediklerine göre değil, bunların bireyde duygusal bir yakınlık yaratıp yaratmadıklarına; bireyleri endişe ve kuşkulardan uzak tutup tutmadıklarına göre olmaktadır. Birey için, kendisinin daha önceki yaşam dönemlerine uygun düşen kanaatları benimseme, doğru bulma, bu tür kanaatlara katılma, düşünme zahmetine bile girişmeden, kendi görüş ve kanaatlarının «doğruluğunu» ispat etmeye yaramaktadır. İdeolojik stereotipler ile belirli kanaatlar bu şekilde birbirlerine ilintirileştirilince, bireyin bağlılıklarıyle inançları arasında uyumsuzluk önlenmekte; daha da uyumsuzlukla karşılaşması sağlanmakta; birey huzura, rahatlığa kavuşturulmuş olmaktadır. Bu tür ideolojik bağlantılar hep belirli bir doğrultudaki inançların kabulüne yol açmakta; bu doğrultuda kişinin önüne çıkan konular karşısında duygusal ya da ussal bir direnç göstermesine lüzum bırakmamakta; hep belirli nitelikte, belirli doğrultudaki kanaatların seçilip algılanması, benimsenmesi, sonunda, bireyin tüm düşün ve kanaat hayatının örgütlenmişlik-öncesi tutumlar ve duygusal yönsemeler (emotions) tarafından oluşturulup biçimlendirilmesine yol açmaktadır.

Gene bu aynı inançlar ve duygular, bireyin dış dünyayı

algılamasında, belirli kanaatları benimsemesinde ya da reddetmesinde, toplumdaki otoritelere karşı tutumunun biçimlenmesinde bir çeşit mercek, bir çeşit süzgeç yerine geçmektedirler. Bundan otuz yıl önce Walter Lippmann bu tür önyanmışlıkları *yandaşlıklar* (biases) olarak tanımlamıştır. Bu *yandaşlıklar* bireyin dış gerçeklikleri yeterince tanımlamasına olanak bırakmamaktadır. Bu yandaşlıkların yandaşlık olduğu doğrudur, ama bugün bu tür yanıltıcı ve yetersizliklere yolaçan yandaşlıklar bile, üst otoritelerin ve kitle haberleşme araçlarını kullanan «kanaat-imalâtçılarının» aka kara, karaya ak diyen realizmi (!) yanında, aranan bir şey olmuştur. Bu yönden bakılacak olursa, bu tür yandaşlıkların halk için bir çeşit sağduyu yerine geçtiği ve halkın 'resmî' gerçekçilik karşısında direnebilmesine yaradığı görülmektedir. Fakat değişimin çok derin ve çok hızlı olduğu dönemlerde bu sağduyunun da gerçek bir sağduyudan çok, halk kitlelerine özgü bir çeşit ortak anlayış durumuna geldiği görülmektedir. Hele şimdiki çocukların kuşağına bakılacak olursa, çocuklarımızın, bizden farklı olarak, küçük yaşlardan itibaren bu sağduyu ya da ortak anlayışlarının bile kitle haberleşme araçlarının yansıttığı basma-kalıp değerlerle, stereotiplerin etkisiyle biçimlendiği, toplumsal geleneklerin bu konuda da etkinliklerini yitirdikleri görülmektedir. Bugünkü çocuklarımız, kitle haberleşme araçlarının etkisiyle biçimlendirilen ilk kuşak olmaktadır.

II. Kitle haberleşme araçları üzerinde tam bir tekel kurulmadığı sürece bireyler bir kitle haberleşme aracına karşı diğerine başvurarak bir denge kurabilirler; bunlar arasında karşılaştırmalar yapabilir; böylece, kitle haberleşme araçlarına karşı direnç gösterebilirler denmektedir. Kitle haberleşme araçları alanındaki rekabet ne denli gerçek bir rekabetse bireylerin bunlara karşı direnme olanakları da o denli artar. Fakat gerçekte bugünkü Amerikan toplumunda bireylerin bu konuda durumları nedir? Amerikan toplumunda bireylerin kitle haberleşme araçlarını birbirine karşı kullanma; bunlar arasında karşılaştırmalar yapma; bunların kamusal sorunlar ve politik kararlar hakkında verdikleri haber ve yorumları bu şekilde değerlendirdikleri söylenebilir mi?

Bunun cevabı genellikle olumsuz olmaktadır. Böyle yapabilenler pek azdır. Şöyle ki: (1) İnsanlar zaten *kendi* gö-

rüşlerine uygun içeriği olan kitle haberleşme araçlarını dinlemekte, okumakta; başkalarına bakmamaktadır. Bir diğer deyişle, kişilerin yeni kanaatlarla ilgilenmesi, seçmesi ve benimsemesi kendi kişiliklerine; zaten taşıdıkları değer ve kanaatlara göre olmaktadır. Karşıt görüşler ileri süren alternatif kitle haberleşme araçlarının genellikle aranmadığı anlaşılmaktadır. Her radyo programı, her gazete yayını, bu durumda, kendi dinleyicilerinin, kendi okuyucularının ilgisini çekmekte; bu kişilerin mevcut kanaat ve düşüncelerini pekiştirmiş olmaktadır (II). Kitlenin haberleşme araçlarını birbirine karşı kullanıp bir denge kurabileceği görüşü, her şeyden önce, kitle haberleşme araçlarının değişik içerikler taşıdığı; kitle haberleşme araçları arasında gerçek bir rekabet olduğu inancına dayanmaktadır. Oysa böyle bir rekabet bulunmamaktadır. İlk bakışta birbirleriyle rekabet ediyormuş gibi görünen kitle haberleşme araçlarının, sorunu yakından bakıldığında, fikir ve kanaat yönünden bir rekabet içinde değil, standartlaşmış birkaç konunun çerçevesi içinde sunum ve ilgi çekme yönünden bir rekabette bulundukları görülmektedir. Toplumda kamuya karşı bir dava savunmak, kamuyu bir davaya kazanmak özgürlüğünün, kitle haberleşme araçlarını ellerinde tutan dar, ama güçlü belirli çıkar çevrelerinin dışında kalan kimseler için gittikçe olanaksızlaştığı anlaşılmaktadır.

III. Kitle haberleşme araçları dış dünyayı algılamamızda bir çeşit süzgeç rolü oynamakla da kalmayıp, bizi bize, kendimize bile istedikleri gibi yansıtıp benimsetebilmektedirler. Ne olduğumuzu, ne olmamız gerektiğini, dışa karşı nasıl görünmemiz gerektiğini benimsetebilen kitle haberleşme araçları, yeni yeni davranışlar edinmemiz, kendimizi bize söylenen tiplere benzetmemiz yönünden de etkin olabilmektedirler. Modern «kişilik» teorisinin terminolojisiyle, kitle haberleşme araçları bireylerin kendilerini daha üst referans gruplarına-gerçekten savulan gruplara, ya da gerçekte hiç varolmayan hayalî gruplara; ve bilerek, isteyerek, ya da başkalarının da öyle yaptığını düşünerek-benzetmelerine, bu gruplardan saymalarına yolaçmakta; bireyin yaptığı bir-işi, giyimini, davranışını doğrulamak için onayına baktığı grupların sayısını arttırmaktadır.

Daha açık bir anlatımla: (1) Kitle haberleşme araçları

kitle içersindeki bireylere yeni bir «öz-kişilik» vermekte, benimsetmekte; (2) aynı kişilere ne olmaları, nasıl olmaları gerektiğini telkin edip, bu yönde isteklilik vermekte; (3) bu benimsedikleri yeni kişiliklere sahip olmak için neler yapmaları gerektiğini öğertmekte, bu yönde belirli bir teknik kazandırmakta; (4) bu yeni «öz-kişiliğe» bürününce aslında gerçek kişiliği bu yeni «öz-kişiliğe» denk düşmese bile-bireyin rahatlamasını sağlamakta, bir *kaçış* yerine geçmektedir. Söylenen kişiliğe bürünmeden önceki kişilik ile, bürünülmek, benimsenmek istenen kişilik arasındaki uçurum bireyin ya önerilen «öz-kişiliğe» bürünme tekniğini öğrenip kabul etmesine, ya da *kaçışı* yeğlemesine yol açmaktadır. Bu, günümüzdeki kitle haberleşme araçlarının kullanılmasında en temel ilkelerden biridir. Bunun insan oğlunun gelişmesi, evrimi için fazla yararlı olduğu söylenemez. Bu ilkeyi temel olarak alan bugünkü kitle haberleşme araçları, yaşanılan, yaşanılması gereken gerçek dünyayı değil, kitle haberleşme araçlarının kendilerine göre yarattıkları düzmece bir dünyayı yansıtmış olmaktadırlar.

IV. Bugün artık iyice anlaşılmıştır ki, kitle haberleşme araçları, özellikle televizyon, küçük tartışma topluluklarının oluşmasını da engellemekte, boş zamanlarda insanların birbirleriyle oturup ciddice bir şeyler konuşmalarına; aralarında fikir ve kanaat alış-verişinde bulunmalarına olanak bırakmamaktadırlar. Gerçek anlamda, kişinin temel haklarından olan «özel hayat» kesimi de kitle haberleşme araçları yüzünden ortadan kalkmaya başlamıştır. Kitle haberleşme araçlarının iyi bir eğitim aracı olmamaları; bireyi, özel sorunlarında, umutluluk ya da umutsuzluk anlarında aydınlatmak ve yol göstermek yerine aldatıcı, kandırıcı, oyalayıcı yollar göstermesi de bu nedenledir. Kısacası, kitle haberleşme araçları bireylerin kendi dev ve küçük dünyalarından çıkıp daha büyük ve gelişkin dünyalara yükselmelerine yaramadığı gibi, kendi dünyalarında kendi başlarını dinleyip sorunlarına kendilerince birtakım çözümler bulmalarını da güçleştirmektedirler.

Kitle haberleşme araçlarının dış dünyada olup-bitenler hakkında bireyin tek başına hiç bir zaman elde edemeyeceği kadar çok/ve ayrıntılı haberler, bilgiler verdiği doğrudur. Fakat bunu yaparken bireyle bireye söylenen bu bü-

yük dış dünya arasında gerçek bir birlik ve bağlantı kurmamaktadırlar. Kamu sorunları hakkında da bilgi verirken, bu sorunlarla bireyin kendi sorunları arasında ne gibi bağlantılar olduğunu, olabileceğini açıklamamaktadırlar. Ne bireyin kendi iç yapısında, ne de bireye yansıyan toplumun iç yapısında bireyin ya da bireylerin karşı karşıya kaldıkları gerilimlerin, bunalımların temeldeki nedenlerini anlamakta bireylere yararlı olabilecek rasyonel bir bakış açısı da getirmemektedirler. Tersine, bu gibi sorunları işleyen programlarında, yazılarında, haberlerinde bireyin sorunu anlamasını daha da güçleştirecek şekilde, çözüm olarak ya şiddet kullanımını ya da hiç bir şeyi ciddiye almamayı telkin etmektedirler. Bu ise, kitle haberleşme araçları ile duyurulan, tanıtılan sorunların hiç bir şekilde çözümlenmeden öylece bırakılmalarına yol açmaktadır. Kitle haberleşme araçlarının işledikleri en önemli gerginlik konuları, bazı şeylere karşı istek duyanların bu isteklerini kamçılamak ya da, kadınlar üzerinde kullanılan güzel ve ilgi çekici olabilme isteklerini uyarmaktır. Kitle haberleşme araçlarının akıl çelici bu yayınları bireyin daha da içinden çıkılmaz bir durumda kalmasına yol açmaktadır.

Günümüzdeki örgütlenme ve işleyiş biçimiyle Amerikan toplumundaki kitle haberleşme araçları, Amerikan toplumunun bir kitle toplumuna dönüşmesinde başlıca etken olmuş; hatta daha ileri giderek, servet ve iktidar sahibi seçkinlerin en önemli iktidar araçlarından biri haline gelmiştir. Gerçekten, günümüz Amerikan toplumundaki kitle haberleşmesi araçlarının sahip ve üst yöneticilerinin ya iktidar seçkinlerinden olduğu, ya da iktidar seçkinlerinin en değerli «hizmetkârları» arasında yer aldıkları görülmektedir.

Propagandacılar, tanıtma uzmanları halkla ilişkiler uzmanı gibi kimseler iktidar seçkinlerinden hemen sonraki toplumsal tabakadan sayılmaktadırlar. Bu tür kimseler kamu oyunun oluşumunu etkileyip, biçimlendirmekte kullanılmaktadırlar. İktidar seçkinlerinin prestijlerini, servetlerini ve iktidarlarını sevimli ve haklı göstermek görevi de bu kimselere düşmektedir. Son çeyrek yüzyılda (1935 1960 arası -ç.n.) bu kimselerin, yüklendikleri bu görevlerine karşı, zaman zaman değişik tutumlar takındıkları görülmüştür.

Önceleri, kitle haberleşme araçlarının çok işler yapa-

bileceğine inanılmıştır. Kelimelerin, yazıya ya da söze döküldü mü, savaşların kazanılmasını, ya da istendiği kadar tuvalet sabunu satılmasını sağlayabileceği sanılmıştır. «Şu yönde ya da bu yönde, şu konuda ya da bu konuda bir kamu oyu yaratılması için tek engel,» diyordu 1920'lerin reklamcıları, 'yeterince para bulmanın güç oluşudur." «Kanaat - imalâtçılarının» kitle haberleşme araçlarının inandırıcılık gücüne inançları sınırsız olmuştur o günler de bu konuda sınırlayıcı bir tek koşul olduğu sanılıyordu; kitle haberleşme araçlarının etkilemeleri istenen kitlelerin bu araçlardan duyduklarına, okuduklarına karşı güven duymaları, inanmaları. Fakat kitlelerin bu güveni, bu inancı uzun sürmemiştir. Kitle haberleşme araçları o kadar çok şey yazıp-çizmiş, bunları öylesine abartmış, o denli çelişkili şeyler anlatmış, işlerine gelmeyen şeyleri o denli ısrarla görmezlikten gelmişlerdir ki kitlelerin bu araçlara karşı güveni, inancı kalmamıştır. Hele savaş dönemindeki yalanlar ve savaş sonrası günlerdeki umut kırıcı yayınlar - insan birçok şeyi çabuk unutan ve kamu görevlilerinin yalanlarına kolay kanan bir yaratık olduğu halde - durumu daha kötüleştirmiştir. Bu yeni durum karşısında kanaat yöneticileri de yeni bir slogan ileri sürmek zorunda kalmışlardır: «Kitlelerin ikna edilmeleri yeterli olamaz.»

Durumu bir anda kavrayamayan «kanaat imalâtçıları» sorun üzerinde düşünmeye, yeniden düşünmeye, bir kez daha düşünmeye başlamışlar; sonunda *toplumsal ortamdaki içerikler* üzerinde durmaya karar vermişlerdir. Bu son durumda, bireylerin kanaat ve davranışlarını değiştirebilmek için yapılması gereken işin, güdümlenmesi istenen bireylerin tüm yaşayışlarının, tüm toplumsal ortamlarının yakından incelenmesi ve bireyin bu öğelerden yararlanarak etkilenmesi olduğu görüşüne varılmıştır. Bireyleri etkilemek için sadece kitlesel ikna yöntemlerinden yararlanmanın yetmeyeceğine; bunların yanısıra, kişisel etkileme yollarından da yararlanmak gerektiğine; bireylerin kendi hayatlarındaki yaşam öğeleri, çevrelerindeki diğer yakın kişiler, günlük hayatlarındaki arkadaşları, güvendikleri kimseler aracılığıyle; yani, bir çeşit «kişisel» ikna yoluyle erişilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Kısacası, güdümlemek istediğimiz kitleleri güdümlerken bu işi kendi elimizle ve açıkça

yapmayıp, dolaylı yollardan görünmeden yapmamız gerektiği sonucuna varılmıştır.

Burada üzerinde önemle durulan «bireyin toplumsal ortamı» ile, 'birincil kamu' dediğimiz bireylerin kendi hayatlarında yakın ilişkiler kurdukları küçük küçük kamuların anlatılmak istendiği açıktır. Ne var ki; reklam şirketlerinin ve halkla ilişkiler bürolarının iç durumlarını ve sorunlarını görüp öğrenme olanağı bulan kimselerin bildiği gibi, *birincil kamuların* ne yolla etkilenebileceği; bireyleri ikna etmekte bunlardan ne şekilde yararlanılabileceği bugün de tam olarak aydınlatılmış, anlaşılmış değildir. Bugün bilinen odur ki, bu *birincil kamuların* kamu oyu ve kamunun edimleri üzerindeki etkisi, kitle içindeki bireylerin kitle haberleşme araçlarının telkinlerine karşı gösterdikleri direncin en büyük nedeni, güç kaynağı olmaktadır. Diğer yandan, yeni yeni anlaşılan bir başka nokta da, *kamu* gruplarının birbirinden tecrit olmuş bireylerden değil, birbirleriyle yoğun ilişkiler içinde bulunan ve dolaylı ve dolaysız yollarla devamlı olarak birbirlerini etkileyen, diğer yandan her biri kendine göre çeşitli düşünce, inanç, ve kanaatlara sahip bireylerden oluştuğudur.

Bu durumda, kitle içindeki bireyleri etkilemek isteyen kimselerin bu etkin birincil kamuları etkisiz kılmak ya da bunların kendilerinden yana etkide bulunmalarını sağlamak için söz konusu birincil grupları da kendi elleriyle güdümleyebilecek durumda olmaları gerektiği anlaşılmaktadır. Kanaat güdümleyicisi, oluşturucusu kimselerin birincil gruplar üzerinde bu nitelikte bir etkide bulunmalarının kendilerine büyük bir güç, hatta otorite sağlayacağı ne denli açıksa, bunun tersi o denli açıktır. Bu son durumda, sadece, dolaylı yollardan yararlanarak ve örtülü bir şekilde açıklayarak bir şeyler yapmak gerekmektedir.

Otorite, örtülü kalmaya mecbur olmayan, az-çok gönüllü olarak itaat edilen bir iktidar türüdür. Güdümleme (manipulation) ise, benzer iktidarın «örtülü» olarak kullanılışıdır; etkilenenlerin gözüne çarpmamak, gerçek amacını ve kaynağının niteliğini saklamak zorundadır. Klasik demokratik toplum modellerinde güdümleme ya da güdümlenme sorunu yoktur; çünkü 'resmî' otoritenin kaynağı kamunun kendisidir: İstediği zaman, kamu belirli gerekçeler-

le kamu görevlilerine «vekâleten» verdiği yetki ve otoriteyi geçersiz kılabilir ve geri alabilir. Mutlak anlamda otoriteryan toplum modellerinde de güdümleme ya da güdümlenme sorunu diye bir sorun yoktur. Çünkü, bu toplumlarda egemen kurumlar ve görevlileri ile toplum arasında mutlak bir özdeşleşme varsayım olarak esas alınmış; bu nedenle de, egemen kamuların ve yetkililerinin açık ve çıplak bir otoriteye sahip oldukları kabul edilmiştir. Bu tür toplum modellerinde egemen kamuların ve yetkililerinin, ellerindeki otoriteyi açık ya da örtülü biçimde kullanmak ve uygulamakla kazanacakları ya da yitirecekleri bir şey kalmamıştır.

Güdümleme sorunu, bazı toplumlarda; otoriteden yoksun, ama kullanmak istediği bir güce ve iktidara sahip bir grubun bulunduğu toplumlarda ortaya çıkmaktadır. Aynı sorun, bazen de bu tür kimselerin ellerindeki güç ve iktidarı açık ve görülgen bir biçimde kullanmak istemeleri üzerine ortaya çıkmaktadır. Bunun anlamı, bazı toplumlarda, bazı grupların toplumda açıkça yöneticilik yapmaya hak ve yetkileri olmadığı; bu konuda toplumca kendilerine bir otorite tanınmadığı halde, toplumu yönetmek istemeleri; bunu açıkça yapmaya hakları olmadığını bildikleri için, aynı işi örtülü yollardan yapma yoluna gitmeleridir. Bu tür yönetici sosyal gruplar toplumlarını, gerçek iktidar sahibinin kendileri olduğunu göstermeden ve toplumlarının kendilerine «meşru» bir otorite tanıyıp tanımadığına aldırmadan yönetmiş olmaktadırlar. İşte bu tür alaşım toplum modellerindedir ki Amerikan toplumu bu modele uymaktadır güdümleme en önemli iktidar aracı durumuna gelmektedir. Bu tür toplumlarda önemli kararlar küçük bir çevre tarafından alındığı için, karar alma durumunda bulunan bir çevrenin sadece iktidar sahibi olması yetmemekte; politikayla, büyük toplumsal sorunlarla, bunlara ilişkin kararlarla ilgilenme alışkanlığını bie yitirmiş, fakat bildiği-bilmediği, anladığı-anlamadığı her şeye «homurdanıp» kafa tutmayı gündelik bir davranış tarzı haline getirmiş kitlelerden onay alması; kitleleri güdümleyerek de olsa, kitlelere otoritesini kabul ettirmesi çözümü gereken bir sorun niteliği kazanmıştır. Kısacası, bu tür toplumları yöneten seçkinler topluluğunun kitleleri gönüllü olarak bu azınlığın otoritesini

kabul edecek yönde güdümlemeleri; kitlelere, azınlığın aldıkları kararları ağızları açık, alkışlarla onaylatmaları; hiç değilse, yönetici iktidar seçkinlerinin bu durumlarına karşı çıkanların kitlelere durumu anlatmak, toplumda olup-biteni kavramaları için kitlelere bir şeyler söylemek isteyenlerin kitlelere erişmelerini önlemeleri gerekmektedir.

Bu tür toplumlarda otoritenin kaynağının halkta olduğuna inanılmakta, fakat karar alma ve insiyatif güç ve iktidarı, gerçekte, küçük bir seçkinler topluluğunun elinde bulunmaktadır. Bu tür toplumlarda işte bu nedenledir ki, gerçekte seçkinlerin aldıkları kararların kitlelerce, halk tarafından alınmış kararlar gibi gösterilmesi çok önemli bir sorun olmaktadır. Güdümleme yoluyle yönetimin temel stratejik sorunu budur. Gene aynı nedenle, bu tür toplumlarda otorite sahibi bazı kimseler bile, bu otoritelerini açıkça kullanmaktansa, örtülü bir biçimde, daha sessiz güdümleme yöntemleriyle kullanmayı yeğlemek zorunda kalmaktadırlar.

Peki ama, halkın eskisinden çok daha iyi okuduğu bir dönemde bu nasıl oluyor, diye sorulabilir. Kitle haberleşme araçlarının etkisinden, bu etkinin artmakta oluşundan söz edileceğine, halkın eğitim olanaklarının artmasından söz etmek; biraz da sorunun iyimserlik veren yanı üzerinde durmak daha doğru olmaz mı, denebilir. Olmaz. Çünkü, günümüzde kitle eğitimi de kitle haberleşmesi araçlarından biri olmuştur.

Amerikan toplumunda çoğunlukla kabul edildiği gibi, kamu eğitiminin temel amacı siyasal nitelikte olmuştur: Yurttaşların bilgi sahibi olmalarını; böylece, kamu işlerini daha iyi anlayıp değerlendirmelerini sağlamak. Fakat sonraları bu amaç değişmiş; siyasal amacın yerine, ekonomik amaç ağırlık kazanmış; insanları okutup, onların iyi paralı işlere girebilecek yetenekler kazanmalarını sağlamaya öncelik verilmiştir. Bu durum, özellikle, masrafları kamuya ödetilen ve iş hayatı için gerekli büro personelini yetiştiren lise düzeyindeki eğitim alanında geçerlidir. Bugün artık eğitim, büyük ölçüde, bir çeşit meslek eğitimi durumuna gelmiş; eğitimde izlenen siyasal amaç ise, çoğunlukla, hâlâ cihan milliyetçilik duygularının aşılanması noktasında toplanmıştır.

Meslek hayatının başlıca gereklerinden olan beceri öğ-

renimi ve beceri kazandırma işine önem verilmekle beraber, liberal eğitim açısından bir şeyler yapmak için fazla bir çaba gösterildiği söylenemez. Bunun nedeni, günümüz eğitiminde önem verildiğini söylediğimiz bireyin meslek hayatında yükselmek için gerekli bilgilerle donatılması amacıyle, bireyin birey olarak öz varlığını geliştirmesi amacının, bu iki amaç sistematik bir şekilde birbirine karıştırılmak isteniyorsa da, aynı şeyler olmamasıdır.[10] Bugünkü eğitimle kazandırılmak istenen «becerilerden bazıları» liberallerin soruna bakış açısı bireyin öz varlığını özgürlüğe kavuşturmak yönünden daha önemlidir. Bazı akademik çevreler, birtakım becerilerin tarafsız nitelikte olduğunu ileri sürüyorlarsa da, her becerinin temelinde birtakım değerler bulunduğu açıktır. Hele bir eğitimin liberal eğitim olduğunu söyleyebilmek için, eğitimin kazandırmak istediği becerilerle bu becerilerin temelindeki değerlerin de o nitelikte olması gerekir. Liberal nitelikte bir eğitimde temel değer, klasik kamu anlayışının en önemli öğelerinden olan bilinçlilik ve duyarlılık (sensibilities) bulunmaktadır.

İnsanlara bir torna tezgâhını kullanmayı ya da okumayazmayı öğretmek bir beceri öğretimidir; fakat aynı insanlara hayatın anlamı üzerinde bir şeyler düşünüp değerlendirmede bulunabilecek bir bilinçlilik kazandırmak, ya da onlarla Hıristiyanca, komünistçe ya da stoikçe yaşamanın erdemliliği üzerinde tartışmada bulunmak bir değer eğitimidir. Kültürel, siyasal ve teknik alanda gerekli belirli duyarlılık ve bilinç kazandırılmış bireylere dayanan liberal bir kamu yaratmak için hem uygun becerilerin hem de uygun nitelikte değerlerin kazandırılmasını sağlayabilecek bir yolun izlenmesi gerekmektedir. Böyle bir işin gerçekleştirilmesi, bir yandan bireyin kendi öz-varlığı hakkındaki değerlendirmelerinin düzeltilmesine; yani, bireyin düşünme yeteneğine kavuşturulmasına, bir yandan da başkalarıyle karşılıklı konuşma ve başkalarını dinleme alışkanlığı kazanmasının sağlanmasına bağlıdır. Böyle bir liberal eğitimin sonul amaç ve ereği bireylerin kendi öz varlıklarını geliştirilebilecek duruma gelmelerini kolaylaştırmak olmaktadır.

Gerçek bir kamu toplumunda iyi eğitim görmüş bir bireyin siyasal sorunlarını, bireysel çerçeveleriyle sınırlı kal-

maksızın, toplumsal çerçeveleri içinde ve birer toplumsal sorun olarak değerlendirebilmesi; bireysel sorunlarının toplumları üzerindeki ve toplumlarının da bireysel sorunları üzerindeki etkilerini gözönünde tutabilmesi gerekmektedir. Bireyin yaşadığı toplum gerçekten bir kamu toplumu ise, birey gerçekten böyle bir toplumun verebileceği bir eğitim görmüşse, bireyin kendi sorunlarının sadece kendisinin değil, toplumda pek çoklarının da ortak sorunları olduğunu; bunların çözümlenebilmesinin ise, tek tek bireylere bağlı olmayıp, bireylerin içinde yaşadıkları grupların (toplumun) yapısının değiştirilmesine bağlı bulunduğunu sezebilmesi, anlaması gerekmektedir.

Kitle toplumundaki birey ise, karşı karşıya bulunduğu bireysel sorunların varlığının farkındadır, ama bunların nedenini ve ne anlama geldiğini görememekte, anlayamamaktadır. Kitle içindeki birey karşılaştığı sorunları toplumla ilintili sorunlar olarak değil, kişisel şanssızlıklar ya da felâketler olarak görür. İşte bu noktadadır ki, liberal eğitime olduğu gibi liberal kurumlara da bir görev düşmektedir Bireysel sanılan şanssızlıkların, felâketlerin bireysel değil, toplumsal *sorunlar* olduğunu ortaya koymak; bireyi bu *toplumsal sorunlarla* ilgilenme alışkanlığı kazanmaya yöneltmek.

Toplumsal hayatın derin ve özlü bir siyasal tartışma ortamının kurulmasına olanak bırakmadığı dönemlerde, genç yaştakiler ve yetişkin yaştakiler için açılan okullar bu tür siyasal tartışmalar için uygun birer ortam sağlayabilirler. Bir kamu toplumunda çeşit çeşit bağımsız kamular vardır. Böyle bir toplumda liberal eğitimin amacı, kamuyu meydana getiren bireylerin olgular karşısında şaşkınlığa, yılgınlığa ve ilgisizliğe kapılmalarını önlemek; tutarlı, güvenli bir kamu oyunun oluşumu için gerekli koşulları hazırlamak; kitleleşip bireysel usa-vurma gücünden yoksunlaşacak kitle bireyleri yerine, aklı başında, duyarlı, bilinçli bireylerden kurulu bir toplumun oluşumunu kolaylaştırmaktır. Oysa, günümüz Amerikan toplumunda eğitim uygulamaları, bireye eğitimden kazanacağı bilgilerle kendi bireysel sorunlarını anlamlandırma ve doğru değerlendirme olanağı vermemekte; yurttaşların toplumsal yaşamlarında bu açıdan bir görev yüklenmekten uzak bulunmaktadır. Bu nedenle,

günümüzün Amerikan yurttaşı karşılaştığı olgular hakkında niçin kendi başına düşünemediğini, niçin değerlendirmelerinde bile başkalarına göre koşullandırılmış bulunduğunu, kendi öz-benliğinin nasıl bir şey olduğunu, önündeki sorunların gerçekte neler olduğunu kavrayamamakta, çeşitli bunalımlar içinde bocalamakta; sonunda çareyi hiç bir şeyle ve hiç kimseyle ilgilenmeyip toplumda kendi kabuğuna çekilmekte bulmaktadır. Toplumun bugün varolan yapısal niteliklerinden ötürü şaşkınlığa düştüğünü farkedemeyen birey toplumun karşısına çıkıp «düşünce yeteneği olan bilinçli bir birey» gibi davranamamaktadır.

Eğitim kurumları bugüne kadar böyle bir yola girmemişler; bugün bile bu yola girenlerin sayısı çok az olmuştur. Her düzeydeki eğitim kurumları, dün de bugün de sadece birer meslek okulu gibi kalmış, siyasal konulara dokunmaktan çekinmişlerdir. Hatta, «profesyonel eğitimcilerin» yönetimindeki pek çok okul öğrencilere 'toplumla uyuşum içinde yükselme' ideolojisini aşılamayı, kitle toplumu yaşantısını kolaylıkla benimsetmeyi, bireyi ve toplumu daha *humanist* bir yaşama kavuşturmak için mücadeleye girişmektense, hazırdaki kitle toplumu yaşantısını benimseyip mutlu olmayı öğretmekte; bu yolu yeğlemektedir.*

Günümüzde eğitim konularıyle uğraşan eğitimcilerin tutucu, hatta gerici oldukları, eğitimin içeriğinden ve uygulamasından amacın, kültür düzeyini yükseltmek, entelektüel nitelikleri geliştirmek değil de «hayata uymak» sözüyle ifade edilen kişiliksiz kitle yaşamına uymak olduğunu savunmalarından da anlaşılmaktadır. 'Demokratik okullar' ya da «devlet okulları» bugün için, entelektüel bir samimiyetsizlik kazandırmaktan, topluma karşı sorumluluk yüklenme-

* «Okullar kendilerine düşen görevleri yerine getirebilmiş olsalardı,» diyor A.E. Bestor, 'kişi başına düşen yayınlanmış kitap ve ciddî yayın sayısının artışından, sinema ve radyo yayınlarının seviyeli yayın ve filmlerinden, siyasal tartışmaların yüksek nitelikte tartışmalar haline gelişinden, toplumda düşünce ve söz özgürlüğüne karşı saygı duyulmasından ve yetişkin insanların umut kırıcı bir oranda bütün gün resimli romanlar ve hafif şeyler okumayı bırakmalarından anlaşılacak birtakım niteliksel başarıların elde edilmesi gerekirdi.'[11]

yen, kısa yoldan bir meslek edinmek için gerekli bilgilerle donanıp hayata atılmak isteyen kimseler yetiştirmekten ve yüzeysel bir milliyetçilik aşılamaktan başka bir şeye yaramamaktadır.

6

Modern toplumun yapısal eğilimleriyle modern kitle haberleşme tekniklerinin güdümleyici karakteri metropolitan karakterdeki kitle toplumunda, birbirlerini tamamlayan iki olgu niteliğindedir. Metropolislerin artışı insanları rutin bir yaşama katlanmaya zorunlamış; toplumda diğer insanlarla birlikte *kamu* denen bir bütüne ait olma duygularını köreltip yok etmiştir. Küçük topluluklarda yaşayan bireyler, total yaşam rutininin çeşitli alanlarında yüzyüze ilişkiler kurabildikleri için birbirlerini tanıma olanağına sahiptirler. Metropolitan toplumlarda ise bireyler özel toplumsal ortamlarda karşılaştıkları ve toplumun ancak belirli bir kesimindeki kimselerle ilişki kurmakta; birbirlerini sadece bu çevrenin gerektireceği ölçüde tanıyabilmekte; şu adam otomobilimi tamir eden adam, şu kız öğlenleri yemek yediğim lokantada bana servis yapan kız, şu kadın gündüzleri kreşte çocuğuma bakan kadın demektedirler. Bu tür ilişkiler, ön yargıların ve stereotiplerin oluşması için de çok uygun bir ortam meydana getirmektedirler. Bu tür ilişkiler için de, birey için hayatta karşılaştığı diğer bireylerin *insan* olarak içinde bulundukları sorunlar bir anlam taşımamakta; birey bu tür sorunları farkedip bunlar üzerinde duramamaktadır.

Kitle toplumunda bireylerin kendi var olan inançlarına ve beğenilerine uygun kitle haberleşme araçlarını yeğlediklerini belirtmiştik. Aynı şekilde, metropolitan hayat içinde de, insanlar kendi görüş ve inançlarına benzer görüş ve inançları olan kimselerle ilişki kurmakta; metropolitan hayatın toplumu parçalara ayırması nedeniyle, bunların dışındaki grnplardan tecrit olunmaktadır. Bireyler yaşadıkları bu metropolitan hayat içinde birbirlerine içtenlikten yoksun davranmakta; ilişki kurduklarının dışındakilerle karşılaştıklarında savunma amaçlı birtakım içtenliksiz davranış kalıplarına uygun ilişkide bulunmakla yetinmektedirler. Bu nedenle de toplumda kişiler arasında gerçek anlamda gö-

rüş ayrılıklarına dayanan düşünce ve değerlendirme farklılıklarının yaşamasına olanak kalmamakta; bireyler bu gibi durumlarda karşılaştıkları farklı görüş sahiplerini kendilerinden uzak kalınması gereken kimseler saymaktadır.

Hayatın rutinine kapılmış modern kitle toplumunun insanları eylem alanında değil söz ve konuşma alanında bile kendileri için çizilmiş dar hayat çizgisinin dışına çıkamamakta; yaşadıkları toplumun yapısını ve kendilerine «kamu» olarak bu toplum yapısı içinde verilen işlerin ne olduğunu kavrayamamaktadırlar. Yaşadıkları kentler küçük küçük toplumsal çevrelerden oluşmaktadır. Bu küçük küçük çevrelerde yaşayan topluluklar birbirinden kopmuş durumdadırlar. Yaşadıkları kentlerde her çeşit şeyin bulunması bile, insanlara 'yatak odalarının dışında' bir mutluluk sağlamamakta; bazen insanların oturdukları mahallelerde tükettikleri ömürlerinin ilgi çekici bir yanı da kalmamaktadır. Kendilerine benzer insanlarla birlikte, durumlarına göre belirli yerlerde yaşayan insanlar, kendilerinden değişik kimselerle karşılaştıklarında onları birer insan ve birey olarak değil, toplumsal ortamlarının dışındaki gruplar hakkında kafalarında taşıdıkları önyargılara ve basmakalıp ölçülere göre değerlendirmektedirler. Toplumda her grup insan kendi dar ortamlarıyle sınırlı bir hayat yaşamakta; her biri kolaylıkla ayırt edilebilecek gruplar olarak ayrı ayrı yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenledir ki; çağdaş toplumun insanları gerçek hayatlarında bulamadıkları ufuk genişliğini kitle haberleşme araçlarının yapay-dünyasında aramak; kendilerine sunulan bu yapaylığı apaçık dünyayı kolaylıkla benimsemek eğilimi göstermektedirler.

Çağdaş insan bugün toplumda kendi dar sosyal çerçevesi içinde yaşamakta; ne bireysel olarak entelektüel yollarla, ne de kamu olarak eylem yoluyle bu dar çerçeveyi aşabilmektedir. Kamulara dayandığı söylenen bir toplumun yapısal nitelikteki önemli sorunlarda bireylerin kendi sözlerine de değer verildiğini hissedebilmesi için bireylerin bu konularda düşünebilmeleri, karşılıklı olarak tartışabilmeleri ve örgütlenerek bu amaçlarına uygun eylemlerde bulunabilmeleri gerekir.

Fakat bugünkü Amerikan toplumunda kitle içinde eriyen bireyler - örneğin, işinden çıkınca motosikletini hırçın-

ca süren bir «memurun boşalması» gibi-kural dışı uç durumlar hariç, ne düşünsel alanda ne de eylem alanında bu dar çerçevenin dışına çıkabilmektedirler. Uç durumlar bugün için genelleşmiş değildir. Ne var ki, Amerikan toplumunda metropolitan yerlerde yaşayanlar üzerinde yapılan gözlemler bu noktaya çok az kalındığını; bunun için gerekli psikolojik koşulların olgunlaşmaya başladığını göstermektedir.

Bu sorunu şöyle ortaya koymamız gerekir: Toplumda az sayıda birtakım insanlar işsizse ve bir işte çalışmak için içlerinde bir arzu da duymuyorlarsa, bu durumun, bu insanların böyle bir karaktere sahip oluşlarının nedenleri durmak gerekir. Bu nedenlerin kişilerin yakın toplumsal ilişkilerinin ya da karakterlerinin bazı özelliklerine bağlanması mümkündür. Fakat toplumdaki işsizler on iki milyonu bulmuşsa, hepsinin birden «tembel ruhlu» ve 'ahlâksız' olduğunu söyleyemeyiz. İktisatçılar bu gibi durumları «yapısal işsizlik» diye tanımlarlar ve bunu bireylerin çalışma olanakları üzerinde etkin olamayışlarına bağlarlar. Yapısal işsizlik tek bir bireyin, tek bir iş yerinin, tek bir fabrikanın, hatta tek bir kentin eseri sayılamayacağı gibi; tek bir bireyin, iş yerinin, fabrikanın, kentin çözümleyebileceği bir sorun da değildir. Böyle bir sorunun, tek bir bireyin hayat alanı içinde çözümlenebileceği beklenmemelidir.

Günümüz sosyal bilimleri içinde, toplumsal yapı ile bireysel yaşam ortamı arasındaki bu farklılık ve benzemezlik başlıca araştırma konularından biri durumuna gelmiştir. Gene bu iki öğe arasındaki farklılık, Amerikan toplumundaki «kamunun» gerçek doğasını anlayabilmek için de kilit önem taşımaktadır. Toplum hayatının her kesiminde toplum yapısına bakamama, küçük ve dar toplumsal çerçeveler içinde kapalı kalma reddi olanaksız bir gerçeklik kazanmıştır. Bireyin askerî hiyerarşi içindeki rollerinin kesin bir şekilde belirlenmiş olması nedeniyle, bu durum özellikle askerî hiyerarşide kendini göstermektedir. Askerî hiyerarşide sorunları yapısal bir sorun olarak görebilme olanağı sadece komutan mevkilerinde bulunanlar için vardır. Fakat bu olanağa sahip olanlar görebildiklerini, öğrenebildiklerini büyük bir dikkatle başkalarından saklamakta; bunları «resmî sır» saymaktadırlar. İş bölümüne dayalı ekonomik üretim

hiyerarşilerinde de sıradan emekçiler için dar bir sosyal çerçevenin dışına çıkabilme olanağı yoktur. Üretim sürecinin bir bütün olarak görülebileceği hiyerarşik mevkiler bile, sadece üretimden ve üretim araçlarından değil, fakat üretim yapısından ve üretim sürecinden de soyutlanmış, yabancılaşmış bulunmaktadır. Siyasal düzende, orta düzeyde iktidar alanında yer alan kuruluşlar ve kişiler siyasal düzenin tamamını, üst mevkileri görememekte; yaşadıkları, içinde yer aldıkları siyasal düzenin yapısını belirleyen sorunları anlayıp, açıklayamamaktadırlar.

Toplumun gerçek bir toplum (community) olma özelliğini yitirmesinin nedeni, çok büyük ölçüde, bu yapısal bakış açısının unutulması, yapısal yönden önem taşıyan mevkilerin kapalı tutulması olmaktadır. Büyük kentlerde bile bireylerin ve çeşitli grupların bölüm bölüm toplumsal çevrelerde yaşamaları ve hayat rutinlerinin birbirinden farklılaşmış olması nedeniyle insanlar ancak en yakın kimselerle ilişki kurabilmekte; asıl önemli kararların alındığı yerler kentleri de aşmakta ise de, kent yaşamında bile toplumun yapısı bir tüm olarak görülüp kavranamamaktadır.

Toplumda, alınan önemli kararlarda bir yandan çapça bir artış ve merkezileştirilme görülmekte, bir yandan da, insanlar gitgide daha dar, daha küçük gruplara parçalanmaktadır. Bunların her ikisi de, eğitim de dahil olmak üzere, toplumdaki kurumsal kitle haberleşme araçlarına karşı her gün daha büyük bir bağımlılık duyulmasına yol açmaktadır. Fakat kitle toplumu içindeki bireyler, bütün bu kitle haberleşme araçlarından kendi dar toplumsal çerçevelerini aşmak için yararlanamamakta; kitle haberleşme araçları bireylere basma-kalıp değer, düşünce ve kanaatlardan başka bir şey vermemekte; bu ise, bireyin kitle toplumuna daha da derinlemesine gömülmesine yol açmaktadır. Toplumsal hayat, bu durumda, birey için bir tartışma ortamı sunamamakta; birey bilinçsiz bir biçimde, tek-yanlı bir monoloğu dinlemek zorunda kalmaktadır. Kitle toplumu içindeki birey, toplumda olup-bitenleri görebilecek, değerlendirebilecek durumda olmadığı gibi, sürdürdüğü yaşamın gerçek niteliğini de görememektedir. Yaşadığı yaşam yüzünden, yaşama olanağını yitirdiği, yaşayamadığı başka düzeylerde yaşayanların hayatlarının niteliklerini de bilmemektedir.

Bireyin yaşadığı yaşamda yaptıkları, yapacakları kendisinin aldığı, alacağı kararlara bağlı değildir; birey bunları yüklendiği yaşamının rutinleri olarak yerine getirmektedir. Her an neyse, ne olması gerekiyorsa birey o olmak zorundadır. Bunun nedeni de, bireyin dar toplumsal çerçevesinin sınırlarını aşamamasıdır. Gündelik hayatta her gün yaptıklarının ne olduğunu bilmeyen, yakın çevresindekilerden bu yaşamın herhangi bir şekilde eleştirildiğini görmeyen, her yaptığını öyle alıştığı için yapan kitle toplumu içindeki bireyler--gündelik hayatların sellerin önünde sürüklenen çakıl taşları gibi yaşamaktadırlar.

Kitle toplumunda bireyler sonu bilinmeyen, alışkın olmadıkları işleri yapmaktan çekinmekte, gününü gün etmekte; ilerisini düşünme diye bir şey ancak çocukları olanlarda, ya da ipotek altına girmiş bulunanlarda görülmekte; fakat hiç kimse, tek bir gün olsun ben kimim, ne yapmak istiyorum? diye düşünmemektedir. Kitle içindeki birey ufaktefek dertler, yoksulluk, umut kırıklığı gibi şeyler nedeniyle zaman zaman üzüntü duysa bile bunlar çok kısa sürmekte; hemen yeniden temelsiz bir iyimserliğe kapılıp günlük yaşamını öylece kabullenmektedir. Kent hayatında «kişiliğe kişilik katma» iddiasiyle iş yapan giyim-kuşam, ev döşemeciliği, vb. gibi sanayicilerin uygun gördüğü gibi giyinenler, ev döşeyenler dışardan bakıldığında noksansız, mutlu insanlar olarak görünmektedirler. Fakat kendilerini ve yaptıklarını neye göre değerlendirecekleri; kendileri için nelerin önemli olduğu; bu insanların kendilerine kimleri örnek almaları egrektiği kesinlikle ortaya konulmuş değildir.

Kitle bireyi bağımsızlığını yitirdiği gibi, asıl önemlisi, bağımsız olma isteği bile duyamıyacak bir duruma gelmiş olmasıdır. Gerçekten, kitle toplumundaki yaşayış bireylere kendi başına düşünme, kendi hayatını kendi bildiği gibi yaşama olanağı bırakmamaktadır. Bunun böyle olmasının nedeni, kitle bireyinin yaşadığı hayat biçimini sevmesi ya da sevmemesi değil; bireyin nasıl bir hayat yaşadığının farkında bile olmamasıdır. Kitle bireyinin istemesini öğrendiği tek şey, etrafındaki herkes gibi kendisinin de «ortadaki pastadan» bir pay alabilmesi ve bunu 'zahmeti az, keyfi bol' bir yoldan gerçekleştirmektir.

Kitle toplumunda bireyin yaşadığı hayatın düzeni ve

bu hayat içinde yaptığı, kendisine yaptırılan işler bireyin dışındaki genel yaşamın rutinlerine denk düşmek zorundadır. Bu böyle olmazsa, birey büyük bir «kaosla» karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle, kendi yaşamı ile, dışındaki genel toplum yaşamı, bireyin hiç bir şeyi farketmesine olanak bırakmayacak kadar uyum içinde olmaktadır. Kendi arzularını bile toplumun 'telkinlerine' göre biçimlendiren birey, kendisinin de birey olarak kişiliği olduğunu unutmakta; tek başına hiç bir iş yapamayacak kadar kendine güvensizlik duymaya itilmektedir. Kitle toplumunda yaşamak bireylere güvensizlik ve güçsüzlük aşılamakta; bireyi nedenini, niçinini tam anlayamadığı bir huzursuzluğa itmekte; dayanışma içinde bulunan gruplar kurma olanağından yoksun kalmakta; sıkı ve belirli grup ölçülerinin oluşması önlenmektedir. Kendi öz-benliğinden gelme hiç bir amacı, ereği olmadan yaşadığı bu hayat, sonunda, bireyin hiç bir şeye istek, heyecan ve ilgi duyamamasına yol açmaktadır.

Kitle toplumu ile iktidar seçkinleri birbirinden ayrılmaz iki olgudurlar. Bu nedenle kitle toplumu kavramıyle iktidar seçkinleri kavramı birbiri ile ilintili kavramlardır. Kamu toplumu kavramı ise, kitle toplumunun tersine, içinde iktidar seçkinleri diye ayrıcalıklı bir topluluğun bulunmadığı; aldığı kararlardan ötürü bu nitelikte sayılabilecek bir azınlığın bulunmadığı bir liberal bir toplumun varlığını gerektirmektedir. Çünkü, eğer egemenlik gerçekten söylendiği gibi kayıtsız-şartsız halkın ise, halkın «efendiye» ihtiyacı yoktur, olamaz da. Halkın 'kitle' durumuna geldiği toplumlarda ise halka değil, kitlelere belirli günlerde ve belirli koşullar altında başvurulmakta; *iktidar seçkini* denen bir azınlığa yetkisini halktan almış yetkili yöneticiler görünümü kazandırmak için de halktan yararlanılmakta; kitle toplumunda halk ancak bu belirli *plebisit-benzeri* işler sırasında «iktidarın sahibi» olarak ortaya çıkmaktadır. Demokratik bir toplumun siyasal yapısının kamuya dayanması zorunludur. Demokratik bir toplumu savunanlar için de, egemenliğin 'kamuya' ait olduğunu söyleyebilmek temel bir zorunluk olmaktadır.

Oysa bugünün toplumunda siyasal düzenin gitgide daha geniş bir alanı kapsamasına, gitgide daha çok merkezi-

leştirilmesine ve modern toplumda siyasal kurumlardan çok idarî kurumların önem kazanmasına yolaçan belirli kuvvetlerin etkisiyle, eski günlerin toplumsal hayatında önemli yeri olan kamuların da önemi azalmaya başlamıştır. Günümüzde bu kamular sadece biçimsel bir egemenliğe sahiptir. Tersini söylemek ciddî bir tutum sayılamaz. Bunun böyle olmasında eski toplumdaki orta sınıfın bugün orta sınıf bile sayılamayacak duruma düşmesinin; aslında çift yönlü gerçek bir bildirişim (communication) sağlayamayan kitle haberleşme araçlarının toplumda çok büyük bir yer kazanmasının; toplumda birbirine saygı, sevgi ve yakınlık duyan bireylerden oluşan toplulukların (communities), kentsel hayat nedeniyle, yaşama olanaklarının ortadan kalkmamasının; iktidar kurumları ile bu topluluklar arasında gerçek bağlantılar kurmak için gerekli gönüllü ve iradî birlik ve diğer kuruluşların meydanı terk etmesinin de etkisi bulunduğu açıktır. Kaldı ki, az da olsa varlığını sürdürebilen bazı kamular da ortadan kalkmak üzeredir. Bugünkü toplumda kamu gerekli araç ve olanaklardan yoksun kaldığı için rasyonel kararlar alabilme, rasyonel eylemlerde bulunabilme gücünü de yitirmiştir. Günümüzde kamu, gerçekten hiç bir siyasal hareketle özdeşliği kalmadığı için, herhangi bir siyasal bağlılıktan da yoksundur; siyasal hayattan elini-eteğini çekmiş; siyasete karşı ilgi duymaz olmuştur. Bunun nedeni, kamunun siyasal hayatta hiç bir şeye sözünün geçemeyeceğini anlamış bulunmasıdır.

Günümüz Amerikan toplumunda üst düzeyde yer alan kimseler gitgide daha birleşmiş, daha etkin biçimde eşgüdümlenmiş bir görünüm kazanmaktadırlar. Toplumun en üst düzeyinde yer alan bu kimseler bugün artık tam anlamıyle bir iktidar seçkinleri topluluğu niteliğindedirler. Toplumun orta düzeylerinde ise dağınık, birbirinden kopuk, birbirinden ayrı ve dağınık birtakım gruplar bulunmaktadır. Kitle toplumunda orta düzeydeki bu gruplar üst düzeydekilerle alt düzeydekiler arasında bir köprü meydana getirememekte; bu ikisini birbirine bağlayamamaktadırlar. Toplumun alt düzeylerinde ise siyasal yönden parça parça ufalanmış, pasif, gitgide daha da güçsüzleşen gruplar yer almaktadır. Kitle toplumu dediğimiz bugünkü toplumun temelini de alt düzeylerdeki bu gruplar meydana getirmektedir.

14 TUTUCU DÜŞÜNCE

Amerikan toplumunun demokratik bir toplum olup olmadığına karar verebilmemiz için, toplumdaki aydınlar kesiminin iktidar seçkinlerinin ve bu iktidar seçkinlerinin aldığı kararların varlığından haberdar olup olmadığına; bu konuda neler düşündüğüne bakmamız gerekmektedir. Demokratik bir toplumda, yönetilenlerin toplumu kimlerin yönettiğini, nasıl yönettiğini, ne gibi kararlar alabilme yetkisine sahip olduklarını bilmeleri; alınan kararlarda, bu kararları alanlar tarafından hesaba katılması gereken bir öğe sayılmaları gerekir. Toplumda, hiç kimse kendi küçük toplumsal yaşam çerçevesinin dışında kalan toplumsal hayat kesimlerini tam olarak bilemeyeceği için, herkes birbirinin bilgisine gereksinme duymak durumundadır. Bilgilerimizin, yaşam denemlerimizin çoğu dolaylı bilgiler olduğu için, sadece ait oldukları olguların kendi gerçekliklerini değil, bize bu bilgileri verenlerin, sağlayanların da izlerini taşırlar. Aynı şekilde, her çağın, her dönemin «kanaat imalâtçıları» da kendi çağlarının; kendi toplumlarının iktidar seçkinlerinin düşünce ve değerlerini yansıtırlar. Bu kimselerin yazdıkla

rında ifade edilmek istenen gerçeklikler (realities) gibi, yansıtılmak istenen bu düşünce ve değerler de zamana ve topluma göre değişmektedir. Günümüzde, eski günlerden kalma birçok düşünce ve değerler varlıklarını sürdürmekte, ancak bunlar günümüzün koşullarına uydurulacak biçimde gözden geçirilmiş, yetmeyen yerlerde de günümüz toplumu için yeni yeni düşünce ve değerler geliştirilmiş bulunmaktadır.

Bu alanda yapılan çalışmalar, işin aslı aranacak olursa, gerçeğin araştırılıp bulunmasından çok, toplumdaki iktidar seçkinlerinin görüş, düşünce ve değerlerini yansıtmak isteyen kimselerin tutucu anlayışlarını güçlendirmek amacını gütmüş ve gütmektedirler. Örneğin, günümüzde bu işi yapanların yazıp-çizdiklerine bakılacak olursa, toplumumuzu inanılmayacak kadar geniş yönetim ve güdümleme araç ve olanaklarına ve sorumlu tutulamayacak kadar büyük güce sahip bir iktidar seçkinler topluluğu değil, olayların zoru ile buralara gelmiş ve ellerinden geldiği kadar toplumun karşılaştığı güçlükleri yenmeye çalışan kimseler yönetmektedir. Bunlar, kapalı bir seçkinler topluluğu görünümünden çok, toplumun çeşitli kesimlerine dağılmış bireyler, topluluklar görünümüne sahiptirler. Günümüz toplumunun yönetiliş biçimine ilişkin olarak ileri sürülen bu tür görüşler, toplumdaki gerçek iktidar seçkinleri hakkında gerçeğe uygun bir izlenim yaratmaktan çok, bugünkü durumun değişmemesini sağlamak amacını gütmektedir. Bu tür «resmî» açıklamalar, toplumdaki iktidar olgusuna, iktidar seçkinlerinin toplumdaki gerçek konumlarına denk düşmekte; ödenekli ya da ödeneksiz, rahatına düşkün birtakım bilim adamları ya da yazarların 'iç açıcı' yorumlarını yansıtmaktadır.

Gerçekten, Amerikan toplumunda pek çok bilim adamının da, bilerek ya da bilmeyerek, iktidar seçkinlerinin çok beğenecekleri düşünceler ileri sürdükleri, değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir. Aslında bu tür bilim adamlarının iktidar kurumu ile ilgili olarak yazdıkları toplumdaki iktidar seçkinleri üzerinde yapılmış gözlemlere de dayanmamakta; kendi düşünsel yapılarındaki tutuculuğu yansıtmaktadır. Bu görüşler, iktisaden rahat, yüzeysel bir milliyetçiliğin yaygın olduğu, siyasal hayatın ise yönetilenlerle

yönetenler arasında büyük farklılık gösterdiği toplumların, dönemlerin genel anlayışına denk düşmektedir. Bu tür bilim adamlarının savundukları görüşlerin temelinde, yönetim karşısında güçsüz ve iktidarsız kalan modern toplumdaki bireyin bundan üzülmemesi gerektiği; bireyin rahatlık duymasına yarayacak bir çeşit yarı-güç ve iktidar sahibi olma durumunun kaçınılmazlığı gibi siyasal tercihler bulunmaktadır. Bireyin siyasal konulara karşı duyarlığını azaltan bu tür görüşler sayesinde, bireyler toplumda bu konuya verilen önemin azalmasını bireysel bir sorun olarak görmemekte; ondokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumu için en değerli ilkelerden biri olan insanın kendi geleceğini kendi özgür düşünce gücü ile denetimi altında tutabileceği ilkesi artık temel bir ilke sayılmamaktadır.

1

Kendi tutucu anlayışlarını savunmak, kendi tutucu anlayışlarına bir gerekçe arayıp bulmak isteyenler belirtilen bu tutucu görüş ve düşüncelere dayanarak bir çeşit ideoloji yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu tür düşünürler liberallerin, ilericilerin [progressives] ve radikallerin güvenilecek insanlar olmadığı görüşündedirler. Bu kimseler, yaşadığımız toplum hakkında sadece ve sadese klasik tutuculuğun görüş ve açıklamalarına yakınlık duymakta; toplumun klasik tutucu düşüncenin yorumlarına uygun bir toplum olması gerektiğini savunmaktadırlar.

Klasik biçimdeki tutucu görüşün bir çeşit gelenekselcilik olduğu açıktır. Klasik tutuculuk kendi içinde tutarlı, iyi işlenmiş, rasyonalize edilmiş iddialı bir görüştür.[1] Klasik tutuculuğun bir yanı da «doğal aristokrasi» inancına dayanmasıdır.

İnsan denen varlığın ussallığı konusunda uzun uzun tartışmalara girişen nice düşünür, sonunda, Bruke'ün söylediklerini yeni bir biçimde tekrarlamak; tutucu ideolojilerini geleneksel iktidar seçkinlerinin varlıklarını savunarak belirli bir temele dayandırmak zorunda kalmışlardır.

Amerikan toplumundaki iktidar mekanizması hakkında kendilerine göre bir açıklama yaparak toplumdaki iktidarın

geleneksel bir seçkinler topluluğunun elinde olduğunu göstermeye çalışanlar bu işi ne denli açık bir şekilde yaparlarsa bu alandaki başarısızlıkları da o denli büyük olmakta; bu alanda belirli yazarlarca yapılan iyimserce açıklamalardan başka dayanak bulamamakta; siyasal hayatta bazı belirli çevrelerce kullanılsalar bile, toplumsal gerçekleri açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar. «Tutucular,» diyor Bay Russell Kirk,[1] «toplumu kutsal bir amacın yönettiğine» ve sıradan insanların toplumu yöneten yüce güçlere akıl erdiremiyeceğine inanmaktadırlar. Bunun sonucu olarak da toplumsal değişimin yavaş yavaş olması gerektiğine; toplumda en üstün ölçünün «Kutsal Basirete dayanan bir değişim» olduğuna; gerçek devlet adamlarının da kutsal basirete bağlı toplumsal güçlerin göstereceği eğilimleri farkedebilme yeteneğine sahip kimseler olduğuna inanırlar. Tutucular, «geleneksel hayatın daha renkli ve çekici olduğuna» da inanırlar. Bunun nedenlerinden biri de, modern toplumda bireylere tanınan sözde serbestîye ve kişinin istediğini yapabilme özgürlüğüne oranla, 'geleneklerin hatta sağduyuya dayanan önyargıların bile daha yararlı olduğuna inanmalarıdır. Ayrıca,[3] «toplumun lidersiz yapamayacağına» da inanan tutucular' insanlar arasındaki farklılıkların doğal olduğunu; bu nedenle, toplumda sınırlamaların ve iktidar olanaklarının farklı olmasının da doğal karşılanması gerektiğini ileri sürmektedirler.[2]

Gelenek kutsal sayılmalıdır; çünkü Kutsal Basiretin toplumsal plandaki gerçek eğilimleri ancak onun sayesinde gelişebilmektedir. Kendimize rehber olarak gelenekleri kabul etmemizin gerekliliği de bu nedenledir. Gelenekleşmiş olan her şey çağlar boyu birikimlenmiş akıl demektir; hatta «kutsal iradenin» birer ürünüdürler.

Bu durumda hangi geleneklerin Kutsal Basiretin ürünü ve aracı olduklarını; bunun nasıl anlaşılacağını sormak gerekmektedir. Toplumdaki olaylardan ve değişimlerden hangileri Kutsal Basiretin takdirlerini yansıtmaktadır? Kurucu Ataların üzerinde uzun uzadıya düşünerek bulup geliştirdikleri şeyler ne zaman kutsal sayılacaktır? *New Deal* programlarından ve *progressive* hareketten önceki Birleşik Devletlerdeki toplum düzeninin, klasik tutucuların «doğal farklılıklar» dedikleri farklılıklara dayanan toplum düzeni oldu-

ğu söylenebilir mi? Söylenemezse, nedir bu klasik tutucuların anlatmak istedikleri toplum ve sınıflar düzeni? Nasıl bir şeydir? Bugünkü Amerikan toplumundaki siyasal ve ekonomik kurumlarda yer alan kimseler, klasik tutucuların övdükleri Kutsal Basiretin temsilcileri sayılabilir mi? Temsil edip etmedikleri neye göre anlaşılıp saptanacaktır?

Tutucular insan aklının gücüne karşı geleneklerin irrasyonelliğini savunmakta; bireyin kendi geleceğini, toplumun ise kendi dünyasını kurabileceği düşüncesini reddetmektedirler. Fakat bütün bu konularda kendisine ve usuna güvenilemeyen bireyin, nasıl olup da toplumdaki olgu ve değişimler arasından Kutsal Basiretin ölçülerine uygun olanlarla olmayanları seçip ayırabileceğini açıklamamaktadırlar. Gene tutucuların söylediklerinden toplumda hangi liderlerin Kutsal Basiretin temsilcisi olduklarını, hangilerinin reformcu, hangilerinin yıkıcı olduğunu anlamamız için yararlanmamız da olanaksızdır. Yönetilenlerle yönetenler arasındaki ayrılığın doğal bir farklılık sayılması gerektiğini ileri süren klasik tutucular, yönetilenlerin yönetici olabilecek kimselerin bu niteliklerini neye göre anlayabileceklerini de açıklığa kavuşturamamışlardır.

Klasik tutucuların bu tür sorunlara açıkça veremedikleri cevapları, biz onların genel olarak söylediklerinden çıkarabiliriz: Toplumdaki sınıflar düzenini ve iktidar hiyerarşisini bozmazsak, üstlerimiz ve bize yol gösterecek liderlerimiz kendiliğinden ortaya çıkacak; yöneticisiz kalmamış olacağız. Eğer toplumdaki doğal farklılıklara saygı gösterir, hatta eski günlerden kalma farklılıkları bile canlı tutmaya çalışırsak liderlerimizin ortaya çıkışını kolaylaştırmış oluruz. Bu yorumlama, sonunda, şu noktaya varmaktadır: Toplumdaki yönetilenlerin, kendilerini yöneten belirli bir seçkinler topluluğunun üstünlüğünü kabullenmesi ve seçkinlerin bu durumuna öylece saygı göstermesi. Ne var ki, klasik tutucuların bu görüşlerinin haklı sayılabilmesi için, toplumdaki yönetici grubun açıkça görülgen bir grup olması gerekmektedir. Bu durumda klasik geleneğin ve tutucu hiyerarşinin kendine göre bir geçerlik göstereceği söylenebilecektir. Çünkü ancak bu durumdadır ki, yönetenler aristokrasininkine benzer bir otoriteye sahip olmuş olacaklar ve bu yeni «aristokrasi,» yönettiği toplumdaki kamusal iş-

lerin, alınan kararların gerçek sahibi olarak görülebileceklerdir.

Zaten Amerikan toplumunun bugünkü yapısını kendi tutucu görüşleri açısından savunan ve halka bu görüşlerini benimsetmeye çalışan yazarlar da işte bu noktalarda büyük sıkıntı çekmekte; kesin ve açık bir dille konuşamamaktadırlar. Topluma söyleye söyleye neredeyse ezberlettikleri «liberal» değerlendirmelerinin gerçeklerle karşılaştırılmasından - böyle bir şey yapıldığı anda tılsım bozulacağı için- çok çekinmektedirler. En çok çekindikleri de Amerikan toplumundaki üst sınıflar ve üst iktidar gruplarıyle ilgili, birincisinde genel, ikincisinde özel bir olgudur:

Toplumda üst çevrelerde yer alan seçkinler, tutucuların sıradan insanlardan, yönetilenlerden farklı olduklarını ileri sürdükleri ve seçkin nitelikler taşıdıklarını söyledikleri insanlara hiç de benzememektedirler. Bu insanlar, diğer yandan, toplum yönetiminde geçerliği olabilecek herhangi bir ideoloji bile geliştirebilmiş değillerdir.

Amerikan toplumunda büyük servetleri olan üst zenginler, tutucuların anlattıkları üst sınıf üyelerinin tersine, kültür bakımından en yoksul kategoridir. Bunların zevk alabildikleri şeyler, çoğunlukla, para kazanmak ve kazanılan parayı harcamayıp elde tutmak gibi maddî işlerdir. Otoriteleri, bu nedenle, kültürel bir üstünlüğe değil, maddî bir üstünlüğe dayanmaktadır. Eski ailelerin yaşayışlarına; çocukluklarını geçirdikleri büyük «malikânelerindeki» yaşayışlarına karşı duydukları özlem de - bu tür özlemler yaşanılan güne bir şey getirmeyen aldatıcı birtakım duygulardan başka bir şey olmadığı için - anlam taşımamaktadır. Eski zenginlerin yanısıra, bugünkü yeni zenginlerin ve ünlülerin de siyasal konulardan cehalet derecesinde habersiz ve kültür yoksulu kimseler oldukları görülmektedir. Kitle haberleşme araçlarının bulup ünlendirdiği sanatcı, aktris, vb., gibi kimseler ise, herhangi bir geleneğin ürünü olan ve bu nedenle belirli bir otoriteye sahip kimseler olmayıp kitleleri meşgul etmek, oyalamak için yaratılmış, gelip-geçici ve bireysel ünlerdir. Bunların otoriteye dayanan bir prestijleri yoktur. Yeni zenginler arasında en büyükleri sayılan Teksaslı zenginler kaba-saba, görgüsüz ve bilgisiz insanlardır. Şirketler dünyasının ünlü zenginleri ise, *üst ahlâk-*

sızlık dediğimiz işlerle uğraşmaktan başka şeylere zaman bulamamaktadırlar. Şirketler dünyasının üst yöneticilerine gelince - tutucu olsun, olmasın - bunlar için ideoloji akıl alacak şey değildir: Kendileri ya da onlar adına yazıp-çizenler liberal gibi görünüp işleri «idare ederken» kendilerinin tutucu ideolojiyi savunmalarının yararlı olmayacağı da açıktır. Diğer yandan, Amerikan toplumunda ekonomik ve siyasal sorunların liberallerin diliyle konuşarak savunulması en uygun ve en akıllıca yoldur. Bu, nice denemeden sonra anlaşılmış kesin bir gerçektir.[3]

Bütün bunların sonucu olarak, toplumda tutucu bilim adamlarının «örnek insan» olarak gösterebilecekleri kimse bulunmadığı gibi, liberallerin içtenlikten yoksun sözleri yerine tutucu bilim adamlarının yazıp-çizdiklerine de kimseler inanmamaktadır. Amerikan toplumunda tutucu bilim adamları, aralarında yer alabilecekleri ve saygı gösterecekleri kapitalizm - öncesi toplumlardaki seçkinlere benzer bir topluluk da bulunmakta; Avrupalı yazarların feodalizmden çıkış döneminde kapitalist toplumun başarılarının verdiği şımarıklıkla yaptıklarına benzer işler de yapamamaktadırlar.

Kısacası, Amerikan toplumundaki tutucu bilim adamları için en büyük sorun, geliştirdikleri, savundukları tutucu ideolojiye sahip çıkmasını bilecek kimseleri bulabilmektir. Klasik tutuculuk, toplumda sınaileşmiş toplum öncesi toplumsal öğelerin; bir asiller aristokrasisinin, köylü sınıfının, lonca geleneklerine bağlı bir küçük-burjuva (esnaf) sınıfının bulunmasını gerektirmekte; bunların ise, Amerikan toplumunda hiç bir zaman var olmadığı bilinmektedir. Amerikan toplumunda ilk günden beri sınıf, statü ve iktidar yönünden başat öğe burjuvazi olmuştur. Bu nedenle de, Amerikan toplumunda klasik türden bir tutucu ideoloji hiç bir zaman gelişememiştir.

Amerikan toplumunda üst düzeydeki güçlü gruplar klasik tutucu düşünceleri hiç bir zaman benimsememişler; hatta tutucuların ciddî ciddî savunmaya çalıştıkları görüşleri «safsata» olarak nitelendirmişler; bunlardan hiç hoşlanmamışlardır. Amerikan toplumunda bu gruplar siyasal hayatın sözün şirketleşme çatısı altında düzenlenen yeni kurumlara ve bu kurumlardaki üst yöneticilere terk edilmesini savunanlara daha büyük bir yakınlık duymuşlardır. Modern

Amerikan tutucularının büyük ümitlerle yakıştırmaya çalışmalarına karşın, bu kimseler Amerikan toplumundaki tutucu düşüncenin kurucularına karşı da bir yakınlık göstermemişlerdir. Örneğin, Burke ve Locke bile Amerikan toplumundaki seçkinlerin ilgisini çekmemiştir. Seçkinler kendilerine ideolojik sözcü olarak Locke ve Burke'ü değil, Horatio Alger gibilerini almışlardır.[4] «Çalışan kazanır», 'sabrın sonu selâmettir' gibi sözlerle ifade edilen basit düşünceler bile Amerikan toplumundaki seçkinler için klasik tutucuların düşüncelerinden çok daha ilgi çekici olmuştur. Amerikan seçkinleri toplumda kazandıkları yerlerini, zenginliklerini ve güçlerini bilinçli bir ideolojiyle tanımlamak, savunmak gereğini duymamışlardır. Bunun nedeni Amerikan toplumundaki seçkinlerin «halkla ilişkiler» konusunda kullandıkları liberal sözlere karşı çıkacak herhangi bir muhalefetle de karşılaşmamış olmalarıdır. Tutuculuk, gelecek için tutucu bir alternatife gerek duyulmayan dönemlerde daha kolay olmaktadır. Amerikan toplumunda tutucu düşünürlerin, zengin ve güçlü tutucu kimselerin benimsedikleri tutucu düşüncelerde bilinçli bir ideolojik nitelik görülmemektedir. Fakat bu tutucu kimselerin mutlu bir bilinçsizlik içinde bulundukları açıktır.

Bu durumun sonucu olarak, 1940'ların, 1950'lerin tutucu yazarları siyaset-kararlaştırıcısı kimseleri ve liderleri 1930'ların radikal yazarları kadar olsun yaklaşıp etkileyememişler; kendilerini seçkinlerin sözcüsü durumuna getirtememişlerdir.[5] Seçkinler, «ideoloji» yerine 'halkla ilişkiler' tekniklerine güvenmekte; gerektiğinde, belirli bir ücret karşılığında, halkla ilişkilerden anlayan kimselere işlerini gördürebilmektedirler. Günümüzde, servet ve iktidar seçkinleri herhangi bir ideolojiye gereksinme duymadıkları için, klasik tutucu ideolojiye karşı da ilgi göstermemektedirler.

Buna rağmen, Amerikan seçkinlerini, üst sınıfları ve bunların oluşumuna yol açan toplum sistemini savunmayı gönüllü olarak kendilerine iş edinenler çıkmakta; fakat bu tür kimseler, halkla ilişkilerle uğraşanların ve akademik çevrelerin dışında, fazla olmamaktadır. Bu tür kimselere şirketlerin «mütevelli» kurullarında üyelik verilmekte, büyük şirketlerin üst yöneticileri bundan bol bol yararlanmakta, her hafta uygulanan araştırmalar ise Amerikan ekonomisi-

nin dünyanın en güçlü ekonomisi olduğunu göstermektedir. Fakat bütün bunlar klasik tutucu dünya görüşüne özlem duyanlarca yeterli bulunmamakta; bu tür olgular Amerikan toplumundaki seçkinleri dinamik bir öğe olarak göstermekte, gelenekler için bir temel teşkil etmelerini ise sağlayamamaktadır. Gerçekten de, Amerikan toplumundaki kapitalist seçkinler geleneklere uyarak değil, kişisel başarılarıyle yükselmiş; geldikleri yerlere kendi güçleriyle gelmiş kimselerdir.

2

Toplumda belirli yeri olan bir seçkinler topluluğuna dayanan klasik tutuculuk bugünkü Amerikan toplumunda ilgi çekici bir düşünce akımı olamamıştır. Fakat tutucu düşünceye bağlı bilim adamları bu düşüncelerini savunmak için başka yollara da başvurmaktadırlar. Örneğin, toplumda bir aristokrasi sınıfının bulunmayışı karşısında aristokrasi konusunda açık seçik konuşmaktan kaçınmakta, aristokrasinin» sadece belli bir toplumsal sınıf olmayıp, moral yönden belirli niteliklere sahip kimselerden de oluşabileceğini ileri sürmektedirler. «Gerçek demokrasi» ya da 'liberal tutuculuk' adına bu tür tutucu düşünürler «doğal aristokrasinin» toplumdaki sınıflarla, iktidar hiyerarşileri ile, genel anlamda toplum düzeni ile bir ilgisi olmadığını görmekte, bu nedenle de, çağdaş toplumda aristokrasinin toplumsal yönden belirli bir sınıf değil, moral yönden üstün nitelikli kimseleri içeren bir topluluk olduğunu söylemektedirler. Bu yaklaşım günümüzde çok taraftar toplamıştır. Nedeni, günümüz toplumunda tutucu düşünceye bağlı olan kimseleri, toplumda gerçek bir aristokrasinin bulunduğunu göstermek yükümlülüğünden kurtarmış olmasıdır. Ortega Y Gasset ve Peter Viereck bu konuda verilebilecek en iyi örneklerdir. Örneğin, Viereck'e göre, değerli olan «aristokrasi sınıfı» değil, aristokratik ruhtur. Havasına girmek ve *noblesse oblige* denen yükümlülüklerini yerine getirmek şartıyle, herkes -sınıfı ne olursa olsun- bu aristokratik ruha sahip olabilir.[6] Bazı yazarlar ise, bu düşünceyi benimsediklerini ve doğru bulduklarını açıktan açığa söyleyememekte;

fakat özellikle «kitlelerden» sözederken soruna aynı açıdan bakmaktadırlar. Oysa, sıradan yurttaşların her şeyin temeli olduğunu söyleyip sıradan insanlara dalkavukluk yapmaya dayanan liberal propaganda için, bu tür örtülü aristokratik görüşlerin - işin iç yüzünü ortaya koyduğu için - sakıncalı sayılması gerekmektedir.

Fakat aristokratik göreneklerin, değerlerin önemsenmesi toplumsal özünden soyutlanmış bir aristokrasi yaratma çabaları için yeterli olmamakta; kimin seçkinler arasında sayılabilecek niteliklere sahip olduğunu, kimin olmadığını anlamak için bu tür düşünceler belirli kriterler getirememektedir. Toplumda bulunduğu yere kendi gücüyle gelmiş bir seçkinler topluluğunun, klasik toplumların savunagelddiği bir aristokrasiye köken olamayacağı açıktır. Üstelik, bu tür görüşlerin toplumdaki iktidar kurumunun durumuna uygun düşmediği; bu nedenle de siyasal yönden geçerli sayılamayacağı anlaşılmaktadır.

Toplumun varolan sosya-ekonomik yapısında çıkarı olanların ileri sürdükleri görüşlerle, hayalî bir aristokratik sınıfı savunmak için ileri sürülen görüşler, işin aslında, geleneksel ve değişmez bir aristokrasiye dayanmamaktadır. Amerikan toplumunda bu gibi düşüncelerin bütün çabalara karşın, gelişen bir toplumda en üst yerlere yükselebilmek için durmadan kendi aralarında mücadele eden dinamik ve her gün değişen bir seçkinler topluluğundan başka bir şey bulunmamaktadır. Amerikan toplumunda toplumsal yönden, hele hele siyasal yönden, aristokrasi sayılabilecek bir sınıf yoktur.

Ancak böyle gerçek bir aristokrasinin kurup geliştirebileceği bir aristokratik gelenek de bulunmamaktadır. Ayrıca, klasik tutucu ideolojiyi savunmaya çalışan düşünürlerin gözden kaçırdıkları bir nokta da geleneklerin istendiği zaman hemen yaratılabilecek şeyler olmayıp, ancak oluşumlarından sonra tutunulup, destek alınacak şeyler oldukları-dır. Modern toplum, bozulmak, geçersizleşmek nedir bilmeyen güçlü gelenekler üzerinde yükselen bir toplum değildir. Bir şeyin uzun zaman varlığını sürdürmüş olması da, onun değerli ve büyük olduğunu göstermez. Değerler arasında tercihler yapılırken de, eskilerin yenilerden daha iyi olduğunu düşünmek yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir.

3

Bütün bunlara karşın tutucu düşünce, tutucu anlayış neredeyse liberallerin kulağa hoş gelen görüşleri kadar güçlü ve yaygın bir eğilimi yansıtacak duruma gelmiştir. Diğer yandan, hem tutucuların hem liberallerin her ikisini birden hoşnut etmenin de yolu bulunmuştur. Toplumda üst sınıf olmadığını söyleyenler gibi, belirli bir üst sınıf bulunduğunu ve bunun değerli bir sınıf olduğunu söyleyenler de vardır. Diğer yandan, toplumda bir üst sınıfın, bir seçkinler topluluğunun bulunmadığını söyleyenler kadar, toplumda böyle bir seçkinler topluluğu varsa da bu sınıfın fazla bir önem taşımadığını söyleyenlere rastlanmaktadır. Bazıları ise, daha da ileri giderek, toplumdaki seçkinlerin durumuna uyup uymadığına, ya da kendisinden söz edilen hayalî bir aristokrat sınıfının olup olmadığına bakmadan, bugünkü Amerikan toplumunun gerçekleri karşısında, tutucu ideolojinin savunucusu düşünürlerin görüşlerine inanabilmektedirler.

Hem ucuzundan liberal, hem duygulu birer tutucu olan bazı yazarlar toplumdaki üst sınıflardan sözederlerken, toplumun gerçeklerini yeterince anlatmaktan bile bile kaçınmakla, bulanık birtakım düşünceler ileri sürmekle yetinmektedirler. Bu tür yazarlar bazen seçkinleri geçmişe dayandırmakta; bazen de, yaşadığımız günün koşullarının ürünü olduklarını ve pek önem taşımadıklarını söylemektedirler. Geleceğe büyük ümit bağlanan ondokuzuncu yüzyılda liberaller toplumdaki seçkinlerin geçmişin ürünü olduklarını söylemişlerdir. İçinde yaşanılan günün her şeyden fazla önem kazandığı yirminci yüzyılda ise, aynı liberaller, toplumdaki seçkinlerin eski günlerinin kalmadığını; toplumda toplu bir sınıf teşkil etmekten çıktıklarını söylemeye başlamışlardır.* İktidar konuşunda, resmî anlayışın gereği olarak, temsili hükümet kavramına dayanmakta ve toplumda önemli kararların belirli bir seçkinler grubu tarafından alındığını bile söylemekten kaçınmaktadırlar. Servet ve yüksek gelir sahibi olanlardan da sözederken herhangi bir vur-

* Bu romantik **pluralism** anlayışını az yukarda ele almıştık. Bak. ON BİR: Denge Teorisi.

gulamada bulunmamakta; servet sahibi olanların toplumda önemli yerleri olduğunu, ama bunun fazla anlam taşmadığını söylemekte; Amerikan toplumunda nerede ise herkesin zengin sayılabilecek duruma geldiğini ileri sürmektedirler. Buna benzer «hafifliklerle» dolu günümüz liberal düşüncesi, ileri sürdüğü bu görüşleriyle, tuhaftır, çağdaş tutucu düşünceye de temel teşkil etmektedir.

Gene ilginç, Amerikan toplumundaki tutucu düşünürler için önemli olan, entelektüel ve siyasal nitelikleri itibariyle liberalizm güçsüzleşirken, *liberal rhetoric* denen boş sözlerin etkinlik kazanmasıdır. Gerçekten de, 1930'larda yaygın olan liberal görüşler savaştan sonra siyasal insiyatifi elinden kaçırmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomik büyüme ve askerî terör sayesinde, orta düzeyde iktidar sahibi olan ve siyaseten ilkel bir azınlık iç politikayı rasyonel içeriklerinden yoksun kılmış; kamunun siyasal duyarlığını, ussallığını her gün biraz daha aşındırıp yoketmiş ve ortamın gerginliğinden alabildiğine yararlanıp kendi durumunu sağlamlaştırmıştır. Bu kimseler, *New Deal* ve *Fair Deal* dönemlerini de eleştirmişler; bu dönemlerin izlerini silmek için de ellerinden geleni yapmışlar; adı geçen bu dönemlerde önemli rol oynayan kimseleri topluma bir kere daha, bu kez kendilerine göre tanıtmaktan bile kaçınmamışlardır. Bütün bu davranışların, aslında, II. Dünya Savaşının öncesinde ve sonrasındaki yıllarda büyük servetler yaptıkları halde yeterince prestij elde edemeyen, yeterince iktidar sahibi olma olanağı bulamayan kimselerin* statü mücadelelerinin birer görünümü sayılmaları gerekir.

Bu tür düşünceler ekonomik yönden durumlarından hoşnut olmayanlardan çok, bulundukları toplumsal konumdan hoşnut olmayan ve daha üst statülere gelmek isteyen kimselerin ilgisini çekmiştir. Bu kimseler, toplumdaki kurulu prestij sisteminin sembollerine, önde gelen kişilerine ve kurumlarına saldırmadan duramamışlardır.[7] Saldırıya geçer geçmez, önce, eski üst sınıfın en önemli kalelerinden biri olan Dışişleri Bakanlığı ile, eski zengin bir aileden gelen ve Savunma kamlığı yapan seçkin generallerden birini hedef almışlardır.

---

* Bak. İKİ: Yerel Sosyete.

Bakan, ipsiz-sapsız birtakım nihilistlerle tartışmak zorunda bırakılmış ve kamu oyu karşısında güç durumda kalmıştır.

II. Dünya Savaşından sonra iktidara gelen bu yeniler toplumdaki ulusa bağlılık anlayışını da değiştirerek, devlete ve devletin kuruluşlarına bağlılık yerine, devlet kurumunda üst mevkilere yükselmiş birtakım çetelere [gang] sadakati şart koşmuşlar, yurttaşlardan devlete değil kendilerine bağlılık göstermelerini istemeye başlamışlardır. Getirdikleri yeni devlet yönetimi anlayışı sayesinde, gizli polis, gizli «soruşturmalar,» ses bantları, ispiyonculuk, şantaj gibi en iğrenç uygulamalar devlet hayatında başköşeye geçmiş; yönetimin başında olduğunu söyleyen bakanlar ve siyaset adamları bütün bu iğrençliklere paravana olmaktan başka bir şeye yaramayan göstermelik bir hükümetin göstermelik bakanları olarak «icrayı hükümet etmek» düşkünlüğüne boyun eğmişlerdir. Fakat bu durumlarıyle, tam bir kuşak boyu kitlelere ciddî şeyler vermeyen ucuz ve basit eğlence sanayii ile kitle haberleşme araçlarının biçimlendirdiği bir ulusun başına neler gelebileceğini gösteren dramatik bir örnek teşkil etmişlerdir. Bu dönemin «kukla» siyaset adamları üst ve orta sınıflardan gelme seçkinlerin ne denli düşüncesiz, ne denli ahlâk düşkünü olabileceklerini; siyaset gangsterleri karşısında korkudan ne yapacağını şaşıran liberallerin ne denli akıl almaz adiliklere isteyerek ya da istemeyerek alet olabileceklerini göstermişlerdir.

1930'ların liberalleri, II nci Dünya Savaşından sonra kendilerinin bir çeşit sanık iskemlesine oturtulduklarını görünce, yaptıklarının akılsızlık olduğunu düşünmeye başlamışlardır. Kurulu burjuva toplumunun statü yapısı II. Dünya Savaşından sonraki günlerde saldırılara uğramıştır. Amerikan toplumunda geçmişten kalma en büyük, en yüce şeyin kurulu düzenin bu statü yapısı olduğuna inanan liberaller, kendi kurulu statü yapılarına karşı girişilen saldırılardan çok büyük bir korku duymuşlar, endişe içinde, kendilerini savunmaya çalışmışlardır.

İkinci Dünya Savaşından sonraki günlerde liberalizmin örgütlenme durumu çok zayıftı: Savaş-öncesi liberallerin iktidarda oldukları yıllar bağımsız liberal gruplarda canlılık bırakmamış, bunların tabanını kurutmuş; eski liberaller ülkenin çeşitli yerlerinde yeni liberal örnekler yetiştirecek yer-

de, federal devlet örgütüne dayanmayı yeğlemişlerdir. *New Deal* döneminde ise herhangi bir liberal programın uygulanması için işe yarayacak herhangi bir liberal örgüt zaten kalmamıştı. *New Deal* programında, liberal düşünceye fazla bir bağlılığı olmayan, eski kuruluş içinde yeni bir koalisyona dayanan parti örgütü ile yetinilmişti. Bununla da kalmayarak, *New Deal* yöneticileri liberal düşünce mirasını hor görmüş, sahip çıkmamış; liberal düşünceyi, uğruna mücadele edilecek bir değerler sistemi olarak değil, bir çeşit idarî rutinler olarak değerlendirmişlerdir.[8]

İkinci dünya savaşından sonraki yıllarda moral bir yılgınlık içinde kalan liberaller en hafifinden bile olsa herhangi bir sol düşünceyi, hatta, gerçek bir liberalizmi bile savunamayacak kadar paniğe kapılmışlardır. Çokları Medenî Haklara büyük ümit bağlamış, fakat savunmaya gelince bu konuda üzerlerine düşeni yapmamışlardır. Daha da ilginç olanı, Medenî Hakları göklere çıkaran liberaller bu haklardan *yararlanmayı* düşünememişlerdir. «Eskiden», demiştir Archibald MacLeish, 'bin dokuzyüz kırklarda özgürlük size yararı olan, işe yarayan bir şeydi... bugünse, başkadaki senediniz, hesabınız gibi, savunmanız gereken, korumanız gereken bir şey olup çıktı'.[9]

Gerçekten de medenî hakları göklere çıkarmak, savunmaktan; medenî haklardan yararlanmak, medenî hakları siyasal yönden etkin şekilde kullanmak bu hakları düzara savunmaktan çok daha zordur. Medenî hakları etkisiz kılmak, işe yaramaz hale getirmek isteyenler bile, bu işi medenî hakları savunur gözükerek yapmaktadırlar. Aynı şekilde, başkalarının geçmişte kullanabildikleri bir hakkı methetmek, aynı haktan *bugün* de yararlanmak gerektiğini söylemekten, bunun zorla da olsa sağlanmasını istemekten çok daha kolaydır. Mademki hakların savunulması-hatta on yıl önceleri bu haklardan yararlanılmasının-savunulması liberallerle bir zamanlar solcu olan bilim adamlarının ilgilendikleri başlıca konulardan olmuştur. Fakat bugün için hepsi de, siyasal konularla ilgilenmemeyi, medenî hakların siyasal hayatta bir anlam ifade edip etmediği gibi sorunlar üzerinde durmamayı daha doğru ve emin bir yol saymaktadırlar.

Savaş sonrasında liberallerin savunma durumunda kalmaları nedeniyle, Amerikanın dünyadaki rolü ve yeri de seç-

kinler ve «avam» tabakası için endişe verici sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu endişelerin kökeninde sadece uluslararası durumun gerginliği, yeni bir savaşın kaçınılmazlığı gibi düşünceler bulunmamakta; birçok Amerikalının ciddî şekilde endişe duyduğu bazı sorunlar da bulunmaktadır. Bu Amerikalılara göre, günümüzde Birleşik Devletler ulusal nitelikte kültürel konularda Sovyetler Birliği ile topyekûn bir mücadeleye girişmiş bulunmaktadır. Amerikan müziği, edebiyat, sanat ve Amerikan Yaşam Biçimi denen alanlarda bu mücadele açıkça görülmektedir. Birleşik Devletlerin ekonomik, askerî ve siyasal gücü kültürel gücünü kat kat aşmaktadır. Amerika dış ülkelerde güç ve iktidar sahibidir, ama kültürel prestijden yoksundur. Bu durum yüzünden birçok liberal, sadece basit sağ eleştirilere karşı kendilerini savunabilmek için değil, fakat Amerika'nın dış ülkelerde kültürel prestij kazanması için gerekli oldukları için de, kendilerine toplumda itibar göstermiştir.

Amerikan liberalizminin zenginler ve güçlü yeni iktidar çevreleri karşısında çaresizlik içinde kalmasının tek nedeni liberallerin savunma durumuna çekilmeyi kabullenmeleri ve örgütsüzlükleri olmamıştır. Geçtiğimiz yarım yüzyıla yakın bir süre içinde Amerikan liberalizmi moral ve entelektüel yönden ciddî bir gerileme göstermiştir. Batı toplumlarında, klasik sosyalizm gibi, klasik liberalizm de bazı temel *ideallerin* tanımlanmasına başvurulan layik geleneğin bir bölümü durumunda kalmıştır. Fakat *edebiyat* olarak siyasal hayatta bugün de en çok yararlanılan liberalizmin sözcülerine ait görüşlerdir. Çok değişik görüşleri olan kimseler bile aynı liberalizmin sözcülerinden yararlanabilmekte; liberalizm, sorunların açıklanmasında belirli bir görüş ortaya koyamayacak kadar zıtlıklar ve belirsizlikler içine düşmüş bulunmaktadır.

Amerikan toplumunda çok çeşitli yaşam biçimleri olduğu doğrudur. Fakat bu durum siyasal görüşlerin, siyasal alternatiflerin de çeşitli olmasını sağlayamamaktadır. Çeşitli çıkar çevrelerinin siyasal sözcüleri, birbirlerinden fazla bir farklılaşma göstermemekte, hemen hepsi aynı «edebiyatı» yapmaktadırlar. Değişik çıkar çevrelerinin sözcüleri, aslında liberallere ait olan liberal 'edebiyattan' yararlanmaktan çekinmektedirler. Amerika'nın ilerici, hatta radikal bir ülke ol-

duğu şeklindeki beylik sözlerin sadece teknoloji alanında doğru olduğu anlaşılmaktadır.* Bir de, eğlence sanayiinde bu durumun doğru olduğu görülmektedir. Hele bu alanda Amerika öylesine «dinamik» ve 'radikal' bir toplumdur ki, işi canlı resimden film yapmaya kadar götürmüştür. Bu gibi yüzeysel izlenimlerden yola çıkan pek çok kimse Amerikan toplumunun dinamik ve ilerici bir toplum olduğunu sanmaktadır. Oysa gerçekte, Amerikan toplumu tutucu bir toplumdur: Tutucu bir ideolojisi bile olmayan tutucu bir toplum. Bu tutucu toplum bugün öylesine büyük bir entelektüel uyuşukluk içindedir ki, liberallerin nasıl olsa her yana çekilebilecek büyük büyük «laflarını» alıp işi idare etmek dururken, kendisi için tutucu bir ideoloji yaratmayı bile gereksiz saymaktadır. Liberalizme gelince, Amerikan toplumunda bugün geçerliği kalmamış, yanıltıcı, gerçeklerin gözlerden saklanması için kullanıldığını bile farkedemeyecek durumdaki bu düşünce akımı eski içtenliğini de yitirmiş bulunmaktadır. Günümüzdeki totplumsal değişimin mekaniğini açıklamak için eskinin liberalizmini yeniden canlandırmaya çalışanlar ise, ortada geçen yüzyılın koşulları olmadığı için, tutarlı bir iş yapamamaktadırlar. Liberalizmin, kendi içinde bile tutarlı olabilmesi, ancak ve ancak, kendiliğinden dengelenebilen geçen yüzyılın toplum hayatının bugün de var olmasına bağlıdır.[11]

Çeşitli görünümleri içinde «büyük denge» fikri günümüzde de kamu işlerinde bir bakıma sağduyu yerine geçmektedir. Aynı 'büyük denge' fikri birçok sosyal bilimci tarafından da benimsenmekte, liberal aydınlar da tutucu görüşlerine temel olarak bu fikri kabul etmiş bulunmaktadır. Bu anlayışın klasik tutuculuk sayılmasına olanak yoktur; kapitalizm-öncesi, sınaileşme-öncesi bir toplumsal yaşantıdan geçilmiş olmayışı; toplumda saygı gösterilen bir aristokrasiye dayanan ve gelenekçilikten kuvvet alan bir toplum yapısının bulunmayışı nedeniyle, Amerikan toplumunda klasik tutucu-

---

* Bu sözlerle teknolojik yeniliklerde Birleşik Devletlerin tek önder olduğunu söylemiyorum. İngiliz ve Alman mallarına oranla kalite ve design bakımından Amerikan mallarının durumunun fazla parlak olduğunu da sanmıyorum.

luk hiç bir zaman diğer toplumlardaki gibi elverişli bir ortam bulamamıştır.

Entelektüel bir ürün olarak ele alındığında, tutucu düşüncenin yirminci yüzyıl gibi hiç de klasik olmayan bir çağda klasik liberalizmin yeni bir «üslûbla» anlatımından başka bir şey olmadığı görülmektedir. Bugünkü tutucu düşünce, âdeta, sihirli birtakım bağımsız güçlerin etkisiyle otoritenin minimum düzeye indirgendiği bir toplum görüntüsü çizmektedir. Klasik tutuculuğun 'basiret' kavramı gibi, liberalizmde de «pazar» denen birtakım görülmeyen güçlerin dengesi temel alınmakta; böylece, belirli bir niyetle yola çıkmayan binlerce insan iradesinin belirli bir denge kuracağı, bu oluşumun önlenmemesi gerektiği inancı, sonunda Kutsal Basiret inancının layikleştirilmiş bir görünümü olmaktadır. Ayrıca, varılan bu noktadan sonra, günümüzdeki tutucu düşünce Amerikan toplumunda iktidar seçkinleri diye bir grubun olmadığını, toplumda egemen sınıf diye bir sınıfın bulunmadığını söylemektedirler. Böylece, iktidar seçkinlerinin iktidar sahibi olmalarını haklı göstermeye çalışmak yerine, toplumda egemen sınıf diye bir sınıf, iktidar seçkinleri diye bir grubun bulunmadığı görüşü savunulmaktadır. Buradan da anlaşılıyor ki, Amerikan liberalizmi tutucu düşünce ile kolayca uzlaşacak, uzlaştırılabilecek niteliktedir. Zaten, Amerikan toplumundaki iktidar seçkinlerinin ve büyük servet sahibi zenginlerin belirli bir tutucu ideolojiye gereksinme duymamalarının bir nedeni de liberalizmin bu tür açıklamalarının her yöne çekilmeye yatkın olmasıdır.

4

Tutucu eğilimleri olan kimseler için romantik pluralizmin en ilgi çekici yanı,* kamu işlerini yönetme durumunda bulunan kimseleri bu durumlarını haklı kılacak daha açık, daha belirli ideolojik açıklamalar aramak zorunluğundan kurtarmasıdır. Toplumda her şey, herkes kendi başına bir denge

* Bk. Yukarda geçen, ONBİR: Denge Teorisi.

içinde bulunabiliyorsa, toplumda her şeyin, herkesin birbiriyle eş güçte olduğunu; toplumda alınan önemli kararların herhangi bir iktidar seçkinleri grubu tarafından alınmadığını, bu işlerin belirli bir kurumsal düzenlemenin sonucu olmadığını ispata bile gerek kalmamaktadır. Bu durumda, aklı başında her insan için siyaset ilgilenilmesi, fakat moral yönden karışılmaması gereken bir şey sayılmaktadır.

Günümüzdeki tutucu düşüncenin siyasal planda söyledikleri bunlardan ibarettir. Tutucu düşünce, bugün, toplumsal sorunlar karşısında sorumluluk yüklenmek istemeyen bulanık ve açıklıktan yoksun bir düşünce biçimine indirgenmiş bulunmaktadır. Tutucu düşünce, günümüzde, geçmişe ve geleneklere duyulan bir özlem değil, tersine, modaya ve gündelik heveslere dayanan «snobca» bir düşünce olmuştur.[12] Tutuculuğu savunanların düşündükleri ulus değil, kendileri, kendi toplumsal çevreleridir. Biraraya geldikleri kendi kapalı toplulukları içinde tutucular birbirlerinin söylediklerini 'hikmet' saydıkları için, toplumdaki iktidar realitesi, toplumda alınan önemli kararların ne şekilde ve kimler tarafından alındığı gibi sorunların dışında yaşamaktadırlar.

Bu nedenle, tutucu düşüncenin, ekonomik yönden işlerin yolunda gittiği dönemlerde insana hoşnutluk veren ve dünyayı toz pembe gösteren bir düşünce olduğu söylenebilir. Tutucu düşüncenin, içinde yaşadığımız dünya hakkında, bu dünyada yönetici olarak görev almış-tutucu, liberal ya da radikal- kimselerden yönetilenler olarak isteyebileceğimiz şeyler hakkında tutarlı bir görüş getirdiği de söylenemez. Günümüz toplumunun karşı karşıya kaldığı sorunlar, çelişkiler, alınan ve alınması gereken kararlar, izlenen siyasetler gibi konularda ne yeterli bir entelektüel grubu ne de canlı bir liberal kamu oyu bulunmaktadır. Günümüz toplumunda liberallerin her yöne çekilebilir sözleriyle tutucuların görüşlerinin acayip bir alaşım meydana getirmekte olması ise apayrı bir sorun durumuna gelmiş; tarih, insan aklının etkisi dışında, başıboş, belirsiz bir yolda ilerlemeye terkedilmiş gibidir. Bu durumun bir anlamı da, siyasal hayatta özgür insan aklına, özgür düşünceye yer kalmamış; II. Dünya Savaşından beri Amerikan toplumunda insan aklı ile toplumsal realitenin birbirinden koparılıp uzaklaştırılmış oluşudur.

Alt düzeyde yer alan tutucular, yönetimdeki liberallere oranla daha fazla bir siyasal iktidar elde edebilmiş değillerdir. Orta düzeydeki iktidar alanında liberallerle tutucular arasında gürültülü bir iktidar kavgası görülmektedir. Fakat üst düzeylerde, gürültüden hoşlanmayan, daha iyi yetişmiş tutucuların gerçek iktidar sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumun sonucu olarak da, gürültücü sağ ile karmakarışık ilişkiler içinde bulunan liberaller - bunların bazılarının bir zamanlar sol'da oldukları bilinmektedir - basit ve seviyesiz sağcılarla tartışmalarına, sağcıların ölçüsüz eleştirilerine karşı neyi, nasıl savunacaklarını bile kestiremeyecek duruma gelmişlerdir. Kendi sol geçmişlerinin hâlâ izlerini taşımalarına rağmen, işin aslında, liberaller üst düzeydeki kurulu tutucu düzeni savunmuş olmaktadırlar. Diğer yandan, alt gruplardaki seviyesiz sağcıların bu saldırılarından şirketler dünyasındaki, ordudaki ve devlet kurumundaki iktidar seçkinlerinin ekonomik ve siyasal yönden yararlanmaktan geri kalmadıkları; bu tür seviyesiz sağcı kuruluşları kendi siyasal amaçları için bir çeşit «hazır müfreze» olarak kullandıkları bile görülmektedir.

İşte bu durumdadır ki, ekonomik durumun iyi oluşu ve kamu oyunun demagojik bir sağın etkisi altında tutulması sayesinde üst düzeydeki tutucular toplumda gerçek iktidar sahibi durumuna gelebilmişler; 1930'larda «resmî görüş» olarak saygı gösterilen liberallerin düşüncelerini de ellerinden alarak seviyesiz ve basit bir biçime sokmuşlar, liberallere gevezelikten başka yapacak iş bırakmamışlardır. Radikalizmi ise, otuz yıldır süren bir yenilgiden sonra bir daha belini doğrultamayacak duruma sokmuşlardır. Tutuculuk bilim çevrelerine bile kendisini ciddî bir akım olarak kabul ettirebilmiştir. Tutucu görüşlere bağlı bu tür bilim çevrelerinde, günümüz yönetiminde en önemli kararların bile ayrıntılı ve derinlemesine tartışmalarda bulunmaksızın, hatta kamu oyuna haber bile verilmeksizin alınabilmesine karşı en ufak bir ses çıkmamakta; itirazda bulunulmamaktadır. Üst düzeyde asker ve sivil yönetimlerin demokratik süreçlere saygı göstermeden kendi başlarına siyaset kararlaştırmaları ve uygulamalarına karşı kimse bir şey dememekle; bu tür kararlar, bu tür siyasal çizgiler bile oldu-bitti biçiminde alınmakta, ve uygulanmaktadır. Kamu oyunun us-dışı bir görünüm

kazanmasına, bu durumun her gün biraz daha kötüye gitmesine yol açan çevrelere, etmenlere karşı da kimse bir şey dememektedir. Asıl kötüsü, bilim adamları arasında bile, toplumda iktidar sahiplerinin akıldan ve sağduyudan; düşüncenin ise, toplumsal realiteden bu denli uzak düşürülmesine ve akıl ve düşünce gücü ile iktidarın birbirinden bu denli koparılıp ayrılmasına karşı hiç bir eleştiri, hiç bir itiraz duyulmamaktadır.* Bütün bunların sonucunda, günümüz Amerikan toplumunda iktidarda bulunan kimseler hiç bir ideolojik «cilâya» ihtiyaç duymadan iktidarlarını sürdürebilmekte; siyasal kararlar, siyasal tartışmalardan ve siyasal görüşlerden yararlanmaksızın alınabilmekte; Amerikan toplumundaki üst çevreler, örgütlü sorumsuzluk sistemi sayesinde, her istediklerini elde edebilmektedirler.

5

Bütün bunlara bakarak, Amerikan toplumunda oradaburada varlığını sürdürebilen küçük küçük kamuların, hatta Amerikan toplumundaki kitlelerin, aydınların savunmaya başladıkları tutucu görüşleri benimsedikleri sanılmamalıdır. Fakat, bu kamuların ve kitlelerin Amerikan toplumundaki iktidar seçkinlerinin gerçek «yüzleri» hakkında açık ve yeterli bir bilgiye sahip olmadıklarını da unutmamak gerekir. Kitleler ve bu dağınık kamu toplulukları iktidar seçkinleri hakkında bulanık, açıklıktan yoksun birtakım değerlendirmeler yapmaktan ileri gidememekte; iktidar seçkinlerini, iktidar sahibi olmaktan çok, servet ve statü sahibi kimseler olarak görmekte; soruna siyasal açıdan değil, daha çok, moral açıdan bakmaktadırlar.

Toplumun üst düzeyinde bulunanlara ve güçlü çevrelere karşı güvensizlik duymak Amerikan toplumunda eski bir âdettir. Bu güvensizlik, bazen, 1930'larda olduğu gibi şirketler topluluğundaki *ekonomik kraliyetçiler* denen zenginlere karşı; bazen, I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki dönemde olduğu gibi, amiral ve generallere karşı; bazen az,

---

* Bak: ONBEŞ: Üst Ahlâksızlık.

bazen daha yoğun da olsa, her zaman politikacılara karşı duyulmaktadır.

Bu konularda her söylenene inanmamak, hele hele, seçim kampanyalarında tarafların birbirlerine yönelttikleri suçlamalara karşı çok dikkatli olmak gerekmektedir. Fakat, genellikle, iş çevrelerinde ve devlet kurumlarındaki «yolsuzluklara» karşı büyük bir ilgi gösterilmesine bakılacak olursa, kamu oyu toplumun üst düzeyinde bulunanların kişisel ahlâk sahibi, namuslu adamlar olmasını istemekte; bu konuda her alanda ciddî bir endişe duyulmaktadır.

Bu durum, doğrudan doğruya ekonomik alanda olduğu gibi askerî ve siyasal alanda da görülmekte; aynı endişeler bu temel kurumların başında bulunan seçkinlere karşı duyulduğu gibi, bu konularda yer alan bireylere karşı da duyulmaktadır. Bu kimselerle ilgili olarak ortaya çıkan bazı «kirli» gerçekler, toplumda bu tür sorunlarla hâlâ ilgilenmekte olan kimselerin endişelerinin haksız olmadığını, toplum yaşantısında ahlâksızlığın yaygınlaştığını göstermektedir.*

---

* Birkaç yıl önce - Amerikan askerî çevrelerinin gözbebeği olan West Point'de büyük bir özenle seçilen subaylar sınavlarda kopya çekerken yakalanmışlardır. Bazı yüksek öğrenim kurumlarında ise, maç sonuçlarıyle kumar oynayan bazı kimselerden para alan takımların şike maçları yaptıkları bilinmektedir. New York'da okuyan ve seçkin ailelerden gelen genç kızlar, pezevenkliği meslek edinmiş büyük zenginlerin oğulları tarafından birkaç yüz dolar karşılığında, hafta sonu tatillerine çıkan büyük şirket yöneticilerine satılmaktadır. Diğer birçok kentde olduğu gibi, Washington'da da pek çok sorumlu rüşvet almaktadır. Eylül 1954'de ise, 1940'ların sonlarında yapılan bir işin sonunda Federal Konut İdaresinden konut yapımı ihalesi alan bazı inşaat şirketleri, yaptıkları inşaat bedellerinden daha fazla ipotek bedeli almışlar ve yüz milyonlarca doları bulan aradaki farkı iş ortaya çıktıktan sonra da, iade etmemişlerdir.[13] «Devlet memurları iş adamları hafta sonu kızları» şeklinde, 'üçü 400 dolara' şeklinde düzenlenen balık avı partileri ise çok yaygınlaşmıştır. Savaşın son yıllarında birçok kurnaz ve «gerekli» kimselerle yakınlığı

Üst çevrelerde hangi, ne gibi öğelerin bu tür ahlâksızlıklarda yer almadığı sorulabilir. Belki de bu duyulanların, ortaya çıkanların yanısıra, ortaya çıkmayan daha başka pek çok yolsuzluklar, ahlâksızlıklar da vardır. Bugün yaygın inanç, bu tür ahlâksızlıkların «büyüğünü» yapanların yakalanmadığı, 'küçük' ahlâksızlıkların yakalandığı yolundadır. Kamu oyunun inancı odur ki, ortaya çıkan her ahlâksızlık, ardında, daha büyük bir ahlâksızlık saklamakta; «büyük» çaptakiler çok daha derinlere, Amerikan yaşam biçiminin üst ve orta düzeyindeki kimselere kadar uzanan bir örgütlenme içinde bulunmaktadır. Kitleler bu tür olaylar çıkınca

---

olan kimseler et ve akaryakıt karaborsacılığından büyük paralar kazanmışlardır. Son Başkanlık seçimlerinden birinde ise, halkın güvensizliği o dereceye varmıştır ki, yüksek görevler için adaylıklarını koymuş bulunan kimseler servet beyanında bulunmak zorunda kalmışlardır.

Yasal olmayan işlerde, küçük miktarlarda paralarla inanılmayacak kadar büyük paralar kazanılabilmektedir. Kore savaşından sonraki günlerde büyük kentlerde bu tür binlerce iş kurulmuş; bu alandaki suçlarda da büyük bir artış görülmüştür. Dünya bankaları, «zimmetlerine para geçirenlere karşı» mücadele etmek için aralarında birleşme yoluna gitmişlerdir. **The New York Times**, 'kabaca söylenecek olursa, her gün daha çok sayıda kimse, bankalardan daha çok miktarda para çalmaktadır' demektedir.[14] Narkotik suçlar, dükkânlardan para çalma, iktibas suçları, sahtekârlık, kalpazanlık, vergi kaçakçılığı gibi suçlar da gitgide olağanlaşmaktadır.

Çok kabaca söylenecek olursa, bir işletme gibi kurulup örgütlendikten sonra, kanunsuz işlerden de iyi paralar kazanılmaktadır. Bugün biliyoruz ki, Amerika'daki gangsterler de, kendi aralarında ilişkiler kurmuş bulunan ve çeşitli yerel devlet görevlileri ile de bağlantıları bulunan ülke çapında birer iş adamı gibidirler. Fakat, günümüzde iyi-örgütlenmiş sanayiler durumuna gelmiş bulunan yasa-dışı işlerin en önemli özelliği, 1920'lerde bu işleri «haydut» niteliğinde kimseler yaparken, bugün bu işlerin oteller, işyerleri, fabrikalar, sayfiye siteleri ve nakliyat şirketleri sahibi büyük işadamı görünümündeki kimselerce yapılmakta olmasıdır. Bu tür kimselerden po-

önceleri konuyla ilgilenmekte, fakat az sonra her şeyi unutup geçmektedir. Bunun nedeni, Amerikan halkının iktidar sahibi kimselerle yüksek mevki sahibi kimselere karşı duyduğu güvensizliğin belirli bir doktrine, belirli bir siyasal bakış açısına dayanmamasıdır. Amerikan halkının bu güvensizlik duygusu, her gün bir yenisiyle karşılaşılabilecek yolsuzluk ve ahlâksızlık olaylarının yarattığı bir çeşit alışkanlık durumuna gelmiştir. Küçük ya da büyük çapta ahlâksızlıklar, yolsuzluklar üst çevreler için olağanlaşmış; çoğu kez, bu çevrelerin normal özelliklerinden biri sayılmaya başlamıştır. Fakat hemen belirtilmesi gereken bir nokta da, Amerikan toplumundaki bu ahlâksızlıkların en önemli nedenlerinden birinin kamu oyunun bu konuya karşı yeterince duyarlık göstermemesi; durumu olağan saymasıdır. Günümüz Amerikan toplumunda kamu hayatındaki yolsuzluk ve ahlâksız-

---

lisle başı belâya girenler oluyorsa, bu, 'işini bilmemezliğin' sonucu sayılmaktadır.[15]

Yeraltı dünyasındaki örgütlü suç işleri, en uç görünümü içinde, yırtıcı yağmacı bir bireysel başarı tutkusunun, kamu esenliğine aldırmazlığın, «kâr kârdır - iş iştir» felsefesinin ve laissez-faire devlet anlayışının bir sonucu olmaktadır. Amerikan kültürel dünyasının vazgeçilmez bir bölümü olan 'yeraltı dünyası... yasak sayılan, fakat toplumun itibar gösterilen, pek çok insan tarafından aranan, arzu edilen mal ve hizmetleri sağlamaktadır... Ekonomik, siyasal, hukuksal ve toplumsal örgütlerimizde etkileri açıkça görülmektedir... Bir bakıma, yeraltı dünyasındaki suçlar ve kötülüklerin bize çok denk düştüğünü kabul etmemiz gerekmektedir.'[16]

New Jersey'li banker Harold G. Hoffman işlediği suçların kefaretini ödemiştir. Hoffman, önce belediye başkanı, sonra kongre üyesi, en sonra eyaletinin Valisi olmuştur. 1954 yılında ölümünden sonra, en az on yıldır, devlet paralarından 300.000 dolara yakın bir miktarı zimmetine geçirdiği; siyasal hayatta ahlâk timsali olarak gözüktüğü halde, en ciddî bankalarla, sigorta şirketleriyle ve yüksek şahsiyetlerle birlikte büyük çapta yolsuzluklara karıştığı anlaşılmıştır. Ordu PX'lerinde, piyasa fiyatlarının çok altında fiyatlarla «mink kürkler ve pahalı mücevherler gibi askerî nitelikte olmayan» mallar satılmaktadır.

lıklar etkin bir şekilde ayıplanmamakta, suçlanmamakta, kötü karşılanmamaktadır. Eski günlerin orta sınıf ahlâk anlayışı da ortadan kalkmış; yerini, üst ahlâksızlığa terketmek zorunda kalmıştır.

Sömürücü plütokratlar ve rüşvetci-yiyici devlet bürokrasisi anlayışı 1890'larda toplumun yaygın inanışıdır. Bu inanışın yerine 1920'lerde kültürsüz, dar kafalı, taşralı devlet görevlileri anlayışına geçilmiştir. 1930'larda ise, toplumda her kötü şeyin «ekonomik kraliyetçilere» ve onların adamlarına bağlandığı bir döneme gelinmiştir. Bu anlayışların hepsi de «negatif» görüntüler olarak kalmıştır; birincisi, taşra insanının

---

Hayır kuruluşları için toplanan paralar kişisel çıkarlar için kullanılmaktadır. Şubat 1954'de, içlerinden Birleşik Devletlerin Londra Büyükelçiliği görevlilerinden ve Dışişleri Bakanlığı Özel Danışmanı Julius C. Holmes'un da bulunduğu onsekiz kişi ile yedi şirket, ihtiyaç fazlası gemilerin satışında devlete karşı hile yapmakla suçlanarak haklarında dava açılmıştır. Taşradaki «sendika çarlarının» sendika fonlarından para çaldıkları, işverenlerden rüşvet aldıkları, çeşitleri yolsuzluklar yaptıkları bilinmektedir. Özel hastanelerin saygı değer yöneticilerinin toptan fiyatıyle 9.83 dolara aldıkları aspirinleri hastalara kutusu 600 dolara kadar sattıkları ortaya çıkmıştır. Mart 1954'de Tümgeneral Roderick Allen, köpeği için 1,200 dolara kulübe yaptırmış; parasını millî savunma bütçesinden ödetmiştir. Gazetelerin yamsıra iş dünyasına ait dergileri okuyanlar 1954 yılında, «Federal Devlet Baş Vergi Kontrolörü ile birlikte 214 maliye müfettişinin yolsuzluktan mahkemeye verildiğini ve bunlardan yüzünün mahkûm edildiğini»[17] okumuşlardır. Amerika'da yüksek ve üst-orta düzeyde vergi yükümlüleri her ilkbaharda yalan bildirimlerle vergi saklamak için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Yüksek vergi tahakkuklarından tetkikle indirim yapılmasından sağlanan çıkarlar öylesine yaygınlaşmıştır ki, 1954 ilkbaharında Kara Kuvvetleri Bakanı ve Asistanları ile bir Senatör ve yardımcılarının bu işlerden başları belâya girmiş; Mc Carthy - Kara Kuvvetleri duruşmalarından sonra da, birçok yüksek devlet memuru ve Senatör işlerinden ve mevkilerinden olmuştur. Sivil ve asker yüksek mevki sahibi pek çok kimsenin ahlâksızlıkları ortaya çıkmış; bu iddianamelerin asılsız olmadığı ispatlanmıştır.

ahlâk anlayışına dayanan bir kırgınlığı yansıtmış; ikincisi, büyük kent yaşamının ahlâk anlayışını benimsemiş çevrelerin 'esnafça' yaptıkları değerlendirmelerin ürünü olmuş; üçüncüsü ise, bunlar kadar açık-seçik olmasa da, eski plütokratların daha sistemli ve kişisellikten kurtulmuş düşüncelerini yansıtmıştır.

1940'ların ve 1950'lerin şirketleşme çatısı altında yeniden düzenlenmiş zenginleri için ne ekonomik ne de siyasal yönden böyle bir eleştiride bulunulmadığı, hatta kitle toplumunun insanları tarafından bu kimselere karşı içten içe bir hayranlık duyulduğu görülmektedir. Şirketler dünyasının zenginleri ve siyasete siyaset dışı alanlardan gelmiş kimselere karşı bu tür olumsuz değerlendirmelerde bulunulmamakta; içlerinden bazılarının yaptıkları ortaya çıktığında, kitleler durumla bir süre ilgilenmekte, fakat hemen ardından, gene, «becerikli, girişken, dürüst, işbilir Amerikan işadamı ve şirket yöneticisi» görüntüsü etkinlik kazanmaktadır.

Kitle toplumu yaşamı içinde bunun başka türlü olması da beklenmemelidir. Kitle toplumunda insanlar statü çılgınlığına tutulmaktadırlar. Siyasal hayatta dikbaşlılığın, doğruluğun, kişilikliliğin sonu demek olan küçük adam Makyavelciliğinin ve kolay «ölmezlik» kazanma tutkusunun da bunda etkisi olmaktadır. Aydınların bu denli tutucu düşüncelere tutsak düşmediği, bu denli ürkek olmadığı, bu denli görgüsüz ve temelsiz bir kibarlık tutkusuna saplanıp kalmadığı bir toplumda, bütün bu ahlâksızlıklar belki bu derece yoğun bir durum almayacaktır. Fakat Amerikan toplumunun bir kitle toplumu oluşu ve Amerikan toplumundaki aydınların bu durumu nedeniyle, iktidar seçkinleri, yapacaklarını hiç bir ideolojiye gereksinme duymadan yapabilmekte; hiç bir görüşe, hiç bir ciddî düşünceye dayanmayan bir yönetimi sürdürebilmekte; ciddî bir neden bile uydurmadan kitleleri istedikleri gibi güdümleyebilmektedir. Günümüz Amerikan toplumunda en önemli ahlâksızlığın ise, yöneticilerin ve iktidar sahibi çevrelerin akıl ve düşünce yeteneğinden bu denli uzak düşmeleri olduğu açıktır. Üç hiyerarşiye dayanan günümüz Amerikan iktidar sisteminin en önemli özelliği olan *örgütlenmiş sorumsuzluk* bile, bu akıldan ve düşünce yeteneğinden ayrılmışlığın sonucu olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.

15 ÜST AHLÂKSIZLIK

Üst ahlâksızlık sorunu, sadece siyasal alanda karşılaşılan; sadece, aslında güvenilmeye değer kurumlarda yer alan görevlilerin yarattığı bir sorun olarak ele alınmamalıdır. Siyasal alandaki yolsuzluklar, toplumdaki genel ahlâk düşkünlüğünün sadece bir bölümüdür. Moral seviyesizlik ise, sadece birkaç yoldan çıkmışın yarattığı bir durum değildir.[1] Üst ahlâksızlık Amerikan toplumundaki seçkinlerin en belirgin özelliğidir. Üst ahlâksızlığın bu denli yaygınlaşması, toplumdan tepki görmemesi ise kitle toplumunu kitle toplumu yapan en önemli özellikler arasına girmiş bulunmaktadır.

Elbetteki, güvenilmeye değer kurumlarda yoldan çıkmış kimseler bulunabilir. Fakat bir toplumda kurumların kendileri de yoldan çıkmış ve bozulmuşsa, bu kurumlarda yer alan görevlilerin de bozulmaları, yoldan çıkmaları doğallaşır. Şirketleşme çatısı altında düzenlenen bir toplumsal yaşam biçiminde ekonomik ilişkiler kişilerin dışında oluşmakta; yöneticiler eskisi kadar kişisel sorumluluk duymamaktadırlar. İş, savaş ve siyaset dünyaları üçlüsüne dayanan bu düzende bireysel vicdan etkisi gibi önemli bir öğe olmaktan çıkmış; üst ahlâksızlık kurumlaştırılmıştır. Üst ahlâksızlık, sadece şir-

ketlerde, orduda, devlette yönetimin yoldan çıkması sorunu değildir. Üst ahlâksızlık, askerileşmiş devletin politikasıyle içiçe girmiş şirketler dünyasının zenginlerinin en temel özelliği durumuna gelmiştir.

Bu açıdan bakıldığında, örneğin, ihtiras sahibi genç politikacıların seçim kampanyalarında kullandıkları planlarla ilgili olarak üzerinde durulması gereken en önemli sorunun bu politikacıların ahlâk yönünden vurdum-duymaz olup olmadıkları değil, Amerikan toplumunda ahlâk sahibi bir gencin kısa zamanda bu gibi yerlere kadar yükselip yükselemeyeceği olduğu anlaşılmaktadır. «Beyaz yakalıların işledikleri suçların» çoğu, kamusal planda ahlâk anlayışının zayıflaması, yüksek maliyetli günahların ve suçların artması, kişisel dürüstlüğün azalması gibi sorunlar *yapısal* ahlâksızlıkla ilgili sorunlardır. Bu tür sorunların, sadece, bulundukları çevrenin etkisi ile yoldan çıkmış küçük ve seviyesiz insanların eseri olduğu söylenemez. Bunun böyle olmadığını, az çok, herkes bilmektedir. Ne zaman üst ahlâksızlıklarla ilgili yeni bir olay duyulsa, 'bugün de bu çıktı' denilmekte; böylece, sorunun tek-tük bireylerin yaptıkları ile ilgili bir sorun olmayıp, geniş ve yaygın bir hastalığın göstergesi olduğu teslim edilmektedir. Bu görüşün doğru olduğuna inanmamızı haklılaştıracak bazı belirtiler açıkça ortadadır. Fakat, bütün bu sorunları belirli bir hastalığın görünümleri haline getiren koşullar nedir? Önemli sorun bizce budur.

1

Günümüzdeki moral huzursuzluklarının, moral sorunların nedeni, eski günlerden kalma değerlerin, doğruluk kural ve ölçülerinin şirketleşme çatısı altında düzenlenmiş bulunan çağdaş toplumsal yaşantımızın koşulları karşısında yetersiz kalmaları; bu çağa uygun yeni değerlerin, kuralların ise saptanıp ortaya konulamamış olmasıdır. Bu yeni düzende kitlelere yeni kurallar, yeni değerler sunuluyor da kitleler bunları reddediyor denilemez. Tersine, çokları için anlamlı bulunacak kural ve değerler kalmamıştır. Kitleler, bugün öylesine bir durumda kalmışlardır ki, ne kabullenecek bir şeyler, ne de reddedebilecekleri bir şeyler bulabil-

mektedirler. Kitle toplumunun insanları, bugün, birey olarak savunmasız; grup olarak da siyasal sorunlara karşı ilgisiz bir yaşam sürdürmektedirler. «Kamunun» moral bir şaşkınlık içinde kaldığından sözedilmektedir; bunun nedeni bilo, kitle toplumundaki bireylerin ilgilenecekleri, bağlanabilecekleri bir şeylerin bulunamamasıdır.

Fakat moral şaşkınlık, moral boşluk içinde kalan sadece «kamu» değildir. 'Washington'daki yönetimin, devlet dairelerinin trajedisi,' diyor James Reston, «her adımda, her işte eski alışkanlıklarla, eski kurumlarla karşılaşmak zorunda kalındığı halde, günümüzde bu eski alışkanlıklara, eski kurumlara temel teşkil eden eski değer ve inançlara bağlılığın kalmamasıdır. Yönetim kötü şeyleri arayıp bulmakta, fakat kalıcı şeylere değer vermemektedir. Yönetim inanç sahibi olmayı göklere çıkarmakta, fakat kendisi inançsız bir yönetim olarak kalmaya devam etmektedir. Eski günlerin güzel sözlerinden hâlâ bazı şeyleri anımsayan yönetim, bu sözlerin eski anlamlarını anımsayamamaktadır. Washington'daki yönetim açıkça ideolojik bir savaşa girişmiştir. Ama kendisinin ideoloisi nedir, var mıdır, yok mudur, bunu bile bilmemektedir. Tanrı-tanımaz düşman tarafın materyalizmini yerden yere vurmakta, fakat kendi materyalist dünya görüşünden utanmayı, rahatsız olmayı pek akıl edememektedir.»[2]

Günümüzde ekonomik ve siyasal kurumlarda şirketler dünyasının zengin kişileri akıl-almaz bir iktidar kazanmışlar, fakat üzerlerinde bu iktidarlarını uyguladıkları insanların moral yönden saygılarını kazanmış, rızalarını alabilmiş değillerdir. İki kuşak boyunca ortaya çıkan her çıkar çevresi, hiç bir «müeyyideye» bağlanmamış her yeni şirket iktidarı, tarım işletmeleri toplulukları, işçi sendikaları ve devlet kuruluşları moral yönden iddialı sözlerle işe başlamayı unutmamışlardır. Ne yapılırsa, ne yapılmışsa hep *kamunun yararı için* yapılmıştır! Bu tür sloganlarla işe başlayanların gerçek yüzü ortaya çıkınca, yeni çıkar çevreleri, yeni yeni çıkar kuruluşları aynı işlere biraz daha yenice sloganlarla başlamak zorunda kalmışlar; bu sloganlar da eskiyince, daha daha başkaları bulunmuş ve işler böylece sürüp gitmiştir. Fakat bir süre sonra, ekonomik ve askerî bunalımların ardı-arkası kesilmeyince toplumda kuşkular,

tereddütler, endişeler yayılmaya başlamış; işleri yürütmek için «allı-güllü» yeni özürler, moral yönden yeni haklılaştırmalar bulmak gerekmiştir.

«Bunalım» kelimesi de içtenlikle kullanılan bir kelime olmaktan çıkmıştır. Yüksek mevkilerdeki pek çok kimse, olağanüstü edimlerini ve siyasal çizgilerini gözlerden saklamak için durmadan bu kelimenin ardına saklanmaktadırlar. Gerçekte ise, üst ahlâksızlığın en önemli özelliği bunalımlardan rahatsızlık duymaması; bunalımlarla karşı karşıya kalmayacak durumda olmasıdır. Gerçek bunalımlarda toplumdaki çok sayıda insan çeşitli alternatifler üzerinde görüşmeye, tartışmaya, soruna bir çözüm yolu bulmaya çalışır; her alternatifin moral anlamları kamu önünde açık açık tartışılır, kamudan görüşünün alınması için kamuya bilgi verilir. Üst ahlâksızlık, eski değerlerin gücünü yitirmesi, sorumsuzluğun örgütlü duruma getirilmesi artık kamusal bir bunalım, kamusal bir sorun sayılmamakta; tersine, toplumsal sorunlara karşı gösterilen ilgisizliği, kabullenmişliği saklamak için halka karşı bunlardan yararlanılmaktadır.

Kitlelerin gözünde, üst çevreler nitelikli, ünlü kimselerden oluşan seçkinler topluluğu olarak gözükmektedir. Eğlence sanayiinden ya da diğer sabit meslek dallarında olup da toplumda ün ve servet sahibi olan kimseler üzerinde araştırma yaparken kurumlaşmış iktidar seçkinlerinin bunları da kendilerinden göstermeye çalıştıklarını; seçkinler topluluğu olarak sadece kendilerinden ibaret bir tekel durumunda kalmaktan sakındıklarını gözlemlemiştim. Ünlüler dünyasının gelip-geçici, vefasız ve «hafif meşreb» kişilerine bile, kendileri gibi seçkinler topluluğunun üyesi olma hakkını veren bu kimseler, bu yolla, toplumdaki gerçek iktidarın kendi dar çevrelerinin ellerinde bulunduğunu örtbas etmeye çalışmaktadırlar. Bir bakıma, bu tür ünlülere oranla iktidar seçkinlerinden fazla söz edilmediği; iktidar seçkinlerinin diğer ünlüler kadar tanınmadıkları, ün sahibi olmadıkları doğrudur. Fakat bu yapılan, gerçek iktidar sahiplerinin, kitleleri güldüren, eğlendiren, oyalayan bazı ünlülerin gölgesi altında saklanıp bile bile, kendilerini gözlerden uzak tutmaya çalışmalarından başka bir şey değildir.

Kitle toplumundaki bireyler, belirli bir moral inanç sisteminin olmayışı nedeniyle, kolayca güdümlenmeye; ünlü-

lerin yaptıklarının etkisiyle her türlü çılgınlığı benimsemeye itilmiş olmaktadırlar. Ortamda heves edilecek, moda olarak benimsenecek, özenilecek şeylerin sayısı artıp değerler ve kurallar durmadan değiştikçe kitle toplumunda yaşayan bireyler hiç bir şeye güvenmeyecek duruma düşmekte, sonunda, çareyi küçük-adam-makyavelciliğinde bulmaktadırlar. Kitle toplumundaki birey, bir yerden sonra, büyük zenginlerin ayrıcalıklarla dolu yaşamtılarını, ünlülerin gece yarısından sonra başlayan hayatlarını gazete, dergi, televizyon aracılığı ile uzaktan seyredip kendisi de onlarla beraber yaşamaya; olmazsa, büyük zenginlerin dertlerinin de büyük olduğunu düşünüp bundan da bir teselli bulmaya başlamaktadır.

Bütün bu değişimlerden sonra da, hiç değişmeyen Amerikan toplumsal değerlerinden biri gene bugün de varlığını sürdürmektedir: Paraya ve parayla satın alınabilecek şeylere verilen değer. Bu değer, paranın en bol olduğu dönemlerde bile gücünden hiç bir şey yitirmemektedir. «Zengin de oldum, yoksul da,» diyor Sophie Tucker, 'fakat inanın, zenginlik güzel şey.'[3] Birçok değerlerin silinip gittiği dönemlerde bile Amerikalının kafasını kurcalayan sorun, «Akıllıca kullanıldıktan sonra, paranın satın alamayacağı şey var mı?» sorunu değil, 'paranın satın alabileceği şeylere oranla, daha çok arzu edilen, daha değerli bulunan bir şeyler kalmış mıdır?' sorunu olmaktadır. Para, Amerikan toplum hayatında her türlü başarının değişmez göstergesi, ölçeği olmuştur ve bu durum bugün de böyledir.

Toplum hayatında para her şeyin ölçüsü olunca, para sahibi kimseler, bu parayı ne yolla kazanmış olurlarsa olsunlar, toplum kendilerine saygı göstermektedir. «Para, milyonu bulunca, günah kalmaz» denmektedir. Para, toplumda herkesin aradığı, istediği bir şey olmakla kalmamış, her şeyin tek değeri haline gelmiş; bireyler için de tek ölçüt para olmuştur. Para kazanmak işiyle uğraşanların, ün ve itibar bakımından rakip tanımadıkları bir toplum düzeninde 'pratik' ve «sağduyulu olmak» gibi deyimler bile anlamlarını değiştirmiş; 'pratik' kelimesi kişisel çıkarlara hizmet eden, «sağduyulu olmak» ise kişinin malî yönden işini bilir biri gibi davranması anlamına gelmeye başlamıştır. Paranın her şeyin önüne geçtiği bir toplum hayatında diğer top-

lumsal değerler etkinliklerini yitirmekte, bireyler kolay para kazanmak ve servet sahibi olmak için insaftan, merhametten çıkacak duruma gelmektedirler.

Amerikan toplumundaki yolsuzlukların, yiyiciliklerin, rüşvetciliklerin - hepsi değilse de - çoğu, zengin olmak, zengin olduktan sonra da daha çok zengin olmak tutkusunun sonucudur. Fakat bugün, eskinin para sahibi olma tutkusu, etkinliğini daha değişik bir biçimde sürdürmektedir. Klasik iktisatçıların ve Jefferson dönemi demokratlarının anlattıkları basit modelde olduğu gibi, gerçekten, gerek ekonomik gerekse siyasal kurumların çapça küçük ve örgütlenme yönünden de dağınık oldukları dönemlerde iktidarda bulunanların içinde hiç kimse diğerlerine oranla daha büyük bir iktidara sahip olamamakta; her istediğini elde edememektedir. Fakat siyasal kurumlarla ekonomik olanakların kaynaşmış bir bütün gibi içiçe girdikleri dönemlerde, devlet kurumlarında çeşitli görevlere gelenlerin ellerindeki iktidardan yararlanarak kendilerine kişisel çıkarlar sağlamaları kolaylaşmaktadır.

Devlet adamları, devlet görevlileri kesiminde de bir ahlâksızlık vardır. Fakat bu kesimdeki ahlâksızlığın şirketler dünyasındaki ahlâk düşkünlüğünden daha yoğun, daha yaygın olduğunu söylemek haksızlıktır. Siyaset adamları para alıyorlarsa, kendilerine maddî çıkarlar sağlıyorlarsa, bu, ekonomik güç çevrelerinin siyaset adamlarına para vermeyi kendi açılarından da uygun görmeleri sayesinde olmaktadır. Ekonomik güç çevreleri de, işlerini kolaylaştıracak, işlerinde kendilerine yardımcı olacak siyaset adamlarına muhtaçtırlar. Ekonomik güç çevreleri bu tür siyaset adamları bulabiliyorlarsa, bu da, bazı siyaset adamlarının bu tür işlere dünden razı olmaları sayesindedir. İşadamları ile siyaset adamları arasındaki bu ilişkiler bazen birden bire gün ışığına çıkmaktadır. Siyaset adamlarından büyük şeyler bekleyen halk bu gibi durumlarda büyük bir hayal kırıklığına uğramaktadır. İşadamlarına karşı ise böyle davranılmamakta; işini uydurmasını bildikten sonra işadamlarına kızılmamakta; böyleleri, «gemisini kurtardığı» için takdir bile olunmaktadırlar. Her şeyin iş hayatındaki kurallarla yönetildiği bugünkü Amerikan toplumunda, iş dünyasındaki kurallar devlet yönetiminde de geçerli olmaya başlamış;

bu durum pek çok işadamının devlet görevlerine getirilmesinden, bunun olağanlaşmasından sonra daha da hızlanmıştır. Bu nedenle de, örneğin, büyük şirketlerin astronomik rakamlara varan ücret, yıllık temettü, vb. gibi malî ayrıcalıklarla yönetici çalıştırmaları, büyük şirketlerin yöneticilerinin çeşitli nedenlerle yaptıkları harcamalarını şirket carî giderleri arasında gösterip vergi matrahından düşmeleri gibi sorunlar üzerinde ciddî şekilde durabilmek için çıkarılmak istenen yasaların yeterince destek bulmamasını olağan karşılamak gerekmektedir. Yüksek gelir vergileri de büyük şirketlerle yüksek ücretli üst personel arasında girişilen çeşitli tertiplerle etkisiz kılınmaktadır. Vergi yasalarından yakayı kurtarmak için daha önce gördüğümüz gibi, sayısız denecek kadar çok ve her biri başlıbaşına bir zekâ eseri sayılabilecek çareler bulunmuştur. Yüksek ücretlerle çalışan şirket yöneticileri gibi kimselerin ise, bunlar birçok kişisel harcamalarını şirketlerin carî harcamaları arasında gösterebildikleri için, gerçek kazançları hesaplanamamakta; gerektiği ölçüde vergilendirilmeleri sağlanamamaktadır. İş hayatında alışılmış bazı işlemler sayesinde, gelir vergisi yasaları ve savaş dönemi yönetmelikleri etkisiz kılınabilmektedir. Bu yasalara uymamak, sahtekârlık yapmak suç sayılmakta; diğer yandan bir yolunu bularak bunlardan sıyrılanları kimse kötü karşılamamaktadır. Toplumun moral görenek ve geleneklerince desteklenmeyen yasalar bireyleri suç işlemeye itmektedir. Fakat işin en kötü yanı, bu tür yasaların toplumda ahlâk-dışı bir tutumun yaygınlaşmasına, benimsenmesine, olağan karşılanmasına yol açmasıdır.

Bir toplumda en üst çevrelerle orta düzeydeki çevreler bile kurnaz ve işini bilir olmanın yeterliğine her şeyden çok inanmaya başlamışlarsa, böyle bir toplumda bireysel ahlâk duygusu olan kişilere rastlamak güçleşir; çıkarcılığa, işini bilir olmaya dayanan bir toplumda ahlâk ve vicdan sahibi bireyler yetişmez olur. «Para kazanmayı» tek başarı ölçüsü sayan, para sahibi olamayanları suçlayacak derecede kötü karşılayan bir toplum yapısında paranın tek mutlak değer durumuna gelmesini önleyebilecek başka bir değer kalmaz. İnançsız, hiç bir şeye bağlılık duymayan, dostluk, insanlık nedir bilmeyen birtakım kimseler başarıdan başarıya koşarlar; başarıdan başarıya koştukça da, şaşkına dönmüş top-

lum en büyük saygıyı ahlâksızlığı bile en üst düzeylerde yapan bu «üst ahlâksızlara» göstermeye başlar.

2

Şirketler dünyasında, siyasal hayatı yöneten seçkinler arasında ve üst düzeyde askerler arasında büyük hiyerarşilerin ve iktidar mekanizmalarının başında bulunan kimselere artık sadece hayatta başarı kazanmış kimseler gözüyle bakılmamakta; bu kimselerin, başarıya ulaşmak isteyenler için de kendilerinden büyük yardımlar sağlanabilecek kimseler olduğuna inanılmaktadır. Başarılı olup olmamak, çok insan için, bu üst kimselerin kafalarındaki başarı ölçülerine uyabilmeye bağlı bulunmaktadır. Bu kimselerin hemen yakınlarındaki birinci derecedeki astlar genellikle aynı kliğin üyesi ve üstlerinin kopyası denecek kadar aynısıdırlar. Fakat, toplumdaki hiyerarşiler karmaşık bir biçimde birbirleriyle bağıntılı oldukları için, herhangi bir klikteki birinin başka hiyerarşilerdeki kliklere karşı da bağlılık duyduğu, sadakat beslediği görülmektedir. Bu bağlılıklar bazen kişisel, bazen resmî, bazen de ilerleyip yükselmek gibi kişisel olmayan temellere dayanmaktadır. Çeşitli üst çevrelerin üyesi olan kimselerin kariyerlerine bakıldığında, bu kimselerin bağlılık ve sadakat zincirleri de izlenmiş olmaktadır. Bunun nedeni, kendi aralarına alıp başarıya ulaştırdıkları kimseler açısından üst çevrelerin en büyük özelliğinin, kendi aralarına alacakları kimseleri kendilerinin alıp yetiştirmekte olmalarıdır. Bu başarı hiyerarşilerinin ikinci özelliği ise, tek bir *monolithic* yapı görünümünde olmamaları; çeşitli bağıntılar içinde bulunan, hatta aralarında *antagonistic* ilişkiler olan çeşitli klikler topluluğu görünümü taşımalarıdır. Üçüncü özellikleri ise, başarılı olmak isteyen genç yaşlardaki kimselerin, kendilerine başarı yollarını açacak üst düzeydeki kimselerin yardımlarından yararlanmak için, bu kliklere girmeye çalışmaları, buna zorunlu olmalarıdır.

Bunun sonucunda Amerikan toplumunun başarıya tapın-

* «Self-co-optation» karşılığı. (ç.n.)

mayı salıklayan başat inançlarından «pratik olma» inancı da 'kişiyi başarıya ulaştıracak yol' diye başka tarafları göstermek zorunda kalmaktadır. Ondokuzuncu yüzyılda başarıya ulaşmak için, kadından, tütünden, içkiden uzak durmak; uyanık, sabırlı, iradeli, dürüst ve akıllı olmak öğütlenirdi. Bugün ise, başarıya ulaşmak isteyenlere «etrafta kendine güvenen biri izlenimi bırakması,» 'alımlı bir kişilik görünümü taşıması' ve «etkin bir kişiliğe sahip olması» öğütlenmektedir. Günümüz toplumunda başarıya ulaşmak isteyenler için en uygun yol, herkese ve her şeye tebessüm etmek; herkesi dinlemek sabrını göstermek; konuşunca kendisi için değil, karşısındaki için ilginç olmayı bilmek; karşısındaki kişilere kendilerini önemli kimseler sanma olanağı vermek ve bütün bunları (sanki içtenlikle yapıyormuş gibi görünebilmektir. Bir başka deyişle, kişisel ilişkiler bile «halkla ilişkiler» gibi hesaplı-kitaplı bir görünüm kazanmış; kişi kendi öz benliğini bile 'kişilik pazarına' bir «meta» gibi sürmek zorunda bırakılmış; şirketleşme çatısı altında düzenlenmiş yeni toplumsal hayatta başarı kazanmak isteyenlerin önünde bunlara uymaktan başka yol kalmamıştır.[4] Üstün meziyetlere, soluklu bir çalışma gücüne sahip olduğuna inanan, gerçekte ise, kendi arasına alacağı kimseleri kendi seçip-kendi eğiten bir kliğe girebilmesi sayesinde yükselen ve hayatta başarı kazanan pek çok kimse, bir süre sonra, gerçekten ne olduklarını; geldikleri yerlere nasıl, nelerin ve kimlerin sayesinde geldiklerini unutup, başarılarını kendi meziyetlerini, çalışkanlıklarının eseri saymaya başlamaktadırlar.

Amerikan toplumunda üst çevrelerde yer alan kimseler, kendilerinin, hayatta başkasının yardımı olmadan kendi kendilerine başarıya ulaşmış kimseler olduklarını söylemekte ve bundan büyük gurur duymaktadırlar. Bu, onların kendi kendilerine besledikleri bir inançtır; kendilerini böyle görmekte; topluma da böyle görünmektedirler. Bu inancın halk arasındaki dayanağı, bu tür kimselerin hayatlarıyle ilgili olarak anlatılan birtakım öykülerden ibarettir. Daha bilimsel sayılabilecek çevrelerde böyle bir inancın tutunabilmesi ise, üst çevrelerdeki kimselerden bazılarının, değişik oranlarda da olsa, alt tabakalardan çıkıp buralara yükselmiş kimseler olduklarını gösteren birtakım istatistiklerdir. Bu tür kimselerle ilgili istatistiksel bilgileri biz de görmüş bulunuyoruz. Fakat

önemli olan, emekçi katlarından çıkıp da buralara yükselebilenlerin oranları değil, bu üst çevrelere girmek isteyenlere karşı uygulanan ölçütler ve bu ölçütlerin kimlerin eliyle uygulanmakta olduğudur. Amerikan toplumunda her yükselmenin, her başarının yükselen kişinin liyakatının ürünü olduğunu söyleyemeyiz. Emekçi ailelerinden çıkıp da üst çevrelere girebilenlerin oranını gösteren istatistikleri ters-yüz edip bunların oranının yüzde 90'ı bulduğunu söylesek bile, seçkinler topluluğu arasına kabul edilecek kimseler üzerinde uygulanan ölçütler değişmedikçe, bu toplumda yükselmesini, başarı kazanmasını bilenlerin bunu kendi «liyakatları» sayesinde gerçekleştirdiklerini söyleyemeyiz. Bu tür yükselmelere, başarılara ait istatistiklerin bu toplumda liyakat sahibi olanların yükselebildiklerine delil sayılabilmeleri için, toplumun üst çevrelerine girebilmekte uygulanan ölçütlerin gerçekten saygı değer ölçütler olması; bunların başka ölçülere göre saptanmış olmamaları gerekir. Kişinin kendi başarısını kendi gücüyle gerçekleştirmesine 'iyi' deniyorsa ve kişinin ailesinden yardım görerek yükselmesi, «kötü» karşılanıyorsa, bu tür değerlendirmelerin toplumsal planda moral bir kıymet ifade edebilmeleri için de, kişinin hayatta başarıya ulaşmakta başkasının yardımlarına muhtaç bırakılmaması; kişiye 'kendi kendinin efendisi' olabilme olanağının tanınması gerekir. Bürokraside ise, her başarının belirli kurallara göre uygulanan sınavlara dayandırılması gerekir. Şirketleşme çatısı altında düzenlenmiş bir toplum yapısında, üst çevrelerin kendi aralarına alacakları kimseleri kendi kendilerine aradıkları, alıp yetiştirebildikleri, ondan sonra aralarında yer verdikleri bir toplumsal düzende bu tür istatistiklerin ciddî bir anlam taşıdığı söylenemez.

Psikolojik yönden, «kendi kendini yetiştirmiş adam» diye bir şeyden sözetmenin ciddî bir görüş sayılması güçtür. Hiç kimsenin kendi kendini yetiştirmesine olanak yoktur. Kaldı ki, Amerikan toplumunda seçkinler arasına yükselebilmiş kimseler için bu durum çok daha geçerlidir. Şirketleşme çatısı altında düzenlenmiş bir hiyerarşiler toplumunda yükselmek isteyenler, üst durumlardaki kimseler tarafından ve bu hiyerarşilerde geçerli ölçülere göre seçilip yükseltilmektedirler. Şirketler dünyasındaki bu ölçülerin niteliklerini görmüş bulunuyoruz. Yükselmek isteyenler bu ölçülere uygun

hareket etmeye çalışmak zorunda oldukları için de, bir yerlere yükselen kimseler kendi başlarına değil, bu ölçülerce yetişmiş, yükselmiş kimseler olmaktadırlar. Bu nedenle, Amerikan toplumunda yükselmiş kimseleri kendi kendini yetiştirmiş, kendi kendine yükselmiş kimseler olarak değil, düzene kendini uydurmuş, «kullansın» diye düzene kendini sunmuş kimseler saymak daha doğrudur.

Bu koşullar altında, Amerika'da bir insanın hayata yoksul başlayıp zengin olması fazla bir önem ve anlam taşımamakta; bunu başarmanın kişi için liyakat ya da fazilet göstergesi sayılmaması gerekmektedir. Kişinin zengin olmasına bakıp bunu bir liyakat, bir fazilet göstergesi sayabilmek için, toplumda zengin olmanın fazilet ve liyakat sahibi olmayı gerektireceği bir sosyo-ekonomik düzenin bulunması gerekir. Kişilerin yükselip geldilkeri yerlere, buralardaki kimselerce seçilip getirildikleri bir sistemde kişinin bu yerlere gelmeden önce ne tür bir insan olduğuna bakmak fazla bir anlam taşımamakta; buraya gelecek olanların kimler tarafından, neye göre seçildikleri daha büyük bir önem kazanmaktadır.

Bütün bunlar üst çevrelerden daha alt düzeylerde yer alanların çoğunun bildiği şeylerdir. Bu düzeydeki kimseler, kişinin yükselmesi ile kişinin yetenekleri, liyakatlı ve faziletli oluşu arasında bir bağlantı bulunmayışı yüzünden umutsuzluğa kapılmakta, inançsızlığa sürüklenmektedirler. Gerçekten, toplumda yükselenlere ahlâk yönünden kuşkuyla bakılmakta; «bu da bir çeşit çetecilik» ya da 'bildiğinizin önemi yok, önemli olan sizi kimlerin tanıyıp bildiğidir' gibi sözler bu kuşkuyu dile getirmektedir. Günümüz Amerikan toplumunda, pek çok kimse, bir yerlere yükselenlerin bu işi ahlâk yönünden belirli bir bedel karşılığında yapabildiklerine inanmakta; bu inanç yaygınlaşmakta; yükselmek için, ahlâk yönünden belirli bir bedelin ödenmesi artık olağan bir şey sayılmaktadır.

Bazı gözlemciler ise, başarılı olmak ve yükselmek için ahlâk yönünden belirli bir bedel ödeme gereğine bakarak bundan bir ideoloji kurmakta; ters yöne sapmış birtakım sosyal bilimciler, sanayide «beşerî» ilişkiler gibi konularla uğraşanlar bu eğilimi daha da güçlendirmektedirler.[5] Bazıları da, eskiden yükselmek isteyenlerin yılmak bilmeyen bir azim ve irade gücüne sahip olmaları gerektiğine inanılır-

ken, bugünkü toplumda yükselmek için kişinin sessiz, sakin ve geçimli olması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu konuda değişik görüşler olsa bile, günümüz toplumunda kişinin yükselmesinin ahlâk yönünden belirli bir bedeli gerektirdiği inancı öylesine yaygınlaşmış, öylesine benimsenmiştir ki, durum, üst ahlâksızlığın olağan sayılması derecesine varmış bulunmaktadır.

3

Amerikan toplumundaki seçkinlere karşı moral yönden bir güvensizlik duyuluyorsa bu sadece üst ahlâksızlık olgusu nedeniyle değil, fakat biraz da bu çevrelerin üst bilisizlikleri nedeniyle olmaktadır. Eskiden Amerikan toplumunda üst kurumlardaki kimseler, yüksek görevlere gelen kimseler bilgili kimseler arasından çıkar; iktidar seçkinleri ile kültürel seçkinler, bir ölçüde, gene aynı çevrenin insanları arasından gelirdi. Bilgili ve etkinliği olan bir kamu içinde bilgi ile iktidar arasında bir uzlaşma olmadıkça kamu işleri yürümez; önemli sorunları bu nitelikli kamu karara bağlardı.

«Temsilciler Meclisindeki, Yunanlıların 1830'larda Türklere karşı açtıkları bağımsızlık mücadelesi sırasındaki görüşmelerle 1947'de Yunan-Türk sorunu hakkındaki görüşmeler arasında yapılacak karşılaştırmalar çok aydınlatıcı olmaktadır» diyor James Reston. 'Birincisinde açık, onurlu bir dil kullanılmakta, kişiler görüşlerini açıkça ifade edip belirli sonuçlara ulaşmakta; ikinci dönemde ise, gerçeklerin ters-yüz edildiği, kimin ne dediği, niçin dediği anlaşılmayan, tarihin bile kişisel hesaplar açısından değiştirilebildiği görülmektedir.'[6] George Washington'un 1783'de de Voltaire'in «mektuplar» ını okuyarak dinlendiği; Eisenhower'in ise kovboy kitaplarıyle polisiye romanlar okuduğu bilinmektedir. Günümüzde siyasal, ekonomik ve askerî çevrelerde yüksek mevkilere gelen kimseler ciddî kitaplar okumak şöyle dursun, memorandum ve brifinglerden vakit bulup da kendi başlarına gazete bile okuyamamaktadırlar. Yükselmenin bile ahlâk yönünden belirli bir fiyata bağlandığı bir toplum düzeninde bunun başka türlü olması beklenemez. Fakat, bunca yüksek yere gelebilmiş kimselerin içinde bulundukları

bilgisizlik, kültürsüzlük ve düşünsel seviyesizlikten nasıl olup da biraz olsun utanç duymadıkları, doğrusu, anlaşılacak iş değildir. İşin ilginç bir yanı da, bu kimselere içinde bulundukları utanç verici durumdan ötürü rahatsızlık duymaları gerektiğini hatırlatacak kültürlü bir kamunun da kalmamış olmasıdır.

Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren Amerikan toplumundaki seçkinler, «kültürel seçkinler» diyebileceğimiz topluluktan tamamen kopmuşlar, bambaşka bir çevre oluşturmuşlardır. Bilgi ve iktidar günümüz toplumunun egemen çevrelerinde birbirinden kopmuş, ayrılmış bulunmaktadır. Bilgili insanlar iktidar seçkinleri arasında yer alan kimselerle bugün de zaman zaman ilişki kurabilmektedirler. Fakat bu ilişkiler, günümüzde, aynı çevrenin insanları arasındaki yakın ve doğal ilişkiler biçiminde değil, işveren ve belirli bir ücret karşılığında çalışan emekçiler arasındaki ilişkiler biçiminde olmaktadır. Günümüz Amerikan toplumunda iktidar, servet ve ün sahibi seçkinler ile kültür ve bilgi sahibi düşünürler, yazarlar arasında yakınlık, dostluk yoktur; birinciler için sonuncular hiç bilinmedik birtakım insanlardır. İktidar seçkinleriyle düşün ve kültür dünyasının seçkinleri arasındaki ilişkiler, ancak, bu iki ayrı dünyanın en «sivri» ve «gösteriş düşkünü» üyeleri arasında olmaktadır.

Amerikan toplumunda güçlü ve iktidar sahibi olanların bilgili ve akıllı oldukları inancı yayılmak istenmektedir. Bunun için de, «yapmasını bilmediği için, öğretim üyesi olmuş öğretiyor», ya da 'akıllıysan, niye yoksulsun' gibi sözlerle topluma belirli bir görüş aşılanmak istenmektedir.* Bu gibi boş sözlerin bir anlamı varsa, o da bu tür zevzekliklerden bile yararlanmak isteyenlerin servet ve iktidar sahibi olmayı

* Başkanlara danışmanlık yapan Bernard Baruch geçenlerde, «Bana kalırsa iktisatçılar çok şey bildiklerini sanıyorlar. Oysa, sandıkları gibi olsaydı, bizim meteliksiz, onların da servet sahibi olmaları gerekirdi» demiştir. Bir keresinde aynı şeyi, 'Bu adamlar [iktisatçılar] verileri, sayıları alıp biraraya getirip bir şeyler yapıyorlar, ama yaptıkları tahminlerin bizimkilerden fazla işe yaradığını sanmıyorum. Yarasaydı, onların servet sahibi, bizim de meteliksiz olmamız gerekirdi' diye söylemiştir.[8]

insanlar için, hele hele kendileri gibi «akıllı» kimseler için hayatın en yüce amacı sandıklarını; buna inandıklarını ortaya koymuş olmalarıdır. Bu kimselere göre, bilginin bilgi olması için para getiren bir şey olması gerekir. Zengin ve iktidar sahibi kimselerin bilgili ve akıllı sayılmaları gerekir; çünkü, bu kimselerin aklınca, böyle olmasalardı zengin ve güçlü olamazlardı. Oysa, iktidar sahibi olanların akıllı olduklarını söyleyebilmek için iktidarla bilginin, servet sahibi olanların akıllı olduklarını söyleyebilmek için de, servetle aklın aynı şeyler olduğunu gösterebilmek gerekmektedir.

Bu tür varsayımların günümüz Amerikan toplumunda yaygın olması toplumdaki gerçek durumun da bu yönde olduğunu göstermez: Günümüzde sıradan insanlar bile iktidar ve servetin bilgi ve yetenekle kazanıldığını sanmaktadırlar. Bu tür varsayımlar, aslında, günümüzde bilginin de anlamını değiştirdiğini göstermektedirler. Günümüzde bilgi artık bir ideal olmaktan çıkmış; bir araç durumuna indirgenmiştir. İktidar ve servete her şeyin önünde yer veren bugünün toplumunda bilgi, artık, iktidar ve servet elde etmeye yarayan bir araç; ya da en fazla, konuşmaları güzelleştiren bir süs sayılmaktadır.

Bilginin birey için anlamı (kendi kişiliğine göre ve özgür olup olmadığına göre değişirse de) bireysel bilgi idealine bağlıdır. Bilginin her hangi bir toplum, herhangi bir uygarlık için anlamı ise [toplumun özgürleşmesi ve insanca bir anlam kazanması açısından] toplumun bilgi konusundaki idealine bağlıdır ve bu ideallerin niteliklerini ortaya koyar. Günümüz toplumunda ise bilgi konusundaki bireysel ve toplumsal idealler bir ve aynı şey olmuşlardır: Birey için, bireyin yükselmesine, zenginleşmesine; ulus için, iktidar kurumunun otorite kazanmasına yarayan bir araç.

Bilginin birey için anlamı (kendi kişiliğine göre ve özgür görülmektedir. Fakat güçlü kimselerin kendileri için bazı bilgilerden yararlanmaları, bunları kullanmaları kendilerini savunacak gücü olmayanları etkileyecek birtakım sonuçlara yolaçmaktadır. Bilgi de, bilginin kullanılma biçimi de, kendi başına ne iyidir, ne de kötü. «Bilgili insanlar arasında iyiler kadar kötüler de var,» diye yazıyor John Adams, 'bilim, sanat, edebiyat yüce ve değerli amaçlar için olduğu kadar, haksızlık ve kötülük için de kullanılabilmektedir.'[9] John Adams'ın

1790'da söylediği bu söze inanmamız için bugün dünden daha çok neden vardır.

Bilgi ve iktidar sorunu, dün de bugün de, bilgili insanlarla iktidar sahibi kimseler arasındaki ilişkiler sorunu olmuştur. Amerikan toplumunda bugün yüz kadar bilgili insan, yüz kadar da iktidar sahibi kimse seçsek ve bunları kendi aralarında gruplaştırsak kaçının her iki grupta birden yer alabileceği ilginç bir sorudur. Doğaldır ki, yapacağımız bu seçme, iktidar ve bilgi kavramlarından, özellikle bilgi kavramından ne anladığımıza bağlı olacaktır. Fakat bilgi kavramını gerçekten *bilgi* denen şeye yakın bir anlamda kabul edecek olursak, bugün her iki grupta yer alanların, Amerika'nın ilk kuruluş dönemlerindekinden çok daha az olduğu görülecektir. Onsekizinci yüzyılda, Birleşik Devletlerin henüz bir koloni olduğu günlerde iktidar sahibi kimselerin bilgi ve öğrenim alanında da belirli bir yeri olmuş; bilgi ve öğrenim alanındaki pek çok kimse de iktidar sahibi olunacak mevkilere gelebilmişlerdir. Bence, Amerikan toplumu bu açıdan çok ciddî bir gerileme içindedir.[10]

Toplumda hem bilgili hem de iktidar sahibi olan kimselerin çok az olduğu görülmektedir. İktidar sahibi kimseler, bilgili kimseleri yanlarında çalıştırmakta; ya da hiç olmazsa «ağzı laf yapan» kimselerden yararlanmaktadırlar. Günümüz toplumunda bilginlerden filozof-hükümdarlar çıkmamaktadır. Çoğu kez, bilginler, ne hükümdara da bilgine de benzemeyen birtakım güç ve iktidar sahibi kimselere yardımcılık, danışmanlık yapmaktadırlar. Yazarlar Birliğinin bazı üyelerinin, «1952 seçim kampanyalarında önemli senatörlerden birinin söylevlerini gözden geçirip, düzelttiği, daha akıcı bir dille yazılmasına yardım ettiği» doğrudur.[11] Fakat normal olarak bir yazarın, bir bilim adamının iktidar sahibi kimselerle yakınlık kurabilmesi güçtür. Üniversite çevreleriyle devlet arasındaki ilişkilerde de aynı durum görülmekte; bilginlerden, genellikle «ücretle çalıştırılan» kimseler olarak yararlanılmaktadır. Toplumdaki pek çok insan gibi bilim adamları da geçimlerini sağlamak için bir iş-güç tutmak zorundadır. Bu ise, düşünce denetimi için en etkin araç yerine geçmektedir. Kişinin ilerleyip, yükselmesi için kendisinden üst durumdaki kimselerin gözüne girmek, kendini onlara beğendirmek zorunda olduğu bir toplumsal dü-

zende kişi, her şeyden çok, kendisinin üstü durumdaki kimselerin hakkında varacakları yargılara önem vermek zorundadır. Bu koşullar altında aydınlara iş hiyerarşisi içinde iktidar sahiplerine hizmet için iş verildiğinde, özgürce çalışma olanaklarından yoksun kalmaktadırlar.

Demokrasiye bağlıymış gibi görünen kimseler toplumun bir kamu toplumu olduğunu; egemenliğin de bu kamunun elinde bulunduğunu söylemeye, bu noktayı vurgulamaya önem vermektedirler. Demokrasinin varolabilmesi iki öğenin varlığına bağlıdır: Yetenekli, etkin ve bilgili bir kamu; bilgili, bilgili olmasa bile, bilgili bireylerden oluşan bir kamunun görüş ve düşüncelerine değer vermesini bilen bir liderler topluluğu. Kamu ile liderlerin birbirlerini bu biçim içinde karşılıklı olarak etkileyemedikleri toplumlarda demokratik bir düzen kurulamaz; bilgi, toplum yaşantısında gerçek bir değer kazanamaz. Bilginin ve insan aklının toplumsal ilişkilerde düzenleyici bir etkinliği olabilmesi için de, insan aklının toplumdaki iktidar karşısında bağımsız kalabilmesi, aynı zamanda da iktidarla çok yakın ilişkiler kurabilmesi gerekir. Bunun olması ise, özgür ve bilgili bir kamunun olmasına; bilgili kimselerin bu kamuya seslenebilmelerine, iktidar sahibi kimselerin de gene aynı kamuya karşı sorumlu tutulabilmelerine bağlıdır. Bugünkü Amerikan toplumunda ise, ne böyle bir kamu vardır; ne de bilgi sahibi kimselerle iktidar sahibi kimseler arasında bir yakınlık vardır. Bu nedenle, Amerikan toplumunda bilginin demokrasiye bir katkısı olduğunu; demokrasi açısından bilginin bir önem taşıdığını ileri sürmek güç görünmektedir.

Günümüzde Amerikan toplumundaki üst çevreler, genellikle, entelektüel bir aldatmaca içindedirler. Bu, bazılarında kötü niyetin değil de bir çaresizliğin sonucu bile olsa, gene de bir aldatmaca niteliğindedir. Bu durumdaki aydınlar zaman zaman, karşı karşıya kaldıkları sorunların kendi güçlerini aştıklarını; gerçekte bu sorunlarla ilgili kararları alabilecek durumda olmadıklarını görmekte; fakat bu duygularını dışa vurmayıp, etrafa karşı güçlü, yetenekli, güler yüzlü, duygulu ve insiyatif sahibi kimseler olarak görünmektedirler. Bu tür kimseler, özetlenmiş, kendine yakın gelen, basitleştirilmiş şeyler okumakta; bunların dışındakileri anlaşılması zor bulmaktadırlar. Bu tür kimseler işlerini te-

lefonla, brifinglerle, özet-bültenlerle yürütmekte; bunlarla yetinmektedirler.

Toplumda önemli işlerin başındaki kimselerin özdenlikten yoksun, düşüncesiz olduklarını söylemekle bu tür kimselerin -her zaman olmasa da- akılsız ve aptal oldukları söylemek istemiyorum. Buradaki sorun, akıl ve zekânın toplumdaki dağılımı ile ilgili bir sorun değildir. Zaten akıl ve zekâ gibi şeyler homojen şeyler olmadığı için, toplumun bir kesimindeki kimselerin akıl ve zekâ yönünden başka kesimlerindeki kimselerle karşılaştırılması da olanaksızdır. Burada bizim karşı karşıya bulunduğumuz sorun, bu düzeye gelen, getirilen kimselerde ne tür bir zekânın, ne tür bir akıllığın arandığı; toplumsal hayatında yükselebilmesi, bir yerlere gelebilmesi için, ussallığın, düşünebilme yeteneğinin bireyin yaşamı, davranışları ve edimleri açısından temel değer olarak aranıp aranmadığı sorunudur. Düşünce yeteneği, ussallık Amerikan toplumundaki iktidar seçkinlerinde görülen başlıca noksanlıktır. Amerikan toplumundaki iktidar seçkinleri, ussallık ve bireysel düşünce yeteneği yerine, toplumsal yapı içinde bireyin kazandığı başarılarla; bireyin yükseldiği, geldiği yerin düzeyi ile; «yargıları», ağır başlılığı ve «oturaklı adam» olma ölçüleriyle değerlendirilmektedirler.

En üst düzeydeki yüksek mevki sahibi kimselerin hemen yanında, astları olarak, teknik yardımcıları bulunmaktadır. Bu kimselerden bilgili kimseler olarak yararlanılmakta, bazen bunlara konuşma yetkisi de tanınmakta; halkla ilişkilerde, idarî işlerde, basınla ilişkilerin yürütülmesi gibi işlerde görev almaktadırlar. Komisyonlar ve bu çeşit komisyonların üyeleri de bu işlere yaramaktadır. Amerikan toplumunda bugün o kadar çok kararlar alınmakta; bu kararların alınmasında o kadar çeşitli organlardan, kuruluşlardan yararlanılmaktadır ki devletin başındaki siyasal yöneticiler bile olan-biteni bütününü izleyip kavrayamamakta; toplumun siyasal hayatında en üst düzeyde bulunan kimseler önemli kararları çok büyük bir güçlükle ve uzun süren kararsızlık dönemlerinden sonra alabilmektedirler.

İktidar seçkinlerinin kendilerinin bilgisiz olmaları nedeniyle, seçkinlerin yanındaki uzmanlar, gerçekte hak etme-

dikleri bir önem kazanmakta, bu önemi hak edecek nitelikte kimseler olmadıkları halde, varlıkları ile, iktidar seçkinlerinden olan üstlerinin bilgisizliklerine karşı yöneltilebilecek eleştirileri haksızlaştırmakta kullanılmaktadırlar. Muhalefet partisi liderinin savunma politikasını eleştirmesinden sonra, kendisine bu konuda ne diyeceğini soran gazetecilere Savunma Bakanı şu cevabı vermiştir: «Onun bu konuda uzman olduğunu mu sanıyorsunuz?» Gazetecilerin aynı soruyu sürdürmeleri üzerine, Savunma Bakanı, 'yetkili askerler bana böyle söylediler, bana da böylesi doğru gözüktü' demek zorunda kalmıştır. Daha sonra, bir ayrıntı ile ilgili olarak soruları belirli bir soruya karşılık olarak da şu cevabı vermiştir: «Bazı durumlarda işi Allaha havale edip, hayırlısı Allahtan demekten başka bir şey yapamıyorsunuz.»[12] Devlet yönetiminde uzmanlarla Allaha bu denli büyük yetki tanındıktan sonra, bugünkü devlet hayatında 'devlet adamına' ihtiyaç kalmamasını da olağan karşılamak gerekmektedir. Siyasal, moral ve askerî sorunlarda kamunun karşısında açık tartışmalara girilmemektedir. Pearl Harbor'dan sonra ise, kamu önünde tartışmak, kamunun önemli sorunlar üzerinde tartışmasını kolaylaştırmak gibi işlerden bütün bütüne uzaklaşılmış; görevli aydınlar bile, her iki partiye de oynayarak hiç bir şeye itiraz etmemeyi, karşıt görüşler ileri sürmemeyi kabullenmişlerdir.

Siyaset adamlarının ve bunların çevresindeki danışmanların entelektüel ve aydın nitelikten yoksun kimseler haline gelmesinin yanısıra, kamunun sağduyusuna, özgür ve bilgili düşüncesine de itibar edilmez olduktan sonra önemli siyasal kararların, yönetimle ilgili en önemli işlerin bile kamuya karşı haklı gösterilmesine çalışmaktan da vazgeçilmiş; bu tür kararların kamunun görüşlerine göre alınması gereği unutulmuş; akla, mantığa göre yapılması gereken tartışmaların, kamu oyunun görüşlerini oluşturmak için değer verilen bu gibi uygulamaların yerine halkla ilişkiler tekniğinden yararlanmaya başlanmış; toplumda demokratik otoritenin yerini, güdümleme ve tartışmasız işletilen karar süreçleri almıştır. Ondokuzuncu yüzyılın son döneminden bu yana, yönetim siyasetin yerine geçmeye başlamış; en önemli kararlarda bile insanın düşünce gücünden yararlanmak için yapılması gerekli görülen fikir tartışmalarından

vazgeçilmiş; bu konularda yetki Tanrıya, uzmanlara ve bir de Bay Wilson gibi kimselere geçmeye başlamıştır.

Bu arada, bir yandan «devlet sırrı» sayılıp kamudan saklı tutulan konuların kapsamı artmış, «sır» alanı genişledikçe genişlemiş; bir yandan da güvenlik soruşturmasıyle «aklanmış» uzmanların dışında kalan kimselerin yazıp çizdikleri, konuştukları, görüştükleri kimseler de gitgide daha yaygın bir biçimde dinlenip, izlenmeye başlamıştır. Örneğin atom bombasının yapılması ve kullanılmasıyle ilgili hiç bir sorun, hiç bir iş kamuya duyurulmamış; kamunun görüşleri alınmamış; kamunun bu konuda olup - bitenleri anlayabilmesi için gerekli bilgiler görevliler tarafından saklı tutulmuş, kamuya yanlış bilgiler verilmiş; görevliler çok kez resmen yalan söylemişlerdir. Atom bombasının yapılması bitip, kullanılması için karar alındığında bu durum sadece Amerikalılardan değil, tüm insanlıktan saklı tutulmuş; siyasal yönden «devlet sırrı» sayılmış; bu konuda en küçük bir bilgi verilmemiştir.

Kitlelere enformasyon sağlayan tüm kanallardan siyasal «safsatalardan» başka bir şey çıkmadığı için, kitlelerin düşünce gücü ve sağduyusu gitgide zayıflamaya başlamıştır. Kitlelere durmadan bu tür «safsataların» duyurulması; kitle haberleşmesinin us - dışı bir saçmalık görünümü taşıması, demagojik bir düşüncenin; yalan da olsa, bir şey kırk kez tekrarlandı mı; doğruyu aratmaz düşüncesinin sonucudur. Diş macunu ya da çeşitli marka sigaraların satışı da böyle yapılmaktadır. Amerikan halkının, hiç değilse hacım ve yoğunluğu yönünden en çok karşılaştığı propaganda sabun, diş macunu, otomobil ve sigara satışı için yapılan ticarî propagandadır. Toplum, günün büyük kısmında sigara, diş macunu ve otomobil reklamları dinlemekte; bunların her birinin üstün yanları hakkında «aydınlatılmakta»; çeşitli marka diş macunları, sabunlar, otomobiller için hazırlanmış şarkıları ezbere söyleyecek duruma getirilmiş bulunmaktadır. Kitlelere yöneltilen bu propagandanın en ilginç yanı, genellikle yanlış, yanıltıcı ve yalan şeylere dayanması; çoğu kez, akla, sağduyu'ya seslenmemesi; «mideyle» ve «belden aşağı şeylerle» ilgili konuların dışına çıkmamasıdır. Devlet hayatında önemli kararları alabilcek yetkili kimselerden kitlelere yöneltilen propaganda da, gitgide, bu ticarî propagandaya benzemektedir.

Günümüz Amerikan toplumunda yönetimin başında bulunan kimseler ussal-yetenekten yoksun oldukları için, gerçek anlamda dogmatik bile olamamaktadırlar. Dogmatik olabilmek için, kişinin değer ve düşünceleri arasında haklılaştırmalar [rationalizations] yapabilecek bu haklılaştırmalar arasında belirli bir tutarlılık sağlayabilecek düşünce gücünde olması; belirli bir entelektüel niteliğe sahip bulunması gerekmektedir. Oysa, Amerikan toplumunun bu kesimi içinde sadece, akıldan uzak düşmüş, insan aklına, insanın düşünce gücüne toplum hayatında yer verme alışkanlığı olmayan, bu nedenle de, kamuya özgür bir öğe olma olanağı tanımayan kimseler bulunmaktadır. Toplumsal hayatta en önemli kararların bile, üzerinde durulup düşünülmeksizin, tartışılmaksızın, insanın düşünme yeteneğinden yararlanmaksızın alınmakta olması da bu durumun sonucu sayılmalıdır.

Amerikan toplumunun bugün karşı karşıya bulunduğu tehlike, ilkel görünüşlü, inatçı, bilgisiz, kaba-saba ve ham kafalı politikacılardan değil, fikirlerine saygı gösterilen savunma bakanlarından; içtenlikle konuşan, içtenlikle düşünen, fakat beylik ve niteliksiz fikirlerden başkasına akıl erdiremeyen başkanlardan; Californiya'daki rahat yaşam çevrelerinden çıkan ve her düşüncesinin, her yargısının doğruluğuna kesinlikle inanan genç politikacılardan gelmektedir. Bu kimselerin tehlikeli yanları, aklın yerine, basma-kalıp ezbere düşünceleri koymuş olmalarından; savundukları görüşlerin karşısında toplumda denge sağlayıcı değişik düşüncelere yaşama olanağı bırakmak istememelerindendir. Bu kimseler kendilerinin gerçekçi olduklarını söylerlerse de gerçekçilikleri sağlıklı bir gerçekçilik değildir. Gerçekçilik adına sanılara dayanan *paranoid* bir gerçeklik (reality) çizmekte; pratik olduklarını söyleyip kafalarındaki utopik bir kapitalizm görüntüsüne göre hareket etmektedirler. Olayları kamu önünde sorumluluk yüklenmekten çekinmeden tartışmaya yanaşmayan bu kimseler, halkla ilişkiler tekniğinden yararlanarak kitleleri şaşkına çevirtmeyi yeğlemekte; kamunun bilgi sahibi kılınmasına, sorunları özgürce tartışıp değerlendirmesine saygı göstermeyip psikolojik savaş tekniğinin kişiyi budalaya çeviren basmakalıp telkinlerinden yararlanmakta; entelektüel yetenekten çok, «sağlam» inançlı olmaya önem vermekte; yöneticilik yapar

kimselerin ise çeşitli alternatifleri birbirleriyle karşılaştırıp, her birinin yaratacağı sonuçlara göre karar alabilmelerini değil, anında ve tez karar alabilen yöneticiler olmalarını istemektedirler.

4

Toplumda kamusal sorunların çözümlenmesinde, kamusal işlerin yönetiminde akıl bir tarafa bırakıldığı; moral yönden iyi midir, kötü müdür demeden her şey kişinin başarılı olup-olmamasına göre değerlendirildiği; toplumda örgütlü bir sorumsuzluk yaygınlaştığı için, üst çevrelerdeki kimseler egemenlikleri altındaki kurumsal alanlarda total bir iktidara sahip olabilmektedirler. Bunun nedeni, egemenlikleri altındaki fiilî ya da potansiyel güçleri sayesinde, bu kimselerin toplumdan «güçlü kimseler» olarak itibar görmeleridir. Bu tür kimselerin edimleri, ilişkileri ve toplumsal konumları bile bulundukları iktidar mevkilerinin itibarından yararlanmakta; yüksek iktidar mevkilerinde bulunan amiraller, generaller ve siyasal üst yöneticiler, şirketler dünyasının zenginleri toplumdan bu nedenle itibar görmektedirler. Toplumdaki seçkinler birey olarak çok alçak gönüllü kimseler bile olsalar, seçkinler topluluğu olarak, toplumun iktidara atfettiği prestij bunlara yönelmiş bulunmaktadır.* Ayrıca, bu kimselerin çoğu, kısa bir süre sonra, geldikleri

* John Adoms onsekizinci yüzyılın sonlarında şöyle yazıyordu: «Toplumun en üst düzeyinde, önde gelen kişileri olarak, ulusun belki bir alışkanlığın sonucu olarak sevip saydığı Prensler ve Krallar vardı. Toplumda herkesin gözü bunlarda olur, bunların en küçük bir hareketi bile dikkatle izlenir, değer verilir; bu kimselerin duygularının incitilmesi, ulusun, bazen de, birden fazla ulusun duygularının da incitilmiş sayılmasına yol açar; korkunç sonuçlar yaratırdı. Prensler, Krallar arasındaki her prensin yerini, statüsünü saptayan statü düzenlerinde en küçük bir değişiklik; alt düzeydeki bir prensin, belirli yasa-

mevkilerin, üyesi oldukları topluluğun prestij ve otoritesi ile kendi kişiliklerini özdeşleştirme eğilimindedirler. Ulusu, şirketini, orduyu temsil eden kişiler olduklarını düşünmeye başlayıp, kendilerini bu kurumlarla özdeşleştiren seçkinler, bu kurumların tarihsel önemi, prestijleri hakkında başkalarının söyledikleriyle kendilerinin söyledikleriyle kendilerini özleştirmektedirler. Seçkinler, ulusun ya da savunduğu davanın yüceliğinden sözettikleri zaman, biraz da kendi yüceliklerinden sözetmiş olmakta; bu sözler kendi kulaklarına da hoşgelmektedir.

Günümüzde, kökleri sadece yerel topluluklarla sınırlı kalmayan statüler ancak, ulusal çaptaki büyük hiyerarşiler içinde kazanılmaktadır. Günümüz toplumunda statü, gangsterliğe benzer yollarla da elde edilmiş olsa, büyük servet ve parayla ilintili bir şey durumuna gelmiştir. Statü gerçekten saygıdeğer bir temele dayanmasa bile, iktidara bağlı bir şey durumuna gelmiştir. Seçkinlerden daha alt düzeylerdeki kitlelerde, statü ile ilgili eski moral değerler ve engeller ortadan kalkmış; alt düzeylerdeki bireyler, üst düzeydeki bireylere benzemek, kendilerini onların ölçülerine göre değerlendirmek durumunda kalmışlardır. Fakat bugün bile Amerika'lılar için, günümüzdeki seçkinlerden birinin prestij sahibi olup olmadığına karar vermek, geçmişteki kimseler hakkında yapılan bu nitelikteki değerlendirmelere oranla, daha zor olmaktadır. Bunun nedeninin gerçek bir tarihsel farklılık mı, yoksa siyasal üşengeçlik, ya da sorunun canalıcı yanını görebilme yeteneği yoksunluğu mu olduğunu kestirmek güçtür.* Fakat şurası açıkça anlaşılmaktadır

---

lara uygun olmayan yollarla birazcık daha yükseklere gelmeye kalkışması savaşlara, kıyamlara, intikam seferlerine yol açardı... ve bunun başka türlü olması düşünülemezdi.[13]

* Her entelektüel dönemde belirli bir disiplin ya da düşünce ekolü o dönemin göstergesi olmaktadır. Günümüzde Amerikan toplumundaki tutucu düşüncenin göstergesi de Amerikan tarihidir. Günümüz, tarihçilerin günüdür. Her milliyetçi öğünme, genellikle, tarihin belirli bir biçimde yazılmasına, anlatılmasına yol açmaktadır. Ama bu işi yapan tarihçiler sadece

ki, Washington, Jefferson ve Lincoln gibi eski siyasal kişiler, bugünkü siyasal kişilere oranla çok daha büyük bir kolaylıkla prestij sahibi kimseler olarak kabul edilmişlerdir. Bütün kimselere, ölümlerinden sonra prestij atfedilmesi daha kolay olmakta; günümüzün siyasal kişileri, siyasal önderleri sadece siyaset adamı olarak görülmekte; büyük siyaset adamı da olsalar, küçük siyaset adamı da olsalar, üst ahlâksızlar arasında sayılmakta ve kendilerine hiç de «büyük adam» gözüyle bakılmamaktadır.

Bugün statü, iktidar sahibi olanlara tanınan bir şeydir. Geçmişteki örnek-kişiler ise tarihin sayfalarında kalmıştır. Günümüzde bu kişilerin örnek alınması yerine, yükselmek isteyen kimselerin başarılı ve yükselmiş kimselerle ilişkiler

---

dünü ünlendirmekle yetinmeyip, bugünü de yüceltmek görevindedirler.[1] Amerikan ideolojisinin temelinde tarihe verilen önem büyük bir yer tutuyorsa, bunun nedeni, bütün bilimsel çevreler içinde bu tür düzmece yorumlar için tarihçilerin en yatkın kimseler olmalarıdır. Tarihçiler, bütün bilimsel çevreler içinde, «edebiyatçılık» kökenine en yakın kimselerdir. Diğer 'sosyal bilimciler' tarihçiler gibi böyle geniş ve sınırları belirsiz konularda yazma alışkanlığına sahip olmadıkları gibi, bunların İngilizce'yi tarihçiler kadar güzel kullanma yetenekleri de yoktur.[2] Nitelikli gazeteciler gibi kamu görevi yüklendiklerine inanan bazı «nitelikli» tarihçilerin en büyük niteliği, tarihi içinde yaşanılan günün koşullarına, anlayışına, egemen düşünce biçimine göre yeniden ve yeniden gözden geçirip değerlendirebilmeleri; Amerikan tarihinden, içinde yaşanılan gün için iyimserlik ve lirizm kaynağı olabilecek kişileri ve olayları bulup, bunları işlemeleridir.[3] Gerçekten, Amerikan tarihi, günümüz Amerikan toplumu için olağanüstü bir «efsane» kaynağıdır. Geçmiş dönemler, çoğu zaman, belirli bir yaşam biçimi örneği olmuşlardır. Birleşik Devletler ilk oluşum günlerinde ve gelişmesinin ilk dönemlerinde çok şanslı bir zamana denk gelmiştir. Bugün ise, karmaşık ve güç bir zamanda bulunmaktayız. Günümüz, özellikle iyi yetişmiş bir tarihçi için, belgelerden yoksun bir dönemdir. Bu nedenle de, günümüz Amerikan ideolojisi, tarihin ve tarihçilerin eseri olmak zorunda kalmaktadır.[4]

kurması, onların yardımlarıyle başarı kazanıp yükselmesi yolu izlenmektedir. Günümüzdeki örnek-kişiler, geçmiştekilerden farklı olarak, büyük şirketlerde ya da başka kuruluşlarda profesyonel yöneticilik yaparken siyasal seçkinler arasına alınmış kimselerdir. Bunlara «resmî örnek-kişiler» demek daha doğrudur. Bu resmî örnek-kişiler kitle kamusuna göre de değerli kişiler midir, yoksa 1930'lardan sonra önemleri kalmayan liberallerin zorla yaşatmaya çalıştıkları şeyler midir, bu ayrı bir sorundur. Günümüzün resmî örnek-kişileri hakkında, bugünkü toplum düzeninde başarılı olabilmek için moral bir bedel ödeme zorunluğuyle ilgili görüşlere bağlı olarak değişen çeşitli görüşler vardır. Okur yazarlığı yüksekçe olan Amerika'lılar bu tür kimselerin belirli bazı çevrelerin ürünü olduklarına; *sentetik* bir kişilik taşıdıklarına inanmakta; bu inançları bugün biraz daha güçlenmiş bulunmaktadır. Günümüz toplumundaki örnek kişilerin «büyük adam» olmak için izledikleri yol, 'büyük adam' oluş biçimleri bu kimselerin bir çeşit fabrikasyon-eseri oldukları; kitle haberleşme araçlarıyle birtakım çevrelerin etkisiyle rötuşlanmış, abartılmış, değiştirilmiş ve sevimlileştirilmiş kişiler oldukları izlenimi bırakmaktadır.

Burada gözönünde tutulması gereken bir konu da, üst çevrelerdeki kimselerin kendilerini alt düzeydeki insanlar için zorunlu birer örnek sayıp saymadıkları; alt düzeydeki insanların da üst çevrelerdeki bu kimseleri kendilerine örnek olarak benimseyip benimsemedikleridir. Bir toplumdaki seçkinler, kitleleri kendilerini örnek almaya zorlayabilir, fakat kitleler toplumdaki seçkinlere itibar etmeyebilir. Hatta kitleler, toplum düzeninin «seçkinler» durumuna getirdiği kimseleri, bu kimselerin önem verdiği değerleri ciddiye bile almayabilir; seçkinleri alay konusu yapabilir; seçkinlerin toplumda örnek-kişiler oldukları yolundaki inanç ve savlarını gülünç bulabilirler.

Ulusal karakter modelleri konusunda araştırmalar yapan Walter Bagehot bu gibi olasılıklar üzerinde durmuştur;[15] fakat günümüz koşullarında bu sorun üzerinde yeniden durmak isteyen bilim adamlarının bu olasılıkları da hesaba katmaları gerekmektedir. Nitekim, günümüzde «halkla ilişkiler» tekniğinden yararlananlar bu olasılıklara büyük önem vermekte; hiç de bir kenara atmamaktadırlar. Günü-

müzde hem iktidar hem de statü sahibi olmasını bilen kimseler, toplumun karşısına bu konularda iddialı bir görünüm içinde çıkmamaya dikkat etmektedirler. Gerçekten ünlü, itibarlı köklü ailelerden gelme kimseler toplumda bu tür iddialarda bulunmamakta; profesyonel ünlüler ise, bu gibi konuların zaten «uzmanı» kimseler oldukları için hiç açık vermemektedirler. Daha önce de gördüğümüz gibi, günümüz Amerikan toplumundaki siyasal, ekonomik ve askerî seçkinler, statü konusunda bu eski seçkinlerle rekabet etmekte; statü yönünden onlardan geri kalmamaya, onları geçmeye çalışmaktadırlar. Başlarının etrafında statüden bir 'hâle' olmadığı halde büyük iktidar sahibi olabilmiş kimseler, günümüzde, kendileri kadar iktidar sahibi olmadıkları halde toplumda yüksek statü sahibi sayılan eski seçkinler arasında yer alıp servetlerinin yanı sıra statü de kazanmaya çalışmaktadırlar.

Kitle kamusuna göre, toplumda ün kazanmış kimselerin de statüleri derece derecedir. Kitle kamusuna göre, savaş zenginlerinin savaştan kazandıkları servetler de derece derecedir. Siyasal hayat üzerinde değerlendirmeler yapan liberal aydınlara göre de, toplumdaki iktidar, bağımsız sayılabilecek yöreler ile orta düzeydeki iktidar çevrelerin etkileriyle dengelenmiş olmaktadır. Liberal aydınlar, böylece, Amerikan toplumunun bugün bile kendi kendine dengelenmiş bir toplum yapısına sahip olduğuna inanma olanağı bulmaktadır. Kitle haberleşme araçları profesyonel ünlülerden, liberal aydınlardan ve bunlar arasından özellikle akademisyen sosyal bilimcilerden sözederken «ağzı laf yapmasını bilen» orta düzeydekilere öncelik tanımaktadır. Bu sistem içinde profesyonel ünlülerle politikacılara öncelik verilmekte; kitle toplumunda 'sahneyi' bunlar doldurup kitleleri oyalamakta; böylece, toplumdaki gerçek iktidar seçkinlerinin kimler olduğunu görmelerini önlemek için kendilerinden çok büyük ölçüde yararlanılmış olmaktadır.

Günümüz Amerikan toplumundaki üst çevrelerde bir yanda neşeli, aşk ve seks düşkünü, göz kamaştırıcı bir hayat yaşayan profesyonel ünlüler, bir yanda da iktidarın, servetin, otoritenin ve güçlülüğün verdiği bir prestije sahip kimseler yer almaktadır. Seçkinler topluluğundaki bu iki doruk arasında belirli bir bağlantı bulunmaktadır. İktidar

seçkinleri toplumda profesyonel ünlüler kadar göze batmamakta; buna dikkat etmektedirler. Profesyonel ünlülerin sahip oldukları iktidar ise, çekiciliğin, güzelliğin, ilginçliğin sağlayabildiği ölçüde bir iktidardır. Amerikan toplumundaki kamu, gerçekten, tapınacak çok sayıda ve birbirinden ilgisiz tanrılar, tanrıçalar yaratmış bulunmaktadır. Fakat genellikle, profesyonel ünlüler denen seçkinler arasında yer alan kimselerin ya güzel, çekici, ilginç, zararsız küçük yaratıklar, ya da havaî ve vekarsız soytanlar oldukları; iktidar sahibi kimselerin ise, toplumun gözünde örnek-kişiler olabilme niteliği taşımadıkları anlaşılmaktadır.

Amerikan toplumunda seçkinler topluluğunun kendi içinde bile moral bir huzursuzluğun bulunması anlaşılmaz bir şey değildir. Bu durum, Amerika'yı dış ülkelerde temsil eden kimseler için de geçerlidir. Dış ülkelerde çalışan, dış ülkelere gönderilen ünlü kişilerin «iki - yüzlü» oldukları hem bu kimselerin kişiliklerinden, hem de birçok aydın ve seçkin Avrupalının kafasındaki «Amerikalı» görüntüsünden anlaşılmaktadır. Amerikan toplumunda kamusal (resmî) nitelikteki onur bugün ciddîye alınmayan bir şey olmuş; merhametsiz, haşin ve kaba - saba kimseler de onurlu kimseler sayılmaya, toplumdaki prestij sistemine bağlı olarak, önemsiz kimseler kadar, rezil ve uğursuz kimselere de onurlu insanlar gözüyle bakılmaya başlanmıştır.

Amerikan toplumundaki seçkinler de, davranışları ve karakterleri yönünden, Amerika'lılar için - örnek alınacak nitelikte kimseler olarak görülmektedirler. Kitle toplumundaki bireylerin kendilerine örnek alabilecekleri; kendilerini özdeşleştirmekten mutluluk duyabilcekleri bir seçkinler topluluğu kalmamıştır. Bu açıdan bakılacak olursa, Amerikan toplumunun öndersiz bir toplum olduğu görülmektedir. Kitle toplumundaki kamunun moral yönden inançsızlığı, bir şeylere bağlılık göstermemesi ve herhangi bir yönde siyasal etkide bulunma olanağı verilmeden kitlelerin siyasal nedenini anlayamadığı bir siyasal güvensizlik içinde kalması, bu inançsızlığından en geniş ölçüde yararlanılabilmesi de bu gibi nedenlerdendir. Son otuz yılın olaylarından ve seçkin kişilerinden sonra Amerikan toplumunda siyasetin moral yönden değerli amaçlar için kullanıldığını gösterebilmenin gitgide güçleşmesi de bu nedenledir.

Herhangi bir tutucu ideoloji bile geliştirmeden tutucu bir ülke durumuna gelen Amerika, bugün dünya kamu oyunun karşısına kaba ve zorba görünümünü gizlemesini bile becremeyen çıplak bir güç olarak çıkmakta; karar alma yetki ve iktidarında bulunan temsilcileri dünyanın bugünkü gerçek durumunun bile kendi kafalarındaki dünya «gerçekliğine» uygun biçimde görülmesi, anlaşılması için zora başvurmaktan çekinmemektedirler. Bu tür kimselerin akla ters düşen, seviyesiz, aşağılık görüşlerini inceltip, hoş göstermek için ikinci sınıf aydınlar, okumuşlar, bilginlerden yararlanılmaktadır. Liberallerin havada kalan gevezelikleri ile tutucuların açıklıktan yoksun, bulanık ve irrasyonel sözleri günümüzün en temel ilkeleri yerine geçmiş bulunmaktadır. Özel mülkiyete dayanan ve şirketleşme çatısı altında yeni bir düzenlenime kavuşan ekonominin, askerî güç sahibi seçkinlerin ve siyaset hayatının içine yuvarlandığı boşluğun sayesinde, siyasal sofunlarda bireylerin, grupların düşünüp tartışması, karşılıklı görüşmelerle bunlara çözüm yolları araması yerine, halkla ilişkiler tekniklerinden «devlet sırrı» denen ve halk karşısında birçok sorunu ve kararı gizli tutmaya yarayan gizlilik fetvalardan, bir de politikayı «maskaralar resmi geçidine» dönduren seçim kampanyalarından yararlanılmaktadır.

Toplumdaki üst çevreler topluma örnek olacak nitelikleriden yoksundur. Bu kimselerin üst düzeylere gelebilmiş olmaları bu kimselerin moral yönden değerli, fazilet sahibi olmalarından değildir. Toplum hayatında başarılı kimseler sayılmaları da, saygı uyandıracak nitelikte birtakım yeteneklere sahip olmalarından değildir. Üst mevkilerde, yüksek yüksek «koltuklarda» oturan güçlü ve iktidar sahibi kimselerin güç ve iktidarları kendi keşiflerinden gelmemekte; bunlar, toplumdaki servet sahibi çevrelerin, gerçekten iktidar sahibi olan çevrelerin kendi ölçülerine göre seçilip, devşirilmekte ve buralara getirilmektedirler. Üst çevrelerdekiler, bilgi ve sağduyu sahibi olmayı gerektiren bir kamu görevliliği mesleğinin yetiştirdiği, olgunlaştırdığı; okumuş, sınavlardan geçmiş, mesleğinde gerekli yollardan geçerek ilerlemiş kimseler değillerdir. Amerikan toplumunda üst çevrelerdeki kimseler, ulusal çapta örgütlü ve halkın egemenliğine karşı sorumluluk duyan; büyük ve önemli sorunları ulusun karşısında açık konuşup, tartışmayı kabul edebilen, ulusun bu sorun-

larda bilgi ve yetki sahibi olmasını isteyen siyasal partilerin bulduğu, seçtiği, yetiştirdiği kimseler değillerdir. Amerikan toplumundaki üst çevrelerdeki kimseler, önemli toplum sorunlarında çeşitli kamu grupları arasında bağlantılar kurulmasını sağlayan, çok sayıda ve değişik görüşlerde gönüllü ve özgür kuruluşların denetimi altında çalışmayı kabul edebilen kimseler de değillerdir. Aslında böyle bir denetim altında da bulunmamaktadırlar. İnsanlık tarihinde eşi görülmedik bir güç ve iktidar sahibi olan iktidar seçkinleri, bu durumlarını, düpedüz örgütlenmiş bir sorumsuzluk sistemi içinde iş görebilmelerine olanak hazırlayan bugünkü Amerikan toplum yapısına borçludurlar.

ANMAK İSTEDİKLERİM

Toplumun ne en üst düzeyindekiler ne de en alt düzeyindekiler kitap yazarı ya da kitap okuyucularının bildikleri, yakını oldukları çevrelerdir. Kitap yazarı, kitap okuyucu olan bizler, daha çok, orta düzeyden kimseleriz. Orta sınıflarda olup-bitenleri anlamamız için yanımızda-yöremizde olup bitenlere *bakmamız* yetmektedir. Oysa, toplumun en üst ya da en alt düzeylerinde gerçekten neler olup bittiğini anlayabilmemiz için, olup bitenleri ortaya çıkarabilmek, tanımlayıp anlatabilecek duruma gelmemiz geremektedir. Oysa bunların ikisi de çok zor işlerdir: Modern toplumun üst düzeyinde yer alan kimseler yanına yaklaşılması değilse de, gerçek nitelikleri kavranması çok zor kimselerdir. Alt düzeylerde yer alan kimseler ise, çoğu kez, kimsenin gözüne çarpmamaya çalışmaktadırlar.

Amerikan toplumundaki seçkinler topluluğu gibi sayısal yönden belirlenmesi güç bir topluluğu, ülke çapındaki durumu itibariyle incelemeye çalışmak geniş sınırlı, güç ve iddialı bir iştir. Seçkinler topluluğunun nitelikleri, edimleri, durumları hakkında bilinenlerin çoğu yanıltıcı, hem de, sistemli bir şekilde yanıltıcı şeylerdir. Seçkinler ise, kendileri hakkında inceleme yapmaya kalkışanlara karşı çok duyarlı; kendilerini gizli tutmayı yeğleyen kimselerdir. Bu konuyu ele almak isteyenlere karşı her an alargada beklemektedirler.

Eldeki bitmiş, ya da bitmemiş materyele bakarak konu seçecek olsaydık, seçkinler topluluğu üzerinde böyle bir kitap yazmamamız gerekirdi. Fakat yaşadığımız toplumun gerçek niteliğini anlamak ve anlatmak istiyorsak, kendimizce önemli olduğuna inandığımız sorunları, bunlar ne denli güç olurlarsa olsunlar, ele almaktan kaçınmamak zorundayız. Anlaşılmaz görünen birçok olguların, birçok şeylerin, bunları bile bile anlaşılmaz göstermek isteyen, oysa gerçekte her şeyi çok açık şekilde bilecek durumda bulunan kimselerin izni ve yardımı olmadan kavranıp anlaşılamayacağı söylenebilir. Ama bu yardımların bizden esirgenmesine rağmen anlayabildiklerimizi, görüp - kavrayabildiklerimizi bu kitapta olduğu gibi ortaya koyarsak, hem birtakım çevrelerin kendilerini ve sözcülerini tartışmamıza katılmaya mecbur etmiş olacağımızı, hem de hiç değilse bu yolla kendilerinden seçkinler ve toplumumuz hakkında daha geniş bilgiler edinme olanağı bulacağımızı sanıyorum.

Olgular ve olaylar hakkında somut deliller bulmayı istememiz, bize, olgular ve olayları usavurma yoluyle değerlendirmenin de gerçeklere varmakta geçerli bir yol olduğunu unutturmamalıdır. Elinizdeki kitapta üç türlü söyleşi göreceksiniz: Yazarın kendisiyle burada sözü edilen kimseler arasında; daha sonra, yazar bilse de bilmese de, yazarın ve okuyucuların düşüncelerinin biçimlenişinde etkileri olan belirli düşünürler ve gözlemciler arasında; ve son olarak da, okuyucuların kafasında, yazarla okuyucu arasında. Bu sonuncu tür sözsüz konuşmada, yazarın satırlarındaki görüşler ile okuyucunun yaşamından bulup - çıkardığı, ya da kitabın satırları arasından bulup çıkardığı düşünceler karşılaştırılmaktadır. Bu bakımdan, yazara düşen bir görev de, bu tür sözsüz konuşmaları da önceden kestirip, eserinde bu görüşlere yer vermektir. Okuyucuları açısından da düşünmek durumunda olan yazar, sadece kendi görüşlerini ortaya koyup, savunmakla yetinmemek; çeşitli görüşlerden okuyucularının düşüncelerine de kitabında yer vermek zorundadır. Bunu yaparsa, kedisinin de henüz habersiz olduğu birçok düşüncelerinin varlığını duyması, tanıması, geliştirmesi sağlanmış olacaktır.

Görüşlerimizi işlerken ele alacağımız «dünyayı» anlatırken ayrıntılara girmeyeceğiz. Bu «dünyayı» değişmez bir

dünya saymadığımız gibi, basit ve salt bir olgu da saymıyoruz. Bu «dünyayı» da, bu dünyaya ait olguları da, düşünce ve görüşlerimizin yanlış mı, doğru mu olduğunu ortaya çıkarmak, sınamak için ele alacağız. Olgulara ve rakamlara boğulmaktan kaçınacağız; olgular ve rakamlar iyi ve geçerli bir kitap için sadece bir başlangıç öğesidir. Bildiğimiz, kolayca kavrayabileceğimiz olguları aydınlığa çıkarmaya; bunların gerçek anlamlarını sökmeye ağırlık vereceğiz. Bir sürü yeni şeyler bulup kendimizi de, başkalarını da şaşırtmak, kendimize hayran bırakmak gibi bir tutkumuz yok; sorunlarımızın çoğu olguların *anlamlarına* ilişkin olduğu için, her şeyden çok olguların anlamlarını kavramaya önem vereceğiz.

Kendimizin dışındaki kimselerin yaptığı araştırmalara, vardıkları yargılara, elde ettikleri bulgulara «kendi iç çevremizde» yervereceğiz. Böylesine geniş tartışma konusu olabilecek bir alanda yazarken, kendi görüşlerimizle birlikte başka yazarların, kişilerin görüşlerini de yansıtacak bir yazın biçimini yeğlememiz de bu nedenledir. Bunun, uygun ve verimli bir yazın biçimi olacağına; çeşitli kimselerin görüşlerinden, araştırıcılık becerilerinden yararlanmamızı sağlayacağına; Amerikan toplumundaki üst çevreler konusunda girişeceğimiz diyaloga okuyucularımızın da katılmasını kolaylaştıracağına inanıyorum.

Bu kitabın hazırlanması için yapılan incelemelerde gerekli fonlar Columbia Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Konseyince sağlanmıştır. Meslekdaşlarıma yardımları için şükran borçluyum. Bu kitapta olduğu gibi, diğer kitaplarımda bana çok büyük yardımlarda bulunan New York'daki Oxford Üniversitesi Yayınlarından da büyük malî yardım gördüğümü belirtmek isterim. Kitabın birinci «müsveddesini» Brandeis Üniversitesinde konuk profesör olarak bulunduğum sırada, 1953'te tamamlamıştım. Brandeis Üniversitesindeki dostlarıma da yardımları için şükran borçluyum. 1954 yazında karımla birlikte, Kaliforniya'da Pacific Palisades'in Huntington Hartford Vakfı konuk öğretim üyeleri arasındaydık. 1954 yazını zevkli ve yararlı bir yaz olarak geçirmemizi sağlayan dostlarımızı da anmak isterim.

Eşim Ruth Harper Mills, baş araştırmacı ve yazın danışmanı olarak kitabın büyük kısmının oluşumunu sağlamıştır.

Walter Klink, Paul Lucas ve William Taber, araştırma sonuçlarını saptayıp kaleme almakta bana çok büyük yardımlarda bulundular. Bayan Katherine Stanton'un sekreter olarak yaptığı yardımlar olmasaydı, korkarım, ortaya içinden çıkılmaz bir yığın «müsveddeden» başka bir şey koyamayacaktım.

Federal devlet mekanizmasını, orduyu ve büyük şirket kuruluşlarını yakından bilen pek çok kimsenin bu konularda bana çok değerli yardımları oldu. Onların yardımları olmasaydı bu kitap pek çok şeyden yoksun kalacaktı. İsteklerini onurluca ve yerinde bir istek saydığım için, bu dostlarımın bazılarının adlarını vermeyeceğim.

Görüşleriyle beni cömertçe aydınlatma büyüklüğünü gösteren bu gönlü yüce dostlarımdan isimlerini verebileceklerim arasında Lewis Coser, Louis Friedland, Herbert Gold, Richard Hofstadter, Irving Howe, Floyd Hunter, Paolo Milano, Harry L. Miller, William Miller, Irving Sanes, Ben Seligman, Kenneth M. Stampp ve Harvey Swados'u anmak isterim.

C. WRIGHT MILLS ÜZERİNE

Çağımızın en ünlü, en aydın toplum bilimcilerinden biri olan Mills günümüz toplumlarındaki pek çok siyasal ve toplumsal soruna ışık tutan bir düşünürdür. 1962 yılında öldüğünde Columbia (A.B.D.) Üniversitesinde Sosyoloji Profesörü olarak çalışmaktaydı. Düşünceleri, akıcı ve zaman zaman «iğneliyici» anlatımıyle, çağdaş toplumlardaki egemen sınıfların dikkatle gözlerden saklamaya çalıştıkları «siyasal iktidar» sorunu başta olmak üzere, pek çok temel sorunu kitleler için aydınlığa çıkarmıştır. Bugün de en çok başvurulan düşünürler arasında olması, sadece anlatımının orijinalliğinden değil, ele aldığı sorunların günümüzde gitgide önemi artan sorunlar olmasındandır.

Sosyolog, eleştirici, yazar, *humanist* ve bireysel onurdan yana gerçek bir aydın olarak yaşayan Mills, kapitalist toplumun «aydınlatılmış ve siyasal hayata aktif bir öğe olarak katılabilme olanak ve yeteneklerine sahip kılınması gereken» bireylerden oluşan *bilgili ve etkin bir kamu* yerine, «bilgisiz, güdümlenmiş, budalalaştırılmış, örgütsüzleştirilmiş, bireycileştirilmiş» kimselerden oluşan bir *kitle toplumuna* varmasına karşı çıkmakta; durumu bu niteliğiyle saptadıktan sonra, liberallerin «her yana çekilebilir» sözlerinden yararlanarak işlerini yürüten ve «tutucu bir ideoloji yaratmak yeteneğinden bile yoksun bugünkü tutucuların» ileri sürdükleri «demokratik toplum» iddialarının temelsiz «safsatalardan» başka bir şey olmadığını belirtmektedir.

Demokrasiye ve bireyin insan olarak bir onur taşıması gerektiğine inanan

Mills, demokrasiye dönüşün, ancak, aydınlatılmış bireyler yaratabilecek bir toplumsal değişim ile olabileceğini vurgulamaktadır.

Eserleri

Batı sosyal bilimlerinde ve siyasal biliminde önemli yeri olan Mills, 1960'lardan sonraki bilim çevrelerindeki tutum değişikliğinin zorunlayıcı öncülerinden biri olmuştur. *Beyaz Yakalılar* (*White Collar*) adlı eserinde, bir yandan «bürokrasinin bağımsız bir sınıf olmadığını» göstererek bürokratların niçin zemine ve zamana göre «efendi» değiştirdiklerini ortaya koymuş, bir yandan da toplumda siyasal iktidarın demokratik nitelik kazanmasında dengeleyici güç olduğu iddia olunan orta sınıfın böyle bir şey yapacak güç ve bilinçten yoksun olduğunu göstermiştir. *Beyaz Yakalılar*, tıpkı Gunnar Mrydal'in *Amerikan İkilemi* (*American Dilemma*) adlı eseri gibi, Amerika başta olmak üzere, çeşitli Batı üniversitelerinde yıllardan beri, çok önem verilen bir kaynak kitap niteliğindedir.

İktidar Seçkinleri ise, yazarın, çağdaş toplumlar için en çok okunan, en derli-toplu «olgunluk dönemi» eseridir. Günümüzün sınaileşmiş toplumlarından biri olan Amerika'daki *siyasal iktidar* sorununu kendine odak alan bu eserde, günümüz toplumlarında siyasal, askerî ve ekonomik iktidar çevrelerinin birbirinden ayrı ve birbirine rakip güçlerin elinde değil, «şirketleşme çatısı altında yeniden düzenlenmiş bir üst sınıfın» elinde olduğu ortaya konulmaktadır. Senato ve Temsilciler Meclisindeki politikacılar bile, bugün ikinci sıradan siyasal aktörden başka bir şey değildirler. Demokrasiye temel olması gereken «aydın, ussal, bilgili» bireyler ise, zaman zaman, «resmî yalanlar» söyleyen devlet adamlarından tutun da televizyonlarda kitleleri oyalayan «televizyon soytarılarına» kadar çeşitli kimselerce koşullandırılmış, güdümlenmiş birer *kitle* insanı durumuna indirgenmişlerdir.

Sosyolojik Düşünce'de (*Sociological Imagination*) çağdaş sosyolojinin ve diğer sosyal bilimlerin yöntem yönünden ne gibi yanılgılardan geçerek bugünlere geldiği ele alınmakta; günümüzde gerçekçi ve bilimsel bir sosyolojinin yöntem yönünden ne gibi nitelikler taşıması gerektiği açıklanmaktadır.

Mills'in çok sayıda makaleleri ise, Irving Louis Horowitz tarafından *İktidar, Siyaset ve İnsanlar* (*Power, Politics and People*) adı altında bir kitap hâline getirilmiştir.

Mills'in bir de H. H. Gerth ile birlikte *Max Weber'den*: *Sosyoloji Makaleleri* (*from Max Weber*: *Essays in Sociology*) adlı çeviri-derleme eseri vardır.

DİPNOTLARI

1. Üst Çevreler

1. Jacob Burckhardt, **Force and Freedom** (New York: Pantheon Books, 1943), ss. 303 ve ardı.

2. Cf. Hans Gerth ve C. Wright Mills, **Character and Social Structure** (New York: Harcourt, Brace, 1953), ss. 457 ve ardı.

3. İstatistiksel bir düşünce olan, bazı değerlerin seçilmesi ve bu değerleri taşıyan kimselerin **seçkinler** diye tanımlanması, modern çağda, İtalyan iktisatçısı Pareto'dan gelmektedir. Pareto bu konudaki esas görüşünü şöyle açıklamıştır: «İnsan faaliyetlerinin her dalında her bireye kendi yeteneğine göre bir indeks verelim; tıpkı sınava giren öğrencilerin aldığı notlar gibi, bu indeksler de bireylerin o daldaki yeterliliğini göstersin. Örneğin, en üstün avukat on alsın. Tek müşterisi olmayan bir avukata da 1 verelim. Sırılsıklam ahmak avukatlara da sıfır. Milyon kazanmanın -şerefli ya da şerefsiz- bir yolunu bulanlara da 10 verelim. Kazancı binleri geçmeyenlere 6, yoksulca yaşamını sürdürenlere 1, perişan durumdakilere,... yiyenlere de sıfır... Böylece, kendi faaliyet dallarında en yüksek indisi alanlardan bir sınıf meydana getirelim, ve bu sınıfa da **seçkinler** adını verelim.» Vilfredo Pareto, **The Mind and Society** (New York: Harcourt, Brace, 1935), par. 2027 ve 2031. Bu yaklaşımı benimseyenler top-

lumdan bir tek seçkinler sınıfı değil, seçtikleri değerlerin sayısı kadar seçkinler sınıfı çıkarabilmektedirler. Diğer soyut düşünme ve usavurma yolları gibi, bu yaklaşım da bizi açık-seçik düşünmeye zorunladığı için, yararlı görünmektedir. Bu yaklaşımın çok büyük bir yetenekle kullanılışına örnek olarak, Harold D. Lasswell'in, **Politics : Who Gets What, When, How** (New York: McGraw-Hill, 1936) ve daha sistematik kullanılışına örnek olarak da, H.D. Lasswell ve Abraham Kaplan, **Power and Society** (New Haven : Yale University Press, 1950) adlı eserlere bakınız.

4. Seçkinleri, toplumdaki en üst tabakanın üyeleri olan kimseler şeklinde tanımlayanlar, günümüzde geçerli ussal bir görüş olan tabakalandırmacı görüşe paralel düşmektedirler. Teknik yönden, bu anlayışın bir «sınıftan» çok, bir 'statü grubuna' yakın sayılması gerekmektedir. Bu anlayış en iyi şu eserde ifade edilmiştir : Joseph A. Schumpeter, «Social Classes in an Ethically Homogeneous Environment,' **Imperialism and Social Classes** (New York : Augustus M. Kelley, Inc., 1951), ss. 133 ve ardı, özellikle 137 - 147. Alıntı olarak geçtiği bir başka yer için de, bk : **Capitalism, Socialism and Democracy**, 3. basım (New York : Oxford University Press, 1946). Pareto'nun seçkinler kavramı ile Marx'ın sınıf kavramı arasında yapılan bir karşılaştırma ve Fransa'daki duruma ilişkin bilgiler için, bakınız : Raymond Aron, «Social Structure and Ruling Class,» **British Journal of Sociology**, C. I, S. 1 ve 2 (1950).

5. Son yıllarda, kitle ile seçkinleri moral yönden değerlendirmeyle saptanan karakter-tiplerine göre tanımlayan en ünlü çalışma José Ortega Y Gasset'in, **The Revolt of the Masses**, 1932 (New York : New American Library, Mentor Edition, 1950) eseridir. Özellikle, ss. 91 ve sonrası. [Ortega'nın aristokratik eğilimli bu eseri Türkçede, toplumcu eserler yayınlayan bir yayınevi tarafından **Kitlelerin Ayaklanışı** başlığı ile yayınlanmış, 12 Mart sonrası dönemde bir ara, resmî makamlar tarafından da bazı «aşırı sol» kitaplarla birlikte toplatılmıştır. - ç.n.]

6. «Amerikan seçkinleri» kavramı belirli bir anlamdan yoksun gibi görünmektedir. Fakat Üst Sınıf, Büyükler, Para Babaları, Milyonerler Dünyası, Yüceler ve Güçlüler gibi sözler duyuldukça bu kavramdan ne anlaşılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Yalnız ne var ki, bütün bu sözleri duyduğumuz halde, bunları birleştirmeyi; seçkinler hakkında bütünlüğü olan bir görüntüye varmayı ihmal etmekteyiz. Hatta, bütünlüğü olan bir

görüntüye varmak istediğimiz ender durumlarda bile, çoğu kez, seçkinlerin gerçekten bir «bütün» olmadığına; seçkinler hakkındaki görüşlerimiz gibi, tek değil, pek çok seçkinler olduğuna ve bunlar arasında gerçek anlamda bir bağlantı bulunmadığına inanıp, yolumuza devam etmemekteyiz. Oysa, seçkinleri bir bütün olarak görmeyi ısrarla denemediğimiz sürece, seçkinlerin bir bütün olmadığına; bu bütünlükten yoksun görünümlerinin bizim analitik yeteneksizliğimizin ve sosyolojik düşünce güçsüzlüğümüzün sonucu olup olmadığına da karar veremeyeceğimiz açıktır.

Seçkinler konusundaki kavramlardan ilki seçkinleri kurumsal konumlar sosyolojisi ve bu kurumların biçimlendirdiği toplumsal yapı açısından; ikincisi, seçilmiş değerler istatistiği açısından; üçüncüsü, klik-benzeri topluluklara üyelik açısından; dördüncüsü, belirli kişilik tiplerinin moral nitelikleri açısından tanımlamaktadır. Ya da daha yalın bir deyişle, başında bulundukları yerlere, sahip oldukları şeylere, üyesi bulundukları yerlere ve kim olduklarına göre tanımlamaktadır.

Kitabın bütününde olduğu gibi, bu bölümde de, temel olarak ilk kavramdaki anlayışı benimsedim; diğerlerini bu anlayış çerçevesi içinde işledim. Seçkinler konusundaki bu açık-seçik anlayış -seçkinlerin kurumsal konumlarına göre tanımlanması- pratik yönden bir, teorik yönden ise iki üstünlük sağlamaktadır. Pratik üstünlüğü, soruna bir tüm olarak yaklaşmakta en kolay ve en somut yol oluşundandır - hatta, sadece, bu çevreler ve kurumlar hakkında sağlanması olanağı bulunan birçok sosyolojik düşün ürününden yararlanmamızı kolaylaştırması bile bu açıdan bir üstünlük kazanmasına yetmektedir.

Teorik üstünlükleri çok daha önemlidir. Kurumsal ya da yapısal tanımlama, bir kere her şeyden önce, yapılması gereken soruşturma ve incelemelerimizin hangi noktadan sonra yeterli sayılabileceğini göstermemektedir. Örneğin, moral açıdan yapılan bir seçkinler tanımı, belirli tipte karaktere sahip kimseler şeklindeki bir seçkinler anlayışının, bunun moral yönden bir zorlama oluşu bir yana, sonul bir tanıma varmamızı sağlamamakta; bu kimselerin niçin şu ya da bu tür bir kişiliğe sahip olduklarını da sormamızı gerektirmektedir. Buna bağlı olarak, seçkinlerin, bu tür bir tanımlamayla seçilen şu ya da bu tip bir kişiliğe değil de, gerçekte bambaşka tipte bir kişiliğe sahip olup olmadıklarını da kesinliğe kavuşturmamaktayız. Diğer yandan, bizim

izlediğimiz yöntemle, sırf bir tanımla, seçkinlerin belirli bir sınıfın üyesi olduklarının bilincini taşıyıp taşımadıklarını peşin bir önyargıyle saptamış olmaktansa, bu sorunu da kitabın bütünlüğü içinde incelemeye kendimizi zorunlu tutmuş olmaktayız. Seçkinleri toplumdaki önemli kurumlar açısından tanımlamamızın bize sağladığı ikinci teorik avantaj da -bu kitabın bütünüyle bunu gösterdiğini umuyorum- seçkinler konusundaki diğer üç anlayışı sistemli bir biçimde gerekli yerlere konumlayabilmemizi sağlamasıdır: (1) Bireyin hayatında işgal ettiği kurumsal konumlar seçimde kararlaştırılan bu değerlere sahip olabilme şansını belirlemektedir. (2) Bireylerin psikolojik yönden ne tür kimseler olacakları, geniş ölçüde, sahip olacakları değerler ve oynayacakları kurumsal rollerce belirlenmektedir. (3) Son olarak, bireylerin seçilmiş bir toplumsal sınıfın üyesi olduklarının bilincini taşıyıp taşımayacakları; çıkarlarına uygun düşecek olan yolda ve biçimde davranıp davranmayacakları da önce kurumsal konumlarınca, sonra birincisi nedeniyle, seçilen bu değerlerce ve kendi karakterlerince belirlenmektedir.

7. Şu eserde ayrıntılarıyle işleniyor: Gaetano Mosca, **The Ruling Class** (New York: McGraw-Hill, 1939). Mosca'nın eliştirilmesi için bk.: Fritz Morstein Marx, «The Bureaucratic State,» **Review of Politics**, C. I, 1939, ss. 457 ve ardı. Cf. keza Mills, «On Intellectual Craftsmanship,» April, 1952, mimeo, Columbia College, Fabruary 1955.

8. Cf. Karl Löwith, **Meaning in History** (Chicago: University of Chicago Press, 1949), ss. 125 ve ardı. Özellikle önemli tarih felsefecilerinin değerli düşüncelerinin bir özetini bulmak için.

9. Bu konuların bazıları Gerth ve Mills, **Character and Social Structure**, ss. 405 ve ardından alınmıştır. Rolce-belirlenmişlik ve rol-belirlemesi için, keza, bk: Sidney Hook, **The Hero in History** (New York: John Day, 1943).

10. Bu ifadeleri Joseph Wood Krutch'un seçimin moral yanı hakkındaki kitabından aldım. Bk: **The Measure of Man** (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1954). s. 52.

2. Yerel Sosyete

1. Bu bölüm büyük kısmıyle benim Kuzeydoğu, Ortabatı, ve Güney'deki birkaç düzine kadar orta-büyüklükteki kentte yaptığım gözlemlere dayanmaktadır. Bu çalışmanın bazı sonuçları

için, bk: «Small Business and Civic Welfare, Report of the Smaller War Plants Corporation to the Special Committee to Study Problems of American Small Business,» (Melville J. Ulmer ile birlikte), **Senate Document**, No. 135, 79'ncu Kongre, 2. dönem, Washington, 1946; 'The Middle Classes in Middle-sized Cities,' **The American Middle Class** (New York : Oxford University Press, 1951). Ayrıca, 1945 yazında Illinois'de 60.000 nüfuslu bir kentte yaptığım bir yoğun araştırmada topladığım saha notlarından da yararlandım. Dipnot olarak ayrıca belirtilmedikçe, bütün alıntılar benim kendi araştırmamdandır.

Bu arada, Bay J.W. Harless'in yerel üst sınıflar hakkında benim için hazırladığı bir memorandumdan da yararlandım. Bu memorandumda şu kaynaklar kullanılmıştır : Robert S. Lynd ve Helen M. Lynd, **Middletown** (New York: Harcourt, Brace, 1929) ve **Middletown in Transition** (New York: Harcourt, Brace, 1937); Elin L. Anderson, **We, Americans** (Cambridge, Mas. : Harvard University Press, 1938); Hortense Powdermaker, **After Freedom** (New York: The Viking Press, 1939); John Dollard, **Caste and Class in a Southern Town**, 2. bas. (New York: Harper, 1950); W. Lloyd Warner ve Paul S. Luut, **The Social Life of a Modern Community** (New Haven: Yale University Press, 1941). C. I, Yankee City Series; Allison Davis, Burleigh B. Gardner ve Mary R. Gardner, **Deep South** (Chicago: University of Chicago Press, 1941); Liston Pope, **Millhands and Preachers** (New Haven: Yale University Press, 1942); John Useem, Pierre Tangent ve Ruth Useem, «Stratification in a Prairie Town,» **American Sociological Review**, July 1942; James West, **Plainville, U.S.A.** (New York: Columbia University Press, 1950); Harold F. Kaufman, **Defining Prestige in a Rural Community** (New York : Beacon House, 1946); Evon Z. Vogt, Jr., «Social Stratification in the Rural Midwest: A Structural Analysis,» **Rural Sociology**, Aralık 1947; August B. Hollingshead, **Elmtown's Youth** (New York : John Wiley, 1949); W. Lloyd Warner, **et al, Democracy in Jonesville** (New York: Harper, 1949); M.C. Hill ve Bevode C. McCall, «Social Stratification in Georgiatown» **American Sociological Review**, Aralık 1950; ve Alfred Winslow Jones, **Life, Liberty and Property** (Philadelphia : J.B. Lippimcott, 1941).

Çok kez sosyolojik araştırmalara konu olan yerel toplumlarda prestij sorunu tamamen yerel planda incelenmektedir. Bu tür araştırmaların, sağladıkları yöntemsel yenilikler, gelişmeler için bile, yerellik çerçevesinin dışında bir anlam taşıdıklarını söylemek

güç görünmektedir. Yöntem alanında sağladıkları yenilikler bile, ancak, yerel toplulukların incelenmesinde işe yaramaktadır.

Roman yazarları ile araştırmacıların, inceledikleri küçük kasabalardaki hayatın hep aynı ayrıntıları üzerinde durmaları ve hep aynı sonuçlara varmaları ilginçtir. Romancılar da araştırmacılar da iktidar sorununda çok statü sorununa önem vermektedirler. Romancılar küçük kasaba yaşamının birey üzerindeki sıkıcı etkilerini, bireylerin davranış biçimlerini, kişilik ve kişiler arası ilişki sorunlarını işlemekte; sosyologlar da küçük kasabaların iktidar yapısına önem vermemekte; kasabalardaki iktidar yapısının ülke çapındaki genel toplumsal iktidar yapısı sisteminin bir bölümü olduğunu kavrayamamaktadırlar. Romancıların da bu tür sosyologların da sadece «tasvirî» planda kalmaları nedeniyle, araştırmaların bilimsel gözükmelerini sağlayan birçok rakama, belgeye, kayıtlara karşın, sosyologların yazdıkları sonsuz denecek kadar çok sayıdaki «küçük topluluk araştırması» çok kötü ve beceriksizce yazılmış romanlara; romancıların yazdıkları da iyi kaleme alınmış sosyoloji kitaplarına dönmektedir.

2. Bk: Allison Davis, et al, op. cit., s. 497.

3. Bu kesimde Floyd Hunter'ın birinci elden hazırlanmış araştırmasının birçok yerlerinden yararlandım: **Community Power Structure** (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1953).

4. Cf. ibid. ss. 172-4.

5. Bk: Richard Hofstadter, **The Age of Reform** (New York: Knopf, 1955), ss. 46 ve ardı.

6. Bk: Hollingshead, op. cit. s. 59. Güney kasabalarında çiftlik sahiplerinin durumu hakkında, bk: Allison Davis, op. cit. s. 276.

7. Orta-Batı'da bir kasabadaki kentlilerin çiftlik almaları hakkında, bk: Evon Vogt, op. cit.

8. Küçük kent ile ülke çapında örgütlenmiş şirketlerin durumu hakkında bir karşılaştırma için, bk: Mills ve Ulmer, «Small Business and Civic Welfare,» op. cit.

9. Küçük kentlerle ulus biriminin birbirine karıştırılmasını karikatürize eden bir eser olarak, bk: W. Lloyd Warner, **American Life: Dream and Reality** (Chicago: University of Chicago Press, 1953).

3. Metropolitan 400

1. Cf. Dixon Wecter, **The Saga of American Society** (New York: Scribner's, 1937, ss. 199 ve ardı. Amerikan «Sosyetesi» hakkında standart bir eserdir. Bazı belirli büyük kentlerin «Sosyeteleri» hakkında en iyi inceleme olarak, bk: Cleveland Amory, **The Power Bostonians** (New York: E.P. Dutton, 1947); ve Edward Digby Baltzell Jr., **The Elite and the Upper Class in Metropolitan America: A Study of Stratification in Philadelphia,** (Ph. D. tezi, Columbia University, 1953), her ikisinden de yararlandım.

2. Bn. John King Van Rensselaer, **The Social Ladder** (New York: Henry Holt, 1924), ss. 30-32.

3. Dixon Wecter, op. cit. ss. 294-5.

4. Cf. J.L. Ford, «New York of the Seventies,» **Scribner's Magazine,** Haziran 1923, s. 744.

5. Bn. John King Van Rensselaer, op. cit. ss. 53-4.

6. W.J. Mills, «New York Society,» **Delineator,** Kasım 1904. Cf. Ralph Pulitzer, «New York Society at Work,» **Harper's Bazaar,** Aralık 1909.

7. Cf. Harvey O'Connor, **The Astors** (New York: Knopf, 1941), s. 197.

8. Wecter, op. cit. ss. 209-10.

9. Ibid. ss. 212, 214.

10. Ibid. s. 215.

11. Bk: BEŞ: En Zenginler, ve bu bölümün notları.

12. Wecter, op. cit. ss. 232-3.

13. Bk: Mona Gardner, «Social Register Blues,» **Collier's,** 14 Aralık 1946 ve G. Holland, «Social Register,» **American Mercury,** Haziran 1932. **The Social Register**'ın 1925'e kadarki yayınları hakkında, bk: Wecter, op. cit. s. 233.

14. Wecter, op. cit. s. 234.

15. 1940'daki gibi. Cf. Baltzell Jr., op. cit. Tablo 2.

16. Bk: Ibid. Tablo 14, ss. 89 ve ardı.

17. Wecter, op. cit. ss. 235, 234.

18. Thorstein Veblen, **The Theory of the Leisure Class,** 1899 (New York: New American Library, Mentor Edition, 1953), s. 162. Cf. Veblen'in teorisi hakkında genişçe bir eleştiri olarak benim belirtilen bu çeviriye yazdığım önsöz.

19. **Time,** 26 Ekim 1953.

20. Bk: «Boston,» **Fortune,** Şubat 1933, s. 27.

21. **Business Week**, 5 Haziran 1954, ss. 92 - 3.

22. Özel hesaplamalardan. Cf. Baltzell Jr., op. cit. s. 178.

23. Cf. ibid. dipnot 5, s. 172.

24. «Miss Chapin's, Miss Walker's, Foxcroft, Farmington,» **Fortune**, Ağustos 1931, s. 38.

25. Bk: Porter Sargent, **A Handbook of Private Schools**, 25. basım (Boston: Porter Sargent, 1941); «Schools for Boys,» **Fortune**, May 1944, ss. 165 ve ardı; «St Paul's, St. Mark's, Groton, Andover, et al,» **Fortune**, Eylül, 1931, ss. 76 ve ardı. Cf. George S. Counts, «Girls» Schools,» **Fortune**, Ağustos 1931 ve «Twelve of The Best American Schools,» **Fortune**, Ocak 1936, ss. 48 ve ardı.

26. «Schools for Boys,» op. cit. s. 165. Cf. «Boys Prep. School,» **Life**, 1 Mart 1954, Hotchkiss ile ilgili. Eleanor Roosevelt'in, en küçük oğlu John'u Groton'a gönderirken neler duyduğuna ilişkin bir kaynak olarak, bk: **This I Remember** (New York: Harper, 1949), s. 43.

27. Cf. Frank D. Ashburn, **Peabody of Groton** (New York: Coward McCann, 1944), ss. 30, 67 - 8.

28. «St. Paul's, St. Mark's, Groton, Andover, et al,» op. cit. s. 76.

29. Cf. Allan Heely, **Why the Private School?** (New York: Harper, 1951).

30. Cf. John P. Marquand, **H.M. Pulham Esquire** (New York: Bantam Edition, 1950), ss. 76, 60; ve W.M. Spackman, **Heyday** (New York: Ballantine Edition, 1953), s. 12.

31. Cf. Baltzell Jr., op. cit. ss. 218 - 20.

4. Ünlüler

1. Bk: «The Yankee Doodle Salon,» **Fortune**, Aralık 1937; son durum hakkında, bk: George Frazier, 'Cafe Society: Wild, Wicked and Worthless,' **Coronet**, Ağustos 1954. Cf. Elsa Maxwell, **R.S.V.P., Elsa Maxwell's Own Story** (Boston: Little, Brown, 1954).

2. Cf **Business Week**, 12 Ocak 1953, ss. 58, 64.

3. «The U.S. Debutante,» **Fortune**, Aralık 1938, ss. 48 ve ardı; ve 'The Yankee Doodle Salon,' op. cit. ss. 128 - 9.

4. Cf. ibid. s. 127; ve Bn. John King Van Rennselaer, «Entertaining Royalty» **Ladies' Home Journal**, Mayıs 1925, s. 72.

5. «The Yankee Doodle Salon,» op. cit. ss. 124 - 5.

6. Jack Gould, «Television in Review,» **The New York Times**,

6 Nisan 1954. Cf. Jack Gould, 'TV Techniques on the Political Stage,' **The New York Times Magazine,** 25 Nisan 1954, ss. 12 ve ardı.

7. Cf. Igor Cassini, «The New 400,» **Esquire**, Haziran 1953. Cassini hakkında, bk: **Who's Who in America**, Vol. 27; **Time**, 5 Kasım 1945, ss. 69-70; ve Newsweek, 3 Eylül 1945, s. 68.

8. Cassini'nin listesinin çok derin bir analize dayandığını sanmıyorum. Kabaca bir inceleme sonunda, 399 isimden 324 adedini sınıflandırabildim: 102 profesyonel ünlü; 41 metropolitan 400; ve 199 kurumsal lider (93 devlet, 79 işdünyasından).

9. «Birer birer, dal dal, aile aile Bostonlular bugün verimli işlerden çekildiler. Sanayilerinin yöneticiliğini de kendileri yapmamaktadır. Kent üzerindeki siyasal kontrolü kalmadı. Yüzyıl önce devlet hayatında en önde ve önemli bir yeri olan Bostonlu, bugün bu yerini kaybetmiş bulunuyor. Bostonlunun ne kamu oyunda, ne de özel düşünce hayatında fazla bir etkinliği kalmadı. Sanat hayatındaki önderliğini bile öylesine yitirdiki, bir zamanlar bu alanda elinde bulundurduğu önderliği bile kendisiyle alay edilmesine yol açmaya başladı.» Fakat 'büyük ailelerden hiç birinin ne maddî durumunda ne de toplumsal konumunda bir değişiklik oldu. Kentin yönetici sınıfında da hiç bir değişiklik olmadı. Ekonomik determinizmin tüm yasaları bu işte iflâs etmiştir... Mütevelli kuruluna, ihtiyaca göre, gelir bağlayıp bağlamama konusunda yetki verilmesi sayesinde Massachusetts'deki taşınmaz malvarlıkları Komünist Enternasyonalden başkasının ilişemeyeceği bir duruma getirilmişlerdir. Üç kuşak önce, kişinin elindeki serveti sonsuzluğa dek -ya da hiç olmazsa Servetin Ebedileştirilmesine Karşı Yasanın elverdiği ölçüde- koruması olanağı vardı. Bostonlu aileler çok geçmeden yeni bir alışkanlık kazandılar. Bunda saygı değer Suffolk İli Barosunun gayretlerinin ve vakıf yatırımlarına ilişkin Massachusetts yasalarının büyük yararları oldu... Bostonlu zengin aileler ne zamanın kemirebileceği ne de gelecek günlerin aşındırabileceği sağlam bir yatırım alanı bulmuşlardır. Sosyal iktidar artık onlarındır. Uygarlık da onlarındır. Ama fiilî iktidar dünyasında, geri dönüp bir kere daha kendilerine yer açmak isterlerse, bu onların sonu olacaktır. Yeni yolda ilk ve en önde gelen kuruluş büyük bankacılık birliği **First National** olmuştur. Bunun ardında, çeşitli malî bağımlılıklar ağıyla bağlantılı Boston sanayi kuruluşları bulunmaktadır. Banka birliğinin üstünde, belli-belirsiz bir biçimde, birliği denetleyen kişi-

ler vardır... Yanlarda ise, malî çevrelerdekilerle de sosyal yönden önemli kimselerle de ilişkisi olmayan siyasal hiyerarşi yer almaktadır. Bu hiyerarşinin üstünde ise, ırk ve Katoliklik gibi ortak yanların dışında bu hiyerarşi ile hiç bir bağlantısı olmayan kentin İrlanda asıllı Katolik hiyerarşisi bulunmaktadır. Bir iktidar odağından diğerine uzanan sayısız denecek kadar çok ve akıl almaz kanallar vardır. Bu bağlantılar hakkında birçok söylentiler çıktığı görülmektedir... Fakat aralarında açık bir anlaşma yapılmış değildir. Bir anlaşma varsa da, bu, iktidarlarına karşı bir tehdit yöneltilmemesini; Bostonluların «gemisini» yönetmekte dümenin onların elinden alınmamasını öngörmekle yetinmektedir.» «Boston,» **Fortune**, Şubat 1933, ss. 27 ve ardı.

10. Örneğin, Bn. J. Borden Harriman şöyle yazıyor: «Dörtyüzler arttı ve dört bine ulaştı. Belki biraz aşırılaştırıyorum, ama şimdi birkaç takım oldukları, her birinin kendine yeterli duruma geldiği, ama gene de, üst yöneticiler ve New York'daki moda çevreleri gibi kendi aralarındaki bağlantıları sürdürdükleri görülmektedir...» 'Hitler and Yon,' **The Century Magazine**, Eylül 1923, s. 881. Alice-Leone Moats ise, insanın kendini saydırması için 'mağrur ve oturaklı' bir kişi gibi dolaşmanın yetmediğini şöyle ifade etmektedir: «Kişinin bunu etrafındakilere göstermeyi bilmesi, mağrur ve oturaklı biri gibi davranıp kendisine ona göre davranılmasını etrafından istemesi gerekir. Böyle kimselerin bir restorana girdiklerinde tanınan biri olarak kendilerine hizmet edilmesi, en iyi masanın verilmesi, cafe topluluğunun değerleri açısından, gereklidir. Bir başka deyişle, seçkin kişilere apayrı bir ilgi gösterilmesi; bu kimselere apayrı davranılması gerekmektedir. 'Cafe Value,' **The Saturday Evening Post**, 3 Ağustos 1935, s. 12.

11. Bk: «The Yankee Doodle Salon,» op. cit. ss. 183, 186.

12. **Time**, 31 Ocak 1955, s. 57.

13. Bk: **Time**, 18 Ocak 1954, s. 30.

14. Bu durumu açıklamak için, ülke çapında okunan gazetelerde yayınlanan iki zıt haberi hatırlatmakta yarar var: (1) 1953 yılında öldüğünde bir Sosyete «hanımefendisi» olan Bn. Cornelius Vanderbilt'e büyük bir saygıyla, eski usul ve ağır başlı bir tören yapılmış; ölümünden sonra bile ciddî bir hava içinde anılmıştır. (Cf. **Time**, 19 Ocak 1953, s. 21). (2) Aynı günlerde, Brooklyn'de Harry F. Gergusan olarak hayata atılan ve Cafe sosyetesinin Prens Mike Romanoff'u olan ünlüden de gazeteler sözetmiştir.

Harry F. Gerguson'dan bu yazılarda saygıyla sözedilmişse de, 'aslı boş' bir şeyin bu derece yükselmesinden şaşkınlık duyulması gerektiği gizlenmemiştir. Cf. **Time**, 9 Haziran 1952, s. 41.

15. Dixon Wecter, **The Saga of American Society**, (New York: Scribner's, 1937), ss. 227, 226, 228.

16. «The U.S. Debutante,» op. cit. ss. 48, 52. Cf. Alida K.L. Milliken, 'This Debutante Business,' **North American Review**, Şubat 1930.

17. Elsa Maxwell, «Society-What's Left of It,» **Collier's** Mart 1939, s. 101.

18. Cf. örneğin, **Ladies' Home Journal**, Şubat 1939, s. 45'de Woodbury reklamı.

19. Cf. **Life**, 25 Aralık 1950, s. 67.

20. «Yankee Doodle Salon,» op. cit. p. 126.

21. **Business Week**, 3 Ekim 1953, s. 184. Cf. Anonim, «Piloting a Social Climber,» **Ladies' Home Journal**, Ağustos 1927.

22. Mande Parker, «The New Four Hundred of New York,» **The Saturday Evening Post**, 2 Nisan 1927, s. 214.

23. Mona Gandner, «Social Register Blues,» **Collier's**, 14 Aralık 1946, s. 97. Cf. 'Society,' **Literary Digest**, 16 Ocak 1937, s. 22; ve Bennett Schiff, «Inside Cafe Society: The Debutantes,» **New York Post**, 20 Nisan 1955, s. 4 ve ardı.

24. «Tüm-Amerika Güzeli» konusundaki çeşitli görüşlerle ilgili olarak, bk: Elizabeth Hardwick, 'The American Woman as Snow-Queen,' **Commentary**, Aralık 1951, ss. 546 ve ardı; Parker Tyler, **The Holywood Hallucination** (New York; Creative Age Press, 1944); ve Bennett Schiff, «Inside Cafe Society,» **New York Post**, 19 Nisan 1955, s. 4 ve ardı.

25. Gece kulüpleri ve masraflarını şirket hesaplarından gösterebilen şirket yöneticileri hakkında, Cf. **Business Week**, 12 Ocak 1952, ss. 58 ve ardı. «Masrafı şirketten ödenen kadınlar» hakkında, bk: Micky Jelke'in ifadeleri, **Life** 2 Mart 1953, ss. 29 ve ardı. Genel olarak cafe sosyetesinin ahlâk anlayışı hakkında, bk: Mills, 'Public Morality: Girls Using Vice to Help Careers,' **New York Journal-American**, 31 Ağustos 1952, s. 4—L.

26. Washington'da 1946 yılında çıkan bir sosyete bülteni, 5.000 sosyete üyesinden yerini koruyabilenlerin 3000 kadar olduğunu göstermiştir. Jane Eads, «Washington Playground,» **Collier's**, 13 Nisan 1946, s. 52./ Washington'da da en azından iki, üç kuşaktan beri burada yaşayan ailelerden gelme metropolitan 400'ler var-

dı. Her davette başkonuk olan bunlara rakip olarak da, şu ya da bu dereceden soylulukla ilgisi bulunmayan ve çoğunluğu serbest meslek sahibi yüksek statülü kimselerle, gelip-geçici zenginler bulunmaktadır. Bu sonuncuların çok canlı bir toplumsal hayat yaşadıkları görülmektedir. Washington'da da, diğer kentlerdeki gibi, bir de toplumsal durumlarını yeni yeni geliştirip yükselten, zengin, fakat henüz yeterince yüksek statü kazanmamış kimseler vardır.

27. Cf. John K. Galbraith, **American Capitalism** (Boston: Houghton Mifflin, 1952).

28 Ida M. Tarbell, **Owen D. Young** (New York: Macmillan, 1932), ss. 211-12.

29. Alıntı için, bk: **Fortune**, Mart 1931, ss. 92, 94.

30. **The Secret Diary of Harold L. Ickes, C. II: The Inside Struggle**, 1936 — 1939 (New York: Simon and Schuster, 1954), s. 644.

31. Geçen yıl [1954] Wisconsin'den Cumhuriyetçi Senatör Alexander Wiley'in, New Jersey'den G.O.P. Senatörü H. Alexander Smith'in çıplak kafasına kürsüdeki başkan tokmağını indirirken resmi çıktı ve herkesi şaşkınlık içinde bıraktı. Bu yıl 320 librelik Demokratik Parti Temsilciler Meclisi üyesi olan T. James Tumulty içdonu ile gazetecilere poz vererek büyük ilgi çekti.

«84'üncü Kongrenin A.B.D.'nin durumu üzerinde görüşmelerde bulunduğu bu dönemde, Maine'den Cumhuriyetçi Senatör Margaret Chase Smith, televizyonda Edward R. Murrow'un yaptığı programda gözüktü. Bu programda senatörün Formoza, Hindistan, İspanya gibi çeşitli ülkelerdeki gezileri gösterilmiştir. Televizyonda yapılan Maskeli Parti isimli bir başka programda ise senatörler tuhaf giysiler içinde görünmüşlerdir. Örneğin İndiana'dan Cumhuriyetçi Senatör Homer Capehart belediye encümen üyesi gibi oturaklı bir yüzle, omuzunda bir harmaniyeyle görülmüş; Güney Dakota'dan Cumhuriyetçi Karl Mundt ve karısı Wild Bill (Vahşî Bill) Hickok ve Jane Calamity (Felaket Jane); Alabama'dan Demokratik Senatör John Sparkman (partinin 1952 Başkan Yardımcılığı adayıydı) ise bir itfaiye eri kılığına girmişlerdi.» **Time**, 4 Nisan 1955, s. 17. Ayrıca, bk: Douglas Cater'ın çok başarılı analizi, 'Every Congressman a Television Star,' **The Reporter**, 16 Haziran 1955, ss. 26 ve ardı.

İşadamlarının statüleri ile ilgili olarak Jeremiah W. Jenks'in, «The Modern Standard of Business Honor» adı ile yayınlanan

1907'de (Üçüncü Seri, C. III), ss. 1 — 22. Yorumlanışı ile birlikte şu kaynakta bulunabilir: Sigmund Diamond, **The Reputation of the American Businessman** (Cambridge: Harvard University Press, 1955). Ve ayrıca, bk: «Corporation Life Gets a Literature,» **Business Week**, 5 Haziran 1954, s. 79.

32. Gustave Le Bon, **The Crowd**, 1896 (London: Ernest Benn, 1952), ss. 129, 130, 131.

33. Bu kesimde Harold Nicolson'un **The Meaning of Prestige** (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1937).

34. Gustave Le Bon, op. cit. s. 140.

35. Cf. Thorstein Veblen, **The Theory of the Leisure Class**, 1899 (New York: New American Library, Mentor Edition, 1953).

36. Cf. John Adams, **Discourses on Davila** (Boston: Russel) and Cutler, 1805), özellikle ss. 26-7, 30-34, 48-9. Diğer alıntılar, ss. 40, 28-9 ve 18.

37. Fakat bk: Rene Sedillot, «Now Medals for Civilians, Too.» **The New York Times Magazine**, 24 Nisan 1955, ss. 22 ve ardı. Özellikle, son günlerde resmen onurlandırılmak isteyenlerin artışı hakkında.

38. Winthrop Rockefeller. Cf. **The New York Times**, 27 Aralık 1953 ve **New York Post**, 16 Ekim 1953.

39. Haroldson L. Hunt, Cf. **The New York Times Magazine**, 8 Mart 1953.

40. Barbara Sears Rockefeller. Bk: **Time**, 28 Haziran 1954 ve **The New York Times**, 4 Ağustos 1954.

41. Dorothy Taylor di Frasso Cf. **The New York Herald Tribune**, 5 Ocak 1954, s. 9 ve **Time**, 18 Ocak 1954, s. 88.

5. En Zenginler

1. Cf. Joseph A. Schumpeter, **Capitalism, Socialism and Democracy**, 3. ed. (New York: Harper, 1950), ss. 81 ve ardı.

2. İlerici Dönemin kritik günlerinde Başkanlarla, ilgili devlet görevlilerinin anti-tröst eylemlere karşı tutumları ve bu eylemlerle ilişkileri konusunda yapılmış ciddî bri tahlil için, bk: Meyer H. Fishbein, **Bureau of Corporations: An Agency of the Progressive Era** (Matezi, American University, 1954), özellikle, ss. 19 29, 100-119.

3. Frederick Lewis Allen, **The Lords of Creation** (New York: Harper, 1935).

4. Ibid, s. 12.

5. Cf. **Time**, 20 Ağustos 1953, s. 82.

6. Amerikan Küçük İşletmelerinin Problemleri Hakkında Özel Komiteye Küçük Savaş İmalât Şirketlerinin raporu. **Economic Concentration and World War II**, 79. Kongre, 2. Dönem, Senato Komisyon Tutanakları, No. 6 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1946), ss. 37, 39, 40.

7. Amerika'nın koloni olduğu günlerde servet dağılımı hakkında, bk: Dixon Wecter, **The Saga of American Society** (New York: Scribner's, 1937), bölüm 2; ve Gustavus Myers, **History of the Great American Fortunes**, 1907 (yeniden gözden geçirilmiş Modern Library yayımı, 1936), ss. 55-6, 59, 85, George Washington'ın taşınmaz mal varlığı hakkında, bk. ibid, s. 49. 1840'ların başlarındaki mülti-milyonerlerin durumu hakkında, bk. A. Forbes ve J.W. Greene, **The Rich Men of Massachusetts** (Boston: Fetridge and Co., 1851); Moses Yale Beach, **Wealth and Pedigree of the Wealthy Citizens of New York City** (New York: dikkatle derlenmiş ve **Sun Office** tarafından 1842'de yayınlanmıştır), 4. ed.; ve «Wealth and Biography of the Wealthy Citizens of Philadelphia,» Philadelphia Barosu avukatlarından biri tarafından 1845'te yazılmıştır. 1850'lerde New York'lu milyonerler hakkında, bk: Moses Yale Beach, «The Wealthy Citizens of the City of New York,» 12. ed. (New York: Sun Office, 1855). «Milyoner» kelimesinin ilk kullanılışı hakkında, bk: Wecter, op. cit. s. 113.

8. Bk. **The New York Tribune, Tribune Monthly**, Haziran 1892. Sidney Ratner yakınlarda yeni bir derleme kitap hazırladı, **New Light on the History of Great American Fortunes** (New York: Augustus M. Kelley, 1953), burada Amerikan milyonerlerinin isimlerini gösteren iki liste yeniden yayınlanmıştır -biri **Tribune Monthly**, Haziran 1892'den, diğeri de **World Almanac**, 1902'den. Bu listeler gerçek zenginleri saptama yönünden fazla yararlı değiller (aşağıda 9. dipnota bk.); servet tahminleri temelsiz. John D. Rockefeller ve Andrew Carnegie ile birlikte yüzlerce milyonerden söz ediliyor.

9. Ferdinand Lundberg'in vaktiyle belirttiği gibi, «en ilgisiz konuda bile çuvallar dolusu istatistiğin bulunduğu» bir ülkede büyük servetlerle ilgili güvenilir hiç bir istatistik bulunmamaktadır. Üç kuşak boyunca büyük servet sahibi kimseleri saptayabilmek için elimden geleni yaptımsa da, sistematik olmayan kaynakların dışında bir şeyler bulamadım. Birleşik Devletlerdeki bü-

yük servetlerle ilgili tarihleri olduğu kadar, büyük servet sahibi kimselere ait biyografileri de inceledim. Yirminci yüzyılda iki kez -1924 ve 1938- yüksek gelirlilerle büyük servet sahipleri hakkında sistematik denecek bilgiler veren kaynaklar yayınlandığı görülmektedir. Aynı süreler için, gazetelerde, dergilerde zenginlerin vasiyetnamelerine, vergi skandallarına ve zenginlerin hayatı ile ilgili hikâyelere büyük bir yer verildiği görülmektedir.

Önce 1799'dan sonra doğan ve belirtilen kitaplarda 30 milyon dolardan fazla parası olduğu söylenen kimselerin listesi üzerinde çalışmaya başladım. Birçok durumda, tahmin edüen servetlerin isimleri verilmemekteydi. Buna karşın, isim çıkarmak için, elde ne kaynak varsa hepsini taradık. Genellikle 30 milyon dolar uygun bir ölçü olarak görünüyordu. Bu ölçüye vurduğumuzda ortada 371 isim oluyordu. Her ismin işini, kariyerini, nasıl zengin olduğunu tamı tamına saptamış olmayı öngördüğümüz için, eldeki kaynaklarla daha geniş bir liste yapamadık. Yararlandığımız kaynaklar şunlar:

(I) Gustavus Myers, **History of the Great American Fortunes**, 1907 (rev. Modern Library ed., 1936). (II) Gustavus Myers, **The Ending of Hereditary Fortunes** (New York: Julian Messner, 1939). (III) Matthew Josephson, **The Robber Barons** (New York: Harcourt, Brace, 1934). (IV) Frederick Lewis Allen, **The Lords of Creation** (New York: Harper, 1935). (V) Ferdinand Lundberg, **America's 60 Families**, 1937 (New York: The Citadel Press, 1946) - bu kitabı ihtiyatla kullandık. Aşağıda (XL)'de bunun nedenini daha ayrıntılı olarak göreceğiz. (VI) Dixon Vecter, **The Saga of American Society** (New York: Scribner's 1937). (VII) «Richest U.S. Women,» **Fortune**, Kasım 1936. (VIII) Stewart H. Holbrook, **The Age of the Moguls** (New York: Doubleday, 1953). Büyük oranda Myers'in ve diğer tarihçilerin eserlerine dayanan bu kitap, daha çok, eski kaynaklarm halkın anlayacağı bir dille aktarılması amacını gütmektedir. (IX) «Noted Americans of the Past: American Industrial Leaders, Financiers and Merchants,» **World Almanac**, 1952, s. 381 ve 1953, s. 783. Servet tahminlerine yer verilmemiştir. (X) Cleveland Amory, **The Last Resorts** (New York: Harper, 1952). Bu kaynaklarda verilen isimlerde tekrarlamalar vardır. Fakat her birinde, diğerlerinde olmayan bilgiler bulunmaktadır.

Ayrıca üç kaynak daha kullandım. Bunları daha ayrıntılı olarak vermem gerekiyor:

(XI) 1924 ve 1925'de 1923 ve 1924'de kazanılan gelirlerden ve-

rilen gelir vergisi ödemelerinin açıklanmasına izin veren geçici bir yasa çıkarıldı. Çeşitli vergi dairelerine davet edilen gazeteciler buralardan istedikleri kimselerin ne kadar gelir vergisi verdiklerini öğrenip bunları yayınlayabilmişlerdir. Fakat bu çalışmalar çok düzensiz ve karışık olmuş; bazı gazetelerde yayınlanan yükümlüler diğerlerinde yayınlanmamış, bazıları yanlış yayınlanmış, bazı gazeteler ise en yüksek gelir vergisi veren yükümlülerin isimlerini bile yayınlamamışlardır. (Ayrıca, bütün gelirleri vergiden muaf tutulan bazı zenginler de vardı. Bunların isimleri yayınlanmamıştır.) 1924 gelir vergisi listesini incelerken **The New York Times** ve **The New York Herald Tribune**'ün 2 - 15 Eylül 1925 arasında yayınlanan sayılarında, gazetelerden birinde ya da her ikisinde birden adı çıkan ve 200,000 dolardan fazla gelir vergisi ödeyen yükümlülerin isimlerini aldık.

O zamanlar için 200.000 dolarlık gelir vergisi, vergi gelirin yüzde 40'ı kadar olduğu için, 500,000'lık bir yıllık gelire denk gelmektedir. Bu gibi yüksek gelirlerin çoğu yatırım geliri olduğu için, yatırımdan gelen kârın yüzde 5 olduğu kabul edilirse, yarım milyonluk bir yatırım geliri elde edebilmek için, 10 milyon dolarlık bir sermayeye sahip olmak gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, belirtilen o yıllarda büyük servetlerin ancak üçte bir kadarının vergilendirilebildiği de gözönünde tutulacak olursa, gerçekte, vergilendirilenlerden üç kat fazla büyük servet olduğu anlaşılmaktadır. Ferdinand Lundberg de, 1924 gelirlerine göre bu tahminlerde bulunmaktadır. Lundberg, vergilenenlerin üç katını bulan bir tahminin biraz yanlış olabileceğini; fakat genel bir tahmin için başka bir yol bulunmadığını belirtmektedir. Gerçekten, Lundberg'in tahminleri doğru görünmektedir. Hatta, bu tahminlerin oldukça hesaplı ve mütevazi oldukları bile söylenebilir.» (s. 25). Ben de bu görüşteyim. Bu esaslara göre, 200.000 dolarlık bir vergi 500.000 dolarlık bir gelire, 10 milyon dolarlık bir vergilenebilir malvarlığına, 30 milyonluk da genel anlamda malvarlığına denk düşmektedir.

1924'ten hemen sonra vasiyetlerle bırakılmış taşınmaz mallar üzerinde yapılan incelemeler de bu tahminlerin doğru olduğunu göstermektedir. Örneğin, bu esaslara göre, Hichard Teller Crane, Jr.'ın 434,000 dolarlık vergisinin 64,8 milyon dolarlık bir servete denk geldiği; 1931'de öldüğünde 50 milyon dolarlık taşınmaz mal bıraktığı görülmektedir. Ogden Mills'in 372,000 dolar vergi ödediği; bunun 55,5 milyon dolarlık bir malvarlığına denk

geldiği; öldüğünde ise 41 milyon dolarlık malvarlığı bıraktığı bilinmektedir. Bazı zenginlerin ise sanılandan az mal bıraktıkları görülmektedir. Bunlar, ölümlerine yakın iflâs etmiş (1929 bunalımında batan tahıl spekülâtörü Arthur W. Cutten gibi) kimseler, ya da öldükten sonra mal bırakamayacak duruma düşmüş kimselerdir. Bu duruma düşmeden önce, yıllarca, 30 milyonluk malvarlığına sahip oldukları için ben bunları da listeme aldım.

Bu listelerin sistematik bir şekilde değerlendirildiği çalışmalar bulunmamaktadır. 1937 yılında Ferdinand Lundberg, «aile» olarak sayısı 74'ü bulan ve tüm aileleri kapsamayan 'altmış aile' diye bir liste hazırlamıştır. Fakat bunlar üzerinde bir analizde bulunmamıştır. «Sistematik» terimiyle, listede adı okunan herkes için aynı bilgilerin bulunmasını; genellemelerin de buna göre yapılmış olmasını belirtmek istiyorum.

Lundberg ise şöyle bir yol izlemiştir: (1) Kan bağlantıları ile -bazen yeğenlik derecesinde- iktidar çevreleri ve büyük sermaye çevreleri arasında ilişkiler kurmuştur. Bizse, bu ikisini karıştırmamak istedik. (2) **The New York Times**'in listesi tüm aileleri ve bireyleri kapsamadığı için, biz bu listeyle yetinmeyi doğru görmedik.

Altmış aile diye verilen listeden 37 ailenin, yüksek gelir vergisi yükümlüsü olarak birden çok kimseyle temsil edildiği görülmektedir. Morganlar da dahil olmak üzere, yedi kişinin hiç bir bağlantısı verilmemiştir. Ayrıca, 38 «aileyi» meydana getiren yedi ailelik bir topluluk kaydedilmiştir (bunlar 'Standard Oil Group' ailesini meydana getirmektedir). 1924 gelirleri üzerinden 188,608 dolarla 791,851 dolar arasında vergi ödeyenler bu listede 22 kişiyi bulmuştur. Bu bakımdan, «aile» diye sadece kan-yakınlığı olanları kabul ediyorsa, listesindeki ailelerin 60'dan fazla olduğunu belirtmesi gerekirdi. Oysa Lundberg'in listesinde, sadece, **aile ismi** ile vergi ödeyenlerden oluşan ailelere yer verilmiş; gerçek ailelerin bazıları dışarda bırakılmıştır. Ayrıca, Lundberg'in listesinde adı bile geçmeyen öyle kimseler vardır ki, bunlar 1924 gelirlerinden listedekilerin verdikleri vergilerden çok daha yüksek vergi vermişlerdir. Oysa, **The New York Times**'ın noksan listesine karşılık, **The New York Herald Tribune** listesinde bu noksan isimler de yer almaktadır. Lundberg bu ikincisini kullanmamıştır.

En zengin **kişilerin** listesinin hazırlanması açısından değerlendirilecek olursa Lundberg'in 60 ailelik bu listesinde yer alan-

lardan bazılarının büyük zengin olmadıkları görülmektedir. Örneğin, Deeringler: Lundberg'in listesinde Deeringlerden üç kişi var. Üçünün toplam vergisi 315,701 dolar. Biz bu üç kişiyi listemize almadık. Çünkü, James Deering sadece 179, 896 dolar; Charles sadece 139,341 dolar; üçüncüsü ise sadece 7,000 dolarlık vergi vermiştir. Taft'lar, Lehman'lar ve de Forest'ler için de bu durum sözkonusudur. Bu kimselerin de zengin oldukları doğrudur. Ama bizi ilgilendirecek ölçüde değil,

(XII) Özel servetlerle ilgili daha yeni ve sistematik bir kaynak Geçici Ulusal İktisat Komisyonu, Monograf No. 29'dur: «En Büyük 200 Malî-olmayan Şirkette Hisse Dağılımı» (Washington: U.S. Government Printing Office, 1940). Bu monografta, 1937 ya da 1938 itibarıyle, 200 adet malî-olmayan şirketten her birinden en büyük hisse sahiplerinden 20 kişinin adı verilmekte; ayrıca, her şirkette üst yöneticilerin ve direktörlerin hisse senetlerinin miktarı açıklanmaktadır. Liste sanayie dayanan büyük servet sahibi ünlü kimselerin isimlerini veriyorsa da, diğer kaynaklardan kazanılan servetleri vermemekte; devlet tahvillerinden, özel sektör tahvillerinden kazanılan paralarla zengin olanları göstermemekte; bina ya da faiz ve spekülâsyonla ilgili mali faaliyetlerden yüksek gelir elde edenleri de içermemektedir. Kaldı ki, çoğu örnekte, sınaî şirketlere sahip olan büyük zenginler bile, hisse senetlerini, gerçek hisse sahibinin ismini göstermeyen yatırım bürolarının üzerine kayıtlayarak durumlarını gizli tutabilmektedirler. Ama bütün bunlara rağmen Geçici Ulusal İktisat Komisyonunun listesi, yakın yıllardaki benzerlerinin en iyisidir. Ondokuzuncu yüzyılda rastgele ve belirli bir ölçüye göre seçilmeden yapılan ve birtakım zenginlerin isimlerini gene rastgele bir şekilde veren benzeri araştırmaların tersine, bu listede verilen zenginlerin isimlerinin tutarlı bir ayıklama sonucunda saptandığı anlaşılmaktadır.

Ben bu listeyi kullanarak, 1937 ya da 1938'de, çeşitli şirketlerdeki hisseleri toplam olarak 10 milyon doları geçen kimseleri seçtim. Vergiye matrah alınabilen gelirlerin, gerçek gelirlerin üçte biri olduğunu gözönünde tutarak, bu miktarları üçle çarpmam gerektiğini düşünüp bu kimselerin 1930'ların sonunda 30 milyon dolardan fazla servet sahibi kimseler olduğu sonucuna vardım.

(XIII) Belirtilen bu kaynaklardan hiç birinin, günümüzdeki büyük zenginler hakkında yeni ve tam anlamıyle geçerli sayıla-

bilecek bilgiler vermediği açıktır. Çeşitli kitaplarda, 1924 ve 1938 tarihli listelerde adları geçen kişilerden çoğu bugün hayattadırlar. Hayatta olmayanların ise vârislerini bulduk. Cenaze törenlerinde verilen «taziye» ilânlarından da yararlanarak, serveti 30 milyonu geçen kimselerin mirasçılarına kadar uzanabildik.

(XIV) Bugün hayatta olan kimselerle ilgili bilgi toplamak için, aşağıda belirtilen devlet daireleri ve kuruluşlarıyle ilişki kurulmuştur. Bu kuruluş ve dairelerdeki sorumlu ve yetkililer, «gizlilik» niteliği olmayan bilgiler vermişlerdir: New York Federal Rezerv Dairesi; **Securities Exchange Commission**; A.B.D. Ticaret Bakanlığı; İç Ticaret Dairesi; İç Gelirler İstatistik Bölümü ve Enformasyon Bölümü. Ayrıca, bazı özel kuruluşlara da gidilerek çeşitli kimselerle görüşülmüştür: Dun and Bradstreet; The National Industrial Conference Board's Division of Business Economics; The **wall Street Journal**; Barron's; **Fortune**; The Russell Sage Foundation: **U.S. News and World Report**; Brookings Institution; Bureau of National Affairs; Federal Saving and **Loan**; iki de özel yatırım danışma kuruluşu. Bu kuruluşlardaki kimseler, zaten bildiğimiz, saptamış bulunduğumuz isimleri verebildiler. Bazıları bu sorunlar üzerinde hiç düşünmemişlerdi; bazıları «en üst zenginler» hakkında birşeyler araştırıp bulmak istediğimizi söyler söylemez dehşete düşüyorlardı; kimileri de, amacımızı, çalışmamızı çok beğendiklerini belirttiler ama nedense bilgi vermeye yanaşmadılar. Sorunun tümü üzerinde değerli yorumlarından yararlandığım için olduğu kadar, bu görüşmelere olanak hazırladığı için de Profesör Fred Blum'a teşekkür borçluyum.

(XV) İkinci Dünya Savaşından sonraki yıllarda, öteki mültimilyonerlerin isimlerini çıkarmak için ilgili pek çok gazete, dergi ve diğer kaynaklar üzerinde uzun uzun çalışmıştım. **Business Week Look, Life, Time, The New York Times** gibi dergi ve gazetelerden pek çok yeni isimler çıkardım. Özellikle Teksaslı yeni zenginlerden. Yeni isimler bulmak için yaptığım bu araştırmada yirmiyi aşkın öğrencim ve arkadaşımdan çok büyük yardım gördüm.

Fakat gene de, toplayıp derlediğimiz bu isim listesinin, son 100 yıllık dönemde Amerika'daki büyük zenginlerin tümünü kapsadığını söyleyemeyeceğim. Listede adı geçenlerin bazılarının 30 milyon ve daha fazla dolar tutarında servet sahibi olduklarını kesinlikle ispatlayabilecek durumda da değilim.

Ama oldukça büyük bir güven içinde ileri sürebileceğimiz iki nokta var: (1) Otuz milyonun doğru olduğu anlaşılmaktadır. Bugün hayatta olmayanların vasiyetnameleri aracılığıyle yaptığım kontrollar bunu doğrulamış bulunuyor. (2) Listem, Amerika'daki, sınırlarını çizdiğimiz ölçülere uygun zenginlerin hepsini kapsamasa bile, listemizde adı geçen ve hesaplamalarımıza temel teşkil eden kimselerin hepsinin de Amerika'nın en zengin kişileri olduğu açıktır. Fakat gene de, listemizde yer alması gerektiği halde yer almayan, ya da yer almaması gerekirken yer alan kimseler olduğu kuşkusuz. Hakkında yazılı bir belge, kayıt, vb. bulduğumuz kimseleri listemize aldık. Noksanlara karşın, bu listemizin, materyal yönden konunun ana özelliklerini göstermeye yeteceğine inanıyorum. Kısacası, elimizde tam ve kusursuz bir liste bulunmamakla beraber, bu listemizin, son yüz yıl içinde Amerika'daki en büyük zenginleri göstermekte oldukça başarılı bir liste sayılabileceğini düşünüyorum.

Listeyi hazırlarken izlediğimiz yolu, isimlerle ilgili olarak yaptığımız bazı ön-seçimleri, ikinci derecede zengin diye ayrı bir listede topladığımız isimleri, adlarını şimdi belirteceğimiz kişilere göndererek onların da görüşlerini almaya çalıştık: Federal Ticaret Komisyonu Sanayi Ekonomisi Dairesinden Dr. John M. Blair; Pennsylvania Üniversitesinden Profesör Thomas Cochran; Harvard Üniversitesi İşletmecilik Tarihi Araştırma Merkezinden Profesör Arthur Cole, Lelan d H. Jenks, Sigmund O. Diamond; Columbia Üniversitesinden Profesör Joseph Dorfman ve Robert S. Lynd; Stanford Üniversitesinden Profesör Frank Freidel; **Business Week'den** Frank Fogarty; Columbia Üniversitesi İş Okulundan Ernest Dale; **New York Post**'dan ve Brandeis Üniversitesinden Max Lerner. Zaman ayırdıkları, yardım ettikleri için hepsine teşekkür borçluyum. Yargı ve olgularla ilgili yanlışlıklar varsa, sorumluluk onların değil, benimdir.

Seçtiğim 371 isimden, 69'u hakkında biyografik kaynaklar, yukarda belirtilen kitaplar ve gazete koleksiyonları üzerinde yaptığım incelemelerde hiç bir bilgi elde edemedim. Bu isimlerin yarıdan çoğunu 1924 vergi listelerinden aldım. Bunlarda ise, sadece soyadları ile, isimlerinin ilk harfleri vardı. O yıllarda ekonomide spekülâtif dalgalanmalar ağır bastığı için, bu kimselerin çoğunun gelir ve servet durumunun sürekli olmadığını düşünerek bu altmış dokuz kişiyi En Zenginler arasına katmamayı uygun gördüm. Böylesi daha iyi oldu sanıyorum.

İlgi konumuz olan dönemde doların değerindeki değişmelere karşı duyarsız kalmamak için, servet durumlarına göre ayırdığımız bu kimseleri üç kuşak içinde toplamayı uygun gördüm. İktisat tarihçilerine danıştığımda, bana herhangi bir zamanın parasını, gerçek değeri itibariyle, bir başka zamanın parasına göre değerlendirmeye yarayan etkin bir yöntem bulunmadığını söylediler. (30 Mart 1954 tarihinde Sigmund O. Diamond ve Leland H. Jenk'ten mektupla gelen cevap). Doğaldır ki, mülti-milyonerler kategorisi için, hayat pahalılığı -ki genellikle göreceli bir satın alma gücü sağlamakta gözönünde tutulmaktadır- önemli bir sorun değildir.

Her kuşak için en zengin 90 kişi seçtim. Böylece her dönem için en seçkin, en zengin, en önde gelen doksan kişilik bir listemiz oldu. Elde ettiğimiz 275 kişilik liste, bildiğimiz bütün kaynaklardan bir araya getirebildiğimiz 371 kişinin yüzde 74'ünü kapsamış bulunuyor.

I. Grup olarak seçilen 90 kişide ortalayıcı doğum yılı 1841, ölüm yılı 1912 çıkmıştır. Altmış yaşlardaki ortalayıcı yıl 1901'dir. Bundan böyle, I. Gruba «1900'ler Kuşağı» denecektir.

II. Grup olarak seçilen 95 kişide ortalayıcı doğum yılı 1867, ölüm yılı 1936 çıkmıştır. Altmış yaşlar için ortalayıcı yıl 1927'dir. Bu gruba 1925 kuşağı denecektir.

III. Grup olarak seçilen 90 kişide ortalayıcı doğum yılı 1887 çıkmıştır. 1954'te çoğu yaşamaktaydı. Ortalama olarak 1947'de 60 yaşlarına gelmiş bulunuyorlardı. III. Gruba, 1950 kuşağı denecektir.

10. John D. Rockefeller için, bk: Wecter, op. cit. ss. 141-2, 482; Frederick Lewis Allen, op. cit. ss. 4-7; **The New York Times**, 24 Mayıs 1937 ve 6 Haziran 1937; daha fazla bilgi istenirse, bk: John T. Flynn, **God's Gold** (New York: Harcourt, Brace, 1932). Henry O. Havemeyer için, bk: **Dictionary of American Biography**; Myers, **History of the Great American Fortunes**, ss. 697 ve ardı; ve **The New York Times**, 5 Aralık 1907. Henrietta Green ile ilgili olarak, bk: **Dictionary of American Biography**; **The New York Times**, 4 Temmuz 1916, s. 1 ve 9 Temmuz 1916, magazin kısmı; ve Boyden Sparkes ve Samuel Taylor Moore, **The Witch of Wall Street: Hetty Green** (Garden City, N.Y.: Doubleday Doran, 1935). George F. Baker Jr., ile ilgili olarak, bk **Who Was Who?** 1897 - 1942; ve **The New York Times**, 31 Mayıs 1937.

11. Hunt ve Cullen ile ilgili olarak, bk: **The New York Times**, 21 Kasım 1952 ve 8 Mart 1953 tarihli magazin kısmı; **The Washington Post**, 15 - 19 Şubat 1954; ve 4-5 Ağustos 1954 **Long Island Star-Journal**'da Preston McGrow'un Birleşik Basın Araştırması ile, 16 Ağustos 1954'de **Pasific Coast Business and Shipping Register**'de Gene Patterson'ın «Wold's Richest Man is a Texan» yazısı.

12. 1900 yıllarında Amerikan toplumunda erkek nüfus içinde dış-ülke doğumluların miktarlarını A.B.D. Ticaret Bakanlığının **Historical Statistics of the U.S., 1789 1945** belgesinden (s. 32) aldım. 1950'de beyaz nüfus içinde dış-ülke doğumluların oranı için, bk: Cf. **The World Almanac**, 1954, s. 266.

13. Bk: **Historical Statistics of the U.S.**, 1789 - 1945, s. 29.

14. Zenginlerin çoğu için, din ve dinsel inanç dalları konusunda kesin bir sayım yapabilmek çok güç. Dinsel yönden çeşitli dalların [mezheplerin] kiliselerine yapılan bağışlara dayanan bu tür sayımlar da kusursuz olmaktan uzaktır. Bu bakımdan, çeşitli kuşaklar arasında bir karşılaştırma yapmaya elvermemektedirler.

15. Örneğin, William L. Elkins'in kızı, bir zamanlar George D. Widener'ın eşi olan Elenor Rice çeşitli sanat ve eğitim kuruluşlarına milyonlarla dolar bağışlamışlardır. Son kocası hakim ve coğrafyacıydı. Güney Amerika'da tropikal hastalıklar ve yerli kabilelerle ilgili olarak yaptığı araştırmalarla ün kazanmıştı. Bk: **The New York Herald Tribune**, 5 Ekim 1951. Kaliforniya'daki malikane gibi evinde, Mary Virginia McCormick sürekli olarak bir müzisyen topluluğu bulundurur; partileri için düzenlediği konserlerde en büyük senfoni orkestralarını getirtirdi. Bk: **The New York Times**, 26 Mayıs 1951.

16. Anita McCormick Blaine ile ilgili olarak, bk: **The New York Times**, 13 Şubat 1954; Hetty Sylvia Green Wilks ile ilgili olarak, bk: **The New York Times**, 6 Şubat 1951, s. 27.

17. En Zenginlerin sadece yüzde 39'unun üst sınıflardan çıktığı 1900'lerde bile, en zenginlerin yüzde 25'inin aile-işletmecisi olarak ekonomik faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. William Henry Vanderbilt -Commodore'un oğluydu, 1900'de ölmüştür- Vanderbilt işletmelerinin başına geçince tutucu bir yönetici olmuş; işletmeler doruk noktasına ulaştığında da yönetimi elinde tutmuştur. Bunun Henry Vanderbilt'in yönetimi sayesinde mi olduğunu -kendisi müsrif değildi, spekülatif işleri de

sevmezdi-, yoksa demiryolu hisse senetlerindeki büyük değer artışları gibi objektif değişikliklerin sonucu mu olduğunu kestirmek zordur. Modayı izlemekten başka şeylerle uğraşmayan ve çoğu kez Avrupa'da yaşayan oğulları ise, demiryolları işletmeciliğinin durumunun sarsılmasında ve bunun Vanderbilt işletmelerini güç durumda bırakmasında hiç bir kusurları yoktur. Cf. Wayne Andrews, **The Wanderbilt Legand** (New York: Harcourt, Brace), 1941. George D. Widener - P.A.B. Widener'ın oğlu- 23 şirketin ortağı, 18 şirketin de başkan ve direktörü olmuştur. Piyasada büyük işler yapan ve çok faal biri olan George D. Widener, 1902 yılında durumu iyi olmayan bir şirkete para yedirerek, kendi hisse senetlerini satmak, şirketin iflâsı ilân edileceği günlerde bu işten kurtulmak istemiş; fakat sonunda hakkında dava açılmıştır. Cf. **Philadelphia Public Ledger**, 2 Nisan 1912 ve **Philadelphia Press**, 23 Eylül 1902.

Modern günlerin aile işletmelerindeki yöneticiler için Vincent Astor örnek gösterilebilir. John Jacob Astor'un torununun oğlu olan Vincent Astor yatlara, otomobil yarışlarına meraklı biri olduğu halde, babasının ölümünden sonra skandallarla geçen boş bir hayatın ardından tam bir yıkım bekleyen sosyete yazarlarım ümitsizliğe düşürmüş; önce Harvard'ı bitirmiş, sonra da 21 yaşından itibaren New York City'deki Astor taşınmaz mallarının değerlendirilmelerini sağlayabileceğini göstermiştir. Genç Vincent kiralık ev verme işini düzenleyip, buralara orta ve üst sınıftan aileler getirtmiş ve binalarına değer kazandırmıştır. Cf. Harvey O'Connor, **The Astors** (New York: Knopf, 1941), s. 336. John D. Rockefeller III. günün büyük kısmında milyonlarca dolarlık servetinden nereye, kimlere ne vermesi gerektiğini düşünmek zorundadır. Çok iyi yetiştiği bu alanda harcadığı zamana da acımaz: Uluslararası düzeyde hayır işleri. Ayrıca, **New York Life Insurance Company** ve **Chase National Bank** gibi şirketlerle birlikte, birçok büyük Amerikan şirketinde direktör olarak görev almış bulunmaktadır.

18. Bk: **The New York Times**, 1 Ağustos 1954, s. 1, 7.

19. Yoksulluk ve başarısızlık kısır döngüsü [fasit dairesi] ile ilgili olarak, bk: **Mills, White Collar** (New York: Oxford University Press, 1951), ss. 259 ve ardı.

20. Bk: Myers, **History of the Great American Fortunes**, s. 634 ve ardı. Lewis Corey, **The House of Morgan** (New York:

G. Howard Watt, 1930); ve John K. Winkler, **Morgan the Magnificent** (New York: The Vanguard Press, 1930).

21. Bk. Harvey O'Connor, **How Mellon Got Rich** (New York: **International Pamphlets**, 1933) ve **Mellon's Millions** (New York: John Day, 1933); Frank D. Denton, **The Mellons of Pittsburg** (New York: New-comen Society of England, American Branch, 1948); ve **The New York Times**, 30 Ağustos 1937, s. 16.

22. Aktarıldığı yer, **Time**, 1 Haziran 1953, s. 38.

23. Bk: **The New York Times**, 2 Şubat 1944, s. 15.

24. Bk: Wallace Davis, **Corduroy Road** (Houston: Anson Jones Press, 1951).

Ayrıca, Enerji Sanayiinde Tekelcilik Konusunda Soruşturma Anti-tröst ve Tekelcilik Tahkikat Komisyonu Alt-Komitesi araraporunda Dixon-Yates mukaveleleri ile ilgili olarak, Mississippi Power and Light Co., eski baş finansman görevlisi James D. Stietenroth'un ifadesinden de yararlanılabilir. Bk: **Monopoly in the Power Industry**, U.S. Senate, 83 d Session (Washington, D.C., U.S. Government Printing Office, 1955), ss. 12 ve ardı.

26. Cf. Frederick Lewis Allen, op. cit. s. 85.

6. Üst Yöneticiler

1. Bk: Mills, **White Collar: The American Middle Classes** (New York: Oxford University Press, 1951), Bölüm 2 ve 3.

2. Sayımlar Dairesinin, **1951 Annual Survey of Manufacturers** isimli belgesiyle, «The Fortune Directory of the 500 Largest U.S. Industrial Corporations,» **Fortune**, Temmuz 1955, İlave, ve s. 96'dan.

3. John Kenneth Galbraith, **American Capitalism: The Concept of Countervailing Power** (New York: Houghton Miffiin, 1952), s. 58; ayrıca, s. 115 ve ardı, 171 ve ardı.

4. Şirketleşme çatısı altında düzenlenmiş bulunan günümüzün ekonomisinde fiyatların rijitleştiğini ileri süren Gardiner Means'in bu görüşünü, eldeki son bilgilere göre sınamak için, bk. John M. Blair, «Economic Concentration and Depression Price Rigidity,» **American Economic Review**, C. XLV. Mayıs 1955, ss. 566 - 82.

5. Cf. Ferdinand Lundberg, **America's 60 Families**, 1937 (New York: The Citadel Press, 1946), Appendix E.

6. 1952 yılındaki hisse senedi sahiplerinin sayısı, bunların

temsil ettikleri çeşitli meslek gruplarının oranı ile gelir düzeylerine ait sayılar şu kaynaktandır: Lewis H. Kimmel, **Share Ownership in the United States** (Washington: The Brookings Institution, 1952). Cf. ayrıca, «1955 Survey of Consumer Finances,» **Federal Reserve Bulletin**, Haziran 1955 ise, «tüketicilerin» elinde bulunan 10,000 ya da daha yüksek değerdeki hisse senetlerinin yüzde 2'yi geçmediğini göstermektedir. 1950 yılında yetişkin yaş gruplarındakilerle ilgili olarak, bk: **The World Almanac**, 1954, s. 259.

7. Hisse sahibi olan kimseler arasında bu iki kutupta yer almayanların başında çiftçiler gelmektedir: Şu ya da bu miktar hisse senedi olan çiftçiler yüzde 7'yi bulmaktadır.

8. Daha 1936'larda bile 55,000 kadar kimse -hisse senedi sahiplerinin % 1'inden az- yılda 10,000 dolardan fazla temettü alıyorlardı. Cf. «The 30.000 Managers,» **Fortune**, Şubat 1940, s. 108. Yıllık geliri, 1937'de yirmi bin dolar ya da fazla olan kimselerin elindeki şirket hisse senetleri yüzde 40 50 oranına yükselmişti. Sermaye gelirleri ve kayıpları dışında, şirket hisse senetleri temettülerinden bu denli para kazanan bu kimselerin, hisse senedi sahipleri içindeki oranı ise yüzde 1'den azdı. Bk: Temporary National Emergency Committee, «Final Report to the Executive Secretary,» s. 167.

9. Üstelik, 1949'da dağıtılan temettülerin yüzde 13'ünü vergilenebilir geliri hiç olmayan, ya da 5,000 doları bulmayan kimseler almıştır. Bu hesaplamalarda Ticaret Bakanlığına bağlı İç Gelirler Dairesinin «Statistic of Income for 1949, Kısım I,» ss. 16, 17'den yararlanılmıştır.

10. Cf. Floyd Hunter, **Community Power Structure** (Chapel Hilt: University of North Carolina Press, 1953); ve Robert A. Brady, **Business as a System of Power** (New York: Columbia University Press, 1943).

11. Cf. Mills, **The New Men of Power** (New York: Harcourt, Brace, 1948), ss. 23-7.

12. Çeşitli şirketlerin direktörlüklerinin aynı kişilerin elinde bulunması ile ilgili olarak, 1938 yılı için, bk: **TNEC**, Monograph No. 29: «The Distribution of Ownership in the 200 Largest Non-financial Corporations,» ss. 59, 533 ve ardı; Cf. ayrıca **TNEC** Monograf, No. 30: «Survey of Shareholdings in 1710 Corporations with Securities Listed on a National Securities Exchange,» 1947 yılında, Amerikan şirketlerinin mali ve mali-olmayan daha

geniş bir tabana dayandıkları yolundaki sözlere karşın; 1947 yılındaki durumun da 1938'dekiyle aynı olduğu anlaşılmaktadır. Amerika'da en büyük 1600 şirkette direktörlük mevkiinde bulunan 10 bin kişi içinde 1500 kadarının bir'den fazla şirketin yönetim kurullarında görevli olduğu saptanmıştır. 1914 yılından beri, birbiriyle rekabet halinde bulunan iki ya da daha fazla sayıda şirkette direktör olmak bir yasayla yasaklanmıştır. 1951 yılında Federal Ticaret Komisyonu yasanın kapsamını daha da genişletmek; rekabet halinde bulunsun ya da bulunmasın, belirli büyüklüklerdeki şirketlerden iki ya da ikiden fazlasında bu tür görev almayı yasaklamak gerektiğini açıklamıştır. «Bugünkü yasa... değişik şirketlerin başında aynı kimseler bulunabildiği; rekabet bu yolla ortadan kaldırılabildiği için, kendi etki alanını bile bile daraltmış olmaktadır. Yasa, bu durumdaki şirketler arasında bir rekabet sözkonusu olunca, ya da olmuşsa, etkinlik kazanabilmektedir. Birbirlerine rakip olabileceklerden salt bu ortak yöneticiler nedeniyle, rekabete düşmeyen şirketlere karşı bu yasa uygulanamamaktadır... [yasa] sadece rakipler arasında direkt ortak-yönetici bağıntıları üzerinde uygulanabilmektedir. Dolaylı ortak-yönetim durumu ise rekabet olanaklarını azaltıcı bir eğilim göstermektedir.» Bk: **Report of the Federal Trade Commission on Interlocking Directorates** (Washington: U.S. Government Printing Office, 1951), özellikle, ss. 14-15.

1950 yılında en büyük 25 şirkette 556 adet direktörlük makamı vardı. Şimdi A.B.D.'nin İngiltere Büyükelçisi olan Winthrop W. Aldrich bu şirketlerden dördünde de direktörlük yapıyordu (Chase National Bank, American Telephone and Telegraph Company, New York Central Railroad ve Metropolitan Life Insurance Company). Yedi kişi bu şirketlerden yedisinde direktörler arasında yer almış bulunuyordu. İki şirkette direktörler arasında yer alanlar 40 kişiydi. Tek şirkette görevli olanlar ise 451 kişiydi. Bu durumda, en büyük 25 şirketteki 556 koltuktan 105'inde 48 kişi oturuyordu. Bk: Temsilciler Meclisi Soruşturma Komisyonu Başkanı Kongre üyesi Emanuel Celler'e Kongre Kitaplığı Yasama Konularıyle İlgili Danışmanlık Servisince hazırlanan tablo, **Hearings Before the Subcommittee on the Study of Monopoly Power of the Committee on the Judiciary**, Temsilciler Meclisi, 82. Kongre, Birinci Dönem, Seri No. 1, Kısım 2 (U.S. Government Printing Office, 1951), s. 77. Exhibit A.

Korporasyon iktidarı öylesine temerküz etmiş, iş dünyasındaki resmi-olmayan eşgüdümlenme öylesine gelişmiştir ki, Emek Bakanlığı [Çalışma Bakanlığı] işçi sendikalarına çalışma koşulları ve ücretler konusunda gerçek anlamda pazarlık eden işverenlerin 147'yi geçmediğini; bu 147 şirketin yaptığı toplu sözleşmelerin hemen örnek ve kriter alındığını; diğer binlerce ve binlerce şirket ve işyerinin, sendikalarla uzun uzun tartıştıktan sonra, ortada büyük bir baskı olduğu için, bu 147 en büyük şirketin yaptığı toplu sözleşme koşulları çerçevesi içinde anlaşmaya varmaya mecbur bırakıldıklarını açıklamıştır. Bk: **Business Week**, 18 Ekim 1952, s. 148; Frederick H. Harbison ve Robert Dubiu, **Patterns of Union-Management Relations** (Chicago: Science Research Associates, 1947); Mills, **The New Men of Power**, ss. 233 ve ardı ve Frederick H. Harbison ve John K. Coleman, **Goals and Strategy in Collective Bargaining** (New York: Harper, 1951), ss. 125 ve ardı.

13. «Special Report to Executives on Tomorrow's Management,» **Business Week**, 15 Ağustos 1953, s. 161.

14. John M. Blair, «Technology and Size,» **American Economik Review** C. XXXVIII, Mayıs 1948, s. 2, ss. 150-51. Blair, günümüzdeki teknolojinin, ondokuzuncu yüzyıldakinden ve yirminci yüzyıl başlarındakinden farklı olarak, bütünleşmeden çok «adem-i merkeziyetçiliğe» doğru eğilim gösterdiğini ileri sürmektedir. Çünkü, yeni teknikler -buharın yerine elektriğe, demir ve çelik yerine alüminyum, plastik ve diğer hafif malzemelere geçiş gibi- sanayide işlem başına maliyeti düşürmektedir. Bu yeni teknolojik gelişmeler sayesinde, herhangi bir işletme maksimum kârlılığa daha küçük boyutlar içinde erişebilmektedir. «Kısacası... bu yeni malzemelerin kullanılması yaygınlaştıkça birim üretim başına gerekli olan sermaye miktarı azalacak; bu nedenle, yeni teknolojiler daha küçük boyutlarda, daha etkin işletmeler kurulmasını gerektirecek, kolaylaştıracaktır.» Ibid, s. 124.

15. Cf. Galbraith, op. cit.; ve Galbraith'in eleştirilmesine örnek olarak da, **American Economic Review**, C. XLIV, Mayıs 1954.

16. Cf. A.A. Berle, Jr., **The 20the Century Capitalist Revolution** (New York: Harcourt, Brace, 1954) ve Ben B. Seligman'ın **Dissent**, Kış 1955, ss. 92 ve ardındaki perspektif değerlendirmesi.

17. F.W. Taussig ve C.S. Joslyn, 1928 tarihli Direktörlere Ait Tutanaklar isimli Poor'un hazırladığı belgesel-eserden yarar-

lanarak 7,000 işadamı hakkında şaşılacak derecede sağlam bilgiler toplamışlardır. Bk: **American Business Leaders: A Study in Social Origins and Social Stratification** (New York: MacMillan, 1932).

Mills, 1570 ve 1879 arasında doğan ve biyografileri **The Dictionary of American Biography**'de yayınlanmış bulunan 1,464 «seçkin işadamı» üzerinde bir analiz çalışması yapmıştır: «The American Business Elite: A Collective Portrait,» **The Task of Economic History**, Aralık 1945'de yayınlanan **The Journal of Economic History**'de Ek V.

İş dünyasının önder kişileri hakkında en iyi, en seçkin biyografik çalışmasını William Miller yapmıştır. Derlediği materyalleri kendisi analiz etmiş ve bu konuda dört makale yayınlamıştır: «American Historians and the Business Elite,» **Journal of Economic History**, C. IX, No. 2, Kasım 1949'da 1903'ün 190 işadamı ile bunların çağdaşı olan 188 siyaset adamına yer verilmektedir; «The Recruitment of the Business Elite,» **Quarterly Journal of Economics**, C. LXIV, No. 2, Mayıs 1950'de, genel nüfusla karşılaştırılarak 1903'ün iş dünyasındaki önder kişilerin toplumsal kökenleri üzerinde durulmaktadır; «American Lawyers in Business and Politics,» **Yale Law Journal**, C. LX, No. 1, Ocak 1951'de 1903 yılında işadamları arasındaki hukukçuların özellikleri ve karakteristik nitelikleri ile siyaset adamları arasındaki hukukçuların özellikleri ve karakteristik niteliklerini karşılaştırmaktadır; «**The Business Bureaucracies: Essays in the History of Entrepreneurship** (Ed. William Miller) (Cambridge: Harvard University Press, 1952)'de ise 1903 yılındaki seçkin işadamlarının meslek hayatları ve yükselmeleri üzerinde durulmaktadır. Bay Miller, 1950 yılında iş dünyasının önderi durumunda bulunan en seçkin 412 işadamı hakkında da biyografik materyel toplamıştır.

Harvard Üniversitesinde Girişimcilik Tarihi Araştırma Merkezinde Miller'in yönetimi altında, buna benzer bir başka araştırma ise 1870-1879'de sanayi önderleri ile ilgili olarak yapılmıştır. Bk: Frances W. Gregory ve Irene D. Neu, «The American Industrial Elite in the 1870's: Their Social Origins,» **Men in Business.**

Bu kuşakların üçünü de kapsayan bir analiz Suzanne I. Keller tarafından yapılmıştır, «Social Origins and Career Lines of Three Generations of American Business Leaders,» Columbia

University Ph. D. Tezi, 1954. Miller'in yaklaşımını kullanan **Fortune** dergisi 1952 yılında büyük şirketlerde üst düzeyden 900 yönetici üzerinde bir analiz çalışması yaptırmıştır -en büyük şirketlerden 250'sinden herbirinden en yüksek ücreti alan üçer kişi, en büyük demiryolu şirketlerinin 25'inden aynı ölçülere göre üçer kişi, ve en büyük hizmet sektörü kuruluşundan gene aynı şekilde üçer kişi: «The Nine Hundred,» **Fortune**, Kasım 1952, ss. 132 ve ardı. Burada, günümüzde bulunabilecek en geniş örneklem var. Materyel çok geniş olmakla beraber, analizin yeterli olduğu söylenemez. Cf. Mabel Newcomer, «The Chief Executive of Large Business Corporations,» **Explorations in Entrepreneurial History**, C. V (Cambridge: Research Center for Entrepreneurial History at Harvard University, 1952 - 3), ss. 1 34, 1899, 1923 ve 1948'de büyük şirketlerdeki üst yöneticileri ele alıyor.

Kariyer konusunda yapılan bu tür araştırmaların ve bizim burada kullandığımız diğer araştırmaların hepsi de yorumlama konusunda bazı güçlüklerle karşılaşmış ve bunları yeterince gidererememişlerdir. Aranan bilgilerin sağlanmasında güçlükle karşılaşılması bir yana, çoğu kere de yanılgılara düşülmektedir. Örneğin, New Jersey Senatörü Clifford Case'in babasının işine bakarak saptanan «Toplumsal kökeni» hoşnutluk verici, fakat 'doğruluktan uzaktır:' Bir Protestan rahibinin oğlu olan Case, babasını on altı yaşındayken kaybetmiştir. Amcası ise, 23 yıllık eyalet yüksek mahkemesi yargıçlığı yapmış bir senatördü. (Bak: **Time**, 18 Ekim 1954, s. 21.) Sosyal olayların oluşumunu kestirmekte bu tür kariyer çizgisine dayanan istatistiksel çalışmaların sakıncalı yanıyle ilgili olarak, bk: Richard H.S. Crossman, «Explaining the Revolution of Our Time: Can Social Science Predict Its Course?» **Commentary**, Temmuz 1952, ss. 77 ve ardı.

Bu bölümde Kesim 2 ve 3'te kullanılan rakamlar, başka bir not yoksa, Keller'in, Miller tarafından toplanan data üzerinde yaptığı analiz çalışmasından alınmıştır. Diğer ilgili çalışmalarda verilen rakamlara uygun çıkmadıkça, bu rakamlardan hiç biri kullanılmamıştır. Bu nedenle, metinde verdiğimiz rakamların, ilgili araştırma, kitap ve diğer kaynaklarda üzerinde görüş birliğine varılmış rakamlar olduğu söylenebilir.

18. «The Nine Hundred,» op. cit., s. 235.

19. Örneklemdeki yöneticileri arttırdıkça, 1952 yılındaki 900 kişilik üst yönetici içinde kolej öğrenimi görenlerin oranının

neredeyse değişmediği, aynı kaldığı görülmektedir (yaklaşık olarak yüzde 65). Üniversite-sonrası öğrenim görenlerin oram ise yüzde 35 çıkmaktadır. Günümüzdeki şirket yöneticileri arasında en genç olanlar -50 yaşın altındakiler- içinde ise kolej öğrenimi görenlerin oranının yüzde 84 olduğu anlaşılmaktadır. Bk: «The Nine Hundred,» op. cit., s. 135.

20. Bk: İbid., s. 133.

21. Bk: **Business Week**'in 31 Mayıs 1952 tarihli sayısında, ss. 112 ve ardında, 57 büyük şirketteki 127 yönetici üzerinde yaptığı inceleme. 127 yöneticiden 72'sinin ücretlerinden ayrı olarak çeşitli ek gelirleri olduğu saptanmıştır.

22. Cf. **Business Week**, 23 Mayıs 1953, ss. 110 ve ardı.

23. Şirketlerdeki üst yöneticilerin çalışma koşullarının güçlük derecesini saptayabilecek durumda değiliz. Bu konuda bilgi toplayabildiklerimizle yeterli bir örneklem kuramadık. Sadece Batının kıyı kentlerinden küçük bir yöneticiler grubu ile ilgili olarak bazı bilgiler sağlayabildik. Bunların hepsinin de 35,000 dolar ya da daha fazla geliri bulunan kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Temettülerden ne aldıklarını saptayamadık. Yüz on bir kişilik bir gruptan 37 kişinin sabah 10.00'da işyerine geldikleri, öğleden sonra 15.00'e kadar çalıştıkları, haftada iki ya da üç kez golf, ya da balık avı ile oyalandıkları, hafta sonu tatillerini çoğu kez dört-beş gün sürdürdükleri; bu gruptan kendi şirketinin başında yönetici durumunda çalışanların, ya da yerel çapta küçük işletmelerin yetkilisi durumunda bulunanların sayısının beşi geçmediği anlaşılmaktadır. Haftada 40 saat çalışanlar sadece 10 kişidir (yüzde 9). İçlerinden 64 kişi (yüzde 58 kadar) gerçekten sıkı çalışmaktadır: «Bunların hepsi de büyük şirketlerin adamıdır... haftada 69 saat ile 112 saat arasında çalışmakta... hem de çok sıkı çalışmaktadırlar... Çoğu sabahın saat 8'inde gelip akşam 18:30'a kadar işyerinde kalmakta, giderken de evlerine bir sürü dosya götürüp evlerinde de çalışmaktadırlar. Akşamları yemek için biryerlere gittiklerinde (haftada ortalama üç kez) oralarda da ticaretten, işten sözetmekte; bu yemeklere bile iş görüşmeleri için gitmektedirler. Arthur Stanley Talbott'un yaptığı bir incelemeden, aktarıldığı yer: Time, 10 Kasım 1952, s. 109.

24: **The New York Times**, 10 Nisan 1955, s. 74.

25. Bk: «Why Don't Businessmen Read Books?» **Fortune**, May 1954.

26. William Miller, «American Lawyers in Business and Politics,» op. cit. s. 66.

27. Şirketlere ilk girdiklerinde 29 yaşında oldukları, yaklaşık olarak 29 yıldan beri şirketlerde çalışmakta oldukları, şimdiki yerlerinde en az altı yıldan beri bulundukları için, bu grubun en üst düzeyde görevlere yükselebilmesi 23 yılda olmuştur. Bunlar ve metindeki iki paragrafta verilen rakamlar, «The Nine Hundred,» op. cit. den aynen, ya da sunumu değiştirilerek aktarılmıştır.

28. Robert A. Gordon, **Business, Leadership in the Large Corporation** (Washington: Brookings Institution, 1945), s. 71.

29. «İkinci Sıra» yöneticilerle ilgili olarak, örneğin, bk: **Business Week**, 2 Ocak 1954'de du Pont'da yetişenler hakkında.

30. Bk: **Business Week**, 16 Mayıs 1953.

31. John L. McCaffrey'in, Chicago Üniversitesinde uygulanan iki yıllık Yöneticilik Programının son sınıf öğrencileri önünde 10 Haziran 1953 günü yaptığı konuşma. Yayınlandığı kaynak: «What Corporation Presidents Think About at Night,» **Fortune**, September 1953, ss. 128 ve ardı.

32. **Cf. Business Week**, 3 Ekim 1953.

33. Bk: Gordon, op. cit. s. 91; ve Peter F. Drucker, **The Practice of Management** (New York: Harper, 1954).

34. Gerek Lammot du Pont'un, gerekse Alfred P. Sloan'ın mektupları için, bk: **The New York Times**, 7 Haziran 1953, ss. 33, 35.

35. Robert R. Young'ın New York Central'ın kontrolünü ele geçirmek için giriştiği mücadele ile ilgili olarak, bk: John Brooks, «The Great Proxy Fight,» **The New Yorker**, 3 Temmuz 1954, ss. 28 ve ardı. Ayrıca, bk: **Business Week**, 24 Temmuz 1954, s. 70.

36. Bk: **Business Week**, 15 Mayıs 1954.

37. Bk: **The New York Post**, 16 Nisan 1954.

38. Cf. Robert Coughlin, «Top Managers in Business Cabinet,» **Life**, 19 Ocak 1953, ss. 111, 105.

39. Dünyanın bu en büyük petrol şirketinden üst dereceden bir yöneticinin durumu ile ilgili olarak, bk: **Business Week**, 17 Nisan 1954, s. 76. Üst düzeylere erişmiş yöneticilerin kendi aralarına alacakları kimseleri kendilerine benzeyen kimselerden seçmeleri hakkında, bk: Melville Dalton, «Informal Factors in Carcer Achievements,» **American Journal of Sociology**, C. LVI, No. 5 (Mart 1951), s. 414.

40. Bk: Keller, op. cit, ss. 108-111.

41. Bk: «The 30,000 Managers,» op. cit.; ve Robert W. Wald, «The Top Executive-a First Hand Profile,» **Harvard Business Review**, August 1954.

42. Booz, Allen ve Hamilton'ların yakında yaptıkları bir araştırma üzerinde inceleme yapılan 50 büyük şirketten yüzde 50'sinde yöneticiler değerlendirmelerde sadece tek bir kişinin görüşünün alındığını; yüzde 30'unda «birkaç kişiye» danışıldığını; daha bilimsel yöntemlerin kullanıldığı şirketlerin ise yüzde 20 oranında olduğunu göstermiştir. **Business Week**, 2 Nisan 1955, s. 88.

43. **Business Week**, 3 Kasım 1951, s. 86. Cf. Mills, **White Collar**, ss. 106 ve ardı; ve William H. Whyte, Jr., ile **Fortune** editörleri, **Is Anybody Listening?** (New York: Simon and Schuster, 1952).

44. «The Crown Princes of Business,» **Fortune**, Ekim 1953, s. 152.

45. «The Nine Hundred,» op. cit. s. 135.

46. Bu iki paragraftaki alıntılar ve rakamlar için, bk: **The Crown Princes of Business**,» op. cit. ss. 152-3.

47. Ibid, s. 264.

48. **Fortune**'dan yapılan bu aktarma için, bk: ibid. s. 266; yöneticiler hakkındakiler ise anonim bir çalışma olan «ünlü şirketlerin başkanları», loc. cit.

49. Ida M. Tarbell, **Owen D. Young** (New York; Macmillan, 1932), ss. 232, 113, 229 - 30, 121, ve 95-6.

7. Şirketler Dünyasındaki Zenginler

1. «Yöneticiler devrimi» ile ilgili olarak, bk: James Burnham, **The Managerial Revolution: What is Happening in the World** (New York: John Day, 1941); Burnham'ın görüşüyle ilgili geniş bir yorum için, bk: H.H. Gerth ve C. Wright Mills, «A Mary For the Managers,» **Ethics**, C. LII, No. 2, Ocak 1942. Seçkin aileler konusunda ileri sürülen bir teoriyle ilgili olarak, bk: Ferdinand Lundberg, **America's 60 Families**, 1937 (New York: The Citadel Press, 1946).

2. 1929 yılındaki duruma oranla 1951 yılındaki gelir dağılımı konusunda, bk: **Business Week**, 20 Aralık 1952, ss. 122-3; ge-

rek 1929 ve gerekse 1951 yılındaki gelir dağılımında 1951 doları temel alınmıştır. Cf. **Business Week**, 18 Ekim 1952, ss. 28-9.

3. Gelir dağılımı durumundaki değişikliklerin ardındaki bazı ekonomik olgularla ilgili olarak, bk: Frederick Lewis Allen, **The Big Change** (New York: Harper, 1952), ve **Business Week**, 25 Ekim 1952, s. 192.

4. A.B.D. Ticaret Bakanlığı, Nüfus Sayımları Dairesi, «Current Population Reports: Consumer Income,» Series P—60, No. 12, Haziran 1953, s. 4.

5. 1949 yılı için yükümlülerin bildirimde bulundukları gelirler ve kaynakları şu kaynaktan derlenmiş ve hesaplanmışlardır: «Statistics of Income for 1949, Kısım I, Preliminary Report of Individual Income Tax Returns filed in 1950» (Washington, D.C., U.S. Government Printing Office, 1952), ss. 16-19.

6. Bir milyon dolarla 1,9 milyon dolar arasında alan 81 kişinin (yüzde 42 ve 45 kadar) gelirlerinin büyük kısmı şirket temettülerinden gelmektedir. Geliri 2 milyon ile 2,9 milyon arasındaki yirmi kişinin (yüzde 48) gelirlerin büyük kısmı taşınmaz mallarla ayni haklardan ve vakıf gelirlerinden oluşmaktadır. Sermaye gelirleri ise, üç milyon ve daha fazla geliri olanların gelirlerinin yüzde 49'unu sağlamaktadır. Geliri en yüksek olan son iki grupta temettülerin ancak ikinci dereceden gelir kaynağı olduğu anlaşılmaktadır -yüzde 39 ve yüzde 43. Bk: Ibid. ss. 16-19.

7. Ibid, ss. 45-7.

8. Milyonluk gelirlerle ilgili olarak 1917'den 1936'ya kadarki durum Birleşik Devletler Kongresi İç Gelirler Vergilendirme Ortak Komitesinin hazırladığı belgeden saptanmıştır: «Million-dollar Incomes» (Washington, D.C.: U.S. Government Office, 1938). 1944 öncesi yıllarda kişisel gelirler taşınmaz mallardan ve ayni haklardan elde edilen gelirlerle vakıf gelirlerinden ayrı gösterilmiyordu. 1929 yılındaki 513 kişiyle bir karşılaştırma yapabilmek için, 1949 gelirleri bu şekilde hesaplanacak olursa, 1949 gelirlerinin 145 milyon dolar olduğu görülmektedir. 1939 yılında, geliri 2,000 dolardan az ailelerin oranı ile ilgili olarak, bk: **The New York Times**, (5 Mart 1952) Nüfus Sayımı Dairesince sunulmuştur.

9. «Preliminary Findings of the 1955 Survey of Consumer Finances,» **Federal Reserve Bulletin**, Mart 1955, s. 3.

10. Vergi konularında uzman olan Simon Kuznets'e göre vergi kesintilerinden sonraki gelirleri itibariyle en zengin sayılacak durumda olan (15,000 dolardan fazla geliri olan aileler) yüz-

de 1'in toplam gelirler içindeki payları 1928'de yüzde 19,1'ken 1945'te yüzde 7,4'e düşmüştür. Kuznets şunu da katıyor: «Çeşitli varsayımları sınamak için güvenilir tahminlerde bulunmak güç olmaktadır. Bu durum bizim sunumumuzdan da anlaşılmaktadır.» Bununla beraber, 'zenginlerin' sayıca azaldığı, güçsüzleştiği yolunda savlar «servet dağılımının keskinliğinin azaldığını» ileri sürenler Kuznets'in bu görüşlerine dayanmaktadır. Buradaki hesaplar, ciddî tartışmaları gerektirecek nitelikteki tahmin ve uyarlamaların sonucudur. Ama bizce asıl tartışma konusu, bu tahminlerin de dayandığı **data**'nın nitelikleri olması gerekir. Çok az da olsa, bildiğimiz kadarıyle bütün bu yasal ve yasal-olmayan yeni vergi kaçırma yolları karşısında, insan, yüzde 19,1'den yüzde 7,4'e düşüşün bir 'gelir dağılımı devrimi'nin mi, yoksa yüksek gelir dilimlerindeki zenginlerin «türlü-çeşitli» vergi kaçırma yollarında ustalaşmalarının mı sonucu olduğunu merak ediyor. Bu konuda, kimse kesin birşey söyleyebilecek durumda bulunmamaktadır. Bk: Simon Kuznets, 'Shares of Upper Income Groups in Income and Savings,' National Bureau of Economic Research, Inc., Occasional Paper, No. 35, ss. 67 ve 59; ve Simon Kuznetz, (Elizabeth Jenk'in yardımiyle), **Shares of Upper Income in Income and Savings** (New York: National Bureau of Economic Research, Inc., 1953). Vergilerle ilgili değişik verilere dayanan Kuznets'in bu yöntemleri hakkında örnek bir tartışma olarak, bk. J. Keith Butters, Lawrence E. Thompson ve Lyn L. Bollinger, **Effects of Taxation: Inverstment by Individuals** (Cambridge: Harvard University Press, 1953), özellikle s. 104.

Gelirler içinde **her çeşit** vergi alınanların oranı -değişik gelir düzeylerindeki kimselerden hangilerinin- son yıllarda dikkatli bir biçimde incelenmemiştir. Fakat aynı konuda **New Deal** döneminde yapılan bir araştırma [Gerhard Colm ve Helen Tarasov'un TNEC için hazırladıkları, Monograph No. 3: «Who Pays the Taxes?» özellikle s. 6] yılda 1,500-2000 dolar geliri olan bir kimsenin bu gelirinden yüzde 17,8 oranında vergi verdiğini, tasarrufunun ise yüzde 5,8 oranında olduğunu göstermektedir. Bunun on katı geliri olanlar (15,000 - 20,000 dolar) ise, iki kat fazla vergi vermekte (yüzde 31,7) ve beş kat fazla tasarruf yapabilmektedirler. (yüzde 32,3).

11. Herhangi bir yılda uygulanan **maliyet indirimleri** net gelir hacmini de küçülttüğü için «tükenme payında» bir azalmaya yol açmakta; fakat tükenme payında uygulanan nisbeti

etkilememektedir. Bk: Roy Blough, **The Federal Taxing Process** (New York: Prentice-Hall, 1952), s. 318.

12. Bk: **Time**, 2 Kasım 1953, s. 98.

13. İntikal vergisi ile ilgili olarak, bk: **Business Week**, 7 Ağustos 1954, ss. 103-104; ve 13 Kasım 1954, s. 175.

14. **Business Week**, 7 Mart 1953, s. 143.

15. Loc. Cit. Aile vakıfları konusunda, bk: **Business Week**, 9 Ekim 1954, ss. 175 ve ardı.

16. Vakıflarla ilgili bu veriler ve alıntılar **Business Week**, 19 Haziran 1954, ss. 167-9, 173'tendir.

17. **Business Week**, 17 Mayıs 1952. 1952 yılında temsilen alınan 164 şirket üzerinde yapılan bir araştırma, yöneticilerine ücreti dışında bir para ödemeyen şirketlerin oranının sadece yüzde 8 olduğunu göstermiştir - alındığı yer: Richard A. Girard, «They Escape Income Taxes-But You Can't!» **American Magazine**, Aralık 1952, s. 16.

18. Girard, op. cit. s. 89.

19. Bugün için yeni hisse senetlerini satın almada öncelik şirketin hisse senetlerinin yüzde 10'undan azma sahip olan yöneticilere tanınmaktadır. Fakat daha büyük hisse sahiplerine de bu önceliği tanımak gerektiği söylenmeye başlamıştır. Böylece, piyasa fiyatlarından biraz daha yüksek bir bedel karşılığında yeni hisse senetlerini satın alabilecek yönetici-ortaklar şirketin kontrolünü ellerinde tutabileceklerdir. Yöneticilerin bu ayrıcalığı konusunda, bk: **Business Week**, 4 Nisan 1953, ss. 85-8; ve 17 Temmuz 1954, ss. 52, 54.

20. **Business Week**, 25 Aralık 1954.

21. Ibid, 19 Temmuz 1952.

22. **The New York Times**, 17 Ekim 1954, s. F 3

23. Grup hayat sigortası, hastalık, kaza, malûliyet ve emeklilik planları gibi şeyler şirketler dünyasındaki zenginler arasında gitgide yayılmaktadır. Grup hayat ve malûliyet sigortası konusunda, bk: **Business Week**, 14 Şubat 1953, ss. 78, 83; 26 Eylül 1953, ss. 120-122; ve 24 Temmuz 1954, s. 65. Küçük kesintilerle sağlanan hayat sigortası konusunda, bk: **Business Week**, 24 Temmuz 1954, ss. 64, 65.

24. Cf. **Business Week**, 20 Haziran 1953, s. 183.

25. William H. Whyte, Jr., «The Cadillac Phenomenon,» **Fortune**, Şubat 1955, s. 178.

26. Cf. **Business Week**, 11 Haziran 1955, s. 168 ve 9 Temmuz 1955, ss. 40 ve ardı.

27. Ernest Haveman, «The Expense Account Aristocracy, **Life**, 9 Mart 1953. Son günlerde yapılan bir incelemeden, örnekleme giren şirketlerden yüzde 73'ünün, üst yöneticilerin kulüplerde ve eğlence yerlerinde yaptıkları masrafların tamamını yada bir kısmını ödedikleri anlaşılmaktadır- bk: Girard, op. cit. s. 88.

28. **The New York Times**, 22 Şubat 1953, Haftanın Haberleri Kısmı, «Journeys End.»

29. Bk: **Business Week**, 15 Mayıs 1954.

30. Bk: **Business Week**, 16 Ekim 1954.

31. Bk: **Business Week**, 9 Ocak 1954.

32. Girard, op. cit., s. 89. Cf. ayrıca, **Business Week**, 29 Ağustos 1953.

33.Marya Mannes, «Broadway Speculators,» **The Reporter**, 7 Nisan 1955, s. 39.

34. Ernest Haveman, op. cit.

35. Honore de Balzac, **The Thirteen** (New York: Macmillan, 1901), s. 64.

36. Alıntı olarak geçtiği yer, bk: **Look**, 9 Şubat 1954.

37. Honore de Balzac, op. cit.

38. Örneğin, bk: «Hearings before the Subcommittee on study of Monopoly Power of the Committee on the Judiciary,» House of Representatives, 81. Kongre, Birinci Dönem, Seri No. 14, Kısım 2—A (Washington: U.S. Government Printing Office, 1950 I, ss. 468-9.

39. Theodore H. White, «Texas: Land of Wealth and Fear.» **The Reporter**, 25 Mayıs 1954, ss. 11 ve 15. Hugh Roy Cullen ile ilgili olarak bk: **The Washington Post**, 14 Şubat, 1954.

40. **The New York Times**, 11 Ekim 1953, s. 65. Partilere Bağış Yapmayı Düzenleyen Yasa diye devam ediyor gazete, «hangi parti olursa olsun, 5,000 dolardan fazla bağış yapılmasını yasaklamaktadır. Fakat isteyen, ayrı ayrı siyasal kuruluşlara bu miktarla sınırlı kalmaksızın bağış yapabilmekte; aynı ailenin üyeleri ayrı ayrı bağışta bulunabilmektedirler.

41. Harry Carman ve Harold C. Syrett, **A. History of the American People** (New York: Knopf, 1952), C. II, s. 451.

42. Jonathan Stout, «Capital Comment,» **The New Leader**, 5 Aralık 1942.

43. Alıntı olarak verildiği yer için, bk: **The Reporter**, 25 Ekim 1954, s. 2.

44. John Knox Jessup, «A Political Role for the Corporation,» **Fortune**, Ağustos 1952.

8. Savaşbeyleri

1. Cf. Gaetano Mosca, **The Ruling Class** (çev. Hannah D. Kahn) (New York: McGraw-Hill, 1939), özellikle ss. 226 ve ardı, ve Livingston'ın Giris'i, ss. XXII ve ardı.

2. John Adams, **Discourses on Davila** (Boston Russell ve Cutler, 1805), ss. 36-7.

3. Cf. Ray Jackson, «Aspects of American Militarism,» **Contemporary Issues**, Yaz 1948, ss. 19 ve ardı.

4. «Why An Army?» **Fortune**, Eylül 1935, s. 48.

5. Bk: Stanislaw Andrzejewski, **Military Organization and Society** (London: Routledge and Kegan Paul, 1954), ss. 68 ve ardı. Batı kaynakları içinde «militarism ile ilgili en iyi kaynak, kuşkusuz, Alfred Vagts'ın **A History of Militarism** (New York Norton, 1937) kitabıdır.

6. Ayrıntılı inceleme için seçilen general ve amiraller, resmi rütbe sıralamalarına göre, kara kuvvetleri, deniz kuvvetleri ve hava kuvvetleri kütüklerinden çıkarılmıştır. 1895'ten 1905 yılma kadar kütüklerde ordudan 1900 kişinin adı geçmekte bunlarda en ünlülerinden on beş tümgeneral yer almış bulunmaktadır. Nolson A. Miles, Thomas H. Ruger, Wealy Merritt, John R. Brooke, Elwell S. Otis, Samuel B.M. Young, Adna R. Chaffee, Arthur MacArthur, Lloyd Wheaton, Robert P. Hughes, John C. Bates, James F. Wade, Samuel S. Sumner, Leonard Wood, George L. Gillerpie.

1895-1905 döneminde adı geçen amirallerden en az üç yıl listede kalmış olanlar alınmıştır. Bu yolla, her yıla düşen sayıya yakın olarak 18 kişi seçilmiştir: George Brown, John G. Walker, Francis M. Ramsay, William A. Kirkland, Lester A. Beardslee, George Dewey, John A. Howell, William T. Sampson, John C. Watson, Francis J. Higginson, Frederick Rodgers, Albert S. Barker, Charles S. Cotton, Silas Terry, Merrill Miller, John J. Read, Robley D. Evans, Henry Glass.

Henry Barbera'ya Columbia Üniversitesinde verdiği M.A. tezindeki materyalden, 1900 ve 1950'de askeri kariyerin durumu

ile ilgili bazı konularda yararlanmama izin verdiği için, teşekkür ederim.

7. Gordon Carpenter O'Gara, **Theodore Roosevelt and the Rise of the Modern Navy** (Princeton: Princeton University Press, 1943), s. 102.

8. Cf. örneğin, **Business Week**, 26 Eylül 1953, s. 38.

9. Yarbay Melvin B. Woorhees, **Korean Tales** (New York: Simon and Schuster, 1952), aktarıldığı yer: **Time**, 3 Ağustos 1953, s. 9'da **Time**'in yorumu olarak.

10. Pentagon'la ilgili bu bilgiler için, bk: **Time**, 2 Temmuz, 1951, ss. 16 ve ardı.

11. Hoover Komisyonu, sözü edilen yer: Harold D. Lasswell, **National Security and Individual Freedom** (New York: McGraw-Hill, 1950), s. 23.

12. Bk: Hanson W. Baldwin, «The Men Who Run the Pentagon,» **The New York Times Magazine**, 26 Temmuz 1953, ss. 6,7; ve Elie Abel, 'The Joint Chiefs,' **The New York Times Magazine**, 6 Şubat 1955, ss. 10 ve ardı.

14. Bakan Robert B. Anderson ve Tümamiral Homer N. Wallin. Amiral Wallin, Pentagon'daki üst derecedeki görevinden alınarak Bremerton'daki Donanma Üssüne atanmıştır. Gerçekte, amiral Bakan Anderson'a «ana ilkeleri saptayıp, izlenecek yönetim siyasetinin ayrıntılarını komutanlara bırakması gerektiğini söylemiştir.» Bk: **Time**, 10 Ağustos 1953, s. 18.

15. Bk. Hanson W. Baldwin, «4 Army 'Groupings' Noted,» **The New York Times**, 9 Mayıs 1951.

16. «New Joint Chiefs,» **Business Week**, 16 Mayıs 1953, ss. 28-9.

17. Hanson W. Baldwin, «Skill in the Services,» **The New York Times**, 14 Temmuz 1954, s. 10c.

18. «Insuring Military Officers» **Business Week**, 15 Ağustos 1953, s. 70.

19. S.L.A. Marshall, **Men Againg Fire** (New York: Wm. Morrow, 1947), ss. 50 ve ardı.

20. Daha önceki 6. nota bakınız. Ordudaki kayıtlar 1942-1953'de, her biri 4 ya da 5 yıldızlı 36 kişi gösteriyor: George C. Marshall, Douglas MacArthur, Malin Craig, Dwight D. Eisenhower, Henry H. Arnold, Joseph W. Stilwell, Walter W. Krueger, Brehon B. Somervell, Jacob L. Devers, Mark W. Clark, Omar N. Bradley, Thomas T. Handy, Courtney H. Hodges, Jonathan M.

Wainwright, Lucius D. Clay, Joseph L. Collins, Waide H. Haislip, Matthew B. Ridgway, Walter B. Smith, John R. Hodge, Carl Spaatz, Hoyt S. Vanderberg, Muir S. Fairchild, Joseph T. Mc Narner, George C. Kenny, Lauris Norstad, Benjamin Chidlaw, Curtis E. LeMay, John K. Cannon, Otta P. Weyland.

1950 kuşağındaki generaller ortalama 1893'te doğmuş, İngiliz kökenli, Amerikan ana-babalı görünmektedirler. Akademiye, ya da orduya girişinden sonra, böyle bir generalin 52 yaşında bu mevkie gelebilmesi için 35 yıl beklemesi gerekmektedir. Babası üst-orta sınıf üyesi, serbest meslek sahibi, siyasal dostlukları ya da ilişkileri olan biridir. Tipik bir general, West Point ile ordunun diğer dört okulunu bitirmiş bulunuyor. Dindarları, çoğunlukla, Protestanlığın Episcopalian dalındandır. Babası general, işadamı ya da serbest meslek sahibidir ve üst-orta sınıftan biriyle evlidir. Genellikle generaller Kara Kuvvetleri - Donanma Derneği, Kara Kuvvetleri - Donanma Yerel Kulübü ve Mason Derneği gibi kulüp ve birliklerden en az üç yere üyedirler. Çoğunluğu en az iki kitap yazıp yayınlamıştır. Bazıları kendileri hakkında da birşeyler yazmıştır. Büyük bir olasılıkla, generallerin en az iki onur derecesi aldıkları ve bazılarının daha fazlasını da bekledikleri görülmektedir.

1950 yılında donanma ve filolardaki amirallerden seçilen 25 amiral şunlardır: Harold R. Stark, Ernest J. King, Chester W. Nimitz, Royal E. Ingersoll, William F. Halsey, Raymond A. Spruance, William D. Leahy, Jonas H. Ingram, Frederick J. Horne, Richard S. Edwards, Henry K. Hewitt, Thomas C. Kinkaid, Richoon K. Turner, John H. Towers, Devitt C. Ramsey, Lois E. Denfield, Charles M. Coke, Richard L. Conolly, William H.P. Blandy, Forrest P. Sherman, Arthur W. Radford, William M. Fechteler, Robert B. Carney, Lynde D. McCormick, Donald B. Duncan.

1950 kuşağı amirallerin ortalayıcı doğum yılı 1887 çıkmaktadır. İngiliz soylu, Amerikan ana-babalıdırlar. Deniz Akademisine girdikleri yılla, bugün bulundukları üst mevkilere gelişleri arasında 40 yıl geçmiş; 58 yaşında bu üst görevlere gelebilmişlerdir. Çoğunluğu Doğu - Kuzey - Merkez bölgelerde doğmuş, orta Atlantik bölgesinde yetişmişlerdir. Amirallerin çoğu kentlerde doğmuşlardır. Babalarının da, kendileri 17 yaşındayken, asker oldukları saptanmıştır. Amiraller bu yaşlardayken ailelerin toplumsal düzeylerinin üst-orta sınıf olduğu, önemli siyasal ilişki-

leri bulunduğu anlaşılmaktadır. Amiraller, önce kolejlerde okumuşlar, daha sonra Denizcilik Akademisini bitirmişlerdir. Orduda göreve başladıktan sonra da çeşitli sınıf okullarını bitirmişlerdir. Deniz Harp Koleji (komutan ve kaptan olacak deniz subaylarının gidebileceği en yüksek okul) de bunlar arasındadır. Episcopalian olan amirallerin eşlerinin babaları da üst-orta sınıftan işadamı ya da serbest meslek sahibi kimselerdir. Amirallerin ortalama bir kitap yazdıkları, ya da yazmakta oldukları; ayrıca, birer onur derecesi aldıkları, ya da yakın günlerde böyle bir derece almayı bekledikleri anlaşılmaktadır.

21. «Who's in the Army Now? **Fortune**, Eylül 1935, s. 39.

22. Katherine Tupper Marshall, **Together** (New York: Tupper and Love, Inc., 1946), ss. 8.17, 22. Ayrıca, bk: Anne Briscoe Pye ve Nancy Shea, **The Navy Life** (New York: Harper, 1948).

23. Helen Montgomery, **The Colonel's Lady** (New York: Farrar and Rinehart, 1943), ss. 207, 151, 195.

24. **Time**, 2 Haziran 1952, ss. 21-2.

25. **Business Week**, 15 Ağustos 1954.

26. «You'll Never Get Rich,» **Fortune**, Mart 1938, s. 66.

27. Thorstein Veblen, **The Theory of the Leisure Class** (New York: Macmillan, 1898), ss. 247-9.

28. H. Irving Hancock, **Life at West Point** (New York: Putnam, 1908), ss. 222-3, 228.

29. Orduda, 1898-1940 döneminde en az bir yıl süreyle generallik yapan 465 subayın yüzde 68'i West Point'den çıkmıştır. Diğerlerinin ordudaki görevleri 1910'lara kadar devam etmiştir. Bu generallerin yüzde 2'si emekçi sınıfı kökenli; yüzde 27'si serbest meslek sahibi kimselerin oğlu; yüzde 21'i işadamlarının çocuğu; yüzde 22'si de çiftçi çocuğudur. Episcopalian ya da Presbyterianlar yüzde 63'tür. Diğer Protestanlar yüzde 28; Katolikler yüzde 9'dur. Bk: R.C. Brown, «Social Attitudes of American Generals, 1898-1940,» University of Wisconsin, Ph. D. Thesis, 1951.

30. Askerlik mesleğinde kişiye verilen terbiye ve endoktrinasyon konusunda kusursuz bir eser olarak, bk: Sanford M. Dornbuscuh, «The Military Academy as an Assimilating Institution,» **Social Force**, Mayıs 1955; ve bk. M. Brewster Smith'in II. Dünya Savaşında Subay Aday Okulunu anlatan; 'adayın kişiliğini saldırı hedefi seçip, ona yeni ve olumlu bir subay kişiliği kazandırılması' sürecini inceleyen eseri: S.A. Stouffer, **et. al. The**

American Soldier (Princeton: Princeton University Press, 1949), C. I, ss. 389-90.

31. Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde ordudaki muvazzaf subayların içinde West Point çıkışlıların oranı yüzde 43 kadardı. Savaşın sonlarında, temel sorumluluk makamları West Pointlilerin eline geçmiş bulunuyordu... Bütün ordu komutanları, 38 tümenin 34'nün komutanları ve kolordu komutanlarının tamamı West Point'lilerden olmuştur. II. Dünya savaşı günlerinde ise,West Pointli subaylar genel subay kitlesi içinde yüzde 1 oranında olduğu hâlde, savaşın sonunda tümen komutanlıklarını ve yüksek dereceli savaşcı komutanların yüzde 57'si West Point'lilerin eline geçmiştir. Tümgeneral Maxwell D. Taylor, **West Point: Its Objectives and Methods** (West Point, Kasım 1947), ss. 16-17.

32. Alındığı kaynak: **Life at the U.S. Naval Academy** (New York: Putnam, 1917), s. 167.

33. Earle, op cit. ss. 165, 79, 162-3.

34. Cf. John P. Marquand, «Inguiry Into the Military Mind,» **The New York Times Magazine**, 30 Mart 1952, ss. 9 ve ardı.

35. Cf. C.S. Forester, **The General** (New York: Bantam Edition, 1953), s. 168.

9. Askerlerin Nüfüzu

1. Örneğin, John K. Galbraith'in John W. Wheeler-Bennett'in **The Nemesis of Power: The German Army in Politics** adlı eseri hakkında incelemesi, bk: **The Reporter**, 27 Nisan 1954, ss. 54 ve ardı.

2. «The U.S. Military Mind,» **Fortune**, Şubat 1952, s. 91.

3. Bk: **Time**, 18 Ağustos 1952, s. 14.

4. Hanson W. Baldwin, **The New York Times**, 21 Şubat 1954, s. 2. Cf. ayrıca, James Reston'un makalesi, ibid. s. 1.

5. **Time**, 7 Temmuz 1954, s. 22.

6. Hanson W. Baldwin, «Army Men in High Posts,» The **New York Times**, 12 Ocak 1942.

7. **The New York Times**, 15 Kasım 1954 ve 9 Kasım 1954.

8. Bk: başyazı, «The Army in Politics,» **The New Leader**, 11 Mart 1944, s. 1.

9. Hanson W. Baldwin, **The New York Times**, 2 Nisan 1952.

10. Cf. **The New York Times**, 15 Kasım 1954.

11. General MacArthur'ün Mart 1953'de, New York'da ve 1951'de de Boston'da yaptığı konuşmalar. Alıntılar için, bk: **The Reporter**, 16 Aralık 1954, s. 3.

12. Mark Skinner Watson, **The War Department**, C. I: **Chief of Staff, Pre-War Plans and Preparations** (Washington: Historical Division of the Department of the Army, 1950); Maurice Matloff ve Edwin M. Snell, **The War Department**, C. II: **Strategic Planning for Coalition Warfare, 1941-42** (Washington: Office of the Chief of Military History, Dept. of the Army, 1953); R.S. Cline, **The War Department**, C. III: **Washington Command Post: The Operations Division** (Washington: Office of the Chief of Military History, Dept. of the Army, 1954). II. Dünya Savaşı öncesi yıllarda ve savaş sonrası yıllarda askerlerin siyasal hayatta nüfuz kazanmaları ile ilgili olarak gösterilebilecek en ayrıntılı kaynaklar bu üç cilttir.

13. Edward L. Katzenbach, Jr., «Information as a Limitation on Military Legislation: A Problem in National Security,» **Journal of International Affairs**, C. III, No. 2, 1954, ss. 196 ve sonrası.

14. Robert Bendiner, **The Riddle of the State Department** (New York: Farrar and Rinehart, 1942), s. 135. Dışişleri memuriyeti ile ilgili olarak, bk: dışişleri kurmayının hazırladığı makale, «Miscellaneous Staff Studies Pertaining to the Foreign Service,» **Foreign Affairs Task Force**, Appendix VII A, 1 Eylül 1948; J.L. McCamy, **The Administration of American Foreign Affairs** (New York: Knop, 1950); **The Diplomats: 1919-1939** (Ed. Gordon A. Craig ve Felix Gilbert) (Princeton University Press, 1953); C.L. Sulzberger, **The New York Times**, 8 Kasım 1954; ve Henry M. Wriston, «Young Men and The Foreign Service,» Foreign Affairs, Ekim 1954, ss. 28-42.

15. Yıllık geliri 1899'da 10,000 dolar ve daha fazla olan 20 büyükelçi üzerinde yapılan bir incelemeye dayanmaktadır. Bu büyükelçilerden ikisi (Hart ve Townsend) hakkında yeterli bilgi bulunamadı. Bu yirmi elçi ve 23 ülke şunlardır: Arjantin -William I. Buchanan; Avusturya- Addison C. Harris; Belçika - Lawrence Townsend; Şili - Henry L. Wilson; Brezilya - Charles Page Bryan; Çin - Edwin H. Conger; Kolombiya - Charles Burdett Hart; Kosta Rika, Nikaragua ve Salvador - William L. Merry; Fransa - Horace Porter; Almanya - Andrew D. White; İngiltere Joseph H. Choate; Guatemala ve Honduras - W. Godfrey Hunter;

İtalya - William F. Draper; Japonya Alfred E. Buck; Rusya Charlemagne Tower; İspanya - Bellamy Storer; Türkiye - Oscar S. Straus; Venezuella - Francis Loomis. Bu konudaki araştırmaları için Bay Friedman'a teşekkür ederim.

16. İngiltere'nin 1893 - 1930 dönemindeki 53 Büyükelçisinin yüzde 76'sı Dışişleri Bakanlığı Meslek Memurluğundan gelmişlerdir. Cf. D.A. Hartman, «British and American Ambassadors: 1893 - 1930,» **Economica**, C. XI, Ağustos 1931, ss. 328 ve ardı, özellikle s. 340.

17. A.B.D. Dışişleri Bakanlığı kaynaklarından derlenmiştir; 1943 İlkbahar döneminde Maryland Üniversitesinde «Meslekler Sosyolojisi» dersinde Sylvia Feldman ve Harold Sheppard'ın **Foreign Service List** adlı çalışmaları.

18. **The New York Times**, 7 Şubat 1954, s. 27.

19. Walter H. Waggoner, **The New York Times**, 3 Aralık 1952, s. 12.

20. İncelemede ya kendileri güçlü ve büyük devlet olan, ya da büyük devletler için, doğal kaynakları, coğrafi konumu gibi özellikleri nedeniyle önem taşıyan 25 ülkedeki görevliler seçilmiştir. Bu ülkeler şunlardır: Yunanistan - Cavendish W. Cannon; Yugoslavya - James W. Riddleberger; Mısır - Jefferson Caffrey; Endonezya - Hugh S. Comming Jr.; Portekiz - Robert M. Guggenheim; İngiltere - Winthrop W. Aldrich; İspanya - James Clement Dunn; Meksika - Francis White; S.S.C.B. - Charles E. Bohlen; Hindistan - George V. Allen; Kanada - R. Douglas Stuart; Fransa - C. Douglas Dillon; Çekoslavakya - George Wadsworth; Güney Afrika Birliği - Waldemar J. Gullman; İtalya - Clare Booth Luce; Kore - Ellis O. Briggs; Formoza - Karl L. Rankin; İran - Loy W. Henderson; İsrail - Monnett B. Davis; Japonya - John M. Allison; Avusturya - Llewellyn E. Thompson; Polonya - Joseph Flack; Avustralya - Amos J. Peaslee; Vietnam - Donald R. Heath; Türkiye - Aura M. Warren.

En imrenilen yer olan İngiltere'deki Büyükelçilikte milyoner John D. Rockefeller, II'nin bacanağı ve bir banker olan Winthrop W. Aldrich bulunmaktaydı. Fransa'daki C. Douglas Dillon, Groton'dan ve Aldrich gibi, Harvard'dan mezundur. Dillon, Read and Co. bankacılık şirketinin kurucusunun oğluydu. Orta-batı bankalarını ve işçevrelerinin çıkarlarını Kanada'da R. Douglas Stuart temsil etmekteydi. Avustralya'daki Amos J. Peaslee devletler hukuku uzmanı, en önemli Cumhuriyetçilerden,

banker çocuğu ve kökü koloni günlerine dek uzanan eski bir soydandı. Portekiz'deki Robert M. Guggenheim ise Guggenheim şirketi kurucularından birinin oğluydu. İtalya'da ise Bayan Clare Booth Luce bulunmaktaydı.

Meslekten «hariciyeci» olan diplomatların atandıkları ülkeler ise şunlardı: Japonya, Kore, İsrail, Polonya, S.S.C.B., Güney Afrika Birliği, Vietnam, Hindistan, Yunanistan, Mısır, Türkiye, Formoza, Çekoslovakya, Meksika, Endonezya, İran, Yugoslavya, İspanya, Avusturya. Sadece tek bir önemli ülkede -Rusya meslekten gelme bir diplomat olan Charles E. Bohlen bulunmaktaydı. Bu atanmanın Senato'nun onayını alması çok zor olmuştur. Dışişlerindeki meslekten diplomatların çoğu gibi, Bohlen de üstsınıftan bir aileden gelmekteydi. Babası «ünlü bir sporcu» olan Bohlen, St. Paul Okulunda okumuştur. Harvard'daki **Porcellian Clup** üyesiydi. Bk: **The New York Post**, 8 Mart 1953.

21. Cf. Marquis Childs, **The New York Post**, 16 Ocak 1955; ve William V. Shannon, **The New York Post**, 13 Mart 1955, ss. 5,8.

22. Aktaran, C.L. Sulzberger, «Foreign Affairs,» **The New York Times**, 8 Kasım 1954.

23. Charlotte Knight, «What Price Security,» **Collier's**, 9 Temmuz 1954, s. 65.

24. Theodore H. White, **Fire in the Ashes** (New York: William Sloane Associates, 1953), s. 375.

25. Bk: **The New York Times**, 7 Kasım 1954, s. 31, ve 13, 14 Aralık 1954; **The Manchester Guardian**, 11 Kasım 1954, s. 2.

26. Louis J. Halle, yazışlerine gönderilen mektuptan, **The New York Times**, 14 Kasım 1954, s. 8 E.

27. George F. Kennan, aktarıldığı yer **The New York Post**, 16 Mart 1954.

28. Metinde ve dipnotlarda asker îataşelerle ilgili alıntı ve bilgiler için, bk: Hanson W. Baldwin, «Army Intelligence -I,» **The New York Times**, 13 Nisan 1952, s. 12.

29. Bk: Burton M. Sapin ve Richard C. Snyder, **The Role of the Military in American Foreign Policy** (New York: Doubleday and Co., 1954), ss. 33-4.

30. **The Economist**, 22 Kasım 1952.

31. Bk: Edgar Kemler, «No. 1 Strong Man,» **The Nation**, 17 Temmuz 1954, ss. 45 ve ardı.

32. Bk: **Time**, 23 Ağustos 1954, s. 9.

33. Bk: Thomas J. Hamilton, **The New York Times**, 15 Ağustos 1954, s. E 3.

34. Arthur Maass, **Muddy Waters: The Army Engineers and the Nation's Rivers** (New York: Harper, 1951), s. 6. Cf. ayrıca Robert de Roos ile birlikte yazdığı makalesi, «The Lobby That Can't Be Licked,» **Harpers**, August 1949.

35. C.E. ve R.E. Merriam, **The American Government** (New York: Ginn and Co., 1954), ss. 774, 775.

36. Eric Sevareid'in sütunu, **The Reporter**, 10 Şubat 1955. Cf. **The New York Times**, 14 Şubat 1954. 1954 yılında, sadece Stratejik Hava Kuvvetleri Komutanlığının «dolaysız sabit sermaye yatırımları 8,5 milyar doları buluyordu. Bunun büyük kısmı uçak ve uçak alam tesislerinden oluşuyordu. En büyük Amerikan şirketi, aktif malvarlığı 5,4 milyarı bulan Standard Oil of New Jersey'dir. Stratejik Hava Kuvvetleri Komutanlığında, «istihdam edilen personel başına düşen sermaye yönünden» Standard Oil'den geri kalmamaktadır: SHKK'da 175,000 kişi, Standard Oil'de 119,000 kişi çalışmaktadır. Petrolcüler gibi, SHKK personeli de çok pahalı araç ve gereçler kullanmaktadırlar. (En aşırı örneği, 3 mürettebatın kullandığı ve değeri 2 milyon doları aşan B—47 uçaklarıdır.) Kaldı ki, buradaki malvarlığı karşılaştırması bile gerçeği tam yansıtmamaktadır. SHKK'nın 8,5 milyar dolarlık malvarlığı, aslında, SHKK'nın malvarlığının sadece bir kısmını ifade etmekte; SHKK'na katkıda bulunan diğer komutanlıkların (Avrupa'daki A.B.D. Hava Kuvvetleri, Askerî Hava Ulaştırma, Hava İkmâl Komutanlığı, Araştırma ve Geliştirme Komutanlığı, vb.) malvarlıkları bunun dışında kalmaktadır. Gerçekte bu rakam 10 milyarı aşmaktadır.» John McDonald, «General LeMay's Management Problem, **Fortune**, Mayıs 1954, s. 102.

37. Levin H. Campbell, **The Industry-Ordnance Team** (New York: Whittlesey House, 1946), ss. 3-4.

38. «The S.O.S.,» **Fortune**, Eylül 1942, s. 67.

39. Tümgeneral Lucius D. Clay, Genelkurmay Birliği, İkmal Kurmay Başkanı Yardımcısı, «The Army Supply Program,» **Fortune**, Şubat 1943, s. 96.

40. «The U.S. Military Mind,» **Fortune**, Şubat 1952, s. 91.

41. Bu konulardaki düşünce benzerliği yönünden askerlerle iktisadî çevrelerin ortaklaşa özellikleri için, bk. Bruce Catton, **The Warlords of Washington** (New York: Harcourt, Brace, 1948), özellikle, ss. 245-88.

42. «Generals -Then and Now,» **The New York Times Magazine**, 7 Mart 1954, ss. 78-79; A.B.D. Atom Enerjisi Komisyonu, bk:

In the Matter of J. Robert Oppenheimer: **Transcript of Hearing Before Personnel Security Board**, 12 Nisan 1954 -6 Mayıs 1954 (U. S. Government Printing Office, 1954), ss. 163 ve 176; **The New York Times**, 20 Ağustos 1954 ve 15 Şubat 1955; **Business Week**, 19 Aralık 1953, 9 Ekim 1954 27 Haziran 1955; diğer pek çok isim ve makam için, bk: «The Military Businessmen,» **Fortune**, Eylül 1952, s. 128 ve ardı.

43. Bk. loc. cit. ve **Business Week**, 9 Ağustos 1952.

44. «The U.S. Military Mind,» op. cit.

45. Arthur Krock, **The New York Times**, 5 Nisan 1953, Haftanın haberleri bölümü.

46. John Blair, **et al. Economic Concentration and World War II** (Washington: U.S. Government Printing Office, 1946), ss. 51 ve ardı. Bk, ayrıca: «Special Report to Executives : Science Dans a Uniform,» **Business Week**, 14 Eylül 1946, ss. 19 ve ardı; ve 'The New World of Research,' **Business Week** 28 Mayıs 1954, ss. 105 ve ardı.

47. **The New York Times**, 5 Ekim 1954.

48. Bk: «Government and Science,» **The New York Times**, 18 Ekim 1954, s. 24.

49. Aktarıldığı yer, **The New York Times**, 19 Ekim 1954, s. 12.

50. The Reporter yazı kuruluna gönderilmiş bir mektuptan, 18 Kasım 1954, s. 8.

51. Bk: Theodore H. White, «U.S. Science : The Troubled Quest—II,» The Reporter, 23 Eylül 1954, ss. 26 ve ardı. S.S.C.B.'deki bilginlerin sayısı ile bir karşılaştırma yapmak için, bk: **The New York Times**, 8 Kasım 1954.

52. Bk: Theodore H. White, «U.S. Science: The Troubled Quest—II,» op. cit., ss. 27 ve ardı; ve Philip Rieff, 'The Ease of Dr. Oppenheimer,' **The Twentieth Century**, Ağustos ve Eylül 1954.

53. Benjamin Fine, «Education in Review,» **The New York Times**, 8 Mart 1953, Haftamn haberleri bölümü.

54. Bk: John M. Swomley Jr., «Militarism in Education» (Washington, D.C. : National Council Against Conseription, Şubat 1950), ss. 65 - 7.

55. Bk: **The New York Times**, 22 Ağustos 1953, s. 7.

56. Bk: John M. Swomley Jr., «Press Agents of the Pentagon» (Washington, D.C.: National Council Against Conscription, July 1953), ss. 16 - 18.

57. Ibid, ss. 13 ve 9.

58. Aktarıldığı yer : **Time,** 29 Haziran 1953.

59. Halkı militarist çevrelerin görüşlerine «ısındırmakla» görevli kimselerin başarılarının bağlı olduğu faktörler hakkında, bk: Swomley Jr., 'Press Agents of the Pentagon,' op. cit. ss. 53 - 4.

60. Alfred Vagts, **The History of Militarism** (New York: Norton, 1937).

61. Aktarıldığı yer : Samuel E. Morison ve Henry S. Commager, **Growth of the American Republic,** 4. baskı (New York: Oxford University Press, 1951). C. 2, s. 468.

62. Wm. O. Douglas ve Omar N. Bradley, «Should We Fear the Military?» **Look,** 11 Mart 1952.

10. Siyaseti Yönetenler

1. Bu bölümün başlangıcı Robert Bendiner'in yazısından yararlanarak kaleme alınmıştır: «Portrait of the Perpect Candidate,» **The New York Times Magazine,** 18 Mayıs 1952, ss. 9 ve ardı.

2. Politikacılar için en önemli dürtü olan iktidar sahibi olma hakkında, bk: Harold D. Lasswell, **Power and Personality** (New York: Norton, 1948) s. 20.

3. Aksine not düşülmedikçe, bu bölümün 1. kesiminde verilen tüm istatistiksel bilgiler, 1789 ile 1953 Haziram arasındaki dönemde aşağıda belirtilen mevkilerde bulunmuş kimselerin toplumsal kökenleri ve kariyer hayatları üzerinde yapılmış orijinal bir araştırmadan derlenmiştir. Belirtilen bu kaynaktan, daha önce yayınlanmış aynı bilgilerin -Eisenhower yönetimi alınmamıştır- bulunabileceği diğer kaynaklar ise şunlardır : C. Wright ve Ruth Mills, «What Helps Most in Politics,» **Pageant,** Kasım 1952, Cf. ayrıca, H. Dewey Anderson, 'The Educational Occupational Attainments of Our National Rulers,» **Scientific Monthly,** C. XXXX, ss. 511 ve ardı; ve Richard B. Fisher, **The American Executive** (Hoover Institute and Library on War, Revolution and Peace; Stanford University Press).

Üst düzeydeki politikacılar hakkında gerçeğe uygun bilgi edinmek istiyorsak, sadece bir, iki, hatta elli politikacı hakkında değil, yüzlerce politikacı hakkında bilgi toplamamız gerekmektedir. Önemli mevkilerde bulunan yüzlerce politikacı ve devlet adamı ise, bir bakıma, siyasal seçkinler demektir. Buradaki istatistiklerde 1789 ile Haziran 1953 arası dönemde, aşağıda belirti-

len makamlarda bulunmuş 513 kişilik bir topluluğa dayanılmaktadır: A.B.D. Başkanlığı, Başkan Yardımcılığı, Temsilciler Meclisi Başkanlığı, Kabine üyeliği, Yüksek Mahkeme Yargıçlığı. Birtakım kimseleri «devlet adamı» ya da 'siyasal seçkinler' saymak kolay değildir; ne tür bir seçim kriteri kullanılırsa kullanılsın, bunun tartışmalara yol açacağı bilinmelidir. Ben bu kimseleri, Amerikan devlet sisteminin en üst yerlerine gelebilmiş devlet adamı ve politikacılar arasından seçtim. Çok önemli oldukları halde, yasama organındakileri almadım. Senato ve Temsilciler Meclisindeki komisyon başkanlarını bile araştırıp bulmam gücümün, zamanımın yeteceği bir iş değildi. Bu tür adamların en tipik «politikacı» olduğunu iyi biliyorum. Fakat benim burada ilgilendiğim konu, geniş anlamda 'Amerikan politikacısı' değil, devlet kurumunun resmen başında bulunmuş kimselerdir. Bu tür kimselerin düz anlamda politikacılıktan gelip gelmedikleri, benim için, ikinci dereceden önem taşımaktadır. Bazı Senatörlerin, hatta önemli eyalet valilerinin bile, devletin üst kademelerinde görev almaksızın, zaman zaman, **ulusal çapta siyasal bir önem** taşıdıkları doğrudur. Fakat benim ölçülerimle seçilmiş kimseler arasında da senatörlük, valilik yapmış kimseler çoktur: 513 kişi içinde 94 valilik, 143 Senatörlük yapmış kimse vardır. Bunların, en etkin, en önemli vali ve senatör olduklarını söyleyecek durumda değilim. «Parti politikacıları» dediğimiz politikacıları, ayrıca, Denge Teorisi Bölümünde ele alacağız.

Birleşik Devletlerin en yüksek devlet görevlerinde bulunmuş 500 kişiden yüzde 60'ı çok varlıklı ailelerden gelmiş kimselerdir. Zengin bir baba, rahat bir çocukluk, olanakları bol bir yetişme dönemi bu kimselerin hayatları ile ilgili saptanabilecek ilk özelliklerdir. Aileleri -Amerikan toplumunun kaymak tabakası olan yüzde 5-6 oranındaki kesitin içinde yer almaktadır- sayesinde, bu kimselerin hayatları düzgün gitmiş; yükselmeleri için gerekli birçok temel olanaklar ailelerince başlangıçta sağlanmıştır: yüzde 28'i büyük toprak mülkiyetine dayanan çok zengin ailelerden, büyük tüccar, sanayici, ülke çapında ünlü malî sermaye sahibi ailelerden; yüzde 30'u varlıklı, üst-orta sınıf üyesi sayılan işadamı, çiftçi, serbest meslek sahibi ve ulusal çapta değilse bile, kendi yerel topluluklarında önemli sayılan ailelerden gelmektedir.

Onundan ikisi ya da üçü (yüzde 24'ü) ne zengin, ne yoksul ailelerden gelen; genellikle, babaları toplumda saygı gören işada-

mı ya da çiftçi, yahut da hukukçu, hekim olan kimselerdir. Bazıları babalarını okuldan çıktıkları günlerde kaybetmişler; daha sonra, gene oldukça varlıklı yakın akrabalarının yanında yaşamışlardır.

Yüzde on sekizi ise alt-sınıf ailelerden gelmektedir; yüzde 13'ü küçük-işletme, küçük çiftlik sahibi kimselerin çocuğudur. Varlıklı olmasalar bile, fazla yoksul da sayılmayacak durumdadırlar. Yüzde 5'i emekçi sınıfından ya da güç durumdaki küçük işadamı ve çiftçi ailelerinden gelmektedir.

Geldikleri çevre bakımından, her kuşakta devlet adamları büyük çoğunlukla işadamlarının, serbest meslek sahibi kimselerin çocukları arasından çıkmaktadır. Serbest meslek sahiplerinin genel nüfus içindeki oranı yüzde 7'yi aşmamış; belirtilen bu dönemde yıllık ortalama oranı yüzde 2'de kalmıştır. Oysa, siyasal seçkinlerin yüzde 44'ü bu tür ailelerden gelmiştir. İşadamları, Amerikan toplumundaki toplam çalışabilir nüfusun yüzde 10'unu aşmadığı halde, bu çevrelerin çocuğu olan siyasal seçkinlerin oranı yüzde 25'i bulmaktadır. Çiftçiler hiç bir zaman yüzde 18'in altına düşmedikleri ve çalışabilir nüfusun -buradaki dönemde- yüzde 50'sini meydana getirdikleri halde, siyasal seçkinler içinde bu çevrelerden gelenlerin oranı yüzde 27'de kalmaktadır. Ayrıca, oğulları siyasal seçkinler arasına girebilen çiftçiler, diğer çiftçilerden çok daha varlıklı durumdadırlar.

Kişinin politikaya atılırken eyalet valisi ya da Washington'da senatör bir babası olması büyük yararlar sağlamaktadır. Hatta bu durumda bir amca, ya da kayın baba bile yararlı olmaktadır. Üst düzeydeki politikacıların yüzde 25'inin babalarının, kendileri okulu bitirdiklerinde, şu ya da bu tür bir siyasal görevde bulundukları; tüm akraba ve yakınlarının siyasal ilişkileri gözönünde tutulduğunda ise, yüzde 30'unun siyasete atıldıklarında birtakım siyasal ilişkilere sahip bulundukları anlaşılmaktadır. Fakat bu durumda belirli bir azalma görülmektedir: İç Savaş bitmeden önceki dönemde yüzde 40 olarak tesbit edilen bu oran, İç Savaştan sonra yüzde 30'a düşmektedir.

Belirtilmesi gereken bir konu da, Amerikan siyasal hayatında bazı politik «hanedanların» varlığıdır. Fakat buna karşın, açıkça görülmektedir ki, Amerikan tarihinde ailece hiç bir siyasal ilişkisi, yakınlığı olmayan siyaset adamlarının oranı yüzde elliyi bulmaktadır. Bu tür kimseler, genellikle, siyasal yönden

çok, ekonomik ve sosyal yönden önem taşıyan ailelerden gelmektedir.

Üst düzeydeki politikacıların çoğu, dünyaya geldikleri andan itibaren aileleri sayesinde bazı avantajlara sahip oldukları için, içlerinde kolej öğrenimi görenlerin oranı yüzde 67'yi bulmaktadır. Bugün bile -Amerikan tarihinde eğitimin en gelişkin olduğu dönemdeyiz- genel nüfusun sadece yüzde 6-7'si kolej öğrenimi görebilmektedir. Ondokuzuncu yüzyılın ilk çeyreği gibi, kolej öğrenimi görenlerin genel nüfus içinde çok küçük bir oranı aşmadığı dönemlerde bile, üst düzeyde siyasal görevlere gelen kimselerin içinde kolej bitirenlerin oranının yüzde 54 olduğu bilinmektedir. Genel olarak, hangi dönemde olursa olsun, üst düzeydeki politikacılar içinde kolej bitirenlerin oranı, genel nüfus içindekilerin oranından çok daha yüksek olmuştur.

Ayrıca, bu politikacıların çoğu, sıradan kolejlerde değil, Ivy League'ine bağlı kolejlerde okumuşlardır. Harvard ve Princeton çıkışlı politikacıların oranı yüzde 8'dir. Yale, yüzde 6 ile üçüncü durumdadır. Ivy League'ine bağlı okullara gidenler yüzde 25'i az aşmaktadır. Koleje gidenlerin üçte-birinden epey fazlası Ivy League'ine bağlı okulları yeğlemektedirler. Dartmonth ve Amherst gibi ünlü okullarda hesaba katılacak olursa, üst düzeydeki politikacıların üçte birinden fazlasının, herhangi bir koleje gidip de bitirmiş ya da bitirememişlerinin yüzde 44'ünün doğu eyaletlerindeki en iyi okullara gitmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Üst düzeydeki politikacıların yarıdan fazlası Atlantik kıyısındaki kentlerde yetişmiş ve Doğu'da okumuşlardır. Batı eyaletlerinin gelişip önem kazanmasına karşın, üst düzeydeki politikacılar arasında bu niteliktekilerin böylesine yüksek oranlarda olması, New York, Pennsylvania ve New Jersey gibi nüfus yoğunluğunun çok fazla olduğu Orta Atlantik eyaletlerinin politikacıların yetişmesinde büyük rol oynadıklarını göstermektedir. 1820 ile 1953 arası dönemde Amerika Birleşik Devletlerine dış ülke doğumlu 40 milyon göçmenin gelmiş olmasına karşın, Amerikan devlet adamları arasında dış ülke doğumluların oranı yüzde 4'ü geçmemektedir. Yetişme döneminde Birleşik Devletler dışında bulunanların oram ise sadece yüzde 2'dir. Bu bir avuçluk grubun çoğu Kurucu Atalar kuşağındandır.

Amerikan toplumundaki üst düzeyden politikacılar sadece politikacı olarak kalmamışlardır. Siyasal mevkilere gelmeden önce, politika dışında bir kariyeri olmayanlar 513 kişi arasında

sadece 5 kişidir. Bütün tarihi boyunca Birleşik Devletlerde bu politikacıların dörtte üçü hukukçular; dörtte biri de işadamları arasından çıkmıştır. Yüzde 4 kadar bir azınlık da diğer çeşitli mesleklerden gelmiştir. Amerikan toplumunun sınaileşmesi, İç Savaş sonrası dönemde, önceki döneme oranla, bu gruplar içinde işadamlarının oranlarının üç kat artmasına yolaçmıştır. O günden bu yana bu oranın devam ettiği görülmektedir. I. Dünya Savaşından sonra üst düzeydeki politikacıların üçte birine yakın bir bölümü işadamları arasından çıkmış; Eisenhower yönetimi sırasında ise bu oran yüzde 40'a yükselmiştir.

4. Yürütme organında «en üst derecede kararlar alma durumundaki» ilgililer, 2 Mayıs 1953 itibariyle, şunlar olmuştur: Başkan Dwight D. Eisenhower; Başkan Yardımcısı Richard M. Nixon. **Kabine:** Dışişleri Bakanı John Foster Dulles; Maliye Bakanı George M. Humphrey; Savunma Bakanı Charles Erwin Wilson; Başsavcı Herbert Brownell, Jr., Posta Bakanı Arthur Sommerfield; İçişleri Bakanı Douglas McKay; Tarım Bakam Ezra Taft Benson; Ticaret Bakanı Sinclair Weeks; Çalışma Bakanı Martin P. Durkin; Sağlık, Eğitim ve Esenlik Bakanı Oveta Culp Hobby.

Alt- Kabine - Bakanlıklar: Dışişleri Müsteşarı Walter Bedell Smith; Dışişleri Siyaset Planlama Direktörü Robert R. Bowie, Dışişleri Danışmam Douglas Mac Arthur II; Dışişleri Müsteşar Yardımcısı H. Freeman Matthews; Dışişleri Bakanlığı Kongreyle İlişkiler Bakan Yardımcısı Thurstone B. Morton; Maliye Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Marion B. Folsom; Savunma Bakanlığı Müsteşarı Roger M. Keyes; Yasama Faaliyetleri ile ilgili Savunma Bakan Vekili Fred Secton; Ordu Sekreteri Robert T. Stevens; Ordu Bakanlığı Müsteşarı Earl D. Johnson; Donanma Sekreteri Robert B. Anderson; Donanma Bakanlığı Müsteşarı Charles S. Thomas; Hava Kuvvetleri Sekreteri Harold E. Talbott; Hava Kuvvetleri Sekreter Yardımcısı James H. Douglas Jr.; Baş Savcı Yardımcısı William P. Rogers; FBI Direktörü John Edgar Hoover; Posta Bakam Yardımcısı Charles R. Hook, Jr.; İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Ralph A. Tudor; Tarım Bakanlığı Müsteşarı True D. Morse; Ticaret Bakanlığı Müsteşarı W. Walter Williams; Çalışma Bakanlığı Müsteşarı Lloyd A. Mashburn; Sağlık Eğitim ve Esenlik Bakanlığı Müsteşarı Nelson A. Rockefeller; Atom Enerjisi Komisyonu Başkanı Lewis Strauss; Devlet Personeli Komisyonu Başkanı Philip Young; Karşılıklı Güvenlik Kurumu Direktörü Harold E. Stassen.

Alt-Kabine - Başkanlık Yürütme Dairesi : Bütçe Bürosu Direktörü Joseph M. Dodge; Bütçe Bürosu Direktör Yardımcısı Percival F. Brundage; Savunma Mobilizasyonu Dairesi Direktörü Arthur S. Fleming; Savunma Mobilizasyonu Dairesi Direktör Yardımcısı Victor E. Cooley; Ekonomik Danışmanlar Konseyi Başkam Arthur F. Burns; CIA Direktörü Allen W. Dulles; Ulusal Güvenlik Kaynakları Dairesi Başkanı Jack Gorrie.

Beyaz Saray «Kurmayları» : Başkanlık Özel Yardımcısı Sherman Adams; Başkanlık Özel Yardımcı Vekili Wilson B. Persons; Başkanlık Sekreteri Thomas E. Stephens; Başkanhk Basın Sekreteri James C. Hagerty; Başkanlık Özel Danışmanı Bernard M. Shanley; Başkanlık Ulusal Güvenlik İşleri Özel Yardımcısı Robert Cutler; Başkanlık Özel Yardımcısı C.D. Jackson; Başkanlık İdari İşler Yardımcısı Emmet J. Hughes.

Bu kişilerle ügili bilgi toplama işlemi sırasında, aylık **Current Biography'nin** 1953 yılının ilk aylarındaki sayılarından yararlandım. Bu kişilerle ilgili olarak bir ön-memorandum hazırlayan Bay Roy Shotland'a teşekkür borçluyum.

5. Bk. Fletcher Knebel, «Ike's Cronies,» **Look**, 1 Haziran 1954, s. 61.

6. «What goes on at Ike's Dinner,» **U.S. News and World Report**, 4 Şubat 1955.

7. Theodore Roosevelt'den aktaran, Matthew Josephson, **The President-Makers** (New York: Harcourt, Brace, 1940), s. 142; bk., ayrıca: William H. Lawrence'in Merriman Smith'in **Meet Mister Eisenhower** (New York: Harper, 1955) hakkında yazısı, bk: **The New York Times Book Review**, 10 Nisan 1955, s. 3.

8. Herman Finer «Civil Service,» **Encylopedia of the Social Sciences**, C. III, s. 522.

9. Devlet kuruluşlarında, devlet memurları hakkındaki yönetmelik hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığına göre, değişik değişik daireler bulunmaktadır. Orman Hizmetleri, Federal Soruşturma Bürosu (FBI), Standartlar Bürosu, Eyaletlerarası Ticaret Komisyonu gibi bazı kamu kuruluşları üeri derecede profesyonelleşmiş kuruluşlardır. «Genel Kural olarak, bir kamu kuruluşu ne denli uzmanlaşmışsa ügili kamu görevlileri de, mevki ve makam konusunda gözleri doymak bümeyen politikacıların tasallutu karşısında, o denli güvenlik içinde olmaktadırlar» Bk: James MacGregor Burns, 'Policy and Politics of Patronage,' **The New York Times Magazine**, 5 Temmuz 1953, s. 24. Bu kuralın,

bugün, dışında kalan bir kuruluş Dışişleri Bakanlığıdır. Ayrıca, kamu görevlerinde terfih işi de, sicille belirlenen «liyakat» esasına göre düzenlenmektedir. 'Bu sistem, yargılayıcı durumunda bir başka üst dereceli kamu görevlisi bulunduğu için, kişisel tercih ve adam kayırmaları önleyememektedir.' **Finer**, op cit. s. 521.

10. **Encyclopedia Britannica**, 11. Baskı, C. 6, s. 414.

11. Devlet memurlarının yüzde 88'i devlet memurluğuna ilişkin yönetmelik hükümlerine göre çalışmaktadırlar. Yüzde 7 kadarı 1947 Tarihli Hükümet Kararnamesindeki teminat hükümlerinden yararlanmaktadır. Bunlara göre, devlet memurluğunda bulunmuş bir kimse, devlet memurluğu dışında bir işe geçtiğinde de, sebepsiz işten çıkarılmama teminatı devam etmektedir. Bu durumda olmayan görevliler ise, seçimlerden sonra iktidar değiştiğinde bu tür teminattan yoksun kalmaktadır. **Time**, 20 Temmuz 1953, s. 14, Cf. ayrıca, Burns, op cit. s. 8; ve «On U.S. Jobholders,» **The New York Times**, 28 Haziran 1953.

12. 1953 yılında A.B.D. de yaklaşık olarak 2,1 milyon devlet memuru olduğu saptanmıştır. Bunların 200,000'i Amerika kıt'ası dışındaki görevlerdedir. Bu devlet memurlarının 1,2 milyonu Savunma Bakanlığında; yarım milyonu Posta Bakanlığında; 178,402'si Emekli İşleri Kurumunda; 85,490'ı Maliye Bakanlığında; 78,097'si Tarım Bakanlığında çalışmaktadır. Cf. **The World Almanac**, 1954, s. 64.

13. Devlet kurumlarının en üst kademelerinde bulunan 1500 görevli ile ilgili olarak, bk: Jerome M. Rosow, **American Men in Government** (Washington, D.C.: Public Affairs Press, 1949). Söz konusu 1500 kişi hakkındaki veriler bu çalışmadan alınmıştır.

14. Bk: **Time**, 12 Ocak 1953, s. 18.

15. **Business Week**, 27 Eylül 1952, s. 84.

16. Bk: «The Little Oscars and Civil Service,» **Fortune**, Ocak 1953, ss. 77 ve ardı.

17. Bk: **Time**, 20 Temmuz 1953, s. 14. Sadece, devlet memurluğundan bu hükümlerin dışında kalan işlere geçenler değil, fakat Kıyı Muhafaza kuruluşundaki fenerciler ve Hindce çevirmenleri gibi birçok görevliler de «normal devlet memurluğundaki liyakat sisteminin» dışında tutulmakta; iş güvenliğinden yoksun bulunmaktadırlar.

18. Burns, op. cit. s. 8.

19. **Business Week**, 23 Ekim 1954, s. 192.

11. Denge Teorisi

1. John Adams, **Discourses on Davila** (Boston: Russell and Cutler, 1805), ss. 92-3.

2. David Riesman, Reuel Denney ve Nathan Glazerle birlikte, **The Lonely Crowd** (New Haven: Yalu University Press, 1950), ss. 234-9, 260, 281, 250, 254-5.

3. George Graham, **Morals in American Politics** (New York: Random House, 1952), s. 4.

4. Cf. Irving Howe, «Critics of American Socialism,» **New International**, Mayıs-Haziran 1932, s. 146.

5. Bu nitelikte bir yaklaşım için, Cf. Gerth ve Mills, **Character and Social Structure** (New York: Harcourt, Brace, 1953).

6. Murray Edelman, «Government's Balance of Power in Labor-Management Relations,» **Labor Law Journal**, Ocak 1951, s. 31.

7. Bk: E. H. Carr, **The Twenty Years' Crisis** (London: Macmillan, 1949), ss. 82-3.

8. Edelman, op. cit. s. 32.

9. Cf. David B. Truman, **The Governmental Process** (New York: Knopf, 1951), ss. 506 ve ardı.

10. Bk: Floyd Hunter, «Structures of Power and Education,» Conference Report: Studying the University's Community (New Orleans: Center for the Study of Liberal Education for Adults, Nisan 1954), bir kentte bu tür kliklerin nasıl oluştuğunu ve bu sorunu ülke çapında ele alan yeni kitabı ile ilgili notlar hakkında.

11. E.H. Carr, op. cit. s. 80.

12. Seksen üçüncü Kongre (1954) üyeleri hakkında, bk: Cabell Philips, «A Profile of Congress,» **The New York Times Magazine**, 10 Ocak 1954, ss. 16 ve ardı. 1949-51 Kongresinin üyeleri hakkında, bk: Donald R. Matthews, **The Social Background of Political Decision-Makers** (Garden City, New York: Doubleday, 1954), s. 29. Bk, ayrıca: Madge M. McKinney, «The Personnel of the Seventy-seventh Congress,» **The American Political Science Review**, C. XXXVI (1942), ss. 67 ve ardı.

13. Matthews, op. cit. ss. 30 ve 23. Cf. ayrıca: Mills, **White Collar** (New York: Oxford University Press, 1951), ss. 127-8.

14. Matthews, op. cit.

15. Ibid. ss. 24 ve 26-27 Katoliklerin oranı 83. Kongre'de

yüzde 9'dur. Bk: Ulusal Kiliseler Konseyinin raporu, **Time**, 19 Ocak 1953.

16. Metindeki alıntılar Cabell Phillips'in yazısındandır: «The High Cost of our Low-Paid Congress,» **The New York Times Magazine**, 24 Şubat 1952, ss. 42, 44. Franklin Delano Roosevelt, siyasal görevlerden sözederken, «insanın, iktidardan düşünce, geçimini sağlayabilecek parası ya da başı sıkıştığında tekrar dönebileceği ticari bir işi, bir mesleği olması gerekiyor» demiştir: 1932'de bir dergide çıkan makalede, yeniden yayınlandığı yer için, bk: Harold F. Gosnell, **Champion Campaigner: Franklin D. Roosevelt** (New York: MacMillan, 1952); ve aktarıldığı bir başka yer olarak da, bk: **The New York Times**, 15 Ekim 1952. Cf. ayrıca, George B. Galloway, **The Legislative Process in Congress** (New York: Crowell, 1953).

1952'de Kongre üyelerinin ortalama gelir durumu için, bk: Phillips, «The High Cost of Our Low-Paid Congress,» op. cit.; ve 1955'de Kongre üyelerinin ücretlerinin yükseltilmesi hakkında, bk: 'Congress Take-Home,' **The New York Times**, 6 Mart 1955.

17. Robert Bendiner, «Spotlight on a Giant Hoax,» **The Progressive**, Haziran 1955, s. 5.

18. Örneğin, bk: Martin Dies, «The Truth About Congressmen,» **Saturday Evening Post**, 30 Ekim 1954, ss. 31 ve ardı.

19. Bk: Martin Dies, op. cit. s. 138; John F. Kennedy hakkında, bk: **The New York Times**, 1 Aralık 1952, s. 16.

1952 kampanyasında, müteveffa Michigan senatörü ve «Blair Moody ile diğer Kennedy komiteleri 98,940 dolar topladıklarını bildirmişlerdir. Adı geçen senatörün kendi raporunda 37,224dolarlık bir masraf listesi verilmiştir. Wayne County [ili] Komitesi Kennedy kampanyasında 36,224 dolar harcamıştır. New York Eyaleti Cumhuriyetçileri 1952 seçim kampanyasında Batten, Barton, Dustine ve Osborne reklamcılık acentaları aracılığıyle 227,290 dolar ve diğer kuruluşlar aracılığıyle de 20,844 dolar harcadıklarını açıklamışlardır. (loc. cit.)

20. Elli yıl önce Senatörler, «demiryollarının adamı» bile olsalar, Temsilciler Meclisi üyelerine oranla güç ve iktidar sahibi kimselerdi. Kendisini seçen eyalet yasama organı üzerinde nüfuz kuracak kadar güçlü çıkar çevreleri ile bu tip senatörler arasında bağlantılar vardı. Fakat 1913'ten bu yana, dolaysız olarak seçilen Senatörler, Temsilciler Meclisinin dikkatini çekeme-

yecek kadar küçük bölük-pörçük çıkar çevreleri arasında çeşitli manevralar yapmak durumunda kalmaktadırlar.

Profesyonel politikacı tipinin yerelliği, kendi bölgesiyle sınırlılığı, dar kafalılığı konusunda nefis bir eser, bk: James Mac Gregor Burns, Congress on Trial: The Legislative Process and the Administrative State (New York: Harper, 1949), ss. 8, 14, 59, 142, 143.

21. Stanley High, aktarıldığı yer: Stephen K. Bailey ve Howard D. Samuel, Congress at Work (New York: Henry Holt, 1952), s. 8.

22. Senatör ve Temsilciler Meclisi üyelerinin günlük yaşamları hakkında çok yararlı bir kitap, bk: Bailey ve Samuel, op. cit.

23. 1954 seçik kampanyalarında işlenen yerel «sorunlar» hakkında yapılmış güzel bir özet olarak, bk: Life, 1 Kasım 1954, ss. 30, 20, 21. Karşıt görüşteki rakibine 'şerefsiz, budala, kandırılmış' diyen politikacı Senatör Irving Jones'dur. Bk: The New York Times, 29 Ekim 1954, s. 22.

24. Seçmenlerin yüzde altmışının 1954 seçim kampanyası hakkında fazla bir şey düşünmediği anlaşılmıştır. 4 Ekim 1954 Gallup Kamu Oyu Araştırması. Bk: The New York Times, 29 Ekim 1954, s. 22.

25. Bk: Burns, op. cit. ss. 198 ve 36. Norman Thomas değil, fakat Arthur Krock şöyle diyor: «İşin karışıklığı o dereceyi bulmaktadır ki, bazı eyaletlerde, bazı ulusal sorunlarda seçmenler hangi partinin ne düşündüğünü, aralarında ne gibi fark olduğunu anlayamamakta... buna, başlıca, partilerin aslında ulusal nitelikte olmayan konularda ulusal bir tutum takınıyormuş gibi görünmeleri sebep olmakta... ülkenin birçok yerinde aynı partinin adamı gözüken kimseler ulusal çoğunluğun tutumuna ters düşmekten çekinmemektedirler.» The New York Times, 15 Haziran 1954.

26. Burns, op. cit. s. 181. Cf. ayrıca, ss. 123, 124, 182.

27. Cf. ibid. ss. 18, 19, 24.

28. Bk: David G. Phillips, The Treason of the Senate, 1906 (Stanford, California: Academic Reprints, 1953).

29. Bk: John D. Morris, «The Ways and Means of Dan Reed,» The New York Times Magazine, 5 Temmuz 1953, s. 29.

30. Kongre üyelerinden biri, aktarıldığı yer için, bk: Dies, op. cit. s. 141.

31. Bk: Murray Edelman, «Government's Balance of Power

in Labor-Management Relations,» op. cit. s. 35; ve «Governmental Organization and Policy,» **Public Administration Review**, C. XII, No. 4, Sonbahar 1952, ss. 276. ve ardı.

32. Dixon-Yates ve enerji sorunu konusunda araştırmayla görevli Senato Anti-Tröst Alt-komitesinin ilginç tutanakları için, bk: Elizabeth Donahue, «The Prosecution Rests» (**New Republic**, 23 Mayıs 1955, ss. 11 ve ardı.

33. Bk: Edelman, «Governmental Organization and Public Policy,» op. cit. ss. 276 - 83.

34. John K. Galbraith, **The Great Crash** (Boston: Hougton Mifflin, 1955), s. 171.

35. Başkanlık ve kongre liderliğince yapılan açıklama için, bk: Burns, op. cit. ss. 166 ve ardı.

36. Cf. Otto Kirchheimer, «Changes in the Structure of Political Comproamise», Studies in Philosoph and Social Science (Institute of Social Research: New York City), 1941, ss. 264 ve ardı.

37. Günümüzdeki iktidar sisteminin dengeli bir toplum yapısını yansıtmaya devam ettiğini ileri sürenlerin (1) eski, merkezileştirilmemiş toplum yapısıyle bugünkü arasındaki farkı görmezlikten gelmeleri; (2) ya da, yeni toplum yapısı içinde en üst düzeylerde yeni bir denge bulmuş olmaları gerekiyor. Bu ikinci «gerekirlikle» ilgili olarak, bk: ALTI: Üst yöneticiler ve ON İKİ: İktidar Seçkinleri.)

38. Cf. Mills, **White Collar** (New York: Oxford University Press, 1951), ss. 54 ve ardı.

39. Cf. Kenneth S. Lynn, **The Dream of Success** (Boston: Little Brown, 1955), ss. 148 ve ardı.

40. Cf. Mills, op. cit. s. 65 ve Bölüm 13, 14, 15.

41. Cf. Mills, «The Labour Leaders and the Power Elite,» **Industrial Conflict** (Ed. Arthur Kornhauser, Robert Dubin ve Arthur M. Ross (New York: McGraw-Hill, 1954, ss. 144 ve ardı; ve Mills, **The New Men of Power: America's Labor Leaders** (New York: Harcourt, Brace, 1948). Ayrıca, bk: Saul D. Alinsky, **Reveille for Radicals** (Chicago: University of Chicago Press, 1946).

12. İktidar Seçkinleri

1. Cf. Elmer Davis, **But We Were Born Free** (Indianapolis: Bobbs- Merrill, 1953), s. 187.

2. Bu aşamalardan birincisiyle ikincisini karakterize etmek için belirtilen noktaları şu eserden aldım: Robert Lamb, «Political Elites and the Process of Economic Development,» **The Progress of Underdeveloped Areas** (ed. Bert Hoselitz) (Chicago: The University of Chicago Press, 1952).

3. Henry Cabot Lodge, **Early Memoirs**, aktaran: Dixon Wecter, **The Saga of American Society** (New York: Scribner's, 1937), s. 206.

4. Lord James Bryce, **The American Commenwealth** (New York: Macmillan, 1918), C. I, ss. 84-5. Bağımsızlık öncesi Amerika'da da bölgeler arası farklılıklar önem taşıyordu; fakat, bk: William E. Dodd, **The Cotton Kingdom** (C. 27, Chronicles of America Series, ed. Allen Johnson) (New Haven: Yale University Press, 1919), s. 41; Louis B. Wright, **The First Gentlemen of Virginia** (Huntington Library, 1940), Bölüm 12; Samuel Morison ve Henry S. Commager, **The Growth of the American Republic** (New York: Oxford University Press, 1950), ss. 177-8; James T. Adams. **Provincial Society**, 1690-1763 (New York: Macmillan, 1927), s. 83.

5. Cf. örneğin, David Riesman (Reuel Denney ve Nathan Glazer'in yardımlarıyla), **The Lonely Crowd** (New Haven: Yale University Press, 1950).

6. Bk: Pujo Komitesindeki Soruşturma Tutanakları, aktarıldığı yer: Richard Hofstadter, **The Age of Reform** (New York: Knopf, 1955), s. 230; ve Louis D. Brandeis, **Other People's Money** (New York: Stokes, 1932), ss. 22-3.

7. Richard Hofstadter, op. cit., s. 305.

8. Whittaker Chambers, **Witness** (New York: Random House, 1952), s. 550.

9. Şirketler dünyasındaki çıkar çevrelerinin şimdi de uluslararası planda birleşmeleriyle ilgili, değerli bir eser: James Stewart Martin, **All Honorable Men** (Boston: Little Brown, 1950.)

10. Gerald W. Johnson, «The Superficial Aspect,» **New Republic**, 25 Ekim 1954, s. 7.

11. Bk: Silâhlı Hizmetler Komitesi Soruşturmasının tutanakları, A.B.D. Senatosu, 83. Kongre, 1. Dönem. Charles E. Wilson, Roger M. Keyes, Robert T. Stevens, Robert B. Anderson ve Harold E. Talbott'un aday adaylıklarıyle ilgili. 15, 16, 23 Ocak 1953 (Washington, D.C. U.S. Government Printing Office, 1953).

12. Tekelci Güçler Hakkında Alt-komite Soruşturma Tuta-

nakları, Temsilciler Meclisi Hukuk Komitesi, 81. Kongre, 1. Dönem, Seri No. 14, Kısım 2—A (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1950), s. 468.

13. Cf. **The New York Times**, 6 Aralık 1952, s. 1.

14. Floyd Hunter, «Pilot Study of National Power and Policy Structures.» Institute for Research in Social Science, University of North Carolina, Research Previews, C. 2, No. 2, Mart 1954 (mimeo), s. 8.

15. Ibid. s. 9.

16. Richard Hofstadter, op. cit., s. 71-2.

17. Cf. Gerth ve Mills, **Character and Social Structure** (New York: Harcourt, Brace, 1953).

18. Cf. Mills, «The Conscription of America,» **Common Sense**, Nisan 1945, ss. 15 ve ardı.

19. Cf. «Twelve of the Best American Schools,» **Fortune**, Ocak 1936, s. 48.

20. Mareşal Viskont Montgomery'nin Columbia Üniversitesinde verdiği söylev. Bk: **The New York Times**, 24 Kasım 1954, s. 25.

21. Cf. Dean Acheson, «What a Secretary of State Really Does,» **Harper's**, Aralık 1954, s. 48.

13. Kitle Toplumu

1. Bk: E.H. Carr, **The New Society** (London: Macmillan, 1951), ss. 63-6, bu paragrafta ve aşağıdaki paragraflarda Carr'dan çok yararlandım.

2. Modern «biçimsel» demokrasilerdeki seçimlerle ilgili olarak E.H. Carr şu sonuca varıyor: 'Günümüzde, bildiğimiz ve uzun dönemlerden beri yaşadığımız bir şeymiş gibi demokrasiyi savunmamız kendimizi aldatmaktan öteye gitmeyen, içtenlikten uzak bir şeydir -kitle demokrasisi yeni bir olgudur. Bu nedenle de Locke'un ya da ondokuzuncu yüzyıl liberal demokrasisinin dayanak aldığı ilkelerden yola çıkarak, son elli yılın ürünü olan kitle demokrasisini savunmak yanıltıcı ve uygunsuzdur. Demokrasi konusunda bugün birşeyler söylemek, demokrasiyi savunmak zorundaymışız diye düşünüyorsak, yapmamız gereken iş, bu tür demokrasi savunuculuğu değil, toplumda demokratik bir yaşamı oluşturmaktır.» (ibid. ss. 75-6).

3. Cf. Hans Speier, **Social Order and The Risk** of **War** (New York: George Stewart, 1952), ss. 323-39.

4. Gustave Le Bon, **The Crowd** (London: Ernest Benn Ltd. 1952-ilk İngilizce baskı, 1896, ss. 207. Cf. ayrıca, ss. 6, 23, 30, 187.

5. Sergei Chakkotin, **The Rape of the Masses** (New York: Alliance, 1940), ss. 289-91.

6. Charles Horton Cooley, **Social Organization** (New York: Scribner's, 1909), s. 93. Cf. ayrıca, Bölüm IX.

7. Bk: Walter Lippmann, **Public Opinion** (New York: Macmillan, 1922), kitle haberleşme araçlarının etkileri konusunda bugün bile geçerliği olan en iyi eserlerdendir. Cf. özellikle, ss. 1-25 ve 59-121.

8. Cf. Gerth ve Mills, **Character and Social Structure** (New York: Harcourt, Brace, 1953), ss. 84 ve ardı.

9. J. Truslow Adams, **The Epic of America** (Boston: Little, Brown, 1931), s. 360.

10. Cf. Mills, «Work Milieu and Social Structure,» 1954 Mart ayında Kuzey Kaliforniya Akıl Sağlığı Derneği 'Asilomar Konferansı' sırasında verilen söylev. Bk: **People At Work: A Symposium**, ss. 20 ve ardı.

11. A.E. Bestor, **Educational Wastelands** (Urbana, III.: University of Illinois, 1953), s. 7. Cf. ayrıca, s. 80.

14. Tutucu Düşünce

1. Cf. Karl Mannheim, **Essays on Sociology and Social Psychology** (Derleyen ve çeviren Paul Keeskemeti) (New York: Oxford University Press, 1953), Bölüm II: «Tutucu Düşünce,» ss. 74 ve ardı.

2. Bk: Russell Kirk, **The Conservative Mind** (Chicago: Henry Regnery, 1953), özellikle Bölüm Bir. Bay Kirk'ün düşünceleri ile ilgili daha geniş tartışmalar için, bk: Mills, «The Conservative Mood,» **Dissent**, Kış 1954. **Amerika'da Tutuculuk** konusunda «sempatik» bir 'rehber' kaynak olarak, bk: Clinton Rossiter'in aynı başlığı taşıyan kitabı (New York: Knopf, 1955).

3. Cf. Mills, **The New Men of Power: America's Labor Leaders** (New York: Harcourt, Brace, 1948), Bölüm Altı: «The Liberal Rhetoric», ss. 111 ve ardı.

4. Cf. Kenneth S. Lynn, **The Dream of Success** (Boston: Little, Brown, 1955), s. 216.

5. Ölümünden az önce senatör Taft'a, Russell Kirk'ün kitabını okuyup okumadığı sorulduğunda, «kitaplara ayıracak fazla zamanı olmadığını» söylemiştir. Bk: «Robert Taft's Congress» ve 'Who Dares to Be a Conservative?' **Fortune,** Ağustos, 1953, ss. 95, 136.

6. Bk: Peter Viereck, **Conservatism Revisited** (New York: Scribner's, 1950); ve José Ortega y Gasset, **The Revolt of the Masses,** 1932 (New York: New American Library, 1950).

7. Günümüzde, «McCarthy'ciliğin» statü sarsıntısına uğrayan bireylerin psikolojinden kaynak aldığını ileri sürenlerin görüşleri yaygınsa da, Paul Sweezy ve Leo Huberman'ın orijinal makalesi bu konuda en geçerli görüşleri içermektedir: «The Roots and Prospects of McCarthyism,» **Monthly Review,** Ocak 1954. Ayrıca, bk: Peter Viereck, «Old Slums plus New Rich: The Alliance Against the Elite» ve 'The Impieties of Progress,' **The New Leader,** 24 Ocak ve 31 Ocak 1955. Daha derin ve özlü bir kaynak olarak, bk: Richard Hofstadter, «The Pseudo-Conservative Revolt,' **The American Scholar,** Kış 1954-55. Orta-sınıf statüleri ile ilgili genel bir kaynak olarak, bk: Bölüm Onbir: 'The Status Panic,' Mills, **White Collar** (New York: Oxford University Press, 1951).

8. Bk: Robert Berdiner'in değerli makalesi, «The Liberals» Political Road Back' **Commentary,** Mayıs 1953. ss. 431. ve ardı.

9. Archibald Macleish, «Conguest of America,» **The Atlantic Monthly,** Ağustos 1949.

10. Amerikan Toplumundaki Ünlülerle ilgili örnekler vermek biraz zor olmaktadır. Ne yazık ki, bu örneklerden hiç biri, üzerinde ayrıntılı biçimde durmaya değecek nitelikte görülmemektedir: Burada üzerinde önemle durduğum sorunu daha iyi kavramak için, bk: Jacques Barzun, **God's Country and Mine** (Boston: Little, Brown, 1954). Daha ölçülü bir örnek olarak, bk: Daniel J. Boorstin, **The Genius of American Politics** (Chicago: University of Chicago Press, 1953); ünlüler konusunda bazı örneklerle ilgili olarak, bk: **America and The Intellectuals** (New York: Partisan Review Series, Sayı Dört, 1953).

11. Cf. Mills, «Liberal Values in the Modern World,» **Anvil and Student Partisan,** Kış 1952.

12. Bk: David Riesman'ın tanımlayıcı incelemesi ve Elizabeth Hardwick'le birlikte yaptığı çalışması, «Riesman Considered,» **Partisan Review,** Eylül-Ekim 1954, ss. 548 ve ardı.

13. Bk: **Business Week**, 18 Eylül 1954, s. 32; ve **Time**, 12 Temmuz 1954 ss. 80-81.

14. **The New York Times**, 7 Aralık 1952, s. 3 F.

15. Yasa-dışı işler çeviren örgütler için, bk: Kefauver'in 1950'de verdiği çeşitli raporlar, özellikle, **Third Interim Report of the Special Committee to Investigate Organized Crime in Interstate Commerce**, 82. Kongre, 1. Dönem, Rapor 307.

16. Alfred R. Lindesmith, «Organized Crime,» **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Eylül 1941; kısaltılmış ve yeniden kurgulanmış biçimi için, bk: Leonard Broom ve Philip Selznick, **Sociology: A Text with Adapted Readings** (Evanston, Illinois and White Plains, New York: Row, Peterson, 1955), s. 631.

17. Yukarda belirtilen konularda, bk: **Time**, 28 Haziran 1954, ss. 21-2; **The New York Times**, 19 Eylül 1954, ss. 1, 8; İbid. 20 Şubat 1954, ss. 1, 15; ibid. 24 Şubat 1954, ss. 1, 15; ve **Time**, 3 Mart 1952; **Look**, 9 Mart 1954, ss. 38 ve ardı; **The New York Times**, 12 Şubat 1954, ss. 1, 17; ibid. 16 Mart 1954; **Time**, 12 Temmuz 1954, s. 24 ve **The New York Times**, 26 Haziran 1954, s. 1, ve 30 Haziran 1954, ss. 1, 28.

15. Üst Ahlâksızlık

1. Cf. Mills, «A Diagnosis of Our Moral Uneasiness,» **The New York Times Magazine**, 23 Kasım 1952.

2. James Reston, **The New York Times**, 10 Nisan 1955, s. 10 E.

3. Sophie Tucker, aktarıldığı yer: **Time**, 16 Kasım 1953.

4. Cf. Mills, **White Collar**; (New York: Oxford University Press, 1951), ss. 259 ve ardı.

5. Cf. Mills, «The Contribution of Sociology to Industrial Relations,» Sınaî İlişkiler Araştırma Birliği Birinci Yıllık Konferansı Görüşmeleri, Aralık 1948.

6. James Reston, **The New York Times**, 31 Ocak 1954, Kesim 4, s. 8.

7. **The New York Times Book Review**, 23 Ağustos 1953. Ayrıca, bk: **Time**, 28 Şubat 1955, ss. 12 ve ardı.

8. **Hearings Before the Committee on Banking and Currency**, A.B.D. Senatosu, 84. Kongre, Birinci Dönem (A.B.D. Government Printing Office, Washington, 1955), s. 1001.

9. John Adams, **Discourses on Davila** (Boston: Russell and Cutler, 1805).

10. **Perspectives**, U.S.A., No. 3'de, Bay Lionel Trilling iyimser bir tutumla «Yeni entelektüel sınıflardan» söz etmektedir. Yeni kültürel tabakalar üzerine yapılan bilgili bir değerlendirme için, bu tabakanın yetenekli üyelerinden biri tarafından yazılmış bir eser olarak, bk: Louis Kronenberger, **Company Manners** (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1954).

11. Leo Egan, «Political «Ghosts» Playing Usual Quiet Role as Experts,» **The New York Times**, 14 Ekim 1954, s. 20.

12. Charles E. Wilson, aktarıldığı yer: **The New York Times**, 10 Mart 1954, s. 1.

13. John Adams, op. cit. ss. 57-8.

14. Cf. William Harlan Hale, «The Boom in American History,» **The Reporter**, 24 Şubat 1955, ss. 42 ve ardı.

15. Bk: Walter Bagehot, **Physics and Politics** (New York: D. Appleton, 1912), ss. 36, 146-7, 205-6.

"şükranla karşılanma gereken güzel bir kitap!,,

sweezy

Georg Lukacs'ın «*Amerikan sosyal bilimcileri arasında istisna saydığı*» *Mills*, akademik hayatı boyunca toplumsal yapının övücülüğünü yapanlarla hiç uzlaşamamıştır.

Sweezy'nin, yöntemi bakımından Marksizme yakın bulduğu «*Dinle Yankee!*» ve «*Marksistler*» yazarı, *İktidar Seçkinleri*'nde çağdaş kapitalist sanayi toplumuna örnek alınan Amerikan toplumunun, savunucularının ileri sürdükleri birçok efsanelere rağmen, kendi kliklerinin dışında hiç kimseye karşı sorumluluk duymayan çok küçük bir azınlık tarafından yönetildiğini apaçık ortaya koymuştur.

Mills, çağdaş kapitalist sanayi toplumunun büyük sanayi kapitalistleri, üst düzeydeki politikacılar ve *Pentagon*-daki yüksek mevki sahiplerinden oluşan bir seçkinler takımı tarafından yönetildiğini, bu kliğin içindeki gerçek iktidarın ise sanayi alanında yer alan varlıklılarda bulunduğunu söylemektedir.

Bunların böyle olduğunu kabul eden bir *Talcot Parsons*'dan farkı, bu durumun sanayi toplumun katlanılması gereken zorunlu bir sonucu olmadığına, değişebileceğine, değişmesi gerektiğine inanmasıdır. Aynı durumu kabul eden Marksistlerden farkı ise, her şeyin sadece ekonomik tabana dayanmadığını «olgunluk dönemindeki *Marks*'ı hatırlatan bir ifade ile», iktidar sorununun üstyapı ile de ilgili olduğunu göstermek istemesidir.

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA,